

MIHAIL SADOVEANU

OPERE

E D I T U R A M I N E R V A

MIHAIL SADOVEANU

OPERE

22

1880r

CUIBUL INVAZILOR. TARA KANGURULUI.
LISAVETA. CÎNTECUL MIOAREI

E D I T U R A M I N E R V A

Ediție îngrijită de CONSTANTIN MITRU

Cu acest volum se încheie seria operelor lui Sadoveanu,
al cărei vast sumar se tipărește în Indicele alfabetic final.

CUIBUL INVAZIILOR

1936

PREFAȚA LA EDIȚIA NOUA

Cărțulia aceasta a fost tipărită întâia oară acum două decenii, în 1936. În prefața pe care i-o adăoageam atunci arătam că peisagiile centrului Asiei și popoarele care trăiau acolo din vechimea cea mai adîncă sînt destinate — datorită progresului tehnic — să se prefacă, să se apropie «de lumea civilizată» și în scurtă vreme să intre în curentul lumii capitaliste. Deplîngeam faptul că un colț atît de interesant și de original al lumii vechi e menit să dispară.

Înspre acele regiuni misterioase, despărțite total de lumea Apusului, nu izbîndise a trece și a se întoarce decît venețianul Marco Polo în veacul al XIII-lea, în vremea lui Kubilai-han, urmaș al lui Ghinghis-han, după cucerirea de cătră mongoli a Chinei.

În veacul al XVII-lea, un boier pribeag moldovean, Neculai Milescu spătarul, poreclit Cîrnu, după rătăcirî în țările Occidentului, unde și-a pus învătătura sa în slujba disputelor religioase ale vremii, a ajuns pînă la curtea țarului Alexei, tatăl lui Petru cel Mare. Alexei i-a încredințat lui Neculai Milescu o misiune grea, trimetîndu-l ca ambasador la împăratul Chinei. Spătarul a lăsat și o relatare scrisă despre călătoria sa, descoper-

rită acum câteva decenii și tipărită într-o traducere engleză.

În afară de aceste pătrunderi în taina Orientului depărtat, se cunosc puține alte mărturii scrise.

Mi s-a întâmplat să găsesc, într-un periodic francez de pe la 1860, relatările unor călători englezi, soții Atkinson, despre o călătorie a lor în Mongolia, în care peisagiile și oamenii se aflau încă în vechimea lor intactă. Jurnalul lui Witlam Atkinson și notele soției sale mi s-au părut atât de interesante, încât le-am folosit, legîndu-le de trecut și de istoria poporului nostru, avînd încredințarea că dau cetitorilor mei tineri un prilej de lărgire a orizontului lor intelectual.

Greșeam în prefața mea de acum douăzeci de ani prevăzînd pierderea originalității Mongoliei la atacul civilizației moderne.

Dimpotrivă, revoluția din 1917 a adus o schimbare la vedere surprinzătoare întru totul. Salvarea poporului mongol și ridicarea lui economică și culturală sînt astăzi realizări depline.

Tablourile sumbre ale acestor călăreți înfricoșați ai pustiei care au amenințat în curgerea veacurilor Europa, de la Volga la Dunăre și la Tibru, rămîn proiectate pe apusul istoriei trecutului.

În cursul unei singure generații, Marea Revoluție din Octomvrie a înălțat la lumină o lume înnoită, disciplinată prin socialism, luptătoare în ultimul mare război împotriva spasmului fascist, asociată idealului de pace și înfrățire a lumii.

MIHAIL SADOVEANU

I

Călători de acum un veac

În ziua de 22 februarie 1848, o sanie în care călătoreau domnul și doamna Witlam Atkinson — voiajori celebri la acea epocă — ieșea din Moscova pe poarta ce se deschidea către drumul Siberiei. Porțile de atunci ale orașelor rusești erau ca și cele pe care le-am cunoscut în copilăria noastră la noi : un fel de barieră — sau «rohătci», cum se zicea în Moldova : doi stâlpi de o parte și de alta a drumului și o bucată de lemn transversală deasupra lor. De câte ori venea o căruță ori un călăreț, paznicii ridicau bariera, după aceea o lăsau la loc. Înainte de a străbate printre aceste furci părechea de călători englezi trebuia să-și dovedească drepturile de trecere, dând la lumină pașapoarte și documente.

«Cît timp a ținut această formalitate — zice doamna Atkinson, în memoriile ei tipărite în 1863, — în câteva clipe, am avut parcă în mine veșnicia unei evocări a jalnicelor fantome de proscrisi, pentru care bariera aceasta fusese prima etapă a exilului în Siberia : unii acuzați de cele mai mari crime, alții de cele mai ușoare delictе, mulți simple victime ale unui capriciu, a brutalității sau a teroarei unui stăpîn, mulți, de asemenea, martiri ai unei credinți eroice.

În timpul scurtei noastre petreceri în Moscova, familiile câtorva deportați aflaseră planul nostru de a vizita unele regiuni unde părinții sau frații lor gemeau, deținuți de ani mulți, și încercaseră să intre în legături cu noi. Fiecare dintre membrii acestor familii aveau a ne face câte o comunicare. Ici o femeie care stătuse cîndva la aceeași barieră a Moscovei, cu pruncul în brațe, ca să primească ultima privire a unui soț ; dincolo copii, acum ajunsii la bărbăție, fuseseră înfricoșați de zureitul lanțurilor pe cînd își îmbrățișau părinții de cea din urmă oară ; sau mame care asistaseră cu groază la trecerea fiilor lor printre furcile acelea groaznice cătră care n-aveau a se mai întoarce niciodată ; sau în sfîrșit surori care primiseră ultimul rămas bun de la cei scumpi, ori frați care se îmbrățișaseră convulsiv știind că nu se vor mai revedea în veci. Toți nefericiții aceștia aveau de trimes o veste. Orice familie care avea în exil un tată, un fiu, un frate dorise să ne aibă musafiri. Scrisori nu îndrăzneau să mai scrie. Puteau numai prin noi să facă s-ajungă pînă acolo, departe, mărturisiri de interes și dragoste și toți voiau să facem din fiecare mesaj un caz cu totul special. Amănuntele nenorocirilor lor ni le expuneau în toată lungimea, revenind neconținut asupra lor — detalii adesea tragice, totdeauna triste în cel mai înalt grad.

Se găsea în aceste povestiri, pe care oricine le-ar fi apreciat ca și noi, un interes melancolic. În general, era vorba de anume împrejurări care duseseră pe ființele regretate în exil și de greutatea de a face s-ajungă pînă acolo confidențe de care adesea atîrnau onoarea, averea și viitorul mai multor familii. Așa încît înțelegeam interesul minuțios pe care toți îl puneau în expunerile lor și niciodată n-am să uit această plecare, pe care o binecuvîntau atîtea inimi zdrobite.»

A fost dat domnului și doamnei Atkinson, în timpul lungilor lor peregrinări prin ținuturile siberiene, să-și poată îndeplini cea mai mare parte dintre angajamentele luate față de acele respectabile nefericiri. Începând de la coborișul oriental al Uralilor, pe care l-au străbătut cătră frumoasa vale a Turei, pînă la țărmurile bazaltice ale lacului Baical, călătorii s-au întors de multe ori din drumul drept și au ocolit ca s-ajungă la cine știe ce sat depărtat, în singurătăți fără nume, adesea pînă și-n vizunia subpămînteană a unei mine, ca să găsească pe un exilat ce le fusese recomandat și să-i transmită un cuvînt de iubire ori o veste de la căminul părăsit.

Astfel, în cel dintăi oraș siberian în care au pus piciorul, la Neviansk, celebru prin bogățiile-i metalurgice și prin palatul Monetăriei, cu turn înalt și frumos, mult mai înclinat decît cel de la Pisa, evocînd fără voie monumentele cu temelie de năsip despre care vorbește Scriptura — călătorii au putut să constate că o bună parte a populației descinde din fugarii scăpați în ultimul secol din singurătățile de la Berezov și din alte iaduri siberiene. Cel dintăi dintre Demidovi, în pofida groaznicelor prescripții împărătești, i-a primit, i-a ascuns și apoi i-a întrebuintat în minele și uzinele lui.

Astfel la confluența Isetului cu Tobolul, la Ialutorovsk, domnul și doamna Atkinson s-au dus să îmbrățișeze în numele familiei lui, pe unul dintre principalii conjurați de la 1825 — Muraviev (Alexandru Nicolaievici). Douăzeci și patru de ani de exil, din care mulți petrecuți în pădurile mlăștinoase ale guvernămîntului Irkuțk, fără tovarăși, fără cărți și hîrtie de scris, nu-i putuseră încă altera spiritul nedomolit și convingerile pentru care suferea.

De asemenea, în vecinătatea târgului Minusinsk, pe lenisei, mic centru populat de exilați, soții Atkinson au vizitat pe savantul german doctorul Fahlenberg, a cărui moarte fusese oficial anunțată familiei cu douăzeci de ani în urmă. Cu toate repetatele lui încercări de dezmințire, familia nu putuse fi convinsă că el trăiește încă. Printr-un rafinament de tortură, el era înștiințat că nu mai este decât o amintire în sufletul copiilor lui și că soția lui se măritase a doua oară. Nu numai atât. Omul acesta, așa de distins prin erudiție cât și prin înălțimea spiritului său, deschisese la Minusinsk o școală, în care, în curînd s-a îmbulzit tot tineretul din împrejurimi. Îndată ce guvernul a aflat de asta, a închis școala și a trimis pe savant într-o pustie, prescriindu-i strict ocupația la care mai avea drept. Iată, a zis nenorocitul deschizînd o fereastră și arătînd celor doi vizitatori cîteva răzoare plantate cu tutun ; asta e munca nobilă ce-mi mai este îngăduită în pușinii ani pe care-i mai am de trăit !

La Irkuțk, unde domnul și doamna Atkinson au petrecut iernile anilor 1850 și 1852, se găsea un număr de exilați polonezi și ruși, care, osîndiți la început să lucreze în minele de la Narcinsk, dobîndiseră cu vremea o împlînzire a pedepsei și alcătuiau, la acea epocă, cea mai bună și mai agreabilă societate din capitala Siberiei orientale. Se găseau printre dînșii mari seniori ruși : prințul Trubețkoi și Volkonskoi, cu familiile lor. Soția celui dintăi, crescută în tinereța ei în Anglia în mijlocul celor mai mari nume ale celor trei regate, era prima femeie de înalt rang care urmase pe bărbatul ei în exilul siberian. Exemplul ei fusese contagios. Doamna Atkinson a ascultat chiar din gura acestei nobile doamne, pe cît de pătrunsă de cultură pe atît de plină de devotament, istorisirea călătoriei pe care o întreprinsese în acele

regiuni dezolate, urmată numai de o singură servitoare. Mai dureroasă decît toate era descrierea primirii ei și a vieții ce-a dus la minele din Nercinsk, unde soțul ei lucra ca ocnaș. Cît despre prințul Volkonskoi, doamna Atkinson arată că se îndeletnicea cu gospodăria unei ferme mici din vecinătatea orașului ; iar soția lui — altădată vedetă a saloanelor din Petersburg și Moscova — aducea singură la piață și vindea produsele fermei. Volkonskoi, totdeauna senin și grav, manierat, purta fără afectare straie proaste țărănești. De asemenea, în adunări publice, la teatru, la biserică, lua loc între oamenii de rînd cărora le era drag și pe care-i iubea.

— Sînt unul dintre ai lor, zicea el, și mă simt onorat să fiu privit ca atare !

Amănuntele acestea sînt întrucîtva la marginea subiectului ce vom dezvolta, totuși le socotim nu numai instructive. Și Siberia, în vremea aceea, se găsea așa de sălbatică și de primitivă ca și ținutul misterios către care domnul și doamna Atkinson se îndreptau. E interesant să se știe în ce chip o țară cu mult mai întinsă decît întreaga Europă, cu păduri nesfîrșite, fluvii imense, bogății subterane fără capăt, sol foarte fertil cu toată asprimea iernilor, cum o asemenea țară, vecină cu China, Japonia și Transoxiana, menită unui mare viitor, și-a găsit primele impulsii spre civilizare. Cînd populația ei va deveni destul de deasă, ca să alcătuiască o națiune nouă, fără îndoială că ea își va aduce aminte și va onora cum se cuvine numele pionierilor pe care i-am pomenit și al altora, însemnate pe mormintele atîtor exilați. Tot așa, poate, și acel cuib neguros al Mongoliei, din care au purces furtunile invaziilor de odinioară, blestem al veacurilor și nenorocire

a Europei evului-mediu, poate și acela are rezervat un viitor de lumină.

Cînd Atkinson s-a întors îndărăt din rătăcirile lui la aceeași poartă fatală a Moscovei, șapte ani îl despărteau din clipa plecării. În acești șapte ani el brăzdasese cu peregrinările lui — cînd singur, cînd însoțit de admirabila-i soție și chiar de un copil ce li se născuse în acea călătorie — întreaga Siberie meridională, munții Altai și toată depresiunea vastă care se întinde între aceste culmi și Munții Cerești. Seriile acestor itinerarii trec peste șaizeci și trei de mii de kilometri ! Cel dintăi dintre europeni, el a urmat calea pe care au purces odinioară spre apus Ghinghis-han și urmașii lui. El, primul, a văzut înălțîndu-se dinaintea privirilor lui piscurile ninse ale masivului Begda-Oola și peisajele alpine ale munților Alatau. Nu fără multe greutăți și aspre suferinți, călătorul acesta eroic a putut trece prin toate și alcătui un jurnal scrupulos, de note zilnice, la care se adaogă și o mapă de cincisute șaizeci de desenuri. «Am trecut, zice Atkinson, prin îngheț și arșiță, prin foame și sete ; adese m-am găsit în situațiile cele mai critice, în mijlocul triburilor Asiei centrale și mai ales printre pribegii fugari scăpați din închisorile Chinei, disperați care nu pun nici cel mai infim preț pe viața omului. În multe rînduri, în sfîrșit, am văzut cu ochii moartea, în marginea unor prăpăstii fără fund, de care nu mă despărțea decît un pas și o clipă ! În acest mediu în care toate sînt sălbatice — natură, oameni și animale — chiar partidele de plăcere cuprind în ele primejdii nebănuite.

Eram odată la Kopal, urmează Atkinson, dînd un exemplu. Localitatea aceasta se află situată la poalele masivului Alatau. Într-o dimineață rece și însorită, stă-

pînul casei unde mă aflam musafir în popas, îmi propuse să fac o preumblare cu sania pe omătul bătucit și înghețat. Sania, la fel cu cea pe care o întrebuintează țărani siberieni, era un fel de paner împletit din mlajă și fixat mai mult sau mai puțin pe un cadru de lemn. În fundul panerului, blăni grămădite pe care puteau sta, strîns, două persoane. În partea de dinainte, pe o banchetă de scîndură, era locul vizitiului. Gazda mea, ofițer de artilerie, schimbase caii lui rusești cu niște aprigi harmășari kirghizi. Trei dintre aceste animale, neînvățate încă la ham, fuseseră prinse la sanie. Dinaintea locuinții se deschidea un șes de o întindere de peste treizeci de mile — avînd însă, într-o lature, nu mai departe decît cinci sute de metri, o rîpă de o adîncime înfricoșată.

Abia mă suisem în sanie, și caii, smuncind în laturi, porniră în galop. Vizitiul, zvîrlit de pe bancheta lui, se duse cu capu-n zăpadă, scăpînd hăturile; caii sălbatici se năpustiră asupra rîpei. Într-o clipă am judecat situația în care mă aflam: dacă aș fi încercat să sar din sanie, fără îndoială că m-aș fi zdrobit; m-am lăsat dus așa, bizuindu-mă pe norocul unei întîmplări. Caii, totuși, galopau în așa chip apropiindu-se de rîpă, încît așteptarea nu putea să dureze mult.

Eram așa de aproape, încît vedeam malul din potrivă — rîpă dreaptă —; mai aveam douăzeci de pași pînă la prăpastie cînd, dintrodată, caii cotiră brusc zvîrlind sania pînă în marginea malului. Înainte de a-mi da sama de ce se întîmplă, harmășarii sălbatici mă duceau într-o direcție opusă, zbătînd sania încolo și înoace ca pe o coadă de zmeu, prin clonții înghețați ai cîmpiei.

Între alte feluri de primejdii semădate pe drumurile Siberiei, trebuie să semnez mai ales superstițiile negre

ale țăranilor, coloniști vechi ai acestui ținut. Într-acești bordei, în fața căruia ne-am oprit și noi într-o sară cerînd ospitalitate, nu prea de multă vreme doi călători fuseseră hăcuiți cu topoarele pe cînd dormeau, de cătră gazde. Țăranii din acel sălaș singuratic se socotiseră datori să săvîrșească asemenea faptă, deoarece era într-o sfință vineri sara și băgaseră de samă că străinii mînfîncă, la cina lor, carne, aliment spurcat într-o zi de post. Asemenea faptă nu putea avea altă ispășire decît toponul.»

Teșind din teritoriile stăpînirii rusești, Atkinson a trecut spre regiunile unde trăia neamul mongol kalkha. Aici începe el cercetarea vechilor vetre ale invaziilor din veacul al XIII-lea, care au izbit și bîntuit mai ales pămîntul Daciei. Cercetările lui Atkinson se leagă de istoria și de suferințele poporului nostru.

Mongolii, cum se știe, alcătuesc ramura principală a unei rase răspîndite pe platoul vast al Asiei centrale. Divizate în mongoli orientali și kalmuci, triburile lor aparțin unei seminții nomade care s-a îndeletnicit totdeauna cu păstoria și n-a încercat niciodată să facă agricultură. Pricina acestei particularități trebuie atribuită faptului că pămîntul pe care-l ocupă e cu totul impropriu plugăriei. Tot în îndeletnicirea lor de păstorie și nomadism trebuie căutat argumentul expansiunii lor repetate cătră mirajul unor ținuturi mai fertile și cătră bogățiile lumii civilizate. Coloanele lor s-au succedat fără contenire în veacuri, ciocnindu-se și războindu-se pentru pradă și stăpînire. Populațiile de rasă turco-chineză antrenate de ei au rămas în marginea Europei fie amestecate, fie ca hoarde amenințătoare.

Mongolii propriu-ziși, între care a intrat Atkinson, locuiesc o parte a Asiei centrale care ar fi cuprinsă la

miazănoapte de o linie unind nordul lacului Baical cu nordul lacului Balcaș și mergînd pînă la provinciile chineze agricole și civilizate. La 1850 erau supuși nominal guvernului chinez, însă continuau a trăi aproape liber. La epoca aceasta toți din regiunea aceea, socotindu-se o singură națiune, se aflau împărțiți în douăzeci și șase de triburi numite «aimak». Fiecare aimak are un prinț ereditar. Kalmucii alcătuiesc un singur aimak și au patru șefi care poartă nume de hani și se socotesc coborîtori din Ghinghis cuceritorul.

Unii au confundat pe mongoli cu tătarii. Între unii și alții e deosebire mare. Mongolii au stigmatetele anumite și cunoscute ale rasei. Tătarii sînt din aceeași tulpină cu turcii ; sînt un neam întreprinzător, însuflețit de pasiuni sălbatice și dedat prădăciunii și hoției, fiind în același timp foarte credincioși și avînd în mare cinste primirea de oaspeți. Sînt albi la obraz și în general au trăsăturile caucazienilor ; pe cînd mongolii sînt mici de statură, cu obrazul galben întunecat și colțurat, cu nasul turtit, urechile clăpăuge, lipsiți de barbă.

Numele distinctive de mongoli și tătari au devenit cunoscute după apariția de meteor sîngeros a lui Ghinghis-han. Acest celebru războinic a dat oștenilor lui titlul pompos de Koekae Monghoel, adică poporul cecresc, pe cînd hoardele turcomane supuse primeau numele de tătari, adică tributari.

II

Țara neamului Kalkha. Vechea Mongolie

Atkinson străbătuse masivurile munților Altai. Valea rîului Bia, unde se întindea Altîn-Kool — Balta de aur — arătase ochilor lui priveliști tot atît de minu-

nate ca cele din Alpii elvețieni și italieni. Valea Katuniei, nu mai puțin frumoasă, îi deschisese cale pînă la piscurile catenei Bieluka. Din acest punct culminant al masivului Altai, călătorul coborî cătră miazăzi, hotărît să caute, în pustia care se chiamă Gobi, scene asupra cărora nu se opriseră încă privirile unui european și pe care nu le zugrăvise încă nici un penel.

Acolo, departe, Atkinson știa că arma îi va fi trebuitoare la altceva decît la dobîndirea hranei. Acolo curajul și sîngele rece sînt puse la încercare de cătră oameni neobosiți și fără de frică. Împotriva actelor de violență era necesar să aibă braț ferm, privire rapidă și obișnuința carabinei. În deșert, jaful este dreptul comun și, ceea ce e mai rău, călătorul care n-a fost ucis e destinat să îndure o captivitate înfricoșată.

Escorta lui Atkinson era alcătuită din trei cazaci, oameni vrednici și cumsecade, care și-ar fi dat viața pentru călătorul încredințat lealității lor. Locul lor de ședere era un sat sub muntele Kurcium. Acolo s-au și întors după aceea, binecuvîntați de urările europenului și evocați cu plăcere în amintirile lui. Pe lîngă acești trei cazaci, Atkinson a adăogat tovărășiei lui șapte kalmuci, vînători tari, obișnuiți cu viața grea de munte. Provizia de pulbere și gloanțe era îndestulătoare. Armele pe care le duceau erau în număr de opt : carabine ghintuite.

Kalmucii se purtau rași pe cap, lăsînd să le atîrne pe spate numai un moț împletit — ceea ce le da o înfățișare chinezească. De fapt, puteau fi socotiți drept supuși chinezi. Din nefericire îi constrîngea și stăpînirea rusească să plătească o dajdie.

Șeful kalmucilor avea numele Ciuk-a-boi. Era un individ puternic, cu înfățișare bărbătească, cu frunte

masivă și ochi mari negri. Era îmbrăcat cu o manta de piele de cal, strânsă la talie, cu un brâu lat, roșu. Când se întâmpla să fie vremea caldă, Ciuk își scotea mantaua de pe mânici și o strângea în brâu. Îmbrăcăminteaa îi cădea atunci în falduri peste partea de jos a trupului, dând relief portului și mișcărilor lui pitorești și imprimând un fel de efect puternic figurii lui herculeene. Se vedea că e născut să fie șef. Firea lui veselă și bună făcea din el un tovarăș de drum prea plăcut. A stat în serviciul lui Atkinson multă vreme, în care au fost multe zile de greutate și trude, îndurând foamea și setea, fără a lăsa să-i scape un murmur.

Explorările călătorului începură dincolo de râul Narim, printre ramuri de munți ce se prelungesc străbătând deșertul Ulan-Kum. Caravana a trecut peste stîncării aspre și prin văi pitorești la est de lacul Upsa-Noor. Atkinson avea deocamdată două obiective: să cerceteze munții Tangnu, pe care îi zărise de pe țăncurile de la Bieluka și să vadă lacul, care primește atîtea ape, fără să aibă el însuși nici o ieșire. Se află în catena Tangnu un mare număr de piscuri care întrec nivelul omăturilor eterne: unele se apropie de 4000 de metri. Umblînd cătră răsărit, Atkinson a trecut multe șuvoaie care se prăvălesc din aceste piscuri în Upsa. Nimeni nu le știa numele; tovarășii lui nu trecuseră pe acolo niciodată; indigeni ca să-l informeze nu întîlniră în cale. Pe plaiuri se găsea cu îmbielșugare vînat; la popasuri, se frigeau la foc, în țigle, hartane grase de sălbătaciuni. Pe alocuri, descopereau țărुși bătuți circular; acolo fuseseră iurte conice ale vînat_urilor kalkha, trecuți cîndva prin acea pustie. După douăsprezece zile de drum, cu popasuri pe maluri de șuvoaie coborînd din Tangnu, Atkinson ajunsese la o apă largă și repede ce venea dinspre nord-est.

Fiindu-i cu neputință să găsească acolo vad, călătorul începu să urce înălțimile sălbatice ale muntelui Tangnu. Ajungând cu multe greutate pe un pisc încununat de omături, se găsi în fața unei perspective largi și splendide. Drept în adâncime, la poalele muntelui, Atkinson văzu scînteind Upsa-Noor; în depărtare, către sud-est, se zărea deșertul Ulan-Kum și Aral-Noor; la sud, Ceagan-Tala și înălțimile care se zimțuiesc coborînd spre Gobi; la sud-est se întrezăreau creste de munți sub zăpezi: Kanghai. Era o privire depărtată aruncată deasupra Asiei centrale, asupra unui ținut pe care nici un european nu-l văzuse încă. O întunecată și cețoasă profilare a munților Bogda-Oola se desena tocmai dincolo de pămîntul Gobi și de pustia fără fund care se supunea subt adîncimea depărtărilor.

Cea mai mare parte a acestui ținut e extrem de abruptă și sălbatică. Arbori nu se găsesc decît în rîpi și văile adînci; culmile stau pleșuve chiar și pe versantele meridionale. Totuși, în scobiturile stîncilor s-au țesut covoare de iarbă deasă și scurtă, colorate de multe feluri de flori. Se găseau printre acele flori trei specii de iris, adică stînjinel: unul purpuriu închis pe fond alb, altul alb stropit cu brun și al treilea de un frumos galben auriu. Bănuței creșteau pretutindeni grămezi. Clopoței de un roșu cenușiu, alții de un galben palid erau împrăștiați pe coastele stîncărilor — răspîndind o dulce mireasmă.

Trupa și-a continuat drumul aproape drept către răsărit; după unsprezece zile traversa afluenții înalți ai rîului Tess. Urmînd după aceea lanțul munților în direcția sud, ajunse la izvoarele Salengei și Giabakanului, unde călăuzii se așteptau să întîlnească triburi kalkha. Kalmucii care întovărășeau pe Atkinson arătau că întîlniseră areorei oameni din asemenea triburi

în stepa Ciu și nădărdiau din partea lor cel puțin ospitalitate. În orice caz, armele călătorului și ale tovarășilor săi puteau să impună respect.

În timpul cât a ținut acest drum, popasurile s-au făcut neconținut pe malul apelor care coborau sălătind din munți. Cum se opreau, kalmucii făceau foc și se îngrijeau de pește proaspăt, pe care ei știu să-l prindă cu un meșteșug deosebit, slujindu-se de cuțite.

Undița li se pare oamenilor acestora un instrument care cere timp mult pentru puțină ispravă. Ei fac altfel. Trei ori patru oameni intră în apă și încep să bată peștele de la adânc spre mal; ceilalți așezați la margine îl străpung cu cuțitele. În jumătate de ceas, peștele era la foc, în cantitate îmbielșugată.

După ce au trecut râul Tess, au umblat pe sub munte, întîlnind din cînd în cînd șesuri nășipoase. Cînd locurile erau prea deșerte, abăteau iarăși pe culmi, ca să găsească iarbă pentru cai și vînat pentru hrana oamenilor; după care coborau iarăși.

În opt zile de umblet au ajuns la San-Ghindalai — lac frumos de cincisprezece kilometri lungime și patru pînă la șase kilometri lățime. Acolo și-au ales un sălaș pe două zile, ca să lese caii la odihnă și la pășune, iar călătorul european să aibă răgazul de a schița aspectele locului, notînd legendele kalmucilor. Ajunseseră aproape de izvoarele râului Selenga și nu întîlniseră încă nici un kalkha.

Părăsind și San-Ghindalai într-o dimineață ploioasă, cotiră cătră apus cu intenția de a ajunge la râul Tess, la jumătatea cursului între izvoarele lui și Upsa-Noor. Kalmucii începeau să se teamă că n-au să întîlnească pe nimeni. Gîndul lor era, în acest caz, să împingă cercetarea mai departe, pînă la un drum al caravane-

lor : în partea aceea nădăjduiau să dea în sfârșit peste vreun trib nomad.

Câteva zile ploaia a urmat să curgă neconținut, îngreunând calea și încetșind priveliștile. Munții Tangnu stăteau ascunși sub o perdea deasă de negură. La popasuri trebuiau să descalece în apă și glod ; tarhatul cailor și șeile le serveau de adăpost și așternut. Kalmucii căutau spinării și bolîndari prin rîpi, nevoindu-se să aprindă o zare de foc ; încălzeau cu greutate o cină săracă ; de multe ori își strîngeau brîiele pe ei, mulțămindu-se să rabde ; urmau a-și face datoria cu voie-bună și fără murmur.

La șase zile după ce au plecat de la San-Ghindalai, tîrziu după-amiază, au coborît într-o vale îngustă, căptușită cu iarbă grasă, pe care caii lor trudiți o adulmeceau cu delicio. Câteva cămile pășteau nu departe de intrarea văii, iar în fund, departe, se zăreau câteva „iurte“, cum se numesc corturile de pîslă ale nomazilor.

Priveliștea aceasta umplu de bucurie inimile cazacilor și kalmucilor. Dincolo de iurte, pe niște vâlcele trăgănite, se deslușeau tabunuri de cai, și, nu departe de aceste tabunuri, turme mari de oi. Era, fără îndoială, un aul de kalkha. Călătorii își îndemnară caii.

Cînd ajunseră în apropierea corturilor, Atkinson văzu cum doi oameni se zvîrl pe cai și ies cu grabire întru întîmpinarea călătorilor. După părerea lui Ciuk-a-voi, asta era semn bun de pace.

Cei doi ieșiți întru întîmpinarea străinilor puseră cu mare grabă și vioiciune întrebări, la care Ciuk-a-voi răspunse numai decît. După schimbul de cuvinte, unul rămase cu călătorii, iar celălalt se întoarse în goana calului la aul. Reveni îndată, întovărășit de alți trei călăreți. După lămuririle pe care le dădea Ciuk, aceasta

era escorta care trebuia să călăuzească cu cinste pe european în aul.

Cînd ajunseră între iurte, ieși înainte un bărbat în vîrstă care apucă dîrlogii calului lui Atkinson și îl pofti pe musafir să coboare din șa, sprijinindu-l de subsuoară în clipa descălecării. Închinîndu-se cuvințios, se rugă să fie urmat. Atkinson se duse după el într-o iurtă, unde se găseau două neveste și patru copii.

Bărbatul acesta în vîrstă era căpitenia aulului. Numele lui era Arabdan. Poftind pe călător să se așeze pe poclăzi, îl cinsti îndată cu o ceașcă de ceai, pe care îl turnă în clipă dintr-un cazan de fier de mai înainte pregătit. Era un ceai deosebit de felul cum îl bem noi : avea în el amestecat lapte, unt, sare și făină, ceea ce-i dădea înfățișarea unei supe dese ; însă nu era displăcut. Cazacii și kalmucii fură poftiți să bea și ei asemenea ceai.

Pe cînd își sorbea ceașca, Atkinson examina atent pe gazdă. Era un bărbat înalt și subțire, în vîrstă de cincizeci și cinci, șaizeci de ani, cu fața smeadă, pomeții obrazului ieșiți, ochii negri, nasul destul de mare și barba spînată. Umbla îmbrăcat cu un halat de matasă albastru închis, îmbumbat pe piept. (Cuvîntul «halat» nu e traducere, ci vocabulul original mongol). Mijlocul îi era încins cu o centură cu pafale de argint ; de centură atîrnau un cuțit și un amnar cu cremene. În cap avea o cușmă ca un ceaunaș, cusută din matasă neagră, împodobită cu catifea de aceeași culoare și cu două cordele lungi roșii care atîrnau pe spate. În picioare avea ciubote roșii deschis, cu călcăie înalte. Una dintre femei era gătită cu un halat cu dungi roșii și verzi, cealaltă cu un halat de catifea neagră ; amîndouă aveau în jurul taliei centuri roșii. În cap, comănace la fel ; părul lor era împletit într-o mulțime

de cosițe care le atârnavă pe umeri, împodobite cu boabe de mărgean — juvaer foarte prețuit de frumusețile mongole. În picioare, conduri roșii cu călcaie foarte înalte, ceea ce le împiedică să umble sprinten. Copiii nu prea erau împovărați cu straie. Le fusese de ajuns să se tăvălească în balta de aproape și să lese să se usuce pe dânșii o pojghiță de lutișor roșcat, care contrasta cu părul lor negru-corb.

Iurtele acestor neamuri se construiesc ca și cele ale kirghizilor și sînt acoperite cu pîslă. Numai interiorul se înfățișează deosebit la kalkha. În fund, cum intri, stă așezată o măsuță joasă, pe care-s rînduiți idoli de aramă lîngă cîteva vase mici de metal. În unele din aceste vase sînt grăunțe de mei, în altele lapte, unt și kumis (lapte de iapă fermentat). Partea stîngă a acestui altar e ocupată de sipete, în care se păstrează averea stăpînului. Alături e depus burduful cu lapte fermentat și cîteva unelte domestice. În partea cealaltă stau clit păturile de pîslă numite, voilok, pe care familia își face odihna.

Îndată după sosirea oaspeților fusese tăiată o oaie, care și fusese pusă la fiert în căldare de schijă, la o iurtă vecină. În jurul acelei căldări începuse să se concentreze atenția oamenilor din aul. Un but din oaie fusese încredințat cazacilor, ca să-l frigă în țigla pentru european, așa ca să aibă din ce se îndestula și în ziua aceea și a doua zi.

Masa a fost pusă într-o încăpere alături; acolo se adunară bărbați, femei și copii, ca să mînhnce oaia. Ciuk-a-boi dădu lămurire căpiteniei că Atkinson doarește să străbată cîmpia ca să ajungă la rîul Tess. Pentru asta ar pofti să i se deie ajutor și cai odihniți.

Arabdan se învoi să sporească cu doi oameni escorta europeanului și să-i dea cai. În zori, a doua zi, totul

trebuia să fie gata. Oamenii lui aveau să-l ducă pe Atkinson pînă la aulul cel mai apropiat, singurul care se afla în drumul pînă la Upsa-Noor. S-ar putea întîmpla, adăogea el, chiar să nu întîlnească trib kalkha pînă la lacul Upsa.

A doua zi în zori, după o noapte liniștită petrecută în iurtă pe culcuș de pîslă, trupa își făcu gătire de drum lung și Atkinson gustă friptura de oaie înainte de plecare. Arabdan era în picioare, poruncind pentru escorta oaspetelui său patru oameni și șaisprezece cai. Soarele răsărea cu mare strălucire pe piscurile munților Kangai.

— Ce distanță avem de străbătut? se interesă Atkinson.

— Asta nu se poate ști! răspunse Ciuk-a-boi. Avem să vedem.

Înainte de a încăleca, Atkinson dăruî gazdei sale un frumos cuțit de vînătoare, fabricație a casei Rodgers. Arabdan primi încîntat darul și porunci încă o dată oamenilor săi să ducă întreg și sănătos pe oaspetele său pînă la aulul vecin — unde va fi să fie.

Calea de data aceasta se îndrepta spre nord-vest, printr-o lungă cîmpie ondulată, acoperită cu tufe de iarbă, din care caii se puteau hrăni cu îmbielșugare. Într-un timp, oamenii lui Arabdan descoperiră un drum prin acele singurătăți. Pe acel drum, după cît spuneau ei, se putea ajunge la orașul Uliasotai într-o zi și o noapte; se găsește acolo o oaste sub comanda unui ofițer chinez.

Călătorul nu găsi de cuviință să se abată din direcția ce-și propusese. Călăuzii kalkha sprijiniră și ei cu putere această hotărîre. Și concluzia lui Ciuk-a-boi era la fel:

— Mai bine în pustie, decît la tîrg.

În dimineața aceea dintăi, munții Tangnu stătură învăluși în pîclă ; dar după ce se înălță soarele spre amiază, priveliști magnifice se dezvăluiră într-acolo.

Văzute din depărtarea aceea a stepei, țăncurile ninse păreau în azur niște bolduri de argint.

Cîteva zile, neîntrerupt, călătorii au umblat cătră miazăzi de acești munți, lăsînd priveliștea lor în stînga. În ziua a cincea, pe cînd soarele cobora departe după piscuri, deodată valuri de lumină roșiatică se împrăștiară cătră bolta cerului. Curînd, nuanța aceasta făcu loc alteia, portocalie, scrijelată de straturi brune ; nourii roșii ca sîngele se întinseră pe crestele munților, pe cînd ninsori de raze curgeau pe un imens peisagiu argintiu.

Era o scenă dintre cele mai rare pentru ochii de artist ai călătorului. În acele regiuni fenomenul e obișnuit ; nimeni dintre europeni pînă la Atkinson nu-l contemplant și nu-i admirase efectele.

După ce rămase în urmă ca să schițeze această minune, exploratorul încălecă, spre a ajunge convoiul însoțitorilor săi. Singurătățile care se desfășurau în juru-i trezeau în el și alte ecouri profunde decît cele ale farmecului artistic. Cătră miazăzi, după cîteva valuri de coline cu aspect năsipos, se desfășura, fără hotare, un șes în care toate oștirile Europei ar fi putut fi concentrate și ar fi părut totuși un punct mișcător în imensitatea pustiei. Pe aici a trecut Ghinghis-han cu hoardele lui acum șapte sute de ani. Au poposit contemplant aurul asfințitului, visînd măcelul și jaful depărtatelor ținuturi europene, după ce covîrșiseră civilizația și înțeleapta împărăție chineză.

Nenumărate movili erau semănate în întinderea aceea vastă.

Subt acele gorgane ale pustiei zăceau rămășiți ale trecutului și oseminte ale unor generații și mai vechi ;

ele însemnau însă și drumul mării hoarde de la 1240. Amurgul venea cu grăbire. Pe când călătorul își isprăvea deseurile, cazacii pierduseră nădejdea de a mai descoperi vreun aul. Nicăieri în împrejurimi, cât putea străbate privirea, nu se bănuia urmă de viață omenească. Deci, escorta poposise la malul unui pârâu și aprinsese focul din elementele puține și sărace pe care le putea avea la îndămnă. În stepele mongole, și hanul și robul trebuiau să fie mulțămiiți cu aceeași licărire pufoasă de tizic, sau cu tresăririle flăcărilor scurte de ierburi, spini și rădăcini uscate. Cina englezului era gata : o ciosvîrtă de căprioară și o ceașcă de ceai. După ce Atkinson zvîrli osul și sorbi ultima picătură, se întinse noapte neagră și compactă. Focul se stînsese ; călătorul se cufundă în somn, sub imensitatea întunericului.

A doua zi, în zori, porniră mai departe în căutarea triburilor kalkha. Străbăteau acum o regiune goală aproape fără vegetație : ici erau nășipișuri, dincolo prund care supăra copitele cailor. Ceasuri după ceasuri oboseitoare urmau într-o monotonie bolnavă. În sfîrșit, cătră al treilea ceas al după-amiezii se deschise o vale ; cai și cămile la pășune se profilară în lumină. Grăbind în acea direcție, Atkinson descoperi aulul ; îndată sosiră dintr-acolo doi oameni, ca să călăuzească pe străini la șatra șefului. Așezîndu-se de o parte și de alta și apucînd frîul calului cu cîte o mînă, făcură lui Atkinson onorurile primirii, pînă la malul unui pârâu și a unei bălți, unde erau instalate iurtele. Un cort mai înalt decît celelalte arăta locuința stăpînitorului. Prințul însuși aștepta ; făcînd de la perdea patru pași, apucă frîul și întinse străinului mîna, ajutîndu-i să coboare, după care îl pofti ceremonios în cort. Înlăuntru era întins la pămînt covorul ; Atkinson trebui să ia loc, așezîndu-se destul de comod în felul orientalilor, și să primească

ceașca de ceai obligatorie. Politeța aceasta mongolică, negreșit, nu putea fi refuzată. Călătorul se găsea în căminul lui Darma Sîrîm, vestit șef kalkha.

Darma se așeză în fața lui Atkinson ; fiii lui — cei care întovărășiseră pe călător — luară loc de o parte și de alta a părintelui lor. Îndărătul acestui grup se cinchiră de asemenea vreo zece-doisprezece kalkha, observînd cu cea mai mare luare-aminte orice mișcare a străinului. Se înțelegea bine din atitudinea lor că, pînă în acea clipă, nu văzuseră încă european. Pălăria de pîslă cu margini largi, jacheta de vînătoare, botforii înalți pînă peste genunchi produceau o uimire, care avea să alimenteze ani și ani în cursul generațiilor povestirile și mirările nomazilor. Era ceva care nu se mai văzuse în pustia lor de cînd lumea.

Cîteva femei apărură ; în fruntea lor pășea nevasta șefului. Doamna se lăsă jos, lîngă puternicul ei stăpîn ; fetele o împresurară ; care n-aveau loc acolo, trecură prin colțuri. Îndată începură cu ochi lacomi să cercezeze și să amănunțească pe englez, șoptind grăbit și cu aprindere.

În acest răstimp unul din cazaci aduse samovarul. Toți cei de față fură nespuse de uimiți, văzînd că ies aburi din acel recipient. Unul întinse degetul, ca să se încredințeze că fierbea apa fără foc și-și retrase mîna, scuturînd-o cu violență și schimonosituri, spre hazul tuturor celorlalți privitori. Alt cazac, de asemenea, înfățișă, pe o tabla strălucitoare, un but de vînat fript la jărat. Cînd Atkinson dădu la lumină un cuțit și o furculiță și-și începu operația, un freamăt trecu printre spectatori. Nimeni nu-și părăsi locul, urmărind cu lăcomie pînă la ultimul gest. Dumnezeu rezervă și acestor oameni de departe spectacole de neuitat.

Darma Sîrîm poruncise, în cinstea musafirului, să se taie o oaie. După ce s-a isprăvit reprezentația lui Atkinson, slujitorii veniră să vestească stăpînului că festinul era gata. Abia în această clipă străinul putu să se simtă în voie, avînd plăcerea să devie și el, la rîndul său, spectator. Era o priveliște prea tare pentru obiceiurile lui civilizate ; Atkinson fu silit să părăsească partida, ca să-și facă fără primejdie digestia.

După toate aceste emoționante peripeții, englezul chemă la sfat pe Ciuk-a-boi, însărcinîndu-l să ceară lui Darmahan, pe a doua zi, cai și călăuze.

— Fără îndoială ! a răspuns cu bunăvoință stăpînul tribului ; mîni, în zori de ziuă, toate au să fie gata pentru prea cinstitul oaspete !

III

Cîmpiile Mongoliei. Stepa și locuitorii ei

De la aulul lui Darma, Atkinson trebui să se îndrepte pe o cale cătră miazănoapte, printre ondulații ierboase ale solului. De la o vreme aceste ondulații deveniră coline, despărțite între ele prin văi largi îndreptate de la est spre vest. Era un ținut foarte prielnic călăriei. De aceea însoțitorii kalkha erau foarte dispuși să-și cerce fugarii împotriva antilopelor, pe care le întîlneau din cînd în cînd în cîrduri considerabile ; dar sălbătăciunile nu-l lăsau pe călător să se apropie de ele nici la o bătaie de carabină și dispăreau îndată în adîncimea depărtărilor. Înspre vremea amiezei, trupa urcă o colină mai înaltă și, privirilor călătorului, apăru dintr-o dată deșertul Ulan-Kum, întinzîndu-se cătră apus cît

putea străbate ochiul ; în toată întinderea aceasta sclipeau în soare nenumărate bălți. Călătorul putea bănui într-o mare adâncime a orizontului și lacul cel mare Ilka-Aral-Noor. Însă când ajunse în vârful colinei, înțelese că nu era decît un ușor miraj al acelei imense perspective. În același timp, pe toată întinderea, pînă la munții din sud-est, văzu plutind o pîclă ușoară albastră împurpurată de soare, în care toate contururile se estompau. Întorcîndu-și în loc calul spre altă direcție, Atkinson avu brusc, în văi, viziunea apropiată a lacului Ursa și a râului Tess, care curgea în fundul văii sub culmea colinei. În adâncimile depărtărilor din acea direcție se conturau munții Tangnu în toată lungimea lor, pe cînd înspre laturea asfințitului se desfăceau nemărginite stepe, în infinitul cărora se amestecau cerul și pămîntul într-o pulbere nouroasă.

Un sentiment adînc, pe care-l mai avusese, pătrunse sufletul europeanului. Schițînd priveliștea aceea extraordinară de vaste proporții, cu munți, coline și lacuri, avu iarăși vedenia marilor hoarde, frămîntîndu-se sub cer cu veacuri în urmă. În acel ceas o liniște nesfîrșită stăpînea toate : de veacuri toate recăzuseră iarăși într-o încremenire de vrajă, fără o ființă vie, fără o locuință omenească.

Colina pe care stătea călătorul era de un granit a cărui culoare bătea în sînge, cu rupturi colțurate. Vine de cuarț trandafiriu străbăteau stîncile, fugind în linii paralele pe o mare întindere. O peșteră imensă, avînd drept portic stîlpi de acest trandafiriu aproape transparent, se deschidea în dosul spectatorului ca dinspre o altă lume, spre acea priveliște neasemuită. După ce își isprăvi desaturările, Atkinson porunci coborîșul, care se săvîrși în două ceasuri. Ajunseră la apa Tess, care era în acel loc un șuvoi repede și larg, îmbulzit printre

stînci rupte în toate sensurile. În crăpăturile stîncilor, tufărișuri și copaci. Cînd începură a se întinde perdelele amurgului, făcură popas într-o vălcică, între ierburi bogate, în vederea apei. Un cazac, Ciuk-a-boi și un kalmuc cercetară împrejurimile și, înainte de a se face noapte deplină, se întoarseră cu o căprioară foarte frumoasă, ucisă de cătră kalmuc. Oamenii pregătiseră în preajma jarului cele două crăcâni pe care urmau să atîrne hartanele pentru fript ; însă călătorul abia privise cele dintăi stele ale înălțimilor și se și cufundă în somn adînc.

Cătră a doua strajă a nopții, deodată auzul îi fu sfredelit prin somn de urlete feroase și se deșteptă. Noaptea era naltă și senină, stelele scînteiau cu vioiciune, focul își tremura vîlvătaile în apropiere. Căii sforăiau și pufneau aproape.

Al doilea urlet sună din umbra adîncă a stepei de la o depărtare nu prea mare. Cazacii și însoțitorii kalkha erau în picioare și atenți, deșteptați încă de la primul semnal. Deci lupii miroseau urmele călătorilor și-i căutau. Oamenii adunară căii cu repeziciune, punîndu-i între focul de popas și apă și stăpînindu-i.

Însoțitorii kalkha dădură de știre europeanului că trebuiau pregătite armele. Lupii din acele singurătăți sînt viteji și îndrăzneți și fac mari pagube în turmele triburilor. Atkinson porunci să se scoată carabinele și el însuși înarmă pușca lui cu două țevi.

— Să se lese să adoarmă focul, dădură sfat kalkha ; așa lupii au să îndrăznească să vie pînă aproape. Atunci, trezim flăcările și-i vedem.

Cea din urmă licărire albastră se prelinse cătră spuză. Urletele se mai înșurubară o dată înspre stele ; apoi conteniră. Atkinson și însoțitorii săi erau culcați pe pîntece în preajma focului, cu țevile armelor întoarse

în direcția atacului. Pașii rezezi și fîșîiturile umbletului dihăniilor fură deodată în preajmă. O nouă oprire ; li se auzea smîrcîitul nărilor și mestecatul lacom al fălcilor. Un nou urlet de război. Atunci însoțitorii kalkha aruncară asupra jarului adormit bolîndari uscați de stepă : într-o clipă izbucni o flacăară înaltă, descoperind coamele zbîrlite ale agresorilor și punînd puncte roșii și verzi în ochii lor crunți.

Atkinson dădu un îndemn scurt ; carabinele trăsniră ; se văzu la lumina focului în zvîrcolirile furibunde ale sălbătăciunilor efectul teribil al salvei. Armele fură încărcate iar, cu grabă.

— Călătorul să știe, dădeau iar sfat însoțitorii kalkha, că lupii se întorc de isnoavă.

Li se auzea destul de departe mormăitul ; cei răniți chelălăiau stîns, tînguindu-se stelelor.

Focul fu iarăși acoperit. Cu toții rămaseră pîndind în tăcere.

Nu trecu multă vreme și prezența fiarelor se manifestă din nou. Caii încremeniră deodată atenți, apoi prinseră a se frămînta cu mare neliniște.

Kalkha judecă ră situația :

— Lupii vin din două părți asupra țărilor, vesteau ei. Unii din susul apei, alții din jos.

Ieșind dintrodată din neclintirea lor, săriră către malul apei, cu mari răcnete în cele două laturi amenințate. Dihăniile dădură o clipă înapoi.

Se făcu iar liniște, dar stepa era vie și vorbea urechilor atente ale asiaticilor.

— O parte a fiarelor vine și asupra focului, dădură veste însoțitorii kalkha. Năvala se dă prin trei părți. Toată luarea-aminte trebuie să fie la cai, ca să nu-și rupă pripoanele și să se împrăștie. Asta poftesc și

lupii ; pe urmă îi alungă în toate părțile și îi vânează cu ușurință pînă la ziuă, iar noi rămînem pe jos.

Deci un cazac și un kalmuc trecură la cai, ca să-i liniștească și să-i stăpînească, priveghind în același timp împrejurimea.

Atkinson avea grijă înspre partea stepei.

Focul fu înviorat din nou. Un om kalkha îl hrănea neconținut cu ierburi și rădăcini. Lucoarea lui se întinse pînă ce se fixă în ochii sălbătăciunilor. Umbre cenușii se frămîntau și se țeseau în marginea întunericului. Cazacii traseră cîteva focuri din dreapta campamentului. Pe dîra de lumină a exploziilor, Atkinson, trăgător de mîna întăi, avu timp să ia în țel un lup pe care-l avea mai aproape în laturea lui dreaptă ; îndată după aceea, a doua lovitură o trimese în grămada care se frămînta mai departe. Un concert de urlate se amestecă în noapte ; căzuții se zvîrcoleau, ceilalți se retrăgeau iar.

O tăcere desăvîrșită se întinse după asta ; nu adia nici o suflare de vînt ; o pînză de nourii trecu pe deasupra, adîncind în întuneric desăvîrșit împrejurimea și apa.

Ciuk-a-boi veni cătră Atkinson :

— Se isprăvesc bolîndarii și ierburile, zise el, și treaba acestor dușmani încă nu-i isprăvită. Acuma stau : se sfătuiesc cum să schimbe atacul ; după aceea au să se întoarcă iară. Acuma are să fie mai greu, nu mai avem lumină nici de sus, nici de jos.

— Să se ducă oamenii tăi, Ciuk-a-boi, să aducă rădăcini și ierburi uscate pentru foc.

— Să se ducă, măria ta. Unii în susul apei, alții în josul apei ; să ia cu ei și carabinele.

— Așa să se facă, Ciuk.

— Da, măria ta, și să fim cu mare grijă ; dușmanii sînt tot în preajmă. Iată, s-aud caii nechezînd iar și smuncindu-se în pripoane.

În depărtare, hăuliră urlete.

— Aceștia sînt alții, preciză Ciuk-a-boi. Mai vine un rînd. Cei care vin acum au să dea peste cei care stau și pîndesc în preajmă.

Într-adevăr, și Atkinson, și cazacul talmaci, care sta lîngă el, neconținut, auziră, nu mult după ce se depărtă Ciuk-a-boi, coliziunea între banda nouă de lupi și cea care atacase de cu sară. Cei vechi mîrșiau și hîrșiau împotriva celor proaspeți. După un timp tăcură, punîndu-se probabil de acord.

Nourii care îmbrobodiseră cerul trecură și împrejurimile începură a se prevedea în zarea apei. Oricît era de stăpîn pe sine, Atkinson avu o clipă de destindere bucuroasă cînd kalmucii înarmați aduseră elemente nouă pentru foc.

Vîlvoarea izbucni cu violență. În noaptea spintecată, călătorul văzu prima coloană de asalt a sălbătăciunilor înaintată pînă la cincisprezece pași apropiere : în dosul acestor dihăanii, se zărea al doilea șirag, și al treilea. Era o tactică întrucîtva omenească. Era tactica hoardelor de demult, pe care mai degrabă ele o învățaseră de la aceste sălbătăciuni ale pustiei.

O descărcătură vie doborî o parte din dihăanii ; chelălăirile de spaimă se depărtară. Se făcu liniște. Focul urmă să ardă înalt o bună parte din noapte. Sălbaticii nu se mai întoarseră la atac. În zorii zilei, călătorul și oamenii lui, străbătînd cîmpul de biruință, recunoscură opt lupi morți și numeroase urme de sînge ale răniților, care se retrăseseră ca să piară în singurătate, ori fuseseră sfîșiați de semenii lor.

— E plin ținutul de asemenea fiare, încredințau mongolii kalkha pe Atkinson, și călătorul străin are să mai aibă de-a face cu ele. Nouă ne fac stricăciuni nesfârșite, în tabunurile de cai și turmele de oi.

După două zile, înainte de a mai da la arătare lupi, pustia scoase în calea europeanului alți locuitori ai ei. Era pe o așezătură goală, semănată cu bolovănișuri de calcedonie și agată frumos colorată. Ici-colo, stânci lustruite de un fel de rocă purpurie și neagră, înflorită cu pete de roș violent. Între aceste stânci, calea era îngreuiată de bolovănișuri ascuțite în care caii își sîngerau copitele.

Printre asemenea ghimpi de piatră, se împleteau fulgerînd la lumină feluriți șerpi. Unii își cumpăneau capetele, ieșind din crăpăturile stîncilor; alții se prelingeau în ascunzișuri, fugind din calea caravanei; unii însă, deveneau agresivi, încordîndu-se și șuierînd cu mînie. Pe care îi puteau ajunge, mongolii și cazacii îi tăiau cu sfîrcurile harapnicelor. Ciudat loc de popas în vremea nopții ar fi acel ținut, se gîndea Atkinson, urmărind evoluțiile reptilelor și cercînd să le deosebească forma și coloratura. Unele, cele mai numeroase, aveau nuanța ardezii și se confundau cu aspectul general al peisagiului. Altele, verzi-cenușii, pătate cu roș de sînge, străluceau în chip extraordinar, ca niște juvaeruri în soare.

Pe cînd europeanul, descălecat un răstimp, examina unele roci cristaline dintre cele mai curioase, un strigăt de alarmă izbucni la oarecare distanță între însoțitorii săi. Întorcîndu-și privirile, Atkinson văzu doi kalkha fugind cu ochii ațintiți înspre un punct anumit. Călătorul se repezi spre ei. Oamenii îi arătară la o mică depărtare pricina spaimei lor: era un șarpe enorm încolăcit pe o stîncă. Își ridicase în sus capul, balan-

sîndu-l, avea ochii ca două puncte de foc și șuiera cu întăritare. Prin strigătele lor, oamenii dovedeau cunoștința despre veninul mortal al acestui monstru. Atkinson trase din spate numaidecît carabina, care nu-l părăsea niciodată. O îndreptă spre șarpe, rezemînd-o de un colț de stîncă. O clipă capul lui dispăru în covru. Ciuk-a-boi făcu doi pași înainte. Capul se ridică iar, cu șuieru-i ascuțit. Atunci Atkinson îi trimese glonțele, decapitîndu-l. Corpul se desfăcu într-o parabolă, sărind din cuiabar; mongolii se năpustiră asupra lui cu harapnicele. Cu toate loviturile lor furioase, convulsiunile reptilei nu conțină decît după un pătrar de ceas. Cînd fu întins în toată lungimea lui, măsurătoarea arată aproape doi metri; grosimea era cît mîna. Era de o culoare fumurie, cu pete roșii și verzi pe laturi. În toată înfățișarea lui înflorită, se vădea un venin ucigător.

Drumul printre stîncării și șerpi urmă astfel multă vreme. Caii umblau greu, oamenii trebuiră să descălece. Cu toată truda, popasul trebuia împins cu mult mai departe și cu mult mai tîrziu decît ora obișnuită; oprirea în acele regiuni dezolate și lugubre apărea ca imposibilă. Ori încotro își întorcea călătorul privirea, nu zărea nici sclipire de apă, nici iarbă. Și iarba și apa, totuși, trebuiau găsite înainte de căderea nopții.

Îndată ce calea deveni mai puțin grea, caravana încălecă. După un galop de două ceasuri, se arătară pîlcuri de iarbă, amestecate cu niște spinării înflorite galben și roș, semănînd cu răsura.

Umblînd așa cu grăbire înainte, călătorii trecură într-o vale. Cînd fulgerările argintii ale apei clipiră, mongolii dădură semne și sunete de mare bucurie, caii ciuliră urechile, și pufniră cu plăcere spre smocurile de iarbă bogată, care căptușesc vâlceaua. Călăuzii co-

tiră în lunca de la malul râului. Era o apă limpede de douăzeci de metri lățime și doi ori trei adâncime. Însoțitorii kalkha nu-i cunoșteau numele; nu știau de unde vine și încotro se duce. Era o apă de la Dumnezeu. Binecuvântat fie numele lui! Și oameni și cai se repeziră în valuri, potolindu-și de-a valma setea și arșița. Popasul a fost dintre cele mai plăcute și noaptea tihnită, după ce Ciuk-a-boi a luat toate măsurile de pază.

A doua zi, asupra râului plutea o pîclă deasă, care, încet-încet, se risipi străpunsă de razele soarelui, ceea ce vestea o zi de mare zăpușeală. Aici, însoțitorii kalkha rămaseră pe loc, ca să se întoarcă înapoi la aulul lor. Se închinară în fața europeanului, luîndu-și rămas-bun și poftindu-i multă sănătate. Atkinson le mulțami și rămase un timp privindu-i cum se duc. Erau niște oameni cumsecade și vrednici, care stătuseră la datorie neîntrerupt și se dovediseră destoinici și devotați în noaptea de primejdie, cu lupii. Europeanul simțea pentru ei un regret sincer. Îi fuseseră un timp tovarăși și prietini; n-avea să-i mai vadă niciodată!

Tovarășii rămași trebuiau să-l însoțească și să-l călăuzească înainte, în căutarea râului Giabakan, despre care nu auziseră și pe care nu-l cunoșteau. Cu ajutorul lui Dumnezeu și al hărților europeanului, după câteva zile, străbătură cu bine într-o vale largă unde curgea acea apă, cu acel nume. După situație și orientări, nu se putea să fie alta. Atkinson o recunoscă și porunci popas.

Se aflau acum pe țărmul unei ape adînci, care curgea lin. Lățimea ei era de două sute de metri. Trei dintre însoțitori, fără să se odihnească, porniră numaidecît după vînat. Locurile erau singuratice; nu găsiră nimic. Oamenii trebuiră să se mulțamească cu foarte puțin;

în schimb, caii aveau din bielșug iarbă grasă. Cum veni noaptea, fură luate toate măsurile împotriva fiarelor, căci, după cât afirmaseră însoțitorii kalkha, în aceste părți mai cu samă hălăduiau lupii.

Noaptea se petrecu liniștită. A doua zi dimineată, pe o vreme frumoasă, Ciuk-a-voi căută vad, după care, cu chibzuită rînduială, oameni și boclocuri trecură pe celălalt mal. Armele, hainele și hîrțile europeanului îndeosebi, avură parte de grijă deosebită ; kalmucii le purtară în creștetul capului.

După ce toată lumea fu de partea cealaltă, se făcură pregătiri de alt drum. Aveau a străbate un șes înfri-coșat prin pustietatea lui, ca să poată ajunge către ținutul unde după hărțile lui Atkinson, trebuiau să se găsească masivele munților Altai. Șesul acela de secetă și năsip era o parte din deșertul Sarkha, și el, la rîndul lui, secțiune din nesfîrșita pustie Gobi. În toată întinderea nu mai creștea iarbă ; numai planta numită salsola însemna, circular, malurile bălților sărate, colorîndu-le cu portocaliu ori roș. Văzute de departe, bălțile acestea aveau o înfățișare dintre cele mai curioase. Fulgerările sării cristalizate în care se răsfrîng florile roșii de salsola iau, la răsăritul și asfințitul soarelui, aspecte de diamante și rubine încrustate într-un juvaer somptuos.

O tăcere solemnă stăpînește aceste vaste cîmpii aride, în care nu pot viețui nici oameni, nici patrupeze, nici paseri. Nici cel mai mic sunet nu clinește tăcerea de moarte care planează perpetuu asupra acestui sol calcinat.

Tăcerea pădurii e cu totul altceva ; e vie, plină de mișcări tainice și de murmure ; e cîntec, zbor, pas furișat. Aici era moarte totală. În tot cursul unei zile întregi, călătorii nu observară nimic care să poată adă-

posti ori hrăni o pasere sau o căprioară. Cu mare greutate cazacii și kalmucii putură strînge puține spinării firave pentru focul de popas, în amurg. Într-ase-menea loc nu mai aveau nevoie nici de măsuri de pază împotriva fiarelor. Petrecură noaptea în liniște, cu-fundați subțîntunic, în lugubra neclintire a întinde-rilor. Și a doua zi trecură mai departe, căutînd ceasuri după ceasuri un ostrov de verdeață. Umblînd așa pe lîngă mlaștini acoperite de papură, pe lîngă movili multe de năsip semănînd cu gorganele, ajunseră la niște bălți fără țarmuri. Acolo Atkinson, pe cînd schița pri-veliștea, fu martor al formării unui uragan pe zarea dreaptă a pustiei. Cum observară la orizont semnele tulburi, cazacii și Ciuk-a-boi se grăbiră să puie la adă-post caii în dosul unei perdele de stof. Doi dintre călăuzi rămăseră lîngă călător.

Vijelia sosea cu o repeziciune înfricoșată, zvîrlind valuri de năsip în spațiu și prăvălind stufăriile și tres-tiile. Pe baltă venea împotriva spectatorului uimit o linie lungă de val, încovoiată ca un grumaz. Cînd acea linie albă fu la jumătate de kilometru, Atkinson începu să-i audă mugetul ; kalmucii care rămăseseră cu el începură să strige, rugîndu-l să treacă numaidecît la adă-post din fața primejdiei. Luîndu-l cu desenhuri cu tot, îl duseră în dosul perdelei de stof. Abia ajunsese la ceilalți tovarăși călătorul și vârtejul sosi ca un trăsnet, detunînd pămîntul și prăvălind vegetația. Cum trecu în năsip, ridică pînă la cer o pîlnie de pulbere cu un horcăit enorm.

Trecerea fenomenului nu ținu mai mult de un sfert de ceas. Întinderile căzură iară în liniștea lor sinistră.

În asemenea clipe de dezlănțuire a elementelor, pri-mejdia e să fii surprins în loc deschis. Uneori, în acele ținuturi, tornada pornește din rîpile munților și

se desfășoară încet, măcinând spații circulare cam de un kilometru, sorbind în pîlnia ei și revărsînd în laturi tot ce întîlnește. Fuga ei în stepă e ca a unui cal în galopul cel mare. Toate animalele, fie sălbatice, fie domestice, fug înfricoșate din calea ei. Orice ființă vie, prinsă, e spulberată, bătută și ucisă.

Caravana și-a mai urmat astfel drumul prin pustie încă două zile. După popasul nopții a doua, zorile trandafirii ale dimineții vestiră o zi frumoasă, cu soare strălucitor. Atkinson văzu pe cazaci și pe kalmuci foarte ocupați cu pregătirea și curățirea puștilor.

— Am intrat într-un ținut mai prielnic, vesti vesel Ciuk-a-boi, astăzi pregătim mării tale vînătoare.

Mîncarea de dimineață fu repede consumată. Patru oameni rămaseră la popas cu două carabine, pentru împrejurarea că s-ar produce un atac al kirghizilor. Șase dintre ceilalți oameni ai escortei întovărășiră pe Atkinson, înconjurînd locurile. Al șaptelea, un kirghiz, purta arma cu două țevi a englezului.

Soarele se ridicase pe cer de două sulii. Cazacii erau într-o vale, pe urmele mistreților, descoperite de ei încă din zori. Dincolo de aceste urme, se încurcau spinării mărunte și ierburi înalte. Îndată ce vînătorii intrară cu caii în acea desime, mistreții zvîcniră din vetrele lor ; ierburile și spinăriile ondulau și se scuturau la trecerea lor ; în curînd sălbătăciunile ieșiră într-un spațiu curat. Îndată ce-i văzură descoperiți, vînătorii își grăbiră caii și își gătiră puștile.

Fugeau în frunte, la două sute de metri depărtare, două fiare uriașe cu părul negru-cenușiu. După locul gol, urmau alte tufe de spinării. Cîțva timp următorii pierdură iarăși din vedere vînatul. Un kalmuc, ducîndu-și calul în galop oblic, descoperi iar mistreții cei mari dincolo de un rînd de tufari și dădu semn.

Ceilalți vînători puseră pinteni, siliră caii, pînă ce se apropiară la cincizeci de metri. Atkinson și un cazac săriră din șa. După ce traseră cîte un foc, băgară de samă că una dintre dihanii fusese atinsă.

Pe cînd călătorul european și cazacul își încărcau puștile, ceilalți oameni ai escortei traseră și ei focuri. Atkinson și soțul său, iarăși călări, luară urma mistrețului rănit. O vreme, ambele sălbătăciuni fugiseră împreună ; acuma se despărțiseră. Una luase în lung malul rîului, alungată de doi cazaci ; unul trăsese iarăși un foc asupra ei. Cealaltă se repezise oblic într-un teren deschis și tare ; călătorul englez dădu drumul calului cu cea mai mare vigoare, pînă ce o ajunse. Era zbîrlită, furioasă și clefăia spumă. În acea clipă, unul dintre cazaci îi trimise iar un glonț, care o atinse fără a o opri. Atingîndu-și calul cu cravașa, Atkinson o ocoli, ieșindu-i în coastă, la douăzeci de pași. Cum dihania slăbea gîffînd, călărețul trecu înainte și o luă în țel, ochind asupra capului. Nici de data asta, fiara nu căzu ; glonteile îi intrase în grumaz și o sili numai să se oprească o clipă. Atkinson își trecu pușca în spate și trase un pistol de la cobur, galopînd în stînga fiarei și paralel cu ea.

Fiind bun trăgător cu pistolul, englezul își purtă calul pînă la șapte-opt pași de mistreț. Atunci îi trimise un glonte, care nu nimeri. Reluîndu-și galopul, îi trimise al doilea glonte de pistol, care lovi ; mistrețul șovăi o clipă, apoi se prăbuși ; un cazac și un kalmuc veniră asupra lui imediat.

Atkinson descălecă și el și cercetă ultima lovitură. Glonteile lovise deasupra ochiului, lîngă tîmplă. Era un mistreț de o mărime respectabilă. Cazacul îl prețui cam la nouă puduri, deci aproape o sută cincizeci de kilo-

grame. Colți lungi și ageri ca niște cuțițe puteau fi arme teribile împotriva omului ori a calului.

Un om din escortă se întoarce la popas ca să aducă cal și targă. În vremea asta Ciuk-a-boi și alți cazaci doborau celălalt mistreț cu mult mai mare și mai fioros decît primul. Vînătorii se întoarseră la popas cu îndoitul lor trofeu și cu mare bucurie.

Vînătoarea aceasta luase o parte din zi ; caii aveau nevoie de odihnă înainte de a străbate o altă distanță. Cît animalele și o parte din oameni rămaseră la foc, înainte de prînz, Atkinson hotărî să urce o colină, spre a avea priveliștea locurilor mai îndepărtate. Îtovărașit de Ciuk-a-boi și un cazac, urcă în susul văii, care se îngusta, și, de pe o înălțime, putu să-și dea sama că ultimele valuri ale Altailor se pierdeau tot mai scăzute în imensitatea deșertului Gobi. Cătră apus, la o distanță mare, se ridica în cer un stîlp de fum.

— Poate să fie, în acea lature, o tabără de kirghizi ? se întrebă călătorul. Ținuturile lor, după cît avea informații, sînt cu mult mai la asfințit.

Nici triburi kalkha nu sînt în acea direcție. Totuși, trebuie să fie cineva.

— Se ne apropiem într-acolo, dă sfat Ciuk-a-boi. În părțile acestea trebuie să fim cu grijă ; nomazii de aici n-au nume bun.

Urmînd creasta colinelor și priveghind cîmpia în care se deslușeau acum mai bine focuri apropiate de popas, Atkinson și tovarășii săi dădură peste o potecă bătută, drum de caravane prin deșert. Deci focul era al unui popas. Ciuk-a-boi privi multă vreme în direcția lui.

Din locul înalt unde se găsea, Atkinson avea perspectivă spre Ilka-Aral-Noor, întindere de ape care scînteiau în lumina asfințitului. Alt lac de o întindere consi-

derabilă se deschidea dincolo de vetrele caravanei. Pe cînd coborau, ca să se întoarcă la tabără, Ciuk-a-boi își dădu părerea :

— Acolo e popas de caravană, dar poate să fie și popas de nomazi. Unde umblă caravanele, umblă și nomazii ; ei sînt ca lupii acestor locuri ; despre isprăvile lor se aude pînă departe. Deci, cum am văzut noi acel fum de popas, au putut să bage de samă și alții fumul popasului nostru. Trebuie să fim cu grijă asupra cailor ; să-i dăm la hrană cu pază de oameni, să-i ținem lîngă noi în vremea nopții și să fim cu carabinele încărcate. Dacă rămînem fără cai în aceste singurătăți, nu mai avem nici o putere și sîntem în mîinile lotrilor.

Doi cercetași cazaci au trecut înainte ca să aleagă un loc potrivit pentru tabăra de noapte. Însoțitorii călătorului au fost cu grijă tot timpul ; dar zorii zilei au luminat din nou liniștea împietrită a locurilor. Cercetîndu-și hărțile, Atkinson hotărî încă două zile de drum către sud. După aceste două etape, trebuia să cotească la vest, ca să ajungă la țarmul unui rîu numit Urangur ; de aici și-ar fi făcut intrarea în pustiul Gobi, pe la nord de lanțul munților Sian-Șan. Acest lanț e cel mai înalt al Asiei centrale ; pe axa lui se ridică în cer înspăimîntătorul masiv Bogda-Oola și crestele vulcanice Pe-Șan și Hot-Teu. Aceste trei erau ținta excursiei lui Atkinson în acele lugubre regiuni.

Călătorul știa că grija pe care o exprimase Ciuk-a-boi în preajma acelor focuri singuratice de caravană, erau cu totul îndreptățită. Primejdiile unor întîlniri cu bandiții erau tot așa de prevăzute de el ca și celelalte greutăți fără număr și trude fără sfîrșit prin care trecea ; însă era hotărît să biruiască totul ca să cunoască ceea ce încă nu văzuse nimeni și să lămurească, pentru lumea civilizată, unele nedumeriri geografice.

IV

Tataria chinezească. Cuibul invaziilor. Vulcanii. Triburile de kirghizi. Sultani și bandiți

Ținutul părea din ce în ce mai sterp, pe măsură ce Atkinson și soții săi înaintau spre miazăzi. Nu mai întâlneau verdeață decît în vălcelele înguste, și acolo nu era decît o iarbă scurtă și sărăcăcioasă. Din cînd în cînd descopereau cîte un pîrau cu apă puțină : erau singurele locuri bune de popas și hodină. Ceasuri multe și zile după zile se petrecură astfel străbătînd aceleași locuri goale, suind aceleași coline, coborînd aceleași văi : monotonie și tristeță, după monotonie și tristeță. Cîteodată un accident mai înalt de teren îngăduia exploratorului să-și întindă privirea în lungul deșertului Sarkha, asupra nășipurilor galbene, a gorganelor roșcate și dunelor cenușii.

În sfîrșit, într-un timp, a cărui măsură devenea aproape indiferentă, călătorii ajunseră la rîul Giabakan. De departe încă, sinuozitățile lui desenau în întindere o îndoită linie neagră : vegetația malurilor. La est de această întîlnire cu apa Giabakan, se întinde Gobi, cu ondulațiile-i fără număr și fără sfîrșit, pierzîndu-se în depărtări nemăsurate sub o pîclă albastră. Înspre sud apărură lui Atkinson țăncurile ninse ale lui Sian-Șan, stăpînite din cerul înalt de Bogda-Oola. Între aceste mase gigantice de piatră, care barau orizontul, se aflau și piscurile vulcanice Ho-Ceu și Turfan, însă, între sute și mii de piscuri, numai fumul și flacăra, între ghețuri și omături, ar fi putut semna punctele active. Deasupra înfricoșatelor înălțimi, cerul era de un siniliu curat și dulce.

În timp ce caravana cobora în stepă, europeanul avu din nou viziunea trecutului, cu seriile lui de hoarde, care se scurseseră prin vastul pustiu Gobi, cătră apusul nostru. Revărsări periodice de mulțimi, ca revărsări de potopuri, ca revărsări de vulcan. Istoricii chinezi povestesc despre o izbucnire grozavă a piscurilor Sian-Șan, acum două mii de ani. Focurile craterelor luminau fuga semințiilor Hiongnu, prigonite spre apus de armile generalului chinez Teon-Hian. Pe cînd nomazii fugeau revărsîndu-se în pustia Gobi, craterele, zic istoricii, aruncau în cer șuvoaie de piatră topită, care se învorbureau apoi în fluvii înflăcărute prin rîpele munților, luminînd depărtarea pustiei.

Pe cînd Atkinson sta privind în pragul acelor locuri, pe care le observase nu cu multe săptămîni înainte de pe culmile munților, unul dintre cazaci se apropie și-i atrase atenția asupra unei coloane drepte de fum, care se ridica spre cer la o mare distanță înspre asfințit. Atkinson se întoarse ca să observe.

Nu se putea să fie acolo decît o tabără de kirghizi. Dacă vedea călătorul focurile lor, însemna că și kirghizii puteau să observe fumul unui popas străin. Sfatul lui Ciuk-a-boi devenea iar o poruncă. Deci caii fură puși sub pază cît stătură la pășune: în vremea nopții fură aduși aproape de foc, și străji, cu arma gata, fură rînduite.

— Caii și puștile, caii și puștile, repeta Ciuk-a-boi, rîzînd cătră englez. Fără cai mai ales, nu mai avem nici o putere.

Dar și noaptea aceasta se petrecu în liniște. Stînd întins pe teltie, cu capul pe șa, Atkinson se trezi din somnul adînc, tocmai în clipa cînd o linie de sînge scrijela zarea răsăritului. Încet-încet lumina crescă și lucirea ei se întinse asupra împrejurilor, descoperind

dintrodată, la o depărtare de douăzeci ori treizeci de kilometri înspre sud, o apariție care nu fusese vizibilă în ajun la înserat. Era un munte în formă de dom; rotunzimirile lui aveau sclipiri de juvaer.

Călătorul hotărî să cerceteze de aproape locul. Părăsind popasul, Atkinson călări în direcția domului pînă ce ajunse la niște rîpi prăpăstioase. Intrînd printr-una din aceste rîpi ca într-un coridor, exploratorul ajunse la muntele emisferic, care-i ațîșase curiozitatea.

La poalele lui, luînd numai trei oameni din escortă, își începu cercetările.

Într-una din rîpile coastei zări curgere de lavă, cu rupturi și ascuțisuri. În boldurile acelei roce, abia se puteau ține oamenii pe picioare. Toată această masă vulcanică de culoare neagră, amestecată cu un cenușiu-purpuriu, ieșise cîndva din domul vulcanic în stare lichidă; presiunea lăuntrică o împinsese afară în forma unui bulbuc enorm. Răcirea o crăpase în toate sensurile, cu oarecare regularitate însă. După cercetările lui Atkinson, natura rocii era bazaltică. Călătorul culese și cîteva probe de cristale verzui de olivină.

Domul acesta părea a fi un embrion vulcanic. Focul lăuntric răsuflesse și aici, dar izbucnirea principală fusese în altă parte. De sus, călătorul văzu, la o depărtare de alți douăzeci și cinci, treizeci de kilometri spre sud, încă o formație geologică identică. Călărind într-acolo cu escorta sa, Atkinson descoperi un aul, între cîteva coline joase.

Călătorii deodată se văzură împresurați de herghelii enorme de cai și cămile. Păstori kirghizi călări făceau paza, avînd fiecare la șa baltagul de război. Împotriva cui aveau a se apăra? Cu cine aveau a lupta, căci erau singuri în acea imensitate.

Ciuk-a-boi puse întrebările de rigoare ; păstorii arătară poteca spre aul. Unul din ei își repezi calul în galop, ca să dea de știre stăpînului. Străinii fuseseră văzuți cu arme.

În cîteva minute, Atkinson zări aulul, în fundul unei vâlcele, la malul pîrăului. Cam la un kilometru de iurte, se desfăcea un lac. De o parte a acestei ape, se ridicau stufării ; de alta, o pășune, pe care erau împraștiate mii de oi și capre. Dinspre aul veniră întru întîmpinare cîțiva călăreți, cu înfățișare, după cît se vedea, pașnică. Cînd acești călăreți fură aproape, opriră. Unul din ei își împinse calul cătră Atkinson și întinse mîna pînă ce atinse pieptul străinului, rostind o singură vorbă :

— Aman !

— Aman ! răspunse călătorul, punînd și el mîna pe pieptul kirghizului.

Porniră cătră aul. Dintrodată se iscase într-acolo o mare mișcare. Doi călăreți fugeau în goana cailor. Alții ieșiră în fugă pe costișă ca să strîngă spinării și ciulini. Alții se încrucișau în toate sensurile printre iurte.

Cei care ieșiseră întru întîmpinare călăuziră pe străin pînă la un cort mare, la intrarea căruia era înfiptă în pămînt o suliță. În boldul ei filfîia o coamă de cal. Lîngă acest semn al stăpînirii stătea un bărbat cu înfățișarea respectabilă. Pășind înainte, apucă frîul calului lui Atkinson, apoi îi întinse mîna, ajutîndu-i să descalece, și-l pofti în iurtă. Numele acestui șef kirghiz era Baspasîhan-sultan.

— Poftesc bun sosit în cortul meu, se închină el cătră european.

Era un om nalt, cu obrazul rumăn, învestmîntat cu un halat de catifea neagră, mărginit cu blăniță de zibelină. Mijlocul îi era încins cu un șal roșu ca sîngele ;

avea în cap o cușmă roșie conică, cu zagara de coadă de vulpe și împodobită cu o pană de buhă. Acest din urmă semn era dovadă că Baspasîhan era coborîtor din vestitul Ghinghis-han.

Pe pămînt, în iurtă, era așternut un covor de Buhara. Atkinson fu poftit să se așeze. În fața lui luă loc sultanul.

Atkinson îl pofti alături. Înălțimea sa veni alături, cu evidentă satisfacție.

După cîteva clipe, doi băieți intrară în cort, aducînd ceai și fructe. Amîndoi erau îmbrăcați cu halaturi de matasă în dungi, purtau în cap cușme de blană de vulpe și erau încinși cu șaluri verzi. Erau feciorii sultanului. Sultana nu era în aul; se afla dusă într-o vizită, la un alt șef, la depărtare de două zile.

Iurta era foarte largă. Într-o parte, perdele de matasă închideau iatacul, unde nu se vedea nici un fel de pat. Lîngă perdele sta un bercut, vultur enorm, înlănțuit pe stativa lui, în tovărășia unui șoim. Cei care intrau în iurtă, ca să aducă ceva ori să întrebe ceva, se țineau la o distanță potrivită de acel vultur. În partea cealaltă a cortului, într-un fel de staul strîmt, erau închiși doi cai și doi miei. Îndărătul locului unde sta musafirul european, se găseau clădite lăzi și covoare de Buhara, și lîngă el burduful de kumis, îngrijit acoperit cu un voilok.

Îndată după copiii, se grămadiseră de la intrare pînă la covor vreo opt ori zece kirghizi, care observau cu o adîncă atenție cea mai mică mișcare a lui Atkinson. De asemenea, afară, lîngă perdelele de la intrare, se îmbulzira multe femei spionînd pe străin, cu ochii lor mici și negri.

Sfatul începu între sultan, Ciuk-a-boi și unul dintre cazaci. După privirile pe care Baspasîhan le întorcea

mereu asupra englezului, scrutându-l, se putea înțelege lesne care le era miezul conversației.

Mai întâi erau acele părți de îmbrăcăminte așa de deosebite, nemaiauzite și nemaivăzute : o pălărie de pîslă cu niște streșini așa de largi, niște cizme pîna peste genunchi, jacheta de vînătoare cu croiala așa de ciudată. Al doilea și mai ales se vedeau la centura străinului pistoalele.

Ce erau acelea ? Ce se putea face cu asemenea jucării ?

— Sultanul dorește să pipăie pistoalele, lămuri Ciuk-a-boi. După aceea ar pofti să afle ce se poate face cu ele.

Atkinson scoase mai întâi capsele, după aceea prezintă mării sale pistoalele.

Sultanul le pipăi atent ; le cercetă oțelele ; se uită la țevi.

— Ce se poate face cu ele ?

— Europeanul se slujește de ele ca de o pușcă, lămuri Ciuk-a-boi.

— Aș ! nu se poate. Asemenea țevi scurte nu pot face mare lucru. Scurpă gloanțele la cîțiva pași.

— Poate înălțimea ta poștești să vezi ce face englezul cu asemenea jucării ? întrebă Ciuk.

— Poftesc. Să se aducă un ied și să fie așezat la douăzeci de pași.

Dorința lui Baspasîhan fu comunicată călătorului.

Atkinson refuză iedul. Ideea lui era că pistoalele trebuiau să producă un argument mult mai serios și mai puternic în favoarea lui, în mijlocul unor hoarde fără frîu și lege. Deci trase o foaie din carnetul său și-i făcu un semn la mijloc, trecînd-o unui cazac din escortă. Acesta, înțelegînd ce trebuia să facă, aduse un băț, îl despică la un capăt, așeză foaia cu semnul în despătură și se duse să înfigă bățul la oarecare distanță.

Sultanul ieși din cort, urmat de toată suita lui.

Atkinson se așează la cincisprezece pași de țință, armă unul din pistoale, și străpunse foaia de hârtie prin semn.

Baspașhan zîmbi cu îndoială. Oamenii lui zîmbiră de asemenea. Nu se putea să fie la mijloc decât o boscărie. Cazacul a împuns cu degetul petecul de hârtie.

— Poftesc să mai văd o dată pe oaspetele nostru țintind în altceva, zise el.

Dădu o poruncă. Unul dintre feciorii lui intră în cort și aduse numai-decît o cupă chinezească de lemn. Sultanul singur se duse s-o așeze în vârful bățului, pe urmă veni satisfăcut lîngă Atkinson, poftindu-l printr-un gest să tragă iar.

Atkinson trase în clipă, străpungînd cupa. Lovitura fu cercetată cu cea mai mare atenție și mirare. Unii dintre kirghizi clătinau capetele semnificativ; alții întorceau ochii spre european cu un spor de respect. Baspașhan își păstră pentru el însuși reflecțiile.

Și Atkinson observa destul de atent tot ce se petrece în juru-i. Cîțiva flăcăi atletici și îndrăzneți îl spionau de la distanță. O oaie canara, adică stearpă și grasă, fusese tăiată și fierbea într-un cazan la unul din corturi. Ritualul primirii de oaspeți se executa deci după tradițiile străvechi; călătorul însă avea cunoștința că se afla în mijlocul unor triburi care inspirau groaza în toate vecinătățile. Erau oameni în afară de lege, în plină revoltă contra autorității chineze.

Atkinson își reîncărcă pistolul.

Atmosfera era însă pașnică, cel puțin în aparență, și cina era aproape gata. Doi bucătari cu brațe muschiuloase culegeau spuma de pe cazanul care clocotea.

Alte preparative aveau loc ; bărbați și femei se adunau în vederea ospățului.

Un asemenea eveniment e o raritate pentru un musafir străin. De aceea Atkinson își ascuțea mai mult atenția decât dinții. Un covor fu întins la intrarea iurtei. Baspasihan pofți pe oaspete să se așeze jos după moda orientală. Se așază și el alături. În față rămase un spațiu gol, după aceea bătrânii și notabilii se rînduiră în cerc. Nefiind loc pentru toți, bărbații luară loc în primul rînd, după aceea se grămădeau băieții ; după feciori, femeile și fetele. În sfîrșit, între picioarele acestora din urmă se îmbulzeau cîni cu un interes și o poftă tot așa de mare ca și a oamenilor. Cînd toată lumea fu așezată și toate ale ospățului gata, doi slujitori intrară în interiorul cercului, purtînd un fel de oală cu capac și gurgui, în care era apă caldă. Sultanul întinse mînile, Atkinson făcu la fel ; slujitorii vărsară apă. Lipsea prosopul ; fiecare musafir trebuia să aibă pe al său. Toți bărbații fură slujiți într-acest fel, de la cel mai de samă pînă la cel mai umilit slujitor. Numai femeile și fetele fură lăsate să se spele singure pe mîni, cum or ști și cum or putea.

După spălatul mînilor, bucătarii aduseră vase, din care ieșea un abur des ; erau niște treuci lungi de lemn. Una din aceste treuci fu pusă dinaintea sa și a sultanului, plină cu bucăți de oaie și orez fiert.

Oaspeții traseră cuțitele din teacă ; ei nu simțeau nevoie ca europeanul, de farfurii și tacîmuri. Sultanul alese din grămada de cîrnuri o bucată, care părea mai mare, o puse în mîna lui Atkinson, după aceea scoase și pentru înălțimea sa una.

La acest semnal, toate mînile celor de față, care puteau ajunge, se cufundară în treuci. Bărbații din frunte, care rupeau cei dintăi cu dinții bucățile alese, aveau

îndatorirea să lase pe alții să isprăvească ce începuseră ei, deci treceau bucățile lor către cei care așteptau îndărăt. Aceștia mușcau și ei o dată ori de două ori și treceau și ei bucățile în rîndul al treilea, unde erau băieții ; de la băieți, oasele aproape dezgolite treceau la femei și copii ; după ce erau cu asprime roase pînă la cea din urmă fibră, în sfîrșit le primeau cîinii, care se înghesuiau și se băteau printre picioarele cinstiților musafiri.

Cînd ospățul era în toi, Atkinson băgă de samă trei copii goi, care se furișaseră în dosul sultanului, pe cînd acesta privea la ce se petrece în cercul din fața sa. Privirile lor ascuțite pîndiră cel mai potrivit moment, cînd sultanul nu-i putea observa. Atunci își cufundară brațele în treuci și apucară o bucată de carne, după care, tot pe furiș, cum veniseră, se retraseră într-un cotlon ca s-o sfîșie cu dinți lacomi. După ce isprăviră, se întoarseră iarăși, repetîndu-și în același chip isprava. Dincolo de cercul femeilor, un băiețel de patru ani, cu un ciolan mare în mîină, se lupta cu mare vrednicie împotriva asaltului cînilor, ca să păstreze numai pentru sine prada. Cîinii lătrau în juru-i ; pe cei mai îndrăzneți el îi pălea cu osul peste bot, apoi mușca din sfîrcuri cu grăbire.

În foarte puțină vreme, treucile rămaseră goale. După ce se isprăvi astfel carnea cu orez, între comeseni începură a circula oale enorme pline de zamă. Kirghizii sorbeau cu mare plăcere din ele și le treceau din mîină în mîină. În sfîrșit, slujitorii aduseră iar apă de spălat și, după ce fiecare își clăti mînile, toți se ridicară ca să se ducă la treburile lor.

Sultanul își exprimă către Ciuk-a-boi dorința să vadă carabinele europeanului. Trei oameni, la porunca lui, le aduseră. Atkinson porunci cazacilor să le încarce,

apoi pofti pe kirghizi să tragă într-o țintă așezată la șaizeci de pași depărtare.

Trei dintre kirghizi traseră cîte două focuri, fără să nimerescă. După ce carabinele fură din nou încărcate, se apropiară de țintă la o distanță mai mică. Atunci unul din ei nimeri, ceea ce produse senzație și bucurie.

Ciuk-a-boi și un cazac traseră și ei de la șaizeci de pași și nimeriră centrul. La porunca lui Atkinson, unul dintre cazaci strămută ținta la o depărtare întreită — cam la o sută cincizeci de metri. Distanța aceasta miră nespus pe sultan și pe kirghizii de față.

Cînd europeanul străpunse ținta, nomazii se priviră cu o uimire nespusă, în același timp pentru asemenea arme și asemenea trăgător. Tocmai asta dorea și călătorul.

Înțelegînd că musafirul său are intenția să plece a doua zi, Baspasîhan își exprimă dorința să-l întovărășească pînă la aulul vecin, la o zi de umblet depărtare.

De asemenea, explica Ciuk-a-boi lui Atkinson, sultanul dorește să arate musafirului său cum se face în acele ținuturi vînătoarea cu vulturul negru care se chiamă bercut. Locurile erau bogate în vînat de tot felul. Pe lîngă cerbi, mufloni și căprioare, sînt și mulți mistreți și Baspasîhan ar voi să vadă pe musafirul său trăgînd asupra unei asemenea sălbătăciuni cu carabina. Deci, din drumul lor cătră aulul vecin, se vor opri un răstimp pentru asemenea petrecere.

Sara, înainte de culcare, sultanul își mai exprimă o dorință.

— Baspasîhan, explica Ciuk-a-boi, se roagă de stăpînul nostru ca să îngăduie a fi întovărășit mai departe de aulul vecin de doi kirghizi, oameni de ai săi, pînă la sultan Sabek, unde avea a se duce stăpînul european.

Sultan Sabek e un prietin al lui Baspasihan și Baspasihan i-a promis să-i trimeată un harmăsar frumos, de mare preț. Nu-i mai bun prilej decît acum pentru a face să ajungă în bună stare harmăsarul de preț la sultan Sabek, printre primejdiile pustiei.

Ceea ce dovedește, adăogea zîmbind Ciuk-a-boi, că războinicii de aci au dobîndit mare încredere în armele lui Atkinson și mai cu samă că se tem de ele.

Călătorul adormi adînc în cortul sultanului, pe piei de oaie.

În zori de ziuă, toată lumea era în picioare. Se făceau pregătirile de plecare ; caii erau înhămați ; mîncarea de dimineață gata.

Se aduse pentru Atkinson un cal al sultanului. Era un admirabil animal murg, care rodea de neliniște zăbalele englezești, care îi fuseseră puse cu acest prilej. Și ceilalți soți ai lui Atkinson încălecau cai din grajdul sultanului kirghiz. Caii caravanei fuseseră trimeseși înainte la aulul vecin, cu oameni ai lui Baspasihan și cu trei din kalmucii escortei.

Cînd toți fură călari, europeanul avu timpul și plăcerea să examineze pe cei din juru-i. Confortul acelor kirghizi, în ceea ce privește mesele mai ales, era destul de mediocru ; însă caii lor, de și nu erau ținuți în grajduri luxoase, se dovedeau fără păreche. Atkinson fu silit de asemenea să admire felul cum sultanul și fiii săi se țineau în șa. Cel mai mare dintre tinerii prinți purta șoimul — pentru vînatul-pană. Vulturul cel mare negru, pentru vînatul-păr, era purtat de un slujitor kirghiz tot călare. Bercutul se arăta liniștit în lanțugul și cu coiful lui ; alți doi călăreți, de o parte și de alta, îl supravegheau totuși. În preajma sultanului erau alți trei slujitori, vînători ai săi, înarmați cu carabine. Suita era complectată de vreo douăzeci de

kirghizi îmbrăcați cu halaturi de colori vii. Unii purtau baltagul de luptă. Înfațișarea alaiului era dintre cele mai pitorești.

Cei trei vânători ai sultanului apucară în direcția răsăritului, ca avangardă a vânătoarei. Urmau Atkinson și Baspasîhan, după aceea fiii sultanului și trei kirghizi cu bercutul. Veneau ceilalți, și escorta se încheia cu doi cazaci ai exploratorului.

După trei ceasuri de umblet, ajunseră la o baltă cu tufărișuri și stufuri dese, unde se știa că se găsește vînat.

Într-adevăr, cîtiva cerbi mari ieșiră dintr-un tufiș de trestii, la o depărtare de trei sute de metri de vânători.

Într-o clipă bercutul fu eliberat de lanțug și de căpăstrul coifului. Aruncîndu-se de pe stativa lui, își luă zborul, ridicîndu-se în rotocoale deasupra capetelor noastre. Părea că încă n-a luat cunoștință despre cerbi și plutea în văzduh la o mare înălțime. Deodată, cîteva clipe, păru că și-a contenit zborul și stătu necîlintit în spațiu; vîsli de cîteva ori din aripi, apoi căzu asupra prăzii cu o iuțeală fulgerătoare, spinte-cînd cu freamăt văzduhul.

Paznicii bercutului își puseră caii în galop, în direcția atacului. Atkinson își îndemnă și el calul cu cravașa, punîndu-i pinteni, și-i ajunse din urmă. Cînd se apropie la două sute de metri, putu vedea pe vultur cum lovește pe unul din cerbi. Animalul nu mai putu face decît un salt și căzu. Bercutul îi apucase cu o ghiară gîtul, cu cealaltă șoldul, și-și înfipse clonțul în coastă, scurmînd ca să-i smulgă ficatul. Kirghizul care-l stăpînea sări din șa, îi aruncă în cap căpăstrul și-l cuprinse cu lanțugul de picioare, trăgîndu-l fără multă greutate la o parte. După aceea se sui iar călare și-l

primi pe stativă, de la însoțitorii săi. Astfel era gata pentru altă ispravă.

Cînd se face vînațoare cu bercut, kirghizii nu iau cu dînșii copoi. Atkinson mai află că vulturul acela negru e în stare să atace și să doboare lupul. Într-aceiași chip se vînează în locurile acelea foarte multe vulpi, de asemenea căprioare și alte soiuri de sălbătaciuni.

La oarecare depărtare de locul unde căzuse cerbul, fu semnalat un cîrd de antilope mici, care pășteau în șes. Bercutul se înalță iarăși în văzduh, pluti și căzu ca un trăsnet. Antilopa prinsă era moartă înainte de a ajunge călăreții. Nici un vînat nu scapă cînd vulturul se repede asupra lui. Foarte rar poate scăpa vulpea, dacă e aproape de vizuină, ori dacă are vreme să se abată din fuga ei în vreo crăpătură a stîncilor, ori într-alt fel de adăpost acoperit. Bercutul liber, pe care Atkinson l-a văzut pe munții Alatau, vînează pe socoteala lui proprie cu aceeași siguranță neînduplecată. Nimic nu-i scapă. Exploratorul l-a văzut ducînd în căngi, pe deasupra piscurilor, miei de oi sălbatice. A avut prilejul să vadă căzînd de pe țancuri mufloni adulți, loviți de moarte, iar bercutul îi urmărea în zbor în căderea lor pînă în fundul prăpastiei.

Toată ziua aceea se petrecu astfel în urmărirea și prinderea vînatului de tot soiul. Tîrziu după-amiază, Atkinson văzu fumurile aulului unde trebuia să aibă găzduire. Grăbind caii, alaiul ajunse și fu întîmpinat cu toate rînduielele. Curînd după aceea călătorul se găsi așezat pe covor în iurta sultanului și slujitorii aduseră kumis în oale mari, făcîndu-le să circule între oaspeți din mîna în mîna.

Atkinson mărturisi că preferă să bea ceai. Cînd un om din escorta lui îi aduse asemenea băutură, într-o

ceașcă europeană, și când călătorul începu să soarbă servindu-se de o linguriță, toți cei de față se priviră cu mirare. Mirarea lor era întovărășită de dispreț pentru asemenea obiceiuri nemaipomenite și cu adevărat barbare. Se aduseră și treucile cu mîncări de oaie. Într-o clipă nu mai rămase nimic în ele. Nu numai vînătorii asiatici dovedeau asemenea apetit după o zi de trudă. După mîncare, sosi și noaptea, și în curînd toată lumea hodinea sub corturi, sforîind.

Călătorul se trezi în faptul zilei și ieși la lumină, ca să cunoască așezarea locurilor. Din vâlceaua unde era așezat aulul, văzu piscurile munților Sian-Șan. În depărtarea adîncimilor cerului, în lumina aceea de zori, îi apărură întăi fantomatice; apoi, fulgerate de cele dintăi raze de soare, țancurile ninse se colorară într-un roșu-rubiniu. Încet-încet colorile se schimbară, deschizîndu-se pînă la argintiu orbitor.

În lumina puternică a dimineții, împrejurimea era plină de activitate. Într-o parte, vreo sută și ceva de oameni mulgeau iepele și duceau la iurte laptele, în doniți de piele, ca să-l toarne în burdufurile de kumis. Mînjii erau priponiți de două rînduri de țaruși bătuti în pămînt. În altă parte, femeile se îndeletniceau cu mulsul vacilor, caprelor și oilor. Îndărătul acestui grup, cămilele își primeau la supt puii. În jurul aulului stepa fremăta de viață și activitate.

Sultanul da lămurire lui Atkinson că se aflau acolo, de față, peste două mii de cai, o mie de vaci și boi, o sută optzeci de cămile și mai mult de șase mii de oi și capre. Țipetele stridente ale cămilelor, mugetul oilor, nechezatul cailor, behăitul oilor și caprelor alcătuiau un cor pastoral pe care niciodată călătorul nu-l auzise în Europa.

Înainte de plecare, Ciuk-a-boi trebui să tălmăcească lui Atkinson două dorințe ale sultanului. Exploratorul era rugat să binevoiască a mai fi o dată oaspetele acelui aul. La întoarcerea de la Kesilhab, putea să-l găsească în anume regiune, cătră care se mișcă neconținut. Atkinson era rugat de asemenea să primească în dar un cal frumos și puternic, care-i era pregătit. Acel animal a fost foarte de folos călătorului în drumurile grele pe care le avea de străbătut.

La două zile după plecarea din acest aul, expediția intră iarăși în locuri pustii. În toate direcțiile se întindeau numai năsișuri sterpe. Totuși exista și acolo viață. În uscăciunea solului apărură într-un răstimp mulțimi nenumărate de painjeni mari de pământ, fojgând între țesăturile lor. Căii îi călcau și îi sfărâmau în copite.

Curios, ca totdeauna, să cerceteze lucrurile nouă, Atkinson descălecă și se duse să cerceteze o locuință de tarantulă. Era o boltitură în pământ care putea face cinste arhitectului ei constructor.

Exploratorul trase cuțitu-i lung și dădu o lovitură la intrare. Îndată proprietarul ieși, zbîrlit și vîscos, pipăind cu labele-i lungi împrejurimea ca să vadă cine-l tulbură. Fără să-și dea bine sama ce este, se retrase precipitat.

Kirghizii însoțitori dădură înștiințare străinului că trebuie să se ferească de mușcătură, dihania fiind veninoasă. Vorbind, oamenii manifestau frică și greață.

Atkinson înfipse cuțitul în năsip, ca s-o dezgroape. Tarantula ieși îndată din nou, manifestînd mînie și repezindu-se asupra cuțitului. Era neagră, cu dungi brune. Atkinson simți și el greața asiaticilor.

— Oamenii se tem de mușcătura unor asemenea painjeni, explicau kirghizii ; oile și vitele îi mînîncă însă cu plăcere și fără nici o primejdie.

Ca să cîștige vremea pierdută, călăuzul kirghiz dădu pinteni calului său, grăbind cătră un grup de mici înălțimi care se profilau la orizont. Acolo socotea el că e cel mai bun popas de noapte.

Soarele ardea cu putere drept în creștetul bolții, însă o adiere puternică dinspre asfințit răcorea umbletul călătorilor. Umblară așa spre zare, printre prveliști monotone, dar înspre amurg intrară într-un labirint de mase granitice roșii, care n-aveau înălțime mai mare decît două pînă la trei sute de metri. Erau stînci rupte, împrăștiate pitoresc în mijlocul pustiei fără hotar, avînd înfățișarea unor ruini de cetate și palate. Asiaticii priveau cu sfială îmbulzelile de blocuri enorme, zidăriile frînte, turnurile dărîmate, coloanele căzute.

— Să trecem repede mai departe, dădu sfat kirghizul din fruntea caravanei. Europeanul însă poftea să cerceteze locul.

Asiaticii se opriră, ascultînd de poruncă, dar cu mirare și înfricoșați. Sara se apropia cu umbrele ei de spaimă și, după a lor părere, locurile acelea nu erau curate. Erau o domnie a poveștilor de demult și a fantomelor deșertului. Așteptară cu neliniște ca exploratorul să-și scrie pe hîrtie liniile lui. Trăgeau cu coada ochiului la ce face el și erau bine încredințați că, în fața acestei cutezări fără nume, vor izvorî neguri bolnave ori vor izbucni tunete în care se va vădi numai decît înfățișarea satanei.

Ieșind totuși cu bine din acel haos de sfărîmături uriașe, dădură laudă puterilor pămîntului și văzduhului. Căii ciuleau urechile, simțind apropierea apei. În curînd, siluete nedeslușite apărură pe linia dreaptă

a orizontului. După un timp lung de galop, Atkinson desluși o turmă de cămile la pășune. Grupul călătorilor se abătă într-acolo. Îndată se ridicară oameni, care alergau învâlmășindu-se și răcnind, cercînd să adune animalele și să le abată îndărăt.

Ei cred că sîntem hoți, dădu lămurire Ciuk-a-boi lui Atkinson. Călăuzul kirghiz porunci oprirea și trimese numaidecît solie înainte pe unul din soții săi. Cei care se învâlmășeau cunoșteau pe cel care venea asupra lor, totuși urmau să adune cămilele și să le împingă în direcția aulului. Kirghizul îi ajunse. Unul dintre păzitorii cămilor îi ieși întru întîmpinare. După un schimb de cîteva cuvinte, păzitorul își puse calul în goană către aul. Celălalt așteptă escorta și în curînd cu toții depășiră pe păzitorii opriți din fuga lor ; cămilele începură iarăși a paște tihnite.

Urmînd direcția pe care o indicau paznicii, Atkinson și însoțitorii săi ieșiră în vederea aulului. Sosirea străinului fusese strigată din om în om ; călăreți ieșeau întru întîmpinarea oaspetelui și prietinului lui sultan Baspasîhan.

Cînd călăreții aulului se opriră și văzură cu ochii lor pe Atkinson, cu toții se bucurară și unul din ei arătă că veneau din partea stăpînului lor Ui-ias, ca să poftească bună-venire străinului. Ceilalți încuviințară cu strigăte de bucurie. Toți poșteau bună-venire străinului. Înconjurîndu-l, îi făcură alai și-l duseră la iurta cea mare, în fața căreia sta înfiptă o sulită împodobită cu o coamă de cal roib. Un bătrîn cu privire binevoitoare păși întru întîmpinarea oaspetelui. Era îmbrăcat cu un halat de matasă în două colori : galben și roșu-cîrmîz. Mijlocul îi era încins cu un șal verde. Cușma, în formă de ceaunaș, de asemenea era

roșie cîrmîz, înflorită la margine cu argint. Încălțările îi erau roșii, cu călcăie foarte nalte.

Ui-ias, după cum îi poruncea rînduiala din veac a ospetiei, apucă frîul calului și întinse străinului mîna ajutîndu-l să descălece.

Cînd Atkinson fu în fața lui, Ui-ias întinse mîna și-și puse palma pe pieptul oaspetelui. Apoi făcu același gest cu mîna stîngă. După care pofti pe străin în iurtă. Îndată după intrare erau întinse covoare ; mai la o parte, un voilok mai puțin bogat.

Ui-ias așeză pe Atkinson pe covor și el însuși luă loc pe voilok. Însă exploratorul avu grijă să poștească alături de sine pe stăpînul locului. Politeța aceasta făcu o deosebită plăcere șefului kirghiz.

Slujitorii aduseră îndată un ceainic de aramă și o măsuță joasă cu cești chinezești și farfurioare. Împiușeră masa lîngă covor ; adăogiră lîngă cești și o chisea cu zahar de ghiată și cîteva farfurii încărcate de fructe. După ce se retraseră slujitorii, intră în cort un copilandru de șaptesprezece ani ; veni și îngenunche lîngă măsuta, turnă ceai și înfățișă oaspetelui străin ceașca plină într-o mîna și o farfurie cu fructe în alta. Tot în asemenea chip sluji și pe bătrînul Ui-ias. Pe măsură ce se deșertau ceștile, el se grăbea să le umple și să le prezinte.

În acest timp, sosiseră, așezîndu-se în jur, feluriți musafiri din aul. Mulți erau îmbrăcați cu halaturi de matasă și purtau în cap cușme din blană de vulpe. Copilandrul le servea și lor ceai. Pe lîngă musafirii dinlăuntru, se grămădiseră o mulțime și la perdeaua cortului, privind cu luare-aminte pe străin, ridicîndu-se în vîrfurile degetelor, înălțîndu-și capetele, răsucindu-și gîturile, ca să nu piardă nimic din acea importanță priveliște.

Costumul însoțitorilor kirghizi pe care îi dăduse Baspașhan lui Atkinson era destul de asemănător cu al kirghizilor lui Ui-ias. De asemenea ceilalți asiatici aveau o îmbrăcăminte pe care membrii aceluși aul o mai văzuseră. Dar străinul purta pe el niște lucruri nemaipomenite. Mai întâi o jachetă de vânătoare vrăstată cu verde; sub jachetă o vestă la fel, după aceea niște pantaloni foarte largi la coapse și strânși îndată mai jos în niște cizme fără sferșit. Pe lângă toate acestea se vedea sub vestă și o cămașă de pînză roșcată, cu guler larg deschis. Pălăria cu boruri foarte largi lua toate formele. De patru ani Atkinson nu-și dăduse părul pe mîna vreunui artist, așa că pletele îi filfiau în voie pe umeri. Asta mai cu samă era uimitor. Toți bărbații acelor pustiuri își rad capetele cu cea mai mare grijă.

Cînd se deschise sfatul în privința călătoriei, bătrînul Ui-ias se arătă dornic să slujească și el cît va putea mai bine pe călător. Îi mulțami că i-a adus din partea lui sultan Baspașhan un harmăsar frumos. Se arătă gata să dea cai hodiniți și însoțitori mai departe pînă la prietinel său sultan Sabek. La întoarcere, călătorul îl va găsi cu aulul său în anume regiune, cătră care se deplasează, și atunci își va lua caii săi, care pînă atunci prind putere iarăși, la iarbă bună.

Pînă la sultan Sabek mai este cale lungă. Pînă la sultan Sabek mai este și o oarecare piedică, pe care Ui-ias ura călătorului s-o treacă bine. Pînă la sultan Sabek, la două zile de umblet, cinstitul oaspete ar trebui să se oprească undeva pentru hrană și hodină. Oprirea aceasta n-o poate face decît la aulul lui Kubaldos, primejdios om, hoț de profesie, foarte cunoscut la hotarul chinezesc.

Cînd Atkinson porni cu escorta lui Ui-ias, avu grijă să se informeze prin cazaci dacă tovarășii săi cei noi se tem de Kubaldos.

— Iok ! strigară kirghizii cu hotărîre, punînd mîna pe baltagurile de la oblîncuri.

— All right ! răspunse Atkinson ; atuncea vom face popas la mister Kubaldos, ca să-l cunoaștem mai de aproape.

V

*Tabăra de lotri. Plecare precipitată. Apus de soare în pustie.
Ploaie de bolizi. Bandiții rămîn moșluzi. Sultanii din stepă.
Războaiele și funeraliile lor*

Trecerea de la bogăția de vegetație a unei oaze la goliciunea deșertului, de la scenele pline de viață din aul la singurătatea cea mai desăvîrșită a stepei, confundă pe călător în cugetările cele mai întristătoare. În asemenea locuri legăturile între grupele umane sînt foarte slabe ; populațiile kirghize trăiesc cu totul izolate de cealaltă lume, și chiar triburile lor au ca îndelnicire strictă îngrijirea turmelor, așa că rar se cercetează unul pe altul ; generațiile îmbătrînesc și mor fără să fi văzut obrazuri străine de cei cu care trăiesc în obște.

În prima zi de umblet, pe cînd călărea astfel pe gînduri, Atkinson avu o vedenie cătră ceea ce se chiamă la noi apa-morților. Un loc de o nesfîrșită întindere apăru deodată în cîmpie și pe malul lui năluci o cetate. Arbori înalți și păduri vaste se desfășurau dincolo de meterezurile zidurilor. Călătorul în-

torcea ochii spre altă direcție a cerului, apoi revenea fără voie și uimire spre aceleași imagini stăruitoare. Ceasuri după ceasuri lacul, cetatea și pădurile se retrăgeau neconținut, păstrând depărtarea lor de vis, pînă ce se risipiră și se stînseră.

Doi dintre cazaci, care încă nu văzuseră asemenea fenomen, nu voiau să creadă că departe, în fața lor, nu-i decît același năsip sterp care se întindea pretutindeni la nesfîrșit. Cînd viziunea pieri, își făcură semnul crucii, înfricoșați.

A doua zi după-amiază, depărtarea cîmpiei își schimbă culoarea, ceea ce însemna — după cît începea a înțelege exploratorul — că nu erau prea departe de alte pășuni. Într-adevăr, într-un tîrziu, dădură peste cămile care pășteau și peste herghelii de cai.

La oarecare depărtare de aceste pășuni, se arătară călăreți ce veneau întru întîmpinarea străinilor. Alții galopau în sens invers ca să dea de știre în aul.

Curînd sosiră asupra escortei lui Atkinson patru kirghizi.

Se schimbară salutările de rigoare : aman ! aman ! Ciuk-a-boi trebui să răspundă la o serie de întrebări în privința locului de unde venea străinul, a locurilor cătră care umbla, a treburilor care-l purtau prin acele părți de lume.

— Răspunde, porunci Atkinson, că n-avem altă dorință mai mare decît să fim oaspeții vestitului lor șef Kubaldos.

Aferim ! Kirghizii își răsuciră pe loc caii și plecară în goană să aducă această veste.

La o depărtare nu tocmai mare de așezarea nomazilor, ieșiră întru întîmpinare alți călăreți. Doi se aruncară din șa și veniră să se așeze de o parte și de alta

a lui Atkinson, după ce-l salutară. Cei călări salutară și ei.

Aulul era foarte întins. Douăzeci și șapte de iurte se înșirau în vatra lui. Cîteva aveau înfipte sulii dinaintea intrării.

Kirghizii călăuziră pe explorator la unul din aceste corturi, dinaintea căruia aștepta un bărbat înalt îmbrăcat în halat de catifea neagră, cu căciulă de blană de sălbătăciune în cap și încins cu șal roșu-cîrmîz. Aceiași pași de întîmpinare, aceleași gesturi cu frîul calului și cu ajutorul la coborît, după datină, se săvîrșiră.

Cînd Atkinson coborî, kirghizul îi atinse pieptul cu palma dreaptă, apoi cu palma stîngă, după care îl pofti în cort. Deosebirea de alte primiri asemănătoare era că de data asta europeanul se afla în fața unuia dintre cei mai vestiți căpitani de hoți din Asia centrală. Cît acest Kubaldos se aflase în picioare, părea înalt, din pricina călcăielor ciubotelor lui roșii. După ce se așeză, Atkinson îl socoti că are o înălțime obișnuită, egală cu a sa, — adică 1,80 m.

Kubaldos se așezase în fața musafirului. În dosul lui Kubaldos, vreo zece-doisprezece kirghizi, cinchiți cu picioarele subt ei, păreau a nu avea altă menire pe lume decît să cerceteze cu o nemaipomenită curiozitate și atenție pe străin.

Cînd ceaiul fu adus, Atkinson pofti pe Kubaldos alături de el. Foarte bine și de sine înțeles, păreau a zice ceilalți kirghizi, rămași în partea cealaltă. Sultanii stau într-o parte, și ceilalți muritori în alta. Pentru ei Atkinson era un sultan de departe. Kubaldos alese din străchini fructe pe care le prezintă musafirului său, cu bunăvoință și atenție. Atkinson făcu același lucru cătră gazda sa.

— Și asta-i bun, păreau a aproba spectatorii kirghizi.

Doi dintre cazaci și Ciuk-a-boi ținuseră să se așeze destul de aproape de stăpînul lor ; de asemenea și unii dintre kirghizii escortei. Li se dădu și lor ceai și zahar de ghiață ; fructe însă nu. După ce se îndestulară musafirii, kirghizii localnici începură și ei să soarbă cești de ceai. În vremea asta, Kubaldos se întoarse spre musafir și începu să-l întrebe.

— Încotro călătorește prea cinstitul oaspe ?

— Musafirul se duce la Cin-Si, răspunse Atkinson prin unul dintre cazaci ; trecînd prin aceste locuri, nu se putea să nu se oprească și aici, ca să cunoască și să salute pe un șef așa de puternic și de vestit. Musafirul are de asemenea intenția să viziteze și pe sultan Sabek ; și apoi, după aceea, trece la Cin-Si.

— Cinstitul musafir are ceva de vînzare ?

— Nu.

— Musafirul are să cumpere poate ceva de la Cin-Si ?

— Iok.

Acest al doilea răspuns îl miră. Ce caută atunci un străin prin locuri depărtate, dacă n-are de vîndut și de cumpărat ?

— De ce are cinstitul musafir atîția oameni înarmați ?

— Ca să se apere la nevoie, i se răspunse, și ca să doboare vînat pentru hrană.

— Am dori să cumpărăm de la străin acele pistoale frumoase.

— Nu se poate ; stăpînul nostru are nevoie de ele.

— Atunci poftesc să ne vindeți pulbere și gloanțe.

— Nici asta nu se poate, răspunse cazacul.

Atkinson încerca să-și îmblânzească gazda, arătându-i albumul de schițe. Kubaldos le privea, avînd gîndul în altă parte. La propunerea lui Atkinson să-i deseneze măreța înfățișare, răspunse printr-un refuz.

— Pîna ce fierb oile ce am poruncit să se taie, zise el, poftesc să văd cum bate pușca cu două țevi a cinstitului musafir.

Din vorba și din înfățișarea lui Kubaldos, Atkinson înțelese că el credea că ambele țevi iau foc o dată, ca să fie lovitura mai puternică ; ori își închipuia că e un fel de pușcă în felul săbiilor duble chineze : scoți o țavă, ori alta, după plăcere. Părerea lui, în definitiv, după privirea neîncrezătoare pe care o avea, era că, în orice caz, lucrul era mai mult un juvaer fără primemie.

Străbătînd aulul, călătorul observase că balta nu era prea departe. Pe luciul ei pluteau felurite sălbătăciuni aripate. Luîndu-și pușca, Atkinson se îndreptă într-acolo, urmat de Kubaldos și de oamenii lui. Cînd se apropiară de apă, cîteva rațe se ridicară în zbor. Atkinson trase și una din rațe căzu în baltă. Celelalte se învăluiră în aer, făcură un ocol și reveniră iar în preajmă. Englezul trase al doilea foc, altă rață se rostogoli din înălțime și căzu la pămînt foarte aproape de Kubaldos.

Șeful kirghiz privi cu admirație arma. Urmări cu interes toate mișcările musafirului, pe cînd acesta o încărcă din nou.

După ce intrară în iurtă, călătorul întrebă prin unul din cazacii săi :

— Cîte zile de drum sînt de aici pîna la Cin-Si ?

Gazda răspunse :

— Patru zile ; iar pîna la sultan Sabek, trei. Cel mai bun lucru, adăogi Kubaldos, ar fi să apucați prin

altă parte, pe la un prietin al meu, pe care-l chiamă Ultiung ; el vă poate arăta un drum mai scurt.

Ciuk-a-boi interveni cu liniște :

— Să-l lăsăm să creadă că-i urmăm sfatul.

Cazacul se întoarse spre Kubaldos :

— Stăpînul nostru îți mulțamește ; va face cum spui.

— Dacă acest lotru alcătuieste un plan contra noastră, urmă Ciuk-a-boi, să-l lăsăm să-și ia măsurile ca și cum noi am lua drumul pe care-l arată el. Cum plecăm, noi ne învîrtejim mai tare spre răsărit, ca să ajungem în locurile lui sultan Sabek mai curînd.

Oaia era fiartă și adusă în treuci, cînd Kubaldos îl pofti pe musafirul său pe un covor întins afară, dinaintea cortului. Slujitorii aduseră apă pentru spălatul mînilor. Bucățile de oaie fură întinse dinaintea stăpînului și musafirului său.

Cazacii fripseseră o bucată de carne în țiglă și o aduseră lui Atkinson.

— După cum măria ta ai văzut și în alte părți, lămură Ciuk-a-boi, acești oameni azvîrl în căldare oaia înjunghiată și jupuită, fără să-i scoată mațele, așa că în zamă ies și plutesc golomozurile nemistuite din mațe.

În fața unui asemenea ospăț se strînseseră în preajma șefului vreo cincizeci de indivizi. Cei mai mulți se uitau cu disperare la bunătățile pregătite, știind că o oaie nu poate ajunge la aște guri. Îndărătul bărbaților așteptau copii și vreo cincizeci de femei cu înfățișare nenorocită. La ele încaltea nu puteau ajunge decît oașele, pentru care stăteau să se războiască și cîinii.

Mîncarea oii fierte se făcu repede și sălbatic. Sfîșiiind în dinți bucăți enorme, Kubaldos părea preocupat și Atkinson îl observa fără să pară.

Era atent și Ciuk-a-boi.

— Stăpîne, zise kalmucul, cît sîntem oaspeții acestui hoț, n-avem a ne teme. El ne roagă să mai stăm o zi, ca să hodinim caii. Această zi, însă, îi trebuie lui ca să-și facă pregătirile.

— Dumneata, Ciuk, crezi că trebuie să mai stăm ?

— Nici noi, nici oamenii lui Ui-ias, nu credem că trebuie să mai stăm. Nu spunem nimic ; însă mîni, înainte de a se face ziuă, sîntem gata de plecare.

— Bine, răspunse englezul.

— Vă gîndiți poate la plecare ? întrebă rîzînd Kubaldos, pe talmaci.

— Iok ! răspunse cazacul.

— Stați aici și vă odihniți bine, încuviință, rînjind cu bunăvoință, Kubaldos.

După ce se lăsă amurgul, bărbați, femei și copii începură o mișcare foarte vie, aprinzînd focuri, pregătind căldări, aducînd în preajmă animalele de muls. Copiii cărau ciulini și măracinișuri ca să sporească flăcările. Femeile vărsau în căldări laptele amestecat de la vaci, oi și capre, fierbîndu-l domol și neconținut, pînă la un ceas tîrziu, ca să-l îngroașe. Acesta este hiranul. După ce se îngroașă acest amestec, îl scot și-l întind pe rogojini după care îl lasă să se zvînteze și să se usuce la soare. La urmă, îl taie în felii și-l păstrează, ca să-l aibă în vremea umbletelor lor. E un fel de brînză care are înfățișarea pietrei de var. Cînd vor s-o mînînce, o sfarmă în piuă și o amestecă cu lapte. Atkinson pofti să guste o bucățică din acest hiran, muiat în lapte.

— E tot ce poate fi mai puțin bun, zise el cu liniște.

În vremea nopții, oamenii lui Atkinson dormiră iepurește, cu mîna pe arme, iar caii fură priponiți foarte

aproape de ei. Călătorul se odihni în iurta lui Kubaldos, avînd în preajmă doi cazaci și pe Ciuk-a-boi.

Europeanul dormi bine pe blănile de oaie. Ciuk-a-boi și cazacii veghiară pe rînd, prefăcîndu-se că dorm și avînd mîna pe trăgaciurile carabinelor.

Cînd se îngîină ziua cu noaptea, numai surzii cei de piatră mai sînt în stare să doarmă într-un aul de nomazi. E atîta behăit și muget de animale, și țipet de om, încît se aude zvon pînă la nouri. Cînd Atkinson păși din iurtă, unul din cazaci îl întîmpină.

— Noi sîntem gata de un ceas, zise el.

— S-a petrecut ceva? întrebă călătorul, privindu-l cu atenție.

— Da. Kubaldos a ieșit din aul. Am văzut pe unii din kirghizi umblînd în jurul lui și vorbind, pe urmă întorcîndu-se înapoi și vorbind cu alții. După aceea Kubaldos s-a dus întovărășit de patru dintre oamenii lui. Așa că eu socot, măria ta, că nu mai avem vreme de pierdut.

— Treci lîngă Ciuk-a-boi și înștiințează-l și pe el, porunci Atkinson. Vorbiți așa ca să nu dați de bănuit celor care ne observă. După ce află Ciuk-a-boi despre ce-i vorba, luați-vă armele și întovărășiți-mă la baltă, ca și cum ne-am duce să vînam rațe. Îndată ce cotim după stufuri și trag cel dintăi foc, oamenii ceilalți să fie gata cu caii, în apropierea noastră.

Kirghizii lui Ui-ias și oamenii escortei executară cu prudentă și nesimțiți poruncile. Un sfert de ceas după ce se îndreptaseră în pas leneș de petrecere spre malul bălții, musafirii lui Kubaldos călăreau cu grăbire în direcția sud-est, cătră pășunile lui sultan Sabek.

După cîteva ceasuri de trap alungit, Atkinson trimese pe unul dintre cazaci în recunoaștere cătră un aul care ținea tot de stăpînirea lui Kubaldos.

Norocul, adică rînduiala bună a lucrurilor, scoase în calea cercetaşului, la marginea aulului, pe o femeie cu doi copii, răpiţi de cîţiva ani din tribul lor şi ţinuţi prizonieri aici. Cazacul dădu acelei femei cîteva ştiri ; ascultă tînguiala ei şi-i făgădui să dea de veste la trib ; după aceea află că bărbaţii din acel aul primiseră, în vremea nopţii, poruncă de la Kubaldos să iasă călări şi înarmaţi, căci au treabă. În ce expediţie s-au dus, nu se ştie ; dar au plecat înainte de a se face ziuă. De la femeia aceea cazacul află de asemenea că, pînă la un loc împresurat de păşuni bune, cătră miazăzi, nu-i decît o zi de umblet. De la acel loc şi de la acele păşuni, se vede un pisc de munte. Acolo e locul unde se găseşte acum sultan Sabek.

Ştirile acestea aduse de cazac lui Atkinson erau destul de interesante. Şi mai ales direcţia drumului, locul, păşunile şi piscul de munte răspundeau întocmai îndreptărilor pe care i le dăduse Baspasîhan.

— Înainte, cît pot ţine caii ! porunci călătorul.

După două ceasuri de umblet, iarba dispăru şi începu deşertul de năsip. Soarele era încă sus. Îşi urmară trapul întins, prin întinderea dreaptă şi gălbie. După alte trei ceasuri, în zare apăru o linie sumbră : era dunga de vegetaţie a unui curs de apă. Mai la miazănoapte de acel loc, se arătau cîteva mici înălţimi stîncose. Încolo, pustia fără margini.

Caii ciuleau urechile, simţind aproape apa. Într-adevăr, ajunseră la un rîu înainte ca soarele să se cufunde. Asfinţitul fulgeră în văzduh o mare strălucire ; pîcle roşii brăzdau orizontul ; în depărtarea cea mai adîncă, sub pîcle, stătea o linie de păcură — ca şi cum de acolo urma să se reverse întunericul. Deasupra locului unde dispăruse soarele, fulgi nouroşi de lumină încununau cerul pînă la o mare înălţime.

Strălucirea lor orbitoare se nuanța treptat cu cât se urca spre zenit, schimbându-se într-un roșu de jar, pe urmă într-o pală de purpură. În înălțimea cea mai de sus, lumini dulci verzii stăruiră un timp. Apoi colorile se schimbară încet-încet umbrindu-se ; asfințitul deveni portocaliu, apoi jar aproape stîns ; acum stepa păstră un timp deasupra ei un abur de un roșu sumbru.

În pacea amurgului escorta se oprise. Cît ținu lucoa-rea, păru un punct în imensitate. Pe urmă se revărsă peste toate întunericul de catran.

Atkinson și însoțitorii săi ținură sfat.

— Acuma-i liniște împrejur, zicea Ciuk-a-boi ; la noapte, poate să curgă sînge.

— Interesul e să nu curgă sîngele nostru, răspunse cu liniște Atkinson. Am mai fost atacați de lupi.

— Într-adevăr, urmă Ciuk-a-boi ; și Kubaldos, ca și lupii, nu urmărește altceva decît să ne ia caii. Dacă ne răpește caii, sîntem în mîinile lui și ne poate lua și armele la care mai cu samă rîvnește.

Sfatul hotărî să se cerceteze și să se curețe armele ; să se încarce aceste arme cu grijă ; să stea oamenii de strajă pe rînd, avînd alături și cîinii luați de la Ui-ias.

Ceea ce se și făcu. Tabăra adormi, sub privegherea străjilor.

Într-un tîrziu, cînd veni rîndul lui Atkinson, și un cazac veni să-l deștepte, călătorul se uită cu oarecare mirare în juru-i și întinse urechea spre depărtări. Toate erau liniștite și tihnite. Cîinii nu dăduseră nici un semn ; străjile n-auziseră nici un sunet. Bolta cerului scînteia din toate stelele. O slabă lucire stăpînea asupra întinderilor.

Deodată, brusc, stepa se aprinse de o palidă lumină azurie.

Călătorul tresări. Apoi ridicînd ochii, văzu un meteor enorm albastru străbătînd lin spațiul de la miazăzi cîtră miazănoapte.

După ce se mișcă astfel timp de treizeci de secunde, meteorul se aprinse fulgerînd o lumină orbitoare, urmată curînd de un tunet îndepărtat. Detunetul, destul de puternic, deșteptă din somn pe unii dintre oamenii escortei. Unora li se păruse că au auzit focul carabinelor.

După ce primul meteor se stîNSE, apărură alții. Aceștia erau mai mici, ca niște flacări de o ascuțită strălucire, fulgerînd scurt și lăsînd în urmă ca o pulbere de scînteii albe.

Fenomenul urmă cît ținu straja lui Atkinson și a tovarășului său. După ce veniră alții, călătorul urmă să stea de veghe, așteptînd să mai vadă minuni ale cerului.

Cam la două ceasuri și jumătate după miezul nopții, meteorii începură să curgă iar, mai frumoși încă și mai plini de strălucire. Direcția lor era mai cu samă cîtră nord-vest. Vreme de un ceas, Atkinson numără o sută opt. Uneori vedea și cîte trei-patru o dată. Era în noaptea de 11 august, cînd apare pe ecranul nopții rolul acesta de stele rătăcitoare.

Atkinson uitase pe Kubaldos și pe hoții lui. Sta pe gînduri, uimit de spectacolul la care asistase, cînd unul dintre cîni, culcat alături de el, dădu semnal, mormăind ușor.

Călătorul îl bătu pe grumaz, poruncîndu-i să stea liniștit. După cîteva clipe animalul mîrîi din nou; ceilalți îi dădură și ei de veste, în același chip.

Fără îndoială, se petrecea ceva în stepă și ei adulmecau de departe. O linie subțire de lumină se ară-

tase în zarea răsăritului. Curînd lumina cenușie a stepii crescú.

Cazacii dădură drumul cînilor. Cum se văzură slobode, animalele se năpustiră în tufărișurile de la marginea rîului, lătrînd cu întăritare. Un cîrd de cerbi își părăsi odihna și ieși în salturi mari în largul stepii.

Se revărsă lumina blîndă a dimineții ; o adiere dulce începu a sufla. Atkinson porunci plecarea. Toți erau bucuroși că se petrecuse noaptea fără nici un năcaz. Cu bine se petrecu și ziua aceasta a doua. Dar cătră sară, pe cînd călătorul se apropia să schițeze prive-liștea în care se afla, unul din cazaci se apropie și-i atrase băgarea de samă cătră un fum de popas în direcția stîncilor, dincolo de locul spre care înaintau.

Din sfat și presupuneri, rezulta că Kubaldos și oamenii lui trecuseră înainte prin altă parte și acuma ațineau calea. Cel mai bun lucru pe care-l aveau de făcut, după părerea lui Ciuk și a kirghizilor, era să stea pe loc în preajma lacului ; vegetația îi adăpostea de vederea depărtării. Altfel, cum ar fi ieșit în cîmpie și în văi, erau descoperiți.

Pe cînd oamenii lui Atkinson pregăteau cu grija cùvenită cina, călătorul trecu pe o limbă îngustă de pămînt, care intra între ape. O cerceta ca geolog ; Ciuk-a-boi și unul dintre cazaci veniră după el. Erau niște stînci a căror lărgime era pe-alocuri de douăzeci de pași, iar în alte părți numai de cinci pași. Tufe de iarbă creșteau pe ici, pe colo. Cea mai mare parte a locului era de stîncă goală ; de o parte și de alta apă liniștită și adîncă. Drept în capăt, roca lucie era colorată într-un purpuriu închis. Una dintre stînci se înălța ca un trup de uriaș încremenit ; alte stînci mai mici se înălțau împrejur. Între toate, se săpau cră-

pături profunde. De la mal și pînă la capăt, peninsula aceasta avea cam șase sute de metri lungime.

Pe cînd călătorul cerceta locul dintr-un punct de vedere științific, Ciuk-a-boi și cazacul îi căuta rostul strategic.

— Să știi măria ta, zise kalmucul, că hoții se ațin în preajma noastră. O dată ce i-am văzut, nu mai rămîne îndoială că ne-au observat și ei. Deci, după obiceiul lor, așteaptă să adormim, ca să ne fure caii. Dacă întîmpină împotrivire, cum se și așteaptă, are să fie luptă și măcel. Noi sîntem puțini; ei sînt mulți. Aici, pe limba asta de stîncării, pot să fie ei și cinci sute, sîntem în stare să ne apărăm. Este aici o trecere de patru pași lărgime, împuținată și îngreuiată de clonțuri de stîncă. Nu pot înainta decît doi ori trei oameni; îi fulgerăm cu puștile pe rînd.

Oamenii aveau dreptate. Călătorul acceptă imediat planul de război și luă imediat și dispozițiile pentru noapte. Trebuiau în primul rînd să nu se miște din locul unde poposiseră pînă la revărsarea deplină a nopții. Nu trebuiau să facă nimic care să dea de bănuț că au vreo grijă. De dincolo de mal, de pe o movilă, două umbre ferite după stînci îi observaseră cît ținuse lumina asfințitului.

Îndată ce se întunecă deplin, caii fură duși la adăpost tocmai în capătul limbii de pămînt. Caii kirghizi sînt anume dresați, ca să nu necheze noaptea, și instinctul lor îi face ca să stea în cea mai deplină liniște în stepă, între primejdiile întunericului. Doi oameni din escortă sporiră focul, ca și cum se făcea gătire pentru odihna nopții. Pe cînd aceștia întretineau flăcările, ceilalți puneau în siguranță caii înșeuăți și mutau tabăra.

Tarhatul cailor fu adus înaintea trecătorii celei înguste. Acolo escorta se găti de odihnă, cu straja cuvenită și armele gata. Cei de la foc aveau poruncă să vie tîrîș în același loc, îndată ce ar simți ceva din partea lotrilor. Pînă atunci aveau însărcinarea să întreție focul.

În locul de apărare pe care și-l alesese, Atkinson se putea socoti în deplină siguranță, de aceea porunci oamenilor săi odihna, lăsînd de veghe numai străjile.

Focul străjuit de cei doi oameni împrăștia o vîlvoare orbitoare, ce se răsfrîngea în apa liniștită a lacului. Europeanul urmări un timp pe luciu jocul acesta de lumini, apoi adormi.

Prima strajă a nopții încă nu se isprăvisese, cînd cei doi oameni de la foc veniră tîrîș, să vestească apropierea hoșilor. La lucirea crescută a flăcărilor, în clipa cînd aruncaseră un braț de ierburi și spinării uscate, putuseră observa la linia stepei siluete de călăreți.

Armele fură gătite. Fu dată poruncă să tragă trei oameni o dată, îndată ce bandiții ar fi intrat în strîmtoarea peninsulei. Asta însemna trei rînduri de focuri, dînd vreme de reîncărcare a armelor. Pușca lui Atkinson, cu două focuri, adăogîndu-se între salve, ar fi ajutat și mai mult oamenilor săi operațiile de încărcare.

După ce se făcu această rînduială, exploratorul și însoțitorii săi așteptară pe bandiți în cea mai deplină liniște.

Îndată se auziră tropote la malul lacului, însă întu-nericul era așa de adînc, încît nu se putea deosebi nimic. Cu destulă luare-aminte, hoșii cercetară locurile. Se opriră o clipă în capătul peninsulei, sfătuindu-se. Cîțiva înaintară pînă la trecătoarea cea îngustă, dar nu îndrăzniră să meargă mai departe.

Într-o vreme glasurile lor se auziră limpede în liniștea nopții. Cei din adăpostul peninsulei recunoscură, fără nici o puțință de îndoială, vocea lui Kubaldos. După un sfert de ceas de pipăiri și cercetări, în sfârșit banda părăsi malul lacului, îndreptându-se spre miazănoapte. Kirghizii din escortă explicară lui Atkinson înțelesul cuvintelor pe care Kubaldos le rostise, când el și ai lui se aflaseră aproape, în gîtuitura peninsulei.

— Sînt niște fricoși ! strigase el cu mînie ; dar din mîna mea nu pot scăpa. Mergem să-i căutăm mai încolo, în mlaștinile bălții, unde socot eu că s-au ascuns. Dacă nu-i găsim acolo, le tăiem calea prin stepă, înainte de a ajunge la aulul lui sultan Sabek.

Atkinson făcu tot ce trebuia ca să înșele previziunile lotrului. Îndată ce se lumineă, se luă după urmele cailor lui Kubaldos, înspre miazănoapte, apoi, de la un timp, se desfăcu direct către răsărit, pe cînd banda de hoți căuta la miazănoapte. Mergînd cu repeziciune, ajunseră a doua zi la pășunile lui sultan Sabek, fără să fi văzut apărînd în zarea stepei baltagurile lotrilor.

Aici europeanul găsi bună primire, liniște și odihnă.

Sultan Sabek, prin numărul slujitorilor lui, a turmelor, hergheliilor și cirezilor, evoca pe acei regi, păstori de turme și popoare, de care vorbește Biblia și pe care îi menționează Homer. Doamna sultană, soția lui sultan Sabek, și domnița, fiica domniilor lor, așezate în fața lui Atkinson la vremea prînzului și a cinei, făceau cinste acelor momente solemne, fără ca să ia parte la mîncare. La prezența lor ceremonioasă în straie de gală, se adăoga și cîntărețul curții, care cînta felurite cîntece din balalaică în tot timpul cît oaspeții se îndestulau cu felurite mîncări. Întocmai ca în vremuri ce erau dispărute pentru alte seminții. La acești

nomazi nimic nu se schimbaseră, timpul stătuse. Așa trăiau acum zece mii de ani, așa pe vremea invaziilor acum o mie cinci sute de ani, așa pe vremea lui Ghin-ghis-han.

Sultana nu era frumoasă, însă era bogat învestmîntată cu un halat de catifea neagră, mărginit cu horbote de matasă. O eșarfă roșie cîrmîz îi încingea mijlocul; purta în cap turban de borangic alb. Fiica era mai frumoasă decît maică-sa, probabil din pricina frăgezimii tinereții ei. Purta un halat genunchier de matasă vrîstată în negru și roș cîrmîz, și turbanul de matasă albă, care-i înfășura tîmplele, lăsa să scapete pe umerii ei cîrlionți de păr negru.

În toate aceste triburi, doamnele au cinstea și îndatorirea să mulgă vacile, oile și caprele. Funcția asta o îndeplineau deci și sultanele de aici. Iepele nu le mulg decît războinicii.

Bogăția populațiilor de aici se alcătuieste numai din turme, cirezi și herghelii. Vitele se socotesc cu zecile de mii, și din ele se alege zestrea fetelor.

Dintre toate dobitoacele, cel mai prețuit e calul, fie pentru slujba ce face, fie pentru hrana ce dă, și kirghizul care cîrnește cu dispreț nasul cînd vede o bucată de carne de vacă, își sticlește ochii cu lăcomie și deliciu cînd sfîrșie în țigla friptură de cal. De aceea mai mult decît încălcarea pășunilor, furtul vitelor și îndeosebi al cailor constituie pricina nesfîrșitelor războaie care tulbură liniștea stepelor.

Expedițiile acestea tîlhărești se numesc «baranta». Ele au loc obișnuit în puterea căldurii, în ceasul de moleșală al amiezii. Atunci lotrii atacă turmele său aulurile. Scopul hoților nefiind să lupte, ci numai să răpească, baranta are de scop să înlătore pîndarii și

să împingă mai ales hergheliile în stepă : după aceea le mîna înaintea lor cu harapnicele.

Nu-i bătălie decît cînd oamenii aulului prind din vreme de veste și au răgaz să facă față, înarmați. Atunci au loc lupte corp la corp și scene sîngeroase, a căror amintire se păstrează în legendele pustiei.

Într-un aul, Atkinson a ascultat povestindu-i-se o întîmplare cu o baranta, în care agresorii au fost primiți cu arma în mîna și măcelăriți în cea mai mare parte. Unul dintre hoți, năzuind la o iurtă, a primit lovituri de baltag și suliță și a căzut. În clipa cînd cădea el zvîrcolindu-se și dîndu-și sufletul, mama lui l-a cunoscut. Era un fugar din aul, care se întorcea cu hoții asupra părinților lui.

Utile și răzbunările iscate din asemenea fapte și care se țin lanț în vremurile obișnuite, nu se alină decît atunci cînd un șef de trib moare. Prietini și dușmani se grăbesc să vie la înmormîntarea lui ; în acest răstimp ostilitățile se suspendă.

În vremea cît a peregrinat prin Asia centrală, Atkinson a fost martor la asemenea funeralii.

Murise Darma-Sîrîm, bătrîn șef stimat de tribul lui și temut de celelalte triburi. Îndată ce își dădu duhul, crainici fură repeziți în toate vînturile, ca să vestească evenimentul în toate aulurile nomazilor. Cum ajungeau acești crainici, încălecați pe cei mai buni cai și bogat învestmîntați, cum ajungeau într-un aul și strigau vestea, alți călăreți din acel aul se ridicau în șa și porneau mai departe în toate direcțiile zării, ca să risipească vestea. În cîteva ceasuri, știrea ajunsese la sute de kilometri.

Sultanii, șefii, bătrînii triburilor încălecară îndată, ca să vie la înmormîntarea lui Darma-Sîrîm. Pîna în

sară se făcu mare adunare. A doua zi, curseră din toate zările alți oaspeți.

Dinaintea cortului era înfiptă o sulică avînd în boldul ei flamură neagră. Subt această flamură zăcea răposatul, îmbrăcat cu cel mai bogat costum al lui. La cap avea jîlțul de stăpînitor ; de o parte și de alta a jîlțului, șeile, hamurile, frîiele și armele lui de război. Din vîrful cortului atîrnau perdele de matasă chinezească în falduri mari și soțiile, fiicele mortului și femeile tribului, îngenunchiate dinaintea cadavrului, îl boceau cu glas mare, cumpănindu-se neconținut înainte și îndărăt. Era un spectacol solemn și patetic în același timp. Bărbații soseau în grup, înaintau sub perdele, îngenunchiau un timp și întovărășeau și ei cîntările de jale cu vocile lor de bas. Nu erau nici țipete, nici gemete, nici păr smuls, cum se obișnuiește la înmormîntările popoarelor sălbatice. Era un fel de serviciu religios muzical.

În același timp, o altă parte a ceremonialului avea loc îndărătul cortului. Acolo bărbații tribului înjunghiau zece cai și o sută de oi pentru praznicul înmormîntării. Focuri ardeau sub căldări uriașe, asupra cărora se aplecau operatori goi pînă la brîu, cu polonice mari de lemn în mîni și cu brațele pline de sînge.

Sara, în aul, orișunde se proiectau flacările, pe lumina lor se zugrăveau asemenea scene de praznic de moarte. Lîngă umbrele negre ale celor care amestecau cu polonicele în căldări, se vedeau fantasme de oameni, care înălțau brațele lovind, și de cai smuncindu-se în sus și sărind în două picioare, nechezînd dureros și căzînd apoi la pămînt. Cîte un răstimp, focurile se potoleau și zarva părea a conțeni ; apoi vîntul mîna fumul la o parte și sacrificatorii apăreau iar, ca demoni ai unui rit infernal. Și dinspre iurta cea

mare, bocetele femeilor, întovărășite din când în când de basuri profunde, nu mai conteneau.

Slujba aceasta mortuară a durat șapte zile. În fiecare clipă descălecau alți sultani și alți războinici din pustie. Atkinson socotea numărul lor cam de două mii.

În ziua a opta, avu loc înmormântarea lui Darma-Sîrîm.

Cadavrul, despoiat de haina de ceremonie, fu înfășurat în giulgiu și așezat pe o cămilă, care îl purtă pînă la groapă. Tronul sultanului era adus de altă cămilă. După asta urmau doi cai, care-i fuseseră mai dragi, după aceea soțiile, fetele, femeile tribului bocind, și în jurul lor preoții și războinicii, amestecînd la imnul de jale vocile lor bărbătești. Cîntarea se pierdea departe în nemărginirea stepei.

Cînd ajunseră la groapă, trupul fu coborît. Popii îngînară rugăciunile lor. Unul din ei pomeni isprăvile războinice ale răposatului. Caii fură jertfiți și coborîți în groapă, de o parte și de alta a stăpînului lor. Deasupra gropii fu grămădită apoi țărîna și toți jalnicii privitori se întoarseră în aul, unde se pregătea praznicul cel mare. În cinstea mortului, fuseseră înjunghiați o sută de cai și tăiate o mie de oi.

După ce se întoarseră la iurta lui Darma-Sîrîm, femeile urmară a boci încă o vreme lîngă armele lui. După aceea familia defunctului ieși la iveală în fața cortului ca să primească ceea ce în Europa se cheamă «complimentele de condoleanță», din partea tuturor șefilor de trib veniți la înmormîntare.

Praznicele în cinstea mortului se mai prelungiră cîteva zile; apoi, rînd pe rînd, musafirii plecară spre aulurile lor. Tribul lui Darma-Sîrîm, după rînduiala nomazilor, urma să ție doliul un an de zile, bocind dimineața și sara, la răsăritul și la asfințitul soarelui.

Aulul lui sultan Sabek era în extremitatea sudică a explorărilor pe care le plănuise Atkinson. Din acest loc nu mai erau decît două zile de umblet pînă la orașul chinezesc Barkul. Călătorul manifestînd dorința să viziteze această margine a împărăției, gazda sa clătina din cap.

— Nu socot că-i cuminte ca cinstitul nostru oaspete să-și îndeplinească asemenea poftă. La hotarul chitailor e totdeauna primejdie. De intrat, intri cu ușurință, însă, pe urmă, nu mai poți ieși.

Totuși, Atkinson împinse cercetările pînă în vecinătatea aceluia loc. Văzu un târg cu case mici și joase împrăștiate pe scoborișul unei coline. Erau alcătuirii ușoare felurite colorate, ca acele care se văd în stampe. Dincolo de colină, în fundul zării, se înălțau uriașe culmi ninse. Soarele, străpungînd cețele, fulgeră în ghețari, care își înălțau ascuțișurile pînă în albastrul cerului.

— Acolo-i Bogda-Oola ! dădu lămurire unul dintre călăuzii lui sultan Sabek.

Fulgerul se transformă în jaratic trandafiriu, apoi scînteierea înălțimii rămase curată ca un argint nou. Lumina trecu la vîrfuri mai mici, pe urmă se împrășteie peste tot masivul. Acea splendoare de lumină se zugrăvea crud pe un fond de întunecime neguroasă. Nicăieri, în călătoriile lui pe pămînt, Atkinson nu văzuse radiind frumuseța munților în proporții așa de uriașe.

În jurul său, escorta era alcătuită din douăzeci și cinci de oameni și patruzeci și cinci de cai. Patru dintre oamenii lui sultan Sabek purtau suliți lungi și

baltaguri ; hainele lor din piele de cal și căștile încheiate peste cușme le dădeau o înfățișare sălbatică. Kirghizul pe care sultan Sabek îl dăduse călătorului drept călăuză prin pustie era un om în vîrstă de patruzeci de ani, cu înfățișare inteligentă și forme atletice. Era tovarășul nedespărțit al lui sultan Sabek în umbletele prin stepă ; cunoștea toate drumurile, în toate direcțiile zării.

În tovărășia acestui om priceput și devotat, călătorul putu să-și înceapă altă cale îndărăt. Mulțămîta lui, Atkinson înscrise pe harta explorărilor sale un lung itinerariu pe partea nordică a munților Sian-Șan, și prin deșertul ce se întinde de la baza nordică a lui Bogda-Oola, pînă la bazinul lui Kessil-bak-noor. Pe acest traiect, Atkinson întîlni iarăși pe unele din cunoștințele sale : Ui-ias și Baspasîhan, care se mișcaseră, cu turmele și triburile lor, spre locurile de tomnatic. De asemenea, Atkinson legă prietinie cu mulți alți regi păstori, care urmau să trăiască în atmosfera timpurilor primitive. Astfel, el pomenește de sultan İamantuk, unul dintre cei mai inteligenți prinți ai deșertului. În portretul pe care i l-a făcut, călătorul îl înfățișează între fiica sa, tip de frumuseță kirghiză, și feciorul său, care-i face o comunicare stînd îngenunchiat, după obiceiul mongolilor. De asemenea, Atkinson pomenește de sultan Bek, cel mai puternic și bogat prinț al hoardei celei mari. Apoi dînsul nu uită de sultan Bulania, care făcuse cîndva o călătorie la Omsk și Tobolsk : deci era socotit ca cel mai instruit și luminat bărbat din semînția sa. Atkinson a cunoscut, în fine, pe sultan Suk, care, așezat în vecinătatea rușilor și aproape de pășunile hoardei de mijloc, își făcuse cea mai mare faimă de hoț. Avînd respectabila vîrstă de optzeci de ani, nu putea participa personal la «baranta» ; însă

punea neconținut la cale în toate direcțiile asemenea expediții.

La o altă vizită, pe care o făcuse acestui vrednic șef, Atkinson a fost martor la rugămintea pe care câțiva kirghizi din Hoarda-de-Mijloc veniseră să i-o facă.

Îi cereau să binevoiască a le da îndărăt pe nevestele și copiii lor, răpiți de bandiții mării sale. Dar bătrînul sultan a rămas neînduplecat, pretinzînd că furtișagul acesta era un drept al său.

Suk-sultan primea de la împăratul rusesc o pensie : astfel găsea mijlocul să-și trădeze și triburile seminției lui și să înșele și pe majestatea sa imperială.

Într-o baranta de mai de mult, un baltag îi tăiasă nasul și de atunci rămăsese cîrn. Cînd Atkinson îi făcu portretul, Suk-sultan îl rugă, cu un zîmbet binevoitor, să puie acolo un nas cumsecade, ca nu cumva luminăția sa țarul să aibă vreo bănuială asupra purtărilor lui. Cu acest prilej al portretului, se îmbrăcase într-un strai de purpură și-și pusese la vedere pe piept o medalie de aur, iar la cingătoare o sabie, pe care împăratul Alexandru I i le dăruise și de care Suk-sultan era nespus de mîndru.

Vulpoiul acesta bătrîn a făcut mai tîrziu, în primăvara următoare, o vizită lui Atkinson. Acesta se stabilise pentru un timp la Kopal, ca să petreacă iarna. Acolo, doamna Atkinson dăruise soțului său un fiu, căruia i-au pus numele Alatau, în amintirea culmilor de munți care încununau orizontul.

Împrejurarea aceasta, spune doamna Atkinson în memoriile ei, a prilejuit părăchei de exploratori foarte multe vizite. A venit și sultan-Suk în mai multe rînduri. Cea mai mare petrecere a lui era să se ducă să se așeze în fața unei oglinzi de călătorie, atîrnată de perete în iatacul doamnei Atkinson.

Sta acolo cîte un ceas, făcînd oglinzii felurite strîmbături și izbucnind din cînd în cînd într-un rîs zgomotos. Probabil că abia acum avea prilej să-și admire înfățișarea-i măreață și nasul împutînat. De cîte ori venea, ruga pe doamna Atkinson să-i dăruiască lui oglinda. Neputînd-o convinge, se hotărî să ceară o păreche de foarfece. Dacă nu-i poate dărui nici foarfecele, să i le împrumute măcar, să puie pe armurierul lui să-i facă altele întocmai. Doamna Atkinson n-a mai văzut nici originalul nici copia. O altă petrecere a lui era să se joace cu copilul. De altminteri mulți kirghizi din pustie auziseră de Alatau și veneau să-l vadă. Cei mai mulți nu uitau să aducă rodin. Unul dintre sultani trimese lui Alatau o oaie friptă. Copilul abia împlinise șase săptămîni.

Interpretul introducea pe vizitatori în cameră. Sultani sau kirghizi de rînd înaintau în vîrfurile degetelor și se uitau cu luare-aminte în jurul lor la ciudatele obiecte europenești. Unul dintre sultani, într-un rînd, a rămas așa de uimit la vederea unei părechi de mînuși a lui Atkinson, încît numaidecît le-a luat și a ieșit cu ele afară ca să le arate slujitorilor lui.

Cum doamna Atkinson știa că soțul său lepădase acele mînuși, crezu că face o plăcere dăruindu-le sultanului.

El le așază la locul lor și dădu lămuriri prin interpret că, dacă doamna binevoiește să-i facă un dar, atunci mîria-sa poștește mai degrabă un șervet.

Doamna Atkinson porunci lui Iarola, interpretul, să dea un șervet și să puie la locul lor mînușile.

Doamna Atkinson ieși apoi o clipă din cameră. Cînd se întoarse, sultanul nu mai era acolo, și dispăruseră și mînușile.

Găsim folositor să relatăm, după jurnalul doamnei Atkinson, câteva lucruri care s-au petrecut călătorilor la granița chineză, adică locul unde se isprăvește teritoriul nomazilor și unde începe viața statornică a străvechei civilizații chinezești. Raportul de la una la alta și astăzi e același ca acum șapte sute de ani. Acum șapte veacuri și mai bine, zidul cel mare și pacea înțeleaptă a Împărăției Cerești au fost rupte de șuvoiul hoardelor lui Ghinghis. Pe urmă China a mistuit încet-încet invazia și echilibrul s-a restabilit.

Cătră sfârșitul verii, soții Atkinson ajungeau la un pichet chinezesc așezat la Ciugaciak.

Interpretul fusese de părere că înaintarea aceasta pînă la cordonul militar împărătesc era primejdioasă. Un tătar îl încredințase că chinezii au să facă prizonieri pe călători.

Domnul și doamna Atkinson întîmpinară cu un zîmbet teama interpretului.

Cînd caravana de cămile și cai ajunse în vederea pichetului chinezesc, interpretul mongol dispăruse. Înaintînd înspre ofițerii chinezi, Atkinson îi salută. Ei se închină cu zîmbete de bunăvoință.

În depărtare se profilau pe orizont turnurile orașului împărătesc.

Pentru întăia oară în expediția lor călătorii europeni vedeau obrazuri și costume chinezești.

Încălțămintele ofițerilor care ieșiseră întru întîmpinare erau de satin negru cu călcaie foarte înalte și tălpi groase. Hainele erau deosebit de frumoase; ale slujii-

torilor de rînd erau de bumbac albastru ; ale ofițerilor, de matasă.

Slujitorii poftiră cu gesturi și cu plecăciuni pe musafiri. Pe cînd unii îi călăuzeau cu respect și politeță, alții alergau să dea de știre celui mai mare din partea locului.

Cei care călăuzeau de aproape pe domnul și pe doamna Atkinson îi duseră pînă la ograda interioară, unde un ofițer superior petrecea jucîndu-se cu un gînsac.

Cînd oaspeții se apropiară, ofițerul își părăsi tovarășul de joacă și se întoarse spre cei care veneau, cu semnele celei mai mari politeți.

Era un om deosebit de înalt, uscat și subțire ca o trestie, cu obrazul ars de soare și vînt. Conduse pe călători în odaia lui și-i pofti să se așeze pe un fel de platformă, care-i servea lui de pat. Încolo odaia era goală. O mulțime de ofițeri veniră, curioși, ca să cunoască pe străini.

Ofițerul pofti să afle cărei pricini se datorește sosirea în acele locuri a străinilor.

— Trecînd prin apropiere de Ciugaciak, răspunse Atkinson, am dorit să vizităm orașul și în același timp să prezentăm guvernatorului omagiile noastre respectuoase.

— Sîntem foarte mulțămîți de răspunsul domniilor voastre, întîmpină ofițerul superior ; vă rugăm să fiți așa de buni să vă alcătuiți deocamdată iurta și popasul aici și eu voi trimete numaidecît guvernatorului o depeșă. Pînă sara trebuie să sosească răspunsul.

După ce călătorii se așezară în cort, ofițerul, însoțit de un interpret și un secretar, veni să facă vizită și să bea o ceașcă de ceai cu străinii călători. Îndeplinindu-și această datorie de politeță, nu înceta de a

cere lămuriri asupra împrejurărilor care aduceau pe călători în acele locuri depărtate, cum și asupra obiectelor pe care le aveau cu ei. După a sa părere, totuși, cel mai minunat și mai ciudat lucru pe care-l avea Atkinson cu sine, era doamna Atkinson.

Între altele ofițerul și însoțitorii săi se tînguiau că de doi ani stau în aceste singurătăți, despărțiți de familie și mai cu samă de soțiile lor. După rînduiala împărătească, mai aveau de stat acolo încă un an, și abia după aceea le era îngăduit să se întoarcă la lume.

A doua zi dimineată, doi ofițeri și trei soldați descălecară în fața iurtei călătorilor. Neavînd interpret, se mulțămiră să facă gesturi și să se bucure de vederea călătorilor.

Doamna Atkinson îi pofti la o ceașcă de ceai și ei primiră cu plăcere închinîndu-se ceremonios ; cînd dintrodată deveniră atenți la o chemare din urmă ; strînseră mîinile călătorilor, se închinară, încălecară și plecară cu mare grabă. Erau probabil niște ofițeri de la un alt pichet și veniseră să-și satisfacă curiozitatea. Toți erau extrem de înalți ; probabil erau anume aleși așa ca să vadă de departe și să poată privi pe deasupra stufurilor. Soldații aveau arc și cucură de săgeți ; unul purta suliță ; ca și kirghizii, aveau șai înalte și scări scurte.

Nu după multă vreme — cam după două ceasuri de așteptare — ofițerul cu gînsacul veni la cortul soților Atkinson să-i vestească că trei șefi mari ai lui doresc să vadă pe străini și ar fi foarte fericiți și onorați să-i primească.

Deci doamna Atkinson își puse pălăria, încredințată unui slujitor, numit Columbus, pe Alatau ; și, dînd brațul lui Atkinson, amîndoi, cu copilul după ei în

brațele slujitorului, se duseră la pichetul chinezesc. Înaintea lor mergea interpretul.

Soldații erau așezați pe două rînduri ; călătorii trecură printre ei. Ofițerii cei mari chinezi așteptau așezați cu picioarele încrucișate pe un covor întins la umbra unui grup de arbori. Locul era plăcut și răcoros. La dreapta, în depărtare, se vedea un mormînt și la stînga curgea o apă.

Ofițerii se ridicară și dădură cu călătorii mîna în chipul cel mai cordial ; după aceea îi poftiră pe covor și slujitorii aduseră îndată ceai și zaharicale.

Unul dintre acești kaldî — numele chinezesc al gradului — ceru doamnei Atkinson învoirea să ia în brațe pe Alatau. După ce privi pe copil și îl acoperi de sărutări, îl trecu și celorlalți ofițeri, după care, primindu-l din nou în brațe, îl așeză la o măsuță mititică anume adusă.

Începu iar o lungă și întortochiată convorbire privitoare la scopurile călătoriei străinilor.

Atkinson își repetă dorința de a vedea orașul și de a saluta pe guvernator.

— Înțelegem foarte bine dorința domniilor voastre, zise ofițerul împărătesc ; domniile voastre sînteți cei dintâi englezi care ați ajuns la acest hotar al împărăției ; domnia sa domnul guvernator nu v-ar putea îngădui, credem, să intrați în oraș, cu toată bunăvoința și plăcerea pe care o are, pînă ce nu va trimite întăi și întăi veste luminăției sale ; deci dacă onorații călători binevoiesc să aștepte pînă ce se va duce și se va întoarce curierul, măria sa guvernatorul va fi foarte bucuros să-i primească cu toată cinstea cuvenită.

Atkinson îi informă că nu poate să aștepte. Interveni doamna Atkinson :

o urmează nomazii în migrațiile lor de toamnă. Prin alte părți muntele nu poate fi suit nici vara, nici primăvara, iar în vremea iernii troienele sînt așa de mari încît numai gîndul să le străbați e o nebunie. Aulurile se găsesc la distanțe de sute de kilometri unul de altul ; scenele mărețe ale acestor peisagii rămîn aproape necunoscute privirilor omenești. Tigrlul trăiește aicea în pace în culcușul lui, ursul sălășluiește tihnit în peșteră și celelalte sălbătăciuni rătăcesc fără grijă prin codri fără sfîrșit.

La intrarea trecătorii în munte, caravana făcuse popas de sară ; nourii groși se ridicaseră de pe piscuri și soarele străluci deodată asupra țăncului celui mai apropiat al muntelui Actu. În lucirile asfințitului, ghețurile eterne străluceau ca niște rubine enorme ; deasupra, văzduhul era împurpurat ; în adîncurile prăpastiilor începeau să se întindă umbrele serii. În fața iurtei călătorilor, kirghizii frigeau oaia pentru cină. Cămilele și caii erau culcați pe pajiștea din preajmă. Cu toată truda zilei, Atkinson nu se putu stăpîni să nu reproducă pe cartoanele lui această scenă, păstrînd în amintire un asfințit de soare de o poezie fără păreche.

La miazăzi de platoul unde se găsea călătorul, se zîmțuiau piscurile pitorești și mărețe ale masivului Alatau ; cele mai nalte erau pururi ninse în văzduhul albastru. Văile și plaiurile dau o pășune bogată ; aici vin în fiecare an kirghizii cu hergheliile lor la tomatic. După ce stau două sau trei săptămîni, trec mai departe.

În explorările lui în aceste regiuni, Atkinson găsi cîteva gorgane. Unele păreau morminte vechi, altele cetăți ruinate. Lîngă cel mai mare dintre acești tumuli, Atkinson găsi patru stînci enorme de formă circulară.

Păreau niște altare pe care cei de altă dată jertfeau oameni sau animale sufletelor celor morți.

Cine le-a adus aicea ? Cine le-a clădit ?

Întrebarea trebuia să rămâie fără răspuns. Kirghizii au asupra acestui loc o tradiție ; aceste stînci ar fi însemnînd locul unde o seminție de demult a hotărît, nu se știe pentru ce motive, să se distrugă. Au pregătit deci aceste morminte uriașe ; părinții au ucis pe femei și pe copii, afară de feciorul cel mai mare ; după aceea feciorii au ucis pe părinții lor și și-au dat și ei moartea. Kirghizii spun acestor oameni vechi : „nenorociții care s-au omorît singuri“.

Urmînd calea peste munte, călătorii au trecut pe lîngă o cascadă a rîului Kopal, care cade în prăpăstii afunde cu un muget înfricoșat. Stînci cu forme bizare împresură acest loc. Nu departe de acolo, Atkinson dădu peste locul numit Ciumbulac sau «o mie de izvoare», puhoi spumos care sare într-o rîpă în formă de cupă alcătuită din marmoră galbenă și roșie. Tre-cînd peste obcina care desparte bazinul Kopal de bazinul Kora, caravana ajunsese într-o regiune unde frămîntările muntelui aveau înfățișarea unor lucrări de titani. Cinci stînci enorme se ridicau la distanțe egale și într-o ordine care părea hotărîită de o voință inteligentă.

Mai departe de acest grup se ridicau altele cu forme tot așa de extraordinare și într-aceiași chip inteligent rînduite.

Stîncăriile acestea aveau cînd înfățișarea de cetățui, cînd aspect de clopotniți ; cînd păreau turnuri aplecate la margine de prăpastie, cînd morminte vechi. Kirghizii se apropiau de acele locuri cu sfială și adîncă venerație. Lîngă un asemenea mormînt vechi cu toții

lăsară cîte un petic din vestmintele lor, drept ofrandă duhurilor celor morți.

— Aici în valea Kora, dădu lămurire unul dintre kirghizi, sălășluiau odinioară niște uriași care băteau război cu alți uriași din ținuturile Tarbagatai, Barluk și Gobi. După bătăliile lor, uriașii aceștia mai ales aicea căutau scăpare și aveau totdeauna străji în vîrfurile acestor stînci. Cum zăreau în depărtare pe dușmani, străjile dădeau semn. Uriașii atrăgeau în prăpastie pe năvălitori și acolo îi sfărmau cu stînci rupte din coastele munților.

Răutățile uriașilor de la apele Kora au devenit așa de nesuferite, încît cei din celelalte ținuturi s-au unit toți ca să vie cu război aici și au chemat în sprijinul lor pe diavol.

Cînd acele oști au fost văzute venind, străjile au dat semn și uriașii și-au început meșteșugul ca să atragă pe dușmani în prăpăstii și să dărîme asupra lor stînci, după obicei. Muntele începu să sune de tumultul bătăliei. Lavinele începeau să curgă asupra năvălitorilor ; cînd dintrodată izbucni un tunet înfricoșat ; munții tremurară despîcîndu-se, și din adîncul tartarului zbugniră cătră cer flacări și fum ; fulgerele și tunetele se amestecau sunînd din piscuri în văi. Artileria aceasta a adîncurilor a coplesit pe uriașii Kora care dădură înapoi căutînd adăpost în această vale. Biruitorii se repeziră după ei avînd pe diavol în frunte. Dar dintrodată de pe culmea muntelui începură a curge stîncile, îngropînd subt ele pe biruitori.

După această bătălie înfricoșată, duhurile de la Kora au fost pedepsite să steie închise nouăzeci și nouă de veacuri în stînci și povestea acestei întîmplări s-a păstrat pînă azi din tată în fiu. Multă vreme după aceea, un sultan kirghiz fără frică a cutezat să poposească în

această vale. Cu toate muștrările bătrînilor și tînguirile muierilor, el a răzbătut pînă aici cu războinicii lui ; a poruncit să se înalțe iurtele, să se taie oi și cai și să se pregătească ospetele. Cînd era petrecerea acestor viteji în toi, s-a întunecat cerul, s-au frămîntat nourii, a scînteiat fulgerul și au bubuit tunetele, și un duh înfricoșat a arătat chip de spaimă, înălțînd paloș de foc și grăind astfel : O, ticălosule vierme, cum ai îndrăznit să vii aicea cu semenii tăi ? Primește-ți pedeapsa ! Paloșul cel mare căzînd, a risipit munții asupra cutezătorilor. Sultanul și soții lui au pierit, pe cînd femeile priveau din depărtare această vedenie grozavă și boceau rugîndu-se de iertare pentru cei îndrăzneți și păcătoși.

Rugăciunile nevinovaților au găsit ascultare ; li s-a îngăduit femeilor, copiilor și bătrînilor să strîngă osemintele în mormintele care și astăzi se văd.

IX

Peștera Dracului. Tigri, urși și cerbi

Diavolul ocupă un loc de frunte în legendele kirghizilor și în vocabularul lor geografic. În munții Alatau nu-i prăpastie fără fund sau peșteră neexplorată care să nu fie socotită drept adăpost al satanei.

Pe cînd Atkinson cerceta valea înaltă a râului Bascan, descoperi un hemiciclu gigantic, vechi bazin al unui lac secătuit în timpuri destul de apropiate de noi, după cum dovedeau rămășițele organice, încă nefosilizate, ale albiei.

Înaintea acestui bazin se ridica un bloc triunghiular de granit de o sută cincizeci de metri înălțime în care

era deschisă o triplă arcadă. Pe cînd călătorul o privea, globul sîngeros al soarelui răsărind apăru dintrodată în cele trei ferestre de granit, adăogind un efect măreț aceluï peisagiu sumbru.

Și monumentul acesta, căruia natura i-a dat un aspect mai mult măreț decît înspăimîntător, după părerea kirghizilor, era opera diavolului.

— Este într-un loc, ziceau ei, spărtura pe care a făcut-o el, ca să se scurgă apele lacului.

Călătorul dori să vadă acea spărtură și, cu toată împotrivirea nomazilor, pătrunse printre stîncile muntelui, urmat de cazaci.

Într-un loc, Atkinson simți sub picioare tunetul înfundat al puhoiului. Deasupra, stîncile proiectau pînă la o mare înălțime păreții lor înclinați și săgețile țancurilor.

Atkinson trebui să escaladeze mase enorme de stîncării, după care ajunse la o risipitură verticală ce se deschidea în întunericul afundului. Intrînd în întunecimea aceluï loc, exploratorul străbătu o distanță ca de cincizeci de pași pînă ce ajunse iar la lumină. În față o prăpastie perpendiculară se ridica spre cer. Tufișuri și liane erau agățate de acest părete care se ridica pînă la șase sute de metri. În această masă ciclopică se căsca în adînc gura peșterii care sorbea torentul. Apele se prăvăleau tunînd în această prăpastie neagră cu un vuiet așa de grozav, încît era cu neputință călătorului să audă glasul tovarășilor săi.

Negreșit că asemenea loc nu putea să fie atribuit decît diavolului.

Atkinson hotărî să exploreze cascada, își depuse sacul și pușca și, însoțit de doi cazaci, spre marea spaimă a călăuzului, trecu înainte. La douăzeci de pași de la intrare tumultul apelor deveni ceva infernal și fără

nume ; nervii nici unui om, oricît de oțelit, nu erau în stare să-l rabde un sfert de oră. O pîclă deasă și rece învălui pe călător, pînzele de apă curgeau pretutindeni în arcuri enorme și translucide.

Atkinson înaintă sub pîclă pînă ce ajunse la pragul aceluia tartor negru care se deschidea înspre fundul muntelui. Fîntîna aceea enormă clocotea într-o noapte veșnică, avînd deasupra cununa de spume și de aburi a frămîntării apelor. Călătorul se retrase profund cutremurat și ieși palid la lumină. Kirghizii îl primiră cu bucurie ; crezuseră că n-au să-l mai vadă.

Munții Alatau, înălțînd piscuri cu mult deasupra zonei omăturilor eterne și cufundîndu-și rădăcinile în stepă, unde nu rareori, în vremea verii, termometrul atinge + 50°C, au o faună dintre cele mai variate. Jos, tigrul își caută prada în turmele și hergheliile nomazilor ; în rîpele de sus ursul pîndește de asemenea aceste turme și herghelii la vremea toamnicului și, cînd acestea lipsesc, urmărește berbecii sălbatici și cerbii.

În rătăcirile sale prin Asia centrală, Atkinson a înțîlnit deseori și tigri și urși. Răcnetele și mormăirile lor au tulburat deseori popasurile de noapte. Adesea călătorul a văzut flacărele bivuacului răsrîngîndu-se în prunele fixe și sîngeroase ale acestor sălbătăciuni. Într-o zi, unul dintre călăuzi, atacat pe neașteptate de un tigru, n-a putut scăpa decît sărînd de pe calul pe care se afla pe calul de rezervă pe care-l avea alături.

O mare atracție pentru vînători este cerbul cel mare numit maral, ale cărui coarne sînt foarte prețuite de chinezi. Vînătoria lui nu se poate face decît în regiunile înalte ale masivului Alatau și ale catenelor Mustau ; însă pentru urmărirea lui trebuiesc oameni tari care să se poată sui pînă la ghețarii de sus și pînă

la piscurile acoperite de omăt veşnic. În vremea iernii şi a primăverii, maralul sălăşluieşte în văi ; cum începe căldura, se suie pe Țancuri ca să scape de muşte şi insecte. De obicei umblă singur ; călătorul însă a văzut uneori grupe de cîte zece ori doisprezece stînd neclintiţi deasupra prăpăstiilor înalte şi adulmecînd depărtările.

Cazacii şi kalmucii desfăşoară în vînătoarea cerbului un sentiment delicat pe care Atkinson afirmă că nu l-a întîlnit la europenii civilizaţi.

Doi cazaci — povesteşte el — erau la vînătoare de cerbi, ca să agonisească mai întăi de toate carne, şi după aceea să vîndă coarnele pentru care chinezii plătesc bun preţ. După cîteva zile destul de norocoase, într-o dimineaţă dădură peste un maral deosebit de frumos, ale cărui coarne cu multe raze preţuiau cel puţin cinci sute de lei aur. Vederea unui asemenea vînat le spori energia. Asemenea piesă trebuia dobîndită cu orice preţ ; deci cei doi vînători suiră înălţimi prăpăstioase recunoscînd necontenit urmele vînatului. În zadar maralul îşi înmulţea cotiturile şi minciunile, vînătorii îl ocoleau necontenit şi-i strîmtau retragerea. Cătră amiază cazacii zăriră coarnele cerbului într-un fel de spintecătură a muntelui ; într-o parte era un părete de stîncă, de cealaltă parte o prăpastie, așa încît era cu neputinţă sălbătăciunii să scape.

Cînd cei doi vînători apărură, cerbul începu a face sărituri neregulate printre stînci, la o depărtare cam de patru sute de paşi. Cazacii îşi grăbiră umbletul şi-şi pregătiră puştile. Dintrodată maralul se opri dînd semne de spaimă, răsucindu-se în loc, ca şi cum ar fi vrut să se întoarcă asupra vînătorilor. Înţelegînd că înaintea maralului trebuie să se afle o fiară, poate un tigr, vînătorii nu se folosiră de puşti şi urmară a sui

poteca. Cerbul, din ce în ce mai înfricoșat, șovăia între înaintare și retragere, când dintrodată doi urși se repeziră asupra lui.

În clipa aceea maralul făcu o săritură uimitoare pe deasupra prăpastiei, căzînd dincolo pe un colț de stîncă, la zece metri depărtare. Unul dintre urși, sărînd și el, se prăvăli în adîncime ; al doilea urs, oprit în marginea prăpastiei, mormăia cu turbare. Vînătorii înaintară ; când fură la treizeci de pași, fiara se ridică în două labe mormăind, dar un glonte îl prăvăli și pe el în adîncime. Maralul, în picioare pe stîncă lui, privea fără frică pe cei doi vînători. Cazacii se opriră un timp, admirîndu-i coarnele. Prețul unui asemenea trofeu valora cel puțin cît solda anuală a cinci cazaci ai majestații sale țarului. Totuși vînătorii nu ridicară puștile asupra lui, însemnă ră numai locul căderii ursului și se retraseră.

A doua zi cazacii se întoarseră ca să caute urșii. Constatară cu bucurie că cerbul făcuse înapoi săritura și scăpase. Căutară și găsiră urșii în rîpă la o sută cincizeci de metri adîncime.

Cînd se întoarseră la tovarășii lor și povestiră în-tîmplarea, descrierea cerbului apăru atît de minunată tuturor, încît îi rămase numele de împărat al maralilor.

Doamna Atkinson relatează, în memoriile ei, o altă anecdotă interesantă.

În valea rîului Bascan, exploratorii fură surprinși de o furtună, tovarăș obișnuit și destul de neplăcut în acei munți. Însăpăimîntat de tunete și de mugetul vîntului, un pui de maral veni să-și caute scăpare într-o iurtă. Kirghizii îl împresurară ca să-l prindă, dînd strigăte și țipete ; vătuiul apucă iar spre munți, alungat de altă spaimă ; cazacii încălecară și îl urmăriră ajun-

gîndu-l într-un cotlon al muntelui, unde-l prinseră. Cînd îl aduseră la corturi, puiul de cerb era în bună stare. Îl puseră pe picioare și îl prezentară doamnei Atkinson.

Lăsînd pe Alatau adormit, soția exploratorului veni la cazaci să vadă vătuiul ; îi admiră formele elegante și-l mîngîie pe ochii înlăcrămați.

Ceru să i se aducă lapte, pe care i-l oferi ea singură ; însă vătuiul întoarse într-o parte botișorul negru.

— Poate i-ar plăcea mai bine să fie liber, zise doamna Atkinson, vă rog să-i dați drumul.

— Avem să-i dăm drumul, încuviințară rînjind cazacii, după ce mama lui are să vie aici să-l caute și noi avem s-o prindem.

Inima de mamă a doamnei Atkinson suferea văzînd starea de înfricoșare a puiului de maral. Gîndindu-se care ar fi cel mai bun mijloc să-l elibereze, recurse la o stratagemă nevinovată.

Aduse din cortul ei cîteva panglici albastre și, spre marea petrecere a kirghizilor și cazacilor, le petrecu pe după gîtul vătuiului. Pe cînd călătoarea îi punea această podoabă care contrasta plăcut cu blănița lui, vătuiul întoarse spre dînsa ochii lui blînzi. Doamna Atkinson îl priponi de o altă panglică, și, înainte de a se retrage, îl sărută și tăie pe furiș priponul cu foarfecile. Îndată ce ieși ea, se auzi în depărtare mugetul deznădăjduit al cerboaiței și în aceeași clipă vătuiul scăpă din iurtă și fugi în munte.

Cazacii încălecară și-l urmăriră iar, dar nu-l mai putură prinde. Glasul mamei călăuzi pe pui înspre potecile înalte.

După o lună, doamna Atkinson avu o mare bucurie auzînd de la nomazii acelor locuri că a apărut în munți o cerboaică cu un vițel împodobit, ceea ce era

pentru ei o adevărată minune. Așa încât nomazii nu îndrăzneau să prigonească pe cerboaică din pricina vițelului.

Cazacii încercau să încredințeze pe nomazi că vântul poartă la gît panglicile doamnei Atkinson, însă nomazii rîdeau și nu voiau să creadă cu nici un preț asemenea minciună.

X

Ieșirea lui Ghinghis-han

Fortul Kopal era post înaintat rusesc, în vremea cînd Atkinson explora acele regiuni. Nu mult după aceea Țarul-Alb și-a întins domnia asupra munților și deșerturilor unde trăiau nomazii. Urmașii lui Ghinghis și Timur, pentru o sabie ori o medalie, au acceptat, cel puțin nominal, stăpînirea rușilor.

De atunci lucrurile au început iar să se schimbe ; în frămîntările anarhice care au loc iarăși în Asia centrală se pot întrevedea bătăile neliniștite ale nomazilor în porțile istoriei viitorului, — lucru care s-a mai întîmplat de-atîtea ori în cursul veacurilor trecute.

Cine poate ști ce rezervă încă viitorului această misterioasă regiune a lumii ?

De aici, din șapte sute cincizeci de ani s-a ridicat acel mare războinic care a cuprins aproape întreg pămîntul cunoscut atunci și care a insuflat omenirii o groază ce nu s-a stîns încă.

Ghinghis-han a fost pentru strămoșii noștri de odinioară împăratul căpcăunilor. În cursul vieții lui, celelalte neamuri ale lumii i-au dat felurite nume : Omorî-

torul cel mare de oameni, Harapnicul lui Dumnezeu, Războinicul desăvârșit, Stăpînul tronurilor și coroanelor.

Înainte de el, Asia centrală trimisese alți soli sîngeroși Europei. Între repetatele izbucniri ale acestor nomazi pe care i-a cercetat Atkinson, aceleași acalmii i-au redus la viața obișnuită pe care o descrie călătorul. Aceeași și aceeași viață neconținut oscilatorie a fost și înainte de Ghinghis-han ; aceeași viață neschimbată este și astăzi în Asia centrală. Misterul din care a ieșit înfricoșatul Ghinghis rămîne permanent închis, asemănător cu al stihilor care reped și azi ca în trecut aceleași trombe neexplicabile în aparență în deșerturile de năsip.

Mister și amenințare rămîne pentru noi această Asie din care au ieșit furtuni asupra noastră. Oamenii sînt aceeași și furtunile de mîni pot fi aceleași.

Acum șapte sute cincizeci de ani, dintre nomazii care trăiau exact aceeași viață pe care ne-o descrie Atkinson, a izbucnit ca un meteor Ghinghis.

Noi europenii învățăm în școli numele unor cuceritori între care socotim ca cei mai mari pe Alexandru Macedon, Cezar și Napoleon.

Ghinghis-han a fost un cuceritor cu mult mai presus decît aceștia. După cum îl caracterizează Harold Lamb, e greu să aplicăm lui Ghinghis măsurile obișnuite. Cînd Ghinghis înainta cu hoarda lui, socoteala pămîntului pe care-l acoperea, îl străbătea, îl bătea și-l cucerea trebuia făcută nu în kilometri ci în grade de latitudine și de longitudine. Orașele pe care le întîlnea în cale erau de cele mai multe ori rase de pe fața pămîntului ; fluviile erau întoarse din cursul lor, pustiile se populau de fugari, cîmpiile erau acoperite

de morți și, după trecerea lui, în locuri mai înainte populate, rămăneau în viață numai lupii și corbii.

Această distrugere a vieții umane înfricoșează gândirea. Nici ultimul război nu poate face să pălească aureola de sînge care a încununat pe acel șel al nomazilor.

Ghinghis a jurat, se zice, pieirea lumii, și mai ales a lumii civilizate.

Ieșirea lui nu s-a făcut în numele unei credințe sau a unui ideal. Războaiele pe care le-a purtat hoarda n-au ținut un scop. Argumentul lui Ghinghis a fost același ca al vîrtejurilor pustiitoare.

Ridicarea nomazilor a fost fără îndoială în legătură cu viața lor aspră, cu foamea, cu setea, cu iernile groaznice, cu căldurile excesive, cu neliniștea necurmată în căutarea unui popas tihnit pe care niciodată nu-l găsesc și nu-l vor găsi.

Precum arată Atkinson, tribul e în funcție de herghelie și turmă. Ca să poată hrăni herghelia și turma, tribul se mișcă pe întinderi nesfîrșite pentru pășune și apă.

Dintr-o margine a pustiului, nomazii trebuie să treacă pînă-n capătul celălalt al unor vaste întinderi, în munții Alatau, la tomnatic.

De la lacul Baikal pînă la frontiera Chinei, hoardele acestea nu au alt scop în cursul generațiilor decît să găsească popas și pășune.

Viața lor și politica lor nu urmăresc altceva. Civilizația lor preistorică stă de milenii într-aceeași etapă ; aparatul digestiv singur comandă destinul lor.

Cînd iernile cumplite, cu patruzeci și cincizeci de grade de frig, îi istovesc de foame, cînd vitele lor mor, cînd soarele primăverii strălucește în ochi hulpavi și flămînzi, instinctul de conservare îi face să pornească

acele expediții de pradă care se numesc baranta și starea aceasta de război pentru hrană e normală la echinocțiul Învierii, din veacurile cele mai vechi.

Pentru semințiile acestea asuprite de călduri, secete, geruri și lipsuri, într-o regiune în care imensitatea pustiei și a munților e covârșitoare, în care meteorii și furtunile sînt elemente de spaimă și distrugere, pentru asemenea seminții lumea așezată și bogată, China sau Europa, nu poate să fie decît obiect de pizmuire, lăcomie și ură.

Lîngă explicațiile acestea, taina lui Ghinghis-han rămîne totuși neexplicată. Predecesorii săi, Atila sau Alaric, au fost niște aventurieri reductabili rătăcind fără scop; pe cînd Harapnicul lui Dumnezeu, Ghinghis, a fost recunoscut și ca Războinic desăvîrșit și Stăpîn al tronurilor. Ghinghis a fost un simplu nomad neștiutor de carte, vîntor și păstor; rămas orfan în vîrstă fragedă, drepturile lui de șef nu se întindeau decît asupra a șapte căruțe. Forța lui s-a manifestat mai întîi în înmănuncherea triburilor răzlețe. După aceea geniul lui a covîrșit, în expediții militare memorabile, talentele tuturor generalilor cunoscuți. Acest primitiv ignorant a redactat după aceea un codice de legi pentru cincizeci de popoare.

Pentru europeni, Napoleon pare să fie cel mai strălucit general. Însă nu putem uita, adaogă Harold Lamb, că acest mare general a abandonat o armată în Egipt și a părăsit sfărîmăturile altei armate în troienele Rusiei, pentru ca să ajungă în urmă la căderea răsunătoare care se cheamă Waterloo. Imperiul pe care l-a creat el s-a risipit îndată, codul lui a fost sfîșiat, fiul său a fost dezmoștenit încă pe cînd el trăia la Sfînta Elena. Este în toate acestea ceva teatral.

Sîntem obligați să acordăm mai multă favoare în aprecierile noastre marelui Alexandru Macedoneanul, adolescent îndrăzneț și victorios. Numai acesta poate suporta comparația cu Ghinghis. Alexandru : zeu tînăr, înaintînd cu falanga lui spre soare-răsare și ducînd cu el binefacerile culturii grecești.

Și Alexandru și Ghinghis stăruiesc în legendele semințiilor Asiei. Dar după moartea lui Alexandru, generalii greci au lichidat curînd cuceririle strălucitului lor stăpîn. Pe cînd Ghinghis a statornicit o autoritate absolută din Armenia la Coreea și de la Tibet la Volga, pe care a lăsat-o moștenire fiului său, iar Kubilai-han, nepotul său, stăpînea încă jumătate din lume.

Iată ce cuvinte cuprindea sigiliul înfricoșatului cuceritor :

«În Cer, Ha-Han. Puterea lui Dumnezeu pe pămînt. Puterea împăratului neamului omenesc.»

XI

Ridicarea mongolilor

Ghinghis-han s-a născut cătră sfîrșitul veacului al XII-lea (1160). Numele lui cel dintăi și cel adevărat a fost Temugin. Viața lui de copil a început așa cum am văzut în descrierile lui Atkinson și ale altor călători. Orice copil mongol este destinat prin naștere răbdărilor îndelungi și suferinții. Vara, umbla uns cu hurnă pe tot trupul, prăjindu-se la soare ; iarna, uns cu seu, se ghemuia sub zdrențe în cort, mușcat de geruri cumplite. La foc sau la ospăț locurile cele mai bune le ocupau bărbații ; copiii tremurau la margine ; a tremurat și el cu ceilalți copii, bătîndu-se cu cîinii de la

oasele aruncate. La cinci ani era călăreț desăvârșit și putea trage cu arcul. Mongolii au picioarele strâmbe de călărie și umblă cu greu pe pământ ; starea lor naturală e călare ; de aceea sînt cei mai buni călăreți din lume. Temugin a urmat soarta tuturor copiilor din seminția lui.

Tatăl lui a fost șef și Temugin a rămas de tînar orfan.

După moartea tatălui său, Iesukai îl învățase rînduiala luptei și a vînatului, făcînd din el un flăcău îndrăzneț și voinic.

Tribul rămas sub ascultarea unui băiat de paisprezece ani părea sortit să fie sfărîmat cu desăvîrșire de către alte grupe de oameni.

Targutai, han al oamenilor cu ochii cenușii, vestise chiar că se socoate stăpîn peste Gobi și chemase sub ascultarea sa pe mulți dintre oamenii lui Iesukai. Ca să-și îndeplinească hotărîrea, Targutai începu, în pustie, vînațoarea împotriva tînărului han mongol.

Temugin s-a arătat viteaz și neînduplecat în această luptă neegală. A fost prins și osîndit ; a scăpat totuși desfășurînd o energie înfricoșată, regăsiindu-și partizanii și apărîndu-se neconținut ; neconținut mișcîndu-se și punîndu-se la adăpost în întinderile acelea nesfîrșite.

Încet-încet strășnicia lui impuse multor războinici și aduse în jurul său unele din triburile risipite ale mongolilor. De mai multe ori rănit, deseori fugar, tînărul han ieșea din încercări și nenorociri tot mai oțelită pînă ce, organizîndu-și în chip dibaci hoarda, care acum ajunsese să numere treisprezece mii de războinici, putu da prima bătălie împotriva vrăjmașilor lui.

Asupra lui, disputîndu-i dreptul de pășune în regiunile îmbielșugate ale stepei, veneau treizeci de mii de taigiuți, comandați de Targutai.

În asemenea împrejurare alți nomazi ar fi soluționat conflictul prin fugă, abandonând turmele și îndurînd și spîrcuirea celor întîrziați din bejenie. Temugin însă se hotărî să facă față primejdiei. Porunci războinicilor săi să se grupeze sub tuiurile sub care erau încadrați, și-i orîndui în linie de escadroane. O aripă a cavaleriei lui o sprijini pe o pădure ; la capătul celeilalte aripi făcu o întăritură adunînd toate căruțele, pe care mongolii le numesc „kibitka“, în patrat. În această întăritură îngrămădi vitele, femeile și copiii. Aceștia din urmă erau înarmați cu arcuri.

Cei treizeci de mii de dușmani înaintaseră pînă la valea din preajmă. Se aflau desfășurați în escadroane de cîte cinci sute în cinci rînduri de cîte o sută de călăreți.

Primele două rînduri purtau armură : platoșe grele de fier găurite și legate cu curele ; căști de fier sau de piele lăcuită în boldul cărora fluturau cozi sau coame de cal. Și caii erau împlătoșați cu piele la piept și coaste.

Călăreții purtau scuturi rotunde și sulii împodobite cu mănunchiuri de cozi și coame.

Călăreții în armură se opriră, lăsînd să treacă înainte pe cei îmbrăcați mai ușor, numai cu piele, și înarmați cu sulii scurte și arcuri. Această cavalerie ușoară se învâlui asupra mongolilor aruncînd săgeți și proteguînd înaintarea cavaleriei grele.

Războinicii lui Temugin, înarmați și echipați la fel, răspunseră atacului trimetînd și ei săgeți.

Îndată după această hărțuială, călăreții ușori se retraseră și cei greu împlătoșați porniră în goană la atac.

Aici interveni geniul lui Temugin. El își alcătui se hoarda în duble escadroane, grămezi de o mie pe o adîncime de zece rînduri. De și el nu avea decît trei-

sprezece unități și taigiuții șaizeci, năvala formațiilor lui mai adânci, pe acest front îngust, opri pe dușmani și risipi pe cei din fruntea coloanei.

Îndată după această primă izbitură, escadroanele lui năvăliră cu mai multă putere împungând și săgetând, în felul cum înaintează sunând învolburat marile vîrtejuri din pustiul Gobi.

Fiecare unitate a lui Temugin se mișca și se bătea separat, risipindu-se o clipă și adunându-se iar, trecînd de la un loc la altul, zdrobind, urmărind.

Lupta dură pîna-ntr-amurg. Temugin repurtă o biruință desăvîrșită. Șase mii de dușmani căzuseră ; șaptezeci de șefi fură aduși în fața lui cu săbiile și armurile spînzurate de gît.

Unele povești chineze arată că tînărul han mongol a poruncit să fie fierți de vii cei șaptezeci de prinși.

Din această clipă a biruinții, Temugin-han avea dreptul să poarte cu mîndrie buzduganul de fildeș, semnul conducătorului de oameni și oști.

Dorința lui de stăpînire se dezvoltă neconținut adunînd împrejurul său triburile nomazilor.

De la început ideea lui de cucerire n-avea un caracter politic. Concepția lui de putere era cu totul materială. Pentru dînsul forța însemna a doborî pe dușman, a preface stîncile în pulbere, a întoarce cursurile de apă, a aduna turme și herghelii.

Războinicii din pustie începură a se îngrămădi sub stindardul lui cu nouă cozi de yak.

El le-a așezat această lege desăvîrșită :

Poruncă tuturor oamenilor să creadă într-un singur Dumnezeu, care dă moarte și viață după plac și care are nesfîrșită putere.

Ascultare absolută hanului.

Opreliște războinicului mongol de a minți, de a fura vita semenului său, de a-și părăsi semenii în timpul luptei, de a se depărta de tuiul său.

Moarte spionilor, sodomiților, martorilor falsi.

Aceste aliniate sînt numai o parte din Yassa, legea pe care tînărul han a dat-o mongolilor.

Disciplina înfricoșată pe care acest mare șef a impus-o poporului său n-a mai fost poate realizată de un alt stăpînitor de noroade.

O căpitanie mongolă care comanda o oaste la mii de kilometri depărtare de Hanul cel Mare, putea primi o poruncă, printr-un curier, să se înfățișeze înaintea domnului său fără întîrziere și pleca imediat, știind ce-l așteaptă. Se înfățișa ca să primească fără murmur moartea. Își pleca fruntea și călăul îi reteza capul.

În vremuri de lipsă, în împrejurări grele, după zile de foame și sete, nici un oștean n-a îndrăznit vreodată să murmure în timpul campaniilor lui. Desfătarea în ospete și beții le era îngăduită, însă cearta în asemenea împrejurări era lovită de pedeapsa cea mai crudă.

Vrednicia la război constituia singura onoare; în zilele de pace căpitanii nu primeau de la ceilalți războinici mongoli semne servile de respect. Respectul cel mare care-l datorau mongolii șefilor lor era ascultare oarbă, mai cu samă în războaie.

Desăvîrșit leali față de semenii lor, sub pedeapsa morții, mongolii aveau dreptul să fie perfizi și vicleni față de străini.

Un cronicar relatează cuvintele pe care viitorul mare cuceritor le-a rostit la Deligun-Buldak, în adunarea războinicilor numită kuriltai, sub semnul puterii lui alcătuită dintr-un tui cu nouă cozi albe de yak :

— O voi, războinici, care veți împărtași cu mine binele și răul, care veți avea față de mine credință

tare ca stîncă, să știți că aveți nume de mongoli și vreau ca să vă ridicați în putere deasupra tuturor semințiilor pe acest pămînt.

Și înainte de Ghinghis se mișcaseră din cînd în cînd populațiile acestea nestatornice din pustie, lovind cînd spre miazăzi cînd spre apus. Împotriva lor ridicase Împărăția chineză zidul cel mare. Temugin, evocînd în fața războinicilor săi bogățiile cără care el se pregătea să-i îndrepte, pe de o parte îi încînta, înflăcărîndu-le imaginația, și pe de altă parte îi frămînta în disciplină de fier.

— Nu-i îngăduit nici unui războinic al hoardei să-și părăsească tovarășii ; nu-i îngăduit nici unui soț din grupul de zece să lase în urma sa un rănit dintre cei nouă soți ai săi. Cît stă sus tuiul, luptătorul trebuie să ție sus sulița ; nici un războinic nu trece la pradă înainte de a fi dat semn căpitenia.

Astfel Temugin-han și-a alcătuit acea hoardă uriașă și neînfrîntă de trei sute de mii de călăreți în afară de herghelii, convoiuri și slujitori, cu care din an în an, metodic, cu înțelepciune și putere și-a întins cuceririle în Asia și Europa.

XII

Împărăția de Aur

Dincolo de zidurile cele mari, se aflau chitaii alcătuint Împărăția Chinei, adică Împărăția de Aur. Acești chitai erau tot de seminție mongolă, dar intraseră de mult în viața statornică, așezînd o civilizație care dura de trei mii de ani. Ca să întemeieze viață statornică

și civilizație, chitaii de odinioară fuseseră nevoiți să lepede libertatea și egalitatea vieții nomade, orânduind poporul în categorii sociale : sclavi, plugari și meșteșugari, negustori și războinici, mandarinii și prinți. Împărăția era irigată, plină de grădini și ogoare, populația deasă, cetățile mari și înfloritoare ; conducătorii uitaseră vechea vîrtute și duceau o viață de huzur și uihnă. Confucius dăduse marelui Împărății de Aur o delicată rînduială morală ; mandarinii învățați se îndelnetniceau cu literele, filosofia și cetirea stelelor.

Ca și în vremurile de mai tîrziu, într-al doisprezecelea veac, nomazii erau nominal supuși Împărăției de Aur. Cînd puterea suverană era destul de tare, mongolii închinau tribut împăratului. Cînd împărăția n-avea destul prestigiu, hani nomazi primeau daruri de la împărăție, cu alte cuvinte tribut. Uneori împăratul cerea contingent de călăreți hanilor din pustiul Gobi.

În epoca de ridicare și întărire a lui Ghinghis-han, acesta socoti nimerit să trimeată un tuman de călăreți, ca să sprijine o expediție a împăratului. Șefii tumanului se întoarseră la han cu știri felurite asupra forțelor militare chineze, asupra cetăților, drumurilor și pozițiilor strategice. În pregătirile pe care le făcea întru atingerea țelului său, Ghinghis-han avea nevoie de asemenea informații.

Întru același scop, Ghinghis își eliberă flancurile, cum se spune în termeni militari, încheind alianțe cu prinții din China-septentrională, biruiți și supuși de către marele împărat ; de asemenea cu regii hoți și prădalnici din Tibet. Unii erau la răsărit, alții la apus. Ajutorul lor fiindu-i asigurat, Ghinghis-han hotărî primele pipăiri către zidurile cele mari împărătești, așa de groase încît puteau să umble pe ele alături șase călăreți.

Murind împăratul cel bătrîn al chitailor, veni la tron Vai-Vang, prinț incapabil.

Ghinghis hotărî să rupă pacea și trimese noului împărat un mesaj pe care-l rumega de treizeci de ani, de cînd își pregătea în pustie războinicii.

«Dacă Împăratul de aur dorește să fie prietin cu noi, îi îngăduim să guverneze împărăția sub ascultarea noastră ; dacă dorește război, ne vom bate pînă ce unul dintre noi va cădea.»

Ambasadorul chinez duse la Ien-King, capitala de atunci a împărăției, pe locul Pekingului de astăzi, mesajul lui Ghinghis-han.

Vai-Vang și înțelepții săi mandarini discutară mult cuvintele hanului din pustie, pe cînd mongolii fabricau zi și noapte fără încetare săgeți.

Prima invazie a nomazilor peste zidul cel mare a avut loc în 1211.

Întăile detașamente ale hoardei, plecate din vreme, se compuneau din spioni și din războinici care trebuiau să prindă și să aducă limbă. După aceste prime detașamente, urmară grupe mici de infiltrație care, după ce intrară pe teritoriul chinez, se risipiră cîte doi împungînd cît mai departe așezările împărăției. În urmă, sosea avangarda compusă din treizeci de mii de războinici. Fiecare războinic avea cel puțin un cal de rezervă. Trei căpitani vestiți comandau oastea aceasta : Mukuli, Șepe-Noion și Subotai.

În strînsă legătură cu avangarda, prin curieri, urma grosul hoardei. Centrul, o sută de mii de călăreți, era sub comanda directă a lui Ghinghis. Aripa dreaptă și aripa stîngă numărau și ele cîte o sută de mii de războinici.

În jurul său Ghinghis avea o gardă de o mie de oameni dintre cei mai viteji, călări pe cai negri.

Această primă năvălire pricinui o tulburare adîncă în Împărăția de Aur. Armatele împăratului Vai-Vang fură bătute, însă cetățile se ținură cu tărie.

În apropierea iernii, hoarda se retrase, ca să se întorcă iar în anul următor. A doua și a treia campanie, în care Ghinghis-han fu rănit destul de grav, fură urmate de a patra, cu o îndărătnicie nemaipomenită, pînă ce slăbăciunea fericitei Împărății de Aur se dizolvă în anarhie [...]. Trupe și comandanți trecură de partea nomazilor, ca să aibă drept la pradă. Împăratul fugi cătră miazăzi lăsînd totul în părăsire. Mandarini apărară cu cinste împărăția atît cît putură, după aceea se supuseră Marelui Han, dorind pace după atîta măcel și pradă.

Ghinghis hotărî pe Mukuli guvernator peste chitai, așeză alături de el pe prinții din Liao-Tung, aliații lui din răsărit, și plecă urechea cătră vorbele înțelepte ale mandarinilor :

— O ! Slăvite han, Împărăția de Aur ai cucerit-o, însă n-o poți cîrmi călare.

A primit deci pe mandarini în slujba sa și i-a lăsat să călăuzească cu aceeași înțelepciune noroadele împărăției. Pe unii din ei i-a luat cu sine la Kara-Korum (Năsip Negru) în pustie, ca să-i aibă sfetnici în isprăvile pe care le plănuia asupra altor părți ale lumii.

În 1214, Ghinghis-han era în vîrstă de cincizeci și patru de ani.

XIII

Alinarea vijeliei

Ha-Hanul, adică Hanul hanilor, nu s-a mai întors niciodată la chitai. A lăsat împărăția în sama lui Mu-

kuli, însă știrile veneau neconținut la Kara-Korum și poruncile lui plecau neconținut din această cetate a pustiei, așa că nimic nu se făcea fără știința lui. Curierii umblau neconținut într-acolo și într-alte părți ale teritoriilor supuse Mongolului; organizarea drumurilor era făcută așa încât alergătorii găseau cai odihniți la pichete din poștă în poștă, și veștile și poruncile străbăteau ca vântul miile de kilometri.

La Kara-Korum nu erau nici palate, nici grădini; zărilor nu erau îmblânzite de păduri; nimic din ceea ce făcea desfătarea domnilor pământului nu moleșea inima lui Ghinghis. Luxul lui barbar se mărginea la un cort mai mare decât celelalte, de pîslă captușită cu matasă; aurul și nestematele, provenite din prăzi, erau grămădite în sipețe. Caii împărătești aveau adăpost într-un grajd de ciamur, lux pe care nici odinioară nu-l cunoscuseră acești tovarăși ai mongolilor; însă aceștia erau un fel de boieri ai cailor, deoarece îi încăleca numai hanul. În cortul împărătesc, sub perdele de purpură, ședea hanul pe tron de aur. La picioarele lui, jos pe covor, sta soția lui cea dintâi, mama celor patru copii moștenitori ai împărăției. Numele ei era Burta și era tovarășă credincioasă din cea dintâi tinereță. Feciorii hanului îndeplineau slujbele cele mari. Înțelepții chitai erau sfetnicii lui. Urhanii intrau slobod la marele lor stăpîn. Războinicii de rînd, oaspeții de departe, neguțătorii străini trebuiau să dea dovada celui mai înfricoșat respect, cu un protocol de închinăciuni și îngenunchieri.

În preajma iurtei celei mari, reprezentanții feluritelor religii își așezaseră sălașurile. Puteau fi văzuți, la Kara-Korum, creștini nestorieni, catolici, mahomedani, budiști și șamani mongoli. Ghinghis îi accepta pe toți, indiferent față de diferitele culturi; credința

lui intimă era o stihie neagră a forței brutale ; pentru el ideea de divinitate transcendentă spirituală era ceea ce e lumina pentru orbul din naștere.

În vremea aceea, dincolo de bariera cea mare de munți care desparte Mongolia de turcomani și perși și care se chiamă Streșina-lumii — Tagdumbaș — se aflau împărățiile puternice ale Islamului. Civilizația turco-arabilor ajunsese la o strălucire deosebită, pătrunzând prin nordul Africei pînă în Spania. Războinici vestiți și aprigi, musulmanii iubeau petrecerile și desfătările, lenea și vițiul în felurite forme ; își aveau clădite statele pe regim despotice și pe sclavie, pe arbitrar și concușine. Curțile lor magnifice, părăzile lor somptuoase, grădinile suspendate, hainele minunate, armurile aurite, toate se armonizau cu cerul strălucit, clima blîndă, peisagiile încîntate și pămîntul îmbielșugat. Urmașii marelui Harun-al-Rașid, neconținut victorioși, se aflau în pragul Europei și se pregăteau să dărîme Împărăția Bizantină.

Dincolo de zidul cel mare Tagdumbaș, stăpînea Aladdin-Mohamed, Șah de Kvarezm. Solii și spionii lui Ghinghis ajunseră pînă la el. După ce toate informațiile necesare fură adunate la Kara-Korum, nu-i trebui bătrînului han decît un pretext ca să înceapă o campanie asupra acestei părți a lumii, complet necunoscută pînă atunci mongolilor.

Cu ce scop ?

— Bucuria mea, spusese cîndva Ha-Hanul, este să zdrobesc pe dușmani, să-i văd sub picioarele mele, să le iau caii și bogățiile și să ascult după aceea cum se bocesc muierile lor.

În 1219, Ghinghis-han a realizat cu marea lui hoardă un marș strategic care și astăzi pare o imposibilitate. Două sute cincizeci de mii de războinici au fost duși

de la Baikal și din stepe, peste Streșina-lumii pînă în Persia — trei mii de kilometri în linie dreaptă, prin pustiul de năsip și prin pustiuri de piatră înălțate pînă la cer. Mulțimea aceasta de războinici trebuia să înainteze, să se aprovizioneze și să ajungă în bună stare într-o țară necunoscută. În Tagdumbaș războinicii au trebuit, în mijlocul verii, să-și spargă drumul prin ghețuri. Cînd au trecut pe clina vestică, au trebuit să taie pădurile și să facă poduri peste prăpăstii. Ha-Hanul încălecase și el ca să se ducă să puie piciorul pe grumazul dușmanului.

Războiul acesta a fost lung, greu și cumplit. Mongolii au înfruntat toate suferințele și toate greutatețile și, după repetate lovituri, au ajuns să roadă, să desfacă și să sfărîme cele mai puternice armii ale orientului musulman.

Buhara, Samarcand și toate cetățile fericite din ținuturile rodnice ale fluviilor celor mari pînă la Arabia și India trebuiră să se plece stăpînirii lui Ghinghis.

Nu-i locul aici să dăm în amănunt fie greutatețile campaniilor, fie îndîrjirea cumplită a hanului, fie tăria neînduplecată a războinicilor săi, fie peripețiile fără număr, bătăliile, asediurile cetăților, isprăvile romantice ale fiilor săi sau ale emirilor și șahilor răsăriteni. Oștile negre ale lui Ghinghis ajunseră pînă la Indus.

Unul dintre urhanii lui, vestitul Subotai-Behadîr, răzbind în altă parte a lumii, pe lîngă Marea Caspiei, ajunse în Europa, Mongolii dărîmară și incendiară, uciseră și prădară și în aceste locuri. Coloanele lor au ajuns la Dunăre, au trecut Carpații, și strămoșii noștri au păstrat crîncenă amintire despre acele năprasnice rostogoliri de oști. Călăreții lui Subotai au ajuns pînă în Polonia și Germania la hotarele Venetiei, și de-

acolo Subotai a trimis curieri către stăpînul său, închinîndu-i prăzi din această parte a lumii.

Astfel expediția fantastică a lui Subotai-Behadîr a adus în părțile noastre de lume așezările de mai tîrziu ale Hoardei de Aur în estul european. Tătarii de dincolo de Volga și tătarii de Crîm au fost în curs de veacuri spaima pașnicilor plugari și păstori de la Dunăre și Carpați.

În cortul lui cel mare de la Kara-Korum, hanul primea aceste vești din marginea lumii apusene și alte vești din alte orizonturi, de la țărmul Oceanului Pacific, și altele de la hotarul Indiei; curierii veneau și plecau. Veneau de la mii de kilometri și se duceau cu porunci teribile la mii de kilometri. Toate poruncile acestea purtau mînia Ha-Hanului, fie împotriva feciorilor lui cu veleități de independență, fie împotriva urhanilor, fie împotriva noroadelor supuse. Nici o milă, nici o îngăduință, — aceasta era legea lui. Domnea neguros și crîncen din cortul lui din pustie, hotărînd oarecum sfîrșitul lumii, cînd viața lui era aproape de stîngere. Cînd a sunat ceasul destinului pentru el, a și început a viscoli, peste Kara-Korum și peste alcătuirea lui de forță trivială, nășipul uitării.

Kara-Korum nu mai este; nimeni nu mai cunoaște unde a fost mormîntul cuceritorului. Din toată această năprasnică furtună nu a rămas decît un nume de spaimă. Căci viața lumii nu se călăuzește prin ură și distrugere spre destinul ei ascuns, ci prin lumina inteligenței și iubire. Justificare în fața Celui-Etern are numai puterea care, în scopurile ei finale, răspunde acestui comandament.

ṬARA KANGURULUI

1936

PREFAȚĂ

Intr-un volum precedent din această serie geografico-istorică, am prezentat o regiune a Asiei centrale în care au trăit și s-au dezvoltat neamurile mongole. Nomazii aceștia, încă interesați la 1850 prin viața lor rămasă primitivă, devin într-alt chip interesați acum când fierb din nou, în vederea aceluiași destin pe care l-au mai urmat.

«Țara Kangurului» înfățișează Australia squatterilor de acum optzeci de ani. Am găsit în impresiile unui colon de la acea epocă elemente suficiente ca să prezentăm în splendoarea lui de altădată acest rai care a decăzut civilizându-se. Cine știe! poate rînduiala cea necunoscută de oameni a deschis din vreme orizonturi nouă, pentru ca fiul civilizației de azi să găsească acolo refugiu, atunci cînd Europa va intra în abominația dezolării.

Departe de noi dorința unui atare final pentru patria celor mai nobile manifestări umane; însă dacă europenii nu vor găsi soluția păcii, consecințele cataclismului social și economic nu pot fi altele.

M. S.

îl îndemnă fără șovăire camaradul de alături. Deci și sublocotenentul de Castella era ispitit să urmeze acestui îndemn. A doua zi, printr-o scrisoare, ceru sfat și deslegare generalului Courtigis. În scurtă vreme avu bucuria unui răspuns favorabil și găsi un înlocuitor pentru restul de serviciu de doi ani ce mai datora statului francez.

«La 13 dechemvrie 1853, zice de Castella, ziua aniversară a intrării mele în regiment, am dat un banchet de adio tuturor camarazilor mei. S-au ridicat numeroase toasturi, pentru mine, pentru ocean, pentru vînt prielnic, pentru Australia, pentru necunoscutul în care intram. Eu însumi, cu inima mai plină decît cupa din care beam, am închinat pentru amintirile plăcute, pentru camaraderia noastră și pentru Franța, frumoasa țară a verveii, a vioiciunii și a prietiniei.»

Cătră sfîrșitul aceleiași luni, de Castella se îmbarcă, avînd a străbate nesfîrșite arii de ape cătră sud.

De bună samă tinerii noștri cetitori știu foarte bine că Australia nu e un sport nou, ci unul destul de vechi. De asemeni cetitorii noștri mai vîrstnici cunosc că acest imens pămînt de la antipozi s-a numit odinioară Olanda-Nouă și se află așezat în marele Ocean Pacific, la sud-est de China și de arhipelagul Filipinelor. Întinderea acestui ostrov, cel mai mare din Oceania, e aproape cît a Europei: de aceea geografii i-au mai pus un nume: Continentul austral. Fie continent, fie insulă, marinarii i-au cunoscut destul de bine coastele, pe cînd vastele pămînturi interioare continuau să-și păstreze misterul. Exploratorii au întîrziat multă vreme în marginea pustiurilor, iar exploataorii s-au așezat în părțile răsăritene și sudice, constituind state coloniale de o prosperitate fulgerătoare și orașe

crescute și înflorite ca într-un basm. Pe coasta orientală, descoperită de Cook, s-a dezvoltat colonia engleză numită Noua Galie de Sud, cu capitala Sidney. Călătorul nostru, tânărul francez de Castella, se îndrepta însă către extremitatea meridională a insulei, numită astăzi Victoria. Atunci i se zicea Australia-felix. Era o regiune bogată în pășuni și turme și în mine de aur. I se spunea atunci acestui teritoriu întins și Port-Philipp, după numele primului guvernator englez al Noii Galii de Sud. Cei dintâi ofițeri din marina britanică, trimeși să ia în stăpânire această proaspătă colonie, o închinară acestui reprezentant al metropolei, la 1802. La aceeași epocă, un vrednic căpitan francez cu numele Baudin debarcă pe aceleași coaste libere, numindu-le «Pământul Napoleon». Îndată Anglia, foarte iubitoare de francezi și de concurență, se grăbi să anunțe că Port-Philipp va deveni un stabiliment penitenciar, în care vor fi țărçuiți criminalii Marii-Britanii. Pământul lui Napoleon urma să fie deci dezonorat de asemenea vecinătate și francezii n-au mai stăruit în intențiile lor de a se așeza. Ciudat a fost că nici încercarea engleză de colonizare n-a izbutit atunci. Cercetătorii n-au găsit cursurile de apă necesare, ori s-au speriat și ei de proiectul anunțat de guvern, s-au retras și ținutul a rămas iarăși pustiu. În vremea asta în insula Tasmania, despărțită de Port-Philipp numai prin strâmtoarea Bass, colonii dezvoltau o activitate plină de cele mai mari făgăduinți. Doi dintre acești coloni, Batman și Fawkner, trecură pe pământul cel mare și căutară apele, care nu se putea să lipsească. Batman găsi râul Veirabee și, la 6 iunie 1835, cumpără de la indigeni o suprafață de cincizeci de mii de hectare, obligându-se să le dea, anual, un tribut de cincizeci de pături, cincizeci de cușite,

cincizeci de securi, cincizeci de perechi de foarfece, cincizeci de oglinzi, douăzeci de pantaloni și două tone de făină, — ceea ce făcea cam cinci sute de lei aur după prețurile de atunci. În altă parte a ținutului, John Fawkner străbătea pînă la opt kilometri de la vărsarea râului Yara.

Yara, după cît spunea de Castella, deschidea la ocean o intrare bună pentru nave, alcătuiind un bazin de șapte mile lungime într-un șes lin și năsipos. Îndată după asta țărmurile râului se înalță atît cît trebuie ca să alcătuiască docuri naturale și să îngăduie clădirea unui oraș. Mai înlăuntru, însăși albia râului se înalță, așa ca să nu poată pătrunde în ea apa sărată a mării. În aceste docuri s-a clădit imensul și somptuosul oraș Melbourne. Ș-aici John Fawkner a negociat terenurile de la bășinași, dîndu-le oglinzi, foarfece și pantaloni, — rezervîndu-și plăcerea mai folositoare de a le adăoga, la timpul oportun, și alcool.

Vreme de douăzeci și cinci de ani, guvernul britanic nu izbutise să statornicească o colonie; și dintrodată cîțiva oameni, bogați în energie și nu prea încurcați în scrupule, întemeiau în pustietate crescătorii de turme și la țărm mari industrii de lînă. Curentul de colonizare s-a statornicit imediat; centrele orașenești s-au populat; vapoarele din lumea veche au prins a sosi; schimburile s-au făcut avantajos; averile s-au acumulat; luxul european a găsit aici debușeu; oamenii îndrăzneți de dincolo de mări au dat năvală unii pentru aur, alții pentru traficuri, cei mai mulți și mai serioși ca să întemeieze marile crescătorii de vite și oi, pentru care natura solului australian era îndeosebi favorabilă.

Țara aceasta se deschisese, deci, abia cu treizeci de ani înainte de călătoria lui de Castella. Progresele fur-

tunoase și năvala colonilor pricinuiseră în prima epocă de înflorire o urcare fantastică a prețului stațiunilor (cum li se zicea crescătoriilor de vite). În 1839 stațiunile se vindeau la prețul de trei livre-sterling, adică șaptezeci și cinci de franci aur, de cap de oaie și cincizeci livre (trei sute șaptezeci și cinci franci aur), de vită mare. Pe asemenea proprietăți imense, în condiții prielnice necunoscute europenilor, oile și vitele cornute se înmulțeau în chip firesc, sub cerul liber, în progresie geometrică: deci valoarea fermelor era foarte sus și foarte departe de douăzeci de pantaloni și cincizeci de cuțite: se cifra la milioane și zeci de milioane. Nebunia aceasta de prețuri trebuia să sufere o criză. Ceea ce s-a și întâmplat: în 1842 a fost căderea prețurilor și prăbușirea multor afaceri. Cumințenia venind și specula fiind înlăturată, încetul cu încetul afacerile și-au reluat cursul normal.

Țara primi însă îndată altă lovitură: descoperirea minelor de aur de la Bathurst, lângă Sidney. Lucrătorii, plugarii, păstorii lepadară numaidecât uneltele și toiegele și năvăliră spre aur, lăsând stațiunile pustii.

La epoca aceasta corsarii europeni începură a fura copii de pe coastele Chinei, aducându-i în Australia și vânzându-i colonilor.

Pe când acești creștini exercitau asemenea meserie bănoasă, altă mină de aur fu descoperită în teritoriul Port-Philipp, într-un munte numit Alexandru, la optzeci de mile de Melbourne. În trei săptămîni, dădură acolo iureș zece mii de indivizi. Alții se îmbulzeau pe fiecare zi cu miile, tot mai lacomi și mai disperati.

Mulți mineri se îmbogățiră în puține zile. Vestea se împrăștie ca fulgerul în interior și peste mări și mulți bogătași ruinați, ori sărmani, care nu cunoscuseră niciodată bunăstare, se grăbeau să sporească acele con-

tingente ale nebuniei. Doi frați numiți Cavenagh realizară în două săptămâni suma de trei mii șase sute de livre-sterling, ceea ce înseamnă mai mult de trei milioane în moneda noastră de azi. Jumătate din bogăția aceasta au găsit-o într-un sfert de ceas, sub formă de „nuggets“ de mărimea unui ou de porumbel. Alți trei indivizi au găsit o mie două sute de livre într-o dimineață după ce și-au băut cafeaua. La Melbourne prăvăliile se închiseră. Negustorii își încărcară boclucurile în căruțe și puseră mâna pe bici, mînd cail și boii spre comori. Măcelării, mori, ateliere de argăsit se goliră. Oamenii pretutindeni erau bolnavi de aur.

Curînd alte mine deveniră celebre. Colonia prosperă se transformă într-o aglomerație anarhică. Neprevăzutul era stăpîn peste toate. Spiritul de ordine și de organizare al englezilor puse însă stavilă dezordinilor; administrația făcu parcelări, magistrați se instalară sprijiniți de o jandarmerie specială; escortele convoiurilor de aur apărură pe toate căile. Toată lumea se îmbogăți.

Nimic mai curios decît aspectul drumurilor în cele dintăi timpuri după descoperirea minelor de aur. Toți oamenii care se duceau și veneau aveau scrise pe fețe bucuria bogăției și încrederea fără margini că acea bogăție o vor afla, dacă n-au aflat-o încă. Aurul curgea pretutindeni, nimeni nu-l mai socotea, bizuindu-se nu atît pe cel ce-l aveau, cît pe cel pe care aveau să-l mai dobîndească. De la Melbourne la muntele Alexandru nu era decît o caravană neîntreruptă în tot lungul drumului, de cară, căruțe, călăreți și pedestri. Vremea era frumoasă și strălucită, fără ploi, și toată lumea aceasta putea străbate cu ușurință șesul, fără altă su-părare decît nourul de colb care învăluia totul — oameni, animale și vehicule. Nourul acesta plutea neas-

tîmpărat prin imensa singurătate cît ținea lumina zilei. Cum cădea sara, taberele se opreau și se aprindeau focurile de popas sub stele.

În hanurile și ospătăriile orașului, toți cei care se întorceau de la mine, și care înainte vreme nu pipăiseră niciodată în buzunarul lor un pitac, păseau cu fală și cu pieptul țănoș ; comandau prînzuri fastuoase, șampania spuma în valuri, muzicanții improvizați erau bombardati cu nuggets de aur de mărimea oului de porumbel.

În 1853, înfățișarea locurilor se schimbase. Iluziile căzuseră — după cum e soarta tuturor iluziilor. Cei cu noroc — și norocul era din ce în ce mai rar — se grăbeau să-și plaseze aurul în bănci ; nu-l mai risipeau în vînt. Cei mai mulți, care nu găsiseră nimic, se întorceau prin colbul drumului, triști și întunecați. Munca celor care căutau aur era o muncă tot așa de penibilă, ca oricare alta ; putea aduce un cîștig neașteptat, ori o decepție cruntă, și atît. Oamenii începeau să se întoarcă iarăși spre perspectivele sigure — și cele mai sigure perspective erau tot în zarea stațiunilor unde vitele se înmulțesc în pășuni îmbielșugate.

II

Și acum optzeci de ani oamenii apreciau călătoriile rezezi pe mare

Poate e interesant să se știe cum se călătorea pe mare, cătră continentele depărtate, acum optzeci de ani. Tînăra generație care nu-și închipuie viața fără automobil, aeroplan și transatlantic, fără radio și cinema, se va mira aflînd că, acum opt decenii, «Marlborough»,

vasul pe care s-a îmbarcat de Castella, «fregată magnifică», n-avea decît o mie două sute de tone. Se va mira de asemenea că, de la coasta engleză pînă la Port-Philipp, această magnifică fregată a făcut optzeci de zile. Transatlanticele de astăzi, orașe plutitoare, cu grădini, bazinuri, amplasamente de sport, teatru, muzică, baruri, baluri și tot ce poate visa neliniștitul om modern, te înhață dintr-un rapid și te depune în cîteva zile pe alt continent, în alt rapid. Dacă vrei să te duci și mai repede, n-ai decît să te sui într-un hidroavion. Nu știi cînd ai plecat, nu știi cînd ai ajuns. Toate sînt bune și frumoase astăzi în ceea ce privește asemenea călătorii, — cu două condiții; întâi să ai bani mulți, ca indivizii ce se întorceau de la minele australiene, și să fii dispus să-i zvîrli în vînt; ș-al doilea, să-ți închipui că asemenea satisfacție înseamnă fericirea pe pămînt.

Vai, lumea nu e mai fericită astăzi decît ieri. Viața se cheltuiește mai trepidant și mai electric, — ș-atîta. Un poet modern, dacă ar fi în stare să scrie după înțelesul nostru și ar înțelege el singur ce scrie, ar putea relua refrenul tristeții antice :

Post equitem sedet atra cura...

Ar putea relua refrenul de tristeță al tuturor timpurilor, căci fericirea n-o găsești nici la pas, nici cu calul, nici cu automobilul, nici cu fulgerările de radio. Fericirea e în noi și în raportul nostru cu lumea exterioară. Șubredă din natură și atît de relativă, au putut-o avea într-o măsură și contemporanii piramidelor care se mișcau atît de domol, și bunicii noștri care umblau cu diligențele. Adesea mă întreb de ce fuge așa de tare un automobil pe lîngă unele priveliști în-

cîntătoare, — unde ar trebui mai curînd să ai alura melcului.

Deci de Castella se bucura de progresele tehnice ale timpului său, cum vă bucurați dumneavoastră de atîtea, astăzi. Ar fi preferabil pentru oameni să umble mai puțin repede și să-și îngăduie răgaz pentru a da un sens acestei vieți. Degeaba fugiți spre necunoscut și vă înălțați spre soare, dacă nu duceți cu voi un suflet mai bun și mai nobil.

«Cum ți-ai plătit locul pe „Marlborough“, se bucură de Castella, și se dă o cabină goală vopsită din proaspăt, pe care urmează să ți-o mobilezi singur, după plăcere. Dacă iei o cabină întreagă, plătești o sută pînă la o sută douăzeci de livre sterling. Dacă iei o jumătate de cabină, plătești de la șaiszeci pînă la optzeci de livre. Cabinele de la pupă sînt cele mai scumpe; fiind și foarte mari, sînt de obicei luate de familii întregi. Poți dispune în ele de trei ferestre, săliță de baie și loc destul pentru așezat mobile.

Masa e bună; ordinea perfectă. Orice s-ar spune și orice s-ar fi scris despre vasele de emigranți, n-am văzut, adaogă de Castella, nici un om beat pe „Marlborough“. Mai mult decît atît: în cabinele de a înțaiă, nici nu era voie de fumat.

Societatea de pe vas era destul de bine compusă: călătoreau împreună cu mine spre Australia trei compatrioți, tot în clasa înțaiă. Ziua, jucam un joc cu mingea (paleta), iar sara făceam mese de wist. Învățam englește cu un locotenent din marina regală britanică, bolnav de piept, pe care medicii îl trimeseseră în climatul blînd al Australiei și sub cerul ei fericit. Se afla pe bord și un amator de muzică, sub condu-

cerea căruia formam coruri, sara, pe punte, În sfârșit, vremea se petrecea cât se poate de agreabil.»

În a optzecea noapte, cerul era posomorît și încărcat de nouri. Observații nu se putuseră face de două zile, totuși se știa că vasul era în preajma golfului de intrare, sfârșitul călătoriei. La ora trei, în zori, toată lumea se grămădi pe punte. Vîntul era prielnic, dar sufla cu prea multă putere. Cum fulgerară pe valuri cele dintăi luciri ale zilei, coasta australiană se putu vedea, goală și ruptă de bătaia talazurilor.

După o așa de lungă plutire, pășunile și dumbrăvile încă depărtate apărură călătorului ca o minune. De Castella avea senzația orbului operat, care începe a vedea iarăși dintrodată. Pe cînd călătorii urmăreau cu lunetele linia țărmurilor în parte împădurite, dintrodată văzură cum iese cu repeziciune din ciriteie o herghelie de cai, galopînd în lungul coastei. După herghelie fugeau cîtiva călăreți, și Hubert de Castella, viitor squatter, urma cu interes crescînd mișcarea lor ușoară și cadentată în aerul pur al dimineții, văzînd în acea imagine, cu plăcere, viața care-l aștepta în acele locuri nouă.

După-amiază fu aruncată ancora. Funcționarii vămii și inspectorii sanitari întîrziară. Am putea spune : întîrziară ca totdeauna și ca în toate țările. Călătorii noi fură nevoiți să petreacă pe vas și noaptea următoare.

De la descoperirea minelor de aur căpitanii de vase aveau toată greutatea să-și păstreze pe bord echipajele. Mulți ancorau, din pricina aceasta, foarte departe de

golf, ca să nu poată ajunge marinarii lor, înot, la țărni. Cu toate aceste precauțiuni, multe vase rămâneau cu marinarii așa de împuținați, încît erau amenințate să nu mai poată ridica ancora.

Căpitanul fregatei, mister Young, își rîndui deci în jurul lui toți oamenii și le ținu următoarea cuvîntare :

— Prietinelor, eu nu vă opresc să treceți la uscat, obligîndu-vă astfel să deveniți dezertori. Cine vrea să mă părăsească, să-mi spuie, și-i dau drumul. Puteți pleca chiar mîni ; duceți-vă la minele de aur așa de renumite și vedeți dacă-i mai bună viața aceea de vizuine decît aerul liber al mării. În șase săptămîni, «Marlborough» se întoarce în Anglia. Cine vine înapoi într-o lună, primește solda întreagă pe șase săptămîni. Duceți-vă dacă poftiți ; eu v-aștept aici.

Marinarii strigară «ura» și se bucurară de asemenea rînduială. Călătorii își luară rămas bun de la mister Young. În dimineața următoare, de Castella trecu la țărni într-un vaporeș și, la ora 9, se afla la clubul squatterilor, unde știa că poate să găsească pe fratele său, dacă acesta se afla la Melbourne.

Însuși orașul nou a fost o mare surpriză pentru noul sosit. În loc de maghernițe, șandramale, locuri virane și uliți cu gropi, de Castella vedea străzi aliniolate cu îngrijire și edificii frumoase pe care se putea citi, în caractere cam mari : «Școala Normală», «Politehnica», «Teatrul», «Adunarea legislativă», «Universitatea» etc.

— Coloniile acestea stau excelent, își făcea socoteala noul sosit ; aurul și turmele se întrebuintează și pentru lucruri bune. În Europa noastră, războaiele mîncă și dobînzii și capete.

III

Se întâlnesc doi frați

După ce se întâlniră și se îmbrățișară la club, frații hotărîră să plece chiar a doua zi în interior. De Castella cel tânăr, noul sosit, urma să încalce pe un cal împrumutat de la un prietin.

Stațiunea pe care o conducea cel mai mare dintre frații de Castella se numea Yering și era așezată pe malurile râului Yara, la treizeci și cinci de mile de Melbourne. Pentru un nou-sosit, trăit în lumea bordului aproape trei luni, era o cursă destul de lungă. Vreme de un ceas cei doi călători umblară printre terenurile îngădite din preajma orașului. După șapte mile de drum intrară în locuri pline de tufărișuri și păduri. Culturile erau foarte restrânse la acea epocă. Îndată după ele, se întindea la nesfârșit și în toate părțile pustia numită «bush», în care calea era însemnată numai de urma copitelor de cai și de făgașurile roților.

Sihlele acestea, foarte tari la începuturile colonizării, cu vremea s-au prefăcut. Întâi, squatterii le-au dat sistematic foc, ca să întindă pășunile. Al doilea, vitele au distrus puietii mărunți. Deci numai arborii mari au rezistat, sămănați în întinderi ca într-un parc, și coroanele lor au rămas la o înălțime determinată de silințele turmelor ca să le pască. Călătorii și paznicii viteilor s-au silit și ei pe cât au putut ca să radă desișul mărunț, hrănind cu el focurile de popas. La locurile de odihnă ale păstorilor îndeosebi, focurile ard și fumegă toată noaptea, ca să depărteze nourii de țînțari.

În Australia toate plantele și toți arborii au frunze persistente; însă, în afară de două ori trei specii cu frunziș bogat, toți ceilalți arbori dau puțină umbră.

Cea mai mare parte dintre ei au frunze lungi și înguste care atârnă ca frunzele de salcie, în plete și buchete elegante. Coloarea pădurilor e în legătură cu anotimpurile. Colorile variate și neconținut schimbătoare ale toamnei de la noi acolo nu există. Streșina pădurii pălește întrucîtva și iarba îngălbenește; tonurile acestea mai domoale decît la noi și mai monotone trec din anotimp în anotimp schimbîndu-se. Însăși colorile esențelor se înfățișează uneori în contrast mai pronunțat. Lîngă un gomier de un verde de malachită stă mimosa cu frunzișul horbotat verde ca smaragdul. Îndărătul acestor arbori cu coroane nalte se prevedea fundalul de azur al cerului. Sub coroanele arborilor pașiștea aurită de lumină și înflorită de smalțuri rare se întindea cît bătea ochiul ca într-o regiune de farmec.

Cei doi frați călăreau astfel de patru ceasuri. După răstimpuri lungi de galop își lăsau caii în pas prin singurătate și schimbau puține cuvinte. Dintrodată ajunseră pe un vîrf de colină. De acolo fratele cel mare descoperise și contemplase cu cinci ani în urmă stațiunea pe care și-o însușise și o organizase. Acuma o arăta cu mîndrie mezinului său.

Yering era așezat în unul dintre cele mai fericite ținuturi ale provinciei Victoria. De pe culme se vedea desfășurîndu-se în șes întăi o mlaștină, pe urmă sclipea un curs de apă printre buchete nalte de arbori. Cotiturile rîului și ale dumbrăvii rare se pierdeau în aburul depărtării, într-o cîmpie vastă. Cîmpia aceasta se ducea tot înainte spre stînga, mărginită de fulgerul rîului Yara, și cătră ea se coborau domol coline împădurite. În dosul acestor coline se desfăceau înălțîndu-se în albastru catenele moi ale Alpilor australieni. Pe una din aceste costișe, la marginea colinelor și foarte a-

proape de apa cea mare a Yarei, se ridica aşezarea fratelui celui mare. Cătră ea cotea un drumeag şi peste pîrăul de hotar de aproape era durată o punte. Această punte, depărtată cinci sute de paşi de locul unde fraţii se opriseră, era intrarea pe domeniu.

Ca să ajungă la punte, călătorii trecură prin mlaştină, printr-o apă care ajungea pînă la genunchii cailor şi prin ierbării bogate. Asemenea drum încîntă neapărat pe tînărul de Castella. După ce ieşiră la pod şi intrară pe domeniu, întîlniră pe intendent, care venea de la inspecţia imaşurilor. Paul de Castella îl trimese să anunţe acasă apropierea stăpînilor. Sara începea să se întindă asupra peisagiului ; în cerdacul larg al fermei se aprinseră două lampioane chinezeşti.

— Meşterul Typoon, servitorul chinez, le-a scos în onoarea ta, dădu lămurire Paul mezinului său.

Curînd ajunseră şi locuitorii fermei întîmpinară cu bucurie pe stăpîn şi pe fratele stăpînului.

Personalul fermei se compunea din unsprezece elveţieni, cinci englezi, doi chineji şi un negru, şi era împărţit în două locuinţi.

În una din locuinţi stăteau stăpînul, intendentul şi doi compatrioţi, dintre care unul, Guillaume de Pury, aştepta o ocazie ca să cumpere o staţiune. Typoon chinezul era valetul şi bucătarul acestui prim menaj. Acest Typoon fusese dresat în arta culinară de cătră un francez cu numele Goujet (fost bucătar, după cît pretindea el, al monseniorului arhiepiscop de Lyon). Meşterul Goujet nu putuse sta în serviciu decît un an şi se dusesse, după ce inculcase chinezului învăţătura sa, fie cu ajutorul băţului, fie cu al piciorului.

În locuinţa a doua stăteau servitorii. Grijă de acest menaj avea nevasta vierului Deschamps, singura femeie din staţiune.

Din primul moment tînărul de Castella fu plăcut impresionat de idiomul ce se vorbea în stațiune: un amestec de englezește, franțuzește, chinezește și vorbe născocite la întîmplare, al căror rost ar fi fost mai ales să fie obiect de studiu minuțios al unui savant filolog.

După masă, Hubert de Castella trecu în odaia ce-i fusese pregătită pentru culcare. Era obosit, emoționat, plin de dorinți, în pragul unei vieți noi. Cădea de somn și totuși mai stătu un timp, privind prin ușa ce dădea în cerdac grădina, șesul nedeslușit și apa rîului, sub fulgurațiile fantastice ale lunii.

IV

Cirezile de vite de la Yering

Cînd se întîmplă să dormi întăia oară într-o casă în care ai ajuns noaptea, te trezești foarte devreme, cu bucuria de a vedea și a cerceta toate la lumina zilei. Așa încît abia se scrise geana de ziuă pe zarea răsăritului și Hubert de Castella deschise ochii în odaia lui, chemat la lumea de afară de cătră paserile-rîsului și de strigătele joase ale coșofenelor sosite în copacii din preajma ferestrelor. Încercă de două ori să adoarmă iar. Nu era chip. Sări din pat. Deschise ușa cătră cerdac și fu învăluit de soare.

Era în cele dintăi zile ale lui aprilie, vreme de toamnă la antipozi. Casa lui Paul de Castella era așezată pe un capăt de colină în mijlocul unui circuit larg al rîului Yara. Din cerdac se vedeau cîmpii și imașuri întinse, locuri inundabile în vremea iernii, în care acum, printre ierbării nalte, umblau turme și herghelii

la pășunat. Ici și colo, în depărtare, sticleau ca oglinzi lagune singuratice ; din loc în loc se înălțau pe câte un câmb tufe de arbori.

Prin mijlocul câmpiei, cursul Yarei se răsucea străjuit de gomieri și mimosa. Aceeași succesiune de coline în dreapta râului ; aceeași succesiune tot mai scăzută în stînga, — și munții din fund cu contururi de neguri albastre. Pe cînd Hubert de Castella admira fără saț aceste priveliști, o pîclă ușoară de toamnă veni pe vîntul dimineții alunecînd pe întinderi. În tăcere, paserile-rîsului își porniră din nou glasurile, alternînd cu strigătele papagalilor kakatoes care se chemau unul pe altul din arbori înalți. Înspre lagunele argintii treceau cu șuiet de aripi cîrduri de rațe sălbatice.

— Singurătăți nesfîrșite, tăceri ale pămîntului... suspină cu deliciu oaspetele. Priveliștea nestrîcată de la începutul lumii sporea impresia de tăcere. Cît de departe, ca în altă planetă, erau toate zbučiuțele trecute și toate vorbele vane ! De Castella tăcea, privind.

Într-un tîrziu intră în cerdac Paul, dînd fratelui său o mulțime de lămuriri, ca unui om care venise în această margine a lumii nu pentru poezie.

Stațiunea Yering cuprindea cam zece mii de hectare. La miazănoapte era mărginită de Yara ; la răsărit și la sud de o serie de dealuri muntoase, puțin productive în iarbă ; iar la apus, de pîrăul pe care era aruncată puntea. Toată întinderea asta era împărțită în două : o parte pășunile și desișurile : «run», sau «bush», unde umblă turmele, cirezile și hergheliile, și altă parte, cu mult mai mică — a zecea parte din proprietate — mărginită de rîu și țarcuită de răzlogi, numită «clos», adică închisorile. În partea aceasta se cuprinde și casa, cu grădinile ; aici de asemenea sînt păstrați caii de serviciu, călușii aduși pentru dresaj, vacile cu lapte și

toate animalele pe care proprietarul vrea să le aibă la îndemână. Un sistem întreg de parcuri de felurite dimensiuni îngăduia ca animalele să fie trecute din pășuni în închisori și din închisori în pășuni. Animalele din «bush» trăiau sub cer, pe jumătate sălbatice. Când urmau să fie trecute în parcuri, apăreau slujitorii călări cu harapnice, mînîndu-le din pășuni, aducîndu-le și trecîndu-le de la o poartă la alta și despărțindu-le după voie.

Squatterul explica noului venit că stațiunile sînt întrebuintate în acele ținuturi după calitatea ierburilor pe care le produc. Dacă pămîntul e rodnic și ierburile cresc îmbielșugat, se poate întemeia fermă de îngurășat vitele. Unde-i iarba mai proastă, squatterii se mulțămesc să prăsească vitele. În sfîrșit, pe terenurile năsi-poase, cu iarbă mărunță, crescătorii pun numai turme de oi.

Dintre aceste trei categorii de pămînturi, prima e cea mai productivă. În această categorie se află și Yering, la poale de dealuri și în marginea apei.

Fiecare deal, fiecare vâlcică a proprietății are nume. Atît stăpînul cît și slujitorii încăleacă de dimineață și umblă în întinderi cercetînd și priveghind animalele. Vitele se grupează obișnuit în grămezi de douăzeci pînă la cincizeci de capete și sînt obișnuite să trăiască în anume loc, — deci fiecare cireadă și fiecare herghelie poartă numele locului unde petrece. De asemenea, în fiecare grupă, squatterii și oamenii lor se deprind să recunoască pe fiecare animal în parte.

La Yering nu se făcea prăsilă. Vitele erau cumpărate de la crescători din interior în cirezi de cîte două sute de capete, ori patru sute și chiar o mie de capete. Erau vite slabe, în vîrstă de patru pînă la cinci ani. Obișnuința acestor cirezi la pămînturi nouă și ierburi grase

se făcea încet, cu grijă și atenție. Trebuia o pază neconținută ca să fie ținute pe loc. Dacă scapă, cirezile întregi de mii de capete se înșiră unele după altele prin pustia singurățăților și se duc, în linie dreaptă, la locurile dinlăuntru unde s-au născut și au crescut. Străbat astfel sute de kilometri, trecând înot râurile.

Ca să fie ținute și deprinse la pășuni nouă, păstorii călări le poartă în locurile slobode și mai puțin călcate. Le împresură și le țin sub priveghere toată ziua, iar sara le aduc în închisori. Încet-încet vitele străine uită stațiunea veche și păstorii încep a le lăsa în voie, priveghind numai pe unele dintre dînsele pe care ei le cunosc prea bine și care stau într-una cu capetele întoarse spre zarea de unde au fost aduse. Cât aceste vite, slabe și neliniștite, se găsesc în pășune, păstorii știu că cireada e în număr. Cum lipsesc, ei cunosc ce au de făcut : pun pinteni cailor și le urmăresc, aducându-le înapoi cu biciul, împreună cu cele care s-au luat după dînsele.

În luna întâia, toată cireada e ținută cu stricteță la un loc. Pe măsură ce aclimatizarea se face, se îngăduie grupelor îmblânzite să se alcătuiască și să-și aleagă locurile preferate. Oamenii au grijă în același timp să depărteze și să desfacă tot mai mult grupele unele de altele.

După o lună, doi oameni ajung ca să supravegheze cinci sute de capete. După alt răstimp, când vitele s-au obișnuit a sta zi și noapte în «bush», păstorii trec numai în inspecție dimineața și sara. După patru luni, cireada întreagă a uitat locul vechi. Acuma aceleași animale cu greu pot fi despărțite de pășunea cea nouă și, dacă ar fi duse în altă parte, ar străbate la fel distanțele de sute de kilometri, ca să se întoarcă la Yering.

Nu de multă vreme, aici în Iași, un prietin al nostru ne-a spus o poveste despre niște paseri extraordinare din Australia. Acolo nu vor fi fiind multe dintre cele de la noi din Europa ; dar este câte una care te face paf, cum s-ar spune în jargon bucureștean. Nu mai vorbesc de acea curioasă echidnă care are un plisc așa de lung și de filosofic ; nici de Kangur, pe care sînt silit să-l ortografiez așa din pricină că numai acest K poate înfățișa exotismul, ciudățenia și silueta unui asemenea mamifer ; nici de ornitorinc, din care poporul nostru ar putea alcătui o gîcitoare, căci are plisc și nu-i rață, își alăptează puii însă nu-i animal, căci acei pui nasc din ouă — e vidră după coadă, însă ar fi mai degrabă rață după labe, dacă nu le-ar avea în număr de patru. Zice prietinel nostru că ar fi trăind în Australia o păsărică măiastră, al cărei nume nu se știe bine, dar nu poate fi decît Bikirikipiripiki. Cînd vine vremea primăverii, adică luna septemvrie, Bikirikipiripiki durează un cuib din cele mai alese rădăcioare, îl căptușește pe dinlăuntru cu puf și pe dinafară cu pene colorate de papagal, pietricele rare care scînteie și bețișoare artistic dispuse. În jurul cuibului această pasere cu nume imposibil țese un gîrduț și în împrejmuire plantează în năsip floricele pe care le alege din dumbravă și le aduce în plisc. Cum și-a isprăvit opera, chiamă cu modulații felurite pe cineva din neamul ei, să-i ție tovărășie eternă. Acel soț din neamul ei răspunde la apel. Vine în locul fermecat. După ce întîlnirea a avut loc potrivit legii viclene care ne guvernează pe toți, gazda se repede la musafir cu mînie, îl alungă

ciocnindu-l în cap și sfîșiindu-i penele. Gărduțul se rupe ; florile se ofilesc ; devenită Bakarakaparapaka, paserea măiastră se stabilește în cuib, furioasă. Unii susțin că e *el*. Eu susțin că e *ea* și cuibul speciei dă dovada.

Asemenea paseri și animale se află în Australia !

Despre aceste depărtate țărături s-au spus, cu drept cuvînt, multe lucruri interesante și minunate. Unele din aceste interesante și minunate lucruri nu se pot, însă, orîndui în partea adevărului. Dacă ele ar fi fost deitate de artiști, le-am putea numi simple fantazii ; au fost însă spuse înainte de oameni care se pretind serioși, — deci nu pot fi decît minciuni, cu toată părerea de rău pe care o avem întrebuițînd acest cuvînt.

S-a spus că toate, în Australia, sînt pe dos decît cele din Europa. Numai despre oameni nu s-a afirmat că merg cu capu-n jos. Încolo, arborii își păstrează frunza și leapădă scoarța ; cireșii fac fructe cu sîmburele în afară ; florile n-au mireasmă ; paserile n-au viers. Tot așa de pidosnice sînt unele animale ca ornitorincul, echidna și kangurul.

Fără să scadă nimic din entuziasmul său pentru frumusețile ce-l împresurau, Hubert de Castella putea singur să-și dea samă de exagerări și realități.

Frunzele arborilor cad, ca la măslin, după ce au crescut altele nouă. Gomierul își schimbă acolo scoarța, întocmai cum își schimbă scoarța, la noi, platanul. Cireșele despre care e vorba sînt anumite fructe ale unui arbore indigen : niște coloni glumeți le-au dat numele fructelor noastre și o mulțime de înțelepți s-au grăbit să scoate piatra din baltă. În Australia sînt și flori fără mireasmă, întocmai ca și la noi ; dar sînt și de acele care împrăștie cel mai delicat parfum, căci și acolo e grădina lui Dumnezeu. E adevărat că nu sînt acolo

priveghetori și pitulici, cît despre glas, de Castella se putuse încredința în prima dimineață, cînd îl deșteptaseră paserile-rîsului și coșofenele. Iar papagalii cacatoes țineau sfaturi de la un copac la altul în toate ceasurile zilei. Poate erau numai femei de cacatoes. Larma și jocurile feluritelor paseri erau înfrumusețate de strălucirea penajurilor verzi, roșii și galbene.

Această feerie de colori ispiti chiar din cea dintăi dimineață pe Hubert de Castella și, în plimbarea pe care se hotărî s-o facă la malul rîului și-n dumbrăvi, luă cu sine pușca. Ar fi putut foarte bine să vadă și să admire penajurile sutelor de soiuri de papagali, de la cei mai mari pînă la cei minusculi, observîndu-i și urmărindu-i în grădina lor liberă fără armă; însă omul își are ciudățeniile lui.

Paserile acelea zburdalnice și vesele trăiau de cînd lumea în pace, dezmierdîndu-se în soare și bucurînd ochii omului. Nu-i trebuiră multe focuri de pușcă lui de Castella, ca să se încredințeze că isprava domniei sale e din cele mai mediocre. Cum trăgea un foc de pușcă, paserile răspundeau cu strigăte, fără să zboare mai departe. Se duceau în alți arbori și reveneau. Curînd însă înțeleseră că a intrat între ele dușmănia, că sînt prigonite și că unele din ele cad și pier fără noimă.

Pe cînd tînărul european culegea soiurile rare de paseri și admira penajurile, umplîndu-și buzunările, și-și încărcă iar pușca, — orfanii, văduvele și prietiniile zburau din creangă în creangă în juru-i și din arbor în arbor, tînguindu-se și muștrîndu-l.

— Sînt vinovate, căci sînt prea frumoase, își zise de Castella, oprindu-se într-un răstimp și privind în juru-i cu uimire. Ce am eu cu aceste ființi ?

— Ce ai cu noi și ce ți-am făcut ? se tînguiau toate neamurile, de la cele mari pînă la cele mărunte. Ce fel de joc e jocul tău ?

Vînătorul ar fi trebuit să fie pătruns de un sentiment mai adînc ; se simți pătruns numai de o înduioșare trecătoare și încetă măcelul. Părăsind tufișurile de pe costișă, se lăsă în vale în lungul rîului, unde se roteau zboruri grăbite de rațe sălbatice.

— Rața cel puțin e un vînat adevărat, își făcea altă socoteală vînătorul.

Pe cînd el își făcea asemenea socoteală, căutînd loc de trecere, văzu cîrduri de vite coborînd din «bush» la adăpători. Împușcăturile le neliniștiseră și le tulburaseră. Nu era numai atît : de Castella nu știa că cirezile pe jumătate sălbatice nu cunoșteau omul decît călare. Pe două picioare nu-l vedeau niciodată. Îl cunoșteau numai călare și cu harapnic : cal și călăreț erau pentru ele o singură ființă, asociată cu teama. Ce era deci acea gînganie neașteptată și nevăzută pînă atunci, care se mișca spre adăpătorile lor ?

Dintrodată vitele luară atitudinea lor caracteristică, punînd boturile în pămînt și aplecînd pieziș coarnele. Îndemnîndu-se apoi, se rezeziră din toate părțile împresurînd pe vînător. Cum se opri el, se opriră și ele, la douăzeci de pași în juru-i.

Tînarul de Castella își făcu socoteală că ar fi fost prevenit dacă vitele ar avea obiceiul să atace. Desigur, nu veneau să-i ceară socoteală pentru papagalii uciși, de și aparențele aveau această semnificație. Erau deci numai nedumerite de apariția lui. Făcînd cîțiva pași spre cele pe care le avea în față, ridică brațele dînd răcnete de amenințare. Îndată vitele se întoarseră în loc pornind în goană din fața arătării.

De Castella răsuflă ușurat și-și urmă calea. Dar nu avu vreme să facă decît zece pași. Din fuga lor, vitele se opriră dintrodată și făcură iar față spre dihania cea nouă a pămîntului. Apoi se întoarseră tot în goană și făcură cerc în juru-i, strîngîndu-l mai de aproape.

Din nou tînărul se repezi spre ele gesticulînd și răcnind. Din nou vitele se risipiră în goană și iarăși veniră asupra-i, împresurîndu-l, răsuflînd de trudă și pufnind tot mai ațîțate.

Nu se afla în preajmă nici un tufiș. Pînă la lunca rîului mai erau cîteva sute de pași. Situația părea destul de critică. Ce era de făcut ? Ațîțarea vitelor creștea. De Castella se hotărî să pășească înainte, liniștit. Cercul se deschise și dihania fu lăsată să treacă. Dar în urmă-i, cum mergea spre rîu, toată cireada se îmbulzea, dîndu-i ocol ; unele vite se depărtau și reveneau cu sărituri bizare ; se loveau, se desfăceau, își făceau un fel de joc al spaimei țupăind în loc. În sfîrșit vînătorul putu răsufla cînd se găsi în duminică.

Încet-încet, cireada rămase în urmă și înclină spre adăpătoarea ei obișnuită. De Castella își urmă drumul spre lagune, deasupra cărora văzuse rotindu-se rațe sălbatice.

Paserile acestea erau vînat adevărat și constituiau una din resursele bucătăriei din stațiune. Deci, cum văzură omul cu pușca, nu-l așteptară ca să-i arate pe-nele. Se înșurubară în cer, măcăind, și se duseră pe vînturile înălțimii, ca să se coboare după aceea în depărtare, la altă lagună.

La al doilea și la al treilea ochi de apă lucrurile se petrecură la fel. Atunci Hubert de Castella, înțelegînd că are de-a face cu o partidă serioasă, întrebuiță mijloacele obișnuite la noi în Europa, pitindu-se între

tufe, tîrîndu-se pe brînci în rogozuri, pînă ce se simți aproape de ghiol. Cîrdul de rațe se odihnea pe luciul, în plină lumină ; iar în preajma lui se roteau cîteva străji, priveghind. Vînătorul se ridică, stolul se învăluie la patruzeci de pași ; împușcăturile izbucniră și trei rațe căzură înapoi sfărîmînd balta în stropi.

Ne avînd cîne cu el, tînărul fu nevoit să se dezbrace și să se ducă înot, ca să-și caute vînatul. Cînd ieșea din apă, văzu pe Paul sosind călare în lungul costișei, aducînd de frîu un cal de rezervă.

— Bănuiesc că ai avut năcaz cu vitele, îi zise el apropiindu-se. Cirezile noastre nu sînt deprinse cu oamenii pedestri. Îmbracă-te și încăleacă.

Hubert de Castella își povesti întîmplarea. Încăleciînd, trecu în lungul rîului cu fratele său, printre cîrdurile liniștite de vite care păreau că nici nu-i bagă în samă.

Ajungînd la stațiune, Hubert de Castella se duse să depuie în mîinile meșterului Typoon cele trei rațe brune de mărime respectabilă ; după aceea își deșertă buzunarele, scoțînd din toate părțile papagali de felurite mărimi și diferite colori.

Pe măsură ce primea paserile, Typoon protesta, rîzînd cu ochii subțiați :

— *Oh! that one no good...* (Asta nu-i bună)... *no good ciau-ciau...* urmă el. (Asta nu-i bună de mîncat). «Ciau-ciau» însemna «a mînca», în dialectul special de la Yering.

Sara, după cină, se făcu adunare și sfat în salon, dinaintea focului. Fiind toamnă, vremea era răcoroasă. Paul, intendentul, oaspeții dădură noului sosit o serie de informații interesante privitoare la vînatul de tot felul, la pescuit, la obiceiurile animalelor și paserilor. Îndeosebi i se pîrură curioase lui Hubert istorisirile

despre băştinaşii australieni şi despre kanguri. Care-i băştinaşul adevărat al insulei? Poate kangurul, căci îşi face adăpost, pe cînd sălbaticul australian nu cunoaşte așa ceva şi apare totdeauna ca un trecător pe acele locuri.

— Trebuie să mulţămim lui Dumnezeu, zise intendentul, că aici n-avem fiare sălbatice. Crescătorul de vite poate fi fără grijă dinspre partea asta. De asemenea nu avem paseri răpitoare.

— În schimb ierburile şi tufişurile sînt populate de şerpi, adaose Paul de Castella. De şi oamenii noi şi incendiile repetate i-au distrus pe cît a fost cu putinţă, avem încă destui, şi muşcătura lor e primejdioasă. Pe lîngă şerpi, avem scorpioni, centipede şi tarantule. În partea asta de lume, capul trebuie să păzească picioarele. De aceea preferăm să umblăm călări.

— Bun obicei, suspină Hubert, gîndindu-se la cireada de vite.

Istorisirile fură reluate. Era vorba acum de scorpioni şi tarantule, cînd Hubert de Castella simţi că-l scurmă ceva sub haină, deasupra şoldului. Deocamdată se stăpîni, ca să nu stîrnească în juru-i rîsete, şi rămase neclintit la locul lui. Dar curînd scurmătura începu a i se urca în sus pe şira spinării. Într-o clipă sări din fotoliu şi-şi smunci de pe el haina, aruncînd-o la o parte.

Izbucniri de rîs :

— Ce este? de ce arunci haina? întrebă Paul.

— Nu ştiu, bolborosi Hubert. A fost ceva; este ceva; uitaţi-vă, acum a e sub masă.

Într-adevăr, căzuse ceva sub masă.

Sayle, intendentul, puse cu grabă pălăria-i de pîslă peste acel lucru mişcător. Un ţipăt subţire se auzi. Exclamaţiile şi rîsetele izbucniră iar.

Era un papagal micuț, care nu fusese decît amețit de împușcătură. După ce-și venise în fire, din buzunar se strecurase în căptușeala hainei și de sub căptușeală în spatele lui Hubert. Adunarea deschise fereastra și-i dădu drumul în grădina părinților lui.

VI

Se găseau binefăcători care aduceau copii chineji în Australia

Cu un an înainte de descoperirea minelor, un bastiment sosise la Melbourne venind de la Aimoi, contuar englez pe coasta Chinei. Căpitanul acestui vas, știind că în Australia e mare nevoie de servitori, avusese ideea să aducă un transport de o sută de feciorași chineji. După ce sosise la Melbourne, dăduse de veste prin gazete că are la dispoziția amatorilor servitori chineji, care se știe că sînt excelenți. Nu pretinde pentru ei decît plata transportului, pe care stăpîinii pot pe urmă s-o reție din simbria acelor servitori.

După cum se vede, era un om de treabă și fără pretenții mari. S-ar putea spune chiar că era un binefăcător. Paul de Castella aflîndu-se în acel timp la Melbourne și fiind în relații de afaceri cu cel la care era consignată corabia, îl cercetă într-o zi și întîlni în biroul lui pe căpitanul cu pricina.

L-a întrebat ce-i cu tinerii chineji ; și căpitanul, după ce s-a încredințat că Paul de Castella e o persoană de la care nu i-ar putea veni nici o nemulțămire, îi dădu deslușirile cele mai amănunțite.

— Am adus tineri care doresc din tot sufletul să servească și să strîngă bani, zice el. Toți sînt bine

aleși, sănătoși, harnici și blînzi. Am mai ales unul pe care îl prețuiesc în chip deosebit pentru inteligența și priceperea lui ; el m-a ajutat să țin rînduială pe vas în timpul plutirii. Are un frate mai mic decît el, de care i-am făgăduit să nu-l despart ; așa încît v-aș sfătui să-i luați pe amîndoi și vă încredințez că veți fi foarte mulțumit de dînșii. N-am cuvinte destul de călduroase, ca să vi-i recomand, *my dear mister de Castella*.

Squatterul s-a lăsat înduplecat. Feciorașii chineji i-au fost înfățișați. Amîndoi erau simpatici. Unul era în vîrstă de optsprezece ani : îl chema Typoon. Celălalt n-avea decît șaisprezece : cu numele Țima. Amîndoi păreau cu mult mai tineri ; erau sprinteni, delicați și supuși.

Căpitanul le-a pus dinainte un contract de angajament, pe care nu-l puteau ceti, nici nu-i puteau înțelege explicația. L-au semnat cu niște litere complicate. Se obligau să servească șase ani pe Paul de Castella, în schimbul unei simbrii de zece livre sterling pe an.

Astfel, prin bunătatea căpitanului de corabie, care se arăta cu totul dezinteresat și nu-și primea în bune livre sterling decît dreptul său strict, cei doi tineri chineji au devenit australieni și servitori la Yering. La sosirea lui Hubert, ei serveau de patru ani. Typoon era valet și bucătar. Țima slujea la lăptărie. Comunicarea verbală între dînșii și toți ceilalți oameni ai stațiunii se făcea printr-un amestec de vorbe englezești și franțuzești pe care ei le acceptaseră și printr-o serie de vocabule chinezești pe care, la rîndul lor, le impuseseră ei. Cuvintele europene le stîlceau ei ; pe cele chinezești le stîlceau europenii ; așa încît înțelegerea se făcea perfect, adăogîndu-se și gesturile de rigoare.

Amîndoi frații erau foarte bine tratați ; erau socotiți ca niște copii ai casei. Cum se statornici la Yering, Hubert de Castella putu să asculte și el feluritele istorisiri ale lui Typoon despre țara lui. De obicei cînd se lua ceaiul de sară, în preajma focului din cămin, lui Typoon îi plăcea să întîrzie cu șervetul pe braț și să spuie. Îi plăcea și s-asculte ceea ce se spunea despre îndepărtatul continent european, extaziindu-se ca de minuni de pe alt tărîm.

Din istorisirile acestea ale lui Typoon cei de la Yering putuseră desluși deplin și rolul nobil al căpitanului de vas, reprezentant al civilizației albilor.

Tatăl lui Typoon și al lui Țîma era un negustor cu stare, într-un oraș dinlăuntru pămîntului chinez, la șaisprezece zile depărtare de Marea. După rînduiala familiei, Typoon învățase în școlile breslei și începuse să ajute pe părintele său în afacerile de negoț. Știa să citească ușor, scria cu repeziciune, și era priceput să calculeze cît de grabnic cu un sistem de rîndele pe care le așează și le schimbă după o rînduială misterioasă, spunînd imediat rezultatul, pe cînd noi mîzgîlim încă hîrtia cu creionul.

Într-o bună zi s-a înfățișat la casa părintească un neguțător străin, dorind să facă o cumpăratură mare de ceai. Pe cînd se pregăteau lăzile de cătră slujitori, negustorul străin a avut plăcere să viziteze orașul și a rugat pe copii ca să-l întovărășească, să-i arate ce era de văzut, — după ce mai întăi, se înțelege, vor face popas la o prăvălie de cofeturi. De la prăvălia de cofeturi, au ieșit la marginea orașului, după aceea au intrat într-o casă de dincolo de ziduri, unde copiii au petrecut cu alte lucruri dulci și vorbe plăcute, pînă ce s-a făcut ceasul șapte, sara. La acel ceas porțile orașului se închid. Copiii s-au spăimîntat în prima clipă ; ase-

menea neplăcere nu li se întâmplase niciodată ; se îngrijeau și de neliniștea părinților lor. Dar negustorul cel străin îi potoli cu vorbe blânde și-i încredință că, a doua zi dis-de-dimineasă, are să-i ducă acasă la ei. Pot să se culce ei fără grijă și să doarmă ; el veghează și abia așteaptă să se deschidă a doua zi porțile.

Copiii au crezut și s-au culcat. Și după aceea s-au trezit într-un fund de luntre, care plutea pe fluviu către Marea. Nu se mai vedea nici un oraș ; se perindau pe dinaintea ochilor lor înfricoșați țărături străine. Cum înțeleseră ce se petrece cu ei, copiii izbucniră în lacrimi și suspine, cerînd din cînd în cînd cu țipete să fie întorși înapoi acasă. Stăpînul luntrii cu pînze veni asupra lor, încruntat și cu vorbe aspre.

— Zadarnic strigați, le-a spus el. Sînteți niște prunci netrebnci pe care tatăl vostru nu v-a mai putut suferi în casa lui și v-a încredințat mie ca să vă duc la Aimoi. Acolo am să vă sui într-o corabie, care are să vă ducă în altă parte de lume. Dacă stați liniștiți, nu vi se întîmplă nimic ; dacă nu vă supuneți, vă tai limba, vă rup mînile și picioarele și sug tot sîngele din voi.

Ca să-i facă să înțeleagă mai bine starea lor, omul cel supărat îi păli cu vîslele și-i împunse cu cuțitul. Copii se ghemuiră în fundul luntrii și tăcură.

Astfel au trecut din luntre în corabie ; și din corabie, fără tranziție, au ajuns la Yering. Au debarcat în stațiune neprefăcuți, așa cum ieșiseră din casa tatălui lor. Erau niște copii chineji cu totul originali, de și cu firi simțitor deosebite.

Cel mai mare era blînd și supus, vesel și expansiv, priceput în treburile de interior. Mezinul, dimpotrivă, era puțin comunicativ, mînios și violent, însă harnic și plin de curaj. Îi plăcea viața și munca în aer liber ; deși era mic de stat, se arunca ușor în șa și călărea

foarte bine. Una din slujbele lui era să ajute oamenii stațiunii la cărături felurite și la muncile câmpului, mînd boii. Căruțele mari pe drumuri defundate în vreme de ploaie umblau cu destulă greutate și slujitorii englezi întrebuntau, pe lîngă bici, un vocabular variat și abundent de înjurături, pe care Țima și-l însușise numaidecît. Cea mai frumoasă înfățișare a lui era, în asemenea împrejurări, cînd umbla în jurul atelajelor cu biciul, nalt numai pînă la umărul boilor, pierdut în niște cizme, c-o șapcă europenească îndesată pînă peste urechi în cap, proferînd cu glas subțire, dar cu cea mai mare energie, sudălmi străine, pe care nu le înțelegea.

Deosebirea aceasta de caracter între cei doi frați — unul blînd și cuminte, altul violent și îndrăzneț — se manifestase chiar din prima zi, cînd fuseseră duși de la Melbourne la stațiune.

Paul de Castella îi încredințase, ca să-i ducă la Yering, unui funcționar al său Wilhelm Kohler, elvețian din cantonul Berna. Acesta umbla călare și le purta bocceaua lor. Copiii umblau pe cărare, înaintea lui. Neavînd putință să se înțeleagă prin grai, mergeau în tăcere și cei pedestri și cel călare, prin singurătate și printre desigurile pădurilor.

Într-un tîrziu, Kohler făcu popas de prînz. Descălăcă, legă calul de un arbore, scoase proviziile și-și tăie părțile lui, apoi, după ce se îndestulă, trecu chinezilor partea lor și le dădu și cuțitul ca să se servească de el.

După atîta drum, trudă și singurătate, amîndoi feciorașii erau plini de presimțiri înfricoșate. Mai cu samă Țima era încredințat că acel călăreț îi duce undeva, ca să-i jertfească și să-i mîndnece. Așa încît, repede și șoptit, comunică fratelui său hotărîrea ce a luat în

pripă, — să se arunce cu cuțitul asupra străinului, să-l înjunghie, să-l lase acolo, să-i ia calul și să se întoarcă la malul mării și după aceea să treacă marea și să se ducă acasă.

— Ești nebun ? se mira și-l sfătuia Typoon pe Țima. Nici nu cunoaștem drumul ; nu știm pe unde să ieșim ; ne rătăcim în pădure și ne mînîncă fiarele. Chiar dacă ieșim la țarm, cum să trecem marea ? Pe urmă, de unde ai scos tu că omul acesta vrea să ne omoare ? Dacă ar fi să ne omoare, ce nevoie ar avea să ne mai hrănească ?

Țima tot se frămînta șoptind grăbit și agitînd cuțitul și se lăsa cu greu convins, pe cînd elvețianul habar n-avea de primejdia de lîngă el. În sfîrșit Țima s-a domolit. Kohler a încălecat și au pornit mai departe.

Din cea dintâi zi a sosirii lui la Yering, Hubert de Castella făcuse cunoștință și cu alt personaj important al stațiunii. Acest personaj era Tomi, casoarul. Tomi fusese urmărit cu caii și prins într-o dimineață de iarnă, pe cînd era pui. Acum devenise o pasere măreață și de toată frumuseța. Se domesticise, umbla prin ogradă liber, era favoritul tuturor. Cînd încăleca Paul, Tomi era la botul calului, sărind și cumpănindu-și gîtul lung, bucuros de petrecere și alergătură. Se ținea de stăpîn ca un cîne. Toate îi erau îngăduite lui Tomi. Cum rămînea ușa sufrageriei deschisă, Tomi intra și hăpăia de prin farfurii cu grabă toate dulciurile. Cîteodată fura fructe zăhărite ori smochine uscate chiar din farfuriile pe care le purta Typoon. Chinezul nu se putea feri și apăra nici într-un chip de pasere. Dar mai cu samă cu chinezul cel mic avea ce avea Tomi. Probabil că acesta se îndîrjise împotriva lui și reacționase. Țima fiind mai mic de statură decît Tomi, nu avea nici prestigiul necesar ca să se impuie. Cum îl vedea Tomi,

alerga asupra lui bătînd din aripile-i ciunte, îl urmărea ciocnindu-l în spate cu pliscul, îl apuca și de coada-i împletită și-l trăgea înapoi. Țîma era furios și de asta și mai ales de faptul că toată lumea găsea de cuviință să facă haz.

Iată că, într-o dimineață, pe cînd Țîma ieșea din bucătărie c-o furculiță în mînă, Tomi îl atacă pe neașteptate. Chinezul se întoarce furios, îl pălește în cap cu furculița și-i scoate un ochi. Dezolare generală în stațiune. Tomi rămîne chior.

A doua zi dimineața, casoarul nicăieri. Ori cîte cercetări s-au făcut, Tomi n-a mai putut fi găsit. Poate se supărase peste samă de replica chinezului, presupuneau unii, și hotărîse să se exileze iarăși în pustie. Urmînd împrejmuirea închisorii ca să găsească o ieșire, a ajuns la rîu, și acolo, cercînd trecerea, s-a înecat. Țîma a rămas biruitor.

Cînd s-a dovedit definitiv că paserea e pierdută, Typoon a intrat c-o înfățișare gravă și mîhnită la stăpînii săi și a întrebat în limba lui amestecată ce este de făcut. Țîma a săvîrșit o faptă gravă. Poate este la Melbourne o casă de corecție pentru copii răi. Acolo ar trebui trimes, o vreme, Țîma pentru greșala lui. *No good boy ; no good boy* ; dacă permite acuma la dînsul să facă asta, atunci pe urmă el face mai rău ; pe urmă el face mai rău !

Că Typoon era un tînăr cultivat se dovedi și în altă împrejurare.

După sosirea lui Hubert de Castella, se începu la Yering construcția unei case de lemn pentru intendent. După ce fu încheiată acea clădire, adusă demontată din Anglia după obiceiul coloniștilor, salonul fu împodobit cu niște covoare indiene iar tînărul de Castella

vopsi ușile și ferestrele și, în locul unde s-ar fi convenit să stea oglinda, zugrăvi un peisagiu european.

Cîteva zile stăpînii lipsiră. Cînd se întoarseră, nu cu puțină uimire văzură clădirea cea nouă vopsită pe dinafară. Typoon întrebuițase restul de colori pentru niște foarte frumoase ornamentații chineze și adăogise pretutindeni inscripții tradiționale.

— Ce-i scris deasupra ușii, meștere Typoon ? întrebă tînărul de Castella.

Iată ce vorbe zugrăviseră Typoon deasupra ușii :

«Prietine străine, fii binevenit. Intră, te așează, bea și mîncă. După aceea fii bun și pleacă.»

Deasupra ușii de la odaia de culcare, era înșirată o frumoasă și caldă invocare cătră visurile nopții.

După ce toate aceste inscripții fură lămurite, Hubert de Castella dori să le audă rostite chiar în limba lor originală. Typoon se împotrivi un timp, apoi se supuse. Luîndu-și o poză studiată, începu să recite c-o voce nasală, ritmînd, cu gesturi ale mîinii și clătînări din cap, stihurile.

Erau versuri armonioase ale copilăriei lui, înscrise pe părății casei părintești, cătră care poate nu era să se mai întoarcă niciodată.

Pe măsură ce afacerile stațiunii prosperau, lefurile personalului erau sporite. Deci beneficiară și chinezii de simbrii mai bune decît cele prevăzute în contractul lor. La sfîrșitul celor șase ani de angajament, sumele acumulate puteau fi socotite pentru ei, în China, drept o avere.

Hubert de Castella îl întrebă pe Typoon :

— Îți pare bine că vă întoarceți acasă bogați ?

— Nu ne întoarcem acasă, suspină Typoon. Drumul e greu de găsit, China e prea departe, oamenii nu sînt buni — *no good man* — și ne temem să nu fim omorîți

și prădați pe cale. La Yering bine, la Yering foarte bine; numai nu știu dacă pot să găsesc pentru mine o soție, la Yering.

Grija lui deci era să se însoare într-a doua patrie. Imaginea pământului strămoșesc se tulbura și se stîngea cu anii.

Amîndoi frații căpătaseră în dar de la stăpîn cîtiva mînji, care nu trebuiau lăsați la mamele lor. Țîma îi hrănise cu lapte de la vacile pe care le îngrijea el. Mînji crescuseră și fuseseră dresați. Acum erau cai frumoși.

Duminica, frații se îmbrăcau cît puteau mai arătos, încălecau și se duceau în vizită la fermierii din vecinătate. Unul dintre acești fermieri, un irlandez cu numele Murphy, ai cărui cai se istoviseră de muncă prea grea și multă, își puse ochii pe calul lui Typoon.

Deci domnișoara Murphy, după care i se scurgeau meșterului Typoon ochii, îi făcu chinezului cu glas dulce rugăminte:

— Fii bun, Typoon, și împrumută lui papa calul dumnitale. Papa vrea să-l cumpere mai pe urmă și să-ți dea pe el treizeci de livre. Papa te iubește mult. Te iubesc și eu, mister Typoon.

Deci mister Typoon, încîntat, lăsă irlandezului calul și se întoarse pe jos la Yering, pe cînd Țîma îl șfichiuia cu vorba și-l lua în rîs.

— Numai proștii dau calul, fără să ceară întăi banii.

Cîtă vreme calul fu voinic, Typoon se ducea și se întorcea vesel, duminica. După ce calul lui Typoon slăbi și nu mai fu bun de nimic, irlandezul i-l dădu înapoi, arătînd că nu mai are ce face cu el, nici nu-l mai poate cumpăra. Iar domnișoara Murphy se arătă întrucîtva jignită că un chinez îndrăznește să-și ridice ochii spre ea.

Mister Typoon se întoarce la Yering tot pe jos, ducându-și calul de căpăstru. După ce ajunse, tânărul de Castella îl întreabă ce-i mai face dragostea.

— Oh! suspină chinezul; *Murphy no good man; miss Murphy no good!*

VII

Dumnezeu a binevoit să uite pe negrii aceștia în raiul lor primitiv și squatterii și-au luat sarcina să-i scoată

Hubert de Castella cetise, în timpul cât străbătuse oceanul pe fregata «Marlborough», câteva cărți despre pământul și oamenii cătră care se ducea. Despre indigenii australieni descoperise o mulțime de lucruri curioase și-i aflase zugrăviți cu cele mai sumbre colori. Rasă ignobilă! se pronunțau unii dintre cei care se ocupau de ei; rasă ignobilă, mai apropiată de bestie decât de om!

După ce s-a așezat și de Castella în acel paradis, i-a cunoscut. Fără îndoială acei sărmani băștinași ai Australiei rămăseseră cu mult în urma rasei albe, însă de aici nu urma că trebuiau priviți cu dispreț.

Oamenii aceia au rămas neschimbați de la începutul veacurilor noastre. În fața albilor, se topesc; tânărul squatter era încredințat că în curînd nu vor fi decât o amintire și nu vor mai fi cercetați decât în albumuri.

Făpturi nevinovate și inofensive, rămase în simplitatea primară. Pământul pe care se mișcau de la un loc la altul nu producea nici grâu, nici rădăcini; deci generațiile n-au fost îndemnate să se statornicească, să cultive și să creeze proprietatea. În ramurile arborilor

nu atîrnau fructe ; abia se găseau în tufişurile nestrăbătute cîţiva pomişori de agraşe. Bou şi oaie sălbatică nu şi-au putut apropia ca să le domesticească, deoarece asemenea animale nu trăiau pe pămîntul australian. N-au fost deci nici păstori. Frigul iernilor nu l-au cunoscut, ca să-şi dureze adăposturi. Pămîntul, cerul, pădurile şi apele au alcătuit pentru ei raiul primordial a cărui amintire au păstrat-o celelalte rase, dar pe care, cum se ştie, l-au pierdut. Într-adevăr, suferinţa şi necesitatea au dezvoltat în ceilalţi oameni inteligenţa şi energia. Izgonirea din rai s-a făcut după voinţa lui Dumnezeu, pentru ca omul, trudindu-se în sudoarea frunţii sale, să ajungă acolo unde este. E adevărat că, lîngă însuşirile lui bune, s-au dezvoltat şi cusururi de viclenie şi răutate. Aşa a fost sortită să fie natura noastră. Din acest amestec, totuşi, au ieşit progresul lent şi civilizaţia. Iar după cum izgonirea noastră are un sens înalt în cartea sfîntă, tot aşa întoarcerea noastră cu toată inteligenţa şi simţirea cătră Ziditor înseamnă voinţa speciei de a se îmbunătăţi, lepădînd ce-i încă impur în noi. Evoluţia trebuie să ducă pe om la alinare, la înţelegere şi pace. Dumnezeu a scris acestea în inteligenţa noastră, altfel apariţia şi trecerea noastră n-ar avea noimă. Australianii — tot pentru ca să înţelegem noi aceste adevăruri — au stătut în raiul lor, fără nevoi, fără dorinţi şi fără aspiraţii. Împrejurul lor, în vastele întinderi, nu umblau fiare. Numai animale neprimejdioase, pe care le puteau prinde cu uşurinţă : oposum, kangur, veveriţă, mîţă sălbatică. În arbori paseri de felurimi de feluri. În ape, peşti. Abia se mişcau deci aceşti primitivi, întindeau mîna şi se îndestulau. Din acest loc se mişcau în altul. De haine nu aveau nevoie, de casă de asemeni nu. Duşmani n-aveau. Cu cerul, cu pămîntul şi cu apele trăiau în bună

înțelegere. O zi urma după alta fără griji, fără necesități, fără prevedere. Anii și veacurile au trecut nesimțit peste ei. Când iată, s-au arătat albi, care i-au împins în pustie, făcându-și loc în raiul lor. Pe de o parte prigonindu-i, pe de alta, dându-le alcool, îi împuținează din zi în zi.

Hubert de Castella aflase de la coloni un fapt interesant.

În 1836, când Batman trecu pe țărmul australian cîn insula Tasmania, cu tovarășii lui, dădu peste cîteva grupe de băștinași și intră în înțelegere cu ei. Între acei primitivi, Batman văzu un om mai nalt și cu altă înfățișare decît ceilalți. Fără îndoială, era un străin de rasă deosebită decît negrii australieni. Când se îndreptară europenii spre dînsul, acel om începu a-i privi ca deșteptat dintr-un somn. Asculta cuvintele ce i se adresa, și le repeta încet, ca să le descopere parcă un înțeles uitat. Încet-încet începu a mormăi și a silabisii o englezească informă. Pe urmă, își veni în fire. S-a aflat că era un individ anume Buckley, care fusese soldat. În urma unor acte de nedisciplină și de insultă a superiorului, fusese osîndit la deportare și adus cu un convoi la Port-Philipp, în 1803. Aici, scăpase, căutîndu-și un refugiu în interior. Negrii australieni îl primiseră și de atunci Buckley trăia între ei, adoptînd felul lor de viață, uitîndu-și pînă și limba. Deci nimic din împrejurările locale nu putuse îndemna pe acest om să facă altfel decît primitivii. N-avea la ce întrebuinta nici meșteșugurile, nici priceperea. N-avea nevoie de casă, nici de haine. Hrana uniformă o avea aceeași. Tărcuită între mizerii, viața lui și-a împuținat orizontul. Dumnezeu a ieșit din ființa lui, lăsîndu-l pustiu.

În șesul râului Yara trăise un trib numeros. Localnicii de la Yering nu mai cunoșteau acum decât șaptesprezece indivizi. Alții, din alte părți, unde trăiau? Dacă se poate spune că trăiau, apoi se aflau în acele locuri designate pe hartă cu vorbele: *Reserve for the blacks*: rezervă pentru negri. Acele rezerve pentru negri, notate pe hărțile Australiei, însemnau pustiile din interior, adică ținuturile morții. În starea în care se aflau, băștinașii își duseseră ca niște copii viața lângă țărmurile vestice ale insulei, în ceea ce se putea numi paradisul lor. Acolo aveau la îndămână puținul care le trebuia. Paradisul lor era acum ocupat de străini albi. În «*reserve for the blacks*» era foametea imediată și moartea. Scheletele lor au umplut singurătățile, s-au uscat ori au putrezit; nu sînt acolo nici fiare să le sfîșie, nici vulturi să le ciugulească. Paradisul a fost o grădină blîndă; «*reserve for the blacks*» e țin-tirimul unei rase nevinovate.

Cei șaptesprezece primitivi de la Yering erau un fel de pescari și vînători ai stațiunii. Aduceau rațe sălbatice și pești feluriți și primeau în schimb altceva. Cînd n-aveau noroc la vînat și la pescuit veneau totuși în preajma așezării, întinzînd mîna și cerșind. Typoon le dădea totdeauna ceva: ei se retrăgeau într-un dos și înhăpau cu grabă, ca animalele.

De Castella auzise despre urîtenia lor. Pe cînd ei se apropiau de «cottage», el îi privea curios și nu i se părea că ar fi așa de urîți. Mai cu samă unii dintre bărbați erau nalți și bine făcuți. Umbletul lor era domol. Se mișcau solemn și nobil, aducînd într-un chip anumit picioarele, ca niște actori de tragedie pe scenă. Din această atitudine, cînd cereau ceva, dădeau drumul unui glas blînd și dulce, însă fără umilință. Umilința și turpitudinea apar în contrast la rasele evolute.

Tînărul squatter a stat în cîteva rînduri de vorbă cu ei. A aflat că acuma, în preajma dispariției lor definitive, au și ei o credință : că vor naște iar, la altă viață, ca albi.

— *You my brother long time dead...*

Tu ești fratele meu, care ai murit de mult...

Vorbele acestea le rostea cu un fel de prietinie respectoasă unul dintre cei șaptesprezece, un bătrîn. În vorba lui era adîncime de care el nu-și da samă și pe care n-o prindea, poate, nici tînărul squatter.

— *White fellow come, black fellows all gone...*
urma bătrînul.

Albii au venit ; negrii se duc toți.

Înceia cu o mîngîiere melancolică :

— Încet-încet, toți oamenii negri devin oameni albi...

Primitivii aceștia cunoșteau familia. Un bărbat nu lua decît o femeie ; o căuta, însă, în alt trib. Feciorul care-și simțea vremea venită să se însoare își căuta părechea și o fura. Urma un simulacru de luptă între cele două triburi și totul se isprăvea cu petreceri și jocuri, după care fata rămînea celui ce-o răpise.

Viața lor nu era statornică. Se mutau de la un loc la altul, căutînd vînat. Vara se adăposteau sub o înjghebare ușoară de frunze late, ca să se apere de puterea soarelui. Iarna, înălțau deasupra lor, pe niște bețe, cîteva bucăți de scoarță ; fiecare individ se învălea în blana lui de oposum și-și aprindea sub nas un focușor.

Cei șaptesprezece aveau acum arme de foc dobîndite de la coloni. Înainte vreme se slujeau de securi de cremene pe care le legau de un mîner. Mai aveau și alte arme pe care și le alcătuiau dintr-un lemn ce se cheamă lemn-de-fier. Una din aceste arme era acel curios bumerang, pe care azi îl cunosc bine sportivii. Alta era

harponul. În sfârșit își alcătuiau și un fel de cârlig cu care cotrobăiau în scorburi, ca să prindă și să scoată animalul lor favorit — oposum.

Oposumul își alege refugiul în gomieri, arbori foarte înalți. Trunchiul acestor arbori e și foarte gros și distanța pînă la crengi respectabilă. Iată cu ce meșteșug se suie australienii pe trunchiurile gomierilor.

După ce negrul a cunoscut jos urma oposumului, fie după sfărîmături de putregaiuri, fie după semnul labelor, își așează la spate sulița cu cârlig și, cu securea, taie în scoarța groasă trei creștături adînci suprapuse, la distanță una de alta cît e de la cot pînă la vîrf degetelor. În creștătura de sus pune mîna dreaptă ; în cea de jos degetul cel mare al piciorului drept ; în cea de la mijloc piciorul stîng. Cu mîna stîngă rămasă liberă, taie altă creștătură deasupra celei de sus, unde ține dreapta. Apucă, după aceea, securea în gură, pune mîna stîngă în creștătura nouă, și, luînd în dreapta securea, taie iarăși o creștătură mai sus. Aducînd între dinți unealta, se ridică într-amîndouă mîinile și așează piciorul drept în creștătura unde avusese mîna dreaptă : astfel a urcat o treaptă. Așa, tăindu-și treaptă după treaptă, se cațără pînă sus, punînd pe rînd mîinile și picioarele în creștături. De Castella îi privea cu uimire cum se aburcă, firavi și negri pe trunchiul alb al gomierilor, acățați numai în degetele de la mîni și de la picioare.

Ajuns sus, la furca arborelui și la scorbura, vîntătorul străpunge cu sulița animalul în culcușul lui, îl apucă și-l trage afară cu cârligul, dă un strigăt de bucurie sfărîmîndu-i capul de o creangă și-l aruncă jos «lubrei», adică femeii lui. Lubra rîde și ea și strigă de bucuria izbînzii. Omul se dă jos pe aceleași trepte, cu mai multă ușurință, trece mai departe, pe cînd femeia îl

urmează, purtînd vînatul. Lubra poartă în spate și copilul într-un coș de nuielușe. Într-o mîna duce vînatul ; în cealaltă o creangă aprinsă de gomier, ca să poată atîta foc la alt popas. Bărbatul umblă înainte, numai cu armele ; după el femeia : după femeie copiii înșirați după mărime de la cel mai mare pînă la cel mai mărunt. Așa merg și kangurii, și lebedele negre. Rînduiala aceasta a umbletului a făcut-o frica de șerpi. Unde a pășit unul, pot călca și ceilalți. Nîci odată nu s-au văzut negri australieni înaintînd bulziș, chiar cînd sînt mulți la un loc. Cînd un trib întreg se mută de la un loc la altul, se vede de departe un șirag lung mișcîndu-se prin ierburile nalte.

Interesant i se părea lui de Castella cum pescuiesc negrii țipari, în lagune. I-a văzut pe-un soare fierbinte, cu cer învăpăiat alburiu, intrînd în apă, într-un șirag de opt. Toți purtau suliți în amîndouă mîinile și își regulau pașii, ritmat, după un cîntec anumit pe care îl cîntau în cor. Cu una din suliți, pipăiau și sondau mîlul. Cum înfigeau o suliță în țipar îl scoteau numai-decît afară și-l străpungeau și cu cealaltă. Apoi îl ridicau așa deasupra capului și-l aruncau la mal, unde erau femeile care-i adunau grămadă. Așa au prins o mulțime de țipari de mărime respectabilă. Pe urmă au ieșit la mal, i-au pus pe jărat, i-au fript și i-au mîncat. Cît pește au prins, atîta au mîncat.

Cum n-au unelte de bucătărie și oale, acești oameni mînîncă și vînatul fript tot într-același chip. Animalul ucis nu-l deșartă de măruntaie ; îl curăță numai de păr. Lasă jarul să se potolească sub puțină spuză și pun vînatul la fript întăi pe o parte, pe urmă pe alta. Pielea se întinde, zeurile dinlăuntru se umflă : un oposum, ori o mîță sălbatică parcă ar fi niște fedeleșuri rotunde. După aceea îl mînîncă. De Castella în-

torcea capul cu groază ; ei cronțăiau fericiți asemenea bunătațe.

Australienii construiesc cu dibăcie și niște lunturi mici din scoarță de copac. Intră în pădure și caută un gomier gros cu trunchiul ușor curbat. Taie sus și jos scoarța și o spintecă pe de o parte în lung. O scot de pe trunchi cu luare aminte, o duc la malul apei și acolo îi potrivesc crivace de lemn, cosîndu-i capetele. În această scoarță groasă și ușoară nu pot intra decât doi oameni, care de altminteri plutesc foarte bine, mînînd-o cu sulilele lor într-un chip minunat de dibaci.

În vremea descoperirii minelor — i se spunea tînărului squatter — guvernămîntul provincial al Victoriei a avut ideea să aleagă pe unii dintre acești indigeni și să-i înroleze în poliția călare. Cîtăva vreme le-au plăcut straietele cu fireturi ; au devenit buni călăreți și au dovedit inteligență. Însă unii au fost apucați de dorul pădurii și s-au întors la viața veche, iar alții au devenit băutori tari de apă de foc și s-au prăpădit în scurt.

VIII

Călăreț rătăcit

În răstimpul cît Hubert de Castilla a deprins meșteșugul de squatter și s-a obișnuit cu noua lui viață, destul de trudnică, preocupările, noutățile, atenția încordată l-au făcut să uite lumea civilizată. După cîteva luni, însă, începu a simți dorul cărții, al muzicii și al unei societăți cultivate ; deci începu a cerceta unele

stațiuni așezate la oarecare depărtare și întreprinse, cu fratele său, câteva călătorii la Melbourne.

Aici, în capitala provinciei, amândoi fuseseră deosebit de bine primiți de colonelul englez Algau, așezat la Fairlie-House. Deci se gândiră să poștească și ei la Yering pe acest onorabil gentleman împreună cu familia lui, compusă dintr-o doamnă și două domnișoare. Era vorba de o partidă de plăcere, prelungită zece sau cincisprezece zile. Mai fură invitate la Yering și alte persoane, între care căpitanul I. Lloyd cu soția sa. Asemenea adunări europene erau un fel de răscumpărări a sălbătăciei, — sălbătăcia vieții aspre și a goanei după îmbogățire.

După ce se hotărî ziua primirii oaspeților, Paul de Castella rămase la Melbourne, ca să-și isprăvească afacerile și să încarce proviziile, iar Hubert porni singur spre Yering, ca să ia și la stațiune măsurile necesare.

Pînă la Yering tînărul de Castella avea de străbătut călare treizeci și cinci de mile. Drumul acesta nu-l făcuse decît o singură dată, la sosire, și nici nu fusese atent la accidente și cotiturile lui; deci se bizuia mai mult pe inteligența calului, ca să nu se rătăcească.

Pînă la intrarea în «bush», Hubert fu întovărășit de fratele său. Acolo primi o strîngere de mînă și o urare de drum-bun.

— Să lași calului frîul slobod... îi mai dădu sfat Paul.

După acest îndemn, tînărul de Castella rămase singur și-și puse calul în trap. Erau ceasurile patru după-amiază. La șapte ceasuri se făcea sară; nu era vreme de pierdut. Cît soarele stătu deasupra orizontului, călătorul nu simți nici cea mai mică neliniște. Gałopa vesel pe drumul nășipos, lăsînd fugarul în voie, să-și aleagă calea la dreapta ori la stînga. Însă oricît de

repede ar fugi un cal, trebuia vreme ca să ajungă la locul de unde se vedea pîrăul de hotar, pe care tînărul squatter îl aştepta ca punct de reper. Soarele cobora grabnic spre asfinţit.

Cum dispăru strălucirea intensă a zilei, de Castella observă în faţă-i drumuri încîlcite. Unele apucau la dreapta, altele la stînga. Erau drumuri convergente către oraş ale colonilor ori ale lucrătorilor în păduri. Unele serveau încă, altele fuseseră părăsite. Lumina se împuţina : era greu să le deosebească şi să le aleagă. De altminteri, ce să aleagă ? Trebuia să se lase mai mult în sama calului. Însă şi calul poate greşi. În asemenea împrejurare, călătorul îşi face ideea lui proprie despre drumul cel bun ; deci de Castella strînse frîul către o anumită direcţie. Fără îndoială că altă direcţie mai bună nu putea fi. Deci rătăci drumul. Lucirea amurgului se desluşi deodată în altă parte decît aceea în care trebuia să se vadă, după socotelile lui, ţinînd samă de direcţia generală a drumului spre Yering. Strunind calul ca să-i imprime o direcţie justă şi dîndu-i în acelaşi timp pinteni, tînărul squatter se trezi în altă parte a pădurii. Înţelegea că nici acum nu-i bine orientat. Trebuia să găsească o cale, care să-l ducă spre o colină : de pe acea colină vede pîrăul de hotar. Iar strînse frîul, iar dădu pinteni. Întunericul se întinse, calul începu a sufla ostenit.

Într-o rarişte, dădu peste o colibă părăsită de lucrători pădurari. În situaţia în care se afla, se resemnă să doarmă în locul unde nimerise. Coliba putea fi închisoare potrivită pentru cal, pentru ca să nu-l părăsească, cît timp ar dormi el, şi să se ducă singur la staţiune. Ucenic încă în meserie, nu cunoştea meşteşugul de a face piedici din trăgătorile scărilor. Descălecă, scoase şaua, desfăcu hăţul într-o singură curea

și lăsa calul să pască ținând priponul. Nu știa dacă va putea dormi; își aprinse o țigară și începu a privi bolta, încercînd a-i descifra constelațiile — constelații necunoscute ale cerului austral. După un timp închise calul în colibă; aprinse un foc mare și se întinse în preajma lui, cu capul răzimat de șa.

În singurătate și sub stele, începu a se gîndi la felurite lucruri. Evocă amintiri din trecut; surîse unor viziuni viitoare. În ajun fusese confortabil așezat într-un fotoliu, între figuri agreabile, ascultînd acorduri de muzică și glasuri dulci. Acum îi veneau în urechi orăcăirile broaștelor din bălți și strigătul melancolic al cucului celui mare australian, care se cheamă morcpork. Acolo cucul cîntă noaptea și, ziua, tace.

Într-un tîrziu, adormi. Pe urmă iar deschise ochii spre stele și așteptă să apară abur trandafiriu în zarea răsăritului. Cum se făcu lumină, puse șaua pe cal, strînse chingile, săltă în scări și făcu înapoi drumul, pînă la un loc cunoscut. Acolo lăsa frîu slobod și calul îl duse în direcția cea bună.

Soarele încă nu se ridicase prea sus, cînd meșterul Typoon îi servea lui Hubert un dejun îmbielșugat. Aflînd întîmplarea neplăcută, rîdea subțîindu-și ochii.

— *Oh! mister Hubert, no good sleep bush; bush no good.*

Îndată după aceste comentarii ale lui Typoon despre dormitul în pădure, de Castella îi ceru ajutor pentru pregătirea recepției. Intendentul trebuia să plece în interior, din ordinul lui Paul, ca să cerceteze și să cumpere o cireadă de vite slabe. În locuința lui, aveau a se stabili frații, deci lucrurile lor trebuiau transportate acolo. În casa stăpînilor, urmau să se așeze oaspeții. Un băiat al vierului fu adus ca să fie ajutor lui Typoon. Chinezul era foarte bucuros de lume multă, umbla

mîndru și înfoiat dînd porunci băiatului, îi rîdeau ochii și-i străluceau dinții.

Două zile după aceea proviziile erau sosite într-o căruță. Deasupra proviziilor, un piano, pentru ceasurile de plictis ale damelor. Într-o chilnă a căruței, un clit de farfurii și un spor de tacîmuri nouă. Erau și alte lucruri, la descoperirea cărora Typoon scotea exclamații de bucurie. Odăile, mobilele, alămăriile străluceau pretutindeni. Totul era gata. Hubert de Castella încălecă și făcu drumul la Melbourne, ca să aibă plăcerea să ție tovărășie musafirilor.

IX

Petrecere mondenă și mai ales mîncare multă

La Fairlie-House toată lumea era în cele mai bune dispoziții și toate pregătirile fuseseră făcute în vederea plecării de a doua zi. Mister Lloyd venise de la Avenel, reședința regimentului său. Adunarea feminină era sporită de prezența unei tinere franceze care sosise din Europa chiar în ajun. Soție a unui englez inspector de mine, doamna Broca stătuse la părinții săi în Franța, cît timp soțul său pregătea căminul lor australian. Mister Broca neputînd veni imediat s-o ia de la Melbourne, înțelegerea era să vie s-o caute la Yering peste zece zile. Și mister Broca și mistress Broca erau buni prietini ai familiei de la Fairlie-House.

După gustarea de dimineață, urmă plecarea, cu multă vorbă din partea sexului frumos. Cortegiul se alcătuiă din patru amazoane, însoțite de cinci cavaleri. Acland Algau conducea în trăsură pe mama sa și

pe doamna Broca. Urma după aceea un furgon cu lucruri și servitori.

La jumătate de cale se făcu popas. Guillaume de Pury le ieșise întru întâmpinare venind de la Yering. Cu rîs și voie bună întreaga societate se așază, în cîteva grupe, pe pajiște ori subt arborii uriași. Caii erau legați de jur împrejur în tufișuri. Papagalii se interpelau de pe vîrfuri de smicele, întrebîndu-se cine sînt acei străini cu totul neobișnuiți în pădurea lor. Soarele lumina argintiu și zările erau limpezi.

Caravana ieși iar la drum și-și continuă calea. Înainte de asfințitul soarelui, era debarcată la Yering. Meșterul Typoon o întâmpina cu zîmbete și plecăciuni, repetînd cu glas subțire la fiecare clipă :

— *Ob ! very good, very good you come !*

Se înclina înspre domni, se ploconea adînc spre doamne. Alerga la dreapta, la stînga. Se întorcea în loc și iar se închina. El era totul ; el era gazda.

— *Very good you come.*

Alergă spre bucătărie, să vadă ce se întîmplă acolo. Acolo se întîmpla bine. Se întoarse, radios :

— *Dinner very good, plenty dinner very good.*

După ce-i încredință pe toți că prînzul e bun și copios, se mai liniști puțin. Doamnele intrară în camerele lor, bărbații la casa intendentului. Lampioanele se aprinseră în cerdac : pianul începu să sune.

Cină plină de haz și însuflețire. Meșterul Typoon gătise într-adevăr totul cu așa îmbielșugare, încît masa fu acoperită de felurite mîncări, și, neajungînd masa, farfuriile pline erau așezate și pe măsuțe. Toți strigau, cerînd să se înceteze cu atîtea feluri și atîtea și atîtea prăjituri.

Meșterul Typoon păru ofensat. Nu se poate ! *Good diner ; plenty dinner !* Stăpînii lui au de unde. Iar

Typoon poate face și mai bun, și mai mult. E în joc talentul și onoarea casei !

Sexul frumos era ostent și incapabil să mai spuie o sută de vorbe. Somnul fu fericit și adânc.

A doua zi, după prânzișor, Paul de Castella băgă de samă că nu sînt destui cai de schimb. Hubert îndemnă pe tovarășii săi să intre în pășuni ca să caute și să aducă ori și cîți cai ar trebui. O parte din tineri încălecară și intrară în bush, cercetînd rînd pe rînd grupe de cai și adunîndu-le la un loc. Aceste herghelii mici, în care animalele se grupează ele singure, se cheamă «mobs». După ce au adunat caii, călăreții i-au mișcat dintrodată în goană spre stațiune, ca să-i vîre într-o închisoare. Era un spectacol dintre cele mai frumoase, pe care doamnele îl priveau de pe colină. Fluierături, strigăte, pocnete de harapnice, nechezări de harmăsari. În închisoare, caii dresați fură aleși deoparte ; celor sălbatici li se dădu drumul. Cînd cei liberi începură a galopa spre locurile lor, prizonierii veniră la împrejmuire nechezînd cu tristeță.

În Europa lucrurile s-ar fi petrecut după obicei, cu totul altfel. Rîndașii ar fi scos caii din grajduri, servitorii ar fi pregătit cu liniște totul și oaspeții ar fi coborît treptele punîndu-și mănușile și bătîndu-și cizmele cu cravașa. Aici era cu desăvîrșire altceva. Caii soseau din singurătatea pășunilor, strălucitori de viață și energie, pufneau spulberîndu-și coamele ; nu se supuneau cu ușurință ; musafirii participau la pregătirea lor, așezînd șeile, strîngînd chingile ; încălecărilor și pornirilor se făceau cu oarecare emoție ; totul era nou, neașteptat, viu, în soarele splendid și în blîndeța zilei.

Dacă n-ar fi domnit în colonie obiceiurile englezești și s-ar fi petrecut lucrurile după natura spontană a neamului lui Hubert de Castella, partida de plăcere

ar fi și pornit ca o fantasia nebună. Însă englezii sînt oameni care mîncă de vreo șapte ori pe zi. Dejun, prînz, lunch, luncheon, ceai, cină și alte multe mîncări dulci ori iuți. Nu-i chip să aibă omul ziua lui întregă, flămînd și fericit, îmbătat de vînt și soare, potolindu-și setea pe brînci la un izvor. Doamnele sînt servite. Pofțiți la cafea, pofțiți la prînz ; lunchul e gata ; nu putem pleca pînă nu mai mîncăm o toană.

Caii mai așteptară o bucată de vreme cu șeile pe ei pînă ce domnii și doamnele își îndepliniră încă o importantă întrebuintare a maxilarelor lor. Tînărul de Castella sta ca pe ghimpi. E adevărat că doamnele, cele mai grăbite, ieșiră cele din urmă. Și după ce se opriră ca să vorbească repede și mult despre toate lucrurile cu putință, își aduseră aminte că au uitat cîte un mic obiect de care nu aveau nevoie.

În sfîrșit, porniră, — o pornire care nu mai era ce putuse fi. Era o bună mîncare încălzită. Mister Hubert trebuia să se supue.

Cam la șase mile depărtare de locuință, în susul apei, se afla un loc faimos de pescuit, într-o limbă de pămînt pe după care rîul făcea ocol. Numele aceluia loc era scandalos : Pic-nic-point ! Iar un loc unde trebuia să scoți proviziile și să te pui la mîncare. Acest popor nu mai cunoaște hodina măselelor.

O parte din oaspeți porniră într-un «break», apucînd de-a dreptul spre acel loc. Ceilalți urmară o altă cale, călări și cu armele. În drum unii vînători se opriră la marginea smîrcurilor ca să împuște becașine. La Pic-nic-point era nevoie de friptura aceea delicată. Becășine fripte în țigle, deasupra jarului.

Cînd Hubert de Castella sosi cu vînătorii în cotitura apei, doamnele stăteau așezate pe iarbă sub un gomier bătrîn, a cărui streșină se revărsa spre luciul

Yarei. Una din ele citea cu glas poeme dintr-un volum de Longfellow. Paul aduna vreascuri, ca să facă fum împotriva țânțarilor. Mistress Algau prezida la despachetarea proviziilor. Iar mîncare !

Doamna Broca, proaspăt sosită în colonie și mai doritoare de senzații nouă, se și instalase cu undița la mal, aruncase cîrligul cu nada și ținea să prindă numaidecît cel dintăi pește.

— Stimată doamnă, o sfătui Paul de Castella, în Australia nu se poate prinde pește cu undița decît după ce apune soarele.

— Vorbe ! rîdea doamna Broca, trăgînd struna și aruncînd-o din nou la fața apei.

— Vă încredințez, doamnă. Nu pierdeți zadarnic un timp prețios.

— Cu toate acestea, domnule, am să prind eu cel dintăi pește. Aș dori să știu cum și de ce e așa de prețios acest timp, pe care am venit aici să-l pierdem.

— Întăi ar trebui să gustăm ceva... interveni cu delicateță, mistress Algau.

Ceea ce spunea Paul de Castella era adevărat. În Europa, pescarii cu undița se retrag îndată ce începe a se întuneca. În Australia, mai ales în anumite rîuri cu soiuri anumite de pește, dimpotrivă, peștele trage la undiță numai după ce soarele se înclină pe orizont.

În acest răstimp al zilei, în Yara cade la undiță peștele-negru. Trebuie să ai mîină tare, ca să arunci și să scoți numaidecît undița. Abia ai aruncat nada și peștele o apucă. În umbra serii, ca să se vadă pluta, pescarul îi adaogă o pană albă de papagal-kakatoes. Acest pește-negru, foarte abundent în Yara, poate cîntări două și trei kilograme ; silueta lui are asemănare cu a crapului ; e fără solzi, cu pielea fumurie și are o carne albă mai delicată decît a oricărui pește de pe

lume. Uneori, în cârlig, în loc de pește-negru, se anină un țipar enorm, care se zbate teribil, biciuind apa.

Firește, înainte de asfințitul soarelui, era rîndul mîncării. Se vede că oamenii din lumea nouă au poposit aici din regiuni de suferință și foamete. Au învățat în sfîrșit cum se cuvine meșteșugul fălcilor și nu se mai satură niciodată. Doamnele înfulecau cu grabă lucrurile dulci. Bărbații vorbeau despre campania din Crimeea. Flota engleză și flota franceză intraseră în Marea Neagră, ca să debarce trupe, sprijinind războiul sultanului împotriva țarului. Unii din cei de față aveau rude și prietini care se îndrumau spre cîmpurile de bătălie. În pacea locurilor, în lumina oblică a soarelui, sub gomierul cu streșina revărsată asupra apei, tinerii evocau entuziasmați pămîntul european, civilizația lui și mai ales acele războaie celebre în care eroii se acopăr de glorie. Doamnele ascultau cu oarecare rezervă asemenea izbucniri. Suspinînd cu gîndul și inima la frați și rude, mistress Broca primi cupa de șampanie și propuse tuturor să închine cu dînsa, întăi, pentru Australia-felix. După ce au să bea pentru pace și pentru muncă, cine poștește n-are decît să toasteze și pentru măcelurile europene.

Entuziasmul tinerilor domni nu scăzu. Typhoon adusesse destulă șampanie, ca să se bea pentru toate războaiele. Doamna Broca, întoarsă la undița ei, dădu un strigăt de izbîndă. Soarele asfințea și cel dintăi pește înghițișe nada, cufundînd pluta. Doamna Broca îl trase pe mal și propuse un pahar admiratorilor săi și pentru isprava ce făcuse. Domnii erau dispuși să toasteze și pentru oricare alte prilejuri. La strigătele lor și la exclamațiile doamnelor răspunseră din buchetul înalt al gomierului papagali cu pene verzi și roșii, kakatoeși albi și paserile-rîsului. Cînd se domoleau ele,

se adăogeau din apropiere și notele grave ale cucului celui mare.

Focurile de pe malul râului fură sporite. Cîrdușii de rațe sălbatice treceau cu șuiet grăbit în pasajul de sară. Îndată după asfințitul soarelui veni întunericul. Acolo amurgul e numai de cîteva clipe.

După un ceas de la căderea serii, ieși luna, îndulcind cu contururi moi tot peisajul. Caii fură înhămați la break ; bărbații încălecară făcînd escortă ; tot drumul fu marcat de vorbele doamnelor și izbucnirile de rîs vesel ale escortei de onoare. Pe măsură ce zvoana aceasta trecea, singurătățile păreau că se alină ca după o spaimă și rămîneau încremenite ca din veacuri sub lună.

Ajunsă la cottage, vesela adunare se grăbi să intre sub lampioanele chineze în aceeași bună dispoziție, ca să ia ceaiul. La ceai, se înțelege, meșterul Typoon, aduse iarăși farfuriile încărcate.

X

Istoria cu moșnegușul roș

Partidele de plăcere continuară în celelalte zile, cu dejunuri, prînzuri, lunchuri, ceaiuri și alte gustări. Astfel oamenii își fabrică amintiri plăcute pentru zilele de tristeță.

În timpul mîncărilor se discutau excursiile ; în excursii se discutau isprăvile meșterului Typoon. Uneori, sara, doamnele făceau muzică. Miss F... avea o voce magnifică și foarte cultivată care domina toată vecinătatea și se pierdea în vale, unde scînteiau ochiurile

lagunelor sub lumina de lună. Dintr-acolo răspundeau corurile de broaște. Nimic n-ar putea da o idee despre formidabilele izbucniri ale acestor batraciene în nopțile limpezi și liniștite. Ascultându-le cu mare uimire, colonii englezi inventaseră o anecdotă despre căpitanul Baudin, care pusese și el piciorul pe acest pământ la începutul veacului și-l declarase posesiune a împăratului francez. Când a auzit căpitanul Baudin acele strigăte înfricoșate izbucnind spre cer din smârcurile țărmlui, s-a speriat și a dat numaidecât ordin de retragere oamenilor săi. De atunci Australia a rămas a englezilor.

Broaștele australiene n-au mărimea celor din Europa. Sînt un fel de broscuțe brune și brotăcei verzi care-și petrec viața în ierburile câmpiei, și-n ceasurile lor de fericire interpelează stelele cu lungi sonuri argintii. Lungi sonuri susținute și indefinibile, în care unele din ele puneau cîte o notă plină și gravă, semănînd cu *la* metalic al diapazonului.

Ușa salonului era deschisă. Cum înceta miss F... ori cum făcea o pauză muzica de ansamblu, venea asupra ascultătorilor corul teribil al buraticilor, punctat de notele de contralte singuratice, care dădeau cheia fundamentală a concertului localnic. Strigătele pasionate ale domnișoarei F... și acordurile armonioase ale pianului, care îndemnau uneori pe acei străini la un intermezzo de vals, erau sunete ușoare și degrab-trecătoare ; pe cînd acel «la» cînta mileniiile acelor singurătăți și mileniiile singurătăților viitoare, după ce omul va fi trecut ca umbra, ca visul, ca fumul...

Între petrecerile zilei, Hubert de Castella iubea mai ales vînătoarea de kanguri.

Animalul acesta e numai al Australiei și se găsește acolo în număr foarte mare. În număr prea mare chiar,

după părerea fraților de Castella. Numai pe terenurile de la Yering se aflau, după socoteala lui Paul, vreo mie cinci sute, rozînd pășune cît o sută cincizeci de vite mari. Hubert îi cercetase în cîteva rînduri, ca să-i cunoască, însă nu-i urmărea, ca să nu tulbure cirezile de vite. Unde erau locurile cele mai grase de pășunat, acolo se țineau și kangurii, în grămezi de cîte zece pînă la cincisprezece indivizi. Tînărul squatter le admirase de la distanță, urmărindu-le cum se mișcă din loc în loc. Se opresc, se așează pe picioarele cele lungi dindărăt, se apleacă sprijinindu-se pe lăbuțele dinainte și înșfacă o gură de iarbă, apoi repede se ridică în sus mestecînd-o în boturile lor fine și stînd atenți cu ochii și cu urechile, să vadă dacă nu vine vreun dușman. Dușmanul nu era venit dedemult. Cîteodată acest dușman era groaznic pentru ei. Era groaznic mai ales pentru kanguroaice, care-și duc puii în săcușorul de la pînțece, unde ei stau lipiți cu botișorul la țîța mamei. Pentru mame săriturile erau mai grele și frica nespusă. Pedestru, Hubert nu se putuse niciodată apropia de ei. Călare, însă, îl lăsau să se apropie, căci, de prietînii lor cai și vaci, kangurii nu se temeau.

Într-o după-amiază adunarea ieși călare la vîna-toare. Sosiseră, pentru acest divertisment, și trei oaspeți noi, vînători de la Melbourne. În frunte umbla Guillaume de Pury, cu cîțiva ogari mari scoțieni. După aceea urmau doamnele tinere. După doamne, ceilalți oaspeți, cu gazdele.

Cel dintăi grup de kanguri sări de la o distanță de trei sute de pași. Erau prea departe ca să poată fi ajunși. Spectacolul însă fiind dintre cele mai interesante după părerea tuturor, Guillaume de Pury dădu drumul cînilor și toți călăreții și amazoanele își avîntară caii.

Kangurul nu fuge ca alte animale. Cu picioarele-i lungi de dinapoi face sărituri, în salturi. Întâi se pune în mișcare ținându-l cu mișcări regulate, pînă ce-și ia avînt. După aceea, în măsura în care simte că primejdia se apropie, își sporește săriturile pînă ce ajunge să facă salturi de cinci metri. Cînd e în aer, coada-i lungă și picioarele de dinapoi atîrnă, atingîndu-se. În momentul căderii la pămînt, coada și picioarele se desfac, ca să-l proiecteze din nou : astfel execută o dublă mișcare de pendulă, foarte originală și grațioasă.

Fuga aceasta a lor se execută în șirag, unul cîte unul. Cei mai bătrîni și mai greoi rămîn cei de la urmă. Între ei se găsesc și pui, care n-au fost atenți la semnalul de fugă al mamelor.

Cel dintâi grup se pierdu în depărtare. Ogarii nu-l putură ajunge și se întoarseră cu limbile atîrnînd. Călăreții se rînduiră din nou, păstrînd tăcere și înaintînd cu grijă. Nu trecu mult și, la o gură de vâlcică strîmtă, cu costișe oable, apăru altă grămadă de kanguri. De data aceasta situația părea să fie în avantajul vîntătorilor. Ca să nu apuce la deal, unde cîinii i-ar fi ajuns numaidecît, kangurii trebuiau să izbucnească foarte probabil în șes. La o sută cincizeci de pași, de Pury dădu drumul cînilor.

Ieșit la larg, vînatul părea că se depărtează și scapă. Călăreții puseră pînteni cailor ; unul din kanguri, mai greoi, păru că rămîne în urmă. Miss F..., cea mai ușoară dintre amazoane, trecu înainte și deodată dădu strigăte de milă :

— N-o prindeți ! n-o ucideți ! e mamă.

Ca să se ușureze în salturile ei, kanguroaica scosese c-o lăbuță pe unul din pui și-l abandonase. Acesta ținându-l și el cu greutate după mama lui. Lloyd și de Pury ajunseră la vreme ca să stăpînească ogarii și să-i

respingă îndărăt cu bicele. Soseau și celelalte doamne, cerînd îndurare pentru pui : să fie lăsat acolo, ca să vie maică-sa la dînsul și să-l ia iarăși în buzunărașul ei. Însă Acland Aglau puse stăpînire pe el, ca să-l ducă la Melbourne, pentru grădina de la Fairlie-House. E mai bine, însă, în buzunar decît la Fairlie-House, părea a zice kangurașul, zbatîndu-se și tremurînd.

Vînătoarea fu mai fericită în alte zile. Kangurul se depărtează cu mare iuțeală prima milă. Dacă vînătorii nu-l pierd din vedere în acest timp, cîinii îl pot ajunge, căci după aceea începe a osteni. După două mile, cînd cîinii l-au ajuns, se oprește, se așează pe coadă și încearcă să facă față. Cîinii nu-l pot doborî decît atacîndu-l pe la spate. Cum izbuteste kangurul să facă față, dă lovituri de pumnal cu ghiarele de dinapoi care au trei degete : cel de la mijloc poartă ghiara cea mare și ascuțită de corn. Cîinele străpuns cade pe loc cu trupul ori pîntecele desfăcut. Cîinii fiind mai ageri, de obicei biruiesc : dau ocol, apucă vînatul de după ceafă și-l zugrumă.

Într-o sară, unul din oaspeți, de Lanoye, a povestit o întîmplare c-un kangur bătrîn.

— După ce am debarcat în Australia acum cîțiva ani, zise el, și am cunoscut țara, am avut curiozitatea să mă duc să vizitez minele de lîngă Sidney. M-am îndreptat deci spre sud într-o căruță cu doi cai. Am umblat bine pe o șosea excelentă pînă la Campbell-Town. Acolo am aflat că înainte se dărîmase podul de la Camden, luat de șuvoaie, în urma ploilor. Am apucat deci pe un drum lăturalnic, pe care n-am să-l uit niciodată. Domnilor și doamnelor, vă încredințez că am să-mi aduc aminte de acel drum și-n ceasul morții. Umblam printr-o mocirlă așa de adîncă, încît caii, trăgînd din răsputeri, nu puteau înainta mai mult de-

cît zece kilometri într-o zi. La Picton am găsit un haos de căruțe încîlcite, cu roțile înglodate pînă în osie, cu boclucurile descărcate în glod. Căruțașii nu mai știau ce să facă. Strigau cătră pămînt și cătră cer; băteau caii, expectorau înjurături și, la urmă, nemai-avînd nici o putere, renunțau la tot. Îmi ofereau cai și căruțe pentru orișice sumă. Pentru cîteva centime. Pentru o țigară. Numai să scape de asemenea pacoste. Cea mai mare fericire a lor era să nu mai aibă cal și căruță, să iasă din glod, să se ducă undeva să se curățe, să mînînce și să doarmă. Cum am trecut pe acolo, nu știu. Am plutit pe ape și pe gloduri. După ce am ajuns nu știu cînd și nu știu unde, au pornit alte ploii torențiale, care m-au ținut în loc cîteva zile. Mi-am lăsat bagajele ca să vie după mine cu diligența, am trecut prin ape umflate, m-am uscat în colibe mizerabile; am ajuns în sfîrșit, după nenumărate peripeții, în care apa și glodul jucau primul rol, în locul fericit al căutătorilor de aur. Bagajele m-au ajuns abia după opt zile.

În locul fericit al căutătorilor de aur, am văzut, pe o întindere de doisprezece kilometri la malul rîului, pe acești scormonitori îndîrjiți. Bat cu cazmaua, sapă și caută. Unii izbuteau să strîngă porția de o sută de grame pe zi, cei mai mulți nu găseau nimic, de și călcau pe cele mai bune terenuri aurifere.

După ce am văzut locul fericit, m-am dus să vizitez Kiandra, orașul din apropiere. Acel oraș așa de renumit avea un fel de hotel. Yankeul care-l ținea încredința pe oricine voia să-l asculte că e în stare să adăpostească în șandramaua lui o sută de oameni. Ajungînd la noroiul unei străzi principale, am întîlnit o adunare. Era o adunare de vreo douăzeci-treizeci de oameni furioși care prinseseră pe un individ. Îi tăia-

seră părul cu un foarfece de oi, îi legaseră mînilor la spate și-i atîrnaseră la gît o tăbliță din care lumea putea să afle că domnul era un hoț. Peste cei treizeci de oameni au mai năvălit două sute în scurtă vreme : care cu funii, care cu trăgători, care cu bețe au prins a da fără să aleagă, cu plăcere și cu sete, în spatele și în partea de dinapoi a domnului cu inscripția.

După acest frumos spectacol într-o șîmbătă sara, am așteptat sfînta zi de duminică. Chiar și pentru niște căutători de aur duminica ar trebui să rămîie duminică. Vă rog să aflați, însă, că acolo duminica e cea mai ticăloasă zi. Numai bătălii de cîni, meciuri de box, sfezi, joc de cărți, beție și destrăbălare. Nu s-aude un cuvînt de voie bună ; nimene nu pomenește numele lui Dumnezeu ; omul e brută și fiară cătră fratele său în sfînta zi a păcii. După ce m-am bucurat aflînd asemenea lucruri plăcute, am vrut să plec în locuri mai puțin bogate și mai puțin fericite. Unul dintre acei scormonitori de aur, care își pierduse singura cămașă la cărți, dori să devie binefăcătorul meu vînzîndu-mi niște ogari. L-am ajutat să-mi devie binefăcător ; i-am cumpărat ogarii și astfel m-am făcut vînător în ostrovul australian. Aflînd despre preț, au venit să-mi ofere cîni și alți binefăcători. Așa că m-am îndrumat cu vreo șase dintre aceste animale, cu trei cai și cu doi slujitori, spre munți și spre terenurile cele mai renumite în vînat.

Erau locuri frumoase, doamnelor, printre care umblam cu popasuri scurte. Munții Kosciuszko, Balh-Hill, Maragoura, Tennent, Talbingo deschideau văi încîntătoare prin care curgeau apele acestor Alpi ai antipozilor spre fluviile Morrunbridge și Murray. Ape, stînci, dumbrăvi și pajiști în frumuseța lor încă nealterată

de civilizație, le-am păstrat în mine ca pe un suvenir prețios.

Indigeni am găsit puțini. De și nu sînt mulți ani de cînd au intrat colonii, de și singurătățile prin care umblam erau încă virgine, oamenii localnici luaseră din primii ani contact cu albi și urmările începeam să le apreciez. De asemenea, pe o distanță de mai bine de patru sute de kilometri, am găsit extrem de puțin vînat. Am impresia că tot ce-i vietate australiană, om și animal, se retrage în pustie și așteaptă de la Dumnezeu sfîrșitul. Nu mai găseam nici așa zisele tufișuri ale morților, despre care mi se vorbise și pe care le-au descris cei dintîi exploratori. Negrii nu mai sînt un popor, triburile lor s-au împutinat, pămîntul părinților lor e pierdut; nu mai au unde întemeia aceste grădini ale morților. Acuma umblă din loc în loc fără țel, nemainădăjduind nimic; pier în singurătăți; mormîntul lor nu-l mai îngrijește nimeni, subt eucaliptii seculari. Cu ei se duce o rasă care nu trebuie disprețuită. Ar merita mai multă sollicitudine măcar pentru că a descoperit cea mai ingenioasă armă din cîte arme se cunosc. Australianul a descoperit bumerangul, această bucată de lemn lată, curbată în unghi, pe care o aruncă asupra vînatului și care, după ce lovește, face o parabolă și se întoarce la vînător, căzîndu-i la picioare. Am avut prilej să mă încredințez de multele lui însușiri; am cunoscut la el inteligență și pătrundere. Nu e un om evoluat; nu poate străluci în studiile matematice; nu e ceea ce sîntem noi; nu înțeleg pe ce drept de la Dumnezeu se întemeiază înaintarea pas cu pas a turmelor. Kangurii mai pot stărui în pășuni; negrilor nu le mai rămîne loc și s-au resemnat să moară.

Părăsind acele locuri pustii, la Albury m-am îmbarcat într-un vaporeș și, plutind pe fluviul Murray, am trecut printre așezări bogate de coloni, căutând un teritoriu unde să-mi satisfac pasiunea și să-mi pun în valoare cîinii.

În a unsprezecea zi de la pornire, am intrat în lacul Alexandrina. După o plutire de două mii de kilometri în meandrele fluviului, stam privind o apă întinsă, în care vîntul sufla valuri, agitîndu-le cătră un orizont fără sfîrșit, ca pe o mare. Din Goolwa, portul de intrare în lac, am pornit spre Adelaida, nu pe drumul mare, ci de-a dreptul peste cîmpuri și prin păduri, în zig-zaguri, poposind neconținut și cercetînd locurile. Pe acest parcurs am vînat cel dintăi kangur roș, cel mai mare specimen de kanguri, cel mai mare animal australian și cel mai rar.

Squatterii din partea locului spun acestui soi de kangur «Moșneguțul roș». Pe al meu l-am descoperit într-o dumbravă, în vecinătatea lacului. Cînd l-au sculat cîinii, mi-a bătut inima. Era de o mărime impunătoare. L-am alungat călare și cu cîinii pe un spațiu de trei kilometri. Deodată s-a oprit sprijinindu-se de un arbore la malul apei și a făcut față cînilor. Pe unul dintre aceștia, care s-a apropiat prea mult de el, l-a spintecat cu ghiara dîndu-i afară măruntaiele. După această ispravă, a pornit în linie dreaptă spre țarm. Vîntul bătea de la miazănoapte. Fango, un grifon enorm cu păr aspru, îl ținea din scurt, pas cu pas. Spre uimirea mea, moșneguțul roș sare de pe țarmul nalt pe malul lacului și intră cu hotărîre în apă. Cînele nu-l slăbește: intră după dînsul. După ce trecu de bătaia valurilor în țarm și se cufundă în apă pînă la piept, kangurul se întoarce, așteptînd cu liniște să vie cînele la dînsul. Fango se ducea cu curaj. Cînd fu

aproape, moșneguțul îl privi pieziș și cu viclenie, îl apucă pe dedesubt și-l trase în apă, potrivit cu multă grijă ca să-l cufunde atît cît trebuia. Treaba aceasta o îndeplinea cu o deosebită gravitate, cumpănind în jos pe Fango, îndată ce acesta se zbătea spre suprafață.

Văzînd că-mi pierd grifonul, m-am hotărît imediat să intru și eu în apă. Ridicai arma deasupra zbaterii valului și, după ce trecui în zona mai liniștită, mă pregăteam s-o ridic la umăr. Kangurul lăsa cînele și veni împotriva mea. Se uita țintă la mine, în chip semnificativ. Voia să facă cu mine ceea ce făcuse cu grifonul. L-am așteptat pînă ce a fost la buza puștii. Am tras și a căzut. Cu multă trudă, ajutat de Fango, l-am tras la țarm. M-am uitat după aceea lung la moșneguțul roș și, vă spun drept, doamnelor și domnilor, n-am înțeles de ce l-am asasinat.

XI

Istoria cu cîinii negri

După ce povestitorul tăcu, meșterul Typoon aduse prăjituri și se duse să deschidă ușa. Mai ales doamnele păreau agitate de sentimente de milă și gustau cu plăcere lucrurile mici și dulci. Cum se deschise ușa, pătrunse răcoarea de afară și concertul înalt susținut al buraticilor, umplînd întreg continentul, pînă la constelații.

Mister Burne luă cuvîntul :

— Dacă Typoon binevoiește să închidă iar ușa, punînd oarecum capac acestui cîntec infernal, îmi voi permite să vă spun și eu o istorie cu niște cîini negri.

Doamnelor și domnilor, vă declar de mai înainte că sînt plin de admirație pentru inteligența europeană, pentru spiritul de organizație al colonilor, pentru curajul lor și pentru bunăvoința pe care o pun ca să se îmbogățească. N-am nimic contra civilizației. Poate aș dori numai ca forța ei să se armonizeze cu comandamentele divine. Încolo n-am nimic de spus și mă declar mulțămît. De altminteri, chiar dacă aș fi nemulțămît de ceva, asta n-are nici o importanță. Totul e să fie alții mulțămîți. Cred că nu se îndoiește nimeni că și nemulțămirea ca și mulțămirea duce la același sfîrșit.

Vreau să spun că întăi am fost încîntat, vizitînd frumoasa provincie din jurul Adelaidei. Am găsit în acest ținut dovada unei sîrguinți liniștite și sigure. Inteligența și activitatea stăpînesc pretutindeni. În preajma lacului Alexandrina, unde prietînul nostru a avut acea interesantă întîlnire, culturile se succed cu o regularitate admirabilă, ținute mai bine decît oriunde pe pămînt. Case frumoase pretutindeni și mori cu aburi din loc în loc : toate semnele unei mari prosperități.

Între Goolwa și Adelaide am fost pur și simplu încîntat cînd am dat, pe neașteptate, de un sat numit Williangra. Umblasem cu tovarășul meu toată ziua prin locuri sărace și necultivate : numai din cînd în cînd întîlneam grupe de gomieri și ostroave de flori sălbatice. Dintrodată, la asfințitul soarelui, priveliștile sarbede părăuă că se dau într-o parte și în alta, ca la un semn magic. De pe culmea unde ajunseseam, se deschidea o țară largă. Din zări și pînă la aria mării urmau una după alta numai țarini cultivate. Într-o parte, în fund, la treizeci de mile depărtare, sub ceață, abia se deslușeau contururile unui oraș mare : acolo era Adelaide. Costișe line viu colorate, împrejmuiri de gar-

duri vii, livezi bogate, case cochete — toate vesteau că s-a așezat acolo o rasă nouă harnică și pricepută, pe care n-o plictisește birocrăția și n-o împilează fiscalitatea. Holdele și fînețele ondulau larg; caii nechezau în pășuni împrejmuite; căruțe încărcate treceau pe drumuri. Oamenii veseli primiseră în ființa lor soarele splendid, ca și toate cîmpurile și dumbrăvile.

În sfîrșit aveam subt ochi ilustrarea sistemelor mele, pe care avusesem onoarea să le propun înaltului guvernămînt al Victoriei. Acolo însă conducătorii se închideau în rutină și monopoluri și omul liber era stînjinit în avîntul lui. Orice ați spune dumneavoastră, statul nu-i bun gospodar. Și oricîtă admirație ați avea dumneavoastră pentru onorabilii gentlemani care conduc Anglia, vă pot spune că, în libertățile noastre de care sîntem mîndri, s-au închistat abuzuri antice. Acolo în cîmpiile imense de la Adelaida, vedeam instituțiile noastre mai libere și puterea engleză emancipată.

Sistemul teritorial al Australiei sudice, domnilor (rog pe doamne să mă ierte!), sistemul teritorial al Australiei sudice e bazat pe o parcelare de optzeci de pogoane, servind ca bază fixă, și toată suprafața țării e împărțită în loturi de aceeași mărime. Lotul acesta e cît se poate de bine calculat. Un agricultor bun, lucrînd inteligent, găsește un folos simțitor la sfîrșitul anului întăi. Încet-încet, cu priceperea și cu experiența sporite, ajunge să răscumpere terenul; începe a face îmbunătățiri, împrejmuiri, grădini, crescătorie de vite și de paseri. Astfel vedeam în fața mea rîzînd în asfințitul auriu prosperitatea tuturor. De aceea, la Adelaida toate sînt mai îmbielșugate, mai bune și pe jumătate mai ieftine decît la Melbourne.

În preajma Adelaidei am găsit livezi mari de portocali. S-a adus din vechiul continent și vița de vie Sînt și livezi de măslini. Toate merg minunat — și grădinile și ogoarele. Eram încîntat și am rămas un timp în aceste locuri plăcute, vînd în preajma culturilor.

Intrînd în singurătățile care împresoară colonia către miazănoapte, am găsit și eu kanguri. Am găsit, însă, într-o zi, altceva. Am găsit indigeni, care, la vederea noastră, au izbucnit de sub tufișuri, încercînd să se salveze într-o fugă înfricoșată. Cîinii au fost imediat pe urma lor, lătrînd. Negrii erau pentru ei un vechi vînat, pe care se deprinseseră a-l urmări. Putoarea australianului părea chiar că-i ațîță mai tare decît a kangurului. Mi-am adus aminte de povestirile unor asemenea vînători în Tasmania. Astfel, acum, colonii stăpînesc în întregime insula și nu-i mai supără nimic. Într-o zi, umblînd așa din loc în loc, am străbătut printr-un bunget și am ajuns într-o poiană. În preajma unui eucalipt am observat de departe o construcție ușoară și ciudată. Cînd m-am apropiat, am văzut, pe patru pari grosolani înfiți în pămînt, înălțat un pătul împletit din nuiele. Pe acel pătul, sus, sub o piele de kangur, era culcușul de moarte al unui negru. Dormea sus, în vînt și sub soare ca să nu-l ajungă cîinii sălbătăciți să-l sfîșie. Într-adevăr, cîinii noștri se rînduiră în jurul aceluia mormînt straniu și începură să latre și să urle lugubru.

Ați înțeles, domnilor, îmi închipui, că nu ogarii și copoii mei erau cîinii negri despre care am vrut să vă povestesc. Vă rog să mă iertați că mi s-au părut mai puțin încîntătoare grădinile ce se înșirau către aria mării.

O stațiune primitivă

După ce Hubert de Castella hotărî să se așeze definitiv în pămîntul australian, primi veste bună : că o stațiune vecină cu Yering e scoasă în vînzare. Era un loc așezat pe malul drept al râului Yara, chiar în hotar cu proprietatea lui Paul, la o depărtare de douăsprezece mile. Cineva venise la Yering, ca s-o propuie lui Hubert de Castella.

Frații se sfătuiră.

Proprietatea ce se oferea era cam mică : șapte pînă la opt mii de pogoane bune, însă se afla lîngă stațiunea lui Paul și nu era departe de Melbourne. Se numea Darly, după numele unui sat din Scoția, de unde era de loc squatterul care voia acum s-o părăsească. N-o părăsea nici de nevoie, nici de displăcere, însă avea în districtul Sidney altă stațiune mai mare și mai importantă, și de mai de mult voia s-o vîndă pe aceasta. Acuma se hotărîse definitiv. Frații de Castella înțeleseră că scoțianul ar avea intenția să se desfacă și de ferma din Sidney și să se întoarcă în patria veche.

În cîteva rînduri, Paul și Hubert pipăiseră terenul.

Intrarea în proprietate era destul de anevoioasă. Așezată la poalele munților, era închisă dinspre Melbourne de înălțimi stîlcoase și de cursul Yarei, care-i făcea hotar către sud. Dificultatea aceasta constituia un avantaj : era siguranța pentru un squatter de a o păstra cît mai lungă durată, pînă ce guvernul ar izbuti să creeze în acele locuri drumuri practicabile, în care caz ar fi urmat parcelarea în folosul colonilor plugari.

— Până la tăierea unei șosele în munte, îl încredința Paul pe fratele său, au să mai treacă foarte mulți ani. Ai înaintea ta vreme, ca să crești și să vinzi multe cirezi. Capitala fiind așa de aproape, afacerile tale sînt de mai nainte scontate în aur. Poți crea o lăptărie. Poți crește cai. Îi cumperi slabi și ieftini și-i formezi în pășunile tale bune. Tovărășia cu Guillaume de Pury e foarte avantajoasă pentru tine; prietinel nostru a cîștigat, în atîția ani, destulă experiență ca să fie el însuși o garanție de prosperitate. Pe lîngă asta e bun camarad, rezistent, curajos și răbdător, îndurînd foamea, frigul și arșița. Îți doresc și ție să ajungi în forma lui.

Oprindu-se înșfîrșit la o hotărîre, Hubert și de Pury se duseră ca să sondeze intențiile scoțianului. Drumul la Darly trecea în lungul întregii stațiuni Yering, oprindu-se pe culmea unui deal năsipos, care se prăvălea de-a dreptul cătră apa rîului.

Coborîră de pe deal în ierbării nalte și într-o dumbravă rară. Peste Yara era aruncată o punte dintr-un singur copac: un gomier de aproape patruzeci de metri lungime. În lungul trunchiului erau bătute speteze, pardosite cu crengi și brazde, ca să se lărgescă locul de trecere. Cine era grăbit ori îndrăzneț se ducea de-a dreptul călare. Cei prudenți își purtau calul de căpăstru.

Puntea aceasta era singurul loc de trecere la Darly. Pe aici erau trecute pe jos și în brațe proviziile. Căruța era adăpostită pe culme, pe unde trecuseră vizitatorii. Căruța aceasta venea încărcată de la Melbourne și era oprită acolo, sub șandrama. Lucrurile se încărcău pe niște tălpi de sanie și erau tîrîite pe costișa repede pînă la punte. Peste punte le duceau servitorii,

cu brațele. Dincolo de punte le puneau în altă căruță și le duceau la Darly.

Locul era deci despărțit de lume.

După ce trecură peste punte, prietinii ajunseră într-un imaș bogat și întins, în care pășteau în tihnă sute de boi și de vaci. O mulțime de kanguri săriră din ierburi la apropierea străinilor și se depărtară, în salturile lor pendulate. Din imaș dădură în închisori destul de mediocru ținute și cărarea bătută îi călăuzi pînă la pîrău care coboara cu zvon de munte și se ducea la apa Yarei. De la pîrău locul se ridica tot la deal și era umbrit de gomieri gigantici. După alt pătrar de oră, umblînd în trap, ajunseră pînă la o curătură, în mijlocul căreia se ridicau două colibe streșinite cu scoarță. Deasupra amîndurora se înălța cîte un hodgeag, din care ieșeau stîlpi drepți de fum, răsfirîndu-se în albastrul văzduhului. Era acolo o liniște desăvîrșită și nu adia nici cea mai ușoară aburire de vînt.

Doi ogari ieșiră din cea mai mică dintre colibe și se aruncară hămăind în calea vizitatorilor. Stăpînul locului se arată și el numaidecît, strigîndu-i pe nume și poruncindu-le să se liniștească.

Guillaume de Pury făcu prezentările. Hubert vedea întăia oară pe scoțian.

— Mister Donald, zise tovarășul lui de Castella, s-aude că stațiunea d-tale ar fi de vînzare. Am venit s-o vedem. Poate ne înțelegem, ca s-o cumpărăm noi.

— Ideea nu e rea, răspunse mister Donald întorcîndu-se politicos spre Hubert. Fratele d-tale a cumpărat Yering de la tatăl meu. Proprietatea se va întregi iar, cum a fost odinioară.

Hubert și Guillaume scoaseră șeile de pe cai și le așezară împreună cu frîiele pe suporturile ce se aflau în cerdac lîngă ușă, după aceea intrară înlăuntru.

Locuința era alcătuită din două încăperi strâmte despărțite printr-un părete subțire de scânduri. Întreaga clădire fusese durată din lemn, tăiat și lucrat pe loc. Căpriorii și acoperișul de scoarță se sprijineau de-a dreptul pe pereți și prin toate părțile pătrundeau adierile răcoroase ale împrejurimii și se zăreau dungi de cer. Odaia cea mare, principală, în care abia se puteau învîrți musafirii, avea două ferestruici. De jur împrejur era căptușită cu rogojini în pătrățele mici roșii și galbene. Jos pământul fusese bătut și fețuit cu o lipitură de lut galben. O măsuță rotundă cu o față de împletitură de rafia ocupa mijlocul încăperii. O canapea roșie lângă căminul mare, în care ardea un foc zdravăn de gomier. Sub masă și dinaintea canapelei un covor gros era apărare contra umezelii. Pe pereți, atîrnau puștile de vînătoare, frîie nouă și bice. În sfîrșit, într-un fel de firidă închisă cu geam, străluceau cîteva porțelanuri englezești, o cafetieră și un ceainic. În odăița de alături, mai mică decît cea dintăi, se aflau două paturi — unul pentru stăpîn și altul pentru intendent — și un dulap pentru straie.

Bagdadia colibei era alcătuită tot din scoarță, întinsă pe grinzi. Oamenii puteau ajunge în pod cu mîna, săltîndu-se în vîrful picioarelor. Acolo se găseau proviziile plăcute squatterului : țigări, zahăr, sardele, lădiți de coniacuri și vinuri.

Înainte de masă, oaspeții ieșiră ca să viziteze restul clădit al stațiunii. A doua zi venea rîndul pășunilor.

În afară de intendent, care nu era la Darly în ziua aceea, populația locului se compunea dintr-un priveghetor cu nevasta lui, amîndoi oameni în puterea vîrstei, și din vreo opt copii care se jucau rîzînd și lepăind cu picioarele desculțe pîmprejurul colibei lor. Coliba aceasta era mai mare ca a stăpînilor : într-o

încăpere era bucătăria, în cealaltă odaia de culcare a tuturor. Lîngă clădirea aceasta, o șandrama plecată într-o rînă. Mai încolo un bordei pe jumătate în pămînt, în care fusese instalată lăptăria.

Toate aceste clădiri importante ocupau un luminiș cam de un hectar, în care pădurea fusese în parte dărîmată, ca să slujească la construcții. Poiana era acum luminată de soare și un pîrău rece cu albie de prund, lucru rar în Australia, curgea la douăzeci de pași de colibe. Pîrăului aceuia îi zicea Corondara. Pe malurile lui se împleteau și se amestecau tufărișuri felurite, sub streșina cîtorva gomieri uriași. Liane se acățau de cîteva trunchiuri moarte, împodobindu-le ca pe niște morminte vesele, între care nunteau toate gîngăniile pămîntului. Cel mai frumos copac australian, feriga-arbore, își desfăcea mai încolo deasupra ierburilor evantaliile largi și delicate.

Undeva, lîngă pîrău, o grădiniță de zarzavat și cîțiva pomi roditori. Dintre acești pomi roditori se alesese, la malul pîrăului, un șirag de piersici care dobîndiseră dintrodată o creștere și o dezvoltare extraordinară, ca într-o domnie a lor sălbatică, adoptați în totul de pămîntul australian și de pădurea înconjurătoare. Dintre acești arbori, bătrînii, plantați cu optsprezece ani în urmă, rodeau piersici galbene sălbatice ca în Europa. Puii lor, de și erau din aceeași familie, produceau fructe enorme, albe și roșii, mai frumoase decît ale celor mai îngrijiți altoi din lumea veche.

Nu departe de minunea piersicilor, sub cîteva acoperișuri strîmbe de scoarță, oaspeții văzură cîteva femei indigene, în jurul cărora se mișcau ca niște furnici mari puii lor, într-o deosebită stare de murdărie. Bărbații nu erau acasă — dacă se puteau numi case

acele șandrămăluțe deschise. Erau suiți în munte, ca să vîneze minunea care se chiamă paserea-liră.

Aici la Darly se țineau mai mult cei optsprezece băștinași negri, care mai rămăseseră în regiune. Cînd se coborau de la vînătoare se așezau la umbra pădurii ori a streșinilor de scoartă și păreau că visează la trecut și la moștenirea pe care le-o lăsase Dumnezeu ; ei însă nu visau la nimic. Din cînd în cînd se scaldau în apa pîrăului Corondara, își sticleau o clipă, la soare pielea, și iar treceau la lenea odihnei.

Era acolo, la Darly, o alcătuire primitivă de squatter. Începuturi modeste și șovăielnice. La Yering coloniștii erau mai bine statorniciți. Curînd Darly trebuia să rămîie numai o amintire pitorească. De asemenea Yering. În locul lor construcții solide de cărămidă aveau să se înalțe. Pădurile trebuiau să se retragă mai înlăuntru ; să se cufunde în pămînt cu apele și să se înalțe la cer cu aburii.

Sortii neînduplecați căzuseră și lucrurile erau în mers. Nimic nu mai putea salva de pieire grădina Australiei. Hubert de Castella privea pe gînduri toate și avea în el simțăminte nedesluite. Avea înțelegerea că trebuie să schimbe toate însă, în același timp, vedea că toate sînt mai frumoase așa cum le vedea.

Oaspeții se întoarseră, cu mister Donald, la colibă. Prînzul era gata. Scoțianul cotrobăi în pod și scoase o lădiță cu sticle de vin bun. Cu paharele pline dinainte, discuția era mai ușoară și mai animată. Fiind vorba de afaceri, toate impresiile poetice pe care le primise Hubert de Castella le întorcea ca pe tot atîtea argumente, ca să deprecieze proprietatea ce i se oferea. Mister Donald, însă, număra pe degete, metodic, toate avantajele ei.

— Cel mai mare avantaj, adaoase el în sfârșit, îl veți găsi în posibilitatea de a face totul așa cum doriți.

— În privința asta, mister Donald are dreptate, îl sprijini de Pury. Sîntem scutiți de cheltuiala dărmării ; operația se face singură.

— Este și asta ceva, rîse mister Donald. Asta îmi dă ideea să sporesc întrucîtva prețul pe care mi-l propusesem să-l cer.

— Am dori să cunoaștem acest preț, mister Donald, stăruie Hubert.

— Vi-l comunic imediat, zîmbi scoțianul, vi-l comunic imediat, după ce îmi veți face onoarea și plăcerea să beți cu mine un pahar de vin.

Abia la al zecelea pahar mister Donald începu să-și comunice condițiile și dintrodată cei doi tineri tovarăși deveniră atenți și sobri.

Tîrziu, trecură la culcare. De Pury în patul intențentului ; de Castella pe canapeaua de lîngă cămin. Hubert stătu treaz îndelungă vreme. Coliba ușor construită era în comunicație imediată cu împrejurimea. Răzbătea în ea cel mai mic sunet de afară : șuietul unei adieri de vînt, murmurul pîrăului, un strigăt gutural al unui indigen, chemarea prin somn a unui copil : toate astea în răstimpurile cînd încetau glasurile animalelor pădurii și ale paserilor întunericului.

A doua zi dimineața, băieții cei mai mari ai priveghetorului intrară cu fuga în ierburile cele nalte, în împrejmuirea închisorilor, și abătură spre colibe caii de care stăpînul și oaspeții aveau nevoie. După ce se ridicară în șa, aceștia ieșiră numaidecît în pășune ca să cerceteze valoarea adevărată a stațiunii.

Valoarea aceasta era alcătuită din o mie de capete de vită. În acele pășuni bogate, puteau să mai încapă cinci sute de boi. După pășunile bogate și terenul bun,

în întindere de mai mult de cinci mii de hectare, locurile slabe se înșirau la nesfârșit în singurătatea munților ; nu erau proprietatea nimănui încă.

— Avantaj mare, zîmbi mister Donald.

— Avantaj mare, însă nu pentru noi, îi replică Guillaume de Pury, ci pentru vitele care se rătăcesc ; nu le mai poate găsi nimeni, în acele desişuri nestrăbătute.

— Priveliştea e splendidă, se apăra scoţianul.

— Într-adevăr, acceptă Hubert de Castella. Sînt curios s-o cunosc de aproape.

Terenurile mediocre şi cele rele mergeau în suiş neconţinut pînă în fund, la miazăzi, unde muntele avea o înălţime de mai mult de o mie două sute de metri. Erau terenuri de humă pe care apa ploilor stăruia în mlaştini. Nu creşteau în acele locuri decît păpurişuri şi un soi de orhidee mici înflorite. Din loc în loc gomieri pitici creşteau încîlcit într-un fel de sihlă prin care călăreţii îşi făceau loc cu extremă greutate. Cum începu suişul mare al muntelui, pădurea se rări şi gomierii începură a creşte frumos.

— Ajungem la izvoarele Corondarei, anunţă mister Donald.

Într-un cazan al muntelui, sub gomieri uriaşi, găsiră acel loc al izvoarelor, între masivuri de ferigă-arbore. Pîrăul se strecura prin ierburi dese şi ferigile arborescente îşi aplecau asupra apei în toate felurile palele lor de frunzis. Trunchiurile lor fuseseră pîrlite de incendiile puse anume ca să curăţe locul. Trunchiurile ajunse de foc păreau îmbrăcate în catifea neagră şi vîrsta arborilor se cunoştea după inelele suprapuse care purtaseră anual rîndurile de frunziş. Aceşti copaci unici în lume, rămăşiţe ale unor epoci geologice de mult cufundate în sutele de mii de veacuri, aveau înălţime de peste

zece metri. În acele veacuri dedemult, în epoca secundară, avuseseră de treizeci de ori pe atât. În munții noștri feriga nu-i decît un buchet de frunze penate. Această pădure fără păreche a singurătații australiene părea că deschide o perspectivă în trecut, în copilăria omenirii. Era peisagiul natural sub care se cuvenea să se strecoare numai indigenul gol și negru, cu bumerangul lui.

Lăsîndu-și caii legați de ferigile-arbori, cei trei tovarăși suiră rîpa muntelui pînă sus. Pămîntul era din ce în ce mai bun, mai ușor și mai negru. Creșteau în cuprins arbuști cu totul necunoscuți : aerul era îmbălsămat de parfumul arborelui muscat.

Ca să urce locurile oable, exploratorii se cățarau de arbuști. Unii din acești arbuști cu frunza ca de salcie aveau un lemn care se rupea îndată, parcă ar fi fost de sticlă ; coaja îi era tare și mlădioasă ca o piele argăsită, putea să ție greutatea omului și să-l ajute la urcuș. Pămîntul era bortelit, pe alocuri, de kanguri pitici. De asemenea găseau ascunzișuri de wombat, unul dintre cele mai curioase și mai rapide animale ale Australiei. Sînt un fel de rozătoare cu buzunăraș marsupial. Alte paseri decît cele din cîmpii și dumbrăvi zburau în jur. Papagali kakatoes negri țipau ascuțit la apropierea oamenilor și paserea-liră își lua zborul din tufărișuri, cu mare zvon de aripi, ca fazanii de la noi.

În sfîrșit, ajunseră într-un loc care se chema Pădurea-Moartă. Erau acolo gomieri gigantici, uscați, stînd încă în picioare. Cei mai bătrîni dintre indigeni mărturiseau că așa i-au apucat de cînd țineau minte, și așa i-au aflat și părinții lor. Acești uriași despoiați de scoarță aveau pînă la șaptezeci de metri înălțime și o circumferință de nouă metri. Șase australieni abia puteau îmbrățișa

asemenea trunchi, cuprinzându-l cu brațele desfăcute așa ca să-și simtă unul altuia vârful degetelor.

Ce se întâmplase acestor bătrâni? Îi secătuisese focul? Fuseseră fulgerați? Îi atinsese vreo epidemie? Împrejurul lor tufișurile verzi și mlădioase străluceau de viață nouă. Ei își ridicau în cer scheletele albe, stăruind în veac între vijelii și împotrivindu-se destinului.

Călătorii urcară mai sus printre coloanele acestea ale morții din ce în ce mai rare către vârful muntelui. Cerul albastru se bolti deasupra și priveliștile se desfășurară în patru vânturi cât puteau cuprinde ochii. Departe se înălțau piscuri cu mult mai înalte, încununete de zăpezi. La dreapta, la stînga, nesfîrșite păduri ondulate, stăpînite de frunzișurile mărunte ale gomiștilor. Ochii se aplecau apoi către locurile de jos, unde curgea Yara, în cîmpii rodnice.

Era acesta un rai pe care Dumnezeu îl hărăzise europenilor?

Fuseseră un rai al singurătăților și al omului-copil, care n-a mîncat fructe din pomul cunoștinții. Acuma nu mai era un rai. Devenea un pămînt cultivat.

Hubert de Castella, care era întrucîtva filosof și-și recapitula impresiile ce primise de cînd se afla în acea lume nouă, se gîndea că ar putea să scrie o carte despre toate.

O carte interesantă?

Poate; deși lumea caută altceva în cărțile care apar în vitrine. În aceste cărți, romancierul francez despică firul în zece, descosînd punct cu punct drama psihologică a trei indivizi — doi indivizi de genul masculin, și un individ de genul feminin. Nenorociri ale trecutului, suferinți ale prezentului, nădejdi ale viitorului, frămîntarea umanității în aspirațiile ei de a trece o Mare Roșie, marea sîngelui, într-un pămînt al făgădu-

inții, pământ al păcii și al buneii învoiri, toate sînt puțin lucru pe lîngă destăinuirea tuturor celor petrecute între el, ea și al treilea. În asemenea cărți romancierul anglo-saxon are alt meșteșug : să propuie enigma unei crime. Un mare scriitor rus urmărește în toate meandrele nebuniei lui pe un epileptic criminal. Altă serie de scriitori adîncesc probleme sociale trecătoare. Versificatorii, ca totdeauna, învață a vorbi, uitînd cum se cheamă lucrurile pe numele lor : și asta încîntă pe cetitorii de ciudățenii. Tot felul de cărți de istorisiri și versuri s-au scris, se scriu și se vor mai scrie. Numai cartea aceasta încă nu-i scrisă : cum moare un continent.

Toate se vor schimba, nimic nu va mai fi ; cu toată rezistența inerției, va cădea în sfîrșit și pădurea scheletelor de uriași. Toate vor cădea, toate se vor petrece, nu va mai rămînea nici o urmă de morminte, de flori rare, de arbori misterioși, de kanguri. Cartea aceasta chiar dacă ar fi scrisă, însă nimeni n-ar ceti-o, căci n-ar fi o carte ca toate cărțile și n-ar premia-o membrii secției literare a Academiei Române. N-ar premia-o nici membrii celorlalte academii din lumea nouă și veche. Chiar cetitorii de la Sidney și Melbourne, cetăți cu totul moderne, ar zice : Ce-i asta ? Și ar căsca plictisiți.

XIII

*Tinărul de Castella încearcă să se statornicească
în lumea nouă*

După cîteva zile, Paul de Castella, întorcîndu-se de la Port-Fairy la stațiune, găsi pe Hubert frămîntat de gîndurile nouă și de planurile pe care și le făurea de cînd vizitase proprietatea vecină. Aflînd de condi-

țiile destul de favorabile ale lui mister Donald, nu stătu nici o clipă în cumpănă ca să-și dea întreaga aprobare. Era mai cu samă bucuros că nu se despărțea de fratele său mai mic și putea să-l aibă lângă el.

Prețul de cumpărătură era de șapte livre-sterling de cap de vită. Vițeii mai mici de șase luni nu se socoteau. Prețuirea avea a se face fiind de față vânzător și cumpărător, deoarece numărul vitelor nu se cunoștea încă.

După ce primi răspunsul și înțelegerea rămase definitivă, mister Donald ceru timp de o săptămână, ca să-și adune cirezile în închisori. Cu oamenii lui repară împrejmuirile, făcu un țarc mare, în care puteau intra toate vitele și desfăcu, din acel țarc, o strungă pentru numărătoare.

În ziua hotărâtă, Paul de Castella, însoțit de intendentul său, de Guillaume și de Hubert, sosi la Darly. Scoțianul era asistat și el de intendent, care-i era rudă, și de doi prietini.

Toate vitele se aflau mînate și închise în țarcul cel mare anume pregătit. Din acest țarc erau trecute rînd pe rînd, în grupe de cîte cincizeci, într-o altă închisoare și de acolo la strungă. Astfel se făcea numărătorea și vitele numărate treceau iar în libertatea pășunilor.

La strungă stăteau cei opt oameni, avînd fiecare hîrtie și creion. Fiecare își făcea însemnările. La urmă trebuia să aibă loc controlul.

Priveghetorul lui Donald era în împrejmuirea mijlocie, c-o prăjină lungă în mînă, ca să îndrumeze vitele și să le oprească, dacă se isca vreo discuțiune în privința vârstei vițeilor și juncilor. Numai juncii de la șase luni în sus puteau avea onoarea să aducă vechiului lor stăpîn cîte șapte livre fiecare. La ieșirea din strungă,

intendentul de la Yering striga felul mărfii : bou, vacă, vițel ori junc — și fiecare își făcea însemnare pe hîrtia lui. Din răstimp în răstimp, în vreme ce ieșea la cîmp un rînd de vite și intra din țarcul cel mare altul, se făceau verificări în ceea ce se însemna. Ca într-o țară nouă și eminentemente democratică, în împrejurarea unei neînțelegeri, hotăra majoritatea și amîndouă partidele rămîneau înainte bune prietene. Nu era nevoie nici de cuțit, nici de pușcă. De altminteri, de mult colonii erau înțeleși ca violența să n-o întrebuințeze decît împotriva celui cu desăvîrșire pașnic — ori negrul, ori kangurul.

Vreme de șase ceasuri cireada întreagă a scoțianului a trecut astfel prin strungă, și socotelile de pe hîrțiile cele lungi au însumat cinci sute paisprezece boi, cinci sute șaizeci și șapte de vaci și patruzeci și trei de junci — adică o mie o sută douăzeci și patru de capete, pentru care urma să se plătească o sută nouăzeci și șase de mii de franci aur. Suma era mare pentru vremea aceea. Prefăcute în moneda noastră de astăzi, cele 7863 de livre-sterling dau o dovadă de bogățiile care se alcătuiau fără greutate, sub cerul liber, în pajiștile australiene.

În acest preț, intrau și șaptezeci și unu de viței, patrusprezece cai, clădirile strîmbe, colibele prin care se vedea cerul, mobilele, hamurile, căruțele din stațiune și căruța cea singuratică de pe deal, dincolo de puntea peste Yara. De asemenea tot ce mai era acolo, precum și indigenii australieni, dacă mai era nevoie de ei.

— Dacă nu mai aveți nevoie de ei, rîdea mister Donald, s-or duce unde-or vedea cu ochii.

Plata cumpărăturii urma să se facă în trei termene : o treime din bani la facerea contractului de vindere-

cumpărare în fața notarului, celelalte treimi la câte un an distanță. De fapt nu era o vânzare de veci, ci un transfer de concesiune. Proprietar adevărat și singur era numai statul. Vorbim de proprietarul cel nou. Cel vechi fusese Dumnezeu.

După prînz, cumpărătorii încălecară și se duseră să vadă proprietatea situată în susul râului Yara. La cîteva mile depărtare de la colibe, cîmpia își schimba aspectul. Începeau desişuri tari, pe care călăreții avură a le străbate ca să ajungă la malul altei ape, un pîrau mare cu numele Don. Apa aceasta se vărsa tot în Yara. Pe celălalt mal tînarul de Castella găsi pășuni, pe care le socoti bune ca să vîre în ele un spor de vite.

Nu numai vitele trebuiau înmulțite, își făceau socoteală cumpărătorii. Trebuia schimbat locul stațiunii, trebuiau clădite acareturi vrednice de o asemenea întreprindere. Era de făcut totul la Darly.

— Locul colibelor e dintre cele mai poetice, suspină, sara, dinaintea focului, la Yering, Hubert de Castella.

— Negreșit, îi răspundea fratele său, dar va trebui să-l abandonezi. Ai să stai acolo un an ; după aceea, lăsînd poezia, vei trece la realitate.

— Așa este, consimți tînarul, voi deveni și eu un pionier al civilizației.

— Vei deveni un om independent și bogat, Hubert. Aici totul trebuie prefăcut în bani.

— Așa este. Oricît aș rezista, văd că fantaziile mele n-au valoare și trebuie să fac și eu ceea ce fac toți, fără șovăire.

— Fără șovăire și fără milă, Hubert.

— Negreșit, Paul, fără șovăire și fără milă. Altfel își bat joc de noi paserile-rîsului. Și ne muștră cu glasuri ascuțite, papagalii kakatoes. Și se uită cu viclenie la noi kangurii. Și se scufundă în baltă, bățînd cu dis-

preț din coadă, ornitorincul. Cred că în vremea asta am să am vreme să învăț a zvîrli bumerangul.

— Dragă Hubert, nu spune prostii și leapădă sentimentalismul ca pe o haină veche, care nu-ți poate sluji la nimic. A fost bună poate în Europa ; aici n-avem ce face cu dînsa.

— De mult sînt și eu convins că nu pot face altfel, iubite frate. Să aruncăm tot ce-i vechi și să nu ne gîndim decît la afaceri nouă.

XIV

*Despre cîteva meșteșuguri și despre boii australieni
care seamănă cu rudele lor de la Carpați*

Mister Donald mai stătu la colibele de la Darly pînă ce-și orîndui treburile, după cum fusese învoiala cu cumpărătorii. După ce plecă el, Hubert veni și descălecă acolo definitiv.

Se desprimăvăra și lucea un soare vesel asupra acelor locuri poetice. Priveghetorul cel vechi, Bradshaw, scoțian de neam, rămăsese în serviciu la stațiune cu nevasta și copiii. Era un om cuminte, cinstit și priceput, care-și cunoștea bine meseria. Nevasta lui și copiii se bucurau de schimbările ce aveau să se facă cu stăpînii aceștia noi și tineri. Australiencile cu mirmidonii lor se oglindeau în apa limpede a Corondarei, apoi se certau și ele cu glasuri ascuțite, întocmai cum făceau papagalii de pe clomburile de eucalipt.

La începutul verii, locul cel nou al stațiunii era ales. Concesionarii adresară o cerere administrațiunii domeniilor la Melbourne, ca să li se trimeată un inginer

hotarnic, să le măsoare trei sute douăzeci de hectare alături de Darly, unde voiau ei să-și statornicească noile clădiri. În această nouă concesiune fură transportate colibele de la Darly deocamdată și lemnarii durară alte acareturi și ridicară alte închisori pentru vite. Cu ajutorul unora dintre vecini se făcu pod peste Yara, — un pod adevărat pentru carele cu poveri. De la acest pod accesul la și spre proprietate era mai lesnicios și legătura cu drumul la Yering se stabilă numaidecât.

De pod mai cu samă se simțea mândru tînărul de Castella. Întîmplarea îi adusese meșterii cei mai potri-viți pentru asemenea lucrare : cîțiva marinari care pără-siseră la Melbourne, corabia pe care sosiseră. Atrăși de minele de aur și înșelați după aceea în așteptările lor, acuma se întorceau iarăși la țarmul mării cu nădejdea să treacă iar în lumea veche. Aurul nu-i partea tuturor : cere noroc din naștere. Unii îl caută săpînd cu dispe-rare fără să-l găsească, și alții îl scot la lumină cu vîrfurile cizmei. Deci, în drumul lor spre țarm, acei marinari se opriseră ca să clădească podul. Locul fusese ales la marginea noii concesiuni. La capătul dinspre stațiune al podului, fu clădită și o colibă, unde urma ca străinii trecători să dea taxa de trecere.

Asemenea lucru bun și temeinic aduse laudă în toată împrejurimea pentru de Pury și de Castella.

Se schimbă lucrurile ! spuneau unul cătră altul colo-nii. Avem peste Yara un pod întocmai ca în Europa. Cînd trecem, plătim și taxă.

Kangurii și indigenii treceau prin vad, un vad ascuns între păduri, necunoscut străinilor.

Cînd maiorul Paseley, inginerul-șef al coloniei, veni să vadă lucrarea, clătina cu mulțămire și mirare din cap și întrebă cum s-a putut face așa ceva.

— Meritul nu este al nostru, răspunse Hubert. Meșterii marinari au plecat. Au făcut totul cu câteva macarale și frînghii și cu două părechi de boi.

— Așa ceva numai europenii pot face, a afirmat cu tărie maiorul Paseley. E adevărat că materialul de lemn e al Australiei și copacii au fost tăiați chiar de pe malul apei. Frumoși copaci, pre-me-lege, care au dat niște grinzi de treizeci și șase de metri.

Între acei europeni care lucraseră la pod și la șoseaua de peste apa Yarei se afla și un bătrîn de șaiszeci și ceva de ani, așezat de cîtăva vreme în regiune. Era unul dintre vecinii care dăduseră o mîna de ajutor noului stăpîn de la Darly. După ce marinarii plecară, el rămase încă un timp la lucrarea șoselei. Îi plăcea fără îndoială să vadă cu ochii lui cum acele locuri se prefac și ies din sălbătăcia primitivă.

Bucata de drum, tăiată cu securea în desimea pădurii, rămase pardosită într-o parte și în alta de liane, care cățarau pînă la ramurile de sus perdele, și de tufișuri de mimosa dulce-mirositoare. Chiar în marginea acestui drum nou, la pămînt în ierburi, sau în tufișuri la înălțimea omului, bătrînul Tom avea o dibăcie deosebită să descopere cuiburi de paseri. Ici porumbei sălbatici, dincolo papagali. Îi lăsa la locul lor apărîndu-i c-un semn pe care-l făcea tufelor și locului, și-i ocolea. Topoarele și cazmalele urmau să bată ; glasurile se amestecau ; el se întorcea la unul din aceste cuibare și privea cu fereală dintr-o parte, zîmbind. Uneori, trecînd călare, privea de sus și Hubert de Castella la cloșcuțele acelea pitite în cuib pe ouăle lor, în vreme ce, în jur, se opera distrugerea.

— Aceasta e proprietatea lor, zicea bătrînul Tom, zîmbind cu bunătate. Eu le cer voie să trecem.

— Într-adevăr ? se mira tînărul de Castella.

— Da, mister Hubert. Le cer voie, cu respect.

Bătrînul rîdea cu bunătațe, încrețindu-și tot obrazul ars de suferinți vechi și de soarele lumii nouă.

Se știa că acest Tom era un vechi deportat, care îndrăznise să se așeze cîndva în această singurătate. Cînd sosise el, locurile nu erau ale nimănui ; erau numai ale paserilor și animalelor. Încet-încet, se așezaseră în împrejurimi coloni. Acuma ținutul se populase. Bătrînul osîndit vărsase din el drojdia otrăvită a celeilalte vieți și se uita acuma la lume cu alți ochi. Squatterii îl toleraseră la început și acuma nu se mai puteau hotărî să-l alunge cu cîinii în pustia unde se retrag indigenii și sălbătăciunile.

Cătră începutul toamnei, noua stațiune Darly era în întregime alcătuită și nu mai semăna întru nimic cu cea veche. Colibele sparte de dincolo aici aveau alt aspect ; nu mai sufla vîntul nici prin păreții, nici prin acoperișurile lor. Una era a stăpînilor ; alta a familiei priveghetorului Bradshaw. Pe lîngă aceste două locuinți cu îngrijire refăcute, se mai clădise una pentru lucrătorii stațiunii. Nu lipsea un grajd bun pentru cai. Lăptăria era construită și orînduită cum se cuvenea unei bune exploatări. Fuseseră aduși și trei meșteri zidari care începuseră lucrul la casa de piatră, săpînd locurile de temelie.

Ca să facă față acestor cheltuieli, Hubert și Guillaume vînduseră la Melbourne două sute de vite grase, cu preț de nouă livre-sterling bucata, și o sută cincizeci de viței, care valorau în capitală cîte trei livre fiecare.

Vacile cu lapte aveau preț mai bun. Trebuia însă ca aceste vite să fie întăi scoase din sălbătăcia lor și deprinse cu mulsul. Operația era destul de interesantă și ingenioasă. Vaca cu vițel era întăi descoperită la pă-

șune. Oamenii o împingeau spre închisoare o dată cu tovarășele ei. După ce intra în închisoare, era despărțită de celelalte vaci și trecută într-un țarc, subț o șandrama. Vițelul era lăsat într-un ocolaș special al vițelilor. Cum începea vițelul să strige după maică-sa, vaca alerga mugind în fundul șandramalei și vîra capul printr-o deschizătură, cătră vițelul de alături. Cum vîra ea capul, se lăsa și se fixa un fel de oblon anume pregătīt pentru asemenea treabă, și vaca rămînea prinsă cu coarnele. După aceea meșterul care executa lucrarea aceasta prindea c-un arcan un picior de dinapoi al vitei și-l lega pe un țaruș. Prinsă așa de cap și de un picior, vaca era silită să stea neclintită. Nu mai putea face nici cea mai mică mișcare. Putea veni un copil, s-o mulgă.

După mulsoare, printr-o portiță de alături, era lăsat să intre vițelul. Cum scăpa la uger, cum își înceta chemările și se dădea drumul din strînsoare vacii.

Vînzarea laptelui aducea bun cîștig fermei. În vremea pășunei celei mai bune, priveghetorul Bradshaw cu nevasta și copiii lui mulgeau în fiecare dimineată cu metoda descrisă pînă la o sută douăzeci de vaci. O asemenea cireadă nu putea fi ținută și hrănită în țarc. Trebuia încă un meșteșug ca să fie lăstate acele vaci la pășune și apoi aduse în fiecare dimineată la muls.

După mulsoarea de dimineată, deci, vițeei erau lăsați să-și ia partea. Apoi priveghetorul vîra mamele, cu puii lor, în țarc și închisori și le lăsa acolo cîteva ceasuri. În urmă vițeei erau scoși și duși în ocolașul lor și vacile mînate afară la pășune. Acolo în terenul liber umblau destul de departe. A doua zi dimineată, însă, erau înapoi cu ugerul plin, în preajma ocolașului unde vițelușii le chemau neconținut. Ele răspundeau mugind și boncăluind și așteptau ceasul să fie lăstate să intre.

Cu asemenea rînduială nu trebuia multă vreme vite-
lor să se deprindă cu mulsul și cu oamenii.

Acest concert înfricoșat de dimineață se producea
chiar în vecinătatea colibelor lui de Castella și de Pury.

— Asta tulbură poate prea mult pe domni... zicea
nevasta lui Bradshaw.

— Te înșeli, îi răspundea rîzînd priveghetorul. Pen-
tru urechile stăpînului, mugetul vitelor lui e o muzică
dintre cele mai plăcute.

Se întrebuița la Darly și metoda obișnuită a colo-
nilor australieni ca să deprindă boii tineri cu jugul.

Bradshaw cu băieții lui împresurau și prindeau pe
juncan, după care aduceau lîngă el un bou bătrîn, care
fusesse scos de la muncile cele grele și nu mai era ținut
decît ca să fie învățator boilor tineri încă nedomesti-
ciți.

Bătrînul primește jugul. E adus lîngă el cu de-a sila
cel tînăr și vîrît alături, sub cerbice, și prins în niște
bulfeie de fier ce se încheie în unghi sub bărbie. În
Australia, ca și la noi, boii trag în grumaz.

După ce juncanul e prins alături de bătrîn, li se dă
drumul la amîndoi în pășune. Cel tînăr se smuncește,
sare, zvîrle, se frămîntă, se pune la pămînt. Bătrînul
îl lasă să se vlăguiască, umblînd în tăcere alături și
îndurînd neliniștea înfricoșată a soțului său.

O zi, două, trei, juncanul sălbatic nu vrea să cunoască
mîncarea, apa și hodina. După aceea se domolește.
Atuncea bătrînul mugește cu blîndeță :

— He-hei, fătul meu, cu viclenii aceștia nu te poți
pune. Trebuie să faci după voința lor și să fii cuminte.
Mulțamește-te că ai hrană din belșug și apă limpede
ca lacrima. Se știe de la alți bătrîni ai noștri, care nu
mai sînt, că noi ne tragem dintr-o țară unde omul are
și mai mare dușmănie asupra noastră și unde sînt și

lupi. Țara aceea am uitat cum se chiamă ; e sub niște munți și lângă o dunăre mare...

Venea un fecior al lui Bradshaw cu biciul. Juncanul se scula umilit și cu fruntea supusă și umbla cuminte lângă bătrîn ca să fie pus la un car. «Care țări depărtate și care lupi ? își făcea el socoteala, avînd încă într-însul o drojdie de mînie. Așa-s bătrînii ; au nărav să spuie povești și minciuni.»

Dimineața era limpede și senină. Hubert și Guillaume treceau călări la vînat.

— S-a îmblînzit ? întrebau ei rîzînd.

— S-a îmblînzit, răspundea vesel Hugo, feciorul lui Bradshaw, pîlind ușor pe juncan cu sfîrcul harapnicului.

Expediția celor doi stăpîni se făcea cătră sihla muntelui, în desimile cele mai depărtate și mai nestrăbătute, unde vaci și tauri rătăciți și sălbătăciți dăduseră naștere la un grup ce mergea înapoi în timp și în specie — cătră bourul de odinioară. Astfel, din boii europeni duși în Australia, pămîntul nou tindea să creeze pe strămoș — însă un strămoș fără frumusețe și putere, vition ca o fiară, cu coarne țapoșe. Acești sălbatici intrau în pășunile bune la păscut ; uneori luau cu ei în sihlă unele vite ale cirezilor ; în orice caz urmele lor se vedeau în vițeii care apăreau în închisori, dihăanii stranii lângă mamele lor de rasă.

În vremea căldurilor celor mari aceste sălbătăciuni coborau pînă la Corondara și malul Yarei.

De Castella și de Pury duceau cu ei arme grele cu încărcătură tare.

După un timp de umbriet în susul Corondarei, unde acei sălbatici fuseseră semnalăți, squatterii găsiră doi dintre ei într-o poiană. Apropiindu-se cu luare-aminte pe sub gomieri, traseră asupra lor, de la o distanță de

șazeci de pași. Amîndouă animalele, lovite în cap de glonte se scuturară. Unul din tauri intră în desime, pufnind și mugind înfricoșat. Celălalt făcu două copce înainte, scurmă de cîteva ori pămîntul cu copitele și împunse în dreapta și în stînga amenințător cu coarnele; văzu pe vînători și se prăbuși asupra lor furios. Ambii squatteri întoarseră caii în loc, căutîndu-și salvarea în fugă. Sălbaticii erau așa de tari încît, dacă nu erau loviți la ochi, la ureche, ori străpunși în inimă, nu cădeau. Se scuturau și veneau cu mînie la atac.

Coborînd de la Corondara cătră malul Yarei găsiră un bour singur la o margine de dumbravă. Întrebuințînd o altă metodă obișnuită colonilor, de Castella descălecă într-un tufiș, iar Guillaume se duse asupra sălbătăciunii atîțînd-o și zădărînd-o. Cînd animalul puse coarnele în pămînt și se aruncă în fugă după dînsul, de Pury își purtă calul spre tufișul tovarășului său, aducînd în urma lui animalul furios. Hubert trase de la cîțiva pași. Animalul căzu dintrodată, cu fruntea înainte, înfingîndu-se în pajiște cu coarnele-i mari și rămînînd țintuit în acel loc, cu capul prins sub masa trupului.

XV

*Despre aventuri bănoase și un continent
care a fost odată*

Într-o zi, domnii de la Yering stăteau întinși alene în cerdac, după masă, fumînd și vorbind despre felurite lucruri, cînd căteaua de vînat Flora se ridică lătrînd de la picioarele lor și se repezi la poartă. Nu

era un lătrat mînios, ci o manifestare de veselie pentru un prietin. Într-adevăr, cînd cei din cerdac se ridicară să vadă ce este, văzură înaintînd spre ei pe Ernest Leuba, compatriot elvețian, care trăise multă vreme în serviciul lui Paul și care plecase de cîtăva vreme într-o lungă călătorie, de la Sidney la Adelaida, prin interiorul uscatului.

Cei din cerdac păreau totuși a sta la îndoială dacă au de-a face cu el, așa era de slab și de ars de vînturi bietul băiat.

— Tu ești, Leuba? strigă în sfîrșit Paul, plin de uimire. De unde vii în starea asta și încă pe jos?

— Calul meu l-am lăsat într-un pîrâu din cîmpia fluviului Murray, răspuse Ernest Leuba, rîzînd. Faceți bine și-mi dați cheia de la cufăr, ca să mă duc să mă schimb: pînă ce trec, închideți ochii și nu vă uitați la hainele mele. După ce mă spăl și mă schimb, vin aici ca să vă spun o poveste. Sînt mulțămît că am ajuns. De multe ori am crezut că am să rămîn prin locurile unde eram și că la Yering nu va sosi decît numele meu. Bine v-am găsit sănătoși; vă salut!

Cu acest strigăt vesel, Leuba trecu pe lîngă cei de față. Purta niște pantaloni de doc albastru și o cămașă de flanelă roșie, iar deasupra un fel de mantie enormă cu brandeburguri. În cap o pălărie pleoștită de frunză — frunza arborelui-varză, cu care indigenii se acopăr pe cap. Încălțămintele îi erau rupte și prăfuite. Întregul lui costum așa de bizar, așa de vechi, așa de decolorat, așa de sfîșiat, spunea o poveste tristă despre cel care-l purta, poveste a năcazurilor, ostenelilor, foamei, drumurilor lungi, popasurilor de noapte la foc de găteje, a nesomnului pe nopțile de ploaie rece ale iernii.

Typoön îi dădea ocol cu respect și cu spaimă :

— *Oh! mister Leuba, you very thin, you no planty ciau-ciau, you small sleep along bush. Oh! mister Leuba, dinner very good.*

Tînguindu-l astfel că-i slab, că n-a mâncat îndeustulător, că a dormit rău în păduri, chinezul își desfăcea gura larg cu un rîs amical, făgăduind lui mister Leuba cel mai *very good dinner*. Se repezi să caute cantități și calități pentru o masă îmbielșugată și nu-și înceta exclamațiile de uimire și oroare pentru starea în care prietinul casei se întorcea din lunga-i călătorie.

Cînd Ernest Leuba se așeză, îndeustulător hrănit, într-un fotoliu confortabil, încercă să istorisească peripeciile prin care trecuse. Avea dreptate să fie trudit și slab, căci făcuse un drum de două mii de kilometri, călare, cu o cireadă de două mii de capete de vită, ca s-o aducă din interior la țărmul sudic, și, în tot timpul marșurilor, contramarșurilor și rătăcirilor, vreme de cinci luni de zile, nu se culcase niciodată într-un pat.

— Să vie acuma cineva să-mi dea bogățiile lumii ca să fac din nou ce-am făcut, n-aș primi, declară el cu patos.

În clipa aceea era sincer. Însă, mai tîrziu, dorința de aventură și de cîștig l-a îndemnat să intre din nou în sălbătăcia ținuturilor din interiorul continentului.

— Spune ! îl îndemnă Paul.

— Ce să spun ? se mira Leuba. Lăsați-mă întăi să-mi vin în fire. După ce mi-oi veni în fire, n-am să pot spune nimic. Ar fi să vă spun toate acuma, cît fierbe în mine încă sîngele, cît mă dor rănile, reumatismele, cît am ca niște spini în toată ființa amintirile crîncene ; dar acuma abia aștept să mă întind într-un pat și să dorm.

Încet-încet, în zilele ticnite care au urmat, Leuba și-a istorisit năcazurile. De altminteri pățania lui fusese a multor squatteri.

La două sute de mile la nord de Sidney, se întinde o regiune vastă numită Englitera-Nouă, împărțită în stațiuni imense în care coloniștii izolați acolo cresc cirezi de câte treizeci de mii de capete și turme de sute de mii de oi. Stațiunile acestea sînt proprietate a unor squatteri bogați care rezidează la Sidney. Domniile lor nu pot trăi în interior, pe arșițe excesive și geruri. Au oameni vrednici care le fac treaba și domniile lor se mulțămesc cu cîștigul. Meseria aceasta s-a mai văzut și în alte părți de lume.

Englitera-Nouă e un ținut celebru prin frumuseța vitelor și oilor care cresc acolo. Aceste vite și aceste oi, transportate în sud, în climaturi mai blînde și pășuni vecine cu marea, se îngrașă repede, sporindu-și valoarea. Luată din interior și duse la Sidney și la Melbourne, vitele și oile își schimbă prețul în așa măsură încît afacerea poate deveni o mare ispită pentru un om vrednic. Se găsesc deci destul de des coloni care se duc și cumpără cirezi și turme în Englitera-Nouă. Aduc spre sud, unii, mii de boi și vaci, alții zeci de mii de oi. O asemenea expediție durează cinci pînă la zece luni, care înseamnă cinci pînă la zece ani de viață.

Pentru o atare întreprindere, prin urmare, trebuie să ai bani. În al doilea rînd trebuie o sănătate de fier și un mare curaj. N-ai alt tovarăș decît singurătatea, care e agrementată de o trudă istovitoare. Nu numai de trudă, ci și de umezeala iernii. Drumul din interior la coasta sudică nu se poate face decît în vremea ploilor iernii. Dacă turmele ar întîrzia pe drum pînă ce sosește vara cu arșițele și seceta, ar pieri în întregime în anume zone pustii, lipsite complet de apă.

Squatterul întreprinzător ia cu sine oameni care-l ajută. Cu toate acestea, în orice clipă a zilei trebuie să fie și el în șa, cu ochii pretutindeni, făcînd drumul nu numai înainte, ci și înapoi. Iar noaptea, de asemenea trebuie să se culce îmbrăcat lîngă un foc de vreascuri și să doarmă numai c-un ochi. Cînd e mai greu, atunci trebuie să fie mai atent și să dezvolte mai multă energie. Iată ce povestea Ernest Leuba :

— Un prietin pe care îl cunoașteți, Darchy, englez crescut și educat în Elveția noastră, s-a hotărît să cumpere de la Weewaa, pe Nammoi, o cireadă de două mii de boi. Localitatea era la trei sute de mile de Sidney. De la Weewaa cei două mii de boi urmau să fie scoși în districtul Adelaida, în locul unde Darling se varsă în fluviul Murray. Era în vremea iernii, luna lui mai ; m-am hotărît să întovărășesc și eu în acea expediție interesantă pe Darchy. Pe lîngă mine și prietinel nostru urmau să mai meargă către Weewaa încă șapte oameni : doi tineri aspiranți de squatter, care făceau drumul pe socoteala lor ca să învețe meșteșugul și pe care-i tratam ca pe frați ai noștri ; trei priveghetori, bărbați vechi și încercați, un conducător al căruțelor și doi negri : aceștia ca să adune caii, dimineața, să urmărească vitele rătăcite, să îngrijească de vînat pentru mîncarea noastră și să lucreze luntre, la nevoie, pentru trecerea apelor.

Am luat de la Sidney șaisprezece cai de călărie, șase cai mari de povară și două căruțe tari. Am încărcat o tonă de făină, doi saci de zahar ; o ladă de ceai, o puțină de carne de vacă sărată și un butoiș de rachiu. Pentru mine, pentru Darchy și cei doi squatter-ucenici găsisem un cort mic de campanie.

Ne-am îmbarcat la Sidney și am coborît cu toate ale noastre — oameni, cai, căruțe și provizii — la Mait-

land, pe râul Hunter. În acest punct, am înhămat, am încălecat și am pornit spre Weewaa.

De la Maitland la Weewaa sînt trei sute de mile. Am umblat încet, ca să cruțăm caii. Nu făceam decît șaisprezece mile pe zi. Ne opream la un mal de apă, lîngă o pădure, puneam piedici cailor, le dădeam drumul și pregăteam popasul de noapte.

La o lună după ce am plecat, am ajuns la Weewaa. Frumos nume și urît loc : o tristeță de o sută de mile lungime. Colibe de păstori ici-colo ; întinderi drepte ; mii și mii de oi și boi. Oamenii săraci care păzesc aceste averi mișcătoare ale bogătașilor de la Sidney au privirile cenușii ca orizontul acelei pustietăți.

La Weewaa, — lucru de mirare, — am găsit oameni. Vreo trei sute de locuitori își înșiraseră casele pe o uliță, la malul apei Nammoi. Este acolo un han, ce nu poate deveni celebru decît prin lipsa de curățenie și confort. Ar fi fiind, pe cît se spune, și un fierar. Se găsesc acolo și alte binefaceri ale lumii, între care un post de poliție.

În acest loc plin de colb, a sosit cireada așteptată de mine și de Darchy. Cînd am văzut că se întunecă văzduhul și am auzit zvonind de mugete întreaga împrejurime, am încălecat cu oamenii noștri și am mînat cu harapnicele spre malul apei cireada satului. Boii noștri veneau de pe celălalt mal. Cînd au văzut cireada satului, s-au oprit. Păstorii care-i aduceau au rupt cu bicele un pîlc din cireadă și l-au împins în râul Nammoi. Îndemnați și de mugetele vitelor de dincoace, boii din pîlcul împins în apă au pornit înot. Apa are în acel loc mai mult de o sută de metri lățime. Împunși de strămurări, arși de bice, îndemnați de răcnetele grozave ale păstorilor, boii înotau strîns unul în altul în rînduri de cîte zece, cum e obiceiul lor, rupînd sforul

apei. Am avut noroc să vie într-o întinsoare cătră noi. Uneori întregul grup se întoarce deodată din mijlocul râului și revine la malul de unde au plecat. Cum au ajuns cei dintâi la cestălalt mal, ceilalți rămași au și pornit mugind și îmbulzându-se spre trecere. Cu mare greutate îi puteau stăpîni păstorii, desfăcîndu-i în pîlcuri ca să nu se prăvălească toți o dată în rîu. Trecerea aceasta a două mii de boi a fost un spectacol măreț pe care îl priveam emoționat, stînd neclintit, călare, în rînd cu tovarășii mei.

După trecerea boilor ne-am dus la niște închisori ale locului, unde s-a făcut numărătoarea. Erau boi voinici și aleși, în vîrstă de cel puțin trei ani. Plata s-a făcut pe trei livre-sterling de cap. Cum se vede, Darchy a depus o sumă imensă. Se poate înțelege după asta și cîștigul la care avea drept.

După numărătoare, am poposit o noapte. A doua zi am pornit călări spre sud, luînd direcția spre Macquarie. Aveam deocamdată de străbătut o sută optzeci de mile. Acuma începea adevărata muncă a noastră și a oamenilor care ne însoțeau.

Ne sculam în zori de zi și porneam vitele. Căruțele erau încărcate iar cu boclucuri și provizii, și ne urmau îndată. Darchy călărea înainte, depărtîndu-se, ca să aleagă popasul amiezii. La oprire, toată lumea sta cu grijă, ca să stăpînească cireada. Negrii pîrpîleau repede pe foc vînatul lor ori carnea proaspătă cumpărată din stațiuni. Cînd nu aveam nici una, nici alta, scoteam carne murată din butoi. După mîncare — ceai. Băutura asta ne era trebuitoare și dimineață, și la amiază, și sara.

Ne odihneam trei ceasuri și porneam iar. Prietinel nostru era din nou înainte cercetînd oprirea de noapte. Cîteva ceasuri înainte de sfîrșitul zilei, boii erau lăsați

să pască. Pe urmă erau opriți, iar noi făceam de pază, cu rîndul. Grija hranei, grija pazei, truda zilei, neli-niștile nopții, frămîntările vitelor, vîntul care ne spulbera, ploile care ne udau, toate s-au urmat zi cu zi, noapte cu noapte, ca o suferință ce trebuia să dureze o veșnicie. Cînd, după frămîntări și spaime, cireada își rupea rîndurile, împrăștiindu-se, trebuia să încălecăm, ca s-o adunăm și s-o stăpînim pînă la ziuă. De multe ori nu închideam ochii noaptea întregă, și, a doua zi, plecam dis-de-dimineată, fără o clipă de întîrziere.

Povestirea aceasta pe care noi numai o schițăm aici, a format foiletonul senzațional al cîtorva după-amiezi, în tihna cerdacului de la Yering. Leuba înșira capitolele ei fără o metodă anumită ; se întorcea îndărăt, se oprea la întrebări ca să răspundă cu amănunte și peripeții ; anunța urmarea pe altă dată ; apoi rămînea cu ochii în gol, simțind încă povara suferințelor trecute. Era, în ce debita el, epopeea vremurilor de eroism a squatterilor australieni de acum optzeci de ani.

Și boii, ca și oamenii, își recunosc șefii, remarca într-una din zile Ernest Leuba. După cîteva zile de drum, ochiul exercitat al squatterului deosebește cu ușurință care sînt boii influenți printre semenii lor, cei cărora li se zice acolo „leaders“, ca și într-o adunare omenească. Cînd cireada se împrăștie dintr-o pricină oarecare, squatterii caută să adune întăi și întăi pe șefi. În jurul lor se strîng și ceilalți. Cum lipsește unul dintre aceștia, stăpînii știu că împreună cu el se află un grup destul de însemnat. Trebuie să se întoarcă îndărăt să cerceteze în laturi ; uneori se pierd zile întregi pînă ce e găsit.

La douăzeci și două de zile după plecarea de la Weewaa, expediția, după ce străbătuse câmpiile numite Liverpool și Castelreagh, a ajuns la râul Macquarie — apă destul de largă și de bogată. Aici începeau a se vedea câmpii cultivate. Casele aveau înfățișare de case ; nu mai erau colibe strâmbe, ca în pustie. Ploi mari căzuseră, apele râului erau umflate. Darchy și Leuba au așteptat acolo opt zile, ca să poată trece. Când puhoiul scăzu îndestulător, negrii aduseră la mal luntrile alcătuite de ei din scoarță de gomier. Cu două luntri, trecură rînd pe rînd oamenii și proviziile. În urma oamenilor veniră caii, înot. Când o parte din oameni fură dincolo, încălecară, iar cei rămași împinseră cireada în baltă, mînînd întăi leaderii. După ce trecură toți boii, negrii veniră cu luntrea, ca să ia pe oamenii rămași. După aceștia, iarăși înot, caii lor. În sfîrșit, la urmă, carele garnisite cu butoaie goale, erau legate cu o funie lungă trecută la celălalt mal. Un cal era înhămat la acea funie și trăgea pluta pînă ce ajungea dincolo la celălalt țarm. În alte împrejurări, cînd apa nu-i prea largă și curentul nu e prea repede, negrii împing singuri pluta, unul înotînd dinainte și altul dinapoi, purtînd-o oarecum în grumaz.

După Macquarie locurile au început să devie iarăși rele. Din loc în loc, întîlneau tufărișuri înalte în desiimea cărora era umbră și nu putea crește nici un fir de iarbă. Vitele flămînde într-una încercau să răzbească prin sihlă ca să găsească undeva hrană. Cînd intrau în întunericul acela plin de liane încîlcite, trebuia o muncă istovitoare ca să fie scoase la lumină și la drum. Cireada a fost împărțită în două ca să fie ușor de supraveghiat. Pe urmă a fost împărțită în trei. Truda rămînea, totuși, însoțită de grijă și de nesomn. Zilele acestea de zbuclum nu erau răsplătite decît cu lipsa de

apă bună și de mâncare proaspătă. La popas oamenii sorbeau ceai, cufundați într-o tăcere posomorită. Australienii porneau flămânzi să caute vînat ori ultimele vite rătăcite. Prin asemenea locuri grele, expediția a mai umblat douăzeci și cinci de zile, ca să ajungă la Lachlan.

Era în luna lui septemvrie ; ploile urmau una după alta fără întrerupere. Erau ploile primăverii.

Răzbiți pînă la măduvă și rărunchi, oamenii aceștia, călăuzind vite slăbite de foame, dintrodată, la 24 a lunei, ieșiră la o cîmpie largă plină de aburi. Lucea în întinderile imense soarele începutului de primăvară. Sihla pustie se isprăvea deodată. Înainte, se deschidea bielșugul pășunilor. Cursul rîului Lachlan era însemnat de o perdea cotită de gomieri și mimose. Din aceste dumbrăvi rare, adierea vîntului aducea dulce mireasmă. Era capătul suferinților. Oamenii înălțară ochii spre cer. Vitele se repeziră în tumult la iarba grasă.

Mai era încă mult drum pînă la capăt ; țara era însă îmbielșugată ; viața începea să aibă iarăși preț ; celui care murise în pîcla iernii îi părea acum rău, căci soarele pornea iarăși minciuna încîntată a unui an nou.

De la Lachlan la Apple-Hill și de la Apple-Hill la Murray, drumuri și popasuri, după drumuri și popasuri. Pe malul fluviului Murray, Leuba avu prilejul să vadă o scenă dintre cele mai interesante. Aici era un loc unde se țineau indigenii, ca să ducă în luntrile lor de la un mal la altul pe călători și să ajute la trecerea cirezilor și a hergheliilor. Indigenii dintr-o asemenea tabără, sătui de oposum și de mîță sălbatică, se hotărîră să cerce gustul oilor. Deci cîțiva din ei apucară dintr-o turmă din apropiere o oaie și, aducînd-o la focul de popas, o străpunseră cu țigla, cum văzuseră

că fac colonii, și o așezară deasupra jarului. Stăpînul oilor, vestit de întîmplare, dădu numaidecît de știre vecinilor. Squatterii încălecară imediat ; la cavalcada lor se alăturară și străinii care erau la vadul fluviului cu două mii de boi, trecură din poiană în poiană în galopul cailor, pînă ce găsiră focul negrilor. Oaia era încă în țepușă și australienii își arătau dinții, rîzînd de mai înainte de plăcerea pîntecului lor. Squatterii călări năvăliră dintrodată asupra lor, înfășurîndu-i pe pieile goale în harapnice și prăvălindu-i sub copitele cailor. Cîți putură scăpa în desime nu se mai opriră din fugă întreagă noapte și se suiră în cel mai singuratic munte, sub lună, ca să se tînguie unui Dumnezeu negru, holbat și supărat. Cîțiva rămaseră morți în poiană. Păgubașul își luă oaia.

După trecerea râului Murray, Darchy a isprăvit afacerea cu boii predîndu-i unui neguțator de la Adelaida, cu preț de cinci livre-sterling de cap. Se realiza deci un câștig de două livre de vită — ceea ce însemna patru mii de livre-sterling. Era o sumă foarte mare atunci ; e o sumă enormă calculată și după moneda noastră de astăzi. Desfăcînd cai, căruța, boclucuri, Darchy își întorcea și o parte din cheltuieli. Cheltuieli în bani de altfel fuseseră puține. Nu se cheltuiesc bani în asemenea expediții, ci viață și tinereță. Odată cu livrele-sterling, Leuba și Darchy primeau viermii reumatismelor și bolilor ascunse, care aveau să iasă după ce vor fi clocit îndeajuns și vor fi fost hrănite cu mîncări bune și șampanie.

După banchetul de despărțire, Ernest Leuba încălecă pe un cal bun pe care-l primise în dar de la prietinel său și se îndreptă spre Yering. Ziua în soare, noaptea sub stele ; alte trude și suferinți, friguri rele, oboseli înnoite, ape trecute înot, calul căzut într-un sorb ; rătăcirî

pe jos ; câte și câte peripeții ale unui om voinic, îmbătat de tinereță, care-și dă toată silința să se cheltuiască grabnic... În sfârșit ajunge la o casă de prietini, e primit și ospătat cu dragoste ; povestind peripețiile suferințelor pare că dintrodată le și uită. Rîde și petrece, mîni se va întoarce iar, ca să facă altă ispravă. Pe urmă va dormi sub un eucalipt și, pe mormîntul lui, va înflori mimosa. Și în Australia deșertăciunea este deșertăciune. Goana după aur, pribegiile după cirezi de boi, milioanele cîștigate cu aceeași valoare ca și clipa indigenului australian, cînd zvîrle bumerangul.

În cerdacul de la Yering, tinerii pionieri închină cupe de vin.

— Asta e adevărata viață ! zice Hubert de Castella. Trăiască tinereța și soarele !

Soarele se înnoiește ; tinereța n-are decît un anotimp. Bumerangul vîjiie descriindu-și parabola elegantă ; rațele izbucnesc spre azurul cerului. Kangurul și negrul se retrag în singurătățile cele mai ascunse ale pustiei. Un continent nou își mișcă turmele și-și leagănă holdele în soarele altui veac.

Australia cea adevărată era încă, pe cînd rîdea în cerdac la Yering tînărul de Castella. Australia cea adevărată nu mai este.

LISAVETA

J

Era într-o duminică, zi de târg.

Alisandru Panțîru, vecinul nostru, se îmbrăcase cu straiile lui cele bune, cu gândul să se ducă la biserică ; însă pe urmă și-a adus aminte că are un negustor datornic pentru niște lemne.

— Poate-oi putea scoate banii de la Baron, a zis el cătră nepotu-său Florea, care îi era și fin și argat fără simbrie la casă. Dacă mă întorc cu folos, duci mâni la țigan fierele plugului.

— Le-am și dus de-asăară, a răspuns rîzînd Florea ; ai dumneata de unde plăti și fără datoriile de la prietini. Pămîntul n-așteaptă.

— Ai tu dreptate, măi băiete, a răspuns moș Alisandru. Azi e soare de primăvară. Dar să știi tu că datoria veche e comoară, mai cu samă datoria de la prietinel nostru Iosu.

Florea n-a mai zis nimic. S-a întors ca să intre în grajd.

— Ce face Murgu ? a întrebat moș Alisandru, ridicîndu-și toiagul de pe prispă.

— Acu-i bine, uncheșule, s-a întors pe jumătate Florea ; i-am dat o leacă de trifoi și văd că mîncă.

A băut ș-o țîră de apă. S-a fost vlăguit ieri cu atîta cărătură de nuiele. Dar dacă l-a spîntuit doftoru cu mîna dumnisale, nu mai am eu grijă.

Moș Alisandru s-a veselit, bătînd cu bățul în pămîntul zbicit. Doftorul era el.

— Apoi eu mă duc, nepoate și fine.

— Du-te cu bine, uncheșule, și să te întorci sănătos.

— Da' încuietoearea asta de la poartă tot nu-i gata ?

— Gata mîni, odată cu fierele.

— Da' aiștia nu-s acasă ?

«Aiștia» erau feciorii însurați, care trăiau cu nevestele lor în casa cea mică. Cu acei feciori și cu nuro-rile, Alisandru Panțîru își împlinea toate treburile cîmpului și gospodăriei.

— S-au dus la biserică... Acasă rămîne finu Florea.

— Las' că-ți vine și ție rîndul, s-a domolit uncheșul atins puțin de tonul nemulțămît al lui Florea. Văd că ai ș-aici dreptate. Ce-atîta biserică ? Doar n-au să se ducă la călugărie, nici n-au să se sfințească.

— Ba se sfințesc, uncheșule ; azi îi împărtășește popa Petrea.

— Ei, atunci am înțeles, a rîs moș Alisandru ; s-or curăți și ei de-atîtea pacate. Cînd s-au mărturisit, spus-a careva părintelui Petrea de bucata ceea de slănină ? Cît am cercetat, n-am putut afla cine mi-a îndosit-o. Tu nu ești, că tu mînînci cu mine. Iar ei își au viața lor deosebită, fiecare în casa lui. Să știi că s-au spurcat mîncînd slănină în post.

— N-aș crede, uncheșule. Da' la urmă nu-s feciorii și nurorile dumnitale ?

— Ba asemenea nelegiuire, măi fine și nepoate, pe mine mă îngreșează.

— Eu socot mai degrabă, uncheșule, că a dat-o careva din neveste Saftei Ursărița, pentru treburi de-ai lor femeiești.

— Asta-i ! a bătut moș Alisandru cu ciubota dreaptă în pământ. Va fi fiind cea holbată ? ori cea cu nasul lung ? Ha ?

Florea intrase la cai. Moș Alisandru Panțîru și-a scuturat căpățîna ca să-și aducă mai pe frunte cușma, și a mormăit ceva cătră sine însuși. S-a mai uitat prin gospodărie. Toate erau la locurile lor bine rînduite ; cîinii în lanțuguri. A deschis portița și a ieșit.

A ridicat nasul, ca să cunoască dincotro adie vîntul. Vîntul adia dinspre amiază și soarele strălucea cu putere. Gospodarul a mormăit iarăși ceva, de data asta cu mulțămire, și s-a dus spre tîrg printre căsuțele sărace și grădinile înmugurite.

Negustorul cătră care se ducea era într-adevăr bun prietin al lui moș Alisandru Panțîru : un bătrînel sărac, cu puțină marfă în dugheană. Însă cărturar bun și filosof care nu se mai află. Ca un patriarh înțelept despre care se povestește în cărțile sfinte, răsfoite de moș Alisandru la lumina focului din sobă în serile lungi de iarnă. Bătrînul Panțîru știa pe de rost toate pildele lui Solomon-împărat și vorbele cele minunate ale lui Isaiia-proroc, și plîngerile lui Irimia cînd au stat jidovii în robie la cetatea Vavilonului. Acel negustoraș avea credință tare în Dumnezeu și de multe ori moș Alisandru se simțise alinat de vorbele lui și, cerîndu-i cîteodată sfat în unele interese și nedumeriri ale sale, se aflase folosit. Așa că, atunci cînd se ducea la tîrg, gospodarul nu-l ocolea niciodată pe prietînul său Iosu.

Era vorba de Iosub Aron, talmudist vechi, care-și cîștiga cu greutate viața din marfa puțină și ieftină pe care o ținea în dugheană. Rămăsese în acei ani tîrzii

numai cu soția sa Malca și cu feciorul mezin. Bătrîna era și negustorița care se certa pentru preț cu țărani de prin sate, pe cînd moșneagul său sta cufundat și uitat în textele sfinte.

Cercetîndu-l în trecuta iarnă, pe o vreme aspră, moș Alisandru l-a găsit pe Iosu Baron, cum îi spunea el, ca-ntr-o ghețarie, învălit într-o cergă și clănțanind. Jupîneasa Malca, mititică și uscată ca și moș Iosu, s-a oprit în mijlocul casei, cînd l-a văzut pe Alisandru Panțîru intrînd, și l-a privit cu niște ochi neclintiți ca dintr-o altă lume și altă viață. Gospodarul s-a speriat nu atît de starea aceea a bătrînilor ovrei, cît de porunca lui Dumnezeu, pe care o cunoștea în acea clipă și care-l adusese pe dînsul în anumit ceas în odăița lor înghețată. Era minune și poruncă cu atît mai vîrtos, cu cît el venise la tîrg c-o sanie încărcată cu lemne tăiate, ca s-o vîndă vreunui neguțator care avea nevoie. A descărcat în clipă căruța și a ajutat pe jupîneasa Malca să aprindă focul în soba rece. Las' că-i erau bătrînei mînile țapene, dar tîrgoveții nici nu știu să clădească cu meșteșug și să aprindă c-un fir de iască fulgerat de scînteile amnarului un foc ce se umflă în pripă ca o floare de aur.

Acuma, domnu Iosu negustorul a ieșit la soare și au prins a-i intra oameni de prin sate în prăvălie. Poate va fi sclipuit ceva gologani și pentru datoria de astă-iarnă. Ei, dacă nu s-a putea chiar acuma, a rămînea pe altă duminică. Drept dobîndă pentru acea sumă, moș Alisandru se gîndește să-l întrebe pe negustor unele și altele, vești de prin lume și din țară.

Se zvonea încă din coada acelei ierni a anului 1887, cum că Nunucă Ruset, stăpînul moșiei, are să vie cam pe după Paști, să se așeze pe vară la palatul dumnisale din Vatră și Tîrg, deasupra văii Siretului.

Cînd Alisandru Panțîru a ajuns din urmă un grup de săteni care umblau domol mînînd din urmă cîteva vite slabe, tocmai despre asta i-a auzit grăind c-un fel de bucurie pe care el n-o înțelegea. Vine boierul să se așeze la moșie.

— Bună dimineață, i-a salutat el rînjind pieziș ; vă bucurați tare ?

— Da' de ce să nu ne bucurăm, bădică ?

— Bucurați-vă, oameni buni, cît vi-i voia.

După ce a trecut el, fudul în straiie albe și cu scurtă de șiac cenușiu, oamenii și-au zîmbit cu înțeles.

— Dacă vine boierul, poate s-or mai împutîna cîștigurile unor chiaburi. Dă, mortăciune ! a strigat unul din ei cătră un vițel care poticnise în bot la marginea drumului. Mînca-te-ar un lup, să scap de tine...

Alisandru Panțîru auzea vorbele care se rosteau în urma lui și pășea cu mai multă semeție, fără a se mai uita în urmă.

— Ce știi ei, saracii... a mormăit el.

A dat îndată în tîrgușor. Într-o lature, în dreapta, rămăsese păduricea boierească din care se zărea acoperișul roșu al palatului rusetesc. De la zaplazul curții, se deschidea un medean larg în care se aduna lumea de prin sate. După medean se înșirau dughenile tîrgușorului, maghernițe leproase, grămădite una în alta. Nicăieri un pom ori o floare. Pînă aici Alisandru Panțîru venise pe drum zbicit ; acuma intrase într-o ciomîrlă măcinată și frămîntată ca o smîntînă cenușie. Porci slăbănogi, cîni numai ciolane și piele, de soiuri necunoscute în alte părți de lume, căutau și pipăiau, cu boturile și sfîrlele, nu hrană, ci vreun vîrtej care să-i soarbă și să-i ducă spre alt tărîm. Oriunde i-ar fi dus ar fi fost mai bine. Aici totul era de un cenușiu sarbăd.

Hotarul celălalt al târgului nu era departe ; se vedea cătră niște coșere și cătră un țintirim ovreiesc. Oameni rățăceau printre dugheni cu puține produse de vânzare. Unii se opreau și sfătuiau puțin, apoi se uitau la deal, la vale, așteptînd fără nădejde să se întîmple ceva. Primăria se afla în altă uliță, tot așa de pustie. S-a auzit un timp bătînd o darabană, și un crainic a prins a striga o poruncă. Unii din săteni se îndrumau într-acolo.

Alisandru Panțîru s-o oprit în fața dughenii prietinelui său Iosu.

— Bună dimineață, domnu Baron ! a strigat el cu voie bună.

— Mulțămesc dumnitale, bade Panțîru, a răspuns ovreiu. S-a uitat o clipă țintă la prietinelui său și a înțeles numaidecît că nu are a se bucura mult de asemenea vizită.

— Dumneata ce zici, domnu Iosu ? a urmat gospodarul cu aceeași voie bună. Văd ici-colo că lumea se bucură de venirea lui Ruset. Bine-i ori nu ?

Iosub Aron filosoful a zîmbit subțire și a clătinat din cap.

— Bade Panțîru, a răspuns el, ai și dumneata destui ani și destulă minte, ca să deslegi asemenea întrebare.

— Am și eu ani, slavă Domnului, dar dumneata, domnu Iosu, ești mai vechi decît mine. Mustața mea e numai puțintel stropită de ninsoare, pe cînd barba dumnitale e ca năgara. Față de așa barbă albă, rămîne rușinat și popa Petrea. Mai adăogind și cărțile pe care le cetești, cată să le știi toate mai bine decît mine. Dumneata, domnu Baron, ești un înțelept al lui Israil.

— Prietine Panțîru, a cuvîntat ovreiu cel bătrîn, să știi că înțelepciunea are o soră care se chiamă tăcerea. Uite cum s-au oprit oamenii în preajma noastră cu gura căscată, așteptînd să afle ce spunem noi. Dă-te în pră-

vălie, ca să fim numai noi singuri. Acuma e un răstimp cînd dughenile stau goale pînă ce-și vînd țărani marfa. După aceea ne cercetează și pe noi, și iese Malcă să înceapă tocmelele. Asta-i bătălia între neguțător și mușterii.

Alisandru Panțîru a bocănit cu ciubotele lui date cu untură de pește și a trecut podețul larg așternut peste șanț, intrînd în dugheana săracă. Bătrînul Iosub Aron, mărunt, subțiratic și uscat, purta pe trup caftan negru și în creștet tichie. I-a făcut gospodarului loc. O carte mare, cu tartaji roșii, sta deschisă pe teighea. Bătrînul Iosub Aron a închis-o, apoi a poftit pe Alisandru Panțîru să se așeze pe un scaun de lemn. S-a așezat și el cu același zîmbet de blîndeță. Era zîmbetul pe care-l avea pentru puțini oameni.

Gospodarul s-a uitat în juru-i la maghernița colbăită și plină de plase de painjeni, la marfa puțină și amestecată : frînghii, căpestre și guri de ham din cînepă, sare, securi și coase, bice și codiriști, cuie, sape și hîrlețe. Într-un colț, un ceaun vechi cu păcură pentru uns osiile.

— Dumneata, domnu Baron, mai mult cu cărțile decît cu marfa.

— Slabă negustorie, oftă ovreiul ; abia ne ținem zilele, eu și soția mea. Băietul cel mai mic, mulțămesc lui Dumnezeu, a ajuns să trăiască din munca lui și cîștigă destul de bine. E contabil la curte.

— Aha ! Deci cunoaște cîte sînt însemnate în condicile boierești ?

— Cunoaște.

— Atuncea, domnu Iosu, spune-mi ce-i cu bucuria asta a prostimii, că vine cuconașul, cum îi spun ei, la curtea lui. Au să le fete oile doi miei ?

— Ba nu.

— Au să li se împuțineze datoriile și zilele de boieresc scrise în condici ?

— Nici atîta.

— Poate or fi crezînd că s-or rușina slugile boierești și nu i-or mai purta în sfîrcul harapnicului ?

— Bade Panțîru, dumneata știi că asemenea nădejde e deșartă. Nu-i pasă boierului de nevoile și năcazurile țărănilor. El are altele și am să ți le spun numai dumni-tale în mare taină. Cuconașul nostru Nunucă s-a întors de la școlile lui din străinătate acum cincisprezece ani, cu destulă învățătură.

— Eah ! domnu Iosu... s-a dus vițel și s-a întors bou.

— Ba cu învățătură și cu planuri.

— Care planuri, domnu Iosu ?

— Ba să știi, domnule Panțîru, că dumnealui are și acum unele idei care nu-s rele. La început a zidit școală, a dat ajutor bisericii și a socotit că mila dumnisale va fi ca o mană asupra norodului. După aceea a înțeles că moșiile sale se lucrează cu brațele, în sudoarea frunții, și că nu se cuvine să iasă din datina rînduită. Așa că a lăsat pe cuconu Iorgu vechilul să facă cum știe, iar dumnealui s-a dus în petrecere pe undă mai fusese, la Paris și la Monaco.

— Unde-s tîrgurile acestea ?

— Ce tîrguri ? Acelea-s raiuri, nu tîrguri, bade Panțîru. Tocmai în țara Franțuzului !

— Bine-ar fi fost, s-a îndîrjit moș Alisandru, să putrezească acolo. Poate că s-ar fi spart aicea cuibul răilor și hoților.

— Nu vorbi așa, prietine, că te-a auzi cineva.

— Să m-audă. Într-o vară i-a venit acestui boieraș o nebunie : să înoate în Siret de la fîntîna lui Irimia pînă în drept cu moara mea, sub Prisaca Duruitoarei, cale de

jumătate de ceas. Era să se înece. Mă aflam în preajma lui, când am văzut că nu mai poate. Căscă numai când și când ca peștele pe uscat. M-am dus cătră el și l-am tras la mal. După ce a strănutat și și-a venit în ori, zicea că n-are să mă uite în veci. Socot c-a uitat și cum mă chiamă.

— Nu-l obijdui, bade Panțîru. Îmi spune băietul meu Zeidel, care ține contabilitatea la cancelerie, că el se supără de cîte vede și aude că se petrec pe moșii și la administrație. Dumnealui e de părere că ar trebui o schimbare.

— Care schimbare? Celui însetat dă-i apă. Țăranelui dă-i pămînt.

— Pămînt și dreptate... suspină filosoful.

— Ba dreptatea în țara Moldovei e moartă și îngropată, domnu Baron.

Ovreiul nu răspunse și rămase gînditor, cu fruntea încrețită și ochii ofiliți.

— Prietine Panțîru, grăi el cu glas schimbat, îmi aduc aminte fără să mă îndemni dumneata, că am a-ți da un rest de parale pentru lemnele de astă-iarnă. Socoteala e cinci lei. Ți i-am pus deoparte și ți-i dau, mulțămînd frumos pentru facerea de bine.

— Da' lasă, domnu Iosu, n-am nevoie numaidecît.

— Dreptul dumnitale, îngîină ovreiul. Atuncea în năcazul meu, am cunoscut că-mi ești prietin. Poftim carboava.

— Da' lasă, domnu Iosu.

Moș Alisandru Panțîru primi totuși banii cu plăcere, ca un om strîngător și cărpănos ce se afla. Strecură argintul în punga veche de piele cu baiere. Vîrî punga în chimir și se așeză mai bine pe scaun.

— Acuma, m-am liniștit, răsuflă filosoful. Datorie plătită, mulțămire îndoită. Poate fac ceva vânzare astăzi ș-om avea ce mânca mâni.

Gospodarul îl privi cu nedumerire.

— Prietine, zise bătrînul Iosub Aron, viața noastră nu-i ușoară. De zece ani, de cînd s-a deschis acest tîrg în toloaca boierească, s-au adunat negustori și mecleri din multe părți. Lume năcăjită, vai de noi. Plătim și noi un bir boierului : bezmănul. Mare ispravă nu facem. Priveliștea-i frumoasă, Siretul se vede în șes, gara-i sub deal, dar acestea nu ne aduc venit. Împrejurul reședinței, treisprezece sate care abia pot dovedi cele optsprezece mii de hectare pămînt boieresc. Mai sînt și pădurile, și zăvoaiele, și dumbrăvile. Ar putea fi toată lumea mulțămită. Dar nu este.

— Nu este, domnu Iosu, nici n-are cum fi ! se îndârji gospodarul.

Bătrînul rămase cu ochii ațintiți, mîngîindu-și cu degete subțiri barba.

— Se vede că treburile lumii nu sînt bine întocmite.

Gospodarul își arată colții cu răutate :

— Bună țară, ră tocmală, domnu Iosu...

— Așa-i, așa-i, suspină ovreiul. S-a deschis tîrgul în sărăcie și-n sărăcie trăim ș-acuma. Magherniți ca vai de lume. Copii sarbezi. Nu-i de unde, căci și norodul din treisprezece sate n-are de unde ; abia poate îndestula curtea și viața stăpînului. Cu asemenea mușterii sărmani, și noi abia ne tragem sufletele. Ferice de dumneata că ești gospodar liber și nu ești înscris în condica robilor. Ca dumneata, prea puțini. Pămîntul își dă roada, dar cei care îl lucrează flămînzesc și putrezesc în sărăcie. Află, prietine, că, de și se scot în fiecare an recolte mari și intră în haznaua boierului bani grei, nici domnia sa nu trăiește fericit. Cu atîtea obligații, cu palate la Iași și Bucu-

rești, cu atîția slujitori, cu atîtea cheltuieli și nebunii, nu-i ajunge. S-a îndatorat și el și-l rod cametele. Boierul nostru se așază aici la curte ca să privegheze mai de-a-proape treburile și să agonisească bani și împrumuturi nouă pentru iarna ce vine. Se duce iar în plimbări.

Alisandru Panțîru ascultase cu luare-aminte. Cînd înțelese că stăpînul atîtor bogății nu-și poate îndestula sațul, mormăi cîteva sudălmii spurcate și scuiță cu greață prin ușa deschisă a dughenii.

— Vai de cei sărmani cînd nu-i dreptate, suspină iar ovreiu, și vai de cei bogăți cînd n-au minte.

II

Zeidel, feciorul bătrînului Iosub Aron, contabil la «canțelaria» curții, mai cîștiga ceva și ca secretar al lui cuconu Alecu Smărăndin.

Alecu Smărăndin era tatăl meu și eu aveam la vremea aceea mai puțin de șapte ani. Mama, țarancă de la apa Moldovei, mă priveghia cu mare luare-aminte și dragoste și se bucura de agerimea puiului ei.

— Băiețelul ista, zicea ea într-un rînd, are să iasă mare șpion.

Spunea asta c-o privire galeșă, rîzînd cătră tata.

— Se uită de parcă vrea să zugrăvească toate. Mormăiește la jocurile lui ca și cum ar fi singur și uitat, dar el ascultă și ține minte orice. De la dînsul am aflat că ar fi sosit la curte «cuconașu», năprasnic, fără știrea nimănui.

— A ascultat ce mi-a spus asară Zeidel Aron.

— A ascultat. Și zice: Cuconașu n-a venit singur. Are tovarăș pe un văr al lui tot de neam rusetesc și de-o

vîrstă. Amîndoi cu ochii bulbucați și țigănatici la înfățișare.

— A ținut minte și vorbele acestea ale lui Zeidel ? Curioz lucru !

— Dumneata nu te mira, l-a înfruntat mama pe Alecu Smărândin. N-are cui sămăna.

— Crezi, Profiră ? a zîmbit tata.

— Cred.

— Cu toate acestea, a urmat cuconu Alecu, acest șpion, cum îi spui tu, are ochi albaștri și păr ca grîul copt.

— Așa-i. Ochi de gînsac și păr balai — dare-ar, dragu mamei, să fii mai norocos decît măicuța ta...

Tata a rîs.

— Adică maică-sa nu-i șpioană ?

— Nu.

— Nici deșteaptă ?

— Nu. Dac-ar fi fost deșteaptă, ar fi rămas acasă, între ape și zăvoaie, unde înfloresc și cîntă toate și se zăresc pîclele munților și se aude în amurg buciumul.

— Ai fi rămas la sărăcie și foame, s-a oțărît cuconu Alecu.

— Aș fi rămas, a oftat mama. Dar m-a alungat nevoia. M-am rătăcit la tîrg. Ș-aicea mi-a fost drag un bărbat venit din lume. Ș-am intrat la robia lui.

— Așa grăiești tu cu mine, Profiriță ?

— Îndrăznesc și eu a mă mărturisi, a oftat Profirița pe cînd cuconu Alecu îi mîngîia părul lins la tîmple. Ian te uită dumneata ! a strigat apoi mama pocnindu-și palmele. Uită-te la dînsul ! Noi ne socotim singuri aici și șpionul ne pîndește de după fereastra deschisă. Hai-hai, dimone ! Lasă-te de asemenea obicei, dragu mamei, căci îți poate aduce năcazuri multe în viață. N-auzi tu ce spun eu ? Rîzi și mă înfrunți ? Acuși iau

varga și-ți scutur cojocelul. S-a dus, a adăogit mama. Nu mai cutează el să steie la pîndă după asemenea amenințare. La chip samănă cu mine, dar la celelalte cu tatu-său. Ce ți-a mai spus Zeidel ?

— Care Zeidel ? Aha ! Zice că îndată ce-au căzut la curte Ruset și cu văru-său Răducanu, au și răcnit poruncă să intre la odăi cupeaua. Nunucă a țipat să se înhame caila la trăsurica cea ușoară, ca să pornească imediat în inspecție. Pîna să sosească Manda, vizitiul cel tînăr ajutor, Ruset a bătut din picior altă poruncă și a țipat să se înfățișeze toți curtenii și toți slujbașii de la cancelarie, ca să-i vadă la ochi.

— Am auzit eu de răutățile și hoțiile care se fac pe moșia mea, pufnea el, holbîndu-se în juru-i, fără să cunoască pe nimeni. Își tot scotea ochelarii, apoi și-i așeza iar pe nas.

— Acela-i nas ? Acela-i topor... a observat mama.

Cuconu Alecu s-a bucurat de vorba asta și i-a povestit mamei toată istoria, așa cum i-o înșirase Zeidel.

— Să vă înfățișați aici la porunca mea și să aduceți registrele. Să dați samă de toate ! V-arăt eu vouă ! Slujitori îmi sînteți voi ori dușmani ?

Toți care erau de față se băteau cap în cap și se sclifoseau.

— Unde-i vechilul ?

— Vine numaidcît, măria ta. S-a înfricoșat de mînia mării tale.

— Să vie imediat !

— Vine, măria ta.

— Nu vreau să mai aștept nici o secundă !

— Vine *mediatman*, numai să adune tîrfăloagele.

Aici, măria ta, îs hîrtii și condici ca la împărăție !

— Cine spune asta ?

— Eu, Caraiman, bucătarul mării tale.

— Te-am cunoscut, viclene !

Ruset a început a rîde dintr'odată fără samă, privind pieziș pe țiganul cel bătrîn.

— Caraiman Chele-Creață, cel cu trei romuri în fiecare dimineață.

— Așa-i ; dar eu te-am purtat pe măria ta în brață...

— Ha-ha !

— De cînd v-aștept, boieri dumneavoastră și stăpîne ! Ca să vă ospățez din bunătățile moșiei măriei tale. Chiar astăzi mi s-au adus de cătră doi pădurari niște zbîrciogii, care nu s-au mai aflat asemenea zbîrciogii de cînd țin eu minte. Buni îs cu marar tînăr și cu smîn-tîna de bivoliță.

— Ești șmecher, Chele-Creață moșnege ! Te cunosc eu cîte parale faci.

— Ne bucurăm toți de venirea măriei tale și-ți cădem în genunchi.

Au adaos strigăte toți curtenii cu mare zvoană :

— Să trăiești întru mulți ani, cuconașule !

— Ia să mă slăbiți, nu mă-nșelați voi pe mine. Vă cunosc : sînteți toți într-o unire niște șnapani !

— Unde se află una ca asta, cuconașule ? se tînguia alaiul.

Ruset a țipat subțire și și-a stăpînit cu palma ochelarii ca să nu-i cadă de pe nas :

— Ce face Manda ? De ce-ntîrzie Manda ? Să vie numaidecît Manda.

— Numaidecît vine, măria ta.

— Acuma, pe loc !

— Nu te tulbura, măria ta. Manda-i aicea și v-așteaptă. Și cuconu Iorgu, vechilul măriei tale, e aici. Iaca vine prin *colidoru* cel cu geamuri. Ce fac cu zbîrciogii, măria ta ?

— Zbîrciogii ? Cu smîntîină, moşnege, cu smîntîină ! Vină aicea, Iorgule. Lasă pupatul mîinii. Sîntem doar oameni civilizaţi. Lasă drăcului şi condicile acelea ! Le-a cerceta văru-meu Răducanu, cînd va avea timp, că de aceea l-am adus. Să te caţeri şi tu pe scăunaş în faţa noastră. Mergem în inspecţie. Să faci bine să-mi dai toate explicaţiile.

— Dau orice explicaţie, cuconaşule. Toate-s în bună rînduială. Cum ne-am permite noi, cuconaşule, să abuzăm de încrederea unui stăpîn ca dumneavoastră ? Avera dumneavoastră e ocrotită ; toate sînt cu îmbielşugare, după cum veţi binevoi a constata.

— Aşa ?

— Pe ochii, pe sufletul şi pe copiii mei, cuconaşule !

Văru Răducanu s-a aplecat din stînga şi l-a domolit de istov pe Nunucă Ruset, cu cîteva vorbe franţuzeşti şoptite la ureche. Această limbă n-o cunoşteau alţii ; dar Zeidel sin Aron o cunoştea.

— Ascultă, scumpul meu, putem amîna cu o oră inspecţia. Nici nu ne-am spălat. Şi-mi închipui că ţi-i şi foame.

— Ai dreptate, s-a întors Ruset spre el. De data asta eşti mai înţelept decît mine, sau mai flămînd. He-he-he ! Ascultă, Manda... Ne aştepţi cît ne suim sus.

— Înţeles, măria ta.

— Dar odăile sînt pregătite, Iorgule ?

— Cum nu, cuconaşule, vai de mine ! S-ar putea altfel ? îşi freca mînile Iorgu vechilul.

— Sufrageria rînduită ?

— Se pune masa într-o clipă, cuconaşule.

— Bine, bine, bine. Să deshame deocamdată caii. Haidem sus, s-a întors Ruset cătră vărul său.

A adaos în franțuzește :

— Am eu dreptate, sînt sigur ; și totuși mă simt emoționat. Sînt oamenii mei. Iorgule, urmează-ne, a poruncit el, după aceea, vechilului, întorcîndu-și barba neagră peste umăr.

III

Era pe la jumătatea lui iunie. Lanurile de grîu ondulau înspicate.

Ploi bogate căzuseră și țărani trudeau din zori pînă într-amurg cu prașila a doua a păpușoiului boieresc : prelungi zile din dricul verii, ca să aibă vreme, după aceea, să prășească și semănătura lor.

Abia la sfîrșitul săptămînii a doua de la sosirea domniilor sale, cuconașul și vărul-său au făcut plimbarea și inspecția pe moșie, avînd pe Iorgu vechilul dinaintea lor pe scăunașul trăsorii.

Ochii lui Ruset se sfîșteau de plăcere. Mînia din ceasul sosirii era cu totul uitată.

Zi caldă și strălucită se deschisese asupra lumii ; cîntau prepelițele în holde, cîrșiau cîrșteii în fînațuri. Ici era umbră pe sub pădure de fagi, dincolo coborau într-o vale la fîntîni cu cumpănă ; trăsura mlădioasă duruia lin pe drumeaguri de țărîină ; caii pufneau cu plăcere în aerul curat și vizitiul cel tînăr, Mandea, grăia cu ei strunindu-i.

Treceau prin preajma satelor, unde, pe prispe, se prăjeau babe și moșnegi care «privegheau» plodurile. Ochi stînși, spăimîntați de foame ; copiii rahitici. Ocoalele pustii. Găinile se zburătăceau spăriate din drum și

întrau cu grabă pe sub porți. Purcei slabi, care-și pierduseră rotunzimea, rîmau cu sîrlele lungi prin gunoaie.

Răducanu mîrîia nemulțămît, uitîndu-se strîmb încolo, unde nu era nimic de văzut...

Îndată ce ieși trăsura la lărgime, prinseră a se înșira prășitorii, sub vipia amiezii. La sunetul droștei, bărbați în straie albe și femei cu fuste de stambă colorată se înălțau, ținînd în dreapta sapa ca pe un schiptru al muncii. Deodată se închinau umiliți, cu obrazurile trude și fulgerate de soarele solstițiului.

Lanuri de grîu în curăturile de la Brătești și Purcelești. Aci, la Purcelești, fusese odată sat : acuma trecuseră plugurile boierești peste vechile vetre și peste țintirimul trudnicilor. Lanuri de grîu pe tăpșanul Sodomienilor și Broștenilor ; altele sub pădurea Gîșteștilor ; altele la Topile și Valea Seacă. Cele din șesul Siretului, de lîngă Lunca și Blăgești, păreau o boierie a proprietății, așa erau de înalte și de mîndre.

Ogoarele țărănești se rușinau prin rîpe și pe la dosuri.

— Țăranii nu seamănă grîu... zise Ruset.

— Hm-hm ! mîrîi drept răspuns Răducanu.

Ruset îl privi atent fără să pară și-l lăsă în pace.

Vechilul poruncea ici-colo oprire, ca să vadă «cuconașu» ce era de văzut. Nunucă Ruset era toropit de bună dispoziție și de o lene plăcută ; nu se ostenea să coboare, să calce țărîna, să pipăie recolta vie în care tremura și murmura munca clăcașilor.

Răducanu avea altă stare sufletească. Părea ațîțat de mizeria lumii sărmane, mai mult ca să-l indispuie pe văru-său. În fond era cu totul indiferent. El nu mai avea lanuri și curți ale sale. Le «bătuse» pe toate la cărți, cum spunea bătrînul Caraiman bucătarul. Îl ustura buna stare și bielșugul acestei moșii vestite în toată Moldova.

Nunucă Ruset îl fura acum din cînd în cînd, pieziș, cu coada ochiului, descifrîndu-i invidia, și zîmbea, aducîndu-și aminte și el de scorniturile lui moș Chele-Creață în pofida aceluia boier buiac. Era o îngînare de stihuri pe care le rosteau, fără să le înțeleagă, copiii argățimii la anume jocuri ale lor.

Mandea opri trăsura la alt loc potrivit, cu îndemn moale :

— Ho-hoo ! murguleți ! ca să vă uitați și voi la atîta *frumușăță*.

Se coborî iarăși singur Iorgu vechilul și alese cîteva spice. Le înfățișă stăpînului :

— Ia uite, mata, cuconașule...

— Frumos, Iorgule, n-am ce spune ; sînt satisfăcut.

Mandea, țigănaș sprinten, rupse și el o floare roșie de mac sălbatic și o adaoase la smocul de la pălărie. Obrazul îi era ușor aburit, c-o umbră de mustăcioară. Își aținti o clipă ochii negri ca maslinele asupra lui cuconu Răducanu și rosti în sine, fără cuvinte, recitativul lui Caraiman Chele-Creață, îngînînd totuși pe nas acordurile cobzei. Bătrînul bucătar țigan era și cobzar vestit.

Zir-ghindibà !

Cuconu-Răducu joacă macă.

Zir-ghindibà !

Joac-o partie, șapte, nouă,

Bengăi dă moșiile și casele nouă.

Zir-ghindibà !

Cînd socoate să-și răscumpere goana,

Dă și cupeaua cu tot cu cucoana.

Zir-ghindibà !

— De ce te hlizești și ce mormăi ? îl întrebă măriia sa.

Mandea nu răspunse, cu prefăcută sfială.

Boierul îi arată din ochi lanurile :

— Îți place și ție, Mandea ?

— Îmi place, dar nu-i al meu, rînji țigănușul.

Cuconașul a făcut oarecare haz. Pentru asemenea obraznicie, cuconu Iorgu vechilul l-a săgetat din ochi pe Mandea. Dar Mandea a strîns ușor din umeri și a trecut la oiște, mîngîind cail pe ochi și trăgîndu-i de urechi.

La Coțești, au trecut pe lîngă ogoare de porumb în buruiiană. Ruset a clătinat din cap cu îndoială :

— Ar trebui prășit numaidecît.

— Aista-i păpușoi omenesc, a observat Mandea de pe capră.

Vărul a scos iar niște sunete fără noimă :

— Chî-hîm !...

— Ce-i, frate ? s-a întors Ruset mirat. Știi că ai haz ?

— Nu-i nimica.

Boierul își stăpîni arcurile exploziei. Intimitatea lor din altă parte, prelungită aici, la moșie, avea din cînd în cînd tresăriri de lehamite și de ură.

Mandea, de pe capră, închise dintr-un ochi și cugetă în sine : «Boierul ista, Răducanu, s-a sculat azi cu fundu-n sus. D-apoi că Nunucă al nostru nu-l iartă !»

— Iorgule, zise Ruset cu stăpînire, ar trebui sfătuiți oamenii să silească treburile noastre ca să aibă timp și pentru ale lor. Ai să-mi spui că-s indolenți cum pretinde văru-meu...

— Eu nu pretind asta.

— Ar trebui, în orice caz, făcut ceva. De ceea ce văd aici, mă simt oarecum vinovat eu.

Răducanu a făcut cu nepăsare :

— Ha-ha !

Ruset s-a frămîntat în cuibul lui :

— Ce este, *mon cher* ?

— Nu-i nimica, a zîmbit strîmb vărul.

— Bine că nu-i nimica. Tu, Iorgule, ce ai de spus ?

— Este vreme și pentru păpușoiul oamenilor, a răspuns vechilul. Ce să le fac ? Eu îi sfătuiesc să nu ia prea mulți bani înainte. Pe urmă n-o să puteți dovedi muncile, zic. Ei se lăcomesc, cuconașule ; au ba un botez, ba o înmormântare, ba le vine chef să-și cumpere o vită de cal... Ca țărani ; fără socoteală și fără capăt. Mă mi-
lostivesc și le dau, dar le poruncesc așa : lucrul boieresc să nu sufere ! Săptămîna asta socot că ieșim cu prașila a doua. Priviți, vă rog, și dumneavoastră. Cît se vede cu ochii, prășitori numai pe lanurile noastre.

— Bun, bun, Iorgule. Dar ar trebui deprinși să nu ia mai mulți bani decît le trebuie. Tu ce zici, Răducane ? Ne întoarcem. Am văzut toate.

— De văzut, am văzut. Dacă vrei tu, ne întoarcem.

— Parcă ai avea ceva de obiectat, scumpul meu.

— Eu ? N-am de obiectat nimic. Mi-e indiferent.

Răducanu spusese asta c-o buză disprețuitoare. Ruset a înghițit în sec, după aceea a izbucnit deodată în franțuzește :

— Atunci, dacă n-ai de obiectat nimic, dacă n-ai de spus nimic, dacă ți-e indiferent, de ce mormăiești și te uiți posomorît ? Nu cumva te înțeapă iar demonul invidiei ?

— Nu, dragul meu, mai curînd al plictisului.

— O zi ca asta, reluă cu amărăciune Ruset, n-o putem trece fără ceartă !

— Nu-i vorba de ceartă. Mă plictisesc contradicțiile în care te complaci.

— Ce contradicții, care contradicții ? sînt nerăbdător să aflu.

Mandea de pe capră îi judeca în sine : « Li-s ochii bulbucăți ca la broscoi ».

— Contradicții între teoriile tale și între fapte. Tu mi-ai bătut capul că țăranul în țara asta e supus tuturor împilărilor și silniciilor ; că tot ce putea fi bun în așa-zisa lege de la 64 a rămas literă moartă. Discutăm asta de două săptămâni și nu ne înțelegem.

— Ei și ? Nu pricep ce legătură e între asta și comportarea ta de astăzi.

— Nici o legătură... se veseli teribil Răducanu ; nu mai cît constat aici, în jurul meu, cele mai interesante ilustrații ale afirmațiilor tale.

— Mă rog, ce constăți ? Pot face eu excepție la legile țării ? Oricît aş protesta, moșia trebuie lucrată și n-avem alte metode. Alt sistem nu putem încerca ; nu este lume mai conservatoare ca țăranimea noastră care s-a închis în datini ca în stîncă.

— Una-s datinile, scumpul meu amic, și alta-i chestia socială... Întrerupse cu asprime Răducanu. Vreau să spun că protestele tale nu împiedică porumbul țăranesc să piară în buruiană. La asta ce răspunzi ?

Ruset își stăpîni cu greu replicile grosolane. Se simțea otrăvit mai ales de tonul vărului său, căci Răducanu, mofluz din neglijență și viții, era mai puțin îndreptățit decît oricine să-i facă observații, și încă observații ofensatoare.

— Ei, de ce taci ? Ce-ai să răspunzi la asta ? stăruie Răducanu, arătîndu-și colții.

— Am să răspund că să nu mă plictisești !

— Și tu să mă slăbești cu fățarniciile. Ai înțeles ? Asta-i lipsă de caracter.

— Cum lipsă de caracter ? Cum cutezi ?

— Așa. Ce-mi umbli mie cu vorbe goale ? Ești proprietar ? Trebuie să-ți lucrezi moșia ? Trage toate consecințele logice. Fii boier și proprietar, urmărește-ți avantajele legale și interesele. Asta e ! Pe de o parte îmi faci

pe socialistul, cu lavalieră ca la Paris, și pe de alta lași pe vechil aici să execute pe țărani. Și ești satisfăcut.

— *Mon cher*, te ascult cu uimire. Când ai de gând să pleci la București ?

— Cu primul tren, scumpule. Eu nu pot fi fățarnic, și-ți vorbesc deschis. Am cercetat condicile. Pot afirma că satele de pe moșia asta datoresc o sută de ani de muncă.

— Nu sînt culpabil eu. N-ai auzit ce spune vechilul ? E vinovat sistemul.

— Te poftesc să mă slăbești. Vorbele nu schimbă nimic. Fii leal față de clasa din care faci parte. Nu se poate întemeia o elită fără sclavi. Asta e legea progresului. Așa că te somez să lepezi lavaliererele suspecte.

— Plăcerea asta nu ți-oi face-o. Rămîn cum sînt.

— Și eu de asemenea.

A fost o sfadă și o hîrîială îndelungă, încît Iorgu vechilul se făcuse mititel pe scăunașul lui, temîndu-se ca acele cinstite obraze boierești să nu se apuce de păr. Noroc că-s pleșuvi amîndoi ! Ori să se pălească în numele tatălui, ca niște golani de rînd... Asta nu se poate ; amîndoi au primit educație aleasă în școlile franțuzești. «Urît îi omul la supărare», își spunea sie însuși, pe capră, Manda. «Ce le lipsește îmbuibaiților istora de se stropșesc unul la altul ca niște motani zbîrliți ?»

— Încet, murguleți, a adaos el cătră cai, cu glas. Nu vă spăriați, că nu-i nimica.

Locuri încîntate... O dumbrăvioară ș-un șipot. Se vede de-acolo o parte din șesul Siretului ș-o turmă de oi, cu ciobani cu căciuli cît oboroacele și dulăi flocoși.

— Ale cui sînt oilea acelea ?

— A dumneavoastră, cuconașule. Mai sînt patru turme. În total două mii șase sute, la cinci stîni, afară de noatene. Vorbesc numai de mînzări.

Boierii își opriseră discuția. Se priveau jalnic și congestionați.

— Oprește puțin, Manda.

Manda a oprit. Ruset și vărul său au privit în tăcere cursul Siretului între zăvoaie de sălcii și plopi. Se auzeau picurînd tălăncile în aerul limpede, departe, stîns, ca într-o somnie.

— Aș pofti niște urdă... a îngînat, obosit și desumflat, Răducanu.

— Este la curte cîtă poftiți, a răspuns de pe capră Manda.

— Ce te amesteci în vorbă, impertinentule ?

Manda a tăcut chitic, scufundîndu-și capul între umeri.

— Pornește !

Manda a îndemnat murgii.

— Ai văzut ? a întrebat Răducanu pe vărul său, arătînd din ochi pe țigănaș.

— Am văzut și am auzit. Pe mine țiganiile mă amuză întotdeauna.

Un răstimp au tăcut amîndoi.

— După masă, s-a veselit deodată Ruset, îmi dai revanșa la pichet.

Discuția asta fără noimă avea loc nu numai pe cîmp, între lanuri de grîu, ori la vînat, în luncile Siretului ; ci și la curte în odăile pline de fotolii, sofale și covoare ; sau în sufrageria împodobită cu porțelanuri fine ; ori în balconul cu parmaclîc de piatră dăltuită. Slugile, bărbați și femei, treceau în vîrful degetelor prin preajma boierilor, ca să nu-i mînie cumva și mai tare.

Camardinerul alsacian Henri, totdeauna ras cu grijă, se arăta din cînd în cînd în ușile boltite, privea, uscat, somptuos și sever, căutînd ceva. La vremea potrivită, aducea maderă într-un serviciu de cristal. Servea el însuși

și tăcerea lui îndărătnică îi liniștea deplin pe boieri. Al-sacianul zîmbea abia văzut, încrețindu-și pleoapele spre tîmplele cărunte și aducea alt flacon de aur lichid.

IV

În cursul săptămîinii de după sfinții Apostoli Petre și Pavel, cuconu Alecu Smărăndin a fost în oarecare fierbere și ațîtare. Iancu Lioara, gospodar bun din Vatră, împreună cu nevastă-sa Ioana, au venit luni dimineața la domnia sa, pentru «chestia aceea pe care o știți dumneavoastră».

— V-am mai vorbit noi și au rămas lucrurile, așa, nehotărîte ; dar acuma nu mai putem întîrzia ; citația e pe vineri.

Lioara era un bărbat slăbănog, cu mustați rare și o bărbuță balaie, cu ochi blînzi, rotunzi și verzi. Parcă venea dintr-o sihăstrie a împăciuirii. Straiele pe el erau albe ca helgea. Asta dovedea cît de vrednică îi era muierea. Ioana lui Iancu Lioara avea o privire castanie de hoțoman. Carnea pe ea, bătută cu lopata parcă. Se mișca vioi, vorbea aprig. Era căpîtăneasa femeilor din Vatră la toate nunțile și botezurile.

— Numai la moarte nu m-amestec... mămuca nu m-a învățat să fiu bocitoare. Tot asemenea nici eu nu-mi învăț fetele pentru asemenea petrecere. Le muștruluiesc cum știu eu. Am măritat una ; mai am patru.

— Îți samănă toate ? a întrebat zîmbind cuconu Alecu Smărăndin.

— Nu prea. Mie îmi samănă băietul, s-a fudulit Ioana. Unele din fete ar pofti să se ducă la Varatic, la călugărie, la o mătușă, soră a lui Iancu, maica Mitro-

dora. D-apoi cu mine au de-a face ; nu le las și pace bună !

— Ei, ș-acuma cum e cu procesul ?

— Cum să fie ? Bine. Ne-i sta și domnia ta într-a-jutor. C-apoi asta-i chiar batjocură ; să ne cheme la judecată pentru atîta lucru. Asta e o datină a noastră a femeilor, pe care am apucat-o de la bunicile și răsbunicile noastre. Dacă s-a amesteca și într-asta stăpînirea, apoi, drept să-ți spun, cucoane Alecu, ne-om duce la codru, cum făceau bătrînii în vremea veche. Dar nu l-oi întîlni eu pe Bercu Croitoru, să vezi mata ce-am să-i fac !

Cuconu Alecu s-a veselit :

— Ei, ce-ai să-i faci ?

— E-hei, cîte nu i-aș putea face, că-s mai voinică decît dînsul. Dar n-am să-i fac nimica. Nu mi-oi pune mintea cu el. Nici nu-i el vinovat. Socot că l-a pus la cale avocatul celalalt, domnu Ghiță Furnică. Acela să ne cadă nouă în mîină la o nuntă, în ziua de uncrop. Apoi chiar îi facem felul. Jidovului nu i-am făcut nimica.

Ioana rîdea cu voie bună. Se veselea și cuconu Alecu Smărandin. Numai Iancu Lioara se uita încolo pe fereastra deschisă, smîrcîind din nas cînd și cînd. El dorea pace și bună învoire între oameni.

Cînd femeia tăcu, Lioara ridică fruntea. Se vedea că ascultase totuși cu luare-aminte.

— Eu zic așa, Ioană, a grăit domol, că să-i dai pace și lui domnu Ghiță Furnică. Meseria lui e să fie avocat ș-atîta-i. Care-i popă, să fie popă ; care-i oștean, să fie oștean ; care-i avocat, să facă avocația ; așa scrie la *Faptele apostolilor*, în epistolia lui sfîntu Pavel.

— Bine, bădica, s-a îmblînzit femeia cu viclenie. Știi că din cuvîntul dumnitale eu nu ies.

A adaos îndată :

— Au să vie la domnia ta, cucoane Alecule, și celelalte neveste cu soții lor. Apoi te-om mulțami cinstit : cât îi spune, atîta ți-om da. Numa cît să ne socotești după puterile noastre și după greutățile pe care le avem cu boierescul. Că noi, cucoane Alecule, batem aici mare război și cu ciocoi boierești, așa precum știi mata. Da' nu ne lăsăm !

— Bine faceți, a încuviințat cuconu Alecu.

Miercuri, nevasta lui Iancu Lioara a adus la tata, precum făgăduise, și pe celelalte neveste cu bărbații lor, și toți au vorbit din nou despre «chestia aceea pe care o știți dumneavoastră». Și-apoi s-au înțeles că se înfățișează cu toții, vineri, la judecătoria de pace.

Joi după-amiază, tata s-a pregătit pentru ședința sorocită a doua zi. A cetit prin niște cărți, a însemnat ceva pe foi de hîrtie. Mama i-a adus cafea turcească. Când i-a adus întăia ceașcă, tata nici nu s-a uitat la dumneaei, așa era de cufundat în lucrarea sa. La a doua ceașcă, mama l-a găsit zîmbind. S-a așezat și ea pe scaun.

— Ce mai faci tu, Profirița ? a întrebat-o cuconu Alecu.

— Bine, a răspuns mama. Sînt bucuroasă că te văd mai liniștit.

— Apoi nu trebuie să fii îngrijorată, drăguță. Așa-s eu, nu pot lăsa o afacere nestudiată.

Mama a clătinat din cap :

— Ce poate fi asta ? Este lege pentru asta ? Asta-i datină de cînd lumea, pe cînd nu erau judecătorii de pace în țara Moldovei. Eu aș socoti așa, că datinile sînt mai tari decît legile *lor*...

Cuconu Alecu Smărăndin a privit-o cu mirare pe Profirița. Mama rîdea dulce, cu dinți albi ca niște petale de romaniță. Căutătura avocatului s-a schimbat ca în fața

unui verdict respectabil. A notat repede cu creionul pe foaia de hîrtie cîteva însemnări. Mama a privit curioasă spre gîngăniile pe care le desenase cuconu Alecu. Nu le putea desluși. Dumneaei nu știa carte.

— Ai scris ce ți-am spus eu ?

Tata a mîngîiat-o pe tîmple, cum îi era obiceiul.

— Da, Profiriță.

— Atunci e bine. Să ne lese în pace cu ale noastre...

Vorba asta îi plăcea mai puțin lui cuconu Alecu ; dar dumnealui n-a răspuns nimic. Și-a băut în tăcere cafeaua, urmînd pe un fir nevăzut, pe care părea că-l deslușește numai c-un ochi, pieziș, cuvîntarea de a doua zi.

Am aflat mai tîrziu, scotocind în hîrțile tatei, cînd eram băiat de liceu, «chestia aceea pe care o știți dumneavoastră».

Întîmplarea se petrecuse în cîșlegile de iarnă. Un alai mare de nuntă, pe care îl observasem și eu pe fereastra închisă, trecuse dinspre hudița lui Iancu Lioara către mijlocul satului. Erau numai femei.

Muierile măritate sărbătoreau «datina uncropului», adică trecerea miresei de la feciorie la nevestie. Nici un bărbat nu era suferit în asemenea adunare. După mesele îmbielșugate ale nunții în cursul zilelor de sîmbătă sara, duminică și luni, tocmai marți dimineța partea femeiască a neamului îndeplinea un rit păgîn în onoarea lui Priap. Toate cîntecele și strigăturile erau necuviincioase, cu aluzii la virilitatea mirelui și la drama ce avusese loc.

Întîmplarea făcuse ca, în acea dimineată de iarnă, un tîrgovăț respectabil, cu barbă mare neagră, domnul Bercu Croitoru, să vie împotriva alaiului, dinspre tîrgușor. Cînd întîlnirea neașteptată s-a produs, nevestele, ca nimfe furioase dintr-o Georgică a lui Virgiliu, l-au împresurat amenințător și comic în același timp. Domnul Bercu Croitoru, cu totul uluit, și-a strîns cît a putut șalul mare în

jurul grumazului și urechilor, ca să nu mai vadă și mai ales să nu mai audă. Muierile l-au rostogolit în zăpada șanțului simulînd, pare-se, operația asupra lui Orfeu. Cea mai aprigă s-a arătat căpităneasa, Ioana Lioara, care-și măritase copila cea mai mare și care era mîndră că odrasla ei se dovedise neîncepută.

Aceste cuvinte întocmai le-a rostit ea la judecată în ziua de vineri, în fața respectabilului magistrat Gheorghe Merișoiu, bărbat gros, cărunt și sever. Sala era plină de toți notabilii curții, comunei și plășii. Medicul, sub-prefectul, primarele, notarul și casierul, Iorgu, vechilul rusetesc, cu ajutorul său Zeidel Aron. Abia aveau loc la bară nevestele inculpate. Soții lor se așezaseră îndărăt, priveghindu-le sfiala. Toate erau spășite și cu ochii plecați.

Cuconu Alecu Smărăndin zîmbea, urmărind primele întrebări ale magistratului și răspunsurile femeilor. La doi pași de domnia sa, în dreapta, se afla domnul Ghiță Furnică, un omuleț brunet, cu înfățișare de lăutar. Era încruntat, arunca din cînd în cînd spre gospodinele satului priviri mînioase și amenințătoare.

— Ce se uită așa la mine prizăritul cela ? a șoptit Ioana lui Lioara cătră cuconul Alecu. Ardă-l para focului ! Să știi că i-o fac aici față de lume.

— Stăi liniștită, i-a răspuns tot în șoaptă cuconu Alecu. Nu vorbi decît întrebată.

Ioana s-a îndesat în șolduri, strîngîndu-și cu supărare buzele.

— Vra să zică, a chestionat magistratul mîngîindu-și bărbuța, de ce umblați pe drum cîntînd și jucînd în acea dimineață ? Răspunde tu, Ioana Lioara.

— Așa-i datina după nuntă, domnule judecător !

— Nu striga așa, nu sîntem surzi, vorbește cuviincios în fața justiției.

— Vă rog să iertați. Așa-i la noi datina, căci s-a dovedit că mireasa era fată fecioară.

— N-am auzit bine.

— S-a dovedit că-i fată neînceptută !

Între cei cu straie «nemțești» s-a pornit râs, ca un nechezat înăbușit.

Magistratul s-a încruntat :

— Ei și ?

Ioana Lioara a ridicat din umeri. N-avea ce răspunde la asemenea întrebare. Totuși nu s-a lăsat înfruntată.

— Așa-i datina noastră ; ne bucurăm de asta. La dumneavoastră poate-i altfel.

— Să nu fii impertinentă.

Ioana a tăcut. Nu pricepea adjectivul.

— Erați în stare de ebrietate ?

Cuconu Alecu Smărăndin s-a plecat numaidecât la urechea Ioanei, ca să-i explice întrebarea.

— Da, domnule judecător, eram băute. Ca la nuntă.

Domnul Ghiță Furnică a ridicat în sus brațul drept.

— Țin să se noteze în chip special faptul.

— Nu-i în favoarea reclamantului, a răspuns cu zîmbetu-i neclintit cuconu Alecu Smărăndin.

— Atunci să răspundă inculpata principală...

— Mă rog, mă rog, deocamdată întrebările le punem noi, a observat sever magistratul. Ce voiți să întrebați ?

— Domnule judecător, aș voi să mi se răspundă dacă inculpatele dansau și cântau.

— Da, cântau și dansau, a zîmbit cuconu Alecu.

— Aș dori să știu ce cântece se cântau.

A răspuns Ioana :

— Cântece ca la *uncrop*.

— De pildă !

S-a stîrnit iar nechezul ușurel al asistenței. Muierile au ridicat o clipă ochii cătră avocatul lor. Ioana a înțeles de la cuconu Alecu Smărandin că încuviințează :

— Spune tu, Marie, a poruncit Ioana Lioara.

Atunci, cu glas înalt, Maria lui Cumpătă, femeiușcă negricioasă cu douăsprezece fuste pe dînsa ca să-i pară șoldurile mai pline, a strigat epigrama cunoscută de la nunțile țărănești :

Bună ziua, soacră mare,
Ți-am adus pieptănătoare,
Să te pieptene pe cap
C-o bucat' de lemn de fag !

De față se afla și soacra mare, adică mama mirelui. Fără să mai aștepte îndemn, a dat răspuns, uitîndu-se holbat la soacra mică, Ioana Lioara, cea care-i trimetea nora pieptănătoare :

Nici nu-mi pasă, nici nu-mi pasă,
Că cociorva-i sănătoasă.

S-a întezit veselie în pretoriu. Una din nevestele mai nătînge, Rarița Ciobanului, a strigat și ea fără samă :

U-iu-iu și na-na-na !
Parastasu se uita...

Al treilea stih cuprindea vocabule de mare rușine pentru atîtea cinstite persoane cîte se aflau de față. Nechezul rîsului a crescut, s-a produs tumult, apoi s-a făcut tăcere. Magistratul bătuse cu pumnul în masă, cu fața roșie pînă în sfîrcul urechilor.

Alecu Smărandin zîmbea c-un fel de nevinovăție. Domnul judecător Gheorghe Merișoiu, la declarația păr-

ții reclamante că renunță la alte întrebări, a dat cuvîntul domnului Ghiță Furnică.

Respectabilul tîrgovăț, Bercu Croitoru, s-a trezit puțin din muțenia-i întristată, cînd avocatul său a început a vorbi; apoi și-a plecat fruntea și din cînd în cînd își pieptăna cu degete neliniștite barba-i lungă, neagră.

Domnul Ghiță Furnică a înfierat cu vorbele cele mai potrivite batjocura, lipsa de cuviință și sălbăticia acuzatelor. Ioana lui Lioara schimba fețe-fețe. Cuconu Alecu i-a poruncit în șoaptă :

— Să nu cumva să deschizi gura.

După ce a cerut o pedeapsă exemplară pentru inculpate, domnul Ghiță Furnică a tăcut. Atunci, primind îndemn să vorbească, avocatul Smărăndin a adresat severității încruntate a judeului un zîmbet dulce și împăciuator. Cuconu Alecu era în toane bune.

— Onorată justiție, a zis el, în acest sat, ca și în alte sate din Moldova, administrația și justiția regatului se execută în deplină nepăsare a obștei rurale. Afacerile mărunte sătești se pun în rînduială de cătră un tribunal liber, compus din bătrînii tribului. În acest onorat pretoriu vin în fața magistratului, în penal, cîteva contravenții, cîteva comportări violente, între care se cuvine să numărăm și afacerea pentru care au fost chemate să dea samă clientele mele, gospodine serioase din satul Vatra. Sînt cu mult mai puțin vinovate decît se crede. În civil, onorata justiție n-are a se ocupa decît de procesele rezultate din învoielile agricole, la care țărani nu se înfățișează niciodată și se lasă condamnați c-o resemnare totală, însă cu resentimentul statornic al obijduiților. În neînțelegerile de moștenire și partaj dintre țărani, operează fie obiceiul din bătrîni, fie voința răposatului, pe care a rostit-o în ceasul suprem față de rude și conșăteni. Codul civil apusean, tradus nu de mult pentru

necesitățile statului nou, nu se aplică aproape niciodată sătenilor în asemenea litigii. Fata își primește zestrea la măritiș din mîna părintelui său ; alte împărțeli le face bătrînul după socotința lui ; fiul cel mic beneficiază totdeauna de casa și gospodăria bătrînească. Judecătorii regatului nu se pot amesteca aici. Asupra vieții satelor stăpînește o lege mai veche.

Clientele lui cuconu Alecu Smărăndin căscău. Le-ar fi plăcut mai degrabă o sfadă, cum auziseră ele că se stîrneau sfezi la judecătorie.

— Foarte interesant, a zis judecătorul căscînd și el ; dar poftesc pe domnul avocat să vie la chestie.

— Veți binevoi, domnule jude, să recunoașteți că sînt în chestie cînd voi adăogi că toată viața publică și particulară a clientelor mele și a soților lor, oameni muncitori și năcăjiți, ignoranți dar vrednici de stimă, toată viața lor e stăpînită de tradiție. Tradiții la naștere, la moarte, la nuntă. Asta le ține loc de instrucție, educație, igienă, civism. Și asta îi va ține în loc, pînă ce cultura îi va scoate la viața civilizată. Veți conveni, domnule judecător, că clientele mele analfabete sînt nevinovate față de codul nostru civil. Noi ne scandalizăm de întîmplarea suferită de onoratul reclamant ; dar acești săteni s-ar scandaliza și mai tare de o pedeapsă pentru un rit care la dînșii ține loc de lege.

Dintre toți cei de față, se pare că onoratul reclamant a înțeles mai bine problema.

— N-am nici o pretenție, a declarat el.

— Atunci de ce ați reclamat ? a întrebat aspru judele privindu-l țintă.

— Am greșit... a suspinat Bercu Croitoru.

Justiția totuși, ținînd samă de faptele materiale, a condamnat la treizeci de lei, în solidar, pe inculpate, pentru pantalonii deteriorați.

— Renunț ! a declarat cu energie domnul Bercu.

— Duceți-vă acasă ; ați scăpat... a zis avocatul Smărăndin Ioanei Lioara.

— D-apoi lasă că pun eu gabja pe marțafoiul cel de Ghiță Furnică, a șoptit Ioana către avocatul ei. Cum să-și îmbăloreze el așa gura împotriva unor gospodine ca noi ? Urîtu și sclifositu dracului !

V

În anul acela căzuse o iarnă tare și, la sfârșitul lui ianuarie, bîntuise un viscol de-o săptămîină, care ridicase troienele cît casele. Unul din aceste troiene a închis drumul principal, «șosea națională», care trecea prin mijlocul satului.

Troianul se afla în drept cu casa neisprăvită a lui Ion Gheorghe. Mă duceam cu frățiorul meu Dimitrie, ca să ne dăm cu săniuța pe acest deal dăruit nouă de iarnă.

A trecut februarie, a trecut martie, s-au apropiat sărbătorile Paștilor, și troianul stăruia în dreptul casei neisprăvite a lui Ion Gheorghe, împiedicînd circulația. Toți căraușii de grîu și de lemne care treceau în lungul zilelor cu soare spre tîrg, către magaziile boierești și stația de cale ferată, făceau un ocol lung, coborînd drumul rîpos pe la Iancu Lioara, prin marginea de la vale a satului, urcau apoi un pripor, ca să iasă iarăși la drumul mare.

Nimeni nu s-a gîndit să unească interesele comune și puterile unei echipe cu lopeți, ca să desfacă în cîteva ceasuri acel troian. Sătenii s-au ferit de el cu nepăsare, chinuind și suduindu-și «haramurile» ; slujbașii n-aveau a se ocupa de asemenea treabă care privea mai mult pe

Dumnezeu și stihiiile ; vatavilor și logofeților boierești puțin le păsa ; așa că numai soarele de aprilie a înlăturat acea piedică ; după care căraușii țărani, cu aceeași liniște adormită, și-au reluat tractul vechi.

Vreme de câteva zile, în puterea iernii, cuconu Alecu Smărăndin apelase la așa-zisele autorități, vorbise el însuși cu subprefectul, adresase o scrisoare și prefectului ; făcuse o vizită lui cuconu Iorgu vechilul, încercase a ațîța la asemenea faptă bună pe primar, Manole Ghențiu. Acestuia din urmă, fost slujbaș a lui Ruset, «îi curgeau mucii», cum spunea Ioana lui Lioara, la o leașcă tînără, cu pielea obrazului ca laptele, care ținea locantă lîngă gară. Iorgu vechilul a dat din mîna moale și le-neș : «Las' că s-a face și asta». Subprefectul, Iorgu Dumitrescu, a făgăduit că «pîna mîne sară» locul are să fie curățit ca în palmă. «Te încredințez, cucoane Alecule, parola de onoare !» Răspunsul prefectului a venit a doua zi după Duminica Tomei : «Am luat cunoștința și se vor da ordine urgente celor în drept».

Mă duceam după aceea adeseori, cu fratele meu mai mic, să mă joc în ograda și în grădina lui Ion Gheorghe. Casandra, nevasta lui, era o muiere voinică, lată în șale, cam greoaie în mișcări. Nu-i plăcea munca la cîmp ; mai bucuroasă robotea acasă și se îndeletnicea cît c-o grădiniță de legume, cît cu stativele în care țesea in și cînepă.

Ion Gheorghe era un bărbățel negricios și blajin, vorbind potolit, c-un fel de întristare.

Casa lor rămăsese neisprăvită. Avea acoperiș de paie și pereții numai în parte clădiți din vălătuci. Izbutiseră, bărbatul și femeia, chiar de la începutul căsniciei lor, să-și întruchipeze o odăiță într-un colț, în pripă, ca

pentru-o vară. Acolo în strîmtoarea aceea își duceau veacul. Încolo clădirea era vraiste ; bătea vîntul prin cotloanele ei ca printr-o ruină.

Nu se știa de ce Ion Gheorghe rămîne codaș între codași. Avea ceva pămînt în țarină, muncea cu tragere de inimă ; Casandra lui, acasă, îi făcea destul spor. La cîmp ieșea cu soțul ei numai la boieresc, că n-avea încotro : o luau altfel calarașii în piepturile cailor. Dar făceau ce făceau și se achitau de datoria cătră curte. Și după aceea dădeau în brînci și pentru sămănătura lor. Nu era chip s-o urnească din loc. Rămăseseră de la început în urmă și nu mai puteau ajunge pe alții.

Cuconu Alecu ceruse lui Ion Gheorghe cîteva lămuriri, însă omul rămăsese închis în mîhnire și muțenie.

— Știu eu, cucoane ? a îngînat el într-un rînd. Pesemne că așa mi-a fost scris.

Într-o vreme, Casandra venea s-ajute mamei la operațiile pregătitoare țesutului. Eram și eu amestecat în treaba asta. Slujeam drept greutate la învălital sulului ori depănam bumbac pe țevile suveicii.

Fără să fie întrebată, nevasta lui Ion Gheorghe și-a dat cătră maică-mea toate sămile.

Năcazul lor pornea chiar din anul cînd «se luaseră». Le pierise calul. Acel «cal roib, cu steluță în frunte» le era de toată folosința la gospodărie. «Ca o slugă bună, duduă Profiră.»

Apoi de cînd le-a pierit calul, le merge greu. Acel cal fusese cumpărat cu bani luați pe muncă de la «curte». Întăi trebuiau să-l plătească pe acela și pe urmă or îndrăzni să ceară altă «somă» pentru alt cal.

Așa că, de cînd li s-a prăpădit tovarășul lor roibul, le-a rămas casa așa cum se vede. Nici primprejur n-au

izbutit să întruchipeze șură și grajd. Nici n-au de ce-și face șură și grajd. De când le-a pierit prietinel nu izbâdesc nici de datorie să se plătească. Nu mai au nici un coraj. Și tot rămânând în urmă și mai luând câte ceva și pentru alte nevoi nouă, iaca tot întru sărăcie au rămas, cu casa urzită numai, cei din urmă dintre gospodarii satului.

Dacă nu le-ar fi pierit acel prietin, treburile ar fi mers altfel și poate ar fi putut să-și facă datoria și cătră bătrînul omului ei, care a răposat acum șapte ani și iaca, acuma îi vine vremea să-l dezgroape.

Asta-i o datorie fără iertare. Dacă nu-l dezgroapă și nu-i fac slujbele cuvenite, se dovedesc cei mai păcătoși și mai mișei din lume, «mai rău decît țigani».

Asta-i durerea lor de când li s-a prăpădit roibul cel cu steluță în frunte.

Mama asculta pe vorbitoare cu mîhnirea sa îndelungă.

— Duducă Profiră, a urmat Casandra, ai să vezi mata că de-acuma și gospodăria lui Gheorghe Cucu se duce, cum se duc omăturile la rîpă, primăvara.

Mama avea o privire umbrită, înlăuntru, cînd i se spunea «duducă Profiră». Sătencele știau că nu-i o străină, ci e de-a lor. Totuși îi spuneau astfel pentru că era soața lui cuconu Alecu Smărăndin. O dezmierdau oarecum cu vorba asta și i se mărturiseau cu ușurință.

— N-ai văzut mata ce îngropăciune au făcut pentru biata Sevastița a lui Gheorghe Cucu? Ce să spun? Au făcut bine și cuviincios. Pomenile după rînduială, coliva cea mai mare, praznic s-ajungă pentru toată lumea. A fost mulțămît tot satul. S-a dat jos de pe prispă și Gheorghe Cucu și s-a ostenit pînă la țintirim: măcar atîta se cuvenea. Încolo rămîn toate în sama Lisavetei.

Lisaveta era fata Sevastiței care murise și a lui Gheorghe Cucu.

Mama a suspinat :

— Intră la mare năcaz biata fată...

— Să intre ! a zis cu oarecare răutate Casandra. Până acuma s-a fudulit că-i tânără și frumoasă ; acuma i s-a mai tăiat din mărire.

— Care mărire, Casandră ?

Nevasta lui Ion Gheorghe a rămas fără răspuns un răstimp, apoi a oftat :

— Ai mata dreptate, ducă Profiră, a grăit ea cu glas mai îmblânzit. Așa am fost și eu în vremea mea ; umblam și eu cu nasul pe sus, și pe urmă mi l-am coborât. Căci frumusețile și tinerețile trec. Și vin nevoile și întristările. Așa Lisaveta, cu întâmplarea asta a morții mîne-sa, a dus la târg junca. Nădărdiau s-o aibă cu vițel pînă-n cealaltă primăvară. Acuma n-or mai avea nimic. A dat-o în târg pe cincizeci de lei, ca să poată face cele de cuviință mîni-sa. Acuma Gheorghe Cucu are să se suie iar pe prispă cu boala lui de piept și Lisaveta rămîne singură în toată gospodăria. Ea acasă, ea la ogor, ea la boieresc... Cît a trăit maică-sa, îi era mai ușor. Acuma a da în brînci. Și mai umblă după ea și nu-i dă pace și zăludul acela de vatav, Nastasache. Eu nu știu ce-i cu oamenii aceștia boierești : parcă au pe dracu ; întruna le joacă ochii după fuste... Aista-i blăstămul tagmei noastre, ducă Profiră. Ieri, Lisaveta își ducea pe mă-sa la țintirim ș-o bocea cu șapte rînduri de lacrimi... Ce să spun ? tare bine și frumos o bocea, cu potrivite vorbe, fără să uite nimic — așa că plîngeam cu toatele cîte ne aflam împrejur. Oricît, supărata trebuie să fie o fată care duce la groapă pe mă-sa, fiindu-i, pe

lîngă toate, și singur sprijin peastă lume. Și după înmormîntare, osteneala cu praznicul. Și după trudă, iar nesomn și gînduri.

Ce-ți pare dumnitale, duducață dragă ? După ce răsare luna, buhaiul cel de Nastasache se învăluie cu cîinii la pîrleaz. Mare poznă ! Dumnezeu să-l bată și să-l detune !

Casandra s-a oprit, așteptînd să fie întrebată ce și cum. Mama a tăcut. Muierea lui Ion Gheorghe și-a schimbat iarăși înmlădirea glasului.

— Spune și mata, duduca Profiră, ce poate face o fată singură ? Poate pune mîna pe o furcă : e voinică și știe să se apere. Dar mîni vine un vătăjel anume s-o scoată la muncă ; unde-i mai greu, acolo o pune. Cîteodată boierescul e mai greu decît munca silnică la ocnă. Mai ușoară osînda pentru moarte de om ! Eu am auzit de dincoace de gard cîinii. Pe urmă, după ce s-au potolit cîinii, au șopotit nu știu ce. Zice Lisaveta că l-ar fi înduplecat să se ducă. Știu eu ? Poate să-l fi înduplecat, dar eu asta cu greu aş crede-o. Oi, Doamne, va fi fiind și pentru bărbați, pe ceea lume, un foc nestins. Și dracii să-i cresteze cu cuțite de foc și să le presure cînd sare, cînd piper... Adevărat că uneori și femeile-s de vină.

— Ce vinovăție are Lisaveta, Casandră ?

— Așa-i, duduca Profiră dragă, mă întreb și eu și văd că nu-i vinovată cu nimica. Poate ar face bine să deie niște sărindare la biserică, ori să puie pe baba Ursărița să-i desfacă ; dar și asta e o cheltuială, și ea, din robia în care a intrat, nu mai iese. Doar Maica Domnului să facă o minune : să vie de peste deal un voinic, s-o fure și s-o ducă în lume. S-au mai văzut de acestea.

— Slabă nădejde ! a șoptit mama, cu ochii pierduți în pîcla Siretului.

Nesimțit, m-am strecurat pe cele trei trepte ale cerdacului și, pe urmă, în lungul unui părete.

Mama m-a strigat din urmă :

— Unde te duci, Băiețel ?

— Nu mă duc nicăieri, mamă ; vreau să mă joc în grădină.

Glasul meu era nevinovat și convingător, însă eu voiam să mă duc ceva mai departe. Pofteam numaidecât să văd pe moș Gheorghe Cucu, bolnav pe prispa casei lui, subt o pocladă veche ; să văd pe Lisaveta, despre care auzisem vorbindu-se că se luptă cu vatazii. Cine să fie acel Nastasache vatazul ?

— Nu-ți vine în minte cât de viclean e acest copil... s-a tînguit mama, în urma mea, în cerdac.

Înfruntînd pedepsele scrise în catastiful sfînt pentru păcatul minciunii și pentru păcatul neascultării, am trecut pîrleazul în grădina lui Gheorghe Cucu. Din grădină m-am uitat cu luare-aminte în ogradă și am văzut pe moș Gheorghe Cucu ridicat de sub poclada lui și privind ceva departe, peste zaplazul din fața casei lui. Căci în fața casei lui Gheorghe Cucu, vecinul ridicase zaplaz de scînduri. Acest vecin, gospodar chiabur, avea nume moș Alisandru Panțîru. Auzisem despre el felurite povestiri. Privind și cu mai multă stăruință din locul meu de pîndă, am văzut și pe Lisaveta, alipită de zaplaz și ascultînd ceva ce se petrecea «dincolo». Din cînd în cînd se și uita printre crăpăturile scîndurilor, apoi iar trăgea cu urechea.

Lisaveta era naltă și subțire, cu părul roșcat și obrazul stropit de pistrui. Avea în privire ceva hotărît și semeț. Cînd dădea cu ochii de mine, îmi zîmbea. Umbla

curat îmbrăcată, cu fustă de stambă, cu iie înflorită și ciuboțele.

M-a văzut numaidecît.

— Vină încoace, Băiețel, m-a îndemnat ea în șoaptă.

M-am dus lîngă ea. Mirosea plăcut a busuioc.

— Te-a trimes mămuța ? Are nevoie de mine ?

— Să nu mă spui mamei... am răspuns eu. Mama crede că mă joc în grădină la noi.

— Așa ? Îți place mai bine să te joci dincoace ?

— Da.

— Poate-ți plac și niște mere varatice care s-au copt, lîngă șură ?

— Da, am confirmat eu iar.

Ea s-a întors iar la zaplaz, la priveriștea pe care o observa de pe prispă și Gheorghe Cucu.

În ograda cea largă, la Alisandru Panțîru, se întreau tot mai mult întrebări și răspunsuri dușmănoase. Nalt și uscat, cu plete cărunte și încins cu chimir lat peste cămașa-i albă, moș Alisandru sta cu spatele la noi, făcînd față la doi feciori boierești, care intraseră pe poartă. Îi muștra răstit. Tropăia pe loc cu ciubotele și iar îi muștra.

— Nu așa ; mie să nu-mi umblați cu cotituri. Mie să-mi spuneți de ce-ați intrat la mine în ogradă.

— Am intrat și noi ca oamenii, bădică Alisandre.

— Cum ?

— Am intrat și noi ca oamenii ; doar ne cunoști.

— Se-nțelege că vă cunosc. Voi sînteți dulăi ciocoiești. Tu, cel subțire, ești băietul moașei Balașa. Tu, cel umflat cu țevia, ești feciorul lui Arvinte. Alta n-ați putut face în viața voastră decît să intrați slugi boierești, care neam de neamul vostru n-au fost slugi...

— Ca să trăiască, face omul ce poate, bădică Alisandre.

— Ba, măi Ghiță a Balașei, tu să nu-mi vorbești mie așa. Dacă n-ai de ce te prinde cu mâna aici, du-te la ciobănie, dar ai avut avere părintească destulă. Și tu, Nicu al lui Arvinte, tot din sărăcie te-ai nevoit să te bagi la stăpînire ?

— Ba nu, bădică Alisandre. Dumneata nu ești nici primare, nici județ ; nu ne cerceta pe noi astfel...

— Hai s-o întoarcem ș-așa, s-a îndîrjit Alisandru Panțîru, dar atuncea să-mi spuneți voi de ce-ați intrat în ogradă la mine.

A bătut iar cu ciubota în pămînt.

— Răspunde tu, Nicu a lui Arvinte, că ești mai cu clonț.

— Dar nu-s mai cu clonț, bădică, numaicît, fiind slujitor al curții măriei sale, am fost trimes de cuconu Iorgu să întreb dacă nu dați ajutor la arie.

— Care cuconu Iorgu ? Vorbești de vechilul lui Ruset ?

— De dumnealui.

— Ei, și ce ajutor ?

— Ajutor ca orice gospodar trăitor pe moșia măriei sale. Toți fac angajament și muncesc stăpînului după rînduielile știute.

— Ei, iaca, eu nu fac angajament, cum spuneți voi, și nu muncesc la stăpîn. Am al meu și-mi ajunge. Asta-i rînduiala mea și-i bună. Și mai am o rînduială : Să nu prind feciori boierești că intră cu asemenea vorbe în curte la mine, căci le vîr vorbele înapoi pe gîtiță.

— Nu te supăra, bădică Alisandre, s-a amestecat împăciuitor Ghiță a Balașei. Eu știu că dumneata n-ai făcut, nici nu faci boieresc. Ai al dumnitale...

— Mă mulțămesc cu ce am ; nu poftesc bani boierești.

— Aşa-i, bădică Alisandre ; numaicît cuconu Iorgu zice că o treabă ca asta nu-i bună. De cînd e lumea oamenii au dat ajutor boierului, mai ales fiind şi la o nevoie. Nu zic să ieşi dumneata la arie ; dar să trimeţi pe cineva dintre cei care te-ajută...

— Cum spui ?

— Să trimeţi pe cineva de-al dumnitale... nu degeaba, ci cu plată. Dacă ai plăcere, bădică...

— Iacă eu n-am plăcere să trimet. Feciorii mei stau cu mine cu tot cu nevestele lor şi muncesc la ce-i al nostru. Iar al treilea barbat din casa asta e nepotu-meu Florea. Nu cumva pe dînsu-l cereţi ?

Amîndoi slujitorii boiereşti n-au răspuns numaidecît. Panţîru bătrînul a bătut iar din picior.

— Nicu a lui Arvinte, s-a supărat el, pornind asupra slujitorului, aşa-i că-l cereţi pe Florea ?

Feciorii boiereşti au făcut un pas înapoi.

— Aşa-i, bădică, a răspuns Arvinte. Florea Panţîru, nepotul dumnitale, nu-i de-aici din sat ; e venit din altă parte. Şi fiind venetic aici şi hrănindu-se aicea, se chiamă că datoreşte şi el ceva stăpînului moşiei. Îl pofteşte tare frumos domnu Nastasache.

— Floreo ! a răcnit el spre grajd.

— Aici-s, uncheşule ! a strigat flăcăul.

Era demult în cornul casei şi asculta vorbele care se spuneau în ogradă. La chemarea bătrînului a ieşit înainte. Era un bărbat mijlociu, negricios, lat în spete, puternic sprîncenat şi cu mustăcioara neagră. Bătrînul l-a întrebat aprig :

— Ce spun nebunii aceştia ?

— De unde să ştiu eu, uncheşule ? s-a mirat Florea. Dacă-a avut ceva a-mi spune vataful Nastasache, putea

să-mi spună asară. L-am găsit în hudiță : nu mi-a spus nimica... Poate se grăbea, că era cam târziu.

Obrazul i s-a luminat o clipă de un zîmbet ; pe urmă și-a încruntat sprîncenele. Lîngă mine Lisaveta lui Gheorghe Cucu a prins a rîde singură. Am întreat-o :

— De ce rîzi, Lisavetă ?

— Pss... taci din gură... m-a domolit ea, șoptit.

Alisandru Panțîru și-a ridicat cu harțag glasul :

— Făgăduitu-i-ai să ieși la lucru boieresc ?

— Ba i-am făgăduit altceva, dacă-l mai prind pe-aici noaptea, a rîs într-un dinte Florea.

— Măi băiete, s-a întors bătrînul spre nepotul său ; noi ne prăpădim degeaba vremea, tocmîndu-ne pentru nimica. Ia măturoiul, ori furca, și curăță ograda.

— Ba, ne ducem noi de bună voie, bădiță Alisandre... a grăit cu prefăcută blîndeță feciorul moașei Balașa.

Cei doi slujitori s-au retras destul de repede.

Lisaveta a avut iar un rîs ușurel, un fel de nechezat mărunt.

Am auzit deodată glasul Casandrei lui Ion Gheorghe.

— Treaba asta mi-a plăcut și mie...

Lisaveta a privit-o pieziș, fără să răspundă. Gheorghe Cucu rîdea pe prispă, c-o gură mare, neagră. M-am furișat grabnic spre livadă, ca să nu mă vadă Casandra, să mă pîrască mamei. Însă ea mă văzuse. Și mama a aflat că-s nu numai «șpion», ci și neasculător.

Îmi plăcuse și mie înfățișarea lui Florea ; și rîdeam singur aducîndu-mi aminte cum tropăia moș Alisandru Panțîru cu ciubotele prin ogradă, împotriva feciorilor boierești. În mine a rămas, după asta, stăruitoare, privirea de apă verde neliniștită a Lisavetei lui Gheorghe Cucu.

Într-o zi cu soare mult, Ghiță Gîțu, argatul nostru, a înhamat pe Puica la trăsurică și tata a coborît din cerdac cu pușca și geanta, ca să se suie și să se ducă la vînat. M-a văzut pe mine, pîndindu-l cu ochi plini de admirație. Și-a adus aminte că-l rugasem cîndva să mă ieie și pe mine la asemenea petrecere.

S-a întors cătră mama, care-l urmasse pînă în capul scării :

— Profiră, îmbracă băiatul și pune-i în lădița trăsorii ceva de mîncare. Îl iau cu mine pînă sub Prisaca Duruitoarei.

Cînd s-a uitat mama la mine și a văzut că mă rumesc de plăcere ca o răsură, s-a întors în pripă să pregătească toate ca în bătaie de vînt.

— Îmi place să mă duc la vînat... i-am declarat eu tatei, pe cînd Puica ne ducea în trap domol pe drumul Stolnicenilor.

— Bine, mi-a răspuns tata ; cînd vei crește mare, am să-ți dau o pușcă ș-o torbă.

— Am să-mpușc un iepure.

— Se poate, băiete, dar asta nu-i destul, ca să te numești vînător. Ce zici, Ghiță ?

— Ce să zic, cucoane ? a răspuns Ghiță de pe capră, întorcînd capul și rînjind. C-un iepure n-a făcut nimica. Așa că Băietel are să puște doisprece. Eu spun așa, cucoane Alecule, a îndrăznit a da sfat Ghiță Gîțu, spun așa că noi am putea opri la coliba lui moș Pătru. Dau un braț de fîn iepei, ca să aibă cu ce petrece și ea, iar dumnealui, după ce s-a sătura de vînătoare, are unde se întoarce.

Am declarat cu tărie :

— Ba mă duc și eu cu tata.

— Se-nțelege ! a zîmbit cuconu Alecu.

— Fără asta nici nu se poate, s-a întors Ghiță Gîțu, rînjind iar. Umblăm o toană prin preajma boierului, stîrnind vînatul, pe urmă te-apucă o foame ca aceea, ș-o sete, și te dor picioarele. Atuncea te duci acolo, te așezi pe prispă lîngă moșneag și te uiți după noi cît umblăm pe vale. Se vede Siretul, se văd zăvoaiele și fînașurile... Ca-n rai.

— Așa-i rînduiala vînătorii ?

— D-apoi cum...

Tata zîmbește, cu gîndurile duse. Miresme calde, din miriști nu demult secerate, trec pe o boare de vînt. E o lumină lină pînă în aburii depărtării.

— Ghiță, întreabă tata, eu socot că găsim cristei în spinăriile de sub Prisacă.

— Găsim și iepuri, cucoane Alecule. Săptămîna trecută, ducîndu-mă la moară, am stîrnit doi o leacă mai la vale de coliba lui moș Pătru. Să vedeți dumneavoastră că-i găsim tot acolo.

— Asta se poate... a răspuns tata, rămîinînd iar pe gînduri.

A întrebat din nou :

— Moșneagul tot singur ? Nu vrea să vie în sat la feciori ?

— Tot singur, cucoane... Chiag îndărătnic. Nu se dă dus de la coliba lui. Nu cred s-apuce primăvara ce vine.

— De ce ?

— E bolnav, cucoane Alecule, nu știți dumneavoastră ?

— Tot nu s-a dus la spital ?

— Nu se duce, cucoane ; vorbă degeaba.

Tata și-a încruntat nemulțămît sprîncenele. Din pricina îndărătniciei și rezistențelor, și a altor multe păcate, nu-i plăceau țaranii. Nu-i plăcea nici cum vorbesc, nici cum se poartă, nici cum miros. «Putrezesc în sălbătăcia lor...» isprăvea domnia sa toate discuțiile privitoare la lumea rurală. De altminteri nimeni nu-l contrazicea ; iar în disprețul lui cuconu Alecu se amesteca și oarecare compătimire. Compătimire îndeosebi pentru cei sărmani. Față de cei semeți avea o aversiune neșovăitoare. Mai ales «obraznicia», cum spunea dumnealui, îi era nesuferită. De aceea ținuse la distanță un timp pe moș Alisandru Panțfuru. Mama, dimpotrivă, păstra o stimă ascunsă vecinului nostru.

Ghiță Gîțu a dus trăsura pe un drumeag, printre ogoare, și a ocolit într-o vâlcică. Acolo fusese cîndva o prisacă, și pe o costișă oablă se mai afla o pădurice. Prin marginea păduricii venea pîrăul ; cum dădea de rîpă, se arcuia într-o cascadă — adică într-o «duruitoare», cum se spune în Moldova. Coliba lui moș Pătru era așezată în partea cealaltă. De la colibă la pîrău, cărare. În marginea cărării, lîngă pîrău, un măcieș bătrîn în care cîrcîia o țarcă.

M-am uitat cu mirare la paserea aceea codată, cu penajul împărțit alb și negru. Grăia cu hărnicie ceva în limba păsărească, dînd de veste iepurilor și cristeilor că a sosit în acea parte de lume un vînător, adică primejdie.

Totuși după-amiaza era pașnică și moș Pătru se hodiinea subț un păr bătrîn, plin de roadă, în fața căsuței. Cînd trăsura s-a oprit și tata a coborît, bătrînul s-a ridicat în capul oaselor de pe lăvicerul lui, sprijinindu-se de o parte și de alta în pămînt cu palmele.

— Bună ziua, moșule... l-a salutat cuconu Alecu.

— Mulțămim dumilorvoastre, cucoane, a răspuns moș Pătru cu glas trudnic. Mă iertați că nu pot să vă stau cuviincios înaintea. Îs tot bolnav și neputincios.

— Stăi, moșule, la locul dumnitale, a răspuns tata. Credeam că te-ai dus la spital, cum te-am fost sfătuit.

— Nu m-am dus, cucoane, a îngînat bătrînul. Spital îmi trebuie mie ? Mie îmi trebuie hîrleț, ca să-mi facă oameni meșteri o groapă.

— Pînă atuncea mai ai, moșule.

— Mai am, dar nu mult. Îți sînt tare mulțămitor, cucoane, că mi-ai trimes doftoria aceea cu dohot de mesteacăn. Parcă mi s-au mai împuținat crăpăturile la mîni și la picioare.

— Asta-i pelagră, moșule.

— Nu știu cum îi zice, dar văd că s-a mai potolit.

— Ți-am mai spus că să mînînci pîne albă.

— De unde, cucoane ? În pustia asta nu se află pitărie...

Moș Pătru rîdea cu o gură fără dinți de pretenția tatei, că să fie pitărie cu pîne albă la Prisaca Duruitoarei.

Cuconu Alecu i-a întors răspunsul cu oarecare asprime :

— Atuncea mînînci mămăligă ?

— Nu mînînc, am aflat de la domnia voastră că nu-i bună la boala mea. Așa că am spus fetei și nurorilor să-mi coacă malai. Mai amestecă în el și bostan turcesc. Dar eu mai ales mă țin cu mere și pere uscate.

Bună dimineața, în toate dimineațile

Rod în gingini pădurețele...

Moș Pătru a avut un rîs straniu și a rămas cu privirile rătăcite, mormăind încă o dată, cu voce scăzută, stîburile lui lipsite de noimă.

S-a îndârjit să se scoale de la locul lui. Apoi s-a liniștit și s-a uitat cu blîndeță la mine.

— Să dau și băietului niște pădurețe uscate, ori vreo două pere coapte...

— Nu te osteni, moșule, i-a zis tata. Noi lășăm aici trăsura cu iapa și ne ducem. Mult nu lipsim și ne întorcem.

— Bine, s-a învoit bătrînul. Faceți cum poftiți.

S-a tras puțintel mai cătră soare și a rămas liniștit un răstimp, în straiile lui albe destul de curate, părănd a ne observa cum ne pregătim. Dar el nu se uita la noi ; se uita înlăuntrul său, la năluciri ale anilor de altădată.

— Nu mă duc în sat, a îngînat el încet. Eu am fost aici prisăcar în tinerețile mele, cînd m-am luat cu Păuna. Ș-apoi într-un rînd, primăvara, am găsit în marginea pădurii la Stolniceni un pui de păr ; era gros numai cît degetul cel mic al muierii. «Păună, zic, ți-am adus un pui de păr ; pune și tu mîna, să-l răsădim, ca să ne deie roadă bună, după sufletele noastre, care ne-am luat din dragoste...». Așa, l-am răsădit și într-al treilea an ne-a dat rod o pară. Cînd s-a copt, am gustat-o amîndoi și-am văzut că nu-i pădureață ; a binevoit Dumnezeu să fie rod bun și plăcut. Ș-așa am trăit noi la prisacă și la colibă, în preajma părului, mulțămind lui Dumnezeu pentru milosîrdia sfinției sale... Am avut trei copii : doi băieți și-o fată. Am însurat feciorii, am măritat fata. După ce-am săvîrșit asta și i-am așezat pe toți la casele și la gospodăriile lor, Păuna ne-a lăsat sănătate și s-a călătorit pe ceea lume. Pînă ce m-oi duce și eu după dînsa, stau aicea, unde ne-am bucurat amîndoi odată. Zice fata, zic feciorii : «Vină, tătucă, la noi în sat ; avem unde te ține ; stai la noi pînă ce-i muri». Eu nu vreau să mă duc.

— Ești îndărătnic, moșnege, a zis tata cu glas de mustrire, în vreme ce-și încărca pușca, pe la gura țevilor.

— Așa-i, cucoane, a zîmbit moș Pătru, dacă-s îndărătnic, de ce să spun că nu-s îndărătnic ? Așa a binevoit Domnul Dumnezeu să am eu asemenea talant. Pe urmă, așa-i bine.

— Ce bine poate fi ?

— Ba așa-i bine, a urmat bătrînul c-un palid zîmbet șiret. As' dimineață a venit fata și mi-a adus o leacă de mîncare. Ea mi-aduce mai mult decît îmi face trebuință. Ce-mi rămîne, vine țarca ceea și-mi ciugulește din palmă. Îi zic eu fetei : «Mărioară, pare-mi-se că ești cam supărată». — «Îs supărată, tătucă, zice ea, că Gheorghiuță al meu n-a putut împlini în toamna asta soma. Pînă la vara cealaltă nu poate ; dar atuncea sîntem gata. Și dăm și noi cît am hotărît cu toții pentru îngropăciunea dumnitale. Bădița Gavril și bădița Mihai îs gata ; și eu cu Gheorghiuță al meu, încă nu. Așa că să te milostivești, tătucă, pîn'la vara ce vine, să te ții pînă atuncea și să nu mori. Iar atuncea sîntem gata și le facem toate după cuviință». «Ascultă, fată, zic, mie nu-mi trebuie multe. Mă pot duce la Dumnezeu și cu cheltuială puțină.» «Nu se poate, tătucă, zice fata, noi se cuvine să facem toate după rînduială și lege.» «Ei, atuncea, zic să fie după voia ta, ș-oi muri la vara cealaltă... Iar pînă atuncea m-oi îndărătnici aicea în prisacă, unde am trăit mulți ani buni cu Păuna...»

Argatul nostru, Ghiță Gîțu, asculta c-un fel de evlavie. Tata clătina din cap, cu încruntarea lui de sprînceană, ca totdeauna cînd auzea vorbe nesăbuite. Deseori avea atitudinea asta și cînd vorbea cu mama, ș-o surprindea rostind cuvinte «din altă lume».

Ghiță Gîtu a lăsat pe Puica în sama lui moș Pătru : să se uite la ea să nu se încurce cumva în hățuri. Argatul știa că moșneagul se urnește cu greu din locul lui pentru orice ar fi, ca un bolnav ce se găsește. Dar dacă ar vedea iapa în primejdie, musai ar găsi putere să se târîie pînă la dînsa și s-o descurce. «Căci iapa e o animală fără minte și numaidecît are nevoie de ajutorul omului.»

Tata s-a lăsat la vale, înspre spinăriile de porumbrei ; eu și cu Ghiță Gîtu ne țineam în preajma lui. De la coliba lui moș Pătru s-a luat după noi și al patrulea tovarăș : un dulău al moșneagului, slab și sprinten. Balan — cînd se oploșea în sat, la Mărioara, fata lui moș Pătru, cînd venea pe un răstimp în petrecere la colibă. Căci era vînător. După neam, părea cîne ciobănesc, dar avea el, așa, o «ahotă», cum spunea Ghiță Gîtu, și se pricepea la treaba întru care purcesesem noi. Întăi a venit într-adaos, pe furiș ; după aceea, auzind îndemnul argatului, numaidecît a început a cotrobăi cu dibăcie tufișurile. Cînd s-a ridicat pîlpîind, dintr-un pîlc de ierburi încîlcite, cristelul, Balan numaidecît a dat glas. Tata a tras, paserea a căzut ; Ghiță Gîtu a și fost asupra ei. Balan a întîrziat numai cîteva clipe, s-a izbit și el în locul unde căzuse cristelul, și a scheunat de două ori, înțelegînd zădărnicia muncii lui. Dulăul moșneagului era vînător pe socoteala sa ; petrecerea lui la colibă avea explicație numai în dobînda lui vînătorească : cristei ori pui de iepuri. A mai stîrnit cîteva paseri, pe care, după bătaia puștii, Gîtu i le răpea cu mișcări aprige. Pe urmă s-a ridicat dintr-un covru de pe un hat ierbos un iepure. Tata n-a putut trage.

Cînele s-a luat după el ; l-am auzit nu mult după aceea țâhnind ca un copoi, și nu s-a mai întors. La un capăt de fînaț a sărit și iepurele nostru. Mi s-a părut, cum sălta prin păiușuri, un fel de cocostîrc fantastic. Îndată după împușcatură a făcut două tumbe și a rămas destins, cu blănița albă a pîntecului în lumină.

Atuncea, dintrodată, am simțit în picioare truda și m-am așezat pe prichiciul unui răzor.

— Întoarce-te la colibă și caută în lădița trăsuriî pînea cu unt... m-a îndemnat tata. Mai umblăm ce mai umblăm și ne întoarcem și noi.

Era soare blînd în acea vâlcică unde mă oprisem. Vedeam, la o depărtare nu tocmai mare, Siretul ; și dintr-un cot al Siretului, o gîrlă, ce se prelingea pe marginea zăvoiiului pînă la moară. Îndărăt spre culme se afla coliba lui moș Pătru. Vedeam și priporul întunecat al dumbrăvii. Pe acolo venea pîrăul Duruitoarei. M-am sculat, m-am îndreptat spre sclipirea lui și am prins a urca înapoi pe o cărăruie, în lungul malului. Pe tata și pe Ghiță Gîtu nu-i mai vedeam ; auzeam numai din cînd în cînd bătaia puștii.

Umblam încet, mă opream în răstimpuri. Culegeam boabe brumării din tufele spinoase. Le gustam ; erau înecăcioase, îmi făceau gura pungă ; le lepădam și căutam altele. Umblam ca o sălbătăciune, pîndind ce se întîmplă și ce se petrecea în juru-mi. N-aveam însă nici o sfială ; mă socoteam ca într-o împărăție a mea.

Cînd am ajuns spre dumbravă, dintrodată am băgat de samă că nu mai sînt singurel. Două ființi omenești se mișcau în peisagiu. Îndată ce le-am prins în coada ochiului, am observat că au o mișcare repede de fereală.

Mi-a părut bine că le cunosc. Erau Lisaveta lui Gheorghe Cucu și Florea Panțîru. Îmi era greu să înțeleg

de ce se feresc, deoarece eu mă socoteam prietin al lor.

Poate nu m-au cunoscut.

Însă nu puteau să nu cunoască haina albastră cu care mă împodobise mama. De multe ori mă întâliseră îmbrăcat astfel. Florea se minunase chiar, zîmbind, de un strai așa de «mîndru», cum era mîntăluța mea de postăvior.

Unde s-au dus ? Nu-i mai văd. Totuși poftesc să mă duc spre ei, să-i găsesc. Îmi place și Lisaveta cum se uită la mine cu ochii ei verzi pe fața arsă de vînt și soare ; îmi place și Florea Panțîru, cu mustăcioara lui ca matasa uscată de porumb.

Am încercat să-i strig. Glasul meu n-avea nici un răsunet în vâlcea.

Cum pășeam mărunt la deal pe cărăruie, fosăind pe nas și mormăindu-mi subțirel gîndurile, i-am văzut din nou.

Îi vedeam eu ; nu mă vedeau ei.

Dar numai o secundă nu m-au văzut. Cum m-au zărit, s-au desfăcut din îmbrățișarea lor. Florea a apucat mai înspre deal, cătră arcul scînteietor al pîrăului. Lisaveta a coborît domol spre mine, purtînd între degete un fir lung de iarbă, din care mușca din cînd în cînd cu dinții ei albi și mărunți.

— Ce faci, Băiețel, aici ? m-a întrebat ea apropiindu-se și zîmbindu-mi cu dulceață.

— Am venit cu tata la vînătoare.

— A, da ; de aceea văd în pajiște la moșneag trăsura. Și unde-i cuconu Alecu ?

— Tata-i devale, spre Siret. Mi-a spus că nu întîrzie mult. Mă duc să caut pînea cu unt în lădița trăsurii.

— Înțeleg. Te petrec eu pînă la coliba uncheșului.

— Bine. Dar Florea unde s-a dus ?

— A ! L-ai văzut și pe Florea ?

— L-am văzut.

Ea și-a apropiat mai tare obrazul și sînul de mine.
M-a ispitit :

— Ce-ai văzut ?

M-am înroșit de sfială. Văzusem foarte bine. Dar chiar din întrebarea ei înțelegeam că nu se cuvenea să văd și m-am rușinat.

— Ce-ai văzut, șpionule ? s-a mirat ea subțirel, tu-
guindu-și buzele.

M-a sărutat dintr-odată pe un ochi. Cu celălalt eu îl vedeam pe Florea la marginea dumbrăvii.

— N-am văzut nimic, Lisavetă.

— Drept spui ?

— Drept !

— Te juri ?

— Mă jur.

— Atuncea ești un băiețel cuminte ; de aceea îmi ești drag. Tare-am să te rog să nu spui mamei, și la nimeni, că m-ai văzut cu Florea Panțîru în dumbrava Duruitoarei. Ai înțeles ce te rog eu ? Și știi de ce te rog ?

— Am înțeles și știu, Lisavetă.

Fata lui Gheorghe Cucu s-a întors spre dumbravă.

— Poți să vii, Floreo, a zis ea cu glas domol și egal. Mi s-a părut că glasul ei a mers ca o pasere, filfind lin, spre flăcău.

Florea Panțîru s-a apropiat, cu vioiciune.

— Știi tu ce-mi spuneai, Floreo ? l-a întîmpinat Lisaveta. Că vrei să duci poimîni pe Băiețel devale, la moară, cînd te cobori tu acolo ca să prinzi și să omori balaurul.

Eu m-am îngrijorat și m-am înfricoșat ; am întrebat cu glas tare :

— Este un balaur la moară, devale ?

— Este, a răspuns Florea zîmbindu-mi.

— La moara aceea care se vede departe, lângă zăvoiu! Siretului ?

— La aceea. Este un balaur care mînîncă rațele morarului din bulboana morii. Ne ducem amîndoi poimîni. Îmi iau toate sculele și-l prind. Să nu-ți fie frică, deoarece acel balaur e un somn care a venit cu puhoiul Siretului și s-a așezat la adîncime, sub roțile morii. M-am înțeles cu morarul și-l scot, curățînd astfel lumea de-o răutate. Merge și Lisaveta, te cerem mămuicăi matale ; ne ducem cu căruța cu doi cai. Dacă poștește, îi dăm și lui cuconu Alecu o bucată de somn. Știu că dumnisale îi place peștele. Și eu și uncheșul Alisandru ne-am gîndit să dăm ieftin cîte-o bucată la unii dintre prietini și megieși.

— Merg și eu să văd balaurul ! am strigat cu aprindere. Dacă nu mă lasă tata, fug cu Lisaveta, pe furiș.

Cei doi prietini ai mei au rămas privindu-se cu uimire unul pe altul.

— Auzi ? Fuge cu mine... a șoptit Lisaveta, cu palma la gură. Dintrodată a izbucnit în rîs subțire. Dar de văzut n-a văzut nimica... a adaos ea, făcînd spre flăcău ușor semn din geana stîngă.

— N-am văzut, l-am încredințat eu pe Florea.

— Nici nu spune la nimeni.

— Nu spun nimănuia.

Lisaveta m-a sărutat pe celălalt ochi și i-am simțit mirosul de busuioc din sîn.

M-am gîndit să spun prietinelor mei ce-am auzit vorbindu-se la coliba lui moș Pătru. Îi vedeam că se grăbesc, totuși țineam să le spun. Din toate eu înțeleseam mai ales una. Ba mai degrabă nu înțeleseam, și aș fi vrut să-mi dea lămurire Lisaveta. Înțeleseam

că se vorbise de spital și că tata îl îndemnase pe moș Pătru să se ducă, pentru boala lui, la spital în târg.

— Să nu se ducă! a hotărât Lisaveta cu dispreț; acolo sînt doftori care te taie de viu și te omoară cu zile.

După vorbele acestea, prietinii mei s-au învăluit în dumbravă și s-au dus. Nu tîrzie vreme s-a întors numai Lisaveta și m-a călăuzit pînă la coliba lui moș Pătru. A căutat ea singură feliile de pîne cu unt; mi-a adus apă de la pîrâu. A dat și moșneagului să beie, ca să-și astîmpere arșița, și a stat în preajma mea pînă ce a băgat de samă, în vale, întoarcerea tatei. Zîmbind, mi-a făcut atunci un semn de înțelegere cu degetul arătător de la mîna dreaptă, și s-a dus cu mare grabă spre sat. Silueta ei subțire părea că plutește spre asfințitul purpuriu.

IX

Alisandru Panfîru era vraci

Mama avusese cîteva mari supărări și năcazuri în vara aceea.

Îndată după Duminica Mare se bolnăvisе Mitriță, fratele meu mai mic cu doi ani decît mine. Pe cît am înțeles mai pe urmă, boala lui se chema scarlatină. Tata, din firea sa lăsător, nu se neliniștise prea tare; numai cînd copilul a intrat în arșiță și a prins a aiuri, s-a hotărât să cheme, «mîni», pe doctorul Fabini, singurul medic al târgului și al așezărilor din preajmă. Doctorul Fabini, de altminteri, nu avea de lucru în afara târgușorului; sătenii nu-l poșteau să vie să-i cerceteze; nici nu-i aduceau bolnavii lor.

De la început, mama n-a avut nici o nădejde în această chemare pe care o hotărîse cuconu Alecu. Gîndul

ei, pe care nu-l mărturisea, ca să nu-l supere pe «dumnealui» («dumnealui» era tata), îl exprimase baba Ștefănoaia, vrăcița, cu multă iscusință :

— Parcă ce poate cunoaște un venetic ș-un neamț ? Bolile toate îs de la Dumnezeu. Are copilul zile, scapă. Dacă vrea Dumnezeu să-l cheme, cine se poate pune împotriva ? Eu îi fac cele de cuviință și-l descînt, ș-om vedea ce s-a alege.

Baba Ștefănoaia a făcut ce știa ; a descîntat copilul, l-a tras cu mujdei de usturoi ; a sfătuit pe mama să cheme și pe părintele Petrea, ca să facă o rugăciune, — și cînd a venit doctorul Fabini, ca să vadă ce este, a văzut că nu mai este nimic de făcut.

— E prea tîrziu, a șoptit el tatei ; copilul se prăpădește în acest ceas.

Tata a rămas palid ; și-a încruntat sprînceana. Și-a judecat vina și pedeapsa ; și-a plecat fruntea. Doctorul Fabini i-a strîns mîna, murmurîndu-i o mîngîiere în cîteva cuvinte bizar rostite, și s-a retras. Cu mînile la tîmple, mama s-a dus în odăița copilului. Din bucătărie, baba Ștefănoaia s-a strecurat pînă la ea.

— Ai auzit ce-a spus neamțul ? a rostit ea în șoaptă pripită.

— Am auzit... a suspinat mama.

— Ce pot ști ei... a urmat bătrîna. Nu pot ști nimic și numai Dumnezeu e stăpîn peste toată făptura.

Într-adevăr, nici doctorul Fabini, cu ochelarii lui de miop și cu mînile-i pistruiate cu galben, nici popa Petrea nu puteau ști despre asemenea taină mai mult decît bătrîna aceea.

Mă dusesem cu frățiorul meu la Ion Gheorghe ; mă suisem cu dînsul în cireșul cel bătrîn din grădină. Ne desfătasem și vorbisem fără grijă ca doi pui de sălbătăciune, mîncînd «o sută și o mie» de cireșe, cum decla-

rasem eu mamei. Ş-acuma eu eram acelaşi diavol, crăpînd de sănătate şi răutăţi ; iar tovarăşul meu mai mic nu mai era în această viaţă. Repede s-a petrecut, repede s-a dus ; nici n-am avut cînd băga de samă ; nici nu-mi era dat să mă întristez de asta ; am rămas singur şi m-am îndreptat cătră alţi copii pentru jocurile mele. Totuşi, după cîteva zile, stînd singur pe marginea cerdacului, în lumina amiezii, l-am văzut pe Mitriţă lîngă mine şi i-am auzit glasul :

— Bădie, hai să mergem la cireşe, la Ion Gheorghe.

Atunci am avut cea dintăi lovitură a întristării. Am rămas cu ochii duşi. A venit cătră mine mama. M-a cuprins şi m-a strîns la sîn, plîngînd. M-a întrebat :

— La ce te gîndeşti, Băieţel ?

Mama văzuse şi ea pe mezin, poate o dată cu mine. Am simţit o înduioşare în tot trupul şi nu i-am răspuns. Şi pe urmă venea din cînd în cînd Mitriţă spre mine. A venit un timp. Pe urmă n-a mai venit.

La o zi ori două după Sînpetru, coborînd cele trei trepte de la cerdac în ogradă, ca să fie de faţă la mulsul vacii, mama a călcat greşit şi a căzut răsucindu-şi şi sclintindu-şi piciorul drept. Au venit în grabă, la ţipătul ei, Domnica bucătăreasa şi Casandra lui Ion Gheorghe de la stative, au ridicat-o sprijinind-o de subsuori şi au purtat-o în odaia dumnisale.

Mama se serbezise la obraz şi gema încet la fiece mişcare ; din cînd în cînd îi trecea prin toată fiinţa un fior ca o sîrmă de foc, c-un ţipăt repede stăpînit.

Cînd s-a întors tata de la judecătorie, a găsit-o în pat sub cearşafuri uşoare, ca să nu-i apese locul dureros.

— Ce este, frate dragă ? a strigat cuconu Alecu lovindu-se cu palma peste frunte. Asta îmi mai trebuia

mie acuma ? Nu pot avea și eu o clipă de liniște pe lumea asta ?

Mama i-a zîmbit cu blîndeță și cu stînjnire, cerîndu-i fără cuvinte iertare pentru năcazul ce-i pricinuisese.

— Ce s-a întîmplat ?

Domnica i-a lămurit cu agerime că «duducuța», care nu mai are liniște cît e picul și vrea să vadă toate cu ochii dumnisale și să puie pretutindeni mînuțele dumnisale, a căzut pe scările de la cerdac și și-a sclintit picioarul drept.

— Nu și l-a rupt cumva ?

— Nu și l-a rupt, cucoane Alecule ; atîta lucru cunoaștem și noi.

Tata a oftat cu năduf :

— Of, Doamne !

Mama și-a întors ochii spre părete c-un zîmbet ușor. Poate întăia oară în zilele ei auzea din gura tatei asemenea invocare. Apoi s-a tînguit pentru durerea care o ardea.

— Te doare tare, Profiriță ?

— Mă doare.

Mama era poate fericită pentru interesul ce-i arăta soțul și domnul său.

— Atuncea s-aduc doctorul.

— Știu eu ? Cum socotești mata. Eu nădăjduiesc că m-oi face bine și fără doftor.

— Nădăjduiește tu, dar eu nu cred, a răspuns cu oarecare nerăbdare tata. Așa ceva nu se tămăduie cu buruieni și descîntece.

Mama a tăcut cu o umbră în privirea-i albastră.

— Să-mi deie Domnica de mîncare, a hotărît tata. Și după ce mă odihnesc puțin, mă duc cu trăsura s-aduc pe doctorul Fabini.

— Bine... a șoptit mama închizînd ochii.

Dar mama avea, ca și mine, un demon al neliniștei.

Cum a ieșit tata din odaie, a făcut un semn misterios, numai din ochi, către Domnica. Știind despre ce-i vorba, Domnica s-a strecurat în bucătăria ei și numai-decît s-a întors cu Ștefănoaia. Pe cît era Domnica de ascuțită la ochi, la nas și la bărbie, pe atîta de blajină, de moale și de rotundă era baba Ștefănoaia. Cînd descînta, șoaptele ei picurau ca din bagdadie.

A fost un sfat repede. Ducînd mîncare tatei, Domnica se oprea și-și înfigea și ea nasul în șopotul de vorbe tainice. Atuncea n-am înțeles ce este. Acuma știu că a fost un complot împotriva lui cuconu Alecu, și mai ales împotriva «neamțului».

Baba Ștefănoaia a ieșit să ducă veștile și s-aducă răspunsurile. Tata se hodinea după prînz.

— Îți spun eu, ducă Profiră ; îmi fac cruce și te încredințez că alt vraci mai bun pentru treaba asta nu se află. Are de la Dumnezeu știință și dar. Se pricepe la toate bolile vitelor. Mai ales pune la loc mînile și picioarele stricate ale omului. Caută, pipăie și drege.

— Babă Ștefănoaie, are să mă doară... s-a tînguit mama.

— Drăguța mea, să n-ai nici o grijă. Poate să te doară cît a fulgerat acuma. Pe urmă, te liniștești și-ai scăpat.

A scăpărat fulgerul la ferestre și s-a auzit huruind în cer tunetul nourilor de vară.

— S-a sculat boierul ! a vîrît cuvînt aprig Domnica. A poruncit să se înhame iapa ; să i se deie cerga și man-taua. Se duce s-aducă pe neamț !

— Nu mai stau nici o țîră și mă reped după Ali-sandru Panțîru, a hotărît cu șopotul ei moale baba Ștefănoaia.

Domnica a împuns-o c-un deget și și-a vîrît nasul în urechea ei.

— Întăi să plece boierul.

— N-ai grijă, Domnică, a încredințat-o Ștefănoaia. Este pîndă și dinspre ograda lui Alisandru Panțîru. Eu mă duc să-i spun că duduca Profirița îl poștește numai-decît să vie ; și să nu întîrzie deloc.

Cuconu Alecu s-a dus închis în manta, prin pletele desfăcute și învăluite ale ploii. Nu mult după ce a huruit pe șleah trăsurica tatei, s-au auzit bocănind în cerdac ciubotele lui Moș Alisandru Panțîru.

Lîngă ușa de la intrare, și-a lepădat tohoarca sub care se apăraseră de ploaie. A pășit sprinten spre camera unde zăcea mama. Era cu mînicile cămășii suflecate pîna în coate. În mîna dreaptă ținea o sticluță de untdelemn. L-au întîmpinat cele două femei cu grabă.

— Babă Ștefănoaie, a zis moș Alisandru. După ce-om face ce trebuie cu ajutorul lui Dumnezeu, să pui cu palma ușurel din acest untdelemn. Îmi dai o ceșcuță, ca să-ți torn cît trebuie. Acum să vedem piciorul vătămat.

— Are să mă doară, moș Alisandre, s-a tînguit mama ca un copil.

— N-aș crede una ca asta... a încredințat-o vraciul și s-a uitat c-un zîmbet care mie nu mi-a plăcut deloc spre cele două femei.

S-a apropiat de pat.

— Babă Ștefănoaie, dă dumneata la o parte pînza.

— Iaca o dau.

— Bun. Ia să pipăim noi și să vedem. Acuma doare puțințel, cît umblu eu cu mîna asta aspră... Nu poate fi altfel ; asta-i mîna de muncitor. Căci nouă, duduca Profiră, ne-a fost scris blăstăm de la Domnul Dumnezeu, ca să ne trudim în sudoarea frunții. Stăi cuminte, stăi liniștită ; numai așa putem săvîrși lucrare bună. E

ieșit la genunchi ciolanul din găoacea lui. Te doare ?

— Mă doare.

— N-are să te mai doară. Nici nu-i nevoie, babă Ștefănoaie și Domnică, s-o țineți de umere și de cap ; căci văd că-i cuminte. Dar nu-i rău nici s-o țineți, așa precum văd că faceți. Țineți bine, țineți bine ! șopti deodată aspru moș Alisandru vraciul.

A cuprins piciorul bolnav cu labele lui de fier, opintindu-se cu strășnicie.

Mama a slobozit un țipăt de moarte. A sunat trăsnet cătră apa Siretului.

— De-acu stă ploaia și se înseninează vremea, a zis moș Alisandru Panțîru trecînd repede pe lîngă mine. A apucat tohoarca de la ușa de intrare și a tîrît-o prin cerdac ca pe-o fiară ucisă, apoi și-a aruncat-o pe un umăr și s-a dus.

Cînd a sosit tata, cu doctorul Fabini, baba Ștefănoaia «trăgea» cu palma muiată de untdelemn locul scintiturii. Mama își venise în fire și privea în juru-i cu zîmbetul pe care i-l cunoșteam și care-mi plăcea.

— Ce spune acest copil ? a strigat tata din prag. Că a fost aici Alisandru Panțîru ? Cum se poate una ca asta ?

Doctorul Fabini înțelese dintr-o privire ce este.

— Nu avem onore să cunoști pe confrate clandestin... a zis el tatei, rîzînd cu bunătațe.

S-a apropiat, a pipăit piciorul mamei.

— Foarte bine, foarte bine... a grăit el. *Sehr gut.*

— *Sehr gut...* a adaos îndată și tata : dar dacă se întîmpla ceva rău, trăgeam în el cu pușca.

— *Ab ! nein !* a reluat doctorul Fabini, pipăind pulsul mamei și apoi mîngîindu-i fruntea ; *ab ! nein !* Nu-i bun cu pușca. E mai bun cu blîndeț.

S-a arătat afară și soarele și tata s-a bucurat.

— Ehe! a suspinat aprig, din colțul ei, Domnica. Pe Alisandru Panțîru nu-l întrece nimeni în asemenea trebi.

— Bun hirurg? da? s-a veselit doctorul Fabini, bă-tînd-o pe umăr.

— D-apoi cum? bun «ciuruc»... i-a făcut față Domnica, rîzînd pieziș și ferindu-se de mîna doctorului, care tindea s-o pipăie a doua oară. Domnica avea încă păr negru corb și sprîncenele ca două lipitori.

Așa s-au dres lucrurile, o dată cu piciorul mamei, și cuconu Alecu a început a încuviința în preajma sa pe moș Alisandru Panțîru.

X

Alisandru Panțîru era și altfel de doctor

La vînat cu tata fusesem sîmbătă.

Duminică m-am dus la biserică. Urmam de aproape pe Domnica; am pătruns în pridvor și-am simțit pînă în crucea pieptului fumul lumînărilor. Între cîntările și luminile din preajma altarului, popa Petrea, în straie împărătești, cu obrazii rumeni și barbă albă, cetea cu creșteri și coborîri de viers sfînta evanghelie. Îndată m-am așezat și eu în genunchi ca tot poporul ce se afla de față. În stînga mea a îngenunchiat și Domnica. Din partea astălaltă m-a strîns cineva de degetul cel mic al mîinii drepte. Răsucind fruntea și privind pieziș, am văzut-o pe Lisaveta lui Gheorghe Cucu, rîzînd.

Mi-a făcut semn de tăcere, acoperindu-și dinții cu palma, de și eu nu voiam s-o întreb nimica. Ca un împielit ce eram, am cercetat, tot pieziș și pe sub sprîn-

cene, vecinătatea, și am luat aminte și la alte chipuri cunoscute. Umăr la umăr cu moș Alisandru Panțîru sta Florea, și atunci am apucat și eu de degetul cel mic pe Lisaveta.

După ce m-am ridicat în picioare, m-am simțit bucuros și întrucîtva fudul, observînd că amîndoi, uncheșul și nepotul, țin isonul dascălului de la strana dreaptă. Starea mea de euforie a crescut cînd Florea a rostit repede, cu ochii înălțați spre iconostas, «crezul». Pe urmă, dintr-odată, mi s-au înnegurat totae din jur și m-a cuprins o amețeală și un rău la lingurică. Cîntările, luminile, straiile împărătești, icoana maicii Domnului cu pruncul s-au învîrtejit în fumegarea densă a naosului; Lisaveta și Domnica m-au purtat afară în grabă, făcîndu-mi loc prin mulțime.

Femeile șopteau întorcîndu-și nasurile unele cătră altele.

Cum am dat de lumina soarelui și a pătruns în mine aer proaspăt, mi-am venit în fire și am cerut Domnicăi să se întoarcă numaidecît în biserică să ia anafură pentru mama. Dumneaci era învăluită cu treburile acasă; pe urmă, mai tîrziu, am înțeles că nu cuteza să se înfățișeze la sfînta leturghie. Se închina acasă și-i duceam noi pînea sfîntă. Venea din cînd în cînd, s-o vadă, și popa Petrea.

Cum ne-a lăsat Domnica în laturea bisericii, în preajma ulmilor celor bătrîni, eu am adus cu îndrăzneală aminte Lisavetei de făgăduința ce mi se dăduse în ajun c-avea să mă ducă, ea și Florea, luni, să văd prinderea balaurului din bulboana morii.

— Cred că n-ați uitat.

— Unde se află una ca asta, Băiețel, să uităm noi asemenea făgăduială? Numaicît mi se pare că chiar mîni nu s-a putea.

— Atuncea înțeleg că voiți să mă înșelați și să mă trageți pe șfară.

— După luni, urmează marți, Băiețel.

— Și după aceea miercuri, Lisavetă. Eu mă țin de cuvânt. Vezi cum sînteți ?

— Of, Băiețel, sîntem năcăjiți și amărîți, și dacă n-om găsi milă și ocrotire la unul ca mata, atuncea unde să găsim ? Să fii încredințat că fără mata nu ne ducem la moară. Mîni, avem altele. Pe lîngă toate, Florea trebuie să-și alcătuiască măstriile la Toma Ursarul, faurul.

Nu înțelegeam cuvîntul.

— Care măistrii ?

— Măstriile de prins balaurul. Drept credință, te-a lua Florea cu dînsul, ca să vezi și asta. Te-ai împăcat ?

— M-am împăcat și te cred.

Am primit sărutarea păcii și mirosul de busuioc din sînul Lisavetei.

S-a întors și Domnica. Ținea strîns în palmă anafora, într-o foiță de hîrtie albă, pe care i-o dăduse mama.

— Noi ne grăbim, Lisavetă, a zîmbit ea ; pornim înainte. Tu mai ai a priveghia aici unele și altele.

— Ba merg și eu, a zis cu agerime Lisaveta.

Nu înțelegeam de ce cu aceste cuvinte i s-a ascuțit în privire o lucire dușmănoasă. Rîzînd una la alta ca două surori bune, Lisaveta și Domnica au pornit în grabă spre casă, ducîndu-mă între ele. În urma noastră au ieșit și oamenii de la biserică.

În dreptul porții noastre, am găsit pe Ghiță Gîțu, cu capul gol. Părea supărat și îngrijat.

— Liță Domnica, a ieșit lumea de la sfînta slujbă ?

— Da, Ghiță. Ce s-a întîmplat ? Joiana tot nu mî-nîncă ?

— Nu, liță Domnică. Stă tot supărată, cum știi. Am purtat-o ; i-am pus țol ud pe șele ; se uită la mine și mugește din adînc ; numai nu grăiește. Am chemat și pe boier.

— Ei ? poate cunoaște dumnealui vreun leac...

— Da' de unde ? Dumnealui se supără pe mine ; zice că-s vinovat eu.

— Așa-s boierii, Ghiță, a răspuns cu înțelepciune Domnica. I-ai spus de moș Alisandru ?

— I-am spus. A dat ia așa din cap. Adicătelea : ce poate ști Alisandru Panțîru ?

— Apoi nu i-ai adus la cunoștință că Alisandru Panțîru nu-i numai vraci de sclintituri ? E mai ales nălbar.

— I-am spus. Zice boierul : Ce poate ști un țăran de rînd, fără știință de carte ? Ca și babele voastre, cu descîntecele. Babele noastre ne descîntă și ne tămăduiesc, cucoane, îndrăznesc eu.

— Ei, și la asemenea dovadă, domnia sa ce-a mai putut spune ?

— A dat iar din cap ; nu crede. Zice că se prăpădește Joiana și-s eu vinovat. — S-aduc, cucoane Alecule, pe moș Alisandru Panțîru, mă rog eu iar. — Dinspre partea mea, adă-l, zice, dar degeaba îl aduci. Se prăpădește vaca.

— Ba nu s-a prăpădi, a strigat cu hotărîre Domnica ; îl văd pe Panțîru că vine.

Ghiță Gîtu a ieșit întru întîmpinarea Panțîrului.

— Bădiță Alisandre, zice el, te poftesc să intri la noi.

— Ce este ? a întrebat Panțîru oprindu-se și încrun-tîndu-și privirea.

— Te poftesc să intri la noi, căci de ast'noapte nu i-i bine Joianei.

Moș Alisandru Panțîru a cotit grabnic spre poarta noastră.

— Parc-am văzut eu, asară, vaca boierului, a zis el. Mi s-a părut puțintel umflată. N-a fi păscut cumva în bahnă? Să știi c-a scăpat-o într-acolo Pricope văcarul.

— Va fi apucat vreo buruiiană rea... și-a dat Ghiță Gîtu părerea, cu sfiala cuvenită.

— S-o văd... a hotărît Panțîru.

Mă uitam la el cu luare-aminte. I se schimbase înfățișarea. Nu mai avea de-a face cu noi cei din preajmă. Din mersu-i bocănit spre grajd, și-a lepădat straiul scurt de pănură pe care-l purta deasupra cămășii albe. L-a lăsat să cadă în chilna trăsorii. Oprindu-se o clipă, a căutat într-o despărțitură a chimirului ceva, cu mare grijă. A tras apoi briceagul cu multe custuri și stricnele, desfăcînd de trei ori de pe sine lanțugul de alamă cu care-l ținea legat. În vremea asta Ghiță Gîtu a scos la lumină pe Joiana și a adus-o sub privirea lui moș Alisandru.

Era o vacă porumbă, poaleșă, cu coarne scurte, cu coada lungă bătîndu-i glezna. Înaintînd asupra ei, Alisandru i-a mîngîiat ochii mari, cercuiți de păr întunecos. Joiana a avut mugetul ei de întristare, de care vorbise Ghiță, argatul.

— Ce ai tu? a întrebat-o moș Alisandru.

Joiana a răspuns cu același geamăt. Cei de față s-au privit cu uimire. Am fost și eu pătruns îndată de taină și mi-a venit în priviri o bură de lacrimi.

În acel răstimp s-a arătat în capătul cerdacului tata. S-a deschis o fereastră, și mama a privit spre noi cu luare-aminte de după perdea. Îngrijorarea ei, care se afla și în noi toți ceilalți din preajmă, era cu totul despărțită de înfățișarea ușor ironică a tatei.

— Buna-dimineată, domnule Panțîru, a rostit domnia sa cu voie bună protectoare. Cel ce are folos cunoaște și pagubă... a adaos cuconu Alecu.

Moș Alisandru Panțîru a dat răspuns cuviincios la salutare, dar n-a răspuns observației filosofice. A dat ocol Joianei observînd-o cu luare-aminte ; a pipăit-o la ii, a căutat-o la uger.

— Să-mi aducă Domnica un ulcior de chișleag... a hotărît el.

Oricîta silință mi-am dat ca să cunosc de-aproape meșteșugul nălbaruului, n-am înțeles prea mult din cele ce s-au petrecut sub ochii mei. Domnica, Gîțu și Lisaveta au asistat pe doftor cu pricepere, ca să facă pe Joiana să primească pe gît conținutul unei oale de pe care mama luase în dimineața aceea smîntîna. Cu toate că moș Alisandru îi vorbea, Joiana nu s-a supus să înghită chișleagul decît după o pregătire cu un făcăleț ș-o frînghioară, care îi imobilizau gura deschisă. După asta, moș Alisandru a desfăcut stricnelele, cercîndu-le c-un deget agerimea. A crestat pe Joiana la gît și i-a pus în creștătură acea tainică doftorie pe care o cercetase în chimir din prima clipă. Cînd operația s-a isprăvit, Ghiță Gîțu a apucat frînghia căpăstrului și a scos repejor pe Joiana pe poartă.

Am fost întrucîtva îngrijorat :

— Unde-o duce ?

— O duce la plimbare... mi-a răspuns rîzînd Lisaveta.

Cuconu Alecu a coborît în ogradă, ca să mulțamească lui moș Alisandru.

— Îți rămîn îndatorat, domnule Panțîru... a zis domnia sa.

Moș Alisandru a înțeles că tata dorește să-i răsplătească osteneala.

— Cucoane Alecule, a zîmbit el, înfăşurînd lanţugul în jurul chimirului şi aşezînd la locul său briceagul cel minunat cu stricnele ; pentru asta nu mi se cuvine plată. Darul nostru e de la Domnul Dumnezeu. Şi tămăduirea tot de la sfinţia sa. Plata mea e bună, dacă Ghiţă aduce pe Joiana sănătoasă.

— Altfel nu se poate... a rostit cu mare încredinţare Domnica. Boierul are un bolobocel de vin de la Băiceni, dăruşag de la părintele Milieş. Te-a cinsti, pentru că te-ai trudit în zi de duminică.

— Numai decît te poftesc la un pahar de vin, vecine, a încuviinţat tata.

— Bucuros, cucoane, a primit Alisandru Panţîru, numai să mă reped o ţîră pîn-acasă, să văd dacă-s toate în rînduială. Pîn-atunci se-ntoarce şi Joiana, ca să pot bea paharul de vin cu dreptate.

Moş Alisandru Panţîru s-a dus, dar n-a lipsit decît scurt răstimp. L-am văzut îndată înapoi, cînd s-a arătat şi Joiana în poartă, cu Ghiţă Gîţu după dînsa. Acum venea ea înainte, cu coarnele înălţate, iar argatul, în urma ei, rîdea. Cînd rîdea Ghiţă Gîţu, apoi din cît îi era de lung gîtul, i se făcea şi mai lung.

— Numai decît s-a înseninat şi s-a veselit, a zis el cătră moş Alisandru vorbind de Joiana.

Eu mă aflam în preajma lor, la intrarea grajdului. Ca la un năcaz ca acela, în care fusese gospodăria, uneltele pe care le adunase sîmbătă sara argatul se aflau împărăştiate ca aduse de-o apă şi stăteau oarecum unele împotriva altora : sape, hîrleţe, greble. Numai coasa era aşezată sub streşină, în rînduială, cu gura ageră ferită în înălţime. Încîntat eram că Joiana se întoarce cu bine şi încercam să-mi dovedesc starea sufletească aninîndu-mă de roatele trăsुरii şi spînzurîndu-mă printre uneltele lui Gîţu.

Din fereastra deschisă, de unde pîndea întoarcerea bucuriei, mama a slobozit un țipăt. Mă împiedicaser și mă duceam cu fruntea înainte, în colții greblelor și-n tăiușul unei sape. Dar moș Alisandru era în preajma mea ; a întins un braț și m-a apucat, săltîndu-mă în sus și depunîndu-mă în partea cealaltă.

— Pruncului acestuia îi place să se joace între pri mejdii, a zis el.

Rîsul lung al lui Ghiță Gîțu a pierit pe dată. A lăsat vaca să intre singură în staul, s-a repezit și a strîns untele răzvrătite. S-a dus să le așeze într-un cotlon al grajdului. A scos de undeva și un țol și le-a acoperit, ca să se hodinească și ele după cuviință și să doarmă într-o zi ca aceea de duminică.

S-a arătat și tata în colțul cerdacului. Nu văzuse nimic. Era vesel ; moș Alisandru s-a dus spre el. O clipă m-am întrebat ce am de făcut, și-mi căutam un drum de scăpare cătră fundul grădinii și cătră cîmp. Dar moș Alisandru Panțîru n-a crezut de cuviință să înștiințeze pe tata de întîmplările dramatice ale aceluia ceas. Cu mînicile cămășii albe de bumbac filfîind și cu capul gol, s-a apropiat de cuconu Alecu.

— Frumoasă vreme, cucoane Alecule... a rostit el.

Într-adevăr, frumoasă vreme, de tihnă și de alinare. Am simțit în toată ființa pacea sfintei duminici. Cerul era înalt și siniliu, fără nici o pată. Și într-un măr tînăr din coasta grajdului se bucura țîrînd un măcăleandru. Ne cînta nouă : mie și mai ales mamei, care-mi făcea, de la fereastra deschisă, zîmbind, un semn de amenințare cu degetul arătător al mîinii drepte.

— Hai-hai, dimone ! a zis dumneaei. Numai pozne și nacazuri îmi faci !

Dimonul era interesat de ceea ce se povestea în cerdac. Îi plăcea nu atît ce spune, cît cum spune moș Alisandru

Panțiru. După fiecare perioadă susținută a discursului său, vecinul nostru avea un oftat, un fel de deșertare a durerii dintr-o rană veche, neînchisă încă deplin.

— Cucoane Alecule, eu am a-ți spune dumnitale un nacaz al meu.

— Să vedem, a răspuns coconu Alecu. Ai un proces ?

— Încă nu. Pînă acum n-am îndrăznit să mă înfățișez ; am socotit că nu se cuvine să te tulbur. Doresc să spun ce este, și poate domnia ta îmi dai un sfat.

— Era vorba numai de un pahar de vin, a zîmbit tata. Cu plăcere îți dau paharul ; cu plăcere ți-oi da și sfatul. E o consultație juridică ?

— Nu știu, cucoane, cum s-o poreclesc. E o belea pe capul meu. N-am a spune mult, dar trebuie să încep de la capăt.

Aici moș Alisandru Panțiru a suspinat, deșertîndu-și obida. Îndată m-am umflat de plăcere, ascuțindu-mi urechile.

— Întăi bea paharul, l-a îndemnat tata.

— Mulțămesc frumos, a răspuns moș Alisandru, ridicîndu-se în picioare și primind solemn vinul. Vă doresc sănătate. Dumnezeu să vă deie roadă.

A băut ; a pus cu luare-aminte paharul pe masă ; s-a așezat pe scaun. Tata i-a turnat iar ; el a împins ușurel deoparte băutura.

— Cucoane Alecule, a zis el ridicînd fruntea ; și noi sîntem neamuri.

Tata a părut bucuros.

— Într-adevăr ? ești răzăș ? De unde ?

— Sîntem de la Năvrăpești, cucoane Alecule. Avem toate ispisoacele ; dar nu ne mai slujesc la nimica ; moșia noastră s-a prăpădit și noi am rămas saraci. Văzînd că-săriman și n-am de ce mă prinde cu mîna, m-am dus în lume după cîștig, ș-am nimerit la niște oieri peste munte.

Am slujit zece ani la ei și-am făcut puțină stare ; dar mai ales am dobândit de la acei stăpîni ai mei învățatură bună. Și cînd am rămas singur cu ale mele, am știut cum să mă descurc și cum să poruncesc și altora. Meșteșug de vraci am fost învățat de la tătucu, înainte de a se duce domnia sa între cei drepti pe altă lume. Iar de la oierii moroșeni, în munții Călimanului, am învățat și-o cunoaștere tainică, pe care o au puțini, și care se chiamă foc viu : bună apărare de rău, cînd scoatem turmele la iarbă nouă.

Apoi de-acolo, de peste munte, am trecut dincoace. Acolo vîndusem ; aici am cumpărat ; și mi-am alcătuit turmă de trei sute de oi, umblînd vara pe plaiuri și iarna așezîndu-le în perdele, la apa Jijiei.

Într-o primăvară am trecut prin aceste locuri : mi-au plăcut care nu se mai află. Și poposind eu la un gospodar aici, mai mult decît locurile mi-a plăcut o fată fecioară. Și părinții ei erau din răzăși, din neamul Purceleștilor. Ocina lor a rămas pustie ; i se mai pomeneste numai numele. Tata fetei mai avea în stăpînire, cu cărți și dovezi, o fîșie de pămînt de o sută de prăjini la malul Siretului, cu moară.

Plăcutu-mi-a acea fată fecioară, cucoane Alecule, și am luat-o, cu moara drept zestre. Cum se spune la noi, m-am măritat aici în satul fetei. Și-apoi am dobândit și pămînt, cînd a ieșit legea împrăștiării. Ajutîndu-mă și cu oile, am făcut o leacă de stare, mulțămesc lui Dumnezeu.

Dar de la o vreme am nacaz cu moara și cu petecul de răzășie veche de la malul Siretului. Avem toate actele ; avem și-o hotărîre judecătorească mai nouă a bătrînului Simion Purcel ; petecul de răzășie e zestrea Ioanei, soția noastră răposată ; și iaca acuma mă năcăjesc unii dintre ciocoi lui Ruset.

Tata ascultase în tăcere, cu atenție.

— Ce vor ei ? a întrebat domnia sa brusc.

— Înțeleg eu ce vor, a rînjit moș Alisandru Panțîru. Zic așa : că nu-i cuviincios lucru să avem răzășie în mijlocul moșiei boierești. Să avem drum pînă acolo prin moșia boierească. Că ar pofti să închidă drumul. Că poate ne-am putea împăca, să-mi deie boierul în altă parte un schimb, încolo, la marginea moșiei...

— Și dumneata ce-ai răspuns ?

— Eu am răspuns, cucoane Alecule, că rămîn în pămîntul meu și la dreptul meu.

— Ai răspuns bine, domnule Panțîru. Dacă ai documentele, nimeni nu te poate clinti de pe proprietatea dumnilale.

— Apoi așa m-am gîndit și eu, cucoane Alecule ; documentele le avem ; și vorba domniei tale e mai bună decît vinul lui popa Milieș. Aș bea ș-al doilea pahar, dar te rog cu umilință să iai și domnia ta, ca să-mi fie mulțămirea întregă.

Tata a ciocnit paharul său cu al lui moș Alisandru.

— Să n-ai grijă, domnule Panțîru, a adaos domnia sa. Dacă mai ai vreo supărare, eu sînt aici, cu legea și cu condeiu. Faci proces.

— Om face și proces, a încuviințat moș Alisandru. Dac-o trebui, de ce să nu-l facem ? Avem cu ce-l purta. Numai cît eu socot că acestea au fost numai niște cercări ale lui Nastasache vatașul. Tare i-ar plăcea lui Nastasache moara Purceleștilor. Și l-a rugat pe cuconu Iorgu vechilul, pentru un pămînt, pe care ar fi să i-l dăruiească boierul. Ca om blînd și darnic Ruset zice : Să i se dea ! Așa are obicei să-și înțolească toți ciocoi. Numai cît nu se cuvine să intre sluga într-o răzășie. Căci și noi sîntem stăpîni și domni pe pușinul nostru.

— Cuvînt bun, cuvînt drept... a zis cuconu Alecu, privind cu mirare la vecinul său. Abia atunci, în acel ceas, părea a-l cunoaște.

Alisandru Panțîru s-a ridicat în picioare.

— Vorba asta le-am și spus-o, a adaos el, bățînd de două ori cu ciubota în dușameaua cerdacului. Iar cînd cutează feciorii boierești să între la mine, apoi îi iau pe goană și pun pe Florea să deslege cîinii.

— Cine-i Florea ? a întrebat cuconu Alecu.

— Florea-i nepotul lui moș Alisandru... am strigat eu din locul ferit de lîngă cerdac, unde stăteam tupilat.

Acest răspuns al meu l-a uimit pe tata mai mult decît toată istorisirea vecinului nostru.

XI

La meșterul faur Toma

Luni s-a întîmplat să fie ploaie, o ploaie mărunță și cenușie.

Eu eram pregătit dis-de-dimineață să mă duc prin sat, așa cum știam că-mi rînduise Lisaveta.

— Să umbli prin sat, pe asemenea vreme ? m-a luat în rîs mama. Șubă ai ? cortel și ciubote ai ?

— N-am ; nu mi-a făcut încă tata.

— Atunci așteaptă pînă ce ți-a face și te-i duce atunci.

— Însă eu vreau să mă duc acuma. Vine Florea să mă ieie.

— Dacă nu-i lipsește o doagă, a veni. Dar eu îl știu om întreg.

Începusem să mă înduplec ; mă gîndeam să scot de sub un dulap niște jucării vechi ; cînd aud sunînd în clampă poarta ogrăzii. Am sărit la fereastră. Intrase Florea ; ajunsese în preajma cerdacului. Am slobozit un țipăt de bucurie. Mama a scuturat din cap, cu fruntea încrêțită.

— Multă minte îi mai trebuie și lui Florea Panțîru !

— Doar mi-a făgăduit, mamă, răspund eu. Era și Lisaveta de față.

— Cînd ?

— Alaltăieri.

— Unde ?

— Sub Prisaca Duruitoarei.

— Aha ! a făcut mama. N-a mai adaos nimica. Am văzut că înțelege ceva și m-am tulburat că am dezvăluit o parte din taina pentru care mă legasem. M-am înroșit pînă în albul ochilor, întru mare umilință.

— Ei, ce-ai rămas așa ? m-a întrebat mama. Deschide ușa să-ți între prietinel.

Am deschis ușa. Florea sta în prag cu niște saci pe brațul stîng.

— Tot vă duceți ? a întrebat mama rîzînd. Nu-i chip altfel ?

— Ne ducem, ducă Profiriță, dacă dai învoire băietului. Se chiamă că ne-am înțeles și-am făcut «contract»...

— Martoră fiind și Lisaveta ?

— Sărut mîna, așa este. Eu nu pot acoperi dreptatea și se va vădi la vremea sa adevărul...

— Atuncea-i bine, Floreo, s-a înduplecat mama, cu blîndeță. Însă nu vezi ce vreme-i ? Curge de as'dimineată.

— Am adus saci, ducă Profiriță. Și pînă la fierăria lui Toma Ursaru nu-i departe.

— Eu m-am bucurat nespus auzind de saci. Am tras pe mânici mântăluța albastră și Florea a potrivit asupra mea sacul în chip de glugă. Ce-mi trebuie cortel ? Nu-mi mai trebuie nimica. Nici nu-mi pasă !

Mama s-a bucurat văzându-mi înfățișarea îndrăzneată. A ieșit după mine o clipă în cerdac, să vadă cum mă duc. Simțeam pe mine picurii de ploaie domoală ; era o lumină cenușie pînă într-o zate de pîclă. Florea și-a pus și el gluga ; m-a apucat de mîna dreaptă, am ieșit în drum, apoi am apucat pe-o hudiță povîrnită.

— Eu n-am văzut încă fierăria lui Toma Ursaru, am zis eu lui Florea.

— Ai s-o vezi acuma. Fiecare lucru la vremea lui. Dar te-aș întreba eu un lucru, Băiețel.

— Întreabă-mă.

— N-ai spus nimica mamei ? Parcă am fost avut noi o tocmeală.

— N-am spus nimica, am răspuns eu cu avînt. Pot jura că n-am spus !

— Nu jura, că-i pacat. Dacă mă încredințezi că n-ai spus, te cred. Dar mie mi s-a părut că duduca Profirița ar cunoaște ceva.

— Apoi de mama nu-i chip să te ascunzi cu totul. Așa, cînd am furat din chiseaua tatei tutun și i-am dat lui Ghiță Gîțu, mama a cunoscut numaidecît. Și altele le cunoaște numaidecît. Au și spus odată, Domnica și Ghiță Gîțu, că mama-i mare farmazoană.

Florea a rîs, strîngîndu-mă de mînă.

— Asta trebuie să fie !

C-un strigăt bucuos, i-am dat o veste :

— Iaca și Lisaveta !

Lisaveta lui Gheorghe Cucu venise printre niște grădini și acuma sărea un pîrleaz în hudița povîrnită, în dreptul nostru. Avea și ea în cap glugă de țihal și rîdea

la mine. Așa am crezut eu că râdea la mine, căci îi eram drag. Dar într-o clipă privirile ei verzi n-au mai stat asupra mea.

— Pe-așa vreme, i-a zis Florea, socoteam că să stai acasă.

— Stare-aș bucuroasă, a răspuns Lisaveta, dar nu mă lasă nevoia. Mi-a mai rămas lână netoarsă și mă duc s-o isprăvesc la fetele lui Iancu Lioara. La sfinții Arhangheli pun stative ca să-mi întregesc zestrea.

— Bine faci, a încuviințat flăcăul. Am socotit că stai acasă cu supărarea.

— Supărarea trece, bădișă Floreo, a răspuns c-un glas dulce fata lui Gheorghe Cucu. Dacă n-ar fi nădejdea și dragostea, o sarmană fată s-ar da cu capu-n jos într-o fântână.

A apucat-o repede înainte, cu fruntea în piept.

Florea mi-a lepădat mâna. I-a poruncit :

— Stăi, Lisavetă.

Fata a stat fără să-și întoarcă fața. El s-a dus la ea și i-a pus o mână pe umăr, apoi i-a apucat brațul. Ea dintrodată și-a întors fruntea rezemându-și-o în pieptul lui. Numai o clipă. Hudița era pustie și ploaia țîrîia lin asupra grădinilor.

M-a spăriat o cioară care s-a legănat în zbor asupra mea : Crrr !

Lisaveta s-a dus. Florea s-a întors la mine, apucându-mă iar de mână.

— Nici ce-ai văzut acuma să nu spui... mi-a grăit cu glas moale.

— Ce să spun ? N-am văzut nimica... l-am încredințat eu.

«Și băietul e farmazon, ca și mă-sa»... și-a dat părerea Florea cătră sine însuși. Râdea, parcă atunci ar fi ieșit soarele din piclă, luminându-l.

De departe am auzit larma de foi și de ciocane în căsoaia faurului.

Am intrat pe o poartă ferecată. Așezarea lui Toma Ursaru era bine împrejmuită cu gard înalt de nuiele streșinit cu spini. În mijlocul ogrăzii, fântână cu cumpănă. În laturea căsoaiei unde lucra meșterul și ucenicul lui, un bordei mai bine îngrijit, cu ferestruici cu chenar albatru. Un câine a început a zăpăi într-un cotlon întinzînd de lanț. Baba Safta Ursărița a suit din bordei sub ploaie. Și-a scos din colțul gurii luleaua cu căpăcel de alamă și a rîs c-o gură creață și știrbă. Purta catrință neagră, testemel galben, ciubote cu tureci, brîu cafeniu și un zăbun de culoarea catrinței. Și-a plecat spre mine clonțul de vrăjitoare și m-a sfredelit cu ochii. Ea își închipuia că rîde ; eu m-am înfiorat.

— Hăsta-i coconul cel viteaz al duduicăi Profira ? a întrebat ea pe nepotul Panțîrului.

— Aista-i, babă Saftă.

— Apoi îl cunosc de cînd era cît o gîză. Și i-am descîntat de plînsori. I-am adus somnul ursului, să doarmă bine și să intre în el puterea pămîntului. Nu fie de deochi : văd că-i cît un tumuruc. Veniți încoace, la meșter.

Am intrat în larma căsoaiei. Foile gîffiau ținînd aprig aprins un jar de mangal. Bătrînul Toma, cu zdrențele ninse de funingine, a apucat în clește fierul alb din grămada de pojar. L-a adus la nicovală și în aceeași clipă ucenicul lui, lăsînd cumpăna foilor, a înșfăcat barosul. Cînd au lovit, întăi subțire și pe urmă adînc, fierul a împroșcat stele. Au alternat bătăile ciocanelor ca o melodie. Am rămas încîntat și în clipa aceea am dorit să mă fac faur.

Bătaia pe nicovală a stat. Moș Toma a vîrît iarăși în jar fierul ; ucenicul, zbîrlit și rînjind, a lepădat barosul și s-a acățat de prăjina foilor.

— Gata cangea, meștere ? a întrebat Florea.

— Pînă la nămiază e gata... a răspuns meșterul, pe lîngă țeava lulelei, apoi a scuipat într-o parte.

— Da' cu șina cum facem ?

— Cum să facem ? Adă roata și ți-o șinuiesc numaidecît. Pe domnu Alisandru Panțîru noi nu l-om da niciodată de sminteală.

— Atuncea, cît potrivești cangea, eu mă reped la rotar. Socotesc așa că a gătit ciolanele și schițele și a încheiat roata. Ți-o aduc și-i potrivești șina.

— Așa om face.

— Pe băiețel îl las aici, pînă ce mă-ntorc.

Băiețelul își scosese în vremea asta din cap gluga și lepădase pe niște fier vechi sacul. Apoi se alăturase de baros și-și cercase puterea. Putea să ridice barosul ; încît Ursărița și-a pocnit palmele, după care și-a făcut cruce :

— Doamne-Maica-Domnului, bine-mi pare că ni l-ai dăruit cînd era numai de-o șchioapă și bolnăvior. Dovedește vrednicie și are s-ajungă ceva pe lumea asta. Atuncea poate și-a aduce aminte de baba Ursărița și i-a cumpăra un bariz nou.

Se opriseră din lucru și meșterul și ucenicul și se uitau la mine.

— Hăsta-i coconul cel viteaz al duducai Profira ! a strigat țiganca cu patos. Eu l-am descîntat și eu l-am cîștigat. L-am cumpărat c-un pitac de la duduca Profira, ca să nu-l mai cunoască bolile. Mi l-a dat pe fereastră ; eu i-am dat drumul și el s-a întors pe ușă la mămuca lui. Are să vie, meștere Tomo, vremea să-i potcovești harmasar, ca să se ducă la împărăție, să caute domnițele și să bată războaiele.

Eu m-am opintit cu barosul și-am bătut o dată în nicovală.

Baba Ursărița m-a stupit, ca să nu mă deochi.

— Placu-ți acest meșteșug? m-a întrebat meșterul cel bătrîn.

— Îmi place, am răspuns eu.

— Îi place, a adaos baba, dar dumnealui s-a duce tot la împărăție, precum i-i scris. Bunu-i și meșteșugul nostru. Căci faurul numai o dată bate cu ciocanul și câștigă banul. Și între atîtea sate boierești nici nu poți să dovedești. Chiar de n-aș fi eu cu ghioc și cu frigare, moșneagul tot ar câștiga mîncare. Țucu-ți ochii, tare te-aș ruga și te-aș pofti, coconule, să rogi pe duduca maică-ta să trimeată Ursăriței o bucată de slănină din cea fiartă și moale, că nu mai are baba măsele. N-ai să uiți?

— N-am să uit, am răspuns eu, și am dat a doua lovitură cu barosul în nicovală.

— Mîncă-te-ar baba cu tot cu ciuboțele! a strigat Ursărița căscînd o gură neagră.

M-a cuprins și m-a sărutat și abia mi-am tras sufletul de greață în miroazna otrăvită de mahorcă și lulea veche.

Moș Toma Ursaru a strigat deodată cu înfricoșare:

— Dați-vă la o parte! feriți-vă din cale! vine mărița sa!

C-un braț a ferit pe baba Ursărița ca pe nimic. Ca și cum ar fi năvălit în fierărie o urgie, baba m-a apucat de-o mîna, m-a împins afară și a poticnit și ea peste prag. Îndată au pornit iar ciocanul și barosul cîntînd, și scînteiele au prins a roi ca într-o învierșunare a lor proprie. Afară ploaia contenise.

— Iese și sfîntu soare din nourii... a îngînat baba Ursărița.

Într-adevăr, a ieșit soarele și, departe, a sticlit între lunci apa Siretului.

— Așa-i acest moșneag câteodată... a îngînat Ursărița făcînd cu umărul și cu luleaua din colțul gurii semn spre fierărie. Parcă ar fi cine știe ce. Și cînd colo nu-i decît un fier îndoit.

— Se chiamă cange... am adaos eu.

— Da. Văd că știi și asta.

— Știu ; că mă duc și eu la prins somnul din bulboana morii.

— Poate ne-a da și nouă domnu Florea o bucată de pește... s-a tînguit Ursărița cu mare jale. Să-i spui domnia ta, că văd că ai trecere. La ce te uiți, milostivu babii ? La cetatea asta de gard și la poarta asta de închisoare ? Hastea mă înăbușă pe mine de treizeci de ani, da' nu-i vinovat meșterul Toma. Căci această făurărie e boierească, și cînd am venit noi, așa am găsit-o. Și porunca boierului celui bătrîn așa a fost, că s-o ție ca o cetate. Ș-apoi ne-am făcut și noi bordeiul nostru și trăim aici. Pe urmă boierii n-au mai avut nevoie de noi, căci au adus mașini de peste nouă mări și nouă țări, și meșteri nemți. Au adus și lăcătuși și fierari nemți, care asta nu s-a auzit la noi de cînd lumea. Fiecare seminție cu meșteșugul ei. Dar acuma se apropie pesemne sfîrșitul lumii. Așa că nemții au rămas boierilor, iar meșterul Toma oamenilor. Noi ne mulțămim și-așa. Am trăit o viață aici ; poate-or găsi creștinii șase coți de pămînt și pentru noi, acuma, cît de degrabă. Iar pentru feciorii și fetele noastre s-a vedea pe urmă ce-a fi. Deocamdată lumea-i a lor și li se pare că n-au să mai moară. Mai ales am pe feciorul cel mai mare, Motică. Acesta-i slujbaș la primărie și poartă strai împărătesc. Da-i așa de gras, coconule, că trebuie să-i facă strai din două straie, înădindu-le. Dar

și cum ți-a bate el darabana, n-a mai bate-o nimeni pe lumea asta. Și când strigă poruncile stăpînirii dintr-un capăt de tîrg, s-aude pînă la capătul celalalt. Și are, coconule dragă, talant la băutura. Mare bețiv ; are putere de bea cinci ocă și de-abia după aceea se culcă și doarme. Bun lucru băutura, căci nu-i dată decît voinicilor, dar într-o privință nu-i bună, că nu te poți îmbogăți. Oi spune și eu ca Motică : Fa Ursăriță, maică dragă, o viață are omul și gata ! Nu-i nimene ca Motică al meu de gras și de frumos.

Vrăjitoarea cea bătrînă s-a apropiat de ușa bordeiului și a întrebat ceva cu glas răstit și răgușit într-o limbă necunoscută. I-a răspuns cineva subțirel.

— Am aicea o nepoată de la fiica mea cea mai mare. O chiamă Mititica. Mă slujește, ca să-i fac zestre. Am pus-o să lipească bordeiul. Rînduiala mea e să fie bordeiul curat ca o oală nouă și tot la două zile o pun pe nepoată-mea asta a mea să-l lipească pe jos. Mă împac cu dînsa, dar cîteodată o mai bat și ea fugе. Fuge la mă-sa. Când se duce la mă-sa, mă-sa o bate și ea, și a doua zi mi-o aduce. Pe fete, dacă nu le bați, nu iese din ele sculă bună.

— N-auzi tu, Mititico ? a răcnit vrăjitoarea moldovenește.

— Ba aud, a răspuns glasul cel subțirel.

S-a arătat în prag o țigăncușă firavă de doisprezece ani, cu obrazul castaniu-deschis și cu ochii mari. Îi erau cosițele împletite cu cordele roșii și la gît avea salbă de bănuți de argint. A ieșit în lumină, cu mâni delicate și piciorușe fine. Și-a păturit fusta albastră de stambă și s-a uitat la mine cu îndrăzneală.

— Asta-i... a grăit vrăjitoarea. Eu am să-i fac zestre și eu am s-o mărit. Ai gătit de lipit ?

Copila și-a arătat dinții :

— Ba mai am.

— Atuncea de ce-mi stai hlizindu-te ? Du-te și gătește treaba poruncită.

— Mă duc. Am vrut să văd de ce m-ai chemat.

— Te-am chemat să te vadă coconul. E cel pe care l-am cumpărat de la mămuca-sa și i-am schimbat numele. Și pe care l-am descântat și l-am scăpat de toate bolile. Are să se roage dumnealui de maica dumnisale pentru o bucată de slănină și de Florea Panțîru pentru o bucată de pește. Iar cînd a fi mare, are să-i cumpere babii un bariz nou.

— Da' mie nu mi-a cumpăra nimic ? a rîs țigăncușa.

— Dacă te-ai purta bine, ți-a cumpăra și ție un șirag de hurmuz. Intră și isprăvește lipitul !

Țigăncușa a dispărut. Ziua a rămas însorită, dar mi se părea că-i lipsește ceva.

M-am uitat spre drum. Florea Panțîru întîrzia. M-am uitat dincolo de drum : am văzut pe o prispă sub streșină de stuh cinci fete cu furcile, vorbind cu hărnicie și alergîndu-și fusele. Cum am cunoscut între dînsule pe Lisaveta lui Gheorghe Cucu, am înțeles că acolo-i casa lui Iancu Lioara.

I-am făcut Lisavetei semn cu mîna. Ea a coborît numaidecît de pe prispă și fără să-și întrerupă torsul, a trecut în uliță, și din uliță a pătruns în cetățuia fierăriei.

— Ce-i, Băiețel ? a întrebat ea. Așteaptă-l pe Florea, că n-are să întîrzie mult. L-am zărit pe deal, trecînd, după cai. După ce aduce caii, îi înhamă, și numaidecît vine. Cu căruța aceea mergem mîne la baltă.

M-am bucurat. Dar Lisaveta nu venise numai pentru mine, ca să-mi spuie ceea ce puteam înțelege și eu singur. Baba Ursărița a înțeles numaidecît de ce a trecut fata

cu așa repeziciune drumul. De și soarele era în putere, ochii Lisavetei păreau că păstrează încă în ei negurile ploii de dimineață.

— Fată, i-a zis ea șoptit, ducându-se spre dînsa (iar eu am întors într-acolo o ureche ageră), fată, eu oi fi la tine la înserat și tu să n-ai nici o grijă. Dacă este fapt, baba Safta ți l-a desface. Și unde a fost supărare, ți-a veni bucurie.

Ochii verzi ai Lisavetei s-au aprins ; negura lor s-a risipit.

— Te-aștept, mătușă, a șoptit ea ; și nu ți-a fi degeaba.

Mi-a zîmbit cu dulceață, venind spre mine, ocolindu-mă și trecînd grăbit spre poartă, fără a-și înceta torsul. Se auzea în deal, la intrarea hudîței, tropot de cai.

Cînd Florea a intrat în ograda meșterului cu căruța numai în trei roate și c-o drughinează în locul roatei a patra, și cu roata a patra în coșul căruței, meșterul Toma a ieșit în ușa căsoaiei și a strigat spre el :

— Adus-ai sîngeapa de rachiu ?

— Am adus-o ! a răspuns flăcăul.

— Atuncea și cangea dumnitale e gata.

M-am dus în fierărie să văd și eu cum se înfățișează acel minunat meșteșug de prins somni. După atîta cîntec de ciocane și roiuri de scînteii, n-am văzut decît un cîrlig mare, cu ureche de vîrît într-însa prăjina. Am rămas întrucîtva dezamăgit.

Cît a îmbrăcat meșterul cel bătrîn roata cu șina ei, eu am dat tîrcoale bordeiului, ca să mai bag de samă și la altele. Am văzut-o pe Mititica. Ea și-a sticlit dinții la mine ; iar eu nu i-am spus nimic.

XII

Cum a fost doborît balaurul

Într-o zi din săptămîna aceea, Lisaveta a trecut dis-de-dimineată prin ogradă pe la noi, m-a căutat și mi-a spus așa că are să vie la moară și ea ceva mai tîrziu. Acu are a se duce numaidecît în altă parte unde are treabă ; iar după ce isprăvește acea treabă, coboară la Siret.

— Poate pîn-atuncea s-a face și vremea frumoasă... a daos ea, rîzînd. Așa să-i spui lui Florea, dacă vine pe-aici să te ia la moară.

— Se poate să nu vie ? am răcnit eu scandalizat. Doar îl aștept de cîteva zile. Tot îl aștept și văd că nu mai vine.

— Ba de venit are să vie... m-a încredințat fata lui Gheorghe Cucu. Eu mă duc, și să nu uiți ce te-am rugat.

— Nu uit ; dar pe urmă vii și tu.

— Oi veni, de ce să nu vin ? Ca să văd și eu o drăcărie ca aceea.

După ce s-a dus Lisaveta, n-a trecut mult ș-a venit Florea, cu sloboda, fără căruță, cu capul gol.

M-a întrebat grabnic :

— Ce faci, Băiețel ? mergi ori nu mergi la moară ?

— Merg, am răspuns eu cu grabă. Te aștept de un ceas.

— Atuncea cum facem ?

— Atuncea să mergem.

Florea se uita în juru-i, căutînd ochilor un punct de reazem.

I-am spus ce mă legasem să spun :

— A trecut Lisaveta pe aici.

El a părut interesat și s-a apropiat, ca s-audă mai bine.

— A trecut pe aici și a spus așa că noi să ne ducem înainte, iar ea a veni mai pe urmă ; că are acum treabă în altă parte. Și după ce-a mîntui treaba care o are în altă parte, apoi a coborî la Siret.

— Așa ți-a spus ?

— Așa mi-a spus.

Florea a crîșnit, frămîntîndu-se. A stat un timp uitîndu-se pieziș în pămînt, apoi a ridicat fruntea.

— Bine... a rostit el, pufnind pe nări. Unde se duce nu ți-a spus.

— Nu mi-a spus.

— Bine. Atuncea mergem numai noi. Spunea și moș Alisandru că merge, numaicît și el are puțină treabă, c-o oaie betea. Îl luăm și pe dînsul.

M-a apucat de mîna și m-a dus pînă în dreptul porții lui moș Alisandru Panțîru. N-a mai rostit nici o vorbă. A dat în porțiță cu piciorul, parc-ar fi vrut s-o dărîme. Porțița s-a deschis cu frică. De la șopronul unde se afla, moș Alisandru a întors capul și a părut nemulțămît. Florea a căutat pe prispa naltă a casei celei mari o pălărie pleoștită și și-a tuflit-o în cap, trăgînd-o adînc pe ochi. A pus doi căluți roibi la oiștea căruței, le-a potrivit hamurile și hățurile. Pe urmă s-a întors cătră uncheș. A așteptat pînă ce moș Alisandru și-a înfășurat în jurul chimirului lanțugul cuțitului. Atuncea s-a mișcat spre el.

— Rămîne Nuța acasă... a început el cuvînt.

Bătrînul l-a privit cu luare-aminte.

— Ei ?

— Ei, dacă rămîne Nuța acasă, atuncea mergi dumneata deval. Unii sîntem cu vîrtutea — dumneata vei

fi cu capul. La o treabă ca aceea la care ne ducem, trebuie mai cu samă pricepere.

— Bine, să merg. Da' mi s-a părut că ești mai grăbit acu un ceas. N-aveai când m-aștepta. Iar acum de ce ți-oi fi pus în cap vechitura aceea, pe care era vorba s-o dăm la niște țigani ? Parcă ești dracu de pe comoară.

— Ba-i bună, uncheșule, și vechitura asta pentru isprava la care ne ducem.

— Ș-apoi de ce-mi vorbești așa răstit ?

— Nu te supăra, uncheșule, a îngînat Florea. Să-mi fie cu iertăciune. Am și eu a mele năcazuri.

Uncheșul a tușit îndesat : Chîm ! și a bătut cu piciorul în pămînt. Fără să mai adaoge cuvînt, s-a dus să-și ia straiul cel gros de pănură ; și-a pus peste plele căciula ; a venit și m-a aburcat în căruță ; a pipăit cangea, toporul, a căutat într-o traistă cuțitul cu care jertfește la Ignat porcii ; s-a suit și el lîngă mine, iar Florea a luat de zabale roibii și a scos căruța în drum. O clipă s-a arătat Nuța, noră tînără, în pragul uneia dintre cele două căsuțe din ogradă. S-a uitat în urma noastră cu niște ochi cît străchinile. Florea a închis poarta, s-a suit pe lăvicioara de dinaintea noastră, a dat bici, ș-am pornit repejor.

Vremea fusese luminată la răsăritul soarelui. Acuma se zbîrlise. Bătea un vînt rece din «sus», cum se spune în acel ținut miezului-noptii ; adică din susul Siretului. Nouri după nouri alburii se învăluiau închizînd văzduhul.

Întăi am trecut prin sat. Gospodari și gospodine strîngeau păpușoi de prin grădini. Nu s-au arătat la porțițe copii în durligi și cu capetele goale. Am văzut numai doi, cu niște viței. Înfășurați cu polcuțe de-ale mamelor, cu capete de caiere zbîrlite și cu nasurile vi-nete și umede.

L-am cunoscut pe unul Costăchiță ; avea într-o mână un harag subțire și umbla desculț. I-am zâmbit, dar el nu s-a uitat la mine ; era amărît.

— Se pregătesc ploile de septembrie... a zis, mai mult cătră sine, moș Alisandru. Dacă plouă bine pînă la Ziua Crucii, apoi om avea toamnă lungă. Să pregătești plugurile și să duci cuțitele și brazdarele la Toma Ursaru... a adaos el cătră Florea.

Flăcăul a încuviințat din cap, fără glas. Moș Alisandru Panțîru a urmat :

— Cînd eram la munte, cu oile, și porneau ploile acestea, numai decît se stîrnea în poieni mugetul cerbilor. Mă uitam de sus, și-apoi îi vedeam cîteodată cu cerboaicele. Noaptea, nu puteam închide ochii de răul lor. Cum erau la munte cerbii, așa-s aicea în sat unii oameni.

Florea a tușit. A urmat a tăcea.

Moș Alisandru a oftat :

— Așa a pus Dumnezeu o suferință la vremea ei, în toată zidirea. Ce zici, Floreo ?

— Ce pot spune, uncheșule ? Așa-i cum grăiești dumneata.

Cînd am ieșit din sat în șesul Siretului, vîntul s-a înțețit, iar lumina a părut a se umbri mai tare. Uneori soarele abia se mai vedea, sub perdelele de nouri răsfirate de vînt. Undeva, peste Siret, sub dealurile de dincolo, mugea, la aria Hărmăneștilor, o batoză și fumul locomobilei se rupea brusc de la coșul de fier și se lungea cătră miazăzi. În lunca Siretului, pe malul nostru, patru cositori trăgeau ritmic cu coasele în otava unor fînațuri. Altă lume fusese alungată de pe cîmp de vremea rea.

Din pricina vîntului, n-am auzit zvonul morii decît cînd ne-am apropiat. Am făcut o cotitură pe un drum meag, am dat pe după o perdea de sălcii și plopi, și

moara, cu streșinile joase, a fost înaintea noastră. Caii s-au oprit.

Din iruga de la deal, unda se fura cu repeziciune în lăptoc, lovind cu freamăt în spetezele celor două roți. Valul spumat se ducea în bulboană, ș-apoi îl mîna gîrla la vale, tot cătră apa rîului, tocmai în capătul răzășiei lui moș Alisandru. Auzisem în două rînduri, în acele zile, povestea balaurului. Cînd fuseseră ploile cele viforoase de la Sîntilie trecut, puhoiul Siretului năboise cu mare putere umplînd iruga și trecînd și peste maluri. Gîrla de din vale se prefăcuse într-o baltă care s-a unit într-o noapte cu Siretul. În acea noapte cată să fi rătăcit de la vale cătră deal, cătînd un cotlon de liniște, un somn bătrîn. Apele au scăzut cu repeziciune și somnul a rămas în bulboană. Deocamdată n-a băgat nimeni de samă; apoi, cînd a prins a umbla iar moara și s-au adunat oameni din sate cu măciniș în bătătură, s-a văzut că în scobitura de sub roți, la adîncime, este ceva — o dihanie necunoscută unui asemenea loc pașnic. Acea dihanie a apucat într-o zi o rață, mărișoară de șase săptămîni, a lui Calistrat morarul. În altă zi a apucat alta. Pînă ce-a isprăvit tot cîrdîșorul de rațe al lui Calistrat. L-au mai văzut oamenii stîrpind guzgani care umblau înot în curmezișul bulboanei. Calistrat a înțeleș ușor ce este. A lăsat pe oameni să-i spuie «balaur», iar el a înștiințat pe moș Alisandru Panțîru, stăpînul morii.

Acum îi venise aceluia balaur ziua de apoi.

La adăpost de vînt, sub șandramaua dinspre amiază, se aflau două cară cu boii dejugați și cu țuhalii de grăunțe descărcați și rezemați de un părete. Pietrele morii umblau domol, pe făină, c-un zgomot monoton, care mi-a trezit, ca și-n alte dăți cînd fusesem acolo, un fel de încropeală de lene și de somn. Cei doi gos-

podari au ieșit o dată cu o răsfirare de fum pe ușă, s-au oprit o clipă ca să ne ureze noroc și bun-venit, apoi au trecut la cară, ca să mai puie ceva sub botul boilor porumbi. S-a arătat și Calistrat, alb de omețiță.

Morarul Calistrat nu era om vechi. Când îl vedeam prin sat, avea plete negre și mustăți de catran. Aici la moară îl găseam îmbătrânit. Ori era altul; ori avea meșteșug să se prefacă după voință. Era de o sută de ani și-i ziceam «moș Calistrat». El râdea.

— Iaca și moș Calistrat ! am zis eu.

El a râs ca de obicei, scuturându-și pletele și risipind pe vînt ninsoarea.

— Bine ai venit, stăpîne, a salutat el pe moș Ali-sandru.

— Muțămescu-ți, fine Calistrat, a răspuns bătrînul Panțîru. Pregătit-ai hîrlețele ?

— Pregătit.

— Atuncea-i bun. Am adus și noi celelalte meșteșuguri.

Florea a deshămat caii și i-a dus subt un alt șopron. A rezemat de-un stîlp cangea în prăjina ei. Am intrat cu toții în șandrama. Ardea un foc într-un colț, răspîndind fum pînă sus la acoperiș, în podul morii unde erau pietrele și la bageaga de unde se vedeau sforul Siretului și depărtările.

La focul de vreascuri și rădăcini, ceaunul pe pirostrii. În ceaun fierbea o mămăligă. În laturea focului, un hîrb de schijă în care se rumeneau bucățele de carne afumată de porc.

Calistrat ne-a îndemnat cu voie bună :

— Înainte de a începe vînătoarea, vă poftesc să vă puneți și domniile voastre inima la cale cu ceva... După poruncă, am adus ș-o garafă de rachiu de cel bun, de

la orînda boierului, ca să cinstim pe creștinii care ne dau mîna de ajutor.

Pieirea balaurului era pusă la cale cu vorbe ca toate vorbele. Mărturisesc că mă așteptam la cu totul altceva, la o operație cu totul neobișnuită și dramatică. Oamenii noștri și cei doi gospodari străini au cinstit dintr-o sticlă verde ; s-au așezat în jurul mămăligii pe scau-nașe cu trei picioare, au luat cu degetele bucățele rumenite de carne. Am aflat că cea mai bună mămăligă dintre acele care se fac între granițele acestui popor e mămăliga fiartă și amestecată îndelung la un foc care fumegă, subt o șandrama de moară ; iar cea mai bună friptură e cea din hîrbul de ceun al lui Calistrat morarul.

M-am suit în pod, m-am coborît ; am privit fuga pietrelor, am observat mecanismul teicii și al hadaragului ; a trecut vreme de un ceas ; oamenii s-au îndestulat. Balaurul îi aștepta cu liniște în bulboană, sub roți, nebănuind că toată zidirea lui Dumnezeu are sfîrșit. Liniștea noastră și liniștea lui erau la fel. Oamenii mai aveau adaosă o nădejde — ca să-l dobîndească, întrebuițînd măiestrii viclene.

Moș Alisandru a mai cinstit o dată pe cei de față din garafa verde. Și gospodarii străini, și Calistrat, și Florea au răspuns cu potrivite vorbe, pomenind numele Domnului Dumnezeu care are grijă să ne îndestuleze cu cele plăcute vieții. Mai erau puține grăunțe într-un coș ; pe urmă morarul avea să oprească și piatra ce mai măcina.

Iată că intră în grabă Lisaveta lui Gheorghe Cucu, purtînd din toată puterea ființii ei un tăbultoc.

— Mă rog dumilorvoastră, zice ea cu glas întretăiat, lepădînd tăbultocul la pămînt ; mă rog nu mă lăsați și măcinați-mi ; faceți-mi rînd că tare-s grăbită, ajuta-

ți-mă să mă întorc numaidecât. Tătuca-i rău, și rău, și tot mai rău de asară.

Moș Alisandru o privea cu mirare. Florea Panțiru cu uimire. Rămăsesem și eu cu gura căscată, ca și Florea.

— Dar bine, fată, întrebă bătrînul Panțiru, dacă ai avut de măcinat, de ce n-ai încarcat grăunțele în căruța noastră și de ce n-ai venit cu noi...

— Vai, moș Alisandre, amărită sînt și nu ți-oi putea răspunde.

— Și de ce te grăbești și n-aștepti să te întorci odată cu noi ?

— Îs cu mare grabă, moș Alisandre ; parcă mai știu unde mi-i capul ? Bine-ar fi fost să fi făcut cum spui ; bine-ar fi să fac cum zici ; dar tare m-aș întoarce acum, căci l-am lăsat pe tătuca singur. Nevoia asta e ca un bici, care nu mă îngăduie să stau.

A izbutit și Florea să îngîne :

— Dar nu ți-am spus de-asară ? Nū te-am așteptat ast'dimineată ?

Ea s-a întors c-o mișcare repezită și cu ochi aprigi spre Florea ; a vrut să-i spuie ceva. Dar abia i s-au mișcat fără sunet buzele și a venit la Calistrat :

— Bădică, nu mă lăsa... l-a rugat ea.

Morarul a apucat tăbultocul și s-a suit să-l toarne în coșul slobod. Întăi i-a luat merticul.

— Nu-i nimica, a zis el cătră moș Alisandru ; întîrzii numai cît aș rosti «Tatăl nostru».

Eu eram sus la bageagă ; Lisaveta s-a suit pe trepte în podul morii și a venit lîngă mine. S-a uitat și ea prin arcul deschis asupra împrejurimilor și depărtărilor. Am văzut, hăt în josul rîului, un călăreț care venea la umblet pe un cal bălțat.

— Acela-i calul lui Nastasache... a murmurat ea. Are să treacă și pe aici. Poate se oprește ; ori poate nu s-a oprit.

— Nu se oprește, am încredințat eu ; dacă e aici moș Alisandru, Nastasache nu îndrăznește...

— Ba a îndrăzni, Băiețel, că acuma, de unde pînă unde, e prietin cu Florea. Asta n-oi mai înțelege-o eu niciodată. Așa mi-i de urît acest om...

— Cine, Lisavetă ?

— Așa mi-i de urît acest om, Nastasache, care nu se mai află cît mi-i de urît...

Călărețul și-a purtat calul pe un dîmb. Acolo s-a ridicat în scări, priveghind împrejurimile. Putea, după cal, să-l cunoască oricine că e om boieresc și să se teamă de el. S-a pus iar în mișcare ; a ocolit spre Duruitoare ; a făcut un ocol cătră sat, apoi a trecut prin preajma morii în direcția de unde se arătase întăi.

Lisaveta lui Gheorghe Cucu a avut o răsufflare prelungă, ca un oftat.

Morarul a strigat de jos, de la covată :

— Gata !

Fata s-a coborît.

Calistrat a abătut apa ; roțile s-au oprit, moara a stat. Cînd am ieșit noi, oamenii străini și moș Calistrat începuseră a săpa în laturea bulboanei, ca să scurgă adîncimea și să împușineze locul de sălaș al balaurului. Florea a pus mîna pe cange.

— Lisavetă, a zis el deodată, răsucindu-se în loc, de ce faci tu asemenea lucruri ?

— Care lucruri, bădică ? a rîs cu tristeță Lisaveta. Da' dumneata, bădică, ce ai cu Nastasache, de umbli în petrecere cu dînsul ? Nu știi că și-i dușman ?

— Nu-i chiar așa, Lisavetă ; vād că se arată om blajin.

— Crede, bădică, crede... a cîntat ea clătînd din cap ; crede și pe urmă rău ți-a părea că m-ai prăpădit.

— Prostii de-a muierilor, Lisavetă. Cine știe ce ți-or fi spus !

— Așa, bădică ? Asemenea vorbă ai pentru Lisaveta ? Să știi că nu pui cangea în balaur ; o pui în mine !

S-a opintit cu tărie, săltîndu-și pe umăr tăbultocul cu făină ș-a apucat-o repejor, pe-o cărare, de-a dreptul spre sat.

Florea a lepădat cangea din mînă. În aceeași clipă s-a auzit glasul poruncitor al lui Alisandru Panțîru.

— Vină încoace, măi băiete, am dezvoltat adîncimea...

Florea s-a plecat și a ridicat repede prăjina cu cîrlig. S-a repezit, ocolind pe după roți, a văzut în groapa cu apă scăzută încordîndu-se într-o turbureală înfricoșată somnul. A pus cu putere cangea și s-a zvîrlit îndărăt, smucind-o spre sine. Oamenii cei străini au apucat și ei și au prins tustrei a trage îndemnîndu-se cu glasuri speriate.

Moș Alisandru Panțîru a venit cu toporul și cu cuțitul cel mare de jertfe. Cînd cei cu cangea au aburcat la mal căpățîna somnului, moș Alisandru, ținînd toporul din scurt numai cu dreapta, a izbit în ea de trei ori cu muchea, făcînd din gîtlej :

— Îh ! îh ! îh !

Iar Calistrat a venit și el c-un mai mare de lemn.

— Asta-i pentru ratele mele ! a răcnit el pîlînd.

Balaurul a lunecat pe pajiște cu mișcări moi ; moș Alisandru s-a dus la el cu cuțitul. Mi-am acoperit ochii cu mînile, așteptînd ca Florea să tragă cangea din trupul Lisavetei. Lupta cu dihania Siretului nu ținuse decît trei minute ; iar eu o visasem nopți și zile. Alisandru Panțîru s-a bucurat de o pradă de cincizeci de ocă. Florea era tot așa de supărat, ca și mine.

De două sau trei ori pe săptămână îi veneau ducă Profirița gazetele locale.

Cea mai obișnuită și mai grăbită era Casandra lui Ion Gheorghe. A doua, baba Ștefănoaia. Baba Ștefănoaia venea mai greu ; avea neconținut îndeletniciri în sat cu lehuze, cu prunci bolnavi ; trebuia să doftorească, să descînte ; avea a se duce și în șesul Siretului, ori pe dealuri, după buruieni de leac. Le căuta cît mai avea vreme. Curînd, după ploile de toamnă și după brume, această sfîntă farmacie avea a se închide.

— Apoi, ducă Profirița, s-a deschide iar «spișeria» asta a lui Dumnezeu tocmai la primăvara ce vine, pe la Buna-Vestire.

Baba Gafița Ștefănoaia era crescută ca din pămînt, spătoasă și voinică, fără să fie grasă. Mîncea puțin și singură, cînd n-o vedea nimeni ; gusta rachiul numai din vîrfurile buzelor și se strîmba cumplit, încrețindu-și buzele încununate de peri sălbatici cîrligați. Avea un neg mare în colțul stîng al gurii și tocmai cu partea aceea a obrazului mă atîngea, cînd se pleca să mă sărute. Fustele și polcuțele-i vechi purtau o mireasmă aspră de piper și cimbru.

Spunea domol, prelungindu-și parcă în descîntece vorbirea.

Casandra lui Ion Gheorghe vestise scurt : «o blăstămăție»...

Era ceea ce s-ar numi la tîrg «un scandal».

— Mare poznă, ducă Profirița, îngîna baba Gafița Ștefănoaia. Mare poznă, ducă Profirița, căci oamenii îs tot mai păcătoși, iar feciorii din ziua de azi au deprins toate răutățile. Cînd mă aflam eu fată, la tătucu și la mămuca...

Cassandra lui Ion Gheorghe a intervenit, de lângă stative :

— Asta va fi fost pe vremea turcilor, mătușă Gafiță.

— Rîzi tu, Casandră, i-a răspuns fără supărare bătrîna ; dar tot mai bine era pe vremea turcilor decît acuma în vremea nemților.

— Atuncea erai tînără.

— Eram, căci noi femeile toate avem o primăvară și înflorim. Iar cei care umblau să ne culeagă se purtau cuviincios și cu băgare de samă, în vremea aceea. Fiind lăsate dragostele de la Dumnezeu, bine este să le primim. Bine ar fi să avem și minte. Dar în vremea tinereții, Domnul Dumnezeu dă fetei mai multă nebunie decît înțelepciune. Iar barbaților și mai multă nebunie decît femeilor. Așa că se amestecă bătrîni, cu sfaturile, ca să puie rînduală. Dacă-ți place cu adevărat flăcăul — zicea mămuca — nu-i sta împotriva decît atîta cît e bine ca să-i fii mai dragă. Și dă-i o naframă, drept dovadă că te ai bine cu el. Și știind de asta părinții, și ai unuia și ai altuia, pregătesc nunta. Așa m-a cuprins de după mijloc Ștefan, în sara de Duminica Mare, cînd ne întorceam de la horă. Și ne-am văzut numai noi singuri a doua zi, de Rusalii. Și-apoi n-au trecut trei săptămîni și i-am fost cusut năframă cu ibrișin albastru. Eram numai de cincisprezece ani. Nu te uita așa la mine, Casandră ; eram atunci mai frumoasă decît tine. Și-apoi mama mi-a gătit toată zestrea toamna, și în cîșlegile celuilalt an am făcut nunta. În unele părți de lume s-auzea că ar fi umblînd holeră și mor oamenii ; iar aicea la noi au nuntit și au ospătat. Mă întorc la vorba mea, ducă Profiriță, că se înrăutățește lumea. Nu-i chip să intru într-o casă de creștin, în sat la noi, și

să nu mă întrebe gospodina : ce-i cu pozna aceea, babă Ștefănoaie ?

— Blăstămăție, mătușă Gafiță.

— Așa-i, Casandră. Totuna-i oricum i-ai spune.

— Da' ce este, femeilor ? s-a uimit stăpîna casei privind-le lung.

— Fata lui Gheorghe Cucu... a pornit lămurire grăbită Casandra.

— Ce-i cu fata lui Gheorghe Cucu ? Eu o știu cu minte și isteță.

— Apoi asta-i. Mata n-o cunoști ? Da' nu-i vorba de dînsa.

— Atuncea de cine-i vorba ?

— De altcineva, cucoană Profiră dragă, a pornit iar năvalnic Casandra. E vorba de flăcău. Nu mult în urmă s-a brăntăluit în hudiță cu Nastasache. Vra să zică, noi știm ce poftea Nastasache vata vul. Păcătosul și slutul ! El socoate că dacă umblă calare pe cal balțat, apoi îi chiar Machedon împărat. Nu-i vorbă, socot eu că pînă ce nu s-a uitat Lisaveta în ochii lui, el n-a luat foc. Are acest narav Lisaveta : se uită drept în ochii barbaților. Și apoi, după ce i-a spus vorbele cuvenite Florea Panțîru, Nastasache s-a tras îndărăt, dar boala nu i-a trecut și n-a uitat. Să se puie cu Florea, nu-i dă mîna. Să asuprească pe fată — Lisaveta nu se teme de asta. A dat el tîrcoale la horă în ograda lui Vasile Săcăreanu. Lisaveta nu se duce la horă ; încă nu i-a făcut maicii sale parastas de patruzeci de zile. Așa că ce caută Nastasache la Vasile Săcăreanu ? Îl căuta, cucoană Profira dragă, pe Florea Panțîru. Nu cu dușmănie, nici cu vorbe rele.

— Ba cu buzele unse cu miere... murmură baba Ștefănoaia.

— Spui bine, mătușă Gafiță : cu buzele unse cu miere. Când se rupe hora și se împrăștie unii încoace, alții încolo, Nastasache poștește pe flăcăi la orîndă. Că i-au plăcut danșurile lor voinicești, și are gust dumnealui să-i cinstească. Hai la orîndă, la Bercu. Moș Bercule, dă acestor flăcăi, prietinii mei, o vadră de vin. Aduce Bercu vadra de vin. Beau flăcăii, bea și Florea Panțîru, bea și Nastasache. După vorbe și pahare, iaca pe Nastasache frunte lîngă frunte cu cine ? cu Florea. Așa s-au îmblînzit și s-au împrietinit, care nu se mai află. N-a fost numai de oara aceea. L-a poftit Nastasache pe Florea Panțîru și în altă sară. Atuncea au fost numai ei doi. Au băut cît le-a plăcut. Pîn' ce s-a muiat de tot inima flăcăului. Și fiind amețit de băutură, l-a dus Nastasache la una Tudosia văduva. Barbatu-său Iordache Coșăraru s-a prăpădit în bătălie la Plevna. Și ea a rămas de-atuncea în laturea coșerelor boierești, la marginea satului. Îngrașă curcanii și claponii curții. Se chiamă că se pricepe și-i dă cuconu Iorgu vechilul leafă, pe lîngă tain. Dar are această Tudosie altă slujbă, că se duc unii dintre oamenii boierești la dînsa, la vreme de sară. L-a dus Nastasache pe Florea Panțîru la Tudosia văduva : asta-i !

Duduca Profirița și-a pocnit palmele.

— Ce face Lisaveta ?

— Apoi n-ai văzut mata ce face ? Parcă nu-i în toate mințile. Are dreptate.

— Acuma ce are să se întîmple ?

— Cucoană Profiră dragă, întreabă-mă și nu ți-oi putea da răspuns.

Casandra lui Ion Gheorghe și-a țuguat buzele, și-a încrucișat mîinile în poală și n-a mai spus nimica. Istoria ei se isprăvise. Putea lumea să se mire cît poștește.

Atuncea a prins a descînta cu vocea-i moale baba Ștefănoaia.

— Să-ți spun eu ce face Lisaveta, ducă Profiriță. Lisaveta a fost la baba Ursărița ; au văzut-o fetele lui Iancu Lioara. Babă, zice, nu mă lăsa. Iar Ursărița, care-i o vicleană ș-o păgîină, o ademenește cu vorba, îi cere slănină și pîne, și rachiu, și bani — și-i făgăduiește să facă farmece, să puie lumea în rînduială, să-i aducă iar dragostea la vreme de sară. Ce poate să facă o vicleană ș-o păgîină ? Ce face ea totdeauna-i cu primejdie ; căci ea la sfînta biserică nu se duce, rugăciunile nu le știe și nu le spune. Învățăturile ei sînt de la diavol. Se știe că a făcut de ursită uneia Ruxandra, femeia unui grămătic care era în slujba boierească acum vreo douăzeci de ani la curte. Și grămăticul acela, Manole Fara cu numele, lăsase pe Ruxanda și se dăduse în dragoste c-o unguroaică de la Stolniceni, muierea mecanicului boieresc de la Stolniceni. Și-i face pe ursită Ursărița și împlinește ea toate cîte le știa săvîrși ca să se stîngă unguroaica de la Stolniceni, să piară de bubă neagră, de inimă străpunsă, de astmă și neputință. Ș-a murit în clipă Ruxanda, femeia grămăticului, duduie Profiriță. Asta-i Ursărița. De cînd o cunosc eu ! Va fi avînd știință de unele bune, dar săvîrșește destule rele. Nici îndrăznește să se ducă la preot ; nici cutează să intre în biserică.

Acuma ea, pe Lisaveta, a purtat-o cu vorba. Nu s-a dus să-i facă nimica. Ce i-a spus ea a fost numai ca s-o ademenească ; s-o mai cheme o dată, și încă o dată. Căci dacă o chiamă pînă într-a șaptea oară, apoi fără ea nu mai poate. Și cînd a veni Ursărița, fata are s-o primească cu bucurie, și mai ales cu bani și daruri. Și mai ales are să aibă credință că i-a face țiganca bună treabă, și i-a mai făgădui și altele. Iar vicleana și păgîina știe că,

dacă s-a dus într-o sară un flăcău la o muiere ca Tudosia văduva, apoi de multe ori acolo nu s-a întoarce. Căci acolo-i poartă deschisă. Iar în Florea Panțîru nu se află stricăciune, ca-n Nastasache vatazul. Florea Panțîru e fecior cuminte, din neamuri. Așa că el tot la dragostea lui se întoarce, cum se duce vătuiul la același izvor în care i s-au ogîndit întâi ochii și unde-i place lui cu adevărat. Este un cîntec :

Pădurea-i umbroasă,

Apa răcoroasă,

Iarba de matasă...

Apoi apă răcoroasă și iarbă de matasă se află numai cînd e dragoste. Așa că Florea are s-o caute iar pe Lisaveta. Și atuncea vicleana și păgîna are să se laude că i l-a adus ea. Mai bine m-ar crede fata pe mine. Că eu i-l menesc fără farmece cu primejdie, ci cunoscînd numai nacazurile și patimile omenești.

Duduca Profirița a oftat, rămîinînd pe gînduri. În ochii ei lucea ca o lacrimă mila pentru fata lui Gheorghe Cucu.

— Știu eu ? a șoptit ea.

Casandra s-a răsucit pe laița stativelor :

— Crezi dumneata, mătușă Gafiță, dar eu n-oi crede.

Baba Ștefănoaia a zîmbit :

— Casandră, a zis ea, cînd vei fi ca mine, urîtă și de șaptezeci și opt de ani, ai să crezi și tu.

Mama s-a înseninat la aceste vorbe, avînd în ochi și pe buze surîs, ca o puzderie de soare.

— Numai așa s-ar putea liniști biata Lisavetă, a zis dumneaei cătră amîndouă gazetele sale. O vād de cîteva zile umblînd vîrtej în toate părțile ; caută și nu găsește ;

se ostenește și nu se poate odihni. Duminica ce vine, vrea să facă parastasul pentru maică-sa. Am înlesnit-o cu grâu și zahar pentru colivă. A veni și mi-a țese în schimb în zile de ploaie, căci e fată vrednică și mă pot bizui pe dînsa...

— Mda... a oftat Casandra lui Ion Gheorghe. Asta într-adevăr ar fi mai bine să facă, decît să bată drumurile ispitind în toate părțile. Ce știe lumea de Tudosia ? Cine l-a văzut pe Florea intrînd la Tudosia ? Ce vorbe grăiau unul cătră altul Florea și Nastasache într-o noapte cînd se întorceau de la orîndă ? Era lună... Se tot opreau, își spuneau ceva tainic și rîdeau... Băteau cîinii la ei... Să fiu eu ca Lisaveta, nici nu mi-ar păsa. Măi băiete, frumos ți-am dat, vechi și urît ai căutat în altă parte : să-ți fie de bine, de tine nu mai vreau să știu.

Baba Ștefănoaia a îngînat :

— I-i drag flăcăul.

— Atuncea s-o doară, n-am cum s-o ajut. Macar să nu se facă de rîs.

— Vine Lisaveta ! a tresărit dintrodată de la locul său mătușa Gafița.

Chiar în clipa aceea s-au auzit în cerdac pași, s-a deschis ușa și fata a intrat. A venit la duduca Profirița închinîndu-se și sărutîndu-i mîna. Aceeași ceremonie a îndeplinit-o cătră baba Ștefănoaia. Duduca Profirița a întrebat :

— Ce mai faci, Lisavetă ?

Cu privirile înnegurate, fata a strîns din umeri. Viața pentru dînsa nu mai avea înțeles. Lumea se mișca și vorbea zadarnic în juru-i. Intrase în cameră din lumina unei zile blînde și aurii de septembrie și totuși purta în toată ființa un fel de răceală crîncenă.

Casandra i-a zîmbit cu prietinie prefăcută :

— D-apoi bine-mi pare că te văd, Lisavetă. N-ai de tine nimica, nu știu unde ești și ce faci. Așa-i toamna, cînd toate de pe cîmp și din gospodărie te strigă.

— Așa-i, a oftat Lisaveta.

S-a așezat pe un scăunel, lîngă stăpîna casei. Îi înghetaseră ochii și gura ; nu voia să facă nici o mărturisire. Atunci gazetele s-au ridicat și s-au dus, neîndrăznind să adreseze mamei nici o privire de înțelegere. Era în toată înfățișarea fetei un fel de putere a durerii, de care s-au sfiit.

După ce au plecat ele, ochii fetei s-au întors spre duca Profirița, dintrodată încălziți de o rugăminte :

— Știi de ce-am venit la mata, ducă Profiriță ?

— Spune, Lisavetă ; te-ascult.

— Mi-ai spus mata, ducă Profiriță, alaltăieri, cînd m-ai chemat să-mi dai grîul și zaharul — bogdaproste și-ți sărut mîna...

Fata s-a întrerupt, ca să sărute ușurel și cu delicateță mîna mamei și pe dos și în palmă.

— Mi-ai spus mata așa, că dorești să te duci într-o zi la țintirim, unde ai și mata un mort mititel, sărăcuțul... M-aș duce și eu cu mata ; eu am acolo pe mama și-mi trebuie... E o vreme afară, ducă Profiriță, ca-n grădina raiului. Așa socot eu că va fi fiind acolo, unde-i mama, și unde-i și puiul matală. Vorbim noi aicea de dînșii ; vorbesc și ei acolo de noi.

— Merg, Lisavetă, a răspuns mama, fără avînt.

Crezuse întăi că fata lui Gheorghe Cucu venise ca să i se mărturisească ; dar Lisaveta urma să stea închisă în sine.

După ce duca Profirița s-a gătit, au ieșit amîndouă prin fundul grădinii, printr-o portiță care da în

cîmp. Pe o cărare, au ajuns la un drumușor de hotar despărțind ogoarele sătenilor de trupul cel mare al moșiei boierești. S-au dus pe drumușorul de hotar pînă la țintirim, prin liniștea de aur a zilei. Pe azurul cerului nu era o pată. Pe întinderea miriștilor boierești nu se zărea nimeni. În apropierea țintirimului, o vulpe roșie ca focul a ieșit dintr-un tufiș ; s-a depărtat tîrîndu-și coada lungă prin păiușuri.

Moș Gheorghe Talianu, paznicul, le-a ieșit înainte ; le-a deschis portița de la „Calea eternității“, cum era scris pe o tăbliță că se chiamă satul lui de morți ; după aceea s-a dus cătră muierea sa, pe un ogoraș, unde amîndoi se îndeletniceau în ziua aceea să scoată cartofe.

Ileana paznicului e «moldovancă de-a noastră...» lămură ducăi Profiriței Lisaveta. Și iaca, l-a luat pe acest papistaș pribeag. De acuma moș Gheorghe s-a făcut și el «creștin», umblă îmbrăcat ca noi, se spovăduiește și se împărtășește la popa Petrea.

Se auzea în urmă, pe ogor, glasul de ceartă al Ilenii. Îl mustra aspru și ascuțit pe talianul ei. Pînă ce moș Gheorghe s-a oprit, s-a rezemat în coada sapei, și-a scos din gură luleaua și i-a adresat prin barba-i cărunță o sudalmă adevărată și bărbătească. Muierea și-a plecat nasul în pămînt și a prins a lucra mai cu hărnicie. Lisaveta a pufnit de rîs.

Au intrat în țintirim. Era la Pașcani un țintirim pentru toți morții acelor locuri — ori de ce rit creștin ar fi fost. Nemții și leșii din gară, tîrgoveții venetici, sătenii băștinași își aflaseră hodină toți în același liman de pace. Mormintele catolicilor, deoparte, erau încă împodobite de florile cruțate de brumă. Au trecut dincolo de mormintele catolicilor ; apoi s-au oprit, ca să se orienteze, între crucile de lemn, printre tufe de trandafiri și lemnul-Domnului. Lisaveta a scos din sîn lumînărele de

ceară și mănunchese de busuioc uscat. A întins ducă Profirița un mănunches și a aprins făclie. A lăsat-o la mormântul puiului, și ea a trecut mai departe cu lumina. Dintrodată s-a prăvălit la pământ, ca și cum ar fi tăiat-o de la glezne o coasă. A așezat cu grijă, la cruce, florile uscate și făclioara, după aceea a cuprins în brațe țărîna și a prins a boci.

Plîngea, cînta și spunea lucruri neînțelese. Duduca Profirița le auzea nedeslușit ; ar fi dorit să aibă liniște, ca să-și poată lega și dumneai inima de-a mortului său. În același timp simțea o curiozitate să deslușească dacă Lisaveta se tînguie și se mărturisește moartei.

Într-adevăr, se tînguia și se mărturisea :

— Mămucă, mămucuța mea, cînta ea ; de ce m-ai lăsat pe lumea asta singură și amărită ? te-am avut pe dumneata și nu te mai am ; o dragoste am avut și s-a prăpădit cum te-ai prăpădit dumneata. Of ! of ! nu mai am putere să trăiesc aici. Mai bine cu morții decît cu viii...

Duduca Profirita și-a simțit pieptul sfîșiat de durere și a prins a lăcrima și ea pe mormântul puiului său. Îi picurau lacrimi fierbinți pe cele dintăi flori ale gropii. Erau flori de merișor albastre ca cerul de deasupra. Erau florile copilului său și ale durerii sale și le privea totuși cu plăcere.

Lisaveta a conținut dintrodată ; s-a ridicat în picioare și-a venit domol apoi lîngă duduca Profirița, îngenunchind ca să bocească și pe «pui», cum spunea ea. L-a boci și pe pui cu vorbe știute și cîntate. Pe urmă s-a răcorit și a tăcut.

Amîndouă s-au întors domol, pășind prin singurătatea mormintelor, lăsînd în urmă făclioarele aprinse. Nu adia nici cea mai ușoară boare de vînt.

Făcînd cale întoarsă pe lîngă șanțul de hotar, Lisaveta dintrodată a început să se mărturisească ; și a spus duducai Profirița toate cîte o sfîșiau și o chinuiau. Era tocmai ce știa dumneaei de la gazetele sale ; și se mira în sine cît de bine despicase lucrurile baba Ștefănoaia. Avea deci nădejde și în prorocirea ei.

— Ascultă, Lisavetă, a zis mama ; tu să fii răbdătoare, căci acel care ți-i drag are să se întoarcă la tine.

— Să te-audă Maica Domnului, duduca Profirița, a răspuns Lisaveta, oftînd.

Și-a trecut palma pe dinaintea ochilor, ca s-alunge parcă o nălucire pustie, apoi s-a răsucit aprig spre duduca Profirița.

— Cum crezi mata să fac ? Tare te-aș ruga să mă sfătuiști. Abia astăzi a trecut pe la mine baba Ursărița. Mi-a adus o pană de pasere măiastră, ca să i-o pun în pernă lui Florea. Cum să fac, cum să i-o pun ? Doar s-o rog pe Nuța, cumnată-sa. Cu Nuța trăiesc bine, sîntem prietine. Aș putea s-o rog pentru facerea asta de bine. Numai să nu afle cealaltă cumnată, Paraschiva cea cu nasul mare. Paraschiva asta n-o poate suferi pe Nuța, de aceea nici pe mine nu mă poate suferi ; i-s ca o bubă în ochi. Cînd stau amîndouă nurorile față de moș Alisandru, apoi cîrnesc din nasuri, una într-o parte, alta în altă parte. Dar poate s-a putea feri Nuța și i-a putea pune lui Florea pana descîntată.

Și mi-a mai spus ceva baba Ursărița. M-a muștrat că umblu cu strai mohorît : parcă-mi tot ninge și plouă. Zice că tocmai acuma se cuvine să umblu mai gătită și mai înflorită. Știu eu ce să zic ? Mata ce spui, duduca Profirița ?

— Eu aș zice că s-ascultăm pe femeile bătrîne, a răspuns duduca Profirița. Ele știu mai multe decît noi.

Pe o zi umedă, închisă pretutindeni de nouri, Florea Panțîru venea c-o căruță plină de lemne din pădurea Stolnicenilor. Cînd și cînd vîntul pălea cu șfichiuri de sloată.

Flăcăul era bucuros că poate face popas la moară, ca să se mai desmorțească. De aceea se și abătuse din drumul mare ocolind pe sub Prisaca Duruitoarei.

Siretul curgea scăzut prin singurătate; lunca era goală, ogoarele omenești de pe rîpă și șesul boieresc unde se făcea grîul cel bun se întindeau pustii. Toată lumea din sate era strînsă în case, ca țistarii în tainițile lor; postul Sfintei Nașteri începuse, sărbătorile de iarnă se apropiau. De aceea și Florea se dusesse la lemne, din îndemnul lui moș Alisandru. Nu era vreme prielnică de cărături; gospodarii din Vatră așteptau pîrtie de omăt ca să se ducă la pădure. Însă Alisandru Panțîru avea socoteli ale sale. Mai întăi, pînă în sărbători vremea s-ar fi putut înrăutăți fără îngheț și fără ninsoare, și atunci adusul lemnului de la pădure s-ar fi făcut mai anevoie. Al doilea, după ce-a da omătul și s-a pune drum bun de sanie, omul chibzuit are altele de îndeplinit, mai cu folos pentru gospodărie și plugărie. Toate i le înșirase bătrînul pe degete lui Florea, așa că flăcăul se supunea ca un rob ce se afla al unchiului său și ca un fin, și mai ales ca unul ce nădăjduia să aibă un sprijin cînd va fi să se așeze și el gospodar la casa lui.

Acea vreme nu era depărtată: numai dorobăntia să și-o isprăvească. Făcea armată la «schimbași». La cîteva luni îi venea rînd să se înfățișeze la companie, în tîrg. Primăvara, cîteva săptămîni la o concentrare. Miliția i se părea ușoară; acuma la urmă, însă, i se păruse mai grea, din pricina unor năcazuri.

Toate ale vieții îl împovărau din pricina acestor năcazuri. Și drumul acesta la lemne i-a scos atîta năduf, încît îi vine să-și blastăme zilele. În pădure hîrtoape și glod. La întors, caii nu suie bine la deal, nu opresc îndestul la vale. Frig și umed. I-i foame. Îi lipsesc toate.

Îi lipsește mai ales o fată care i-i dragă. Altădată știa că se poate îndrepta înspre casa ei ca înspre o vatră cu foc blînd. Acuma nu mai poate nădăjdui, căci florile de astă vară s-au scuturat și au înghețat. Va fi fiind și el vinovat ca un om cu păcate, care nu se află om fără greșală pe lumea asta ; dar și așa ființă aprigă cum s-a arătat Lisaveta nu s-a mai pomenit. Numai îl împunge cu vorba și cu ochii. N-are ochi, are săgeți fata asta. Cînd îi era lui lumea dragă și era soarele încă în putere în aceste locuri, la Prisacă, apoi se lipea Lisaveta de el ca o mieluță. Acuma a scos ghiarele. Și numa ia așa întoarce privirile, parcă el n-ar fi nimica. Cîteodată îi vine s-o apuce și s-o zdrobească. Dar cu cît i-i mînia mai ăute, cu atîta hotărîrea i se usucă mai grabnic. Acuma îi întoarce semeția pe care o avea el, cînd ea i se supunea subț umăr și-l ruga și i se tînguia : «bădică bădișorule... rău are să-ți pară cînd eu n-oi mai fi și te-i afla singur...» Acuma s-ar duce el să-și plece fruntea, dacă ar fi după focul care îl mistuie ; însă unui bărbat i se cuvine să fie dîrz. Așa-i lăsat de la Dumnezeu de cînd lumea asta.

Întîmplările cu Nastasache și cu Tudosia s-au dovedit niște puneri la cale. Căci Nastasache țintea să-l lase în preajma văduvei aceleia ca să-l adoarmă cu minciuni, întorcîndu-se iar la cărările și la pîrleazul din fundul grădinii știute. Noroc de cîni. Moș Alisandru cunoștea ori nu cunoștea despre ce e vorba și ce se pune la cale ; cum simțea că este ceva, striga cătră un fecior, ori cătră o noră, ori cătră un copil, să sloboadă dulăii din lanțuguri. Mai ales cînele cel cu blana roșie, pe care-l chiamă

Pîrjol, se izbea și rupea ca un lup. S-a nimerit să deie chiar el însuși drumul cînilor în unele nopți. Și conținându-și rățăcirile lăturalnice la Tudosia, s-a aflat întru părăsire și jale, căci Lisaveta părea a nu-și mai aduce aminte de ceasurile bune pe care le-au fost petrecut ei în acea vară luminată.

— Stați, băieți, a zis cu blîndeță Florea, cînd a ajuns în bătaura morii. Hodiniți și voi ; să vă dau o țîră de orz.

Simțea o milă. Nu atît pentru cai, cît mai ales pentru sine.

În șopronul de lîngă șandramaua morii, cîteva căruțe cu boii dejugați. Moara umbla ; oamenii toți înlăuntru, ca pe o vreme nemilostivă ca aceea.

După ce-a scos cailor zăbalele și le-a pus în capete trăistile cu grăunțe, Florea Panțîru a intrat în șandrama, desfăcîndu-și de pe el sumanul de pănură și scuturîndu-și de sloată căciula. Era ca totdeauna foc la vatra veche și fum. Prin acel fum toate i se păreau ca niște vedenii. Oameni și muieri. Au venit cu săculețele ori tăbultoacele pe umăr. Macină și se întorc pe jos, căci cei mai mulți n-au vite de ajutor. Pînă ce le vine rîndul, rîșnesc din gură vorbe goale și povești. Ce-ar fi să fie și Lisaveta la moară ? Asta-i numai o nădejde. Dintr-o privire înțelege că Lisaveta nu-i acolo.

— Noroc bun ! salută el.

— Noroc bun ! răspund oamenii de la foc.

— Mulțămim dumnitale, adaogă și Calistrat morarul. Ai umblat bine, Floreo ? Găsit-ai lemne ?

— Am găsit ; dar binele ce-am avut îl doresc dușmanilor. Drum greu, curge sloată...

— Așa-i în luna lui noiembrie, grăiește un uncheș cu lulea. Acuma omul cuminte șede mai mult pe lîngă vatră. Scoate nasul afară, să vadă de unde suflă vîntul. Dacă suflă din crivăț, apoi se întoarce în casă și se dă iar

pe lângă foc. Abia îndrăznește pînă la moară și încă și atuncea numai cînd nu poate sta pe loc de gura nevestei. S-a isprăvit făina ? Atuncea dă o fuga aicea și Calistrat îi face rînd la vreme. Dar alții, ca Florea și ca moșu-său, vor să adune bogățiile pămîntului.

— Care bogății, moș Ilie ? se apără Florea. Se chiamă că uncheșul meu mi-i nînaș și stăpîn. Poruncește el și eu săvîrșesc.

— Cît e iarna de lungă voi nu vă hodiniți.

— Apoi ei nu fac boieresc, rîde Calistrat. Au dragoste să muncească, căci nu-i mîna nimene cu harapnicul. Pe cînd alții, vai de sufletul lor.

— Ferice de cei care pot agonisi, grăiește filosoful cu lulea. Cei care nu pot agonisi să se mîngîie cu vorbele din carte : Gol am ieșit din pîntecele maicii mele ; gol am să intru. Căci pîntecele maicii noastre e pămîntul dintru care am fost zidiți.

— Bag samă că și dumneata, moș Ilie, faci ceva iarna. Cetești cărți, ca boierii.

— Nu-s boier, dar cetesc. Cărțile boierilor îs de prin țările nemțești, pe unde se plimbă ei și huzuresc. Eu am un gromovnic pentru nevoile noastre. În el se arată schimbările vremii, soarta oamenilor după zodii, se spune cînd va fi foamete, boliște și gîlceavă între împărați.

Calistrat se interesează :

— Are să fie, poate, vreun război ?

— Ferească Dumnezeu, măi băiete. Ajung atîtea năpaste pe capul plugarilor ; nu le mai trebuie moarte și prăpăd de gustul și petrecerea împăraților.

Oamenii au încuviințat cu însuflețire asemenea vorbe. Prorocia asta îi place și lui Florea Panțîru. Numai în vreme de pace se întemeiază gospodăriile cele bune. Astfel încît are să-și întemeieze și el gospodăria lui.

— Sacii noștri i-ai pregătit ? întreabă el pe Calistrat.

— I-am pregătit ; te așteptam.

— Atuncea mai stau pușintel, cât oi fuma o țigară și mi-oi desmorți mînile la foc.

Cînd să puie răspunsul cuviincios Calistrat, iaca, de unde era mai mult fum și negreață, a ridicat o mînă ca o cange baba Ursărița. Florea nici n-o băgase în samă pînă atunci. Cu un fel de sfială l-a lovit ușor.

— Ia-mă și pe mine pînă în sat, voinicile... a rînjit ea. Am o traistă de făină, da-i destul de grea pentru bătrînețile mele. Ți-i face o milă ș-o pomană cu biata babă Safta Ursărița...

Flăcăul se socotea pușintel rușinat de zîmbetele oamenilor care erau de față. Cunoștea el că, de cîte ori grăiește un faraon ori o faraoancă, românii noștri au obiceiul acesta să-și întindă buzele și să-și arate dinții ; însă el cunoștea și altceva în jimbăturile acestea : că în loc să ducă tinereța și frumuseța, soarta i-i să ducă o babă slută. Pentru brațul lui, Lisaveta ar fi fost ca o pană de păun. Pe cînd pe Ursărița asta n-au s-o poată urni caii din loc, așa-i de grea.

— Bine, mătușă Saftă, te iau, a zis el, întorcînd fruntea, ca să nu mai vadă adunarea de la vatră.

S-a grăbit să-și fumeze țigara, apoi și-a cărat sacii și i-a așezat în căruță afară, deasupra lemnelor, învîlindu-i c-un țol. Baba Ursărița a fost numaidecît pe urma lui, tăbîrcindu-și traista de făină. Florea a făcut loc și trăistii lîngă saci. A strîns orzul în chilna de dinapoi, în paie, a pus cailor roibi căpițelele, și din cînd în cînd trăgea cu coada ochiului spre babă. A văzut-o că-și strînge luleaua în tureatca ciubotii și-și îmbodolește capul c-un șal vechi.

— Nu ți-i frig, mătușă ?

— Nu. Chiar de mi-ar fi, mi-i da dumneata o leacă de jar, din acela pe care-l ai în trup și te mistuie. De ghiată să fiu și de stîncă de piatră, și mă topesc.

Florea Panțîru nu putea răspunde ; limba asta încă nu știa s-o vorbească ; dar înțelegea.

A făcut Ursăriții loc dinainte, pe maldărul de paie. S-a așezat și el alături, în dreapta. A îndemnat caii și-au pornit.

— Lasă-i mai încet, a protestat baba Safta, că numai două măsele mai am, și nu mi-a fi bine să le prăpădesc. Mai am nevoie de ele doi ani. Știu că dumneata te-ai duce cît de repede.

Florea a mormăit ceva, strîngînd din umeri.

Baba Ursărița l-a privit pieziș :

— Du-te mai domol, numai să te duci bine.

— Nu te-nțeleg ce spui, mătușă Saftă.

— Să nu te rușinezi, voinicelule, și mărturisește că înțelegi prea bine. Dar socoți că unde ar fi bine să te aștepte, nu te-așteaptă nimene.

— Ai venit anume la moară, babă ? Ai știut că trec cu căruța ?

— Poate am știut.

— Te-a trimes cineva ?

— Nu m-a trimes nimenea. Dar cunosc eu ce gîndești și ce-ți trebuie. Nu-i nevoie să-ți stîng frigarea, nici s-ascult ghiocul, nici să-ți dau în cărți și-n bobi. Numai m-am uitat la dumneata și-am văzut tot. Ai ochi negri. M-am uitat pînă în fundul lor.

Florea a rîs, privind într-o parte.

— Ce-ai văzut ? N-ai văzut nimica.

— Ba după ce ți-oi spune ce mi s-a arătat, n-ai să mai rostești vorba asta. Fă bine, voinicelule, și vîră mîna pe sub suman în chimir. Și scociorăște acolo numai c-un deget. Scoate o băncuță și dă-o babei Safta,

că tare-i face trebuință. Ş-apoi ți-a spune baba Safta toate.

Florea Panțiru a ascultat cu uimire aceste vorbe. Într-adevăr avea într-o despărțitură a chimirului câteva piese de argint de câte cinci lei și de câte doi lei, și alături, într-o despărțitură mai strîmtă, trei arginți de câte un leu și-un bănuț de-o jumătate de leu. Erau banii lui. Banii uncheşului, rest de la vama pădurăriei, îi avea în buzunarul de la suman. Urmînd poruncii, a scociorît banul de argint pe care i-l cerea Ursărița și i-l a dat. Ea l-a prins numai-decît în căngi și l-a mistuit în chimirul ei.

— Ai un nacaz ! i-a spus dintrodată țiganca cu alt glas. Caii abia mergeau la pas prin sloată. Lui Florea i s-au înnegurat ochii și-au prins a-i vîjji urechile. Ai un nacaz mare, voinicelule. Noaptea, nu dormi ; ia așa mi te răsucești, ca pe grătar. Ai mînca ; ai ce, dar n-ai gust și plăcere. Of-of-of ! asta-i boală de dragoste !

Florea își ținea firea ; inima îi bătea cu neliniște.

— Gîcit-am au ba ?

Flăcăul a înghițit greu și a încuviințat, aplecîndu-și repede fruntea de două ori.

— Să-ți spun ce să faci ca s-ajungi unde poștești ?

— Poate socoți, babă, că poftesc să mă duc unde vorbea lumea ? Lumea nu știe nimica.

— Lumea nu știe, dar baba Ursărița știe.

Florea a rîs, rătăcit :

— Ce știe baba Ursărița ?

— Dacă mai dai o băncuță babei, ți-a spune și asta. Ți-a spune și altele.

— Nu-i mai dau.

— Ba dă-i, țucu-ți ochii negri. Pe dragostea dumnilale o chiamă Lisaveta.

Flăcăul a vîrît mîna în chimir și a tras un leu de argint. L-a trecut babei.

— Cunoscutu-ți-am inima bună, ochi-negri ! a rînjit ea. Să știi că ți s-au sfîrșit nacazurile. Ți-a veni somnul ; ți-a veni pofta de mîncare. Pînă acum n-ai îndrăznit : a fost între dumneavoastră mînie și scîrbă. Ai dușmani care te-au pîrît și te-au grăit de rău și ți-au închis cărările. Și mai cu samă o babă descîntătoare și fermecătoare ți-a fost împotrivă. Dar nu-s eu aceea, să știi că e alta. Eu îți desfac, voinicule și bunule, și-ți dau sfat cu folosință. Ascultă la baba. Asculți ?

— Ascult... a răspuns înăbușit Florea.

— Ascultă și vîră în cap. Să știi că fata se află acuma în primejdie : așa mi se arată mie. Ș-acum e vremea să te duci, ca să i se moaie îndîrjirea. Căci ea te iubește, suflete, și numai pe dumneata te are și numai în dumneata crede. Dă mîna. Nu asta ; dă mîna dreaptă.

Florea i-a dat dreapta.

— Cum pun eu mîna mea pe mîna ta, așa să pui tu această mîna pe mîna ei. Vorbe să nu-i spui. Să intri astăzi la înserat la dînsa. Să te duci la dînsa. Și să pui mîna ta pe mîna ei și să-i prinzi mîna dreaptă. Și cînd ți s-a lăsa la piept, numai atuncea spune-i ce te-ajunge mintea și cum te-a învăța inima. Înțelesu-m-ai ?

— Înțeles.

— Atuncea oprește, că baba se dă jos aicea, la marginea satului. Și să faci cum te învață Safta Ursărița. Și cînd oi veni cu sămănatul în ziua de Anul nou să nu uiți și să faci babei dar după bucuria dumnitale. Rămîi sănătos ; fă cum ți-am spus și ți-a fi bine. Eu îmi iau fărina și dusu-m-am.

Florea Panțîru a rămas singur. A oftat, luminîndu-se de-o nădejde, și i s-a umplut ființa de-o dulceață și de-o amărăciune.

A îndemnat caii spre casă.

Cînd a ajuns la poarta Pantîrului, sporiseră roiurile de ninsoare, iar ploaia se împuținase.

«De-acuma se pune iarna...» se gîndea flăcăul pe cînd deschidea porțile și dădea glas, cu un hăulit prelung.

În casa cea mare s-a văzut mișcare prin geamurile fără perdele ale chiliei bătrînului. Lampa a fost așezată pe prichiciul uneia dintre cele două ferestre, luminînd o parte din ogradă și o învîlmășeală mînioasă de fulgi. Cînd căruța cu cei doi căluți și cu Florea a trecut spre șură, a ieșit și moș Alisandru din casă, îmbrăcat ca pentru o vreme ca aceea și c-o căciulă buhoasă în cap. Au sunat pe rînd și ușile căsuțelor celor mici și au ieșit pe prispe Nuța și Paraschiva întrebînd dacă este nevoie de ajutor. Constantin și Dumitru, feciorii moșului, bărbații lor, nu erau acasă. Se duseseră la tîrg ca s-aducă «gază» și sare. Nu se întorseseră încă.

— Stați și vă vedeți de treabă! le-a poruncit bătrînul. Ce avem de făcut isprăvesc eu și cu Florea.

Flăcăul deshămasse grabnic caii și le dăduse drumul slobozi în grajd, la iesle. Apoi apucase cei doi saci de făină, cîte unul sub fiecare braț, și cu pași mari se dusesse să-i trîntească în camară, în casa de sus. Se auzise de-afară bufnitul lor. Fără nici o întîrziere se întorsese și pornise a descărca de lemne căruța, zvîrlînd trunchiuri mari și despicături de ulm și fag subt un șopru. Bătrînul se uita la dînsul și clătina din cap. Da să se apropie și el, domol, ca s-ajute; n-avea cînd prinde ceva cu mîna. Umbra lui și-a lui Florea se încrucișau, se apropiau și se desfăceau în întunericul ușor luminat; iar viscolul se întetea în pata de lumină a ferestrei.

Printr-un brad bătrîn, înalt și singuratic, din ograda lui Gheorghe Cucu, a trecut cu șuier aspru vîntul.

— Ho, ursule! a strigat de la o vreme bătrînul către Florea. Mai stăi și mai răsufală; lasă-mă s-apuc și eu ceva.

Florea a mormăit două vorbe neînțelese.

— Aprinde-ți o țigară, a urmat bătrînul. Vreau să-ți spun ceva. N-auzi?

— Ba aud, uncheșule.

— Atuncea contenește. Parc-ai venit din împărăția unde se bat munții în capete și unde sălășluiesc Strîmbălemne și Sfarmă-piatră. Doar nu ne-alungă turcii.

Flăcăul s-a oprit deodată, răsufînd foc pe nări.

— Răsuțește-ți o țigară... a poruncit moș Alisandru. Așa. Acuma, dacă te-ai mai domolit, spune-mi tu mie ce ai de-o bucată de vreme.

— Ce să am, uncheșule? N-am nimica.

— Ba ceva ai tu, că de-aceea te-am văzut schimbat. Altfel îmi umblai astă vară; altfel îmi umbli acuma. Avînd și eu ale mele griji, n-am prea înțeles și te-am lăsat în boii tăi. Iaca, azi o văd pe năcăjita asta, Lisaveta lui Gheorghe Cucu. Se oprește în drum și mă întreabă de tine. Ce-i fi făcînd și unde ești. Să mă oprească pe mine Lisaveta în drum și să mă întrebe de tine, cînd numai zaplazul vă desparte, mi s-a părut ciudat. Mă uit la dînsa. Plînsă. — Dar ce s-a întîmplat, Lisavetă? — Îmi spune ea că lui Gheorghe Cucu a venit și i-a cetit părintele Petrea; și l-a împărțășit. Puțin mai are și se duce tatu-său, cum s-a dus maică-sa. Rămîne singură. Dar mai mare jale i-i că prietini întru care a crezut ea au uitat-o cu totul. De care prietini e vorba?

Florea tăcea, cu inima bătînd de nădejdea lui aprigă.

— N-auzi, măi băiete?

— Ba aud, uncheșule.

— De altcineva nu poate fi vorba decît de tine. Căci astă vară știam că te ai bine cu Lisaveta. După ce am ajuns acasă, am cercetat și pe Nuța. Mi-a spus ea toate. Eu am avut alte griji și n-am fost băgat de samă. Dar acuma vreau să știu din gura ta ce gînd ai.

— Sărut dreapta, uncheșule și nînașule, a mărturisit feciorul ; eu am avut gînd bun. Dar a fost între noi o supărare.

— Am înțeles și asta. Spune și Nuța că numaidecît să te duci s-o vezi, fiind biata fată întru mare amărăciune. Dacă a avut mînie asupra ta, acuma i-a trece. Așa socoate și Nuța. Ele între ele, femeile, știu mai multe.

— Sărut dreapta, uncheșule și nînașule, m-am fost hotărît și eu de bunăvoia mea să mă duc. De aceea grăbeam să descarc de lemne căruța.

— Atuncea-i bun și bine faci. Lasă în sama mea lemnele. Tu du-te și te schimbă ; poate găsești la Gheorghe Cucu pe părintele Petrea. Cum ai să te duci cu straiile de la pădure ? Nepotu-meu de frate, ca un fin al meu ce se află din sfîntul botez și mi-a fi fin și cînd a pune pe cap cunună, nu se cuvine a se înfățișa ca un argat. Noi sîntem din neamuri și ne ținem mai sus. Și avînd plăcere pentru o fată vrednică și cuminte cum o cunoaștem pe Lisaveta, nu putem s-o lepădăm ca pe mărul mistreț din pădure, după ce am mușcat o dată din el. Bună-i vorba asta a mea, finule ?

— Sărutăm dreapta, uncheșule și nînașule, e bună. Florea a venit supus la bătrîn să-i pupe mîna. După aceea s-a repezit cu capul gol prin roiul viscolului, ca să puie pe dînsul schimburi nouă. Cînd era aproape gata, aruncînd pe dînsul toate cu mișcări rupte și

aprige, a venit și Nuța de jos și s-a oprit în prag privind-l cu ochii ei mari.

— Te duci ?

— Mă duc.

A fost în clipă în uliță și din uliță, cu capu-nainte, a împuns ușa casei lui Gheorghe Cucu. Ușa aceea nu se deschidea destul de repede.

Pe urmă s-a deschis spre întunericul tinzii. Prin crăpăturile ușii a doua, din dreapta, răzbătea lumină. Cu inima învălmașită Florea a ridicat clampa. Bătăile inimii i s-au oprit în gât. Socotea că n-are să poată vedea lămurit ; dar a văzut-o lămurit întâi pe Lisaveta. Sta dreaptă în mijlocul casei, cu brațele lăsate în lungul trupului și albă la obraz. Gătită cu îngrijire la cap, dar fără flori, și cu straiul ei de duminică. N-a întors ochii spre ușă. Cunoștea numai cu auzul pașii lui Florea.

Pe laița de lângă fereastră, baba Ștefănoaia.

Pe patul din fund, sub pocladă, Gheorghe Cucu, slab, numai piele îngălbenită întinsă pe oase. Lampa de pe prichiciul hornului îi pune în ochi două ace de lumină. Florea a cunoscut că bătrînul trăia încă.

În încăperea mirosea a tămîie și a busuioc.

Flăcăului i-a venit dintrodată liniștea. Avea a-și împlini hotărîrea ce luase. S-a alăturat de Lisaveta ; i-a cuprins domol mîna ; n-a spus nici un cuvînt.

Fata și-a plecat deodată fruntea spre pămînt. Nu și-a plecat-o pe umărul lui, cum dorea el. Dar mîna ei tremura în mîna lui.

Gheorghe Cucu a gemut încet din pocladă :

— Lisavetă... Lisavetă...

— Aici-s, tătucă, a răspuns fata, scoțîndu-și mîna dreaptă din strînsoare.

— Cine-a venit, Lisavetă ? Parc-ar fi Florea Panțîru.

— Da, tătucă. A venit să te vadă.

— Bine-ai făcut, băiete. N-ai mai dat pe la noi de mult.

Pe neașteptate fata a fost zguduită de plîns. Dar s-a stăpînit. S-a dus să crească lumina candelii de la icoane.

S-a făcut tăcere. Moș Gheorghe Cucu închisese ochii.

Atunci s-a mișcat cătră el baba Gafița Ștefănoaia, s-a aplecat spre căpătăiul patului și-a ascultat cu luare-aminte. S-a ridicat oftînd. A făcut de două ori semn negativ cu fruntea și a trecut la vatră, ca să sporească focul.

— Eu aş zice, Lisavetă, a șoptit bătrîna, să vie Florea mai într-un tîrziu. Dac-a trebui, îl chem eu.

Fata și-a întors ochii plini de lacrimi spre dragostea ei. Nu se simțea copleșită de umbra aripei arhanghelului morții, ce stătea asupra casei. Ceasul trecerii părintelui său îl aștepta cu liniște. Mîhnirea ei sălbatică se lumina de întoarcerea celui pierdut.

Florea s-a dus ca să stea cu fața în jos în culcușul lui, așteptînd chemarea ei. Era bucuros. Și în același timp avea în el o nemulțămire, amărăciunea dulceagă a unei desamăgiri.

L-a scuturat mîna bătrînului. Adormise adînc, fără să-și dea sama cînd.

— Scoală, băiete. Tu nu mînînci în sara asta ?

Florea se trudea să cunoască unde se află. A înțeles că e în culcușul lui. Se visase într-o poiană cu zuzuți moale de albine. Nu era singur ; se afla cu cea la care se gîndea în clipa asta : ce-o fi făcînd ?

— Nu ți-i foame ?

— Nu mi-i foame, uncheșule. Oare să fie tîrziu ?

— Da' de unde ! Cucoșii nici n-au cîntat straja în-tăia. Hai, scoală și vină să mîncăm. Trebuie să prinzi inimă și să te păstrezi în putere, dacă vrei să dai ajutor Lisavetei. Are să fie acolo destulă alergătură. Cîte pre-

gătite, cîte cumpărate, cîte aduse... Raclă și cruce la dulgher ; pomenile, coliva, prapurile, dascalul, groapa, o leacă de praznic, părintele Petrea adus să cetească mîni și poimîni. Cîte altele ! Ai să le înveți și tu, ca să le cunoști cînd mi-a veni și mie vremea să mă duc în asemenea călătorie. Oi fi și eu bucuros atuncea, cum e bucuros acum bietul Gheorghe Cucu. Amărită și săracă viață a dus cu boala lui de piept ! Acuma s-alină. Se ușurează și fata de o povară.

Florea îl asculta pe uncheșul său cum vorbește cu glasul îndesat și cam aspru ; cu toate acestea îi vorbea cu blîndeță. Și-l urmă în odaia cealaltă, unde ardea focul în vatră. În preajma vetrei, pe o măsuță cu trei picioare, mămăliga, pe fundul de lemn, aburea încă. Fiertura aceasta de porumb, care înlocuia pe cea străveche din malai, era întovărașită, într-o strachină alături, de o bucată fiartă de somn îndulcit în sare. Au gustat amîndoi în tăcere. Luau mămăliga cu mîna ; bucățelele de pește le desfăceau mărunt cu linguri de lemn. Uncheșul și nepotul mînceau totdeauna singuri și rînduiala mesei lor era tăcerea. După ce-au isprăvit, s-au clătît pe mîni ; s-au întors spre icoane și și-au făcut semnul crucii.

— Ascultă, Florea, a grăit bătrînul Panțîru după aceea. Am a-ți mai spune una.

— Ascult, uncheșule, și două.

— Știi tu ce zestre are Lisaveta ?

— Nu știi, uncheșule. Va fi avînd ca orice fată.

— Eu nu vorbesc numai de-aceea pe care o are clădită în odaia cea curată. Aceea au țesut-o și-au cusut-o ea și cu maică-sa. A mai adaos ceva și ea singură în toamna asta. Are și avere.

— Ce avere poate avea pe urma unui bolnav și neputincios ca moș Gheorghe Cucu ?

— Apoi iaca are. Căci îi rămîne Lisavetei și tot pămîntul tatălui ei de la împrăștiere, și falcea din țarină, de la maică-sa Savastița. Are datorie grea la curte. Dar acea datorie, un barbat vrednic o poate răscumpăra, mai ajutîndu-l și un uncheș al său. Tu ai socotit, băiete, că eu tare-s bolnav de mila voastră, cînd te-am îndemnat să te duci să vezi ce nacaz este acolo. Eu îs cu luare-aminte mai ales la tine, carele ești sînge din sîngele meu. Eu nu pot da îndemn să se însoțească golătatea cu sărăcia. Cum vine un val de nevoi asupra unora ca aceștia, numaidcît îi cufundă. Eu poftesc să intru cu plăcere în casa ta și să mă așez cu cinste la masa voastră.

Florea a rămas pe gînduri la asemenea vorbe înțelepte, însă a cugetat la ele prea puțin, căci în ființa lui nu era decît patimă. Îndată i s-a înfățișat iar Lisaveta, cu zîmbetul și cu ochii ei de întristare. S-a întors la culcuș, ca să găsească iar în somn bucuria din care fusese deșteptat. Dar nu mai putea dormi. A auzit într-o vreme cîntarea întăia a cucoșilor. Era unul care bătea cu putere din aripi chiar dincolo de păretele cătră care sta el întors cu fața. După ce bătea, își slobozea cîntarea ca dintr-o goarnă. După ce isprăvește oastea în primăvară, face și nunta. Iar îl strigă cucoșul !

— Măi blăstămatule ! a murmurat el. M-aș duce să văd ce face fata.

— Dacă stai cu ochii zgîțiți în bagdadie, cum n-ai s-o vezi și cum ai să te odihnești ? l-a muștrat de pe cealaltă lăiță bătrînul Panțîru.

Rușinat, flăcăul a închis ochii. Dar știa că n-are să doarmă.

În vremea asta, Lisaveta și cu baba Gafița Ștefănoaia pregăteau lui Gheorghe Cucu sfirșitul. Făclia de ceară, care să-l călăuzească prin întunecime și vămi spre tărî-

mul celălalt, era la îndămână, subt icoane, încă neaprinșă.

Cucu se arătase neliniștit o vreme, după plecarea lui Florea. Mormăia când și când vorbe, pe care le rostise și preotului, în ceasul mărturisirii în acea după-amiază. Cătră cântarea întâia a cucușilor a ațipit. Cât a fost în sat zvonul străjii întâia, nu s-a deșteptat. Cum a conțenit acel zvon, moș Gheorghe a deschis ochii și s-a uitat cu privirile limpezite împrejurul său.

— Lisavetă ! a chemat-o el.

Fata n-a răspuns.

— Lisavetă, n-auzi ?

— Ba aud, tătuță.

— Ascultă, Lisavetă. Mai nainte am adormit și să știi că m-am înfățișat la scaunul Împărăției...

Fata s-a uitat cu sfială cătră baba Ștefănoaia. Acea i-a făcut semn cu mâna că să nu deschidă gura.

— Auzi tu, Lisavetă ? M-am înfățișat la scaunul Împărăției și acolo era Dumnezeu ; dar eu nu-l vedeam. Și dacă m-am aflat eu la scaunul Împărăției, m-am mărturisit. Popa Petrea mă întreba... Era și popa Petrea acolo. Popa Petrea mă întreba și eu răspundeam. Da' aveam limbă ageră și dădeam răspunsuri bune. Am spus toate răutățile câte am făcut eu pe lumea asta, dar avînd credință că Domnul Dumnezeu iartă. Așa ni-i scris nouă : să fim oameni și să greșim. — Da' ai înșelat ? — N-am înșelat. — Da' ai luat dreptul văduvei și sărimanului ? — N-am luat. — Da' ai rîvnit la bunul altuia ? — Am rîvnit ; de ce să spun că n-am rîvnit ? Am rîvnit pămînt mai mult ș-am rupt două brazde de la megieș într-o sîmbătă, înainte de Sfîntul Gheorghe. — Și bălăii ai stîrnit ? — Am stîrnit atuncea, pentru cele două brazde, și m-am înfățișat la judecată. Pe urmă ne-am împăcat. — Da' pe muiere ai bătut-o ? — Am bătut-o, de ce să n-o

bat : doar a fost muierea mea. Dar acuma îmi pare rău, căci n-are cine-mi da o lingură de apă. — Ba, dacă te pocăiești, te-a adăpa. — Mă pocăiesc, căci n-o ucideam din răutate. O ucideam căci eram băut. — Să știi, zice popa Petrea de acolo de la scaunul Împărăției, că pentru beție nu este pedeapsă. Atîta pedeapsă este că pe acest tărîm nu-i nici rachiu, nici vin. — M-oi nevoi și fără acestea, zic. Popa Petrea a rîs. Tu ce zici de asta ?

Lisaveta tăcea.

Umbra din fundul patului, de sub pocladă, a rînjit.

— N-auzi, Lisavetă ? Tu ce zici de asta ?

S-a sculat de pe laița de sub ferestre baba Gafița Ștefănoaia și s-a apropiat.

— Cuscre Gheorghe, a șoptit ea ; nu mai vorbi de acestea ; căci omul poate păcătui și cu vorba. Acu taci și așteaptă să-ți vie ceasul trecerii. Noi ți-am pregătit toate.

— Bine, cuscră Gafiță, tac. Dar să deie răspuns Lisaveta.

— Ce răspuns să deie ?

— Să deie răspuns la ce-am întrebat-o.

— D-apoi ce știe ea, sărăcuța ? Va ști și ea cînd i-a veni vremea, cum ți-a venit dumnitale.

— Ba să-mi spuie ce crede ea. N-o bat, n-o asupresc ; să-mi spuie de bună voie.

Înțelegînd de la babă semn de deslegare, fata s-a apropiat și ea de patul din fund.

— Ce pot ști eu, tătucă ? s-a tînguit ea. Ce pot eu pricepe, în anii întru care mă aflu ? Nu știu și nu mă pricep. Atîta pot să-ți spun, că-mi era jele cînd o păleai pe mămuca.

— Da' pe tine te-am pălit ?

— Nu, tătucă.

— Apoi nu te-am pălit că erai puțintică și-mi era milă de tine. De maică-ta nu-mi era milă, căci ea sărea cu gura și atîta mă blăstăma pînă ce puneam mîna pe băț. Pe urmă, cînd ai crescut tu, eu am slăbit. Și numai cît te uitai la mine... Tu, fată, să știi că n-ai ochi ; ai otravă. Îndulcește-te ; ai să ai soț pe Florea. Acesta are pumn greu.

— Tătuică, i-oi fi cu credință și nu m-oi teme de nimica.

— Fie și-așa, a rînjit bătrînul. Da' să știi tu că așa mi s-a poruncit mie de la scaunul Împărăției, că să-ți spun și să cunoști, că să-ți îndulcești otrava care o ai. Nu rîde. Ți-am spus.

Bătrînul a tăcut. Fata și-a astupat cu palma dreaptă zîmbetul. Baba Ștefănoaia s-a întors cătră icoane și și-a făcut cruce, mormăind :

— Iartă-i, Doamne, nebuniile.

Gheorghe Cucu a tăcut o vreme, cu ochii în bagdadie.

— Cuscră Gafiță, a zis el apoi într-un răstimp, aș mînca ceva. Mi-i poftă de carne friptă pe cărbuni.

— Ferească Dumnezeu, a întors cuvînt baba Ștefănoaia. Ne aflăm în post ; pofta asta e de la demonul.

Bătrînul s-a mișcat cu neliniște sub poclada lui.

— Doamne Iisuse Hristoase, iartă-mă... a mormăit el.

După o clipă și-a scos mîna stîngă pe sub marginea poclăzii, o mînă ca o ghiară neagră.

— Lisavetă, dă-mi făclia, a șoptit el limpede.

Fata s-a grăbit să aprindă lumînarea de ceară de la lumina candeliei și i-a pus-o în mînă. I-a sprijinit cotul, i-a potrivit perina. În puțină vreme omul s-a eliberat de suferința vieții.

— Acuma începe pentru noi grea muncă, a suspinat baba Gafița. Du-te și bate cu ceva în zaplaz la Alisandru Panțîru, ca să ne vie de acolo ajutor. Trebuie să

scăldăm mortul, să-l îmbrăcăm curat ; să-l pieptănăm ; niște barbați să-i radă măturoiul ist de barbă, ca să se înfățișeze cuviincios acolo unde se duce. Să-l legăm pe sub fălci, ca să nu-i rămîie gura deschisă, să intre în el duhuri necurate. Să-i punem toiag și ban de vămi. Să vie popa Petrea să-i cetească cele poruncite ; să se aducă fînar la poartă ; să pregătim pomenile, coliva și podurile. Ai parale potrivite, Lisavetă ?

— Am înțeles de la moș Alisandru c-oi găsi la dumnealui sprijin.

— Atuncea-i bine ș-om face toate după cuviință. Și-i fi și tu fără grijă că tată-tău s-a duce slobod și nu s-a împiedica pe cale. Lungă cale, cu șapte vămi. A da Dumnezeu ș-a ajunge cu bine în liman.

XVI

Ne-am dus, eu și mama, să privim cum trece alaiul de înmormîntare al lui moș Gheorghe Cucu. Pe cît am înțeles, erau toate în rînduială bună : patru gospodari purtau năsălia pe care era așezat sicriul ; în frunte popa Petrea și îndată după el praporele și pomenile ; iar în urma năsăliei, bocitoarele. Cîntecele de jale conteneau la prohoduri. Atunci Lisaveta și cu baba Ștefănoaia umblau repede ca să întindă podurile, după care grăbeau iar cătră sicriu. Cum pornea din nou lumea, glasul Lisavetei se amesteca, mai subțire și mai înalt, între bocete.

Prin văzduhul cenușiu treceau din cînd în cînd ciorile iernii, ca niște văluri fumurii purtate de vînt. Priveam uitat aceste înfățișări nouă. Totuși auzul meu a rămas oarecum atîrnat de o frîntură de convorbire a mamei cu baba Gafița, care se alăturase de noi. Baba purta în-

tr-un paner o găină neagră, căreia îi mîngîia din cînd în cînd creasta. Era găina ce se dă peste groapă, după ce a fost coborît sicriul în mormînt. Încă nu cunoşteam atunci acest eres antic. Rîdeam în mine de negliobia de a purta așa fără rost o găină la un alai de moarte.

— Azi am mai fost de două ori la țintirim, dragă duduca Profiriță, zicea baba Gafița.

— Dar cine-a mai murit, mătușă ? a întrebat mama.

— Doi prunci, dragă duduca. Erau acuma mărișori ; ajutau la gospodărie. Unu al lui Ilie Lungu, și celălalt al lui Neculai Călărășu. Pe-al lui Neculai îl știe și băiețelu, că venea uneori la dumneavoastră să se joace.

— Costăchiță ? am întrebat eu cu mirare.

— El, dragu mătușii. S-a prăpădit de anghină, ca și celălalt al lui Lungu.

Mi-am adus aminte că-l văzusem pe Costăchiță chiar în toamna aceea, pe o zi rece, cînd mă duceam cu Lisaveta la moară. Purta un toiag și se uita cu supărare înaintea lui. Acum înțelegeam că băiatul acela nu mai este pe lumea asta și n-am să-l mai văd. Înțelegerii nu se adăogea nici o mîhnire.

Vra să zică, n-am să-l mai văd niciodată...

— Ce mormăiești tu ? m-a întrebat mama.

Îi era glasul schimbat ; m-a apucat de mînă și m-a tras spre dumneaei.

— Mă duc la preoteasa Maria, a zis ea babei ; și ne-am despărțit de alai.

Am mai umblat puțin și am ajuns la casa parohială. Ferestrele ei nalte erau așa potrivite, încît bătrîna doamnă presviteră putea să vadă din fotoliul ei toate cîte se petreceau în marginea tîrgului și pe toți trecătorii din sat și de la curte. Din acest scaun de la geam, vedea și judeca toate încă din tinereță, din vremea cînd popa Petrea începuse a păstori pe creștinii din Vatră.

În acel scaun, cu anii devenise tot mai groasă și mai blîndă, și adunase în dosul ochilor ei căprui toate înfățișările schimbătoare ale lumii ce-o înconjura.

Duduca Profira i-a sărutat mîna și i-a lămurit că vine la părintele, să se mărturisească și să primească sfînta împărtașanie. Preoteasa a sărutat-o pe tîmplă și a poftit-o numaidecît pe divan poruncind unei nepoate care o slujea să facă două cafele. Băiețel a găsit pe-un colț de masă o carte veche cu poze și a început a o răsfoi cu mare plăcere.

A fost vorba de copiii care mor de anghină în sat și în tîrg. Doamna presviteră a făcut asupra băiețelului semnul sfintei cruci.

A trecut pe drum, prin lumina ferestrelor, Nastasache vataful, călare. Și-a scos cușma. Presvitera Maria i-a răspuns, apoi a prins a recita mamei c-o voce moale și repede toată istoria aceluia slujbaș boieresc. Duduca Profirița o asculta ; cîte-o clipă se gîndea la altele ; pe urmă iară era cu luare-aminte.

— Anastase Codoman : așa-i scris în condicile boierești. Îl cunosc de cînd era ca băiețelul matale și purta opincuți și ițarași. Acu-i barbat de ani douăzeci și opt. Tatu-său a fost unul Anghel Prisacaru, îngrijind două prisăci boierești : una cătră marginea pădurii Brătești, în cositurile cele nouă, alta între fînașurile din șesul Siretului, la Lunca.

Aglăiță, ai pus de cafea ? Ei, dacă ai pus de cafea, fă tu bine și adă-ne și cîte-o dulceăță de fragi. Dă și băiețelului ; dar bagă de samă să nu picure în carte, că se supără părintele.

Asculți mata, cucoană Profiră ?

Moare mama băiețelului, moare pe urmă și bătrînul Anghel Prisacaru ; rămîne Nastasache Codoman — așa-mi place mie să-i spun — rămîne orfan ; ș-a prins

a se oploși între curteni. S-a dovedit apoi priceput la carte. În clasa a șasea la școala satului, iese premiant al treilea. Boierul nostru, pe-atuncea tânăr și abia picat din străinătate, s-a aflat de față la sărbătoarea școlii de la Sînpetru, 29 a lunii iunie, și a dat la premianți ba plug, ba juncani, ba vacă, ba căluț de doi ani. Codoman Nastasache s-a ales cu trei mioare.

Îți place, cucoană Profiră ? I-a pus golanului sfîntu Petrea mîna în cap.

Apoi aceste mioare au fost temelia norocului lui Nastasache. Aflînd «cuconașu» că băietanul face parte dintre oamenii curții sale, chiar în acea zi a poruncit lui Iorgu Stamate vechilul să-l deie practicant la cancelarie. După doi ani, Iorgu Stamate l-a făcut vatav pe acea parte de moșie unde fuseseră prisăcile bătrînului Anghel. Acele prisăci nu mai erau în ființă...

Auzi tu, Aglăiță ? Mă rog ție, să nu faci cafeaua prea dulce.

Acele prisăci, cucoană Profiră, nu mai erau în ființă ; din an în an arăturile de grîu se întinseseră ; raiurile prisăcilor fuseseră deștelenite ; unde culegeau odinioară albinele, acuma secerau muierile din sate, și umbla în buiestru pe cal pag Nastasache.

Vrednic slujbaș. Îi plăcea lui Iorgu Stamate Păstrăvanu, pentru că-l vedea cu rîvnă. Nu ostenea niciodată ; cînd răsărea soarele, el se afla înălțat în șa, priveghind în patru părți de zare ca un hultan. Purta lucrătorii în sfîrcul harapnicului, cum se cuvine. Era pîrlit de soare ; cu ochi albaștri, — cînd se uita urît parcă era dracu. Numai cît își trage puțintel piciorul drept. A rămas beteag dintr-o căzătură, din pruncie.

Auzi tu, Aglăiță ? Mai adă zahar, c-ai făcut-o prea amară.

De la trei mioare, a ajuns la mai multe. La acestea s-au mai adăugit și alte cîștiguri și foloase, fiind om priceput, pe o moșie îmbielșugată.

Acu ascultă și ia aminte, cucoană Profiră.

După moda acestor curteni nesățioși, de aicea, i-au plăcut desfătările mesei. E băutor lăudat. Pe lîngă asta are aplecare spre tagma femeiască. Bine ar fi fost să se așeze cu rînduială creștinească la casa lui, dar lui îi place să petreacă. Muieri, cîte poștești. Se zice că Domnul Dumnezeu a lăsat curtenilor pe țigănci și pe văduve.

Mă rog ție, Aglăiță, vezi și de-o leacă de vișinată.

Mai cu samă cu țigăncușile îi place lui Nastasache să steie la conversație.

— Buna vremea.

— Mulțămim dumnitale, domnule Nastasache.

— Bună-i apa de la izvor ?

— Bună, precum se știe, domnule.

— Dar iarba-i moale ?

— Moale, vezi și dumneata.

— Apoi mi-aș da calul să pască.

— Fă cum poștești.

— Și aș sta și eu o țîră unde-i mai deasă și mai naltă.

— Domnule Nastasache, voia dumnitale e boierească.

Mă gîndesc eu : asemenea om buiac trebuie însurat și pus în rînd cu gospodarii. La sfînta biserică nu se prea duce, de mărturisit nu se mărturisește. Cărturar nu-i, și totuși cutează să se contreze cu părintele Petrea. Nu-i pasă de nimica, zice că nu este Dumnezeu ; musai să-l aduc la calea dreaptă. Trimet eu vorbe încolo, trimet vorbe încoace ; aflu de un țăran chiabur de la Broșteni : Manole Moroșanu, județul satului. Ai

auzit poate de el ; e consilier la primărie de zece ani ; din vorba lui, Ghiță Nicolau, primarele, nu iese. Umblă îmbrăcat țărănește, — dar s-a îndulcit între surtucari și-a făcut avere. Altă vorbă nu știe să spuie decît : «admit și aprob» — ca și ceilalți consilieri ; dar el vorbele acestea le spune în felul lui : «Armit racolt». Așa că de zece ani badea Armit Racolt primește simbrerie de la comună și daruri de la negustorii ovrei din târg.

Are o fată, Ilenuța, care învață la școala normală din Iași. Pun eu în lucrare vorbe și îndemnuri și, în vacanța de anșert, face popas Nastasache la casa lui Manole Moroșanu din Broșteni, s-o vadă pe Ilenuța. Casă cuprinsă ; zestrea fetei gata, la vedere. Gospodina lui Armit Racolt, țărancă, însă cuviincioasă femeie. Fata, cu pantofi și rochie de târg ; maică-sa se învîrte în juru-i ca o roabă ; n-o îngăduie să puie mîna pe nimic. Ageră copilă ; frumușică ; ochi fără astîmpăr. Aduce vorba despre școala ei și-o pune demonul să-l întrebe pe Nastasache ce cărți a cetit în anul acela. Atîta i-a trebuit unui barbat boieresc. După ce a înghițit dulceața și a sorbit cafeaua, s-a închinat cuviincios, a ieșit, a încălicat și nu s-a mai uitat înapoi. Manole și țărancă lui s-au întristat ; fata a rîs. Iar nu mult după aceea, cum și-a isprăvit școala, s-a măritat c-un învățător de la Tupilați.

Acuma uită-te mata pe fereastră, cucoană Profiră, și vezi-o pe demoazela Amalia, franțuzoaica, sora camardinierului de la curte. Trece în târg după cumpărături : nu se rușinează să umble cu panerul ; și-i o gospodină prima, de și-i schismatică. Nu-i frumoasă, nu-i tînără, nu-i bogată, dar e înțeleaptă și l-ar da la brazdă pe unul ca Nastasache. Nu m-am așteptat la una ca asta. Nu i-a plăcut franțuștii vataful nostru. Zice că-i «grosier». Pe lîngă asta cîrnește din nas, căci Codoman

nu-i papistaș. Pe urmă copiii cu care ar binecuvînta-o Dumnezeu ea nu îngăduie să rămîie în ortodoxie. Ți-o spune eu, cucoană Profiră, că franțușca asta e o înfumurată și nu lipsește niciodată de la biserica lor eretică de la gară. Așa încălzim noi șerpi la sînul nostru. Întăi m-am supărat, dar pe urmă mi-a trecut, ș-o primesc la mine iarăși. Fată bătrîna, rămasă prin străinătăți... Mi-i jele de dînsa.

Mai aveam eu și alte planuri cu acest Codoman, căci încă nu s-a stîrpit sămînța fetelor din tîrgul Pașcanilor, cînd ce aflu ? Cu mare mirare aflu că vataful Nastasache Codoman a poticnit într-o boală de inimă ș-a slăbit din semeția în care stătea. Cum cată ceas de hodină, i se tot învîrte o muscă în preajmă ; o alungă cu dosul palmei, ea se întoarce neconținut. Nu-l lasă și-l zădărește ; a căzut la slăbăciune pentru o fată din proști. Trebuie s-o știi, că-i vecină cu mata. Nu-i spun pe nume, dar azi îngroapă părintele Petrea pe tatăl ei.

L-ai văzut cum se ducea mai nainte ? Dacă l-ai văzut, află că de o vreme tot așa umblă fără astîmpăr în preajma ei. Mi se pare că vrea să săvîrșească o prostie.

Ce să fac eu cu el ? Știi mata la ce m-am gîndit ? M-am gîndit că am și eu o nepoată — pe Aglăiță asta pe care-o vezi ; dar e prea crudă, un plod de zece ani. Ar trebui s-o mai aștepte. Dar să nu-ți închipui mata, cucoană Profiră, c-ar fi chip. M-aude vorbind, — copila asta înțelege toate.

Prin lumina doamnei presvitere Maria, a trecut și Iorgu Stamate, vechilul, într-o trăsurică la care tropăiau cu hărnicie doi bidivii negri-corb, grăsuți și rotunjori ca niște pepeni.

— Păstrăvanu ista se duce la Brătești, a grăit dumneaei. Așa-i zicea mai demult, pe cînd nu era decît

un răzăș săracuț. Acuma își spune Stamate, cuconu Iorgu Stamate. La pădurea Brăteștilor este o afacere mai mult a dumnisale decît a boierului.

Acest Păstrăvan, dragă cucoană Profiră, are o șurincă de răzășie peste Moldova. Atîta-i de îngustă, că nu te poți culca în curmezișul ei. Încît s-a vîrît aici, sub pielea lui Ruset și-i merge bine. Dar nu-i el vechil, cît răzășița lui Casandra, un mal de femeie negricioasă, c-un glas de clopot și totdeauna mînioasă. Înaintea cucoanei Casuca, Păstrăvanu se dă la o parte. Cum zice ea, așa face el. Tare-ar fi dorit acest Păstrăvan să aibă o fată blînduță, care să se uite la el galeș, să-i zică *tătuță* și să-i cînte la pian. Da' unde-a fost chip ! I-a trîntit zdrachonul cel de Casucă trei feciori mari ca dînsa ; niște zurbagii. Pe toți i-a dat la școala militară, ca să scoată dintr-însii maiori și căpitani. Asta a dorit ea în tinereță : maior și căpitan, și n-a avut parte decît de Iorgu care-i ajunge numai pînă la umăr, și pe lîngă asta e și pleșuv.

Ce-mi vine mie în minte într-o zi, cucoană Profiră ? Are cucoana Casuca asta o soră mai mică de ani și de trup. Vine aici și stă cîte-o lună-două. Harnică și cuminte. Ar fi bună pentru Nastasache Codoman. Am cercat-o cu vorba. Nu-i chip. Și asta ar pofti altceva : un profesor, ori un doftor. Așa nu i-a plăcut fetei lui Armit Racolt, nici Amaliei franțuzoaica.

Te întreb, dragă cucoană Profiră, ce-i de făcut ? Aș vrea să-l liniștesc pe acest Codoman și nu pot. Aș vrea să-l scot din boala lui cu ochii verzi și nu-i chip. La urma urmei treaba lui, dar nu se cuvine, dragă cucoană Profiră.

Duduca Profirița a întreat cu glas nevinovat :

— De ce nu se cuvine, cucoană preuteasă ?

— Nu se cuvine, pentru că fata după care-i cîrg lui ochii e o țărăncă de rînd.

Duduca Profirița a suspinat :

— Ca mine, cucoană preuteasă.

— Vai, drăguța mea, a răsărit cu spaimă doamna presviteră, dar ce are a face una cu alta, și mai ales ce se potrivește ? Vei fi fost, dar nu mai ești. Am fost, poate, și eu ; dar nu mai sînt.

Om și om.

Pom și pom !

Și mai este altă vorbă, dragă cucoană Profirița : Toate-s după neam. Și mata te tragi, ca și mine, din neamuri. Apoi una-s neamurile, și alta-i prostimea de rînd.

Duduca Profirița a răspuns cu umilință :

— Cucoană preuteasă, sărăcia e ca o apă mare : ne acoperă pe toți cei sărmani deopotrivă.

Doamna presviteră a oftat și a mîngîiat-o pe cucoana Profirița pe umăr :

— Tot spinul cu umbra lui, a zis ea după o scurtă cugetare.

Pe urmă iar a oftat și, în sfîrșit, a tăcut.

XVII

Cel pe care îl ocrotea cu îngrijorările ei preteasa părintelui Petrea habar n-avea. De altminteri nu-i păsa de nimeni, nici de oameni, nici de sfinți, nici de diavoli. Se dusese la locuința lui de la coșerele boierești, lîngă Fîntînele.

A mîncat hulpav în pripă și din picioare, apoi s-a răsturnat pe un divan ca să se odihnească o țîră. Nu

descălecuse de pe calul pag de la ceasurile cinci dimineața. Singura lui preocupare în ceasurile scurte de odihnă, pe care și le îngăduia, era fata aceea cu cornițe îndărătnice, care rămăsese acuma singură pe lume.

— Acuma a da Dumnezeu să-mi cadă în labă... a mormăit el uitându-se în bagdadie și văzînd-o aieve.

S-a mirat singur că pomenise, c-o umbră de sfială, acea putere în care declarase că nu crede, și care totuși se vădește aspru în fenomenul distrugerii noastre. În ziua aceea fusese îngropat Gheorghe Cucu, ș-o ghiară a neliniștii îi ciocănisese și lui la tâmplă. Dar asemenea lucru i se întîmpla prea rar. De obicei el și cu dorințele lui aprige se simțea în centrul lumii vii; altceva nu-l interesa.

Înainte vreme, în răgazurile slujbei lui, era fără grijă, ca un animal sănătos. Cînd ornicul trupului său bătea ceas convenit, își căuta o tovărășie, ca să-și aline arșița simțurilor; după care se scutura ca un mistreț și un timp își urma iar cu liniște viața.

Acuma însă era înveninat și simțea că trebuie să ia o hotărîre, ca să-și tămăduiască suferința de care bolea. În somnia lui ușoară, îi ajunseră pînă la ureche pași.

— Trebuie să fie baba Ursărița, și-a zis el și s-a ridicat în capul oaselor. Nu înțelegea de ce-i bate inima. Baba Safta îi făgăduise că are să-i aducă «bucurie la așternut».

Bătrîna tuși înainte de a pune mîna pe clampă, apoi a deschis cu sfială și a intrat, plecîndu-se și fulgerînd cu ochii de jos în sus.

Din veacuri adînci, pe toate latitudinile unei jumătăți a lumii, seminția ei simțea pe piele mușcătura șfichiului de matasă. Safta Ursărița sta cu mult mai plecată din șale în fața lui Nastasache decît în fața oricărui alt slujbaş al lumii nouă. Privirea ei deslușise

din prima clipă, pe masă, harapnicul de piele, ca un șarpe negru.

Nastasache dădu un strigăt mînios. Baba tresări năprasnic, apoi observă în laturea ei o pisică neagră care intrase o dată cu dînsa. C-o sprinteneală ce nu putea fi bănuită în ființa ei bătrînă și uscată, se întoarse și deschise ușa. Demonul întunecat ieși cu coada bîrzoii din chilia de schivnic a lui Codoman.

— Mîța nu-i dușman la casa omului, se întoarse dînsa rînjind.

— Ție poate ți-i prietină, babă Saftă, răspunse Nastasache ; dar eu n-o pot suferi în casă la mine.

— Biată ființă a Precistei, la o vreme de iarnă, boierule.

— Lasă asta, babă Saftă, se răsuci nerăbdător în loc vataful ; spune-mi ce fac eu.

— Te-ai milostivit să mă chemi, măritule și laudatule, se sclifosi Ursărița, și iaca, m-am înfățișat la poruncă. Oricîți nemți ar fi pe moșia asta și la gară, milostivule, nici unul nu-i de potrivea dumnilale.

— Lasă vorbele, babă, nu mă supăra ; n-am vreme ; trebuie să mă duc la curte ; am treabă cu cuconu Iorgu. Răspunde la ce te-am întrebat.

— Răspund, slăvitule. Să-ți dau în bobi, ori să-ți aleg în ghioc gîndul și dorul. Pune în ghiocul babei un ban de argint.

Nastasache s-a scuturat cu mînie ș-a bătut cu pumnul în masă.

— Lasă prostiile, babă, nu înțelegi ? N-am vorbit cu tine acu o săptămînă ? Nu mi-ai spus că vii cu răspunsul cel bun ? Dă-mi răspunsul, ori să lipsești din fața mea !

Baba clipea pripit din ochi, își ascundea nemulțămîta ghiocul în sîn, sub cojocelu-i slinos. Era jignită că

vatavul o înfruntă și pune la îndoială cunoștințele ei tainice.

— Dacă-s prostii câte știu și cunosc, atunci m-oi duce la ale mele, domnule Nastasache ! Taie-mă în bucăți ; aici nu mai stau. Uitat-ai câte ți-am spus ! Arată-mi ce nu s-a împlinit ! Scrisori de la mîndre, dușmăanii ale unora și altora... Ce mai pot spune necredinciosului ? I-aș spune de dragostea care-l arde ; dar ghiocul meu mă îndeamnă să tac.

Nastasache rîdea într-un dinte, ascultînd-o cu dispreț.

— Lasă ghiocul ; cu mine nu merge. Ghiocul și bobii sînt pentru Florea Panțîru.

— Da' să mă trăsnească Dumnezeu, cucoane. Să n-ajung luna și anul. La acel Panțîru n-am grăit în viața mea. Nici nu știu dacă i-s negri ochii ori albaștri.

— Hai, spune ce știi, babă. De aceea ești aici. Îți dau și banul de care zici că ai nevoie ; ș-un căuș de făină ; poruncesc să ți se sloboadă ș-un cap de porc.

— Acela-i pentru «vasilcă»...

— Tot nu te-ai hotărît să vorbești ?

— Ce să vorbesc, mărite și slăvite ? Te-aș întreba care ochi îți plac mai mult. Știi ochi albaștri care jlesc și varsă lacrimi pentru domnia ta în fiecare sară. De ce nu te duci să te mai oglindești în ei o dată ? Neamțu-i dus iar în tîrg la Iași.

— Eu doresc, babă Saftă, alt răspuns.

— N-o lăsa, voinice. E grasă și frumoasă ș-o chiamă Clara.

Cu privirea cătrănită, vatavul a bătut cu piciorul în dușamea. Ursărița a oftat și l-a privit cu viclenie, clătînd din capu-i îmbodolit cu casîncă galbenă. Ș-a tras din tureacă ciubeica goală și a scîncit cu amar :

— Dă-mi o țîră de tutun, slăvite.

— Ți-oi da, dar să răspunzi numai decît. Uite tunul.

— Sărut dreapta, darnicule. Să-mi umplu pipa și să iau ș-o leacă în mîna. Gîndurilor dumnitale, și nopților cînd stai treaz, și mînilor dumnitale le zice Lisaveta.

Baba tăcu. Vataful o privi crunt.

— Ei, ce-i cu Lisaveta ?

— Încă nu i-a venit vremea, domnule Nastasache, șopti Ursărița cu taină. Căci acum Lisaveta îi învălită în hobot de scîrbă.

— Ai vorbit cu ea ? I-ai făgăduit toate ?

— Spusu-i-am și i-am făgăduit, dar acum n-are urechi pentru asta.

— I-ai spus că nu mai găsește la curte un franc ?

— I-am spus ; dar pentru cheltuielile îngropăciunii și pentru slujbele de trei, de nouă și de patruzeci de zile a găsit sprijin la Alisandru Panțîru.

— Adică la Florea.

— Cum bine spui, domnia ta. Acuma se are bine cu acel flăcău. Dar dacă mai rabzi, o fac eu să-i fie greață de dînsul și să-l lepede.

— Cînd ?

— Cît de degrabă.

— Vra să zică, acum nu pot avea nici o nădejde.

— Of ! luminatule ! acum nu s-a putea. La domnia ta vād mare grabă. Dar treaba e cu întîrziere. Lasă babei Safta vremea sărbătorilor. Oi face toate cîte sînt de trebuință. Lasă babei și vremea cîșlegilor. Și cînd a fi iarba ca acul și fraga ca banul, ți-a cînta cucu-n față și ți-oi pune dragostea în brață.

— Ce fac eu pîn-atunci ? se răsuci, neguros, Codoman.

— Pîn-atuncea, cum vine sara, te-așteaptă madama Clara.

— Ba nu ! mormăi Nastasache.

— E bună și căpșuna asta, rînji baba ; dar domnia ta poștești pădurețe.

Nastasache puse mîna pe harapnic, apoi îl trînti iar pe masă ; și începu a se plimba prin odaie, cu grabă ducîndu-se și venind ca o fiară în cușcă.

S-a oprit într-un timp. A tras dintr-un buzunăraș al vestei un ban de argint și l-a aruncat pe masă, lîngă șarpele negru. A pufnit amenințător cătră Ursărița.

— Nu te uita așa la mine, bunule ! a strigat ea cu patos, fără nici o sfială. Acuși cad din picioare și pier pe loc ! Socoți domnia ta că îmi trebuie mie banul acesta ? Nu-mi trebuie ; n-am ce face cu el. Mie mi-a trecut de mult vremea. Altădată dam de lucru unui voinic ; acuma am îmbrîncat. Îmi vine și mie vremea să mă duc, să văd ce face bunică-mea Hanța pe ceea lume. Acest ban îl primesc pentru zestrea unei nepoate. Ai văzut-o și dumneata, domnule Nastasache, și plăcutu-ți-au ochii ei. Era un fleac de pruncă ; nu făcea două parale. Azi face un franc ; mîni a face un pol. Dar tot nu-i împlinită, cum era bunică-sa Ursărița la aceiași ani. S-o chem să-ți mulțamească.

— Pe cine să chemi ? s-a răsucit vatavul.

— Pe nepoată-mea Mititica. Nu te-i supara domnia ta.

— N-am de ce mă supara ; n-are de ce-mi mulțami. Chiam-o.

Baba a deschis ușa. Parcă ar fi chemat mîta cea neagră.

— Vină-ncoace, dimone. Intră și îngenunche la fața boierului. La francul hăsta, ți-a mai adăoga unul, să fie păreche. Nu te uita în pământ. Holbează-te în sus. Nu-mi place, milostive, nepoata asta a mea, că se uită ca dintr-o negură.

Nastasache rânjea, cercetînd ochii vineți ai țigăncușii. Mititica fulgera numai cînd și cînd o privire, răsucindu-se și mlădiindu-se din șolduri.

— La anu o mărită baba! s-a bucurat Ursărița. Rămîi cu bine, milostive, și adă-ți aminte de noi. În-țoarce-te și pupă mîna boierului, a adăogat ea cătră copilă. Nu te rușina, nu fi proastă. O să fii și tu curteancă, învață a te purta.

După ce-au trecut amîndouă pragul, baba s-a întors singură.

— Dac-a mai fi ceva, milostive, eu ți-oi da de veste. Și mîni oi veni după făină.

— Să vii.

— Și după vasilcă?

— Și.

— Da' de ce ești dumneata ovilit, viteazule? Nu uita că te-așteaptă cea cu ochi albaștri.

— S-aștepte.

— Oi, milostive; ai inimă de cremene. Multe mîndre s-or prăpădi din pricina dumnitale. Ghiocul îmi spune că ești aprig și schimbător.

— Ți-o fi spunînd. De cîți ani e nepoată-ta?

— Aproape paisprezece, milostive. Nu te-i fi gîndind la pozne. Și chiar dacă te-ai gîndit, n-om avea ce-ți face, căci cu dumneata nimene nu se poate pune. A trece o vară, te-i sătura de pădurețe și de Lisaveta. Ș-a veni și vremea murelor, dac-a binevoi Maica Domnului.

Într-o miercuri din postul acela al Crăciunului, moș Alisandru Panțîru s-a îmbrăcat iar cu straietele cele bune, ca să se ducă după niște *daraveli*.

De-un timp nu prea avea somn, noaptea, și Florea, dacă n-ar fi dormit neîntors ca un butuc, pe cealaltă laiță, l-ar fi auzit mormăind singur. Cîteodată mai aprindea o lumînărică de ceară și căuta în trepetnic și-n zodii. La urmă șoptea rugăciunile dimineții și, după ce făcea focul și-i asculta duduital în sobă, îi venea o trudă ușoară, stîngea luminața, asculta dacă nu s-aude cumva ceva pe-afară, și mai dormea o toană.

În dimineața aceea, cum îi era năravul, a judecat pe toată lumea. Întăi pe Florea, că-i buhos și cu ochii scoși și de-o bucată de vreme i-i gîndul la zburdăciuni și răutăți, mai mult decît la nevoile gospodăriei. Un fin ș-un nepot are, și pe-acela ar vrea să-l facă om ; dar nu-i cum ar trebui să fie și cum era el, Alisandru Panțîru, în vremea sa. Porcul cela, pe care au să-l taie ș-au să-l grijească ei la Ignat, mai poate mîncă ? Că doar l-a lăsat în grija unui fin și nepot, ca să-l facă de două sute de ocă, să fie îndestulare pentru toți... Dar caii sînt potcoviți? Că acuși dă un îngheț și, dacă nu-s potcoviți, nu te poți folosi de ei niciînt. Și vaca sloboade mai puțin lapte. Mi se pare că de vreo săptămînă nu i se dă mîncarea cuvenită. Mulgătoarea nu se cuvine să se îngrașe ca o ialoviță, ci cată să fie hrănită ca pentru lapte. Și să-i spuie «celei holbate» să deie o leacă de ovăz gănilor, ca să-și sporească ouatul. Și «năsoasa» să puie furca în brîu mai de dimineață, căci lîna cea de noateni trebuie isprăvită, ca să se țese în postul mare șiiacul.

După asta a venit rîndul lui Dumitru. Dumitru era în căsoaie, la cobîlă, și lucra la roate. Samănă cu bu-

nicu-său Iordache Panțiru, care era meșter vestit. Roate alergătoare ca el nu făcea nimeni ! Să zicem că lucrează omul și bine face ; dar de ce tace și nu spune nimic ceasuri întregi ? Numai cînd și cînd se scobește în chimir și trage beșica de porc în care își ține tutunul, și-și răsucește o țigară. Are acest păcat Dumitru, că fumează tutun, și nu-i chip să-l lepede. Poate nu s-ar fi înduplecat la patima asta, dacă nu i-ar fi căzut parte nevastă cu nas lung și roș și certăreată care nu se mai află.

Dar Vasile unde-i ? Tare se miră moș Alisandru că Vasile nu-i cu holbata lui. Ce au ei de grăit atîtea, singuri ? Dar Vasile drege șopronul oilor, și-l căpтуșește mai bine dinspre crivăț. Așa a fost un uncheș al lui, frate cu bunicu-său Iordache, căruia îi erau dragi oile și a stat unsprezece ani la ciobănie. Și pe acel uncheș tot Vasile îl chema și a fost cel mai bogat din tot neamul Panțreștilor.

Tare se mai minunează moș Alisandru că s-a stricat iar încuietorea porții.

— S-o duci, fine și nepoate, lui Toma. Și să-i spui din partea mea că l-am socotit altfel de meșter. Lucrul lui a ținut de joi pînă mai de-apoi.

— Am să-i spun, uncheșule, ș-are să se rușineze.

— Așa. Apoi eu mă duc pentru daraveli ale tale. Cu hîrțile acelea, și cu altele.

A pălit cu bățul în încuietorea stricată clătînd din cap și a ieșit.

N-a umblat mult și a intrat numaidecît la cuconu Alecu Smărăndin.

Tata l-a primit cu fruntea încrêțită și privindu-l cu luare-aminte.

— Știu de ce vii. Hîrțile încă nu-s gata.

— Întăi, cucoane Alecule, mă închin și-ți doresc buna-dimineața.

Cuconu Alecu a murmurat ceva ca răspuns la salutare și s-a oțărît de asemenea muștrare a răzeșului. Era greu cu țaranii. Își aveau și ei o rînduială ș-un ceremonial.

— Te rog, stăi, l-a îndemnat avocatul pe bătrîn, arătîndu-i un scaun.

— Om ședează și noi, după ce vă așezați domniile voastre.

Cuconu Alecu s-a așezat. Moș Alisandru s-a lăsat cu luare-aminte în fotoliu, cu teamă să nu se cufunde prea tare, și și-a mîngîiat pletele.

— Vra să zică, nu-s gata.

— Cred că pe sîmbătă, a răspuns cuconu Alecu. Am vorbit cu cei de la primărie și mi-au făgăduit să nu întîrzie.

— Vreme mai este, cucoane Alecule, căci fata n-ar putea pune cunună decît după ce trec patruzeci de zile de la îngropăciunea lui tatu-său, și încă ar trebui să lese să mai treacă un timp și după pomenirea pe care i-a face-o atunci. Da-i bine să strîngem actele pentru amîndoi acești copii, așteptînd ca ceasul bucuriei lor să fie binecuvîntat.

— Se va face, domnule Panțîru. Mai trebuiesc puține bani pentru copîști.

— Bine, cucoane Alecule, cum spui domnia ta, așa voi face și cît spui dumneata atîta oi da. Cată să aibă pîne și asemenea făpturi ale lui Dumnezeu, care nu ară și nu samănă.

— Muncesc și ei, domnule Panțîru, a răspuns cuconu Alecu puțintel jiguit.

— Da, așa-i. Aș păcătui dacă aș răspunde că nu-i adevăr ce spui domnia ta. Iaca, mai lăs zece lei, cucoane Alecule, iar cu domnia ta avem altă socoteală.

— Bine, bine, a răspuns Smărăndin împăcat.

După ce s-a ploconit cuviincios, moș Alisandru Panțîru a ieșit și nu s-a mai oprit decît în tîrg, la prietinul său Iosu.

L-a găsit pe moș Iosub Aron în odaia din dosul prăvăliei pustii, în scaunul său și la masă, cu cartea cea groasă dinainte. Era călduț și de lîngă vatră i-a zîmbit și bătrînica negustorului.

— Buna-dimineața, jupîneasă Malcă. Ce-ți face flăcăul? Am auzit că aista e un fecior care are să vă bucure.

— E sănătos, nu fie de deochi, și ne bucură de pe-acuma, a răspuns bătrîna.

— Iaca-i bun, și m-oi bucura și eu.

Iosub Aron a închis cartea, a pus-o deoparte cu grijă, și l-a privit în tăcere pe răzeș.

— Știi de ce-am venit, domnu Iosu?

— Știu. M-am gîndit la cîte mi-ai spus.

— Ei?

— Eu socot, bade Panțîru, că Nastasache Codoman are să se cumintească.

— Nu se cumintește, domnu Iosu. Acești ciocoi boierești îs obraznici și îndrăzneți care nu se mai află. Trăind în bielșug și huzur, îs ca acei harmasari care se frămîntă, se zbat și scapără din copite.

Negustorul a zîmbit.

— Se poate; dar dacă își pierd slujba, rămîn în vînt. Așa că trebuie să se gîndească de zece ori înainte de a săvîrși o faptă ca asta.

— Bun, să zicem că-i așa, cum spui; dar să ținem samă, domnu Iosu, și de alta. Că nepotu-meu Florea e

barbat care n-ar suferi să-l înfrunte un ciocoi. E liniștit la înfățișare, dar aprig și năprasnic așa cum scrie în cărți că este o fiară ce se chiamă inorog. Să nu intre într-un pacat: acest nepot și fin al meu. Ar fi și o batjocură și s-ar prăpădi un băiet vrednic ca Florea.

— Mi-ai mai spus și m-am gândit și la asta, bade Panțîru. În mîna lui Dumnezeu stă toată zidirea. Și dacă Domnul Dumnezeu a pus mînie în ființa lui Florea al dumnitale, atuncea s-ar putea ca acea mînie să izbucneasă.

— Ei, ce facem atunci ?

— Ca niște oameni cu judecată, ne-om sfătui și-om afla ce să facem.

— Eu, domnu Baron, îl sfătuiesc pe Florea, îi spun și-l învăț. Dar, cum spui dumneata, mînia lui e de la Dumnezeu, ca furtuna.

— Da. M-am gândit că să vorbești cu vechilul, să-i dea lui Codoman o spaimă. Să vorbească băietul meu și cu doamna Stamate.

Bătrîna Malca a suspinat lîngă vatra ei.

— E bine așa, a șoptit ea.

Au tăcut un răstimp. Alisandru Panțîru s-a ridicat să plece.

— Mai era chestia cu miliția, domnu Iosu.

— Da, a răspuns bătrînul. Am pus pe cine trebuie să stea iar de vorbă cu serjentul-major Focșa. Căpitanul Meletie nu știe treaba companiei. El are altele și-i tot pe drumuri pentru o moștenire de la o mătușă. Focșa face și desface cu schimbașii. Are el niște băieți mai sărmani pe care-i cheamă peste rînd. Bucuroși sînt să aibă unde dormi și ce mîncă, așa că serjentul-major Focșa îi poate aduce în serviciu în locul lui Florea, sau a altora, băieți de-ai noștri. Pretinde cam mult : doisprezece lei schimbul și un miel de șase kilograme la Paște.

— Cam mult.

— Într-adevăr, dar din asta își agonisește o pîne și omul nostru. E un biet misit, care se ocupă cu de acestea. Dumneata ai de unde da. Mai mult cîștigi ținîndu-l pe Florea la gospodărie; pierzi și mai mult dacă îl lași să facă serviciul de schimbaș la companie.

— Bine, domnu Iosu. Să facem așa.

— Să dau răspuns omului nostru ?

— Dă răspuns.

— Ce să facem ? a adaos bătrînul Iosub Aron, privind cu ochi obosiți și cu fruntea încrețită pe răzaș. Așa ceva nu s-ar putea face în alte părți unde-i rînduiala mai tare.

— Bună țară, domnu Iosu...

— Rea tocmală, știi ; mi-ai mai spus de multe ori asta... Ne apărăm cum putem, domnu Panțîru.

— Da, domnu Iosu. Și vă poftesc bine și sănătate, dumneavoastră și băietului. Cînd a fi, îmi dai răspuns și aduc banii. Iar la Paști pregătim mielul.

Din tîrg, Alisandru Panțîru a făcut calea întoarsă către Vatră și, în drept cu biserica, a făcut la dreapta și a intrat la părintele Petrea:

Sfinția sa era acasă, în sfat cu doamna presviteră. Răzașul a făcut plecăciune, sărutîndu-le mîna, întăi popei și după aceea preutesei. Pe urmă a rămas în picioare, așteptînd bunăvoința părintelui Petrea.

Presvitera Maria a înțeles cu ușurință de ce vine răzașul.

— A venit să se spovedească... a zis ea către preot. Nu-i așa, domnule Alisandru ?

— Așa este... a mărturisit răzașul.

Presvitera Maria a strigat către nepoată :

— Aglăiță, mă rog ție, intră în cămăruță și vezi dacă-i rînduit cum trebuie.

— Gata, mătușă Marie, a răspuns de undeva, nevăzută, Aglăița.

Preotul a trecut înainte și moș Alisandru Panțîru după el.

Au intrat într-o cămăruță cu divan, măsuță și două scaune. Scorțuri negre pe pereți. Candela ardea la icoane. Pe-o policioară, lângă sobă, cărți vechi cu tar-taji de piele.

Preotul, gras și rumen, cu barba albă. Gîfția pu-tintel și-și cînta răsuflarea. A rîs cătră moș Alisandru.

— Ia șezi, domnule Panțîru, și-ți spune pacatele.

— Le-oi spune, părinte Petrea, a răspuns serios ră-zășul. Omului i-i dat să greșască și datoria lui e să ceară iertare.

Părintele Petrea și-a pus epitrafilul, și-a făcut cruce, a tras o carte din raft și a deschis-o.

— Ai vorbit neadevăr ? a întrebat sfinția sa.

— Nu, părinte, a răspuns moș Alisandru și a înge-nunchiat cu umilință.

— Ai suduit ? Ai asuprit ?

— Da, părinte. Am feciori și nurori. Și pe nepotu-meu Florea, care mi-i fin. Și le spun unele și altele, ca un om la casa lui, și-i cam asupresc. Adevărat că-s aspru și cu punga strînsă, precum se știe. Dacă Domnul Dum-nezeu m-a alcătuit așa, n-am cum face.

— Nu poate fi asta voia lui Dumnezeu, bade Ali-sandre.

— Iartă-mă, părinte.

— Dumnezeu iartă pe tot creștinul care se pocăiește.

Moș Alisandru era încredințat în sinea lui că po-căința sa la Dumnezeu merge bine, și privea cu ochi blînzi pe duhovnic.

— Toate cele omenești, părinte, pune-le asupra mea ; numai nelegiuiri nu, părinte Petre.

— Să ne rugăm Domnului Dumnezeu nostru pentru iertarea pacatelor, îngână preotul. Să vii duminica ce vine la sfânta împărtășanie ; ș-acuma, bade Alisandre, să-mi spui ce mai este cu nacazul acela pe care-l ai cu Florea.

— Nacazul e mai mult al băietului decât al meu, părinte Petre. Ți-aș cere sfat și sfinției tale și te-aș ruga să-mi spui dacă s-ar putea întâmpla să cadă o fată fecioară, nevinovată cu nimic, în ghiara unui păcătos ciocoi. Mă tem să nu-l pălească flăcăul cumva, să-i mai rupă un picior ori să-l zdrobească de istov.

— A da Dumnezeu și nu s-a mai întâmpla nimic. Om grăbi cununia, cum spune și preuteasa. Asemenea fierbințeli trec.

— Crezi, părinte ? Dacă se întâmplă una ca asta, prăpădesc, se chiamă, mîna mea cea dreaptă. Neam de neamul meu n-a tăiat sare la ocnă. Dacă Dumnezeu îngăduie așa cumplire asupra nevinovatului, atuncea va binevoi să-l ocrotească într-un liman. A fugi la codru, cum s-a mai întâmplat cu un uncheș de demult dintre Panțîrești, care s-a dus în voinicie ; și la bătrîneță, după aceea, s-a făcut pustnic ș-a dobîndit iertare. La gura peșterii unde l-au găsit adormit, fusese adusă de pasere măiastră o sămîntă de pom străin care înflorise alb...

Popa Petrea asculta cu zîmbet uimit.

— Oi face trei rugăciuni în trei sîmbete, a zis el. Om cere de la tatăl ceresc blîndeță a inimii pentru oameni rătăciți de patimi, și pentru cei năprasnici la mînie. Om pomeni și pe bătrînii dumnitale după pomelnicul pe care-l țin în ceaslov. Și pe soția dumnitale Mărgărinta, care s-a prăpădit acum două zeci și opt de ani.

Alisandru Panțîru oftă adînc. După atîtea primăveri și ierni o uitase pe aceea care-i fusese dulceața tinereții.

— Şom ajunge cu bine anul nou 1888, urmă popa Petrea.

Alisandru Panţiru nu uită să leşe pe colţul măsuţei, subt icoane, un ban de argint.

XIX

Nastasache Codoman a încălecat pe calul dereş — în doi peri : un fir de păr bălan şi un fir de păr roib. Băltatul era umblător de dîrvală, la slujba obişnuită. Dereşul era calul pe care se fudulea, cu care făcea vizitele.

S-a dus întâi la «odăi», unde trăiau mecanicii austrieci, Şarampei vizitiul, Pintilie Rusu casapul şi Vasile vînătorul. Toţi cu ajutoarele lor şi unii cu neveste şi copii. Codoman avea ş-acolo rînduită o anumită slujbă de priveghere ; iar acuma mai avea ş-o chestie, pe care încă nu şi-o desluşise bine.

Era în scăpătatul soarelui ; bătea la biserică toaca de vecernie. Îndată după toacă au sunat melodios clopoatele. Abia atunci a intrat în înţelegerea vatavului că a doua zi e sărbătoarea cea mare a naşterii lui Hristos. Cu atîtea griji de obşte şi năcazuri numai ale lui, uitase. Că nici n-avea de ce să se bucure !

Se tăiaseră încă de dimineaţă cei din urmă mascuri îngrăşaţi. Pintilie casapul, cu mînicile suflecate, isprăvea împărţitul cărnurilor, măturînd cu bărboiul grăsimile şi sîngiurile. Calfele lui de-abia mai mătăhăiau, de trudă şi băatură. Pintilie îi îndemna rîzînd să fie vrednici, că altfel rîd muierile de dînşii.

— Fiţi odată bărbaţi, măi tată, nu mă faceţi de ruşine !

Nastasache s-a oprit o clipă, ca să-și cunoască dreptul pe care i-l pusese deoparte meșterul cel cu barba cruntă. A trecut apoi de câteva ori încolo și-ncoace prin ograda plină de gunoaie felurite și de forfotă de curteni.

A zărit-o și pe madama Clara, cu toate că era o zi cu deosebire grea pentru gospodinele de la odăi, cu atâtea mezeluri, mâncări reci și prăjituri câte aveau de gătit în acele zile. Bine era de ei la curtea lui Ruset, se gîdea Nastasache; căci acești catolici au mai făcut un rînd de mâncări și petreceri și de Crăciunul lor, care cade cu douăsprezece zile înaintea Crăciunului moldovenesc. Cît se mai îmbuibă ș-acești venetici e ceva de spaimă. Mai bine ar fi rămas acolo la dîșii, în țara foametei.

— V-am poftit, ieri, la trandafiri și lebervürst, domnule Nastasache, i-a spus din fugă și zîbindu-i palid madama Clara.

— Mulțamesc frumos, a răspuns Codoman politicoș. Eu socoteam că azi.

Ea s-a oprit totuși o clipă.

— Astăzi, musiu Codoman, nu ne putem trage sufletul de treburi.

— Aș fi vrut să-l văd pe meșter.

— Se poate, de ce nu. Ieri nu era acasă, era la Iași. Astăzi îl găsiți la atelier. Vi s-a dat ieri vestire.

— Am înțeles greșit, s-a umilit cu viclenie vîtavul.

— Se poate, de ce nu? a rîs madama Clara ș-a pornit iar, legănîndu-se din șale.

Nastasache Codoman s-a luat după ea.

— Aș veni la *leibăviști*, a zis el. Cum să facem?

— Se poate și asta, a rîs ea din nou, înturnînd în profil obrazu-i aurit de păr blond. În ziua a doua de Crăciun.

El s-a oprit ș-a suspinat.

În îmbulzeala slujitorimii, parcă zărise, chiar când descălecuse, pe oamenii lui de încredere, de care, pe cât înțelegea, avea acuma trebuință. Erau doi feciori boierești : Neculai Arvinte și Ghiță a Balașei. A început să-i caute. Dereșul îl aștepta neclintit, pe-un tapșan, la vedere, cum fusese învățat. Sta slobod ; numai din când în când își flutura coama înspicată. Fără să-l piardă din ochi, Nastasache Codoman opri un slujitor de la odăi.

— N-ai văzut, bre, pe Arvinte ?

— Ba da, cucoane, chiar acuma s-a înfățișat la tainuri.

— Dă fuga și spune-i că-l aștept aici.

Omul a purces în fugă. În câteva clipe, Neculai Arvinte s-a înfățișat, gîfîind.

— Porunciți, cucoane Nastasache.

Era mare cît o matahală. S-a oprit năprasnic și și-a smuncit din cap căciula, pe urmă și-a pus-o domol acoperindu-și iar capul pletos, cu deosebită grijă.

— Cred c-are să vremuiască, cucoane, a zis el fără noimă.

Codoman l-a privit o clipă în aparență nepăsător. Și-a descheiat blănița de berbece, și-a mutat pălăria sură de pe-o sprînceană pe alta, apoi și-a bătut de câteva ori cu harapnicul carîmbul cismeii stîngi.

— Unde-i Ghiță a Balașei ?

— Vine și el, cucoane, cît ai scapara. Își primește carnea și făina. Uite-l ! Calcă, bre omule, mai repede, răcni el gros, că te-așteaptă domnu Nastasache.

— Aici-s și eu, a grăit domol Ghiță. Care-i porunca ?

Nastasache își ațintise deodată privirile spre drum și-i lăsa s-aștepte. A Balașei, mai scund, își înălță nasul, spre tovarășul său și-i făcu semn tainic, clipind dintr-un

ochi. Dincolo de gardul scund de nuiele, vatavul zărise și urmărea cu atenție trecerea grăbită a fetei lui Gheorghie Cucu. Purta broboadă cernită și cațaveică de vulpe cu fața albastră. A fost ca o vedenie.

S-a întors către feciorii boierești care se boldeau la el.

— Măi oamenilor, ce vă uitați așa la mine? a zis Nastasache, zîmbind. Nu vă temeți, că nu vă trimet unde se bat munții în capete.

— Da' nu ne mai temem... a mormăit Arvinte.

— Atuncea, bădică Neculai, s-a trezit cu oțărîre Ghiță a Balășei, ce-mi tot cîntai dumneata cum că domnu Nastasache ne trimete la Andrieșeni?!

— Unde? s-a mirat vatavul.

— La Andrieșeni, la moșia cealaltă a măriei sale.

— Ce să faceți acolo?

— Știu eu? Cică să pușcăm o căprioară.

Nastasache a încruntat din sprîncene.

— Ce vorbă-i asta, măi Arvinte? De unde-ai scos-o?

— Cucoane, s-a îndrîjit matahala, cu glas adînc; să știi domnia ta că nu se află pe lumea asta minciunos mai mare decît Ghiță a Balășei.

— Dar nu mi-ai spus dumneata, bădică Neculai, ma'inte că pentru asta ne chiamă la porunca dumnisale domnu Nastasache?

— Vai de mine, s-a mirat holbat matahala. Cucoane, da' să mă desfac aici în fața dumneavoastră, în nouăzeci și nouă de bucăți, dacă i-am spus una ca asta. I-am spus de poruncă și gata! Ce bîgui tu, măi omule? Ești nebun?

Vatavul i-a privit cu dispreț.

— Vorbă de clacă. Destul. Am înțeles. Ați gustat din rachiul pe care vi l-a dat cămărășița. Cum luați în cap, cum vă prăpădiți cu firea și nu mai pot avea nici

o încredere în voi. Am socotit să-mi faceți o treabă după dorința inimii mele ; voi înșirați cai verzi pe păreți. Lipsiți de dinaintea mea !

A daos o înjurătură înfricoșată de Dumnezeuul mamei lor și s-a uitat urât la dînșii.

— Cucoane Nastasache, s-a împieptoșat cu mândrie Arvinte, calcă-ne în picioare, taie-ne bucățele cu toporul lui Pintilie casapul, noi nu ne clintim. Sîntem oamenii dumnitale și să ne poruncești ce avem de făcut.

Nastasache și-a cuprins cu palma dreaptă bărbia, privindu-i cu îndoială :

— Am eu cu cine vorbi ?

— Cucoane Nastasache, a ridicat cuvînt și Ghiță a Balașei ; trimete-ne la Han-Tatar. Ne ducem, ne întorcem și ți-l aducem. Acu mai ales, cînd sîntem c-o leacă de băutură în cap, se cunoaște care ni-i credința pentru mai-marele nostru ! Să nu socoți domnia ta, cucoane Nastasache, că sîntem chiar trecuți cu șaga și că nu pricepem unele și altele. Să nu socoți, cucoane, că, dacă ne poruncești s-aducem nu pe Han-Tatar, care-i departe, dar pe altcineva care-i mai aproape, noi om îndărăpta și nu ți-om face gustul.

Vatavul s-a uitat cu stăruință în ochii lor, ațintindu-i pe rînd.

Oamenii erau puținel cu chef, dar își dădeau samă de ce vorbesc. Slăbăciunea lui pentru Lisaveta lui Gheorghe Cucu era cunoscută de slujitorii boierești. Numai cît, la trezie, s-ar fi sfiit să-i vorbească într-a-semenea chip.

— Fie și așa, oameni buni, a răspuns el îngăduitor : văd c-ați băut numai ca s-aveți coraj. Socot că sînteți în stare s-ascultați cu luare-aminte și să înțelegeți ce vreau să vă spun.

Cei doi feciori boierești au rămas neclintiți și serioși ; se părea că beția lor a trecut ca un abur spre rîndurile de ciori din copacii de la magazii. Tot cîrțiau și se învăluiau cu neliniște.

— Voi sînteți oamenii mei, le-a spus cu voce scăzută Codoman ; și, după cum ați cunoscut pînă acum protecția mea, aveți s-o cunoașteți mai cu samă de acum înainte. Cine să ieie o bucată mai bună, ș-o traistă mai mult de făină, ș-un burduf de brînză într-adaos, dacă nu unii ca voi, care-mi sînteți cu credință ? Slujim la curte, unde, slavă Domnului, ne putem îndulci. Cît a fi acolo îmbielșugare, om avea și noi. Și-ți avea și mai mult, dacă v-ați gîndit c-am rîvnit și eu pe lumea asta o plăcere, pe care vreau să mi-o îndeplinesc.

— De acestea s-au mai văzut..., a încredințat cu tărie Ghiță.

— Știam, dar în ziua de azi se cuvine să fim mai cu băgare de samă.

— Asta așa e.

— Fiind noi oameni boierești, a urmat Nastasache, cum să rîdă de noi niște țărani de rînd ? Adicătelea de ce niște mișei să-mi arate mie mîndrie și să-mi umble cu nasul pe sus ?

— Asta nu se cuvine, cucoane Nastasache !

Grăise din vîrtutea-i înfricoșată matahala. Codoman a fost atent la tonul acestei declarații.

— Atuncea cum ziceți voi să facem ? i-a fulgerat vatazul cu ochi pătimași.

Ghiță s-a tînguit :

— Știu eu, cucoane ? Cum vei zice, așa om face.

— Ba nu așa, măi Ghiță, l-a înfruntat Arvinte. Să numărăm pe degete și să alegem cum e mai bine. Să ademenim cu vorba ne-am pricepe, cucoane, dar fata asta a lui Cucu nu ne primește să stăm de vorbă cu

dînsa. Parc-ar fi și ea cucoană ; tot o vedem că se duce la duduca lui Smărăndin avocatul, ca să ieie învățătură. Însă eu zic așa, că dacă dumnitale îți trebuie cucoană, să-i spui dumneata ce vei crede de cuviință. Dar dumnitale, zic eu, îți trebuie ibovnică, nu cucoană.

— Așa-i ; dar nici pe mine nu mă suferă să-i vorbesc, mărturisi, neguros, vatazul.

— Atuncea să vedem numărul doi. Să punem o babă să-i arate cum și ce. S-o facă să vie la dumneata, să-i spui o vorbă bună.

— Nu-i chip nici cu babele.

— Apoi atuncea să vedem numărul trei. Aceștia doi credincioși care sîntem noi ne-om duce ș-om aduce-o ori cu binișorul, ori cu puțintică silă. Acuma nu-i potrivit, că abia a închis ochii Gheorghe Cucu și sîntem și noi creștini. Dar după ce-or trece macar șapte zile și luînd și de la părintele Petrea o binecuvîntare pentru un interes, — nu-i spunem pentru ce, — cam pe la Anu nou, om pune în plug și țî-om ura la fereastră, aducîndu-ți plocon. Apoi vei ști dumneata s-o îmblînzești. Multe fete fecioare s-au domolit după ce-au fost furate. S-a mai îmblînzi una și să fii dumneata sănătos.

După ce a ascultat asemenea vorbe, Nastasache n-a dat răspuns hotărît.

— Haideți pînă la cămărășiță, a zis el, cu voie bună. Îmi place să fac slujbă cu barbați ca voi. Ne-om mai sfătui ș-om vedea cum e mai cuminte.

De la cămări s-a întors singur. Plutea încă în nehotărîre, totuși mormăia un cîntec care-i sunase în urechi cu puține clipe mai nainte de la odăile mecanicilor. Cunoscu glasul. Cînd a ajuns printre gunoaie și resturi ale jertfelor la dereșul său, cîțiva guzgani cît purceii i-au trecut prin preajmă, fără multă grabă.

A încălecat și a ieșit către Vatră, ca să-l răcorească vîntul înserării.

— S-ar putea face și asta... a mormăit el, ca și cum s-ar fi adresat calului. Dacă lucrul iese rău și-i bocluc, sar ș-o scap eu de la primejdie. Dacă lucrul se face cu ușurință, m-oi bucura. Cum spuneau păcătoșii aceștia : nu-i întăia oară, la o curte ca asta.

Calul a făcut un salt într-o parte ocolind o groapă a drumului.

— Tu nu vrei așa, dereș ?

Calul a dat de cîteva ori din cap de sus în jos, mușcîndu-și zabala.

— Dacă vrei și tu, atuncea mai rămîne să vrea și fata, a rîs Codoman.

A ocolit pe la gospodăria lui Alisandru Panțîru și pe la casa Lisavetei. La Panțîru era lumină ; la Lisaveta, întuneric.

— Unde va fi fiind ? Să mai dau o raită încolo și încoace și s-o aștept. Tot mă îndemn să-i spun două vorbe ; și nu știi ce i-aș spune. Să nu-mi întoarcă vreo vorbă nepotrivită, să fiu supărat în sărbători. Poate să fie la duduca lui Smărăndin și stă acolo pînă-ntr-un tîrziu. Iar eu musai să mă duc la curte ; m-așteaptă vechilul. Pînă ce nu vin eu, dumnealui nu se culcă. Lîngă el stă și-l străjuiește cucoana Casuca. Parc-ar fi o pajură care-l ține în ghiare. Altfel lucrurile merg bine și Ruset nu poate fi decît mulțămît. Rămîn destule bucați bune și fărături pentru slujitori. Este de unde pentru toată lumea.

Dereșul a făcut iarăși o săritură într-o parte.

Calul ține minte toate locurile rele. A ferit și la întoarcere, prin întuneric, groapa din mijlocul șoselei. Dar se afla și o mogîldeață de om în preajmă.

Vatavul a strigat din gîtlej, ridicînd harapnicul :

— Care ești acolo, măi ?

— Noi sîntem, cucoane Nastasache, a răspuns din marginea șoselei Ghiță Gîțu.

— Ce faci aicea ?

— Am ieșit să văd cine trece, cucoane.

Vatavul a oprit. A lăsat să-i cadă cuvintele prin rînjetul gurii :

— Acuma, dac-ai cunoscut cine trece, intră și spune.

— Da' ce treabă am eu să spun ? Eu îmi văd de ale mele. Se chiamă, cucoane, că eu sînt mai degrabă omul dumnilale.

— Dar ce, măi Ghiță ? Nu-ți dă Smărăndin simbrie ? Nu-ți ajunge pînea ?

— Ba da, cucoane Nastasache, dar dumnealui e trecător. La primăvară desface gospodăria și se mută iar în tîrg. Pe cînd dumneata rămîi tot cu noi și poate-i găsi și pentru mine o slujbă.

— Știu eu, bre Gîțule ? Să vedem cum te porți pînă atunci... Du-te și stăi de vorbă și cu Arvinte și cu Ghiță a Balașei. Numai vezi de-ți strunește limba. Mai mult să taci și mai puțin să vorbești. Înțelesu-m-ai ?

— Înțeles, cucoane.

Vatavul și-a îndemnat dereșul să treacă înainte. Gîțu nu s-a mișcat din loc.

— Ce este, bre ? Vrai să-mi mai spui ceva ?

— Da, cucoane, a șoptit argatul.

Lui Codoman i s-a zbătut scurt inima. Băntuia despre ce poate fi vorba.

— La nacazul dumnilale, cucoane, ți-aș putea fi și eu de folos.

— Nu înțeleg ce spui.

Ghiță Gîțu a tăcut. Codoman și-a îndemnat calul.

— E aici, la duduca Profira, a șoptit iar argatul.

— Bine, a răspuns vataful ; fă cum ți-am spus ori treci mîne sară pe la mine.

XX

Luceafărul de sară era încă deasupra zării cînd Nastasche Codoman s-a înfățișat la ferestrele luminate ale casei vechilului.

Curtea boierească cea veche, unde își făcuse așezare «cuconașu», se afla cufundată în întuneric, ca într-o umbră a trecutului. Ruset, la vremea asta a sărbătorilor de iarnă, se afla de obicei în petrecere la Monte-Carlo, subt Alpii Maritimi, în vila Luiza. Va fi făcut rost ș-acuma de banii care-i trebuiau ș-o fi plecat ; însă vestea nu ajunsese aici la curte.

După ce se întorsese în București cătră sfîrșitul toamnei, boierul așteptase un preț mai bun al grîului. Recolta fusese îmbielșugată. Avea cu ce plăti și datorii, și rate de ipotecă, și-i mai rămîneau bani să-i ajungă și să-i răsaungă. Așa spunea cuconu Iorgu Stamate, și negustorii din tîrgușor erau de aceeași părere. Prețurile cele bune, însă, nu se stabiliseră și banii putrezeau în bănci, iar grîul aștepta în hambare, și la moșia asta, și la Andrieșeni. Ceva vînzări se făcuseră, din alte produse, și era cu ce purta gospodăriile. Dar Ruset avea nevoie de bani mulți pentru persoana dumnisale. Acolo, la vila Luiza, de unde se poate vedea cel mai bine strălucirea Mediteranei, trăia ca un prinț.

— Trebuie să fi plecat, era de părere vechilul ; aștept confirmarea din zi în zi.

Cucoana Casuca își înălța sprâncenele groase și-și țuguia buzele : Ts !

— Pînă ce nu văd scrisoarea, eu una nu cred.

Iorgu Stamate îl primea totdeauna bine pe Codoman, acasă la domnia sa. Asta se întîmpla rar, e adevărat, numai la zile mari ; însă vata vul era mulțămît de felul cum se purta cu el vechilul. Slujbașii trebuie să trăiască bine unul cu altul și să se ocrotească, era de părere și cucoana Casuca. Așa că Nastasache n-avea nici din partea cucoanei vechilului vreo supărare. Era socotit mîna lor dreaptă.

Cînd se adunau uneori și erau fără grijă și cu chef, ca într-o sară ca asta a ajunului de Crăciun, apoi, pînă ce venea cucoana Casuca de la treburile ei multe și mărunte, bărbații stăteau la taifas, cu pahare de vin dinaintea lor și-și aminteau de felurite povești și întîmplări din trecut, făcînd haz. Ca și cum evocau aventuri și priveliști dintr-o carte, pe care o cetiseră amîndoi cîndva cu plăcere. Era destul un cuvînt ciudat, un nume, ca să-i înveselească și să-i îndemne a pune în mișcare mînile, cu paharele pline.

În sara aceea au pomenit de prima «ședință de plugărie» a lui Ruset. Pe urmă, de altele.

Într-un rînd poruncește boierul să iasă plugurile și să are o țelină de optzeci de prăjini, în coasta hambarelor de lîngă Fîntînele, în preajma tîrgușorului. După ce au isprăvit plugurile de brăzdat, s-a trimes înștiințare la curte și măriia sa a venit în cupea, cum i-i obiceiul ; s-a dat jos, s-a uitat și i-a plăcut arătura.

După ce i-a plăcut arătura, a chemat doi feciori boierești și le-a poruncit să scoată din cupea doi săcușori. Oamenii au pus mîna să-i tragă ca pe niște săcușori de sămînță. Cînd colo erau grei de le-au scăpat în lungul brațului și-au trebuit să-i cuprindă și cu a

doua mîna. Șarampei, surugiul cel gros de pe capră, făcea cu ochiul și se strîmba la slujitori de parcă-l munceau ielele.

A poruncit Ruset feciorilor boierești să junghie sacii și ce-or găsi în ei să amestece cu țărîna și să samene.

Au junghiat sacii : gologani de aramă de cîte cinci bani.

Au sămănat, fără să îndrăznească a dosi ceva. Boierul era cu ochii asupra lor. Își sticlea dinții în barbă și-i părea bine de asemenea treabă.

După ce s-a isprăvit acel sămănat, la care se adunaseră în priveliște ovreii, creștinii și țiganiii tîrgului, măria sa dă poruncă să intre grapele și boroanele.

S-a făcut și asta. Boierul a încuviințat din cap că-i bine așa, după aceea s-a suit în cupea și s-a dus.

Cum a intrat cupeaua la curte, au și năvălit asupra arăturii toți cîți se aflaseră în preajmă. Au venit și alții, cu toate ciururile cîte s-au găsit în tîrg și la standoale. Au ciuruit tot, pînă ce-au ales toți bănușii, preț ca de cinci sute de lei.

Se veseleau și făceau haz. Numai un ovrei nu rîdea. Este un bătrîn înțelept cărturar în tîrg. Îl chiamă Iosub Aron.

Acela zice :

— Voi credeți că boierul nu știe ce-ați făcut ?

— Așa credem noi. De unde să știe el ce facem noi aici ?

— Voi îl socotiți că nu-i în toate mințile ?

— Așa îl socotim noi, se hlizeau proștii.

— Ei, atuncea aflați, zice ovreii cel bătrîn, că abia acum are să deie poruncă cuconașu să se samene cu adevărat o sămînță de preț. Domnia sa numai asta a poftit : ca să-i faceți întăi arătura ca cenușa.

Vorba lui Iosub Aron s-a adeverit și-n acel loc s-a sămănat anison.

L-a întrebat Iorgu Stamate pe ovrei :

— Cum de-ai înțeles dumneata asta, moșule ?

— Am înțeles gustul boieresc, asta nu-i greu.

— Apoi noi am socotit cum că e una din nebuniile lui.

— Nebunia nu-i aici, răspunde Iosub Aron, ci în registre. Căci punînd în cumpănă munca și gologanii ce s-au întrebuințat, față de foloasele dobîndite, nesocotînța scoate limba la noi. Dacă acesta e sistemul agricol al boierului nostru, atunci nu-i departe vremea cînd are să bată aici darabana.

— D-apoi bine, moș Iosub, măria sa are o bibliotecă pînă sus pe tuspătru păreții cabinetului dumnisale. Are de unde scoate înțelepciune.

Zice ovreiu :

— Ba este un proverb al lui Solomon, care spune că unde este multă înțelepciune, poate fi și nebunie multă. Te poftesc, cucoane Iorgule, urmează bătrînul, să iei creionul și să însemni pe o bucată de hîrtie : munca oamenilor cu vitele și plugurile, atîția bani. Adaogă lucrarea grapelor și boroanelor întăia oară ; mai scrie cinci sute de lei sămînța dintăi, pe care au ciuruit-o niște nebuni adevărați pierzîndu-și vremea ; mai adaogă al doilea grapat al pămîntului răscolit ; și mai pune dumneata, cucoane Iorgule, al doilea sămănat și prețul semînței de anison ; și mai adaogă dumneata încă un grapat ș-un boronit ; adună toate și vezi dacă nu-ți iese o sumă cu mult mai mare decît prețul celor optzeci de prăjini de pămînt. Fapta e frumoasă, a adaos Iosub Aron, însă e prea costisitoare. Asta-i nebunia boierului nostru. A făcut și altele. În anul întăi cînd a venit din străinătate, a dat absolvenților școlii premii

cum nu s-a mai auzit și nu s-a mai văzut : oi, vaci, pluguri. În alt an n-a mai dat. Asta-i treabă? A treziti nădejdi înșelate, zavistie și dușmănie. Un om înțelept, cucoane Iorgule, trebuie să știe a face adunare și scădere. După aceea cunoaște înmulțirea. Și la urmă învață împărțirea. Să-l punem pe boierul nostru la școala sătească a domnului învățător Busuioac : să-l învețe cele dintâi patru operații ale aritmeticii.

Ruset își făcuse faimă și cu alte nebunii.

În dricul verii avea obiceiul să se plimbe în pielea goală cu cupeaua. Unde-i plăcea lui și era o singurătate, se dădea jos din cupea și se plimba ici-colo, bucurându-se de priveliști frumoase și lăsându-se mîngîiat de adierea vîntului.

Așa, într-un rînd, s-a coborît gol-goluc în Dumbrava lui Ipate. Se aflau acolo în popas, după niște tufărișuri dese, patru căruțe de lăieți căldărari. Întâi l-au zărit copiii, apoi au ieșit în priveliște cu mare larmă țigăncile. La urmă, au năvălit asupra lui țiganiii cei bărboși, care cu ciocanele, care cu căldările. Să-l facă mii și fărîme ! Răcnete, sudălmi, rîsete... Noroc de Șarampei. Cînd a răcnit o dată, cît e el de mare, de fălcos și de holbat, c-o limbă roșie ca de balaur, s-a oprit deodată toată laia, ca la o vrajă. Vizitiul i-a suduit și i-a rușinat în limba lor și cuconășu a avut vreme să se apropie de cupea și să se arate îndată după aceea cu pălăria în cap și cu cîte un revolver în fiecare mîna. Dintrodată poiana a rămas pustie. După un răstimp s-a înfățișat bulibașa la măriia sa și a îngenunchiat, cerînd iertare.

Tot așa, într-asemena stare, l-au văzut într-un rînd femeile de la secere. Iese din cupea și coboară la șipot un om gol ca Adam. Muierile și-au făcut cruce și-au stupit în sîn. Au fugit, parcă ar fi văzut pe dracu !

Umblă aici, prin târgușor și prin sate un sărman ră-tăcit la minte, căruia lumea îi zice Costandin cel ne-bun. Nu face nimănui nici un rău ; nu vede pe nimeni, n-aude nimic. Parcă i s-ar năzări ceva dinlăuntrul său și-și murmură sieși vorbe nedeslușite. Cel ce stă și se uită cu luare-aminte la dînsul nu se poate să nu fie uimit de asemănarea acelu nefericit cu «cuconașu». Se zice că i-ar fi frate, ieșit dintr-un popas al boierului celui bătrîn la o pădurărie, unde a cunoscut o muie-rușcă drăcoasă. Din ceasul de plăcere s-a zămislit acel mișel al vieții care se caută pe sine însuși, fără a se găsi niciodată.

Se vede că neamul acesta de boieri are blăstămul ne-buniei. De pildă, Răducanu. Se uită lumea la el cu mirare și vede că are lipsă două degete. Un nătîng care în viața lui n-a vrut s-asculte niciodată un sfat bun. Ruset al nostru măcar te ascultă din cînd în cînd ; dar Răducanu n-a vrut să știe de nimic și de nimeni. Și-a cheltuit clironomia o dată cu tineretele. Și a rămas așa de sărac, de-au pus neamurile mîna de la mîna să-l îmbrace, ca să nu le facă de rîs. I-au găsit și o slujbă grasă la arhive, nu se știe la care arhive. Iarna, cerce-tează acolo acele arhive și scrie, ce-o fi scriind. Ne-vastă și copii n-are. Singur cuc. Vai de dînsul. Vara, vine în petrecere aici. Nu-i zi să nu fie sfadă, precum s-a văzut și-n ist-an. Ruset al nostru îl suferă, ca să aibă cu cine vorbi franțuzește și juca cărți.

Petrecerea aceasta a bărbaților, cu anecdote ale curții și paliciuri de vin vechi, era poreclită de cucoana Ca-suca «asociația meclerilor de cereale». Acești negustori boierești aveau colecționate în carnete și numerotate cu grijă toate glumele pipărate ori nostime ale timpului. Toți cu carnețele la fel. Se adunau la un sfat ori la o masă. Uneori se plectiseau. Atunci unul se scula : Oa-

meni buni, propun numărul 33 ! Toată lumea aplaudă și face haz ; toată lumea cunoaște anecdota înregistrată sub numărul 33.

— Asta se face din spirit de economie, lămurește cu glasul ei bărbătesc cucoana Casuca.

— Nu prea văd de care economie vorbești tu, Casucă.

— Economie de timp, Iorgule.

— Eu socoteam că te gîndești la economia de vin.

În odaia în care stăteau și petreceau cei doi slujbași boierești era o fumărie de tutun, încît abia își puteau trage sufletul. Cești cu drojdie de cafea, mucuri de țigări în toate părțile. Din cînd în cînd intra o țigăncușă și-i servea. Din odăile învecinate pătrundeau bufniturile, răcnetele și trîntiturile flăcăușilor cucoanei Casuca, elevii de școală militară.

Cînd a adus al treilea rînd de cafele, țigăncușa a zis arătîndu-și dinții albi :

— De-acuma vine și cucoana.

— Ce spui, bre omule ? a strigat cu uimire cuconu Iorgu. Dacă-i așa, atuncea deschide numaidecît fereastra, ca să iasă fumul ; și strînge ceștile. Schimbă și fața de masă. Repede, repede.

Abia isprăvise țigăncușa de dereticat și ieșea repejor, lepăind cu picioarele desculțe pe dușamele, că s-a auzit undeva, pe afară, un glas mînios. Pe urmă acel glas mînios, după ce a conținut un răstimp, cît i-a trebuit lui cuconu Iorgu Stamate să-și vie în fire și să se uite cu luare-aminte în jur, a pornit iar la odăile cele din fund, unde erau bucătăria și cămările.

Bufniturile și gălăgia oștenilor dintr-o cameră alăturată au conținut.

— Acuma, într-adevăr, vine, a zis cuconu Iorgu zîmbind. Să mai bem un pahar de vin, că pe urmă ne

ocupăm de treburi mai serioase. Mare energie are cucoana Casuca asta !

— Într-adevăr, a încuviințat Codoman, fără să deslușească bine ce înseamnă acel cuvânt.

Au sorbit cu plăcere paharele. Iorgu Stamate a împins mai la o parte tablaua pe care se afla serviciul de cristal.

— Mai răsuțește-ți o țigară, Nastasache, a vorbit iar vechilul stînd cu urechea atentă. Ai bagat de samă că e tutun de Smirna, pervai....

Vatavul și-a răsucit țigara.

— Am bagat de samă, cucoane Iorgule, și mulțămesc cu respect.

S-au apropiat pași, s-a deschis undeva o ușă. Iar glasul :

— Dar bine, măi răilor, ce-i în odaia asta? Ați răsturnat-o cu fundu-n sus. Ce fel de împărați romani sînteți, dacă vă arătați așa cu părul zbîrlit, cu buzele unuroase. Ei lasă, lasă, nu mă mai cuprindeți și nu mă mai lingușiți atîta.

Pe ostașii cucoanei Casuca îi chema Octav, Tiberiu și Onoriu.

— Bieții băieți ! a oftat ea, intrînd mai liniștită în cabinetul vechilului. Ce faceți dumneavoastră, mă rog ? Văd că faceți bine. Buna sara !

— D-apoi și noi cu-ale noastre, cucoană Casucă, a zis Stamate, făcînd lui Codoman cu ochiul.

Cucoana Casuca era bine dispusă. Vatavul i-a sărutat mîna stăpînind-o cu luare-aminte, căci vechilița, cînd i se făcea asemenea cinste, avea o mișcare agresivă, care punea întrucîtva în primejdie nasul musafirului.

Doamna a simțit mișcarea lui Codoman și i-a zîmbit.

— Vra să zică la odaie toate-s bune, a suspinat ea căzînd cu greutate într-un scaun cu spătar. Vrednic om

Pintilie casapul. El nu pretinde altă recunoștință din partea mea decât să-i mai dau o oacă de spirt. I-am dat. Ai trecut și dumneata pe acolo.

— Da, cucoană Casucă, a răspuns cu supunere Codoman.

— Uite ce te-aș ruga eu, musiu Nastasache, a urmat ea. De aceea te-am și poftit pe la noi. Să-ți dau eu lista celor care n-au adus dreptul nostru la camară. Dumnealor poftesc bani pentru munca anilor viitori? Atunci să facă bine s-aducă puii, sau untul, sau ouăle...

— Bine, cucoană Casucă, eu le-am și spus că altfel nu li se dă cît cer. Nevoia fi silește, să n-ai mata grijă.

— Așa, musiu Nastasache; și treci te rog pe la Brătești. Să le spui din partea mea acelor negustori care taie stejarii să nu-mi umble cu fofrlica... L-au înduplecat pe cuconu Iorgu, l-au purtat cu vorbe și făgăduieli. Să nu îndrăznească să facă altfel de cum ne-am înțeles, că-i ia mama dracului.

— S-a face și asta, cucoană Casucă, a încuviințat Codoman.

— Atuncea-i bine. Tu nu spui nimica, Iorgule? Ați luat cîte-o gustare? Nu vi-i foame?

— Dragă Casucă, am cinstit puțin vin cu Nastasache, dar n-am luat nimic altceva.

— Cum se poate, frate dragă, una ca asta? Să poruncesc s-aducă niște mezeluri. Ori dacă vrei niște cîrnați proaspeți. Acuma-i frige Ileana și-s o minune. I-am gustat și eu.

— Cucoană Casucă, ești prea bună, s-a alintat cuconu Iorgu.

După rînduiala căsniciei lor, cînd se aflau de față musafiri, cucoana Casuca trebuia să răspundă și ea c-o vorbă amabilă și delicată.

Deci cucoana Casuca și-a înclinat fruntea și l-a privit gales pe soțul său ; dar dintrodată a tresărit în scaun, îndârjindu-se.

— Ce este, mă rog ? Parcă s-aude ceva.

— Nu-i nimic, Casucă ; ce poate să fie ? Poate copiii cu steaua.

— Imposibil. Am dat poruncă să nu-i primească decât ziua. Nici pe țigani nu-i sufăr să-mi colinde noaptea, cum au ei obiceiul. Am numărat paserile și le-am dat pe samă. Să nu-mi lipsească una. Se știe că noaptea colindelor e noaptea furăturilor. Dar ce-i, mă rog, acolo ?

Se sculase năprasnic și smuncise ușa din clanta.

Octav era în prag. Băiat voinic și sprâncenat, semănând Casucăi.

— Mămicule, a îngânat el cu glas de cucuș răgușit ; a venit un om de la gară c-o scrisoare.

— Ce scrisoare ? S-o aducă încoace numaidecât.

— Nu-i scrisoare, mămicule, a strigat de pe săliță unul din ceilalți doi împărați romani. E o telegramă.

— S-o văd. Iscălește recipisa, Iorgule.

— Ce telegramă poate fi ? se mira Stamate, înapoiind recipisa. Să știi că-i înștiințarea.

— Ce înștiințare ?

— Că a ajuns cu bine la Monte Carlo.

— Cine ?

— Cuconașul.

— Da' de unde, Iorgule ? Te înșeli amar. Cuconașul matale nu numai că n-a ajuns unde spui ; dar nici n-a plecat din București.

— Cum se poate, frate dragă ? Ce spui ?

— Spun. Ascultă : «Pregătiți camere. Vin cu mușafiri.»

— Vai de mine și de mine ! s-a tînguit cu disperare Iorgu Stamate. D-apoi bine, Casucă, asta ne trebuia nouă ? Tocmai acum în sărbători, cînd ni se cuvine și nouă oleacă de tihnă ?

— Fii liniștit, Iorgule ; nu te pierde, mamă dragă, cu firea. Mai este ceva. «Amînat cu cîteva zile plecarea.»

— A, vra să zică tot pleacă.

— Da.

— Atuncea de ce a amînat ? Ce ne trebuie nouă musafirii lui ? Nu înțeleg nimic.

— Nu înțelegi, mamă dragă, pentru că te-ai tulburat. Așa ești dumneata, impresionabil. Așa-i cuconu Iorgu, a zis ea și cătră Codoman, zîmbindu-i. Îl cunoști.

— Ne strică sărbătorile ! a declarat cu amărăciune vechilul.

— Ba nu ni le strică deloc, a hotărît cucoana Casuca. Iorguțule, fii rezonabil.

Vorba asta «Iorguțule» avea un înțeles anumit. Cucoana Casuca numărase cîte sticle de vin înfundat se ridicaseră de la camară. Iorguțu simțea asta din tonul ei prea blînd.

— Mai întăi, a reluat cucoana Casuca, nu vine chiar în sărbători. Ce să facă aici de sărbători ? Pe acei musafiri îi aduce pentru afacerea lui. Sînt sau cumpărători, sau bancheri care își asigură zălog un hambar ori două de grîu. Cum primește banii, cuconașul tău face aripi la picioare. N-are de ce mai sta. La vremea asta dumnealui nu e niciodată în țară. Așa că nu vine decît după ce trec zilele Crăciunului. Să vie sănătos și sănătos ducă-se.

Stamate se lăsase greu în scaun, sprijinindu-și cotul pe masă și tîmpla pe pumn.

— Atuncea, a îngînat el moale, să nu mă mai gîndesc la asta, Casucă.

— Chiar așa, Iorguțule, a încheiat discuția Casuca Stamate.

Cuconu Iorgu se aștepta să fie mîngîiat pe pleșuvie. Dar cucoana Casuca ținea să-și păstreze demnitatea față de Codoman.

— Să trecem în sufragerie, a hotărît ea. Musiu Nastasache, fă-ne plăcerea să rămîi cu noi.

— Sărut mîna, sărut mîna... s-a închinat Codoman, fisticit de tonul ei ceremonios.

Ridicîndu-se din scaun cu greutate, cuconu Iorgu urma să clatine din cap cu amărăciune, simțindu-se totuși tulburat în huzurul lui de sfintele sărbători.

XXI

Zeidel, tînăr mijlociu, brun și uscat, așa cum fusese și bătrînul Iosub Aron odinioară, și cu ochi negri aprigi, în care mama își regăsea amintirile, se pregătea să se ducă la curte.

În ziua aceea de 30 decembrie, avea serviciu din pricina boierului, care încă nu isprăvisese discuțiile și socotelile cu reprezentanții băncii Româno-Belgiene.

Bătrîna Malca pusese pe masă gustarea de dimineață, în ulcele de faianță. Această gustare, totdeauna aceeași, bătrîna o combina într-o oală cu uncrop dintr-un amestec de cafea rîșnită, de trei parale, și zahar de trei parale, total șase centime; plus o jumătate de pîne, zece bani. Iosub Aron era mulțămîit. Isprăvea repede și se retrăgea la cărțile sale. Băiatul mai sta puțin, ca să puie la cale cu maică-sa prînzul. Acuma putea să vie

și el în ajutor cu ceva și bătrîna era bucuroasă de o masă mai substanțială, nu pentru bătrînețele lor trudite, cît pentru tinereța lui Zeidel.

Iosub Aron nu se bucura cu adevărat decît de prînzul de sîmbătă, la care avea numaidecît pe unul mai năcăjit decît el dintre sărmanii lui Israel. Astfel slăvea bunătatea lui Savaot Domnul, care se îngrijește de fiii săi ca și de paserile cerului.

Înainte de plecare, Zeidel a stat puțin de vorbă cu bătrînul. De la sosirea lui Ruset abia în acea dimineață Iosub Aron dorise a cunoaște cum se desfășură lucrurile.

— Știi că-l costă scump formalitățile acestea.

— Scump. Pe lîngă ceea ce ia banca obișnuit, cei doi domni se așteaptă și la un comision al lor special. Boierul nostru are renume ; e foarte galant.

— Boierul nostru are multe metode, ca să ajungă cît mai curînd la fundul sacului.

— Într-adevăr, a răspuns tînărul, privind departe într-o zare a viitorimii. Cînd va veni timpul, pomenirea lui de mult se va fi stîns...

Iosub Aron clătină din cap :

— Ascultă, Zeidel, nu doresc să fii proroc. Va hotărî Atotputernicul ; sub furtuna lui, noi sîntem ca frunzele pădurilor și ca nășipul pustiei.

— Dumnezeu, tată, e și în legile sociale care se îndeplinesc fără greș.

Bătrînul oftă și clătină din cap, împotrivindu-se unei asemenea interpretări a divinității.

— Afacerea stă așa, urmă tînărul. Boierul pune în gaj trei sute de vagoane de grîu. Delegații băncii au fost și le-au constatat. În atîtea hambare se găsesc cu mult mai multe ; dar pe ei îi interesează trei sute, pentru care s-au făcut procesele-verbale și celelalte forma-

lități. Ruset ia în mână cinci mii de napoleoni aur. Când se va ridica grîul, mai primește încă pe atît. Poate să mai rămîie atunci o diferență de trei-patru mii de napoleoni în favoarea lui Ruset. Tot meșteșugul este cum poate diferența aceasta să rămîie oamenilor de afaceri.

— Mergem bine, suspină Iosub Aron. Cum pot cheltui unii oameni atîția bani...

— Asta-i numai o parte din ce poate cheltui un prinț valah.

— Cum ai spus ?

— Cum am spus, am spus bine.

— Fii atent, Zeidel, cum vorbești și cu cine vorbești.

— Sînt foarte atent, bătrîne Iosub Aron. Numai dumnilale îți spun așa lucruri, pentru că altcineva nu mă înțelege.

— Cîți bani, vai, cîți bani... s-a tînguit cu spaimă bătrîna Malca. Asta în fiecare an.

— Da, mamă. Asta-i munca robilor.

Bătrînul îl privi sever.

— Și tu crezi, Zeidel, că socialismul tău are să schimbe ceva ?

— Cred. Schimbarea e o lege atotputernică.

— Când se va schimba ceva, eu de mult voi fi fost așezat la heider. Ș-am să fiu liniștit.

— Se vor bucura cei vii.

— Când, Zeidel ? În cartea noastră sfîntă stă scrisă cel puțin o lege. Că datoriile și robiile se stîng la șapte ani ; asta e porunca lui Dumnezeu. Dar robia și sărăcia de aici cine să le schimbe ? Cum îi spui tu grîului pentru care se face acum tîrguială ? grîul robiei, grîul sudorilor de sînge... Dacă află cineva ce crezi tu și ce spui, rămîi fără slujbă și nu știi cum om scoate-o pe urmă la capăt.

— Ai, ai, ai ! suspină mama Malca.

Tînărul zîmbea neclintit, cu ochii ațintiți într-o viziune nedeslușită. Cu toate cărțile și revistele conducătorilor proaspeți ai socialismului apusean și cu toate îndemnurile pe care le găsea în gruparea tînără a ieșenilor, unde mintea și sufletul i se deschiseseră către idealuri îndrăznețe, într-adevăr, cum să se schimbe și cine să schimbe alcătuirile oligarhiei moldovenești ? Oligarhia valahă... Avea de gînd să scrie un articol cu acest titlu, pentru o revistă franceză.

— Dacă ia banii, grăi bătrînul, atuncea pleacă numaidecît.

— Pleacă în ziua de 1 ianuarie, sara, cînd are legătură cu un tren internațional. Are bilete. Pornește chiar de aici, din gara noastră. Ajunge în trei-patru zile. Și în sara zilei cînd ajunge, se prezintă numai-decît la ruletă. Astfel intră în tezaurul asociației de furtișag de acolo munca lui Iancu Lioara, și a lui Gheorghe Coșăreanu și a tuturor ; a tuturor celor șase mii de plugari din satele noastre... Într-adevăr, nici eu nu știu cînd are să se isprăvească... Mă gîndesc și nu m-ajunge mintea. Mă gîndesc și pe urmă închei situația fiecăruia, după învoielile legale, și-i dăm în judecată și-i executăm fără întîrziere. Așa că mai bine am să mă las de asemenea slujbă.

— Să nu faci una ca asta, Zeidel ! a strigat bătrîna Malca.

— Nu te teme, a domolit-o bătrînul Iosub Aron. Are să facă una ca asta, cînd va găsi ceva mai bun... și mai onest.

— Deocamdată asta-i pînea noastră cea de toate zilele... rînji cu răutate Zeidel Aron.

Bătrînii îl priviră cu uimire. Malca îl sărută pe copilul ei la plecare și Zeidel simți în cupa urechii o lacrimă, din ochii ei trudiți.

Încheindu-și pînă la cel din urmă nasture paltonul subțire, tînărul Zeidel porni repejor spre curte, prin ulițele noroioase ale tîrgușorului. Iarna cea tare încă nu venise și ninsoarea se amestecase cu glodurile toamnei.

Puterea pe care i-o lăsase moștenire bătrînul filosof Iosub Aron dădea tînărului o neliniște nedomolită, o dorință aprigă de eliberare. Să se ducă undeva într-o lume civilizată și tolerantă, unde să-și puie în valoare energia pe care o simțea în el. De aceea învățase singur franțuzește și englezește, visînd cînd Paris, cînd Londra, cînd Lumea nouă. Viața de aici nu era numai mizerie, ci și comprimarea aspră a unui resort, care tindea neconținut să-l arunce în altă sferă. Situația tolerată a ovreilor tîrgușorului însemna umilință și jignire neconținută. Nu mai putea... Numai bătrînii îl mai țineau pe loc. Dar trebuia să treacă și peste această piedică. Știa că asta se va întîmpla nu spre întristarea lor.

Neliniștea îi puna în lucrare unele daruri firești ale spiritului său în legătură cu societatea medievală, în mijlocul căreia îi fusese dat să se nască. Era o ciudățenie că iubea peisagiul țării și limba poporului. Se ocupa de folclor și filologie. Acestei îndeletniciri absurde, s-ar putea spune, datora el simpatia pe care i-o arătase cîndva, c-un prilej oarecare, Ruset. Slujba pe care i-o dăduse îl umilea de fapt : să ție anume registre și tabela învoielilor agricole. Totuși era o slujbă. Cîteodată Ruset avea capriciul să-l întrebe unele lucruri în legătură cu erezurile, cu toponimia, cu numele proprii vechi ale țaranilor de pe moșia lui. Îl privea o clipă amuzat, pe urmă se gîndea la altele și-l uita.

Din cînd în cînd tînarul Aron se repezea la Iași, ca să-și dea examenele de drept. În acele răstimpuri lua contact cu tineretul socialist care încerca să se organizeze, se adăpa cu entuziasm din izvorul generos al ideilor umanitare și nu uita să vadă și pe profesorul de filologie al universității, de la care împrumuta cărți și broșuri nouă.

Cînd să intre pe aleea lungă care ducea la curte printre șiraguri de plopi, auzi umblet grăbit de cal și feri în grabă într-o parte. Îl ajunse din urmă, călare pe bălțat, Nastasache Codoman. Vatavul înțelese mai de mult că nu poate aștepta să fie salutat el întâi. Strigă cu veselie prefăcută :

— Ce mai face nația lui Moise ?

Zeidel Aron îl privi cum trece, fără să-i răspundă, știind foarte bine că Nastasache îi adresează o serie de înjurături murmurate. Semeția lui îi aducea și neplăceri directe, cu care se obișnuise. Mai cu samă pe indivizii de teapa lui Codoman îi disprețuia. I se părea curios că doamna Stamate era amabilă cu un «israilit», cum spunea ea. De aceea Aron se și oferise ca să mediteze la limba franceză pe generalii ei.

După cît înțelese feciorul filosofului din știrile care se învâlmășeau la curte în ultimul timp, Codoman puna la cale o lovitură. Și tot după știri din altă parte se bucura că acel ciocoi rusetesc merge la pieirea lui.

La cancelarie, stătu un timp singur, în cămăruța lui cu registre. Cuconu Iorgu Stamate era ocupat cu altele și se dădea în vînt ca să isprăvească toate formalitățile gajului. Aștepta să-i plece stăpînul. Iar Ruset nu-și mai găsea astîmpăr.

Se deschise într-un timp ușa smuncit :

— Boierul nu-și mai găsește astîmpăr, îi zise cucoana Casuca rîzînd. Își pofteste jucăria lui : cinci mii de napoleoni.

— Asta înseamnă treizeci de kilograme de aur... răspunse Zeidel.

Femeia vechilului își făcu și ea socoteala în gînd :

— Așa e. Și tot aurul acesta se duce și nu se mai întoarce ?

— Fără îndoială. Asta înseamnă că se îndeplinește o funcție circulatorie.

— La asta nu mă pricep ; nu știu ce să spun.

— Doamnă Stamate, îi zise tînărul ; sînt în viață lucruri mai statornice.

— Se poate, dar eu prefer asemenea aur, fără funcție circulatorie. N-aș crede să n-ai aceeași părere. Nu te socot naiv.

— Madam Stamate, sînt un naiv, care vrea să zboare.

— Știu, știu. Are să-ți vie și dumnitale vremea, domnule Aron. Acuma de ce stai ? Pînă într-un ceas Ruset nu vine. Dacă nu te plictisești, mai vezi de băieți. Cînd o trebui, te-anunț eu.

Tînărul trecu la ceea ce știa că e pentru dînsul o osîndă. Împărații romani nu voiau în ruptul capului să învețe limba lui Ludovic al XIV-lea și vîrau pe profesorul lor în filologie, ca să aibă ce rîde. Dacă nu asista și doamna Stamate nu se putea face nimic. Ș-atunci învăța mai mult vechilița decît împărații.

După un ceas se întoarse în birou.

— Încă n-a venit, îl informă doamna Stamate ; dar nu poate să întîrzie mult. Mă rog, ce zici dumneata, musiu Aron, de chestie ?

— Care chestie, doamnă ?

— Chestia cu Codoman.

— Este într-adevăr o chestie cu Codoman ? se miră Zeidel.

— Cu Codoman și cu Lisaveta lui Gheorghe Cucu.

— Nu știi nimic, se apără tînărul.

— Dacă nu știi, să-ți spun eu. Vataful nostru Nastasache e înamorat.

Tînărul rămase tăcut, discret și atent.

— Să nu-mi spui mie, musiu Aron, că nu știi. Dumneata știi toate. Știi mai mult decît noi toți. Numai cîta franțuzească știi, m-apucă groaza. Unde vrea să-ajungă Nastasache ?

— La judecătorul de instrucție... răspuse Zeidel Aron.

— Este oare așa ceva ?

— Este, doamnă ; puteți fi chiar dumneavoastră acel judecător.

— Nostim ești dumneata, musiu Aron. Eu am cam observat că dumneata ești un fel de revoluționar. Las' că-l sfătuiesc eu pe Nastasache să nu săvîrșească asemenea prostie.

— Dacă într-adevăr e, cum spuneți, înamorat, atunci n-o să v-asculte.

— Am spus eu că e înamorat ? Am greșit.

Ușa se dădu în laturi pe neașteptate. Cuconașul era în prag, pipăind mai mult cu privirea, surîzător și nedumerit.

— Cine zice că a greșit ? A, dumneata ești, doamnă Stamate ? Cu ce-ai greșit, cu cine ai greșit ?

— Vai, cuconașule, se miră gros cucoana Casuca, se poate să-mi spuneți dumneavoastră una ca asta ?

— Greșim cu toții. Am greșit și eu. Scuză-mă.

Doamna Stamate își plecă ochii sprîncenați.

— Ce este, Aron ? ai greșit și tu ?

— Da, domnule, îi răspunse Zeidel Aron franțuzește, am greșit timpul și locul în care m-am născut.

— Na-na-na! ce-mi vorbești tu, tinere? ai vreo nemulțămire?

— Nu, domnule.

— Haide, haide, spune, îl îndemnă în aceeași limbă Ruset. Astăzi e o zi bună pentru mine. Dacă nu ești mulțămit cu serviciul de aici, s-ar putea să te iau cu mine, secretar. Îmi place independența pe care o arăți *et surtout votre tour d'esprit.*

— Nu îndrăznesc...

— Nu îndrăznești, ce?

— Nu îndrăznesc să spun cât aș fi de onorat.

— Numai atât?

— Onorat și fericit. Și cât de nefericită se va simți mama.

Ruset îl privi cu curiozitate.

— Haide, du-te și-ți fă bagajul.

— Paltonul meu e aici. Lacrimile mamei Malca au să se zvînteze.

— Din ce în ce mai interesant... din ce în ce mai interesant... vorbi mai mult către sine Ruset, învîrtindu-se în jurul lui și măsurîndu-l din cap pînă în picioare. Să vii după amiază să numărăm napoleonii, să-i facem fișicuri și să-i așezăm în lădițele de voiaj.

— La ce oră?

— La patru precis. Mai avem și lucrări de corespondență. Poimîni sara, plecăm. *Să nu mă dai de smin-teală!* adăogi el la urmă, c-un accent de țaran moldovean.

— Am înțeles, cuconașule. Sînt la ordinele dumneavoastră.

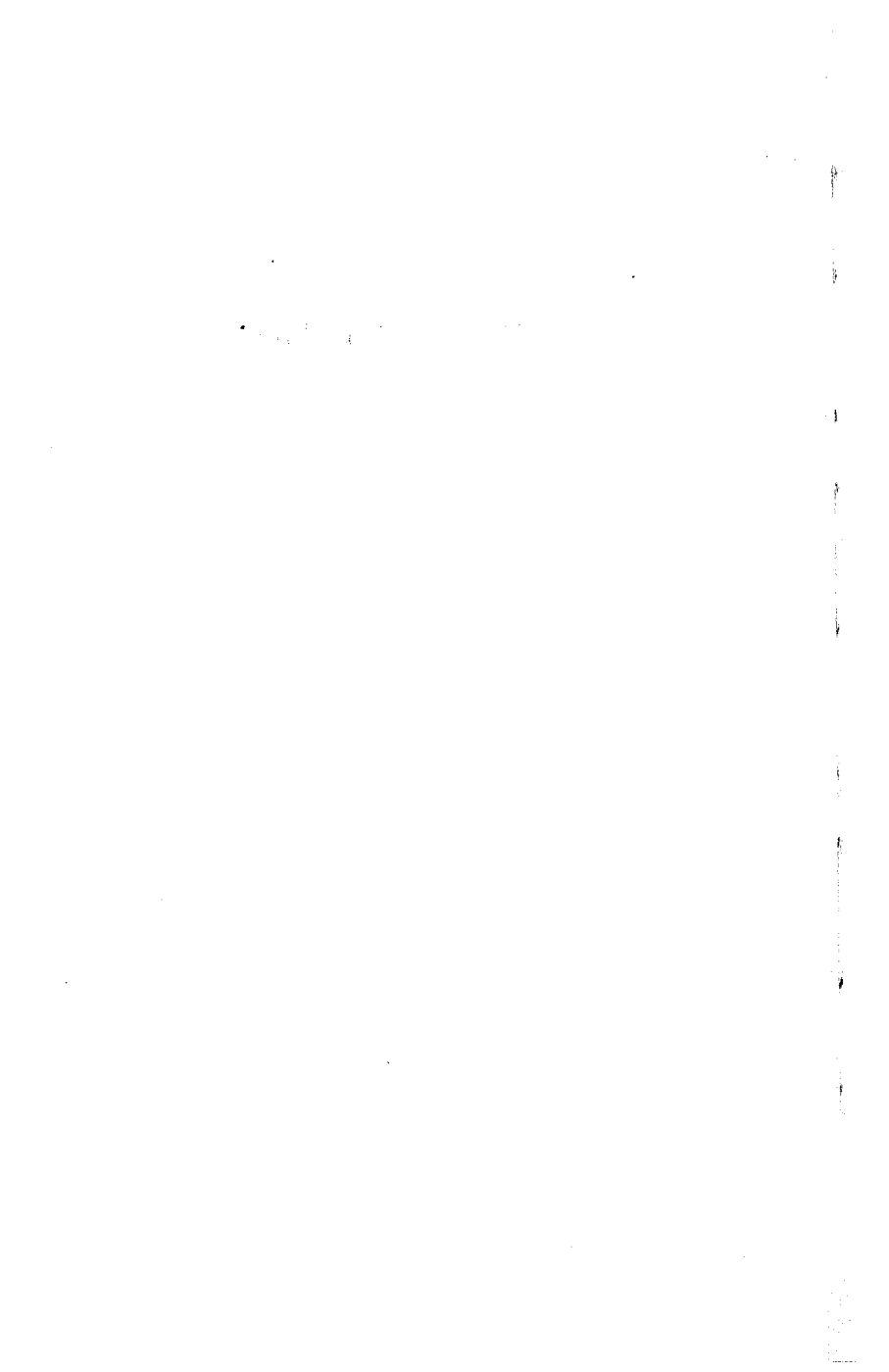
— Mă duc după Stamate, urmă a vorbi singur Ruset. Îl caut pe Stamate și nu-l găsesc. Unde să fie Sta-

mate ? Hai, doamnă, să-l găsim pe Stamate al dumni-tale...

— Numai decît, cuconașule, tresări cucoana Casuca.

Ieșind, întoarse ochii plini de uimire, mai mari decît de obicei, către feciorul lui Iosub Aron. Dar Zeidel era prudent și palid. Nu credea nimic din ce hotărîse Ruset și era nefericit. Totuși era fericit că s-ar putea să se întîmple asemenea minune.

CÎNTECUL MIOAREI

I

Doctorul Andru Macovei era întovărășit a doua oară de prietinel său profesorul Iancu Zarandi, la munte, într-o vacanță mai lungă.

Macovei își împropăta puterile pentru studiile lui de laborator. Aduna, cînd i se ivea prilej, și date asupra problemei gușei, care îl preocupase în ultimul timp.

Iancu Zarandi, mai tînăr decît Macovei cu opt ani, era filolog, cu o pasiune specială pentru folclor, pentru cîntecele din veac, rămasă încă vie a poeziilor anonimi care se încorporaseră pădurilor, poienilor și întregului peisagiu al plaiurilor înalte.

Sara, după truda zilei, poposeau la o stîină ori la un schit. Cînd nu ajungeau la schit ori la stîni, se opreau sub poală de codru.

Stînd de vorbă cu plăieșii din ținutul șuvoiului Bistriței, ascultînd uneori povești cu balauri și căpcăuni, cei doi prietini făceau reflexii asupra vechimii acelei rase de ciobani, care, cu toate rătăcirile lor în pășuni depărtate, se întorceau statornic la baștina lor atît de divers îmbielșugată. Timpurile se schimbaseră ; norodul Daciei se eliberase de «trecutul negru» ; în văi se răsădeau tot mai spornic progresele democrației. Oamenii din munte

însă viețuia încă sub negura trecutului ; asta prilejua celor doi prietini discuții grave. Cum s-ar putea, se întrebau ei, ca și aici să pătrundă cât mai curînd preferențele. Altminteri, aveau încredere în inteligența și vioiciunea acestor plăieși călăuziți încă de datinile strămoșilor.

Îi însoțea în excursia lor, în acel an 1949, un slujitor modest al universității ieșene, care pornise de-acolo, din locurile pe care le cercetau. Acest muntean, viori ca toți plăieșii, se intitula «laborant» față de muntenii săi, deoarece slujba lui dintăi și-o făcuse la facultatea de științe. Acuma era omul filologului Zarandi, dar titlatura dintăi îi plăcuse lui să și-o păstreze. Îl chema Ghiță Miclăuș. Se pricepea să alcătuiască un foc în cîteva clipe ; era meșter să întocmească o colibă de cetini dinaintea vetrei aceluia pojar, pentru hodina nopții ; nimene, după părerea profesorilor, nu putea face o cafea neagră mai minunată și nimene n-ar fi putut descoperi proviziile pe care le extrăgea el din acele singurătăți.

Tovarășul laborant Ghiță Miclăuș avea și-o voce frumoasă de bariton, despre care Zarandi fusese informat de către unii din elevii săi. Deci și pasiunea lui pentru cîntecul popular îl determinase pe profesor să și-l ia tovarăș. Un om vrednic, care găsea cu cea mai mare înlesnire izvoarele reci ca ghița din vecinătatea popasurilor, i-ar fi putut descoperi fără îndoială tot așa de ușor pe deținătorii baladelor și cîntecelor bătrînești autentice.

Dar Ghiță Miclăuș era cu totul indiferent față de aceste așa-zise comori ale neamului său. Ca și alți cîntăreți de felul lui, ataca uneori și melodii vechi, dar cu aceeași ușurință și plăcere trecea la romanele lăutărești, ori la arii de operetă învățate în vremea din urmă la tîrg ; și-i era indiferent textul popular : niciodată nu-i putea servi profesorului decît «așchii», exemple frumoase,

dar neîndestulătoare. Iancu Zarandi nu se putea resemna că, din punctul de vedere al investigațiilor lui folclorice, dăduse greș încă o dată ; totuși putea fi mulțămît cel puțin de celelalte aptitudini ale lui Miclăuș, care se vedeau excelente.

Într-o zi din vara aceea, cum au poposit, în amurgit, tovarășii profesori, cum le spunea Miclăuș, au avut un spectacol măreț : proiecții de fulgere și nouri învâlmășiți în orchestrația imensă a vijeliei și trăsnetelor.

Adăpostul ridicat de Ghiță laborantul nu i-a dat de sminteală și au putut rămînea în locul unde căzuseră, pînă ce clădăria de nouri s-a depărtat în fundul miezului nopții și a ieșit în limpezimea de cătră miazăzi o lună plină, plutind peste tăcerea singurătăților.

Se aflau în acea sară la marginea unei poieni unde vreo zece ori doisprezece oameni suiseră de la o așezare din vale ca să facă fîn. Cositorii se oploșiseră sub streșina molizilor cît durase ploaia învăluită de furtună. Aprinseseră apoi un foc năprasnic, din care crenguțele verzi de brad săgetau în văzduh rachete subțiri, aurii. Din grupul acelor localnici coborîse un sol la coliba celor doi străini ; se închinase cuviincios și întrebase dacă domnii profesori n-au cumva nevoie de ceva. Dacă au nevoie de o țîră de rachiu, ori de un burdujel de caș frămîntat, se poate rezezi pînă devale unul dintre tovarășii lui mai tineri. Cel mult pînă la miezul nopții e înapoi.

Deputatul cositorilor era un bătrîn care purta barbă mare cărunță, strai alb ca al țăranilor, însă comanac nalt de lînă peste pletele cărunte.

— Eu îs cu rînduiala cositului pentru sfîntul schit, dădea el lămurire. Am în grijă și-un ciopor de oi și cîteva vaci, care-s mai sus, tocmai în Poienile Grohotișului sub priveghere anumită a *sabastrului* Pavăl. Mîne, socot că

ajungeți și dumneavoastră acolo ; de-aici aveți cel mult trei ceasuri de cale. Mă rog dumneavoastră, când ajungeți sus, să le spuneți așa oamenilor noștri, că Ionatan duhovnicul le poruncește să vă steie înainte cu urdă și caș.

— Mulțămesc, părinte Ionatan, a răspuns doctorul Andru, om gras și blajin. Dacă i-om întâlni, le-om spune.

— După harta mea, a întrerupt filologul Zarandi, calea noastră trece mult prin stînga Grohotișului. Noi o luăm pe sub cascadă.

— Adică pe sub Duruitoare, îl corectă duhovnicul.

— Cum spui cuvioșia ta. Așa că nu ne întâlnim cu frații și cu sihaștrii.

— Cum vi-i voia, domnilor profesori, s-a umilit monahul cel cărunt. Duceți-vă cu bine, ca în împărăția domniilor voastre. Ocrotiți să fiți de mîniile și primejdiile muntelui... Nădăjduim că nu vi s-a pune nimic împotriva.

— N-are ce... a răspuns filologul.

Ghiță Miclăuș a tușit moale, nemulțămît de tonul neprietinos al tovarășului profesor.

— Părinte Ionatan, s-a închinat el cu voie-bună, dă-ne un tăciunaș din focul dumneavoastră, să ne alcătuim și noi strajă de noapte.

— Bucuros ! s-a învoit călugărul.

Slujitorul s-a dus după bătrîn. Doctorul îi asculta cum grăiesc domol pe subt arcada de cetină a potecii, spre vîlvătaia cosașilor, pe-un colnic ușor trăgănat.

Nu li s-a mai auzit sfatul. Filologul mormăi :

— Ar fi timpul să se isprăvească asemenea apariții. Fantomele acestea îmi displac cu desăvîrșire.

Doctorul Andru suspină cu blîndeţǎ :

— Bătrînul acesta călugăr îmi aminteşte de trecut şi de priveliştile copilăriei.

Zarandi ridică din umeri :

— Ştiu că dumneata ai rămas încă romantic, doctore.

— Mă trag din oamenii de la munte, tovarăşe Zarandi ; cîntă încă în mine acel ceva care a fost şi care se va prăpădi pentru totdeauna.

— Îţi pare rău ?

— Deloc. Romantismul meu nu-i absurd.

Tovarăşul Ghiţă Miclăuş se întorcea purtînd cu luare-aminte doi tăciuni mari ale căror mănunchiuri încă neatinse de foc le ţinea în stînga. Cu dreapta îşi umbrea ochii de scînteierea lunii ca să-şi poată găsi calea printre tufărişuri.

Îndată a făcut vatră din doi bolovani ; a strîns muşchi uscat şi crenguţe ; a alcătuit lumina focului cu siguranţă şi fără a se grăbi, după rînduiala păstorilor. În jumătate de ceas, umezeala pădurii şi a nopţii s-a depărtat de colibă. Uşuraţi de strajele groase, întinşi pe culcuş de cetini, doctorul şi filologul se prăjeau cînd pe o parte, cînd pe alta. Miclăuş clădea provizie de vreascuri şi-şi ocrotea oamenii cu căldură potrivită, chemînd fără vorbe, cu ochii adînciţi în tainiţele umbrei, somnul pămîntului.

Luna se înălţa spre crucea nopţii. Cînd şi cînd luluia o bufniţă dintr-un pripor, ca dintr-o clopotniţă de la începutul lumii.

Zarandi adormise. Doctorul se cufundase într-o aromeală în care pîlpîiau fluturii aducerilor-aminte. Focul colibei slăbise ; cel al cosaşilor nu mai lumina. Prin codru şuşuiau înfiorări line.

Dintrodată doctorul Macovei tresări. Tremura, de parte în pădure, un sunet ciudat. În clipa următoare sunetul a fost o chemare lungă de desnădejde. «Cel care

strigă își caută calea, ca să nu se rățăcească, și acuma s-a întors cu fața cătră noi», s-a gândit doctorul săl-tîndu-se într-un cot.

Voia să se ridice în picioare și să răspundă, cînd, de la vatra cosașilor, zbucliră chiote îngemănate. Se simți mișcare învălmășită acolo ; focul se deșteptă, ca un ochi care clipește pripit.

Chemarea depărtată se mai auzi o dată, apoi se întinse tăcere.

— Ce-o fi fiind ? se întreba cu îngrijorare tovarășul Miclăuș.

— O fi fiind un păstor care s-a rățăcit umblînd după turma risipită în furtună, se gândi cu glas doctorul.

— Asta e, a încuviințat tovarășul laborant.

Zarandi mormăi somnoros :

— Fraților, lăsați-mă să dorm.

— Dormi, frate Iancule... l-a liniștit ca pe un copil doctorul Macovei.

Miclăuș a potrivit mai bine peste profesor mantaua.

După cinci minute însă, și străinii de la colibă, și localnicii de la focul cel mare se aflau în picioare, adunîndu-se ca să împresure pe ciobanul cel spăriat care năvălise în poiană.

Era un fecior încă fără podoabele bărbăției pe obrazul bucălat. Purta comanac, semn că era frate ori slujitor de la schitul necunoscut de care se pomenise. Duhovnicul Ionatan îl luă în stăpînire, poruncindu-i să spuie fără întîrziere ce s-a întîmplat la Grohotiș și de ce a lăsat ciurda de oi singură.

— Am lăsat-o, părinte Ionatan, bîlbîia feciorul, dar am rugat pe unul de la Prelunci ca s-o privegheze în lipsa mea.

— Dar ce s-a întîmplat, bre Dărîndai ? De ce ai fugit de acolo ?

— Poznă mare, părinte Ionatan ! A venit o vîntoasă cu grindină de-a dat palancă la pămînt brazii de pe coasta dimpotriva Izvorului Cerbilor.

— Și ce s-a întîmplat ? Zdrobit-au oile ?

— Nu ; căci mă aflam cu ele în goliște, la lărgime.

— Atunci cum ? Răspunde, desleagă-ți limba !

— Au fost primejduite vacile, cuvioase părinte duhovnic. De spaimă, au apucat-o pe rîpă tocmai cînd se prăvăleau brazii și se clătinau din cheutorile lor stîncile. Văzînd una ca asta, sahastrul nostru...

— Care sahastru, măi Irimie ? s-a pierdut cu firea călugărul. De sahastrul nostru să fie oare vorba, bre Dărfîndai ?

— Da' de cine ? Sahastrul Pavăl, văzînd una ca asta, le-a dat vacilor ocol dinspre partea primejdiei și silea și cînele Suru din aceeași parte cu stăpînul său. Și le-a scos din prăvălișul cel mare. Dar l-a ajuns pe fratele Pavăl o ruptură de mal și l-a zvîrlit pe coastă de-a berbeleacul. Ia așa se ducea... ia așa se ducea...

— Măi ! măi ! măi ! a slobozit de trei ori muget cumplit monahul cel bătrîn. Și tu, măi Irimie Dărfîndai, nu ne spui mai întăi și mai întăi de pieirea fratelui sahastru Pavăl !...

— Dar n-a pierit, cuvioase părinte duhovnic ! a zbie-rat cu aceeași tărie feciorul. Numai cît a fost pălit, pier-zîndu-și simțirea. Sta cu ochii închiși cînd am ajuns de-a tîrîșul pînă la dînsul și avea izvorîți clăbuci de sînge în lîna bărbii. Urgia trecuse în pripă și își învăluia coada pe alte văi. Atuncea m-am aburcat pe o stîncă și am dat glas la prietinii noștri de la Prelunci, peste vale. Am strigat ca din primejdia morții ; și numaidecît s-au înfă-țișat doi ; și cu ei am scos pe fratele sahastru în pajiște ; am adus în comanac apă de la izvor și l-am stropit. A deschis ochii și i-a holbat asupra noastră cu groază.

Zice :

— De-acu mă prăpădesc.

— Ba nu te mai prăpădești, frate Pavele, zic. Nu te-ai prăpădit nici cînd ai dat cu baltagul în căpățîna ursului și ursul te-a pălit cu brîncă, de-ai zăcut o vreme. Marele mucenic și apostol Pavăl nu te-a lăsa nici acuma.

— Ba mă prăpădesc, măi băiete, zice. Pas și adă-mi-l numaidecît pe părintele duhovnic Ionatan, ca să mă ispovedesc și să trec împăcat pe tărîmul celalalt.

Umblînd tot pe sub cetină, chiteam c-am rătăcit, de aceea tot dam glas. Iaca am ajuns. Acu ce-i de făcut ? Numaidecît să suim la deal, părinte Ionatan, pînă ce nu piere sahastru nostru.

Duhovnicul Ionatan și-a vînturat barba la dreapta și la stînga scuturîndu-i acele de cetini, și a răcnit :

— D-apoi cum s-ar putea să nu mărg ? Măi Alexa, adă-mi numaidecît toiagul și să-mi fii ajutor. Încalță-te și hai !

— Dar ceaslovul, părinte duhovnice ? a întrebat cu oarecare sfială fratele Alexa.

— De ceaslov nu-i nevoie ; știința duhovnicească e în căpățîna asta ; știu rugăciunile pe de rost.

S-a învălmașit zarvă de vorbe pînă ce a fost găsit și adus toiagul cuvioșiei sale, cu care cuvioșia sa bătea de patruzeci și mai bine de ani potecile acelor munți. Era un băț subțirel, cu care nu te-ai fi bizuit să doborî un iepure. «Cu acesta am biruit eu pe demonul Belzebut, se mîndrea cuvioșia sa. Cu acesta am biruit și pe cei doi oșteni ai lui Antihrist care se abătuseră în pradă la schit. I-am amenințat cu acest toiag ; după aceea i-am pălit cu pumnul, avînd și dulăii drept ajutorință. S-au întors în lumea lor.»

— Dați-mi și gluga, a poruncit cuvioșia sa.

A văzut în preajma sa, la lumina focului, pe doctorul Andru Macovei :

— Auzit-ai, domnule doftor, de întâmplarea sahatruului nostru ?

— Am auzit.

— În gluga de care-i vorba, am o ploscă cu șpirt. So-cot c-a fi de folos unui creștin, în ceasul din urmă.

— Ba s-ar putea să nu fie de folos, părinte Ionatane, răspunse doctorul cu seriozitate. Am eu în geantă doctorii mai bune pentru asemenea întâmplări. Mă sui și eu cu dumneata la Prelunci. Dacă nu-i sfârșit de istov, l-oi ajuta pe omul dumneavoastră să se ridice și să umble.

Oamenii din preajmă au ridicat capetele privind cu uimire la acel străin care avea îndrăzneala să vestească o minune ca aceea.

— Pe tovarășul meu profesorul îl las aici, a urmat doctorul Andru. Noi să ne grăbim, căci un om se află în primejdie.

Duhovnicul s-a închinat cu mirare.

— Asta-i rînduială nouă în Țara Moldovei.

Profesorul Zarandi nu s-a putut stăpîni să nu arunce săgeata-i ageră.

— Rînduiala asta se cunoaște aici abia astăzi ?

Răspunse o voce din apropiere :

— Ba se cunoaște de ieri, tovarășe profesor. Iar alaltăieri stăteau asupra noastră uitarea și fără-de-legea.

Profesorul privi pe vorbitor cu luare-aminte. După vîrstă, după mustăcioara cît cărăbușul, după unele efecte militare ce le avea pe el, părea un rezervist.

— Ai făcut războiul ? îl întrebă el.

Cosașul se îndreptă din șale. Ochiul îi sticleau negri în lucirea lunii.

— Da, tovarășe profesor ; regimentul nostru a pă-truns pînă în Slovacia.

— Am fost și eu pe-acolo. Cum te chiami ?

— Călin Tudor, tovarășe profesor. Satului nostru îi zice Buda.

— Aveți organizație de partid ?

Încă nu ; dar ajutînd profesorii și duhovnicii, s-a face și asta.

Zarandi se simți iar împuns de nemulțămirea lui obișnuită. Călin Tudor îi răspunsese oarecum ironic. Își întorsese o clipă fruntea cătră ceilalți oameni ; le făcuse poate semn cu ochiul. I se aspri obrazul uscat, crestat de cute.

Ghiță Miclăuș îl pîndea cu grijă, văzîndu-l gata să rostească iar un cuvînt neplăcut. Îi era milă, îl știa că nu poate dormi în asemenea ațîtare de nervi.

— Tovarășe profesor, îi zise el cu blîndeță, ar fi bine să ne întoarcem la coliba noastră și la focul nostru, ca să vă faceți suma somnului.

— Ai dreptate, Miclăuș, îngîna Zarandi, întorcînd o privire obosită și recunoscătoare.

— S-aduc oleacă de apă. Izvorul e la cîțiva pași. Ar fi bine și cîteva picături de digitalină.

— Asta nu ; însă apă, da.

Zarandi se întinse pe culcuș, lîngă focul iarăși potolit. Miclăuș îi aduse apa într-un păhărel de celuloid : o sorbi ca pe o licoare binefăcătoare, poaspătă și rece. Își plecă fruntea pe raniță, însă bănuia că nu va putea dormi un timp.

Liniștea se așternuse iar în poiană ; brazdele ofilite de cositură împrăștiau miresme. În coada ochiului stîng tovarășul profesor simți că-l înțeapă boldul unei stele. Se răsuci ușor în culcuș, căutînd o poziție mai prielnică.

— Ce-o fi făcînd doctorul ? șopti el.

— Are patru ceasuri de umblet, îi răspunse Miclăuș cu glas coborît. Cînd se zărește de ziuă, ajung.

— Or găsi încă în viață pe acel sihastru ?

— După cât s-a înțeles de la cioban, da. Acel «sahastru», cum îi spun ei, pare să fie bărbat cu virtute.

— Mi se pare că și dumneata ești de prin părțile acestea, tovarășe Miclăuș. Poate în satul dumnitale să fie mai bine decât pe aici.

— La noi, la Prigori, e cu mult mai bine, tovarășe profesor ; s-a luminat poporul ; toată lumea a trecut prin școala de alfabetizare.

— Aveți gospodărie colectivă, Miclăuș ?

— Da. S-a deschis și cămin cultural. Soră-mea Lida îmi scrie despre toate ; o dată pe lună primesc numai-decât de la ea răvaș.

— Ai soră mai tânără decât dumneata ?

— Da, tovarășe profesor ; a rămas văduvă de război. Ar vrea să vie la Iași, să urmeze o școală de moașe. Până ce isprăvește ea, se deschide în Prigori și casă de nașteri.

— E bine, îmi place, a zis profesorul mai alinat. Sta însă cu ochii tot deschiși.

Miclăuș se sculă de la locul lui, ca să mai așeze pe foc uscături groase. Se așeză pe loc, chiar lângă vatră, semn că poveștile s-au sfârșit și oamenii se cuvine să doarmă în noaptea aceea.

Depart, pe creasta codrului, începu a curge un susur abia auzit. Tovarășul Ghiță își dresă glasul. Știa că profesorului îi place cum cântă el. Zarandi se pregăti să asculte și aburul somnului îi umezi ochii.

Cu voce surprinzător de muzicală, Miclăuș începu a îngâna un cântec de le el din sat :

Bulgăraș de ghiată rece

Iarna vine, vara trece

Și n-am cu cine petrece ;

Cel cu care-am petrecînd

A pus fruntea la pămînt...

— Nu s-ar putea fără greșală de gramatică ? zîmbi în sine profesorul. Îmi place totuși.

Dar Miclăuș lepădase «așchia» și trecu dintrodată într-o romanță a Iașului de la începutul veacului, cel dinaintea blăstămăției războaielor și distrugerilor.

Nu știi de ce azi mă îndeamnă

Un vechi și uitat obicei

Să trec în amurguri de toamnă

Prin dreptul ferestrelor ei...

— Răsunet din Heine... rînji Zarandi. Apoi ascultă un timp cu reculegere și mișcare sufletească.

Ce legătură poate fi între acești primitivi de la apa Bistriței și ecourile cîntecelor unui mare liric german ? De ce la acești păstori zîna Polimnia ocrotește pe copiii săi în dureri și bucurii, înșelîndu-i cu globurile irizate ale fanteziei ? Glasul dulce al laborantului îi alina supărarea și nedumerirea. Ca toți muntenii din această parte a țării, Miclăuș era un prizonier al cîntecului fără a-l deosebi și alege.

În clipele acelea i se păreau mai puțin ciudate filologului scăderile grave ale acelor păstori și podgoreni ai lui Burebista. Dragostea pentru lumina de soare, și îngînnarea de cîntec pe care o constata la ei îl călăuzea către dezlegarea fenomenului enigmatic al unității de limbă, al stăruinții lor de a se aduna la vatra strămoșilor cu toate veacurile de risipire ; de a rămîne întregi sub urgie și robie.

Ușuratici, vicleni, nepăsători : poate asta e formula psihologică a tuturor primitivilor. Însă păstorii aceștia au înțelepciune și scepticism, căci peste vechimea lor a trecut civilizația lumii antice.

În clipa cînd luneca în amorteala aromită a liniștii, profesorul de filologie își aduse aminte, zîbind, de o

întîmplare cînd, subt o viitură de ape, la un agestru, în amestec de pietrișuri, gunoaie și nomol, lovind cu vârful de fier al bastonului de excursionist, a dat la lumină o amforă mică de bronz, încrustată cu podoabe de aur. Era știrbă și diformată, dar strălucea de o frumuseță nemuritoare. Trece cînd și cînd pe la muzeul unde o depusese, ca s-o revadă ca pe o prietină.

Miclăuș dormea în capul oaselor, lîngă vatră. Părea un idol neclintit.

II

Doctorul Andru Macovei și Ionatan duhovnicul au umblat multă vreme alături, în tăcere, pe drumeagurile care suiau din poieni cătră locurile mai înalte. În urma lor, Irimia Dărîndai ciobanul, și Alexa. Acesta din urmă era un frate mai în vîrstă, de la schitul din vale, stînd la ascultarea duhovnicului. Încă nu-i venise vremea să fie tuns monah. Tare de vîrtute și încetinit la minte, întrebuițarea lui era la muncile grele. «Unde punea el mîna, punea și Dumnezeu mila.»

Încă nu răzbase bine cu înțelegerea cum se întîmplase prăbușirea sahastrului Pavăl și ar fi poftit să-l dumi-rească ciobănașul. Dar abia prindea să mormăie o întrebare cu vocea-i groasă și Dărîndai, repezindu-și într-o lature fruntea, îi făcea semn, cu frică prefăcută, spre duhovnic. Fratele Alexa se înfrîna, înghițindu-și ca pe o gălușcă tunetul gîtlejului și aștepta vreme mai prielnică pentru alinarea nedumeririi lui. Pășea rar, cumpănindu-se la fiecare pas. Își înnodase pumnii uriași îndărăt, la șale ; și de cîte ori își avînta la deal partea dinainte a trupului

său lung și ciolănos, i se zbăteau două caiere ale bărborului, unul la umărul drept și altul la umărul stîng.

Cînd au ajuns sub poala unui pripor, au dat de un șipot și s-au oprit. Trecuse un ceas de cînd se mișcaseră de la Poieni. Calea de sub streșina brazilor li se lumina din cînd în cînd. Atunci vedeau luna, care scăpăta spre asfințit.

Alexa a scos din glugă ceaunașul, pe care îl purta la sine fără sminteală ; l-a umplut cu ghiața fluidă a izvorului și l-a băut pe nerăsuflăte. După asta l-a împins cu umărul pe ciobănaș, de era să-l dărîme.

— Acuma-i vremea, Dărîndai, să-mi spui cum a fost. Cine l-o pălit pe sahastru Pavăl ?

— L-a pălit o bucată de mal.

— Cum asta ? că doar nu era vie.

— Ba încă cum ! îi dăduse vînt cutremurul muntelui, cînd s-au dărîmat brazii sbîrlindu-și în sus rădăcinile. Atuncea, și bucată de mal a înviat și a tulit-o la vale. A dat peste sahastru fără să-l vestească și l-a detunat în rîpă.

— Măi oameni buni, mare comedie ! s-a mirat fratele Alexa. Și era în chip de dihanie ?

— Nu pot ști.

— Dacă ar fi avut chip de pasere, ar fi saltat pe deasupra. Dar așa, va fi avut înfățișarea de urs și l-a trîntit în rîpă. I s-a mai întîmplat asta sahastrului nostru.

— Atuncea a fost urs cu adevărat.

— Tot atîta-i. Să mai beau oleacă de apă și pentru tine. Acuma să-mi spui, bre Dărîndai, dacă sahastru Pavăl mai suflă cînd l-ai lăsat în pajiște.

— Mai avea puțintică suflare.

— Apoi să știi, bre Irimie, că acuma-i gata ; și degeaba se laudă doftorul ista care umblă alături de duhovnicul nostru, că l-a învia din morți. Asemenea minune

n-o. putut săvârși decît Domnul nostru Iisus Hristos cînd a scos din peștera morții pe Lazăr și a dat suflare feciorului văduvei din Nain. Iar acesta-i un tîrgovăț, carele se laudă ca să ne temem de dînsul.

— Ba dacă nu-i pierit încă, poate să-l scoată la viață...

— Așa zici tu ?

— Așa zic, precum se știe că doftorii au asemenea putere.

— Poate, bre Dărîndai. Da' ursu unde-i ? L-am putea afuma pe sahastru cu păr de la dihanie.

— Care urs ?

— Acela care l-a dărîmat pe sahastru.

— Apoi n-a fost urs, frate Alexa. A fost mal.

— Că bine zici, bre Dărîndai !

În acea clipă s-a auzit chemarea puternică a duhovnicului, din pragul priporului.

— Alexa !

— Na, drace ! M-o auzit grăind, a mîrșit uriașul cu spaimă.

A înălțat și el strigare :

— Aicea-s, părinte duhovnice ! Ce poruncești cuvioșia ta ?

— Clătește bine ceaunașul, bre Alexa, și adă-ne și nouă apă de la izvor.

— Numaidecît, părinte duhovnice.

A dudit pînă la izvor, apoi cu pași îndesați și cum-păniți s-a dus la mai-marele său.

— Bună-i apa, Alexa ?

— Bună, precum o știi și cuvioșia ta, părinte Ionatan ; mi-ai spus cuvioșia ta, părinte Ionatan, că izvorul aista se trage din pîrăul Fison, care curge prin grădina raiului.

— Dar tu, băut-ai ?

— Numai decît, ca să mă sfințesc. Cum am poposit aicea, m-am și adăpat, după datină.

Doctorul Macovei a intervenit cu blîndeță :

— N-ai făcut bine, tovarășe Alexa. Cînd ești înfierbîntat, nu se cuvine să bei ghiață.

— Da' de ce, domnule doftor ?

— Ești în primejdie să capeti aprindere de plămîni.

— Da' nu mă mai aprind nici pe dracu, domnule doftor.

A rîs, arătîndu-și toți dinții în barba-i mare ; și-a luat ceaunașul și s-a dus.

— Dacă ar avea minte cîtă putere, a oftat duhovnicul, făptura lui ar fi mai cumpănită.

Doctorul Macovei a zîmbit blînd :

— Părinte Ionatan, nu putem cere făpturii decît ce poate să ne dea.

— Așa este, a încuviințat duhovnicul. Prunului să nu-i cerem pere. Așa că, dacă-l mai găsim viu pe sahas-trul nostru, apoi puterea lui Alexa ne-a fi de mare folosință. Purtîndu-l în părăngă, Alexa ține singur în coboriș, iar eu cu Dărîndai ne schimbăm la celalalt capăt de două ori pînă devale.

Cum îți spuneam, domnule doftor, a căzut acel străin la Schitu-Olarului, acu douăzeci și ceva de ani, în ziua prăznuirii sfinților Apostoli. Asta-i scris pe un minei pe care-l avem noi cîntăreții de la strana din dreapta. Dar spuneau monahii de aici de la Olaru că parcă l-ar fi lepădat arhanghelul negru, în vremea nopții, la ușa bisericii. Cum ar fi putut intra în cetățuia cu porți încuiate și zăvorîte ? se mirau deasupra lui cei nouă monahi care erau obștea schitului. După ce s-a trezit, l-au ispitit să afle de unde vine. El a răspuns cu vorbe puține că vine de departe ; că, deși e tînăr, l-au bătuit nenorociri. Să

binevoiască a-l primi rob acei călugări și i-a sluji cu credință.

Era pe atunci egumen al schitului protosinghelul Costandie, bătrîn înțelept, care l-a luat pe acel străin sub aripa sa. Văzîndu-l tăcut și robace, l-a lăsat la voia lui, fără a-l neliniști cu întrebări. Nu se trăgea spre carte bisericască ; căta mai ales singurătatea și depărtarea de oameni. Părea că așteaptă o primejdie de la lumea din care venea. Părintele Costandie bătrînul ar fi înțeles chiar de atunci că acel pribeag săvîrșise o faptă năprasnică din pricina patimilor și a mîniei și fusese poate osîndit de legile lumii laice. Însă firea lui era blîndă și față de obștea noastră și față de toate viețuitoarele. S-a aflat prin oamenii noștri de la oi și vite că se apropie de dînsul căprioara, ca să primească din mîna lui pîne și să-i lingă sare din palmă. Numai pe un urs care se spurcase la sînge de vite ale noastre, nu l-a putut suferi și l-a pălit cu baltagul. Istoria asta ai auzit-o și dumneata de la Irimie Dărîndai. Așa că, înțelegînd toate semnele, părintele Costandie l-a învoit să-și facă așezare în pustie și sfătua pe ai noștri să nu-l turbure ; și nici să dea răspuns despre dînsul oricui ar fi să întrebe, fie neamuri, fie oameni ai stăpînirii.

Și-a alcătuit acolo sus o chilioară din bîrne ș-apoi și-a luat el singur canon muțenia cinci ani. Numai cît toată această rînduială nu se vedea să-i aducă liniștea pe care o căutase în singurătate.

Așa l-am cunoscut și eu cînd m-am întors la Olaru. De vreo zece ani mă aflu duhovnic ; vin la mine și mireni, căutînd calea spre un liman de alinare. Sahastrul Pavăl nu m-a căutat, stînd neînduplecat acolo sus ca bourii despre care mai povestesc pădurarii cei bătrîni.

Acum văd că le încheie pe toate și nu și-a mai putea face mărturisirea. I s-or pecetlui buzele și-i rămîne taina

încuiată pînă ce-a suna trîmbița judecății din veacul de-apoi.

— Iartă-mă, părinte Ionatan, acestea-s povești, răspunse cu vocea-i domoală, doctorul Macovei ; acea înviere și judecată e prea depărtată, ca să fie bieților pămînteni de vreun folos. Eu nu cred într-însa. Dar cred că putem fi de folos fraților noștri oameni chiar acum, în viața noastră puțină. N-ai făcut rău că mi-ai povestit despre sihastru, dar în vremea cît întîrziem noi aici, el poate se prăpădește.

— Domnule doftor, primesc cu umilință certarea dumnitale, s-a închinat duhovnicul Ionatan ; dar în aic loc nu aveam chip să-ți dau înștiințările despre omul nostru. Cum începem a sui de la acest prag priporul, umblăm numai pieptiș și numai unul după altul, din pricina strîmtorii. Pînă sus nu putem abate nici la dreapta, nici la stînga. Acuma ne ridicăm și pornim. Dacă a trăit pînă la acest ceas tîrziu, apoi a trăi și pînă ce s-a arăta în răsărit faptul zilei. Atunci ajungem.

Duhovnicul Ionatan băgase de samă, urcînd, că tovarășul doctor nu poate ținea pasul cu oamenii din partea locului ; pe lîngă asta, doctorul era ș-un om greoi, răsufliînd foc pe nări la orice oprire. Totuși, după ce-și astîmpăra bătăile inimii, precedea iarăși, cu învierșunare, «biruindu-și hoitul», după părerea călugărului, întocmai ca un drept credincios.

Curînd, doctorul Andru a putut cîntări în sine înțelepciunea monahului. Calea se făcea tot mai grea prin adîncimea bungetului. Răsufletul era de trebuință urcșului, nu mai putea fi cheltuit în cuvinte.

Îl înconjura o singurătate absolută. Și a fost într-un răstimp întuneric ca de funingine, după ce a asfințit luna. Atunci a aprins din urmă Alexa o fachie de cetină, ca să li se lumineze poteca înainte.

După o jumătate de ceas, fratele Alexa a coborât brațul înălțat și a călcat fuchia, stingând-o. Îndată s-au luminat ușor zărilor zilei, deasupra codrului, în depărtare.

Atuncea au făcut iarăși popas mai îndelung.

— Să mai rabzi domnia ta de sete, a zis monahul către străin. Până la Prelunci nu găsim izvor.

— Da de ce-o fi fiind așa de mîhnită și de singură pădurea?... se mira doctorul.

— Căci sălbătăciunile se sfiesc de apropierea omului și tac.

— Dar paserile, care slăvesc răsăritul soarelui?...

— Paserile își caută acuma hrană la cîmpie, a rîs monahul. Acuma e vremea cînd se coc pînile. Așa că s-au depărtat de sărăcia de sus.

— De șase ceasuri omul nostru așteaptă și n-aude nimic, a reluat doctorul; stă numai cu taina pe care o are încuiată în adîncul său.

— Să iertați, domnule doftor, a răspuns monahul: așteptarea și taina stau în acest sahastru de douăzeci și atîția ani.

Doctorul s-a îndreptat din șale și a ridicat cu energie fruntea. Înțelegînd, duhovnicul a pornit mai repede și, curînd, în lucirea trandafirilor a zorilor, s-au văzut plutind deasupra văilor, peste lăncile brazilor, burhaile de neguri.

S-a auzit sunînd izvorul, ca un clopoțel misterios.

— Ajungem! a rostit cu glas coborît de tulburare monahul.

Ciobanul cel tînăr, Irimie Dărfîndai, a pășit înainte.

Locul unde zăcea bolnavul se vedea pe tăpșan, aproape, în priveliștea curmăturii. De la un focușor fără lumină, se prelingea în sus, năzuind spre cerul curat ca vioreaua, o șfară dreaptă și subțire de fum. Un dulău sur s-a ridicat de lîngă tohoarca sub care-i era stăpînul,

zăpăind de două ori cu bucurie și cunoscînd pe unii din cei care veneau de devale. La glasul lui a răspuns și ciobanul de ajutor dintr-o rîpă : întâi părea departe, dar îndată a crescut în apropiere căciula-i mițoasă și cața înălțată. Obrazul lui tînăr și bălan fu o clipă atins de un fulger al luminii răsăritului.

— Cumu-i, Dumitre ? a întrebat cu glas mai mult șoptit Dărîndai.

Păstorașul a făcut un semn ușor de liniște, aplecînd cața.

Și-au întins fețele spre duhovnic. Doctorul observă că amîndoi aveau ochi mari albaștri ca cerul boltit deasupra.

Sihastrul sta cu fața în sus ; i se vedea numai obrazul bărbos, din tohoarca mițoasă. Din arcușul plezelor priveau larg deschiși ochii, avînd între sprîncene două cute adînci în unghi. Fruntea îi era înaltă și nouroasă.

Dărîndai se aplecase din genunchi spre acea mască neclintită și tristă.

— Mă auzi, frate Pavele ? a întrebat el.

Ochii s-au întors pe fața nemișcată spre partea feciorului.

— Am adus pe moș-duhovnicul.

S-a auzit răspunsul, distinct, însă trudit.

— Bine, Irimie, îți mulțămesc.

— A venit cu noi și doftorul...

Ochii s-au întors spre catapiteazma cerului ; sihastrului nu-i trebuia nici un ajutor de la lumea asta.

— Făceți-mi loc pe bolovanul acesta, lîngă omul meu, a îngînat cu glas moale Andru Macovei.

La acel îndemn blînd și la vorbele «omul meu», ochii negri s-au întors iarăși. Cînd găsiră pe străin, în ei luci un zîmbet slab.

— Nu-s înger, nu te teme, a șoptit doctorul Andru, desfăcînd în pripă gentușca și cufundîndu-se la căpătîiul

sihastrului. Mîna lui dreaptă alegea fără a le privi instrumentele de care avea nevoie în prima clipă a cercetării. Stînga i se furișă spre grumazul căzutului pipăind pînă sub comanac. Omul tresări, fără să geamă. Ferind în două părți tohoarca, aceeași mînă căută brațele și degetele. Păreau a fi în bună stare. Pipăi de la brîu în jos. Sihastrul gemu scurt, într-un cutremur adînc, iar dulăul mîrîi amenințător.

— Fii cuminte, Surule, porunci duhovnicul.

Animalul se potoli numaidecît.

Doctorul vărsă cîteva picături de cordial într-o linguriță de argint. Sihastrul le primi cu evlavie, ca pe o împărtășanie, și-și linse buzele.

— Mai dorești ?

— Mulțămesc, șopti sihastrul ; mai doresc.

Doctorul trecu duhovnicului ploscuța căptușită cu piele și lingurița. Monahul împlini fără greș gesturile pe care le observase la străin. În timp ce bolnavul își lingea a doua oară buzele, doctorul descoperi de mîneca largă a cămășii aspre de cînepă brațul dinspre partea sa și-și pregăti siringa. «Ce-o fi avînd acest vrăjitor în stecluța lui ? se întrebau cu uimire muntenii. Cît te-ai șterge la ochi, l-a înțepat pe sahastru, dîndu-i pesemne sînge nou, și sahastru nici n-a băgat de samă. Asemenea minune nu s-a mai văzut săvîrșindu-se în plaiurile noastre.»

După ce sculele doftoricești trecură înapoi în genrușcă, doctorul așeză pe tohoarcă mîna dreaptă a bolnavului căutîndu-i pulsul. Cei din jur așteptară un timp sentința ce avea să se rostească. Andru Macovei privea cu atenție mîna puternică de păstor, socotind pe ceasul său de buzunar accentele inimii.

Curgea puzderie de soare în poienele de la Izvorul Cerbului. Vijelia nopții trecuse ca un vis. Se auzeau

clopote de la vitele albe suite în poiana de deasupra. Răspundeau din vâlcea tălăncuțele oilor.

Doctorul avea în clipa aceea nădejde că sihastrul căzut se va ridica în picioare.

— Avut-ai vreo boală grea în viața dumnitale, părinte ?

— Nu. Afară de trînta ursului.

— Știu asta, eu vorbesc de altfel de boli.

— Altele n-am avut.

— Acuma mijlocul nu te doare ?

— Nu.

— Atunci numai picioarele ?

— Picioarele nu le mai simt ; acesta mi-i sfîrșitul. Părinte duhovnice Ionatan, vino de-mi primește mărturisirea.

— Ba mai poți aștepta, a zîmbit doctorul Andru. Te coborîm la vale și ți se vor drege fracturile.

Sihastrul s-a dus cu privirea în partea cealaltă, spre rîpă ; apoi a revenit, șoptind :

— S-ar putea asta ?

— Fii încredințat, a stăruit doctorul. Picioarele rupte pot fi reparate.

— Doctorii nu știu, suspină sihastrul, că nu mi-s rupte numai picioarele. Demult, mai întăi mi-a fost ruptă inima. De ce-aș mai trăi ?

După această primă frază a mărturisirii, se întinse ca o mîhnire pustie asupra aceluia loc încîntat.

Duhovnicul Ionatan se apropie ; ciobanii și fratele Alexa se retraseră spre izvor. Doctorul Andru se înălță în picioare, cu vădită nemulțămire. Ochii sihastrului luciră de-o rugămintă.

— Vrei să stau ?

— Da.

— Bine, stau, răspunse cu blîndetă Andru Macovei. Te sfătuiesc să vorbești puțin, ca să-ți păstrezi puterile.

— Mulțămescu-ți, doctore, pentru mila domniei tale. Răsufletul îi era alinat ; glasul slab, dar limpede.

Duhovnicul Ionatan îi puse palma pe frunte. Rănitul tăcea în lumina biruitoare a soarelui. Inchisese ochii.

— Ce ai de spus ? întrebă deodată monahul Ionatan.

— Doctorul spune că mă duce devale și-mi drege picioarele, șopti sihastrul. Cînd am fost pălit și oborît, avut-am spaimă mare, și te-am chemat, părinte.

— Da. Iaca, am venit.

— Acuma văd că s-ar mai putea întîrzia povestea.

— Care poveste ?

Sihastrul nu răspunse.

Doctorul Andru făcu doi pași îndărăt. Dar ochii celui căzut îl opriră ; iar părintele Ionatan întrebă cu o supărare ce i se păru omului străin ciudată :

— Săvîrșit-ai vărsare de sînge ?

Rănitul făcu semn de împotrivire cu capul :

— Nu.

— Ai stat la închisoare ?

— Da.

— Pentru care pricină ?

— Din pricina răutății oamenilor și a judecătorilor nedrepti.

— Ai fugit ?

— Da. M-am depărtat de sălașul rău-făcătorilor. Ș-am trăit atîția ani, hrănindu-mă cu mînie. Sînt plin și-acum ca o bute de otravă.

— Domnul-Dumnezeul nostru poruncește să uităm și să iertăm pe dușmanii și asupritorii noștri, rosti cu glas de muștrare părintele Ionatan.

Sihastrul închise ochii. După puține vreme îi deschise.

— Nu pot ! șopti el răgușit.

Doctorul Andru își apăsă palma pe umărul duhovnicului.

— Destul ! rosti el cu hotărîre. Să lăsăm pe mînios și pe nefericit să se aline. Ne-om odihni un ceas ; apoi îl coborîm devale. În puține săptămîni, după ce îl încredințez meșterului de picioare de la spitalul pe care îl știi, îți va veni cuvioșiei tale la spovedanie un om sănătos.

Sihastrul ascultase atent. Închisese ochii și se despărțise de duhovnic. Cînd auzi de întoarcerea la spovedanie, zîmbi.

Andru Macovei își făcea socoteală că acel singuratic, deși părea că stă subt ascultarea straiului pe care îl purta, totuși nu avea în el iluzia fundamentală a creștinismului. Acel sihastru ținea mai mult de preoții păgîni ai unui trecut îndepărtat.

III

Înainte de a purcede la deal, către Izvorul Cerbului, duhovnicul Ionatan repezise un om dintre cositori către egumenul Glicherie, înștiințîndu-l de prăbușirea sihastrului și cerîndu-i să trimeată ajutor doi oameni de la schit. Acei doi au și sosit către prînzisor.

Erau doi moșnegi cerniți, mai mici decît măsura obișnuită a bărbaților. Sămănau la chip, fiind frați din nașterea lor lumească. De și ajungeau vîrsta de cincizeci de ani, pletele și bărbile le erau ca pana de corb și din stuhăria asta neagră scînteiau albușul ochilor și dinții ; iar cu nasurile ascuțite împungeau cînd în dreapta, cînd în stînga, cînd înainte, grăind cu mare hărnicie, însă încet, c-un fel de taină.

Întăi și întăi, au arătat doftorului isprăvile lor cele din urmă, scoțînd de printre merindea trăistilor niște iconițe cît palma, dăltuite în lemn de chiparos : răstignirea cu toate semnele ei și sfîntul Gheorghie biruitorul balaurului. Biruitorul balaurului, mai ales, scrijelat cu acul, părea deosebit de vesel și le sămăna la nas acelor meșteri, încît doctorul Macovei s-a bucurat de așa descoperire și a poftit s-o dobîndească pentru colecția sa artistică. Îndată cei doi sculptori au intrat în mare sfat, căutînd să deslege taina prin care s-ar putea face două iconițe din una, căci sfîntul Gheorghie acel de față era plătit de Anatolie Capră, neguțător de la Roman.

— Să vă facem și dumneavoastră un sfîntu Gheorghie, a propus părintele Cozma ; dăltuitul nu durează decît opt săptămîni.

— Eu aș zice, a răspuns doctorul, să-mi dați mie acuma pe sfîntu de față ; iar cel pe care îl veți scoate peste opt săptămîni să fie al neguțătorului.

— Știi, părinte Cozma, s-a mirat monahul al doilea, cu numele Dămian, că s-ar putea și așa. Cît mai întîrzie dumnealui aici, să zicem un ceas, mai tai cei doi colți care trebuiesc balaurului și-l slobozim pe marele mucenic să se ducă la București.

— Ba la Iași, se împotrivi doctorul.

— Fie și la Iași. Să fiți sănătos și să mai adăogiți la prețul pe care vi l-am spus încă o «bumașcă» de o sută.

— Bine, a primit doctorul Andru.

Sculptorii și-au rînjit dinții cu voie-bună și au bătut palma cu cumpărătorul, după obiceiul negoțului.

Se putea ceti lesne pe obrazul doctorului mulțămirea de a-și fi făcut sie-însuși un dar.

Însă duhovnicul era nemulțămît.

— Ia uitați-vă, bombănea el, pe cine-mi trimete ajutor prea cuviosul Glicherie. Pe menahii cei mai slăbănogi și mai vorbareți. De brațele cele vîrtoase ale sfîntului schit are nevoie pentru treburi. Aceștia pe care mi-i trimete nu-i putem folosi la nimica. Iaca, s-au și așezat sub mesteacănul cel bătrîn și și-au scos niște fleacuri de dăltițe, pe care un om în putere ca mine nici nu le poate ținea între degete.

Doctorul Andru Macovei zîmbea mulțămît nu numai de neguțătoria lui nevinovată ci și de izbînda ce avusese ca medic.

Cu stăruință și treptat, descoperise și cercetase partea de la brîu în jos a sihastrului Pavăl. Găsise o fractură la piciorul stîng și o plesnitură la cel drept; loviturile puternice la cap și coaste ale prăbușirii nu înfățișau vreo primejdie deosebită. Așa că îndepărtase cu săpun și apă necurățeniile și chiagurile de sînge. După rînduiala vracilor vechi, consolidarea picioarelor vătămăte n-o putea face decît cu lopățele, adică vergele de șindrilă fixate deasupra pansamentului.

S-a rugat de feciorul cel bălan :

— Irimie Dărîndai, mi-ar face trebuință niște capete de draniță, ca să întăresc de jur împrejur fluierele picioarelor vătămăte.

— Înțeleg, domnule doftor; dar dranița ce vă face trebuință nu s-ar găsi decît cale de o zi, într-un ponor, unde au lucrat niște meșteri drănițari în trecuta vară. După cît înțeleg, lucrarea dumneavoastră nu poate suferi întîrziere. Și mă gîndesc dacă n-ar fi bine să aduc niște scoarță de mesteacăn. M-aș pricepe eu cum s-o aleg și cum s-o despoi.

Doctorul Andru își zbătu pleoapele cătră acel copil sălbatic, privindu-l cu surprindere.

— Bine, Dărîndai; adă-mi scoarță de mesteacăn.

Căutînd într-o vâlcică mesteceni drepti și croind cu o custură ageră bucățile pe care le socotea mai curate și mai potrivite, feciorul cînta, cu inima bucuroasă că să-vîrșește un bine ; glasul lui încă neîmplinit avea cînd tonuri subțiri, cînd înmlădieri bărbătești.

— Brava, Dărîndai, se bucură doctorul primind scoarțele. N-ar fi rău să te cobori în vale la învățătură, să deprinzi meșteșug doftoricesc și să te faci un chirurg.

— Domnule doftor, nu m-aș prinde la o treabă așa de năsilnică. Pîna s-ajung eu *ciuruc*, îmi iese părul prin comanac.

Rîdea, cu dinți ca omătul.

— Mai degrabă aș pofti să mă prefac într-o pasere măiastră, așa cum am văzut-o în vis. Părea mai mare decît un cuc și-avea penele ca foițele de răsură.

— Trandafirii ?

— Ca focul, domnule doftor. Vreau să vă mai spun ceva.

— Spune, Irimie.

— Eu socot, domnule doftor, că părintele duhovnic Ionatan nu s-a supărat cu dreptate împotriva egumenului nostru, cum că ne-a trimes ajutor pe părinții cei mărunței, care vînd pe sfîntu Gheorghe. Cînd om duce în pârîngă pe sahastru, apoi Alexa umblă înainte în partea văii, iar în partea piscului numai călugărașii aceștia-s potriviți ca să ție cumpănă dreaptă.

Doctorul Andru a clipit iar spre Dărîndai, clătînd din cap ; apoi s-a întors spre bolnavul său, sfîrșindu-și cu bine lucrarea.

Sihastrul suferise cu răbdare toate. I se încruntaseră sprîncenele și măcina icnituri în măsele. Apoi i se bronbonise de sudoare fruntea. După o a treia injecție, îi venise un răstimp de liniște și o aromeală de somn.

Doctorul se liniștise și el. Îngrijorările începutului i se domoliseră. De și cu greutate, omul putea fi transportat devale. I se lumină fața de zîmbet gîndindu-se la observația pe care o făcuse fratele Dărîndai cu privire la cei doi călugări pitici.

De devale, bolnavul putea fi transportat c-un vehicul pe arcuri la cel mai apropiat spital. Îl va însoți pînă acolo, ca să-l instaleze în condițiile cele mai bune.

S-a depărtat de lîngă sihastru și s-a închinat la Izvorul Cerbului, bînd, ca muntenii care-l întovărășeau, apă «ca spirtul», de-a dreptul din jghiabul de brad. Și-a răcorit fața plecînd-o la bătaia izvorului și duhovnicul Ionatan l-a călăuzit și l-a așezat la un loc potrivit de hodină, pe mușchi moale așternîndu-i pocladă. A dormit adînc aproape două ceasuri, pînă ce a săgetat soarele cu putere în acel umbrar. Atunci s-a sculat și a văzut că Alexa cu Dărîndai și feciorul de la Prelunci isprăveau patul pentru «ștransport», din vergi mlădioase căptușite cu cetină și întărite pe margini cu trunchișori de brădui. Căpitenia acelei lucrări era Alexa. Tot din gluga lui afundă scosese bărdiță și sfredel. Măsura cu palma și șchioapa și se ferea într-o lature ochind pieziș liniile drepte. Dărîndai stătea cuviincios sub ascultarea meșterului.

După ce s-au sfîrșit toate acestea, duhovnicul s-a sculat în picioare, scuturîndu-și măturoiul bărbii și a poruncit celor doi monahi Cozma și Dămian să ia pe samă unul oile și altul vitele albe; să călăuzească bine și să apere avutul sfintei mănăstiri.

«Iată că-i mai bună socotința duhovnicului cu acești călugărași decît a lui Dărîndai», se gîdea doctorul Andru.

— Alexa și Dărîndai, urma a porunci duhovnicul, merg devale, ca să ducă pe sahastru. Poclăzile pe care

le-au adus cuviosii Cozma și Dămian or fi așezate pe pătișor, deasupra cetinii, ca să-i fie moale beteagului. Gustați puține merinde din traiste, înghițiți câte un gât bun de apă și gata ! De-acu purcedem !

A mai fost oleacă de năcaz.

Suru, ca și ceilalți doi dulăi, își primise de la oameni partea de prânzișor. Tovarășii lui se trăséseseră apoi la treaba ce o aveau rînduită. Dar Suru nu slăbea din ochi pe stăpînul său, pe care îl slujea de opt ani. Pe ploaie, în sloată, pe vreme frumoasă ori posomorîtă, pururi fuseseră alături. Acuma stăpînu-său zace pe spate, sub negura mîhnirii ; nici îl chiamă, nici îl mîngîie, nici îi grăiește. Îi știe toate semnele și înțelege toate poruncile. Din ce pricină acei oameni cerniți îl poartă pe brațe și-l așază pe patul de cetină, deasupra poclăzilor ?

Cu limba atîrnînd, Suru își gîfîie supărarea și privește cu agerime. Ochii sihastrului dintrodată au fulgerat asupra-i cu milă.

Numaidecît dulăul s-a apropiat cu supunere, atîngîndu-i cu botul umed și rece mîna ce atîrna moale deasupra poclăzilor. Degetele acelei mîni i-au mîngîiat ochii castanii.

Duhovnicul a poruncit cu glas scăzut :

— Ai grijă, Dărîndai, de cîne : să fie poprit aicea sus.

Mîna bolnavului a tresărit ; pleoapele i s-au închis, ca să nu se vadă în globii ochilor apa neagră a supărării.

Irimie Dărîndai s-a apropiat și a cuprins pe Suru de grumaz. Alexa a desfăcut de pe sine o curălușă. Potrivind-o în degetele-i ca de vreascuri, se lăsa pieziș spre cîne.

Suru a hămăit scurt ; c-o mișcare șerpuită s-a eliberat de strînsoarea ciobanului, a făcut cîteva copce și

s-a așezat pe coadă, cu limba atârând, ațîțat și atent, să vadă ce se mai întîmplă.

— De ce i-ai dat drumu, bre Dărîndai? a răcnit Alexa. Repede-te și-l înșfacă mai bine; vin și eu să-i potrivesc curălușa.

— Dar nu i-am dat eu drumul! S-a smuncit și l-am scăpat. Află dumneata, frate Alexa, că el înțelege ce grăim noi și-și ia măsurile. Cînele acesta e viclean ca un farmazon.

Duhovnicul a poruncit :

— Lăsați vorba; apucă-l iar, bre Irimie, și-l ține strîns.

Dărîndai a mai făcut două încercări; cînele sălta numaidecît îndărăt și iar se așeza pe ciotul lui de coadă, așteptînd și observînd.

— Nu-i chip, a mărturisit Dărîndai, răstignindu-și brațele în laturi.

Duhovnicului i-a fulgerat prin mînte alt plan :

— Să-i dăm ocol aproape și să năvălim cu toții odată asupra lui. Pe om cunoscut nu îndrăznește a pune colțul.

Monahii și frații au împresurat cu repeziciune pe Suru. Dar Suru i-a înțeles numaidecît și, azvîrlindu-se într-o goană aprigă, s-a mistuit în pădure.

Duhovnicul s-a scărpinat cu ghiara sub comanac :

— Mare poznă, oameni buni, a răcnit el. Ce facem noi, acum? Apoi n-avem ce face, decît să pornim așa în coboriș. Poate l-om ademini pe cale, și l-om trimete după aceea aicea îndărăt.

Monahii Dămian și Cozma au rămas la vite și la oi, întristați că se despart de sfîntul lor Gheorghe. Au poftit să-l mai vadă o dată în palma doftorului; după aceea s-au tras mai la o parte, barbă neagră lîngă barbă neagră,

tăinuind unde și cum să ascundă banii vânzării, pe care îi primiseră de la doftor.

Alexa se mira în șoaptă către Dărîndai :

— Văzut-ai ce motoașcă de hîrtii a scos doftorul de la subsuoară ? Nici nu-i pasă !

— Dar de ce să-i pese, frate Alexa ? a întreat viclean ciobănașul.

— Dă, știu eu ? i le poate lua careva. Îl văd fără nici o apărare.

— Cum fără apărare, frate Alexa ? N-ai băgat de samă ce pușcuță de steclă are ?

— Oare, bre omule ?

— Cînd te-a împrășca cu una de-acelea, apoi îți ia ochii și te prăvale de pe picioare. Dacă-i ești cu priință te lasă-n pace ; cum vede că te holbezi urît, — gata !

— Nu mai spune, măi Dărîndai ! Parcă n-aș crede ; da' fiind om de treabă și milostiv, i se cuvine să aibă asemenea putere asupra răilor.

Coborîșul s-a săvîrșit cu mare grijă, Alexa stăpînind înainte în partea văii căpătăile patului de cetină pe umerii săi, iar Dărîndai ținînd de partea astălaltă, cu brațele lăsate în lungul trupului, ca să păstreze cumpănă dreaptă. Le-a fost mai anevoie în prăvălișul priporului ; dar după ce au scăpat de prag și s-au răcorit cu apă de la șipotei, și s-a schimbat duhovnicul în locul lui Dărîndai, au cunoscut că pot grăbi. Doctorul Andru abia se ținea de ceilalți ; își descoperise fruntea și întrebuița des o batistă mare albă, ca să abată pîraiele sudorilor.

Într-un popas scurt, cînd a trecut iar Dărîndai la targă, o ghionoaie a bătut toaca într-o scorbura de fag bătrîn. Da' așa de mîndru suna și bîrția, ca un cîntec, încît clericii au ascultat-o îndelung, zîmbind cu ochii duși, iar Alexa și-a făcut semnul crucii. Pe furiș și pentru sine : ca să nu-i slăbească puterile.

Ghionoaiia a conținut prigoana ei după viermii putregaiului, apoi și-a luat zborul, neagră, cu pată roșie, în zvicnituri, de parcă ar fi cumpănit-o din înălțime un fir elastic. În locul unde s-a mistuit ea, lângă un smeu-riș, a apărut capul lui Suru, priveghind neclintit către targa de cetină.

Alexa dădu chiot :

— Uu ! măi ! iote Suru !

Suru s-a retras după ce-și luase înștiințările.

— Trebuia să-l leși să se apropie, l-a muștrat duhovnicul Ionatan pe fratele Alexa ; poate îl prindeam.

— Îl duceam eu la Grohotiș, a rîs Irimie Dărîndai, și rămîneai numai cuvioșia ta, părinte Ionatan, ajutor la coboriș.

— Dați-i pace ! i-a îmblînzit doctorul ; el își priveghează stăpînul.

— Așa-i, a încuviințat Alexa, uimindu-se ca de o nouătate.

Cînd au trecut pe lângă un grup de mesteceni și argintul luminii a sporit, doctorul Macovei a putut observa spasmuri de suferință pe obrazul sihastrului.

A oprit targa. L-a întrebat ce-l doare.

Sihastrul n-a răspuns, încruntat. I se zbătea globii ochilor sub pleoapele închise.

Alexa a trecut la datoria lui, înșfăcînd targa. Doctorul l-a oprit, ridicînd palma în semn de împotrivire. El s-a suspus numaidecît, surpîndu-și trupul mare la hodina neașteptată, chiar în locul unde se afla, între o spinărie și un tufiș de boz.

Duhovnicul și Dărîndai s-au lăsat pe vine și au rămas ca niște momîi. Doctorul s-a sprijinit cu spatele într-un molid.

Prăvălișul poieniței aștepta parcă ceva. Cum sta cu fruntea înclinată într-o parte, de pe targă sihastrul a

deschis deodată ochii ațintindu-i în apropiere, la șase pași, asupra unui moșiroi de furnici, clădit pe o rădăcină putredă de fag. Apăruse brusc la acel moșiroi o cloșcuță ieruncă, ce-și îndemna pușorii la ospăț. Urechea ageră a bolnavului descoperise cloncănitul ei ușurel. O priveau acum și doctorul, și duhovnicul, și Dărîndai, fără a sufla. Alexa s-a fosit, scărpinându-se după grumaz. Imaginea delicată a dispărut, furată de umbră. Ochii adormiți ai uriașului n-o înregistraseră. Dar în lumină, deasupra poienitei, a slobozit chemare un șoimut, și zborul lui a scris un ocol spre vârfulurile brazilor.

Alexa l-a urmărit cu gura căscată, clătindu-și fruntea.

— Va fi fiind pe-aici vreo găinușă, a fost el de părere ; și a repezit un șuier de amenințare, adresînd apoi paserii de pradă o sudalmă amestecată cu mamă și dumnezei.

Printre aceste peripeții de basm, doctorul și-a adus cu bine bolnavul pînă la poienile de jos, unde l-au întîmpinat fîșit de coase în ierburile înflorite și țipetele de cute pe oțel.

Profesorul Iancu Zarandi l-a primit pe prietinel său cu obrazul scrijelat de nemulțămiri.

— N-ai dormit bine ? s-a interesat Macovei, cu bunătațe, privindu-l țintă.

— Cum s-ar fi putut să dorm, dragă doctore, cînd te știam singur, sus, în cine știe ce năcazuri. Într-o vreme mi-a părut rău că nu te-am însoțit. Spre zori m-am gîndit să-ți trimet totuși pe Miclăuș. Însă era prea tîrziu. După aceea am trecut prin altă grijă, văzînd că întîrzii. Cel puțin expediția dumnitale romantică a adus vreun folos ?

Doctorul cercă să-l liniștească :

— Era vorba de un om în primejdie de moarte.

Filologul clătină dezamăgit din cap :

— După înfățișarea cortegiului, înțeleg că eroismul dumnitale a fost inutil.

Doctorul Andru privi c-un zîmbet obosit în urmă. Cei care coborîseră targa se opriseră la marginea fînațului, lăsîndu-se pe pologuri de iarbă, frînți de trudă. Cositorii își conteniseră lucrul și se apropiau cu coasele lucind, c-o înfățișare respectuoasă și solemnă.

Suru, încă nevăzut, slobozi un chelălăit lung de jale.

Doctorul avu și el o clipă mîhnirea profesorului. Îndată își scutură fruntea, împotrivindu-se :

— Nu e adevărat ; l-am coborît viu ; se va însănătoși !

Zarandi îi cuprinse mîna c-un zîmbet pe obrazu-i brăzdat :

— Tovarășe dragă, n-ai idee cît mă bucur. După ceasuri de insomnie, am coborît pînă la Olaru. M-am informat de spital. Nu e departe, dar va trebui un vehicul pentru transportul bolnavului dumnitale. M-am ciorovăit cu egumenul ; e un tip remarcabil, care ar vrea să-și vadă slujitorul vindecat, dar cîrnește din nas cînd aude de spital. După aceea, am suit iar aici ; nu e nici jumătate de ceas de cînd am ajuns. Într-adevăr, după atîta trudă să ne aflăm amîndoi în fața unui leș al unui oarecare «sahastru», ar fi fost culmea... Carpaților.

Doctorul prețui puțin acest vechi joc de cuvinte al profesorului. Nici nu zîmbi.

— Te încredințez, tovarășe Zarandi, că «sahastrul» meu nu e un oarecare...

— Cred ; observ că ți l-ai însușit. Să-l vezi însă pe celălalt. Glicherie Cotea e vrednic să fie subiect unui pictor, ori unui scriitor.

Andru Macovei binevoi a rîde împăciuitor. Se lăsă și el pe pologul de iarbă.

Într-o clipă îl învălui o somnie plăcută. Pe când cobora pe o potecă umbroasă, către miresmele dulci ale unui ponor oblu, îl trezi răcnetul fratelui Alexa :

— Uu ! măi ! iote Suru !

IV

Cînd targa, cu bolnavul și profesorii, a ajuns la Schitu-Olarului, s-a auzit bătînd toaca, apoi a sunat cătră ponoarele de sus un clopot, cu mlădieri grave.

Satul se desfășura departe, pe o culme trăgănată.

Chinovia monahilor sta rezemată de o colină, pe care se întindea o livadă de meri și peri, apărată înspre miazănoapte de nuci uriași. Împrejmuirea livezii în trei părți era alcătuită dintr-un gard înalt de nuiele streșinit cu spini. Laturea a patra a livezii o făcea zidul nordic al incintei schitului. Se furișa în acest zid o porțiță scundă de fier, spre livadă. Intrarea cea mare în cetățuie se boltea sub turnul clopotniței, în zidul de miazăzi. Prin poarta aceea pătrunseră oamenii, cu targa, așezînd-o la umbra zidului, lîngă cerdacul trapezei.

Doctorul Andru fu plăcut surprins de profilul bisericuței bizantine, în dreapta incintei, spre răsărit. În stînga porții cunosc arhondaricul : cîteva chilii cu cerdac și stîlpi încununați cu iederă. Sub zidul din dreapta intrării, trapeza ; deasupra trapezei, egumenia și cîteva chilii de monahi.

Din cerdacul egumeniei coborî cu grabă pe trepte de lemn un monah în rasă neagră destul de veche, sub care se puteau desluși straie albe țărănești. Avea o pleșuvie pîină în creștet și obraji rumeni rotunziți în dauna bărbii sărăcăcioase. Picioarele i se vedeau goale, în iminei. Se

ploconi cuviincios, cu mâinile încrucișate pe piept. Doctorul Andru îl privea cu surprindere.

— Mă recomand protosinghel Cotea, zise călugărul, întorcînd o clipă privirile spre targă. Glicherie Cotea. Aș vrea să cunosc, domnule doctor, dacă omul nostru s-a întors la viață.

— După cît se vede, da, răspuse doctorul ; dar are nevoie de îngrijire în spitalul de la Slătiori.

— Numaidecît ?

— Fără îndoială, părinte Glicherie.

— Și oare sta-va mult la spital ?

— Pînă ce s-a face sănătos.

Egumenul își frecă ceafa cu mîna stîngă, fără a părea mulțămît de răspuns.

— Atunci aș îndrăzni să vă întreb, domnule doctor, cum rămînem noi fără priveghere la vitele de sus ?

— Eu te-aș sfătui, cuvioase părinte, să trimeti acolo alt om.

— Da, domnule doctor, înțeleg ; dar slujitorii ceilalți îmi fac trebuință aicea, la grădina de legumuri, la livadă, la prisacă, la fîn și la cîte altele. Atunci cum fac ?

— Asta nu pot ști eu, părinte Glicherie, observă cu trudă și nerăbdare Andru Macovei.

Se amestecă, tăios, Iancu Zarandi.

— Te va lumina preacurata Fecioară, părinte egumen.

— Așa-așa, oftă umil egumenul, privind pieziș pe excursioniști. Acu mai am și alta, domnilor profesori și doctori. După legea întru care mărturisim, datori sîntem a întîmpina nu numai cu vorbe pe străinii călători. Dar cu ce alta am putea sta înaintea dumilorvoastră ? Sărmani sîntem, c-abia ne putem tîrî zilele de la o zi la alta. Vacile sterpe se află în munte, iar cu vițel n-avem decît două și de-abia ajunge laptele pentru sufletele unor

monahi sărmani. Oile, de asemenea, sus. Anul trecut nu s-a făcut decât prea puțin grâu și ne lipsește făina. Rodul livezii încă nu-i pîrguit. Putem oare sta înaintea unor profesori cu buruieni? ori cu rădăcini cu care se hrănesc sălbătăciunile? Nici alune, nici nuci nu ne-au mai rămas de năvala guzgănăriei în ceea toamnă, cu care guzgănărie ne-am războit trei săptămîni, — pînă ce a pribegit pe o rîpă, apucînd pîrtia pe unde s-au dus cîndva — la anul 44 — oștenii străini care stăteau asupra țării.

Iancu Zarandi îl popri iar pe cuvios :

— De hrana noastră nu te îngriji, părinte Glicherie.

— Însă, domnilor, omul nu poate dura și trudit și flămînd.

— Va mai fi avînd ceva în raniță Ghiță Miclăuș al nostru.

— Da-da, l-am văzut ; pare barbat vrednic.

— Și, după aceea, trimetînd pe cineva la Slătiori ca să ne vie camioneta de care vorbea părintele duhovnic, care ne face trebuință ca să fie transportat acolo bolnavul, și-a închipui medicul de-acolo că avem și noi nevoie de unele și de altele ; și ne-a trimete.

— Aha-aha ! iaca, asta-i bine, se bucură egumenul. Numai nu știu cum om face, că n-avem pe cine trimete la Slătiori. Pe lîngă asta căruța-i descălțată și caii-s la păscut.

Irimie Dărîndai a răsărit în stînga sfîntiei sale.

— M-oi duce eu, părinte Glicherie ; tocmai bine se potrivește că sahastrul nostru a ațipit și doarme.

— Tu, bre Irimie ? se miră subțire monahul ; nu știu ce pricepere vei fi avînd. Și tu n-ai aicea nici o treabă ?

— Altă treabă acuma n-am, părinte egumen, decât să slujesc pe starețul meu.

— Ești cam îndrăzneț, bre Dărîndai ; dar bag de samă că părintele Ionatan îmi face potrivit semn că-i bine cum spui. Așa că s-ar putea.

— S-ar putea, părinte Glicherie, și pentru că eu nu sînt închinat sfîntului schit. Și fiind liber, m-oi duce ca să vestesc pe tovarășul Sandu, directorul spitalului de la Slătiori, făcînd un bine și sahastrului și domnilor profesori.

— Te pricepi tu la una ca asta ? Ai cal și căruță ? ori macar harmasar cu frîu ?

— N-am cal, n-am căruță, părinte Glicherie ; dar știu eu de la sahastru că nu este alergător mai bun, decît lupul flămînd ; iar eu n-am pus în gură, de ieri, decît apă. Așa că, pornind în clipă, o iau de-a dreptul spre Olăreni pe după zidul mănăstirii ; sui priporul, cobor în rîpă și după aceea de-a dreptul pe culme. Intru la noi acasă și cotrobăiesc în tainița unde mămuca îmi pune pită, mere și brînză, ca să le găsesc cînd îi dusă la treabă ; ș-o pornesc la Slătiori, oprindu-mă numai de două ori la șipote, ca să-mi astîmpăr arșița. Într-un ceas sînt acolo : nu te mira cuvioșia ta, căci mă duc ca un buiestraș de cei buni și fac opt kilometri într-un ceas, — pe lîngă jumătatea de ceas care-mi trebuie ca s-ajung în sat.

Ionatan duhovnicul făcu din barbă semn cătră Dărîndai :

— Nu mai sta pe loc, Irimie ; du-te și dă de știre. Adă și domnilor profesori ce le trebuie. Pîn-atunci om găsi și noi cîte ceva din sărăcia noastră ; iar masul dumnealor va fi la noi ; avem odăi bune la arhondaric și așternut curat.

— Du-te, Dărîndai, porunci părintele Glicherie ; și vezi dac-or da cei de la spital și vin, cum se și cuvine

unor asemenea doctori și profesori, apoi s-adaoge și schitului ; pentru împărtașanii.

Dărîndai nu mai era în locul unde stătuse. Pornise fugind în pas de cursă, ocolind adunarea cătră bolta intrării și azvîrlind în urmă-i picioarele-i sprintene ca un campion.

Deodată, în priveliște, apăru pe neașteptate Suru, amirosind pe pămînt urma feciorului. Într-o clipă n-a mai fost.

Alexa dădu năvală spre cuviosul Glicherie, din locul unde stătuse priveghind patul bolnavului. Răcni cu mare tulburare :

— Suru, măi ! ațineți ! prindeți !

— Ce-i, bre Alexa ? se miră egumenul.

— Prea cuvioase, văd că Suru nostru s-a zvîrlit după Dărîndai ; scapă iar și-l prăpădim.

— Cum se poate una ca asta ? tresări ascuțit părintele Glicherie. Cum să prăpădim noi proprietatea noastră ? Cînele ista are preț de o vacă.

Părintele Ionatan duhovnicul îl probozi pe egumen, ridicînd și el glasul :

— Potoliți-vă, oameni buni, că treziți pe sahastru.

— Iaca ne potolim, iaca ne potolim, încuviință prea cuviosul Glicherie. Ș-om pofti pe cinstiți oaspeții noștri să suie în cerdac la arhondaric. Iar Alexa să păzească targa. Și părintele Anagnost să nu mai bată toaca, și să nu mai tragă clopotele. Să vie după mine să-i dau o cupă de miere. Și să se repeadă la izvorul cel rece s-aducă un cofăel de apă ; și să-i dau două pahare de cristal și tablă și s-aducă domnilor profesori și doctori mierea.

Excursioniștii rămaseră o clipă singuri, în tihna plină de soare a cetățuiei mănăstirești. Zidul clopotniței și cerdacurile cu rouruscă țineau umbră liniștii.

Zarandi mormăi cătră tovarășul său :

— Acest Glicherie e monah, cum sînt eu mitropolitul Veniamin. A găsit mijlocul să-și realizeze aici visul de chiabur.

— Se poate, răspunse doctorul Andru. Nu-l osîndi însă decît pentru pacatul vicleniei. Încolo — care țaran trudit, năcăjit, flămînd, sub biciul corvezilor și în robie fără nădejde, ar fi fost vinovat că și-a cătat scăpare la Schitu-Olarului ori aiurea ?

— Ai dreptate, tovarășe Andru, suspină Iancu Zarandi ; apasă încă asupra acestui pămînt povara trecutului.

— Să vedem ce face sihastrul, prietine Zarandi.

Doctorul adăogi, pe cînd se mișcau spre targa rănitului :

— Priveliștea de aici îmi aduce aminte de alte locuri la fel din munte, unde mă duceam cu bătrînii mei, ca să vizităm monahii ori monahi, rude ale noastre, adăpostite la bătrîneță în asemenea retrageri.

Targa era ridicată de la pămînt pe două scaune aduse de la trapeză. De pe un scăunel scund de-alături, fratele Alexa le făcu semn cu mîna că bolnavul e liniștit, și închise ochii plecîndu-și tîmpla pe palma dreaptă, semn că omul său hodinește.

Dar cum ajunseră deasupra omului, ieșenii fură fulgerați de ochii lui tragici. Obrazul palid, însă, îi era luminat de zîmbet.

— Te simți liniștit ? întrebă în șoaptă doctorul, plecîndu-se asupra patului de cetină.

Bolnavul încuviință închizînd pleoapele.

— Eu nu mă clintesc de aicea, dădu încredințare fratele Alexa. Domniile voastre suiți-vă la arhondărie : veți fi fiind trudiți.

Pe cînd profesorul și doctorul suiau treptele spre cerdac, din pajiștea curată a ogrăzii schitului se înalță un cîntec de cucoș, salutîndu-i.

Răspunseră numaidecît, cu ascuțime de fierăstrău, două picheri :

— Pacat ! pacat ! pacat !

Cînd ajunseră sus, ieșenii se priviră zîmbind. Cerdacul avea umbră plăcută de la draperiile de rouruscă. Pe canapele poclăzi moi. Pe părății văruiți proaspăt, cîteva icoane vechi, încununate cu flori uscate de albăstrele. Acel ungher era o rămășiță a tihnei boiernașilor de țară de acum o sută de ani.

Făgăduința mierei și a apei în pahare de cristal întîrzia ca orice făgăduință. La acel ceas de dinaintea amiezii, cetatea schitului sta pustie, sub biruința soarelui de iulie.

Profesorul și doctorul se așezară cu nevinovăție pe canapelele moi. Întâi adormi doctorul Andru, răsturnîndu-se ușor pe partea stîngă a trupului, cu fața spre părăte, scufundîndu-se pe teluri spre o împărăție necunoscută. Îndată simți îndemnul aceleiași călătorii și filologul, căutînd, cîteva clipe, cea mai potrivită poziție. O găsi tot cu fața spre părăte, unde luceau foițele florilor albastre.

După un sfert de ceas, apăru cu sfială în capul scării un călugăr ascetic, slab, cu șuvițe cărunte scăpătîndu-i de sub comanac, cu barba neagră învăluită amenințător. Ochii însă îi erau blînzi, privind nedeslușit în gol, spre colțul cerdacului, pe cînd o ureche întoarsă asculta cu atenție respirațiile regulate ale oaspeților. Se mișcă, depunînd pe masă tablaua, cu cană de sticlă brumată de răceala apei, cu pahare de cleștar și c-o cupă de miere dintr-un material mai modest — o scăfiță simplă de

lemn. Ridicînd mîna dreaptă cu degete negre, călugărul blagoslovi mila somnului acelor străini.

Sunetul ușor și lin numai de o clipă al paharelor ciocnite ajunse totuși în fundul prăpastiei de întuneric unde se găseau ieșenii, vibrînd în creștere cu un gong al judecătii celei din veacul de apoi. Doctorul și filologul plutiră spre viață, deschiseră ochii, se ridicară în capul oaselor și priviră cu uimire apariția înfricoșată a monahului, amețiți de somnul profund și neînțelegînd ce se petrece.

— Am adus apă de la izvor și miere de la prisacă, s-a ploconit monahul. Glasul lui nu cuprindea nici un fel de amenințare.

— Unde sîntem ? întrebă doctorul Andru.

— La noi, la schit. V-ați hodinit o țîră. Mult n-aveți a aștepta ; în două ceasuri vine căruța albastră de la Slătiori. Cît gustați din miere, eu v-aduc ș-o leacă de pîne, cu ouă fierte și brînză ; pînea neagră, brînză cam iute, ca la niște pustiiți ce ne aflăm.

Monahul s-a retras și s-a întors ca o umbră. A pus pe masă gustarea. A rămas după asta în apropierea mesei privind în altă parte ca să nu supere pe acei oaspeți din lume.

După un răstimp, doctorul Andru a început a-l ispiti :

— Cum te chiamă, părinte ?

— Anagnost, domnule ; păcătos monah.

— Ești de-aici, din munte ?

— Da. Am înțeles că domniile voastre veniți de la Iași. Apoi pînă acolo-i departe. N-ați putut avea nici o știre de isprăvile mele.

Doctorul și profesorul ridicară amîndoi odată capetele, ațintindu-l.

El le zîmbi.

— Doi bărbați, urmă el, au avut faimă în părțile noastre ; Ștefan-vodă și Anagnost monahul. Cel dintâi pentru fapte mari ; iar al doilea pentru răutăți și ticăloșii. Nu zîmbiți ; nu sînt ce credeți domniile voastre ; am minte mai multă decît îmi trebuie. Ați binevoit a-mi pune întrebare ; eu vă dau lămurire, pe scurt. Demonul răutăților a vrut să mă supuie pierzării. Așa că, după ce mi-am luat metanie de călugăr, m-a îndemnat popa din sat de la Olaru să cumpăr un bilet de lotărie ; și cu acel bilet am cîștigat cincizeci de mii de lei. M-am dus la Piatra, am luat banii, — și ce puteam eu face cu acel cîștig, avînd puțină minte ? Un an de zile am băut cu unii și cu alții de mi s-a dus vestea în tot muntele, și eu m-am semețit întru deșertăciunea faptelor mele. Așa că Anagnost, — a rămas sărman și prost. Și s-a judecat el singur pe sine, arzîndu-și inima cu fierul cel roș al pocăinții. A lepădat paharul, a stupit asupra lui îngreșoșîndu-se, și s-a îndemnat a se pedepsi în această viață, ca să aibă tihnă în cea viitoare. Deci Anagnost păcătosul își face iadul la Schitu-Olarului. Gustă puțină apă de și nu-i place. Nu mînîncă vietățile apei — pește, gîște și rațe. De patru ori pe săptămîină, mestecă puține legume fără undelemn, soarbe puțin lapte ; adaogă un măr și două nuci. Și se bucură întru duh de tihna ce va să vie ; întristîndu-se de răutatea lumii, care răstignește pe Domnul nostru Hristos în toate ceasurile zilelor și nopților ; îl răstignește suduind și blăstămînd, mințind și viclenind, apucînd ogorul văduvei și moștenirea orfanilor, înșelînd la cîntar și la răfuielele muncitorilor, pîrînd pe nevinovat, ceea ce e mai rău decît omorul ; judecînd strîmb, ceea ce e și mai cumplit. Așa Anagnost se trudește, ca să se răscumpere de iad și diavoli.

Mă închin și poftesc să vă fie de bine gustarea. Iar sihastrul să știți că odihnește, înseninat. Domnule doctor,

fapta domniei tale va fi bine primită acolo unde se judecă toate ale muritorilor, de cătră judecători neînduplecați.

Profesorii de la Iași tăceau judecându-l nebun pe acel monah cu numele Anagnost.

Andru Macovei a încercat a-l stârni pentru informații privitoare la bolnavul său.

— Cunoști bine pe sihastru ?

— Cunosc, cum nu ? a răspuns monahul cel nebun. Va să-și răscumpere și acest om pacate grele. Poate veni-i va mintea cea de pe urmă, numai să nu fie prea târziu. Dacă binevoști a mă asculta, apoi am să vă informez că acum zece ani, s-a sculat asupra sihastrului acestuia Pavăl demonul, cercetându-l acolo la chilia lui de la Izvorul Cerbului. Acel demon luase înfățișare de muiere văduvă — a unuia Neculai Potop. Se întâmpla de multe ori să lase oamenii din vale sihastrului daruri de hrană, într-o naframă pe care o aninau undeva, într-un clomb de brad. Dar muierea aceea l-a căutat pe el anume și l-a găsit, ademenindu-l cu pui fript și plăcinte.

— Nu mânînc de-acestea... zice sihastrul Pavăl.

— Atunci, răspunde demonul, spune anume ce să-ți dau.

— Ba tu să lipsești de la fața mea, demone.

— Pe mine nu mă chiamă Demon ; mă chiamă Paraschiva, rîde muierea. Am auzit de un schivnic și, aflîndu-mă văduvă, te-am căutat ca să-mi cetești de singurătate și urît.

Pavăl sihastrul tace și se uită la dînsa. O aude suspinînd :

— Mai vin, sihastrule, peste trei zile ; poate atunci te vei milostivi asupra mea.

A venit a treia zi și l-a întrebat pe Pavăl dacă n-a văzut-o în vis.

— Ba te-am văzut, se posomorăște sihastrul.

A venit asupra chiliei demonul și-n altă săptămână. Pe lângă merinde, a adus și-o traistă cu mușchi uscat, ca să-i fie sihastrului mai moale culcușul.

Astfel a cercetat demonul pe sihastru de trei ori, și de nouă ori, de câte ori anume nu s-a crestat la răbuș.

Iar într-un rînd, fiind începătura furtunilor, s-a stîrnit viscol înfricoșat, s-a închis golul muntelui, cu chilia și paraclisul din peșteră, și demonul ce-și zicea Paraschiva n-a mai putut ajunge sus.

Așteaptă Pavăl lunile ianuarie, februarie și martie. Și cînd s-a deschis valea, a ieșit în potecă așteptînd-o. Dar ea n-a mai venit.

Atuncea m-am suit eu cu vacile sterpe și juncile cătră Izvorul Cerbului și l-am găsit pe Pavăl bolind în căsuță.

Îl întreb rîzînd :

— Mai trăiești ?

— Mai bine aș fi mort și astrucat, îmi răspunde.

Îl ispitesc eu de cele aflate de mine. El tace. Are acest pacat al îndărătniciei.

Îl ameninț :

— Om fără credință !

— În ce să cred ? îmi răspunde cu mînie. Cum poate crede în bunătate cel prigonit și în dreptate cel nedreptățit ?

S-a închis în muțenie ca în stîncă. Acesta e omul dumneavoastră. Bine ați făcut că l-ați întors la viață, ca să mai aibă răgaz de răscumpărare, din Ghehena cea nestinsă.

Văd pe omul dumneavoastră. A bătut război cu părintele egumen : vrednic român : nu se lasă cu una cu două.

Scuturîndu-și barba viforoasă și rîzînd cu bunăvoie, părintele Anagnost se închină cuviincios și se retrase, izolîndu-se în lumea ce-și alcătuisese.

Ghiță Miclăuș suia în cerdac, pe cînd monahul cobora. Au trecut unul pe lîngă altul, fără a se lua în samă.

Apropiindu-se de profesorii săi, laborantul făcu semn cu ochiul în urmă și scrise în aer lîngă tîmplă, cu degetul arătător, hieroglifa nebuniei.

— Călugărul acesta trăiește numai în turn, cu toaca și clopotele. N-are nici o răutate ; pe cînd kir Glicherie m-a făcut să oftez și să transpir. Am avut eu, tovarășilor profesori, un uncheș avar și cîrciogar, cu care nimeni n-o putea scoate la capăt. Așa eu, cît am discutat cu egumenul, am răgușit și mă doare limba. Ouă, pîne neagră, puțină brînză i le-am scos ca pe niște măsele, cu cleștele. În sfîrșit, le-am dobîndit și le-am trimes aici cu rivalul lui Ștefan-vodă. Pe lîngă pătimire, mi-am împutînat romul din sticlă.

— Ți-ai împutînat secretul cafelelor, tovarășe Miclăuș, zîmbi doctorul Andru.

— Ș-a trebuit, după aceea, să-mi apăr briceagul cel cu mîner de corn, fără de care meșteșugul meu de bucatar nu face două parale. În sfîrșit, ce să mai spun, tovarășilor profesori ? Am fost nevoit să explic vînzarea iconiței sculptate a cuvioșilor Cozma și Dămian. Mi-a cerut să mărturisesc suma ce s-a plătit, ca să știe cuvioșia sa cîtă parte se cuvine schitului. Și tovarășul profesor să mă ierte că am făgăduit pentru dumnealui cumpărarea unei cărți vechi de valoare, pe care o are aici, în biblioteca arhondaricului. Mierea — gratis, căci e de la lucrătoarele lui Dumnezeu, albinele. Uite, asta mi-a fost mucenicia, astăzi.

Zarandi își încreți risul :

— Răsplata ți se va socoti pe ceea lume, tovarășe Ghiță.

— Of și iar of ! suspină laborantul.

În acea clipă a durerii lui Miclăuș, clopotul cel mare din turn slobozi o vibrație, sub ciocanul cuviosului Anagnost. O simțiră zidurile arhondaricului. Fiorul ei melodic se împrăștie în cuprins.

Ghiță Miclăuș grăbi la parmaclîcul cerdacului și privi în sus la deschizătura turnului, în arcu careia se învâluia barba lui Anagnost.

— Vine căruța de la Slătiori ! dădu glas monahul. O aud trâmbițînd.

Cînd profesorii, cu laborantul după ei, coborîră, freamătul motorului se desluși numaidecît și căruța albastră intră sub bolta intrării, trecu spre bisericuță, ocoli și se opri. De lîngă șoferul brunet, ras cu îngrijire și cu șapcă pe-o ureche, coborî cu grabă un bărbat înalt și subțiratic, cu păr bogat nefixat de nici un fel de meșteșug și nici de pălărie. Își scînteie spre ieșeni ochelarii cu rame de aur, și pași grăbit spre ei, cu mîinile întinse, zîmbindu-le prietinos.

Cînd le scutură mîinile, clăia castanie din cap întovărăși ritmul vioi al mișcărilor lui.

Își spuse numele : medicul Costache Hanganu.

— După nume, doctore, ești muntean ca și mine, fi zîmbi Andru Macovei. Nu mă mir că te găsești aici. Tuturor ne place să ne întoarcem în priveliștea natală.

— Sînt de-aproape, de la Hangu. Am venit odată cu materialele clădirii spitalului.

— După cît văd, observă Zarandi, muntenii rămîn uneori pierduți pentru lumea de devale, alteori entuziasmul lor de a reveni îi pune în primejdie să se adaoge stră-

moșilor. Asta era să pătimească doctorul Macovei, cățărîndu-se în pisc, ca să salveze pe un oarecare schivnic.

— Cunosc întîmplarea, de la curierul dumneavoastră Dărîndai, care a ajuns la spital într-o stare de așa trudă, încît i-am interzis să se întoarcă și l-am închis împreună cu dulăul lui, prescriindu-i, după mîncare, somn. Aveți să-l găsiți domniile voastre la Slătiori. Astăzi vă odihniți aici ; mîni veniți la noi.

Profesorii protestau, dar rezistența lor era numai formală. Ospeția în acele locuri era un viciu al localnicilor.

— Aș crede, totuși, încercă Iancu Zarandi, că dumneata, tovarășe Hanganu, ești mai puțin habotnic decît doctorul Macovei.

— N-aș putea semna asemenea declarație, răspunse Hanganu, întorcînd zîmbetu-i simpatic spre filolog, pe cînd se lăsa dus de Andru Macovei spre targă.

Filologul îi urma.

— Mă aflu fericit, maistre, mărturisea medicul de la Slătiori, să cunosc aici pe unul dintre profesorii iubiți pe care îi avem. O să vă bucurați aflînd că a ajuns și la spitalul nostru comunicarea dumneavoastră despre viroze. De asemenea, întoarse el fruntea spre filolog, nu ne ești străin nici domnia ta, tovarășe Zarandi. În vacanța cealaltă, în ascensiunea mea a unsprezecea pe Ceahlău, am luat cu mine studiul dumneavoastră despre păstori.

Cît a durat sfatul medicilor, Zarandi a privit cu oarecare interes papornițele și damigeana ce erau extrase din trăsura albastră de cătră Ghiță Miclăuș, cu ajutorul fratelui Alexa, avînd îndemn și osîrdia cuviosului Glicherie. Egumenul se arătase iar la lumină, de data asta cu straie și încălțări cuviincioase. Venise și cătră targă de cetină, pîndind clipa cînd ar fi putut s-amestece întrebările și

mai ales îndoielile sale privitoare la cele ce se puneau la cale. Problema nu-l interesa decît din punctul de vedere al sfîntului său locaş.

Observînd dezbateră plină de căldură a acelor medici, fii ai muntelui, filologul aprecia faptul că are înaintea lui încă o ilustrare a unor pagini din legenda lui Alecu Russo — «Piatra Teiului» — în care pămîntenii aceştia de la apa Bistriţei sînt înfăţişaţi cu minte ageră şi suflet pasionat. Apăraţi întrucîtva de robia plugarilor de la cîmp, şi-au păstrat mai bine portul şi datinile. Avînd mijloace mărginite de cîştiguri, s-au deprins a-şi trimete copiii la învăţătură. Mulţi din aceştia au sporit tagma intelectualilor şi a luptătorilor pentru progres în perioada exploatării organizate a plugărimii. Astăzi, simţămîntul lor vechi de libertate îi face să primească rînduiala nouă a democraţiei, fără a pregeta, ca pe un bun de mult rîvnit. Sentimentalismul lor, însă, îi îndeamnă să se întoarcă neapărat, ca acest doctoraş, spre izvoarele din plaiuri, ca să le guste iar, ca pe o licoare a amintirii.

Medicul Hanganu şi doctorul Andru hotărîseră plecarea bolnavului. Cîteva minute îl mai priviră în tăcere, aşteptînd de la el un semn. Omul părea aţipit.

— Cine ştie ! şopti abia auzit Hanganu :

...ochiu-nchis afară înlăuntru se deşteaptă...

Cine ştie care-i taina pribeagului acestuia !... De ce zîmbeşti, tovarăşe Zarandi ? Pentru că un medic se lasă ademenit de versurile unui poet ?

— Ba pentru că ne dai informaţii despre realităţile dumnitale.

Profesorul ieşean îl bătu cu simpatie pe umăr. Medicul îşi scoase ochelarii, ca să-i limpezească grăbit cu basmaua, lăsînd să se vadă o clipă ochii lui mici de miop, umbriţi de mîhnirea milei.

Cum își puse ochelarii, doctorul Costache dobîndi o înfățișare semeață.

— Să fie îmbarcat bolnavul, porunci el.

Targa, ridicată de Alexa și de Ghiță Miclăuș, fu aburcată cu grijă în camionetă. Manolache, șoferul brunet de la Slătiori, le dădea tîrcoale fără a pune mîna.

Egumenul Glicherie avea de făcut o observare :

— S-ar fi convenit să fie aici și părintele Ionatan. Dar cuvioșia sa e dus la adunat fînul în căpiți, cît e bun de adunat. Mîni e oleacă de sărbătoare, nu se lucrează, și s-ar putea să vie o ploaie, să strice ce-am dres.

— Lasă asta, părinte Glicherie, îl dojeni cu blîndeță doctorul de la Slătiori. Acum avem de rînduit ale bolnavului. Iar cuvioșia ta să nu uite datoria cătră oaspeți, pînă ce-oi veni eu, mîni, să-i ridic.

— Ne supunem, domnule doctor ; așa om face, răspunse ploconindu-se cuviosul egumen. Numai nu știu cum s-a alege cu cînele.

Fratele Alexa se aburca după targă, ca să privegheze pe Pavăl sihastrul. Doctorul Costache se avîntă lîngă Manolache, pe cînd acesta își îndesa șapca pînă la urechi.

— Cătinel... îi porunci medicul.

Clopotarul pîndea plecarea de sus, din firida turnului. Cînd căruța albastră ieși de sub boltă, cuviosul Anagnost dădu o lovitură de ciocan în clopotul cel mare, vestind muntelui că omul său a purces cătră pierzania sa, spitalul de la Slătiori.

Damigeana și papornițele aduse de la locul de pierzanie au fost transportate sus, în cerdacul arhondaricului, de cătră Ghiță Miclăuș, dînd ajutor și părintele egumen Glicherie. Îndată masa din cerdac fu împodobită cu farfurii, tacîmuri și cele de cuviință.

Excursioniștii au poftit la îndestularea lor pe cuviosul egumen. Acesta a mulțămît cu stăpînire de sine.

— Mulțămesc, domnilor doctori și profesori, s-a plocit el.

— Pușină brînză de burduf, îl ispiți Zarandi.

— Nu prea bat cu brînză, mărturisi prea cuvioșia sa.

— Atuncea o bucată de rață friptă.

— Cu rața, domnilor, nu m-am împăcat din tinerețile mele.

— Măcar o bucată de plăcintă.

— Nu mă împac nici cu dulcele. Am mîncat la amiază, slavă Domnului, bucate de-a noastre călugărești. Vă spun drept că m-oi mulțămi de la domniile voastre cu vin, dar și din vin, numai pușintel, fiind bătrîn și slab de cap. Cum oi bea mai mult decît măsura mea numaidecît amețesc. Ș-apoi are ce mă muștra părintele Ionatan duhovnicul nostru.

O jumătate de ceas a fost tăcere în cerdac, la umbra perdelelor verzi de rouruscă, în care răstimp călătorii străini se îndestulară cu prisosință. Egumenul se minuna în sine de îmbielșugarea poștei lor, îndrăznind numai vinul să-l guste de cîteva ori, cu luare-aminte și evlavie, fără a amesteca nici o fărîmă de mîncare.

În sfîrșit, filologul și mai ales doctorul Andru se simțiră mai grei pe scaunele lor, căutînd, într-o nevoie nedeslușită de metempsihoză, să se așeze în poziția comodă a șarpelui boa, cu ochii pe jumătate închiși.

Părintelui Glicherie îi plăcea însă și sfatul, după pușintel vin.

— Am înțeles de la Dărfîndai, reluă el vorba, că unul din domniile voastre a cumpărat de la doi monahi ai noștri, cu numele doftorilor fără de argint Cozma și Dămian, pe marele mucenic Gheorghe.

— Eu sînt acela, prea cuvioase, a răspuns nedumerit doctorul Andru. S v r sit-am c mva gre al  ?

— Ba dimpotrivă, domnule doctor ; fapta domniei tale nu poate fi dec t plăcută drept-credincio ilor.

— Părinte Glicherie, mă interesează asemenea miniaturi sculptate în lemn ; m-am g ndit la plăcerea mea, nu a drept-credincio ilor.

— Aha,  nţeleg. Am cugetat că poate v-ar interesa şi nişte cărţi vechi de valoare.

— At rn  ce fel de cărţi, interveni filologul. Am aflat că s-ar afla ceva în biblioteca de-aici. N-o văd nici c ieri.

— Este. Am o carte cu litere, isc lit  de Pahomie monahul, cu data anului 1870.  mi daţi voie să trag saltarul. Aicea  in eu nişte condici  i cartea pe care v-a  vinde-o dacă vă place  i vă interesează.

Egumenul gustă d n pahar ; așeză cu grijă paharul la locul ce i se cuvenea : acesta era înţelesul ezitărilor cu care cuvio ia sa căuta acel loc ;  i trase d n saltar ferfeni ele cărora el le spunea carte.

Coperta ferfeni elor se mai putea deslu i : *Sistemulu decimalu*.

— Ce-i asta ?  ntreb  Zarandi zîmbind amuzat.

— Nu  tiu, răspunse egumenul ; dar asemenea carte poartă iscălitura lui Pahomie monahul, cu slove.

— Ce-a  putea face cu iscălitura monahului ?

—  tiu eu ? Poate vă interesează «decimalu».

— Nici at ta.

— Atuncea să-l pun la loc în bibliotecă. Mare nacaz am eu, domnilor, cu aceste cărţi. Nu le pot vinde nici unui musafir.

A doua zi, soarele era săltat pe turnul bisericii bizantine, când oaspeții schitului au făcut ochi și au ieșit în cerdac, bucurându-se de grătarele de verdeață prin care pătrundea lumina și priveliștea, sub brumă albăstrie, a munților apropiați.

Irimie Dărîndai îi aștepta cu apă proaspătă de la izvor, ca să-și limpezească dumnealor obrazurile boțite de somn.

— Am adus și puținică miere de la prisacă, îi înștiință el, ca să vă îndulciți după atâtea vorbe și trudă. Prea cuviosul Glicherie, adaoase el, a intrat dis-de-dimineață în prisacă, ostenindu-se pentru străinii călători. Dar gospodinele acelea aripate cu greu l-au suferit să le tulbure. Și-au scos asupra prea cuvioșiei sale săgețile și l-au prigonit. Acum s-a fi oblojind la nas și la ochi. Vă roagă să binevoiți a-l ierta, că nu vă stă înaintea chiar prea cuvioșia sa.

— Noi ne mulțămim cu dumneata, Dărîndai, răspunse prietinos doctorul Andru.

— Ba vă întâmpină și cuvioșia sa părintele Ionatan, duhovnicul, ca să vă arate unele și altele ce se găsesc la Schitu-Olarului.

— Sîntem mulțămitori și pentru asta.

— Iar eu, urmă Irimie, m-oi duce cu domniile voastre la spital la Slătiori, dacă binevoiți a mă primi. Sihastrul mă chiamă, ca ucenic ce-i sînt.

— Și de asta sîntem bucuroși, Dărîndai.

— Atuncea-i bine. Pe părintele duhovnic îl găsim în biserică.

Răcoriți de apa de izvor și îndulciți cu miere, călătorii au coborât, urmați de fecior.

Filologul cu deosebire se simțea pătruns de aurul acelei dimineți ; asemenea mîngîiere lină și neclătită îi apărea unică în viață și poate unică în curgerea eternității. I se luminează deplin sufletul și-l pătrunse o dulceață a milei de la țăranul tînăr care îi însoțea, o dulceață ca de la limpezimea izvorului și a văzduhului. Cu fața curată neumbrită de barbă, cu ochii ca vioreaua și pletele scurtate din foarfece pînă la lobii urechilor, părea frate cu cei doi miei plăvăi care se jucau în pajiște dinaintea bisericii.

Un zbor de șase sturzi silea cu grabă, la înălțimea clopotniței, dinspre codru spre sat.

— Ce paseri sînt astea ? întrebă Zarandi.

— Brigheci, răspunse vesel Irimie ; inspectori care se duc la satul de pe coastă, să constate dacă nu s-au copt cireșele.

Duhovnicul le ieși înainte din pridvor, rîzînd și bucurîndu-se de vorbele feciorului.

— Într-adevăr, se duc la Olaru pentru asta, încuviință el. Dacă poftiți să aflați ce sat e acesta, apoi vă voi spune domniilor voastre că noi Olărenii am fost cîndva răzăși cu moșie bine întemeiată. Iar din nemila vremii și a asupritorilor am rămas săraci și cutropiți, de cătră unul dintre ai noștri, care s-a vîrît în slujba Domniei, fiind ispravnic la Roman, și apoi ne-a cumpărat cele trei părți din sat, ca să întregască partea lui, a patra, după legea de atunci a răzășiilor, ce se chema *protimis*. Apoi acest Gavriil Olaru a zidit sfîntu schit, iar pe ceilalți răzăși, pe toți, i-a sărăcit. Cu ce-a cîștigat și răpit de la noi, a împodobit biserica.

— Degeaba, rîdea Dărfîndai, cu toată cheltuiala răscumpărării pacatelor, acel Gavriil Olaru tot la Caraotchi s-a dus, cu alai.

— Însă noi tot sărăcuți am rămas, măi băiete.

— Sărăcia lui Dărîndai ne-am prinde s-o avem și noi, s-a întors spre duhovnic doctorul Andru. Iar cei tineri de azi cunosc alte vremi.

— Într-adevăr, se învoi duhovnicul ; merii din livezile noastre dau smicele nouă. A sfârșit oftînd : Ce s-a făcut atunci a fost după voia Domnului.

— Iar ce se face acum, țîrîi Dărîndai, e din voia omului.

— Nu păcătui, Irimie. Vorbele acestea sînt de la profesor și de la diavolul. Poate și de la sahastru, fiind înveninat de patimile lui.

A trecut un răstimp de tăcere. Cristalul dimineții se spărsese.

Tovarășilor profesori li s-au umbrît ochii.

— Pofțiți în biserică, i-a îndemnat părintele Ionatan.

Tovarășii profesori se supuseră și intrară, ca să nu întristeze pe părintele duhovnic. Naosul era gol ; frații și monahii se aflau la treburile gospodăriei.

Zarandi zîmbi creș, după feleșagul lui :

— Poate vrei să ne arăți și cuviosia ta cărți cu însemnări ? Altfel nu are înfățișare urîță acest păcat al lui Gavriil Olaru, fost ispravnic.

Duhovnicul se închină cu mînile la piept, cerșind în șoaptă iertare de la Dumnezeu pentru vorbele aceluî străin. Apoi trecînd la analoghionul de lîngă icoana Maicii Domnului, deschise o psaltire veche. Filologul văzu cu surprindere că avea de-a face cu o comunicare științifică.

«Eu umilitul monah Gherontie scriu aici că în ziua de 8 august, anul 14 s-a stîns soarele pe la toacă și a fost noapte, de s-au dus găinile la culcare și a căzut rouă. Și a durat întunericul *pol ciasà*. Arată semn de război între împărați și crai.»

Altă însemnare mai jos, cu altă cerneală și altă caligrafie :

«Precum s-a și adevărit ; mărturisesc eu, Naftanail ieromonah».

— Însă asemenea lucrare nu poate fi din voia lui Dumnezeu... șopti cu durere duhovnicul, ci din pricina lui Satană, vrăjmașul neamului omenesc.

Era vădit că Dărîndai avea pe buze un răspuns, învățat poate tot de la sihastru, ori ieșit din istețimea lui. Zarandî împunse c-un deget pe fecior și-i făcu din ochi semn să nu-și descleșteze gura ; ci să-l ierte pe părintele duhovnic de prăpastia desnădejdiei.

Se auzi sunînd afară, sub boltă, goarna căruței albastre.

Se grăbiră să iasă la soare. Dărîndai dădu fuga la arhondaric, ca să aducă ranțele profesorilor.

Dărîndai coborî grăbit, încărcat cu de toate. Labirantul Miclăuș îl urma depănînd din picioare la fel, pe trepte, împovărat cu straiile de vreme rea.

Șoferul se întoarse cătră ei, strigînd :

— Ați uitat damigeana. Are ce mă muștra tovarășul doctor Hanganu.

Dărîndai se opri o clipă, făcînd semn de înțelegere duhovnicului cu bărbia, spre chiliile stăreției. Cîțiva monahi și frați se opriseră lîngă mieluții din pajiște, privind așa la lumea asta, cu brațele atîrnînd.

— Stați pe loc, se dumiri părintele Ionatan. Cît ai scăpăra, mă-ntorc.

Sui repede, ca un bărbat tînăr, treptele stăreției, spre încăperile ce păreau pustii.

Șoferul dădu din cap, ca și cum ar fi judecat fapte văzute și nevăzute.

— Om de treabă duhovnicul. Dar cîți sînt ca el ?
Straiul monacului, straiul dracului. Damigeana a fost
dosită undeva.

Într-adevăr, în umbra chiliei sus, încovoiat de șale,
prea cuviosul Glicherie se frămînta. Părintele Ionatan
privi repede de jur împrejur și descoperi damigeana de
la Slătiori sub o măsuță. Întinse mîna-i ca o cange și-o
trase spre el.

— N-a fost oare chip, duhovnice, să ne rămîie batîr
atîta dobîndă ? bîlbîi el nemulțămîit.

Duhovnicul îl privi cu muștrare, fără a răspunde.

— Te uiți că m-au săgetat muștele ?

— Mă uit, încuviință părintele Ionatan cu mare
mîhnire.

— Mi s-au umflat pleoapele și nasul.

— Văd ; va să fie pentru prea cuvioșia ta mare cer-
tare la județul din veac.

— Of și vai, părinte duhovnice. M-am îmbătat.

— Nu pentru asta, căci Domnul Dumnezeu iartă
pe desfrînați și pe bețivi, dacă sînt milostivi cu inima
și drepti cu duhul.

— Dar pentru ce ?

— Pentru minciună și furtișag.

— Damigeana ar fi dobîndită pentru schit și pentru
ostenelile noastre, părinte Ionatan.

— Ba, părinte Glicherie, legea ne îndeamnă la pri-
mirea de călători străini. Și acei profesori au poftit să
ne deie bani cît om socoti ; dar eu le-am răspuns că, dacă
se cumpără, mila nu mai este milă, ci negoț.

— Dar ce preț are o păcătoasă damigeană, părinte
duhovnice ?

— Ia-ți canon, părinte Glicherie, ajunare și rugă-
ciuni ; altfel se adeverește vorba șoferului.

— Vai și of, vai și of, își tînguia singur păcatele răzeșul. Cine m-a pus să intru în tagma sfinților ?

Șoferul își primi damigeana ; călătorii salutară cu inimă bună pe părintele Ionatan ; profesorii se aburcară dinainte, lîngă volan ; Dărfîndai și cu Miclăuș se închi-seră în căruța albastră ; goarna vesti de două ori ple-carea ; și în lumină, începură a țîrîi lostuni în jurul tur-nului bizantin ; mieii se așezară în pajiște cu piciorușele încrucișate sub boturi ; monahii și frații care stăteau degeaba acolo, ieșiseră din priveliște.

Camioneta fugea spre Slătiori pe un drum curat și bine prunduit. Satul răzeșilor Olăreni rămînea în stînga ; un drumeag străjuit de cireși bătrîni se desfăcea într-acolo. Spitalul cu acoperișuri de olane roșii se zărea, în calea deschisă printre colnice. Acolo fusese curtea lui Gavril ispravnicul, cel care pusese călcăiul pe grumazul neamului său. Clădirile și acareturile se înnoiseră și-n ele se aflau așezați oameni buni care, călăuziți de doctorul cel tînar poreclit Ochelărosu, alinau suferințele lumii nouă. În vâlceaua dintre colnice fuseseră deschise de cătră bătrîni de demult patru fîntînele de apă să-rată și sulfuroasă. Acel loc, care făcea pe Olăreni să-și cîrneasă nasul de putoarea lui, purta numele frumos Slătiori, pe care-l avea și cătunul din preajmă, și spita-lul. Mai departe, în șes, se rînduiau ogoarele sătenilor.

Aproape, pe o clină trăgănată se înșirau bărbați, cu capetele goale și cămășile fără brîie, trăgînd cu coasele în fînațul înflorit. În pologurile altor zile cu soare tot așa de strălucit, lucrau harnic femei tinere cu greble și furci la adunatul fînului în căpiți. O mireasmă subțire se revărsa cătră drumul văii. Sectorul acesta feminin se opri cîteva clipe, ca să privească trecerea furtunoasă a căruței albastre. Dinspre veselie acestui tineret, scînteiau

albimi de romaniță. Bărbații nu-și conteniseră ritmul le-
gănat al instrumentelor lor de oțel.

Șoferul dădea lămurire profesorului Zarandi că pe
acele rîpe cositoarele mecanice n-ar putea face treabă acă-
tării, ca oamenii ; dar din văi și de la șes se apropie
cătără aceste locuri mai înalte tractoarele și combinele,
ca să împuțineze truda gospodarilor la cultura grînelor.
În vederea acestui folos, sătenii din Slătiori au întee-
meiat tovărășie.

Doctorul Andru asculta pe gînduri, pînă ce pierdu
înțelesul vorbelor ce se rosteau lîngă el. Era tulburat de
amintiri de demult, de cînd, copilandru, ajuta și el pe
părinții lui munteni la facerea fînului. De asemenea
operație era legată și nașterea lui, deoarece maică-sa,
Maria lui Tudor Macovei, tînără, sprintenă și bună lu-
crătoare la adunat, îl născuse pe el într-un peisagiu ca
acela pe lîngă care trecuse. Lîngă șipotul unde lucra, fe-
meia se lăsase pe un polog chemînd ajutor. Cea mai în
vîrstă dintre tovarășe, lelea Gafița văduva, venise grab-
nic, o descinsese, primise copilul și săvîrșise asupra lui
toate lucrările cele de cuviință. Cu o custură de coasă
despărțise pruncul de măruntaiele maicii lui. Din traista
Mariei scosese ștergare ; în apa izvorului spălase și cu-
rățase sîngele acelei întîmplări ; croise din pînza de
cînepă ș-un scutec pentru făt-frumosul cel nou. Lelea
Gafița i-a rămas nînașa lui și el i-a închis ochii mai
tîrziu în căsuța ei săracă de văduvă.

Doctorul Andru se simți străpuns de săgeata acestei
amintiri și de un viers al unui poet uitat :

În scutece, pe-o brazdă, am plîns și am crescut...

Cînd îl trezi din visare claxonul camionetei, veni
asupra-i cu repeziciune spitalul cu acoperiș de țiglă și

ceti pe aripa stîngă a clădirii inscripția cu litere capitale :
MATERNITATEA.

Căruța albastră se opri la terasa de mozaic a intrării principale. Ieși întru întîmpinare, în halat alb, Oche-lărosul, urmat de prima gardiancă. Doctorul era tot încununat de păru-i bogat, mișcîndu-se cu însuflețire nebiruită, gata să spuie ceva, ori să pornească undeva numai decît. Strînse mîna călătorilor și prezentă pe gardiancă. Era o muiere de la munte care nu mai era tî-nără, dar avea ochi sprîncenați sub cununa de păr negru și-o mișcare aprigă a trupului strîns în catrința și bîrnete dedesubtul halatului alb. Parcă s-ar fi bucurat de propriu-i nume :

— Eu îs moașa Aglaia Șerpe.

Deosebi cu ochii ei ageri pe doctorul Andru :

— Să mă lași, tovarășe doctor, să pup mîna care a scos din pieire pe schivnicul Pavăl și a întărit așa de bine gleznele cu scoarță.

— Moașă Aglaie, răspuse doctorul lăsîndu-și mîna în degetele tari și uscate ale muntencei ; pentru scoarța de mesteacăn laudă-l pe Irimie. Vină-ncoace, Dărîndai.

— Aicea-s, răspuse feciorul.

— Ba, feciorule, se cuvine să-mi săruți tu, mie, mîna, căci eu te-am primit pe lume și te-am moșit.

— Așa-i, nînașă, mărturisi Dărîndai, aplecîndu-se cătră munteancă.

Ea îl cuprinse brusc de tîmple, îi ridică fața spre sine și o sărută îndesat pe obrazul stîng și pe cel drept.

— Fecior vrednic, încuviință doctorul Macovei.

— Cam ascuțit la clonț, se învoi moașa Aglaia, dar are în el bunătatea milei, așa cum ni-s dragi nouă oamenii.

— Spune, moașă, se amestecă doctorul Costache, ce face sihastrul dumnealor.

— Face bine, că s-a liniștit și doarme.

— Atuncea îl lăsăm pînă cătră amiază și poftim pe oaspeți în căsuța noastră, ca să-i iau pe samă; după aceea le-oi arăta ce s-a mai făcut pe aici pe la noi.

— Schimbatu-s-au multe în Țara Moldovei, oftă munteanca. S-ar fi convenit să-mi fie mai puținți anii.

Zarandi o privi c-o lumină de zîmbet.

— Acuma nu ești mulțămită, tovarășă?

— Ba da; de ce-aș ocoli adevărul? îl înfruntă Aglaie Șerpe; în unele privinți sînt mulțămită. Dar aș fi poftit să fiu în anii bucuriei, ca să vă fie mai plăcută vederea mea.

VI

După tihna zilei aceleia de început de iulie, în amurg a pornit un vînt aprig îmbulzind nouri pe munți. Bolnavul a stătut treaz, c-o neliniște în ființa lui. Nu-l mai dureau gleznelile închise în ghips, dar îl dureau rănile vechi ale inimii și îndoielile care nu deslușeau nimic bun în negura zilelor viitoare. Întoarcerea la schit și în munte îi apărea ca o pedeapsă nouă. N-ar fi oare drept să aibă horopsita lui ființă o iertare după fărădelegile trecutului și după munca silnică a singurătății? Căci lui i-au fost cîndva dragi oamenii. Și iată, oamenii l-au prigonit și l-au scos afară dintre ei; și, nevinovat fiind, l-au hăituit ca pe o fiară.

S-a dat rob monahilor de la schitul la pragul căruia îngenunchiase; robie lungă pînă la ceasul de surpare năprasnică.

Fost-a acesta semn al izbăvirii? După douăzeci și atîția ani pedepsele se iartă? Așa își amintea el că se

spunea în vremea tinereții lui, când făcea serviciul militar în compania de jandarmi pedestri de la Iași.

Rânduiala șchioapă și oarbă a vieții lui îl dusese tot fără dreptate la militarie. El ar fi poftit să-și poată împlini învățătura. Se străduise, după îndemnul învățătorului din sat, să intre la liceu. Dar îl cuprinseseră ca un sorb lipsurile de tot felul. Ca să-și ușureze viața, se oploșise ucenic la o tipografie. Nădăjduia să se prepare sara, în ceasurile libere, și să se pregătească în particular de examene. Au trecut așa anii fără izbândă, pînă ce i s-au curmat nădejtile și puțința de a mai stăruii. Bătrînii lui din sat de la Goruni au căzut dintrodată la sărăcie și boală; nu mai putea aștepta de la ei nici un ajutor; creditul funciar rural vînduse casa și vitele gospodăriei și zestrea surorii lui mai mari, lelița Anica. Așa că lelița Anica a ieșit din sat, căutînd o slujbă cu brațele, ca o neștiutoare ce se afla.

La adunările muncitorilor, se împrietinise cu un fecior cam de aceeași vîrstă cu el și se vedeau adesea, vorbind despre zorile nehotărîte ale unei lumi viitoare. Era o vreme la Iași, cînd tineretul se destrăbăla în viziunile sîngeroase ale fascismului. Mintea și mai cu samă inima lui îl atrăgeau spre socialism. Îndrăznise chiar să tipărească strofe în una din revistele epocii. Între sculele atelierului și-a rătăcit însă condeii și înflăcărarea lui s-a potolit.

A fost chemat la recrutare. Comisia l-a distribuit, ca pe un tînăr mai răsărit, în compania de jandarmi pedestri. S-a simțit stingherit sub disciplina ostășească, dar s-a supus, cu fruntea plecată.

În anul al doilea al serviciului său militar i-a fost hărăzită de soartă o bucurie. A venit la aceeași armă prietinelui său, care s-a dovedit mai harnic și mai cu bunăvoință, ajungînd într-un an sergent și șef al său de secție.

Unde va fi fiind oare acel prietin, care i-a fost lui cu priință ?

Într-atîta îndelungată vreme se va fi prăpădit. Parcă și numele acelu om i s-a tulburat în amintire. Anii trec ; oamenii pier, pomenirea li se stînge.

Vîntul de-afară se învăluia mai aprig, repezind stropi de ploaie în geamul camerei.

— Irimie, șopti sihastrul întorcînd fruntea.

Dărîndai se răsuci în fotoliul în care moțăia.

— Dormi, Irimie ?

— Nu dorm, părinte Pavăl, din pricina furtunii de-afară.

— Apoi aicea n-ai de priveghiat oi, ca să le duci grija de lupi și de prăvăliri ca acelea pe care le-am avut.

— Ba am ș-aicea de priveghiat pe starețul meu. Mi te-a dat doctorul pe samă. Sfătuindu-se Ochelărosul cu profesorii cei călători, s-au înțeleș că numai eu îți știu rînduiala vieții și-ți cunosc orice semn și îngînare. Poate poștești apă ?

— Nu.

— Apoi altă băătură nu-ți pot da, că n-am de unde.

— Aș vrea să cunosc ce spun doctorii.

— Apoi doctorii spun bine.

Bolnavul tăcu, pironindu-și ochii bulbucăți în bagdadie.

— Ce-ai pofti cuvioșia ta să-ți aduc, ori să-ți spun ? căci te văd fără liniște.

— Ce spune gardianca aceea care ți-a fost ție moașă.

— Aceea-i cam într-o ureche, părinte ; îi place să sărute feciori ; dar și ea spune că în zece săptămîni ai putea să te prinzi în horă.

Sihastrul tăcea.

— În horă, alătura de dînsa, urmă Irimie, și de partea cealaltă a ei, eu, Dărîndai.

— Muntenii aceștia, zîmbi sihastrul, sînt care de care mai hîtri.

— Sînt printre noi, părinte, și destui tonți.

— Or fi, dar puțini, Dărîndai.

— Ba buruiana tonților o mîncă destui barbați. Aicea la noi, femeile-s mai agere și mai iubețe. Zic unele, cu barbat moale : S-a nimerit să scot pe talger, la ospăț, un ciolan. Ce să fac ? L-oi roade și eu cît oi putea.

Sihastrul se veseli în sine ; obrazul însă îi rămase neclintit.

— Ți-aș spune alta, părinte, urmă feciorul. Mecanicul de aici mă tot întrebă care ți-i numele adevărat. De unde să știu eu ?

— Eu nu mai am nume, frate Irimie. Ce-mi trebuie mie nume ?

— Adevărat. Are să se afle cîndva, atunci cînd s-or împărți iertările, la județul cel mare.

— Morții nu mai au nevoie de nici o judecată, Dărîndai.

— Și nici de povești, părinte.

— Mi se pare, frate Dărîndai, că ești un eretic, care nu crezi în judecata cea de la sfîrșitul timpului.

— Apoi, părinte Pavăl, am luat învățătură de la starețul meu. Nu că mi-ai spus anume asta ; dar din ce am înțeles eu. Căci arătînd milosîrdie și cătră om și cătră dobitoace, și fiind curat de orice răutate ca apa de la Izvorul Cerbului, fost-ai doborît subt osîndă. Monahii de la Olaru au cunoscut dintru început că ai fugit de prigoana lumii. Dar ce faptă cumplită putut-a săvîrși dreptul pe care l-am cunoscut în dumneata ?

Feciorul auzi distinct cum monahul își înghițea c-un suspin o lacrimă.

— De ce-o fi vrînd mecanicul să-ți cunoască numele ?

— Știu eu, Dărîndai? Poate ca să mă vîndă celor ce mă prigonesc. Cît am stat în locuri tari, unde ecoul nu răspunde strigătului, am fost apărat... Dar acum am ajuns între oameni, deci între primejdii.

— N-aș crede, părinte Pavăl, căci acest mecanic n-are alta decît că-i cam place băutura, iar Ochelărosul spune că asta ar fi cusur, pe cînd noi muntenii n-avem de băutura greață.

Pe lîngă meșteșug prea iscusit, slujba lui e numai binele norodului. A primit ucenici la făurăria lui și, sara, vin la el prunci din Slătiori ca să-i învețe scrisul și cetitul, precum am făcut și eu. Învățătorul cu diplomă e la Olăreni; aici e mecanicul. Mi-a împrumutat ș-o carte, cu pilde și proverbe.

— Se cunoaște că ești fecior învățat, zîmbi sihastrul.

— Nu-s învățat încă, părinte, căci îndeletnicirea asta e numai pe apucate, cînd nu-s la slujbă în munte. Am furat puțină cunoștință iarna, cînd cuvioșia ta stai singur, și vin la cuvioșia ta cu tain numai o dată în săptămîna; dar mă gîndesc că poate tot oi ajunge la starea asta, adică la libertate, cum spune mecanicul Sandu.

— Așa îl chiamă?

— Așa.

— Poartă barbă?

— Bărboi, părinte Pavăl.

— Apoi cel pe care l-am cunoscut eu cu acest nume, era ras ca-n palmă.

— Atunci acela era unul și acesta-i altul. Poate acela nici nu se mai află pe astă lume.

Părintele Pavăl oftă și închise ochii.

Din învăluirile de afară ale ploii răzbi în camera bolnavului un urlet scurt.

— Ia! tresări Dărîndai. Suru! Deșteaptă lumea din somn.

— Dă-i drumul să intre, ceru sihastrul. După ce m-o vedea, se întoarce iar la covrul lui.

Dărîndai ieși. În clipa următoare cînele intră scîncind subțirel și veni la pat, să primească mîngîierea stăpînului său.

— Aicea sînt, Surule, fi zise blînd sihastrul. Hai, acuma, du-te.

Dar pe ușa deschisă intrau oaspeți, și profesorii și doctorul Hanganu. Cînele amiroși spre ei și așteptă să intre și al patrulea : Sandu mecanicul. Veni la acesta pipăindu-i genunchile cu botul. După asta, se strecură afară. Dărîndai închise după el ușa.

— Am înțeles noi bine, vorbi cu glasul-i repezit doctorul Hanganu, că pe o vreme ca asta, nici bolnavii tru-diți nu pot închide ochii.

— Adevărat, șopti bolnavul. Sfătuiam cu Irimie.

Își întoarse o clipă fruntea, iscodind cu ochii spre mecanic.

— M-am împrietinit cu Surul dumnilale... zise acesta prietinește. De la cine-l ai ? Pare rasă străină : cu urechi mici și ascuțit tăiate, ca la buhă, iar în jurul grumazului păr des și bogat, și degete încălțate.

— Pe Suru, întoarse ochii sihastrul, îmblînzit de lauda mecanicului, îl am de la Costea Uzum baci, cînd a trecut, acuma zece ani, prin plaiurile de deasupra. Ne mai cunoscusem și altădată și eram prietini.

Stătu un timp cu ochii în bagdadie, tăcînd.

— Trei cîni m-au slujit în schivnicia mea, rosti el lin. Cît am ținut canonul muțeniei, la început, am trăit cu totul și cu totul singur. Pe urmă mi-a slăbit puterea și am avut nevoie de un asemenea tovarăș.

Uneori, treceau pe plaiuri depărtate păstori care aflaseră de schivnicia mea și, lăsîndu-și undeva oile în popas,

se abăteau pe la mine, ca să-mi închine un dar de caș ori de urdă.

Așa, într-o primăvară, s-a abătut la Izvorul Cerbului un baci cu numele Hristea Moroșanu, rugîndu-mă ca pe un cleric ce mă aflam, să-i binecuvîntez oile.

I-am răspuns că nu sînt ieromonah.

«Ba ești ce ne trebuie nouă», a răspuns Hristea Moroșanu, om singuratic și neîntinat de relele lumii.

Atuncea am văzut eu întăi ce-i asta și m-am mirat cugetînd la vechimea vieții păstorilor. În piscurile Călimanului, așa-i datina de primăvară, ca un curat să aprindă foc viu, frecînd două bucăți de lemnuse moi pînă ce se aprind ; ș-apoi de la acea limbă a focului viu se aprind cetini cît ține poiana ; și peste fumegarea cetinilor trec șirurile de oi și miori și primesc binecuvîntare să fie apărate de boli, de fiare, de urgia furtunilor.

La asemenea foc, am blagoslovit eu turmele lui Hristea Moroșanu ; iar el, pe lîngă un fluier de os, mi-a închinat cățelandrul pe care l-am avut întăi la peștera mea. Și aceluia cățelandru i-am pus numele «Moroșanu», după porecla stăpînului său dintăi. Și-l deprinsesem pe Moroșanu să nu alunge din preajma peșterii, nici căprioară, nici vătui de cerb, care veneau la mine cerînd milostenie, fîn și sare în vremea iernii, apoi coborau la Izvorul Cerbului care niciodată nu înghiață.

De la acel baci de odinioară Hristea Moroșanu, avînd ani optzeci și cinci, am învățat unele cîntări din gură și din fluier și le țineam minte murmurîndu-le numai în gînd, pe cînd stam singur și pustiit în munte.

Acel baci mi-a spus și o poveste ciudată că, în tine-rețile lui, umblînd pînă la Crîm cu alți păstori mai vechi decît dînsul, s-a întîmplat să pălească o molimă în oi și turmele s-au împrăștiat. Viînd asupra acelor locuri și o secetă îndelungată, se împutîneau oile și de foame. Iar unul

din bacii mai tineri și mai îndrăzneți a pășit mai departe decât pășunile de la apa Donului și tot călcînd ba o vale, ba alta, s-au dus după iarbă pînă în niște plaiuri înalte, la munții Caucaz. Ș-au dat acolo sus peste alți păstori, care erau localnici, avînd odăi și săivane în bură și negură. Și înțelegîndu-se bine cu acei păstori, s-au adunat și s-au încuscrit cu ei, și învățîndu-i pe acei străini unele obiceiuri și meșteșuguri de la noi din plaiurile Ardealului. I-au învățat pe acei păstori ce-și ziceau «oseți» cum se face urda și mămăliga ; și cum se îngurzesc opincile. Și femeile localnice au învățat de la băcițele care ajunseseră acolo cu păstorii noștri cum se poartă vîlnicele și cum se toarce și țese lîna la țara Ardealului. Ș-apoi se potriveau și ai noștri și aceia cînd se închinau la sfîntul soare, care-i harul bunătăților pămîntului. Ș-au început a se rosti acolo nume ca la noi : Avesalom și Salomia, care și astăzi se vor fi rostind.

Săturîndu-se de străinătate, baciul cel vechi s-a întors singur acasă, lăsîndu-i pe ai săi la Caucaz. Bine-au petrecut acei oieri, dar ființa și-au pierdut-o și numai numele li s-a întors înapoi ca celor pieriți de-a pururi.

Sihastrul tăcu, fără a închide ochii, bulbucăți spre bagdadie.

— Mai spune... îndemnă șoptit Sandu mecanicul. Cum a fost cu cînele de-al doilea.

Profesorii nu cutezară să se împotrivescă.

— Al doilea tovarăș, reîncepu sihastrul cu aceeași voce moale, mi l-a dăruit un oier cu numele Iancu Bujor, cînd a văzut că Moroșanu meu stătea bolnav subt umbrar și numai clămpănea după muște. Apoi după ce s-a ridicat în putere Bujor al prietinelui Iancu, Moroșanu cel bătrîn s-a tras într-un ascunziș neștiut de nimeni. Acolo s-a întemeiat furnicar care i-a curățit de carne uscată oasele

după care le-au spălat puhoaiile muntelui și le-au purtat într-o cupă de stîncă, la hodină veșnică.

Acest Iancu Bujor umbla cu turmele lui pînă în Tatra la un loc de popas al ciobanilor noștri. În cîteva toamne s-a oprit în preajma chilioarei mele, și-am stat la povești, învățînd de la dînsul alte cîntece. Care îmi plăceau mie, apoi le învățam și le rosteam, pînă ce cînele nu mai putea suferi descîntecul meu. Cum era negru ca noaptea, nici nu-l simțeam că se duce.

Al treilea cățel mi l-a dăruit Costea Suru, zis și Uzum-baci ; și ați văzut și domniile voastre cît de cumințe a crescut acest tovarăș de schivnicie. Costea Suru umbla în împărăția turcească, pînă la alt munte de popas al păstorilor noștri. Îi pusese rău poreclă bosniacii Uzum, adică cel mare. Decît moș Costea nu se pomenise alt baci mai mare, fiind socotit că s-ar fi trăgînd din urieșii cei de demult despre care au rămas în munte povești, pe care am să vi le spun altădată, dac-oi mai dura pe lumea asta.

Ș-apoi cu Suru s-a îndeletnicit, în anii aceștia doi din urmă, ucenicul pe care-l vedeți aicea, Irimie Dărîndai. I-a stricat rînduiala pe care i-o făcusem eu. L-a învățat să vîneze iepuri. Dărîndai bate tufișurile de pe văi și Suru se ține în preajmă. Și-apoi după ce cînelé îmi aduce mie iepurele, vine și Dărîndai la foc la Izvorul Cerbului, împreună cu soțul său, alt fecior, și-l dezbracă, îl gătesc, îl pun în țepușă asupra jarului. Astfel ne-am spurcat la carne și am prăpădit împărăția cerului.

Dar folosul meu n-a fost numai Suru. Mi-au rămas de la Uzum-baci cîntecele lui, pe care le cînta cu glas de tunet, și din cînd în cînd se oprea ca să lase cimpoiul să se tînguie.

Sihastrul se opri și își coborî pleoapele, ca să-i rămîie închise în el întîmplările pe care le povestea.

Doctorul Hanganu se aplecă asupra lui :

— E trudit, șopti el ; trebuie să-l lăsăm.

Bolnavul îngână :

— Mai dă-mi, doctore, ca și ieri puținel praf, căruia dumneata i-ai spus polibrom, ca să-mi vie tihna somnului.

Medicul Hanganu și profesorii se priviră surprinși ca la apariția unui meteor la orizont. Sihastrul lor începu să se dezvăluie. Nu era un om de rînd ; vorbirea lui se dovedea a nu fi a unui sălbatic.

După ce înghiți, fără a deschide ochii, băutura pregătită, întoarse fruntea spre părete și oftă alinat.

Sandu mecanicul stinse lumina electrică. Rămase în cameră, strecurată prin perdelele de etamină, numai o lucire slabă de la globul care păzea afară curtea spitalului. Suru zgreptenă iar la ușă. Irimie Dărîndai deschise și-l îndemnă șoptit :

— Moșnege, du-te și te culcă. Visează și tu ce vede stăpînul tău. Nu mai încurca lumea.

Îl apucă de bot ca să nu schiaune și-l scoase din gang. Suru dovedea înțelepciune, primind îndemnul. Se repezi în două copce prin ploaie și se mistui în umbra de la fața pămîntului.

Irimie se opri poftind oaspeților sara bună. Avea a se întoarce, ca să privegheze odihna starețului său.

— Măi copile, îl opri mecanicul, tu să știi că eu n-am să dorm de bucurie. Socot că nu mă înșel. Să afle și tovarășii că eu acuma cunosc cine-i acest schivnic pe care l-a prigonit muntele cătră oamenii din vale. Dar tu nu-i spune încă nimic.

Sfatul se opri sub biciuirile învăluite ale ploii, străpungînd cu ochii pe Sandu Calarașu, așteptînd lămurirea...

— N-aş crede că mă înşel, îngînă mecanicul. Am aşteptat de la dînsul ştire multă vreme şi n-am primit nimic. Acuma e o întîmplare ca în poveştile cu minuni. L-am cunoscut după glas. Altfel nu mi-a fost cu putinţă. Acu douăzeci şi ceva de ani era tinerel şi abia îi înfiora mustăcioara. Cum l-aş fi desluşit din atîta barbă şi asemenea strai ? De asemenea el nu mă putea asemui cu acel ce-am fost. Pe lîngă tufa asta de păr, m-au schimbat mila semenilor mei şi blîndeţa celor ce-au stăpînit ţara veche.

— Spune, zise cu pornire doctorul Andru.

— Nu pot, tovarăşe doctor. Mă tem să nu mă-nşel. Mai bine pieirea.

Ploaia învăluia umbre fugare în jurul lampionului electric ; în acelaşi timp în acele fumegări ale nopţii scăpărau ace de lumină.

— Ne vedem mîni, grăi mecanicul, tot aici. După vizita tovarăşului doctor Hanganu, avem să cunoaştem adevărul. Numaidecît sihastrul acesta e Petrea Matei, prietin al meu pe care-l socoteam pierit şi acum a ieşit la viaţă.

Sandu Calaraşu s-a tras prin cernerea ploii cătră atelierul lui, la un pavilion singuratic.

Călătorii şi medicul Hanganu nu adăogiră nici un comentariu acestei întîmplări extraordinare. Poate se îndoiau. Totuşi accidente, cugeta doctorul Andru Macovei, se produc după serii de fapte în aparenţă absurde. O întîmplare ca aceasta a avut nevoie de meteorul măreţ din sara popasului la focul din faţa colibeii clădite de Ghiţă Miclăuş. A mai fost necesară o dispoziţie anumită a unui medic ce se afla întîmplător pe aceste meleaguri. Şi a trebuit ca şi mecanicul Sandu să se afle aici, după peregrinările şi suferinţile lui. Toate aceste fire au venit concentric spre Schitu-Olarului. Între

miliardele de fapte diverse e cu putință ca din cînd în cînd întîmplările să se armonizeze cu drama sihastrului.

Dar iarăși e cu putință ca Sandu Calarașu mecanicul să se înșele.

VII

Cătră zorii zilei vîntul s-a domolit, dar ploaia își urma curgerea subțiată. Dărîndai dormise somnul iepurelui. De cîte ori se trezise ascultînd și privind spre patul starețului său prin aburirea luminii de-afară, se simțise și el alinat de tihna adîncă și de respirația regulată a bolnavului. Așa încît aștepta cu bucurie vizita doctorilor. Însă pînă atunci mai era. De la revărsarea zilei și pînă la apariția lor mai aveau a trece cinci ori șase ceasuri.

Flăcăul era mai înțelept decît părea din vorbirea-i ușuratică. Așteptînd deșteptarea sihastrului, își făcea socoteală că opreliștea pe care i-o rînduise Sandu, mecanicul, nu era potrivită cu starea bolnavului. Adevărat ori nu, prepusul lui Sandu Calarașu putea primejdui viața monahului Pavăl. După zdruncinul din munte, truda coborîșului și operația medicului Hanganu, aducerea aminte a trecutului ar fi ca o cădere nouă.

Se gîndea cum să facă. Ar fi trebuit sihastrului o pregătire. Dar nici peste porunca mecanicului nu putea trece. Totuși e bine poate să-i vorbească bolnavului despre mecanic ca despre un om vrednic și fără ascunzișuri, să-i pregătească apropierea ; iar descoperirea să zguduie mai puțin acea inimă otrăvită.

Sihastrul se trezi dintrodată. Era ceasul cînd soarele răsărise în dosul draperiilor de nouri. Întrebă cu glas liniștit :

— Tu nu dormi, Irimie ?

— M-am trezit și eu, părinte, chiar acum.

— Parcă ai gândi ceva adânc.

— Adevărat, părinte.

— Te vei fi gândind la împărăția cerurilor ? zîmbi schivnicul.

— Ba, ca un păcătos ce mă aflu, cugetam la cele pămîntești.

— Ce mai spuneau asară doctorii ?

— Doctorii aveau nădejde bună. Dar mie nu-mi plăcea că Sandu mecanicul poftea să vie și el astăzi, să-ți spuie nu știu ce.

— Dar parcă tu singur spuneai, Irimie, că e om de ispravă și mie cu priință.

— Asta numaidecît. Îl cunosc bine ; el mi-a dat înțelegere de carte. Dar să nu te tulbure cu niscai întrebări.

— N-ai grijă, Irimie. Știu eu ce să-i răspund. Și la ce te mai gîndeai ?

— Mă gîndeam așa, părinte, că, după ce-ai să te pui pe picioare și vei începe să umbli și să te uiți împrejurul cuvioșiei tale, ai să vezi ce n-ai știut și-ai să cunoști ce n-ai văzut, după cît s-aude în satele de sub munte.

— Ce spui tu, bre Dărîndai ? Adevărat că ieri am auzit niște vorbe străine, care nu se rosteau în vremea cînd mă aflam între oameni. Dar acele vorbe le înțeleg ; numaicît mă mir auzindu-le rostite de munteni.

— Ai să mai auzi cuvioșia ta multe.

— Nu mă spăria cu vorbe, Dărîndai.

— Lasă c-ai să vezi. Și aș vrea să cunosc și eu toate cîte aud vorbindu-se. Se pare, părinte sahastru, că s-a schimbat cîrma la plutărit.

— Cum așa ? De ce nu mi-ai spus nimica și mie, cînd sui ai sus, la mine ?

— D-apoi, părinte al meu, cum aş fi putut cuteza să grăiesc, cînd nu-mi îngăduiai decît să tac ? Nu-ţi aduci aminte cînd m-ai găsit la izvor cîntînd singur :

Peline, frate peline,
Amară-i inima-n mine
Ca şi veninul din tine.

Eu ştiam că te apropii şi cîntam asemenea cîntec în pofida cuvioşiei tale. Ş-atuncea am băgat de samă cu mare sfială că ţi-au steclit lacrimi în ochi. Nu puteai atuncea suferi să se pomenească de lumea care am înţeles că te prigonise. Şi n-ai avut cum afla de cîrmă în răstimpul schivniciei cuvioşiei tale, căci n-ai grăit decît cu ciobani vechi, iar întîmplările schimbării s-au făcut de puţină vreme, în anii mei, aş zice. De aceea mecanicul îmi spune mie : «măi, omule nou»... Te-ai supus un timp canonului muţeniei ; înaintea mea ţi-a fost frate de ajutorinţă Gherasim, şi surd şi mut şi năting. Pe acela l-ai avut zece ani. Şi Gherasim acela, sărimanu, s-a petrecut din lumea asta fără să ştie nimic, ca şi căprioarele pe care le-ai miluit şi ca bursucul pe care l-ai fost îmblînzit.

— Ce spui tu, bre Dărîndai ?

— Spun ce spune norodul, părinte schivnic. Bună-rea, stăpînirea-i alta.

— Măi Dărîndai, tu-mi spui mie ce-ai visat astănoapte.

— Ba stăpînirea s-a schimbat la anul 44, cînd s-a sfîrşit războiul cel mare. Cuvioşia ta n-aveai de unde şti, căci petreceai cu sălbătăciunile şi cu vedeniile ; iar Gherasim suia din vale întru surzenie, şi-ţi punea lîngă izvor tainul întru muţenie, şi celelalte obrazuri, care slujeau la oi şi la vite sub privegherea cuvioşiei tale, nu îndrăzneau niciodată să se aşeze la focul cuvioşiei tale,

fiind curioșia ta om al lui Dumnezeu, avînd de-a face mai mult cu sfinții decît cu muritorii de rînd. Aceștia te-au pîrît că te-ar fi auzit grăind în peșteră cu sfîntul Pavăl. Acuma eu ți-oi spune, părinte al meu, că atuncea cînd a venit la cîrmuire partidul, cum îi spune mecanicul, s-au împărțit muncitorilor plugari pămînturile boierești toate.

— Tu aiurezi, Dărîndai. Cum s-a putut face asemenea lucrare fără tulburări ? La anul 1907, avînd eu numai opt ani vîrstă, nu s-a sculat oare plugărima cerînd pămînt ? Și s-au amestecat nemernicii cu sînge și țărînă...

— Ei, iaca, părinte, acuma nu s-au amestecat. Partidul, cum îi zice mecanicul nostru Sandu, a dat slobod și fără plată pămînt la toată lumea sărmană. Zice acest partid (așa spune Sandu mecanicul) : cine muncește mînîncă, cine nu muncește să nu mînînce.

— Ei, și cum a fost ?

— Cum să fie ? boierii s-au dus, avînd asupra lor blăstămul pînii nemuncite. Și cu dînșii s-a dus și regele.

Sihastrul îl privi țintă pe fecior, ca pe un nebun.

— Nu te mira, frate schivnice. Fiind acel rege un fecior ca mine, mai mare peste boieri. Și acel fecior nu trăgea cu coasa, nici mînuia sapa ; sta numai de dimineață și pînă sara într-un scaun și se uita pe fereastră. Avea o casă mare în care n-avea ce face. Și mîncă pîne albă, din acel pămînt amestecat cu sînge, de care ai pomenit curioșia ta. Așa că și-a încărcat într-un tren straiile cu fireturi și dus a fost. Așa spune Sandu mecanicul.

În răstimpul acestor interpretări personale ale evenimentelor timpului, ucenicul nu uita rînduiala igienică prescrisă bolnavului de cătră doctorul Hanganu ; și tocmai se pregătea să treacă în altă încăpere recipientele și ștergarele ude pe care le culegea din jurul patului,

cînd medicul și profesorul intrară, avînd cu ei și pe Sandu Calarașu.

— Dărîndai, lasă palavrele, porunci medicul ; după ce lepezi toate cîte ai în brațe, să te duci la cuhne și s-aștepți să-ți dea, la ora opt, mîncarea de dimineață a bolnavului și o aduci aicea.

— Am înțeles, tovarășe doctor, răspunse fratele Irie, întrucîtva umilit de slujba pe care o îndeplinea lîngă starețul său. Cugeta la glumele personalului feminin ce-l aștepta la bucătărie ; o slujbă ca aceea pe care o făcea el nu se cuvenea a fi săvîrșită de un bărbat ; dar lui Dărîndai nu-i păsa, căci avea pregătite răspunsuri ascuțite împotriva breslei muierilor.

Andru Macovei privi atent obrazul bolnavului, pe care sta încă zugrăvită mirarea.

— Fratele Dărîndai ți-a spus povești ?

— După cum ați auzit și dumneavoastră, domnule doctor.

— Poveștile purced de multe ori de la un adevăr, încuviință doctorul Andru. Dărîndai a înfățișat adevărul în stilul lui special ; altă greșală n-a făcut.

— Așadar e adevărat ce mi-a spus ?

— E adevărat, dar nu-i pricină să fii emoționat. Dă mîna să-ți cercetez pulsul, în timp ce prietinel nostru Costache Hanganu îți așează termometrul. Pînă ce ți se încheie cum se cuvine picioarele, rămîi numai cu dorința de a vedea, a cunoaște și a judeca prin dumneata însuși toate cîte se vor fi petrecut în lipsa dumnitale din lume. În privința asta sînt de părerea lui Toma necredinciosul : crede după ce vei vedea și pipăi. Nu e așa ? Ciudat mi se pare că atîta cît ai stat sus...

— Cu capu-n nouri, domnule doctor ; sau cufundîndu-mă uneori pînă în iad.

— Cît ai stat sus, ori coborît în infern, nici o ştire nu ţi-a parvenit. E bine, doctore ?

— Bine, domnule profesor, temperatura normală.

— Pulsul puţin precipitat însă. Acest sihastru e un tip emoţional. Fii cuminte şi încearcă a te stăpîni, prietine. Iată eu, deşi voi fi fiind, cum îţi închipui, un luptător progresist, acuma nu mă interesează decît picioarele dumnitale.

— Şi pe mine, doctore, zîmbi bolnavul.

— Fii liniştit, au să se vindece şi au să te servească încă multă vreme.

Închizînd ochii, sihastrul se simţea sfîşiat de două simţiri aprige.

Întăi se ascuţea în el uimirea că înţelege fără nici o dificultate vorbirea de altădată, a oraşenilor, pe care o socotea amuţită. Asta era adevărata lui ieşire în lume. Deci nu era cu desăvîrşire scufundat. Anii pe care îi petrecuse în munte îl mutaseră într-un trecut adînc misterios al rasei păstorilor, iar acuma plutea iar cătră lumea din care plecase năprasnic. Nu era bucurie deplină ; îl săgeta părerea de rău.

Şi al doilea simţimînt, în care bucuria şi regretul îl prăvăleau, era mila dragostei pe care o cetea în ochii lui Sandu mecanicul. Deci acest om îmbătrînit înainte de vreme era prietinelui din tinereţă, care îi pusese în mîna o cheie de ieşire din ignominia disperării.

— Cu adevărat, tu eşti, Sandule Calaraş ? De bucuria ce am aş putea să mă prăpădesc cu adevărat.

— Ba să trăieşti, măi Săracu.

Aşa îi zicea odinioară, în oaste, Sandu Calaraş : «măi Săracu».

Se îmbrăţişau. Mecanicului îi curgeau lacrimi în barbă. Sihastrul închisese ochii, dincolo de bucurii şi du-

rerii. Se alinau în el pătimirile. Nu mai era singur pe pământ.

Doctorul Hanganu așteptă cu răbdare alinarea bolnavului.

— Pulsul i s-a ridicat, temperatura e normală, murmură el către profesor. Apoi zîmbi sihastrului, care-i pîndise vorbele.

După ce părăsiră camera, Macovei și Hanganu trecură prin pîcla dimineții și intrară în cerdacul larg deschis către munți spre asfințit. Acolo îi aștepta Zarandi și era pregătită gustarea de dimineață.

— În vreme ce dumneavoastră vă restaurați, îndemnă Hanganu, eu trec pe la ceilalți bolnavi ai mei. Apoi îl aduc aici pe Sandu Calarașu. De la el avem să aflăm, după cît înțeleg, o poveste de demult.

— Pînă ce-a sta burnița și poate s-a arăta soarele, n-avem ce face alta, a fost de părere și filologul.

Cătră ora zece, adunarea se încheiase. Andru și Zarandi se cuibăriră alături, pe divan. Ghiță Miclăuș le potrivișe pe măsuta de alături cafelele lui celebre. Doctorul Costache și Sandu mecanicul aveau evlavie pentru vin și stăteau la masa cea mare, cu pătura plină și cu o garafă abia începută.

— Din tinerețile mele, zîmbi Sandu, nu m-am putut împăca nici într-un chip cu fiertura asta arăbească.

— Eu de asemeni, încuviință Hanganu.

— În acele tinereți, urmă Sandu, m-am fost eu legat cu un fecioraș fără musteață, fiind noi prietini. Eu mă aflam lucrător la atelierele de la Socola. El învăța în particular, ca să dea examene la Liceul național. Îl chema Petru Matei. Acest fecioraș Petru Matei a ajuns, precum l-ați văzut, cu picioarele în ghips la spitalul nostru din Slătiori.

— Întăi a ajuns sihastru, observă profesorul.

— Se poate. Pe cărauș îl supune nevoia. Și acest prietin al meu n-a avut ce face alta, ca să se ferească de năpaste și prigoană.

Înainte de a vă spune cum s-au petrecut lucrurile, trebuie să aflați domniile voastre că prietinia noastră de atunci s-a legat la un club al muncitorilor. O samă dintre lucrătorii tineri ne legasem cu unii cărturari, cu care stăteam de vorbă uneori și de la care împrumutam cărți. Cetisem colecțiile *Contemporanului*, și într-un manuscris destul de vechi, *Manifestul Comunist*. Am întâlnit pe Matei în grupa lucrătorilor tipografi. Și pe urmă înțelegându-ne în toate privințele că rînduiala lumii de atunci nu-i bună și trebuie schimbată, umblam amîndoi prin locurile cunoscute pe care le sfîntiseră poezii și cărturarii ieșeni.

Eu eram tîrgovăț, de la Nicolina, sărac, fără părinți și fără rude. Trăiam de capul meu.

Iar Petru Matei era dintr-un sat din marginea codrului de la Borosești : Goruni, adică Stejarii-cei-vechi. Nu departe de Stejarii-vechi se afla, tot sub codru, o poiană unde fusese odinioară crîșma Șantei. Prietinel meu, fiind un fel de poet, îmi spunea balada lui Codreanu, cînd umblam plimbîndu-ne prin acele locuri încîntate :

Măi Codrene, măi Codrene,
Te cunoști după sprîncene
Că ești făcător de rele...

Petru Matei avea, cum spunea el singur, patima poeziei, rîvnind s-ajungă cărturar.

Bătrîni prietinelui meu au căzut dintrodată, cînd funcționarii Creditului funciar rural le-au vîndut vitele și toată gospodăria, lăsîndu-i lipiți pămîntului. Sora mai mare a prietinelui meu, lelița lui Anica, văzîndu-și prăpădită și zestrea cîtă se strînsese pentru mărișul ei, s-a

gîndit să intre undeva într-un serviciu. Ş-a găsit un loc la nişte boieri din târg de la Vaslui.

După cum ştiţi şi dumneavoastră era greu în acea vreme pentru lumea noastră săracă. Serviciul putea alina foamea prietinelui meu, dar nu-i putea îngădui nimic altceva. Venea asupra lui şi ameninţarea recrutării.

După ce s-a sfătuit şi cu leliţa-sa Anica, au rămas înţeleşi că ea ar putea da din leafa ei ceva bătrînilor ca să le amăgească bătrîneţa amărită, iar el să-şi facă serviciul militar şi să-şi dea examenele la liceu. Cel mai potrivit corp de trupă pentru asemenea nădejde înşelătoare era compania de jandarmi pedestri de la Iaşi. Compania aceasta era în serviciul poliţiei şi justiţiei. Putea fi cel puţin cuviincios îmbrăcat şi hrănit bine şi, după aceea, cu examenele liceale, văzînd şi făcînd.

Sfatului acestuia al leliţei Anica eu n-am pus nici o împotrivire, găsind folositor pentru multe motive, să ne aflăm în cetatea justiţiei şi poliţiei ; drept care eram şi eu hotărît să intru tot în acel corp de trupă, la un an după recrutarea lui Petru Matei.

Am înţeles, pe urmă, că sfatul leliţei Anica fusese interesat. Serviciul militar ţinea despărţit de ea pe frate-său. În viaţa leliţei Anica se petrecuse o schimbare pe care ea o socotea bună. Se amoresase de ea băiatul avocatului unde îşi găsisese ea serviciu. Iar acel băiat administra o moşioară de zestre a mamei lui, nu departe de Vaslui. Şi leliţa Anica fusese fericită să-i fie ajutoare şi îngrijitoare aceluia boieraş.

Toate acestea nu le-am ştiut nici eu, nu le-a ştiut nici Petru Matei, decît mai tîrziu. În răstimp, am intrat şi eu în compania de jandarmi pedestri, ca să-mi fac serviciul militar. Matei avea un an servit şi am fost bucuros de prietinia lui, pînă ce m-am deprins cu viaţa de cazarmă.

Intrasem în oaste hotărît să mă supun întru totul rînduieiilor ei, așa încît să-mi ușurez cît mai mult trecerea celor trei ani de robie. Nu mi-a fost ușor să înghit zi cu zi acel pahar de amărăciune ; dar eram statornic și îndărătnic și înțelesesem că numai asta putea să fie apărarea mea. Ca muncitor de la atelierele Socola eram supravegheat. O bucată bună de vreme n-am scos capul din hruba în care mă cufundasem. În același timp m-am cerut la școala de gradați, dovedindu-mă cel mai destoinic din contingentul meu. În anul al doilea al militariei am pus galonul de sergent.

Petru Matei rămînea caporal. Nădejtile pe care căpitanul și le punea în el, scăzuseră. Petru Matei era un neliniștit și dovedea adeseori răzvrătire, în vorbe tăioase, în felul cum înfrunta pe gradați. Ochii lui tulburați și mînioși au cunoscut destule zile de carceră. Totuși era băiat ager. Comandantul își pusese în gînd să facă din el un camarad de carieră, îl proteja, îi dădea sfaturi, cu ideea că acel fecioraș avea în el energie și hotărîre, ce puteau fi canalizate cu folos pentru oștire.

Cînd am ajuns să-i fiu superior în grad, i-am lămurit purtarea mea și l-am făcut să priceapă ceea ce numeam eu înțelepciune. Nu i-a fost ușor ; dar s-a domolit și s-a supus întrucîtva sfaturilor prietinești ce-i dădeam.

În sfîrșit s-a eliberat. Eu am rămas încă un an în uniformă. Din ce agonisise el și din ce-i adăogisem eu, hotărîse a îmblînzi cît de cît traiul bătrînilor lui de la Stejarii-vechi.

Eliberarea lui se produsese toamna. A ajuns acasă în toiul recoltei porumbului. A găsit pe bătrîni muncind la alții. I-a scos din nevoie, le-a asigurat mămăliguța lor cea de toate zilele. Apoi în căsuța cea săracă, a cerut de la părinți vești despre lelița Anica. Acea leliță îl legănase în brațele ei cît fusese prunc. Îi era ca o mamă mai tînără.

Bătrîna clătina din cap lăcrămînd.

— Iaca, n-avem nici o știre de la fata asta ; poate-i bolnavă, poate s-a prăpădit, poate nu vrea să se mai răspundă cu noi. S-a mai întîmplat asta și cu alte fete, care s-au dus la tîrg și duse au fost. De un an n-am mai primit de la dînsa ravaș. Zicea c-o duce bine și că ne-a fi bine și nouă mai pe urmă ; dar deocamdată să răbdăm.

Matei s-a cam supărat.

— De ce nu m-ați înștiințat și pe mine de acel ravaș ?

— Apoi, dragul meu, fata ne poruncește în acel ravaș să nu-ți spunem ție nimic, știindu-te aprig.

Petru Matei cere numaidecît scrisoarea. Bătrîna se tînguie că nu știe unde s-a fi rătăcit, moșneagul o scoate din chimir, dar n-o dă ; și băiatul se hărățește cu părinții lui, pînă ce află adresa avocatului de la Vaslui. Atunci se ridică, trage pe mînici paltonul, își îndeasă în cap pălăria. Nu vrea să mai întîrzie nici o clipă ; nu poștește nimic din mîncarea pusă pe masă.

— Vai, băiete, se tînguie maică-sa, văd că te-ai boierit și tu.

— De ce m-am boierit ? se întoarce el mînios.

— Căci porți straie de la tîrg.

— Și de ce m-am boierit și eu ? Vrei să spui că s-a boierit și lelița Anica ?

Atuncea bătrînul a suduit-o pe babă, că nu-și poate stăpîni limba. Petru Matei s-a izbit în ușă cu avînt al mîniei și s-a tot dus.

Cu avocatul cel bătrîn de la Vaslui n-a putut sta de vorbă. Amenința din barbă spre Matei că el n-are a da socoteală nimănu.

— Cauți o soră ? Treaba dumnilale. N-o găsești aici ? o fi fiind în altă parte ; treaba ei. Fă bine și mă lasă în pace.

Petru Matei află că moșioara aceluia avocat nu e de parte de Vaslui. Își face silă să se liniștească și pleacă s-o caute pe soră-sa.

Găsește la o margine de sat curtea boierească a acelei moșii. Intră. Boierașul nu-i acasă. Dar lelița Anica îi iese înainte cu mare bucurie. Și după ce-l îmbrățișă și-l sărută în cerdac în vederea oamenilor din ogradă și-i grăiește așa, ca să se știe că i-i frate, îl trage pe frate-său într-un salon ; după aceea într-o cămăruță mai la o parte. Și cum ajung în acea cămăruță, lelița Anica se prăvale pe-un divan și prinde a plînge cu amar.

— Ce-i, leliță Anică ? Spune. Ce întâmplare ți s-a întâmplat ? Ce năpastă te năpăstuiește ?

Lelița Anica își bocește durerile și-si blastămă viața. Că și-au fost dragi, ea și cuconașul, și la început i-a fost ca-n rai. Dar acum se află îngreunată în a cincea lună și cuconașul vrea s-o lepede. O mai ține de plăcerea lui o săptămână și după aceea-i pune leafa din urmă în mînă și ducă-se unde va ști ; el n-are ce-i face ; și pruncul poate nici nu-i al lui. Zădarnice jurăminte, zădarnice plîngerile și suspinurile. Viața ei s-a sfîrșit. «Să nu mă lași, Petruță. Dacă nu-l întorci de la hotărîrea lui pe Grigoriță, apoi mă zvîrl cu capu-n fîntînă.»

Cum se zbugiuma fata și-l ruga pe frate-său, iaca și cuconașu Grigoriță. Era un băiat frumușel cu mustăcioară neagră. Intră, se încruntă, nu-i place. Se stropșește :

— Cine ești tu ?

— Eu îs fratele surorii mele, domnule.

— Și ce poștești ?

— Poftesc să-mi dai socoteală pentru rușinea ei.

El rîde.

— Frați de aceștia va mai fi avut Anica asta. Fă bine și ieși cît nu mă supăr. Căci dacă nu m-ascuți și nu ieși, chem haidăii să vie, cu cîinii.

Cînd s-a desfășurat Petru Matei asupra lui, Grigoriță a tras șiful din bastonul pe care-l purta. Dar lelița Anica i-a apucat brațul. Grigoriță a lepădat șiful și a izbit de două ori în Petru Matei cu pumnul gol ; apoi văzînd acei ochi bulbucăți ai lui Matei și acea mînie, mai primejdioasă decît arma pe care o lepădase, numai ce-a dat dos la față și s-a răsucit în fugă spre ieșire.

Matei pe urma lui. Lelița Anica după amîndoi.

Cînd boierașul s-a năpustit în cerdac, slujitorii curții l-au socotit nebun, așa era de zbîrlit și de holbat. Iar apoi au văzut alt nebun care se abătea asupra celui din-tîi ca o pajură cu cîngile întinse. A făcut o săritură pe treptele de piatră, dar cîngile l-au prins din zbor. Matei a și fost asupra lui dărîmîndu-l și trîntindu-l de două ori.

Oamenii curții au dat năvală să-și culeagă stăpînul.

Petru Matei a ridicat asupra lor ochi crînceni. A răcnit :

— Nu v-aproțiați ! Mișelul acesta a rușinat o fată de-a voastră, care mi-i soră mie, ș-acuma o alungă. Vreau să-l omor, vreau să-i beau sîngele !

Cînd Petru Matei l-a apucat iar pe boieraș ca să-i beie sîngele, a slobozit țipăt de groază Anica și, cu mî-nile la tîmple, s-a repezit la fîntîna cu roată din mijlocul ogrăzii și s-a zvîrlit în adîncime cu capu-nainte.

Atuncea a venit la Matei un moșneag, starostele bou-urilor și i-a grăit cu blîndeță :

— Măi băiete, lasă-l pe acel mișel, cum îi spui, cu plata neîmplinită, ca să nu te prăpădești și tu cu de-săvîrșire. Poate nu-i mort și-i scăpa și tu cu mai puțină pedeapsă. Cum l-ai apucat tu în cîngi, așa au să te apuce pe tine judecătorii lor. Destulă ticăloșie s-a întîmplat astăzi și zăluda aceea de soră-ta ne-a spurcat fîntîna. Cu voie ori fără voie, noi te-om duce la jandari, ș-apoi s-a vedea ce-a mai fi.

Mai apoi acest bouar bătrîn, cu numele Pîntilie Pleșa, a fost martor principal în procesul prietinelui meu Petru Matei. Nu se știe bine pentru care motive, afacerea a fost mutată de la tribunalul Vaslui la Iași, și Petrea adus la temnița Galata, așezată, precum știți, pe dealul Miroslovei.

Piesa aceasta, pe care și acum o am înaintea ochilor și în auz, s-a jucat la palatul de justiție, în luna april a anului următor. Eu făceam paza sălii cu cîțiva jandarmi. Era după ora șase și mulți muncitori tipografici și de la atelierele căilor ferate se adunaseră ca la un spectacol ca acela.

Pintilie Pleșa bătrînul venise în straiile lui albe, cu sumăieș scurt, și cu opinci meșteșugit îngurzite. Lepădase jos lîngă el căciula și de căciulă rezemase toiașul. Era proaspăt bărbierit, ca de sărbătoare. Mustața căruntă stufoasă. Pleșuvie naltă pînă în creștet, fumurie și boțită ca o chivără veche de tablă.

Aștepta să fie chemat să mărturisească. Privea ca dintr-o ceață a șesului Moldovei, cu totul străin.

Cînd grefierul a chemat pe acuzat, el și-a ferit fruntea și s-a uitat pieziș de la înălțimea lui. Era moșneag drept și subțiratic. A descoperit și pe judecători și pe procuror și-i era de mirare că se strînsese împrejurul lui atîta lume.

M-am apropiat de dînsul și i-am șoptit să fie cu luare-aminte, căci îi vine rîndul. El a tușit și a înghițit un nod, sfiindu-se de uniforma ce purtam.

Președintele îl chiamă. El răspunde cu glas tare, ca și cum ar fi grăit în aer liber :

— Aicea-s, cucoane !

— Pășește și vino ca să depui jurămîntul.

Călăuzit de apod, s-a oprit în fața crucii. După îndemnul magistratului, a pus mîna pe cruce și a jurat să

spuie adevărat cum s-a petrecut întâmplarea de la Cornești.

— Adevărat, domnule, a răspuns el cu emoție. Azi n-am vîrît nimic în gură ; nici nafură. Am băut numai un cofăiel de apă în deal la Repedeș.

Cînd s-a întors, a dat peste Matei.

— Aista-i ! a zis el, făcînd semn spre prietinel meu cu fruntea.

Atunci a observat și pe cuconașul Grigoriță, care se ținea într-o postură umilită și schiloadă lîngă tatăl său avocatul Grigore Corneanu.

— Acela-i ! a încuviințat el.

— Moșule, i-a poruncit sever judecătorul cel cărunt din mijloc ; ai mai fost martor cîndva ?

— Ba m-o ferit Dumnezeu, cucoane.

— Atunci află că n-ai a vorbi decît atunci cînd te întreb eu și numai despre ce te întreb.

— Am înțeles, măria voastră ; dar eu am dat numai semn de cunoaștere, obișnuit să deosebesc de la orice *distanție* care-i boul rătăcit și cum îl chiamă.

— Bine-bine. Vra să zică cunoști pe acuzatul Petru Matei.

— Îl cunosc, l-am văzut cînd cu pricina ; dar nu știu ce vorbă i-ați mai adăogit dumneavoastră. Poate-i prepus că a vrut să omoare pe cuconașu Grigoriță.

— Așa e, a aprobat cu satisfacție președintele, vădit mulțămit de inteligența lui moș Pintilie. Spune cum a fost ?

— Apoi, iaca spun. Fata era în casă, cu frate-său Matei. Și pe cînd își plîngea ea rîsul din trecuta vară, căci rămăsese grea, numai iaca cuconașul Grigoriță. Află că a venit un frate al Anicăi, — așa-i zicea fetei ; și bănuind că acelui frate fata îi mărturisește patarania ei, s-o mîniat care nu se mai află ; și-o dat navală asupra lor.

Se chiamă că, după ce purcesese ea într-adaos, cuconașu Grigoriță voia s-o alunge.

— Lasă asta, moșule.

— Iaca las, măriile voastre. Eu adicătelea vreau să lămuresc mai bine chestia. Și nu mult după ce intră cuconașu opintind să tragă din bîtă șpanga, îl vedem zbucnind înapoi spre ușă. Fratele fetei după el ; îl ajunge pe treptele de piatră, îl smuncește înapoi și-l trîntește de două ori ca pe un cojoc, de-a rămas cuconașul lat. Iaca după ei și Anica ; și cînd vede că frate-său vrea să-l omoare pe cuconaș, dă năvală drept la fîntînă și se zvîrle cu capu-n jos peste ghizdele. Eu pusesem mîna pe acuzat, cum spuneți domniile voastre, și-l povățuiam să nu facă moarte de om, că-și pustiește inima și se cufundă în prăpastia ocnei. Și lui i-o venit pesemne așa o milă de om ș-o stat. Dacă-l mai trîntea o dată, apoi îl achita de istov.

— Cum ? ce făcea ? zîmbește magistratul.

— Îl achita, se bucură moș Pintilie.

— Va să zică, avea intenția să-l omoare ?

— Apoi da, măriile voastre, avea ce spuneți dumneavoastră, ca să-și astîmpere arșița mîniei și obida nedreptății.

— Care nedreptate ?

Moș Pintilie nu răspunse. Privi spre boierii din față, apoi spre cei din dreapta și oftă întristîndu-și privirea.

— Te-am întreat, stărui judecătorul cel cărunt. Răspunde.

— Apoi, măriile voastre, dreptii cu dreptățile și strîmbii cu strîmbătățile.

— Ce vrei să spui ?

— Vreau să spun, măriile voastre, că după ce l-am dat jandarmilor pe Matei, ș-am adus doftor pentru cuconașu Grigoriță, ș-a fost scoasă moartă din fîntînă aceea fecioară nehibzuită, care s-a dovedit a avea într-însa

prunc, am lăsat vitele albe în sama lui Tanasă, iar eu după rugămintea acestui Matei, încălicînd pe loc un buieștraș ce am, m-am dus, m-am tot dus pînă ce-am intrat sub codru și-am ajuns la Goruni și, întrebînd, am aflat căsuța bătrînilor acestui Matei.

Baba ținea ceaunul între picioarele unui scăunel ; moșneagul mesteca mămăliga. — Stați, zic ; iaca, eu îs Pintilie Pleșa din sat de la Cornești, unde a fost slugă o fată a dumneavoastră la niște boieri și tare bine au ținut-o după obicei, încît a ajuns la o întîmplare frumoasă, pe care am venit să v-o povestesc din pont în pont, după făgăduința ce am făcut-o feciorului dumneavoastră. Și le spun eu tot ce-o fost, și cu fata lor, și cu feciorul lor. Moșneagul zice : — Mulțămesc, bade, de veste și vai de zilele mele ! Baba țipă : — Maică preacurată și pururea fecioară ! S-au așternut amîndoi la pămînt și a rămas mămăliga nemîncată. I-am sprijinit să se aburce pe laiță. Unul cu capul spre fereastră, altul cu capul spre cuptor. Moșneagul a gemut o vreme. — Marandă, zice, Marandă, eu de-acu mă duc. Baba s-o mai tînguit, s-o mai zvîrcolit și, nu mult după bătrînul ei, și-o dat sufletul și dînsa. Ies și chem vecinii din marginea aceea de sat. Trimetem după preot. Săvîrșim cele rînduite. Toporîm sicrie din niște lătunoaie. Iaca și oamenii receptorului : vin să împlinească datoriile și rămășițele ; ar vrea să puie în siguranție boarfele din căsuță și straietele de pe morți ca să rămîie morții numai în cămeșoaietele lor de cîlți ; căci altfel, morții îngropați și casa rămasă pustie, or lua alții ce se cuvine statului. Așa că rușinîndu-i noi, că ce fel de creștini sînt, mulțămitu-s-au să ducă numai ceaunul cu mămăliga rece. I-am prohodit pe morți dînd și eu ajutor pentru preot zece lei ; după care m-am întors la Cornești.

— Moșule, zice judecătorul cel cărunt, puteai să scu-tești tribunalul de asemenea povești.

Pintilie Pleșa, starostele de bouari, răspunde :

— Boieri dumneavoastră, vă rog să iertați pe un neștiutor.

S-a tras deoparte și nu i s-a mai auzit cuvântul.

A venit rîndul afacerii. S-au pus întrebări ; acuzatul se arăta foarte econom la vorbă. A vorbit partea civilă, prin glasul destul de răgușit și emoționat al avocatului celui bătrîn Grigore Corneanu. Tînărul Grigoriță, în care părinții săi își puseseră nădejdea bătrînețelor, pătimise greu din trîntirile aceluia individ ce se afla acum în fața judecătorilor. Probabil că fusese în stare de ebrietate, cum e obiceiul prostimii înainte de a păși la asemenea fapte. Tînărul Grigoriță Corneanu s-a ales cu incapacitate de lucru din pricina unei claudicații grave a piciorului drept. Mai mult decît atît, are astăzi o deformare a feței. În-tr-adevăr, obrazul tînărului se schimonosise și mustă-cioara neagră îi sta strîmbată. Căuta cu ochii lui sprîn-cenați mila onoratului tribunal, avînd o atitudine modestă de băiat cuminte, de bună familie.

Avocat din oficiu al lui Matei fusese numit un omu-leț harnic la vorbă, puțintel peltic, bărbățel dibaci și deștept mai cu samă la vremea alegerilor. Îi zicea : Du-mitrel Petrescu, poreclit Bodoască. Dumitrel Petrescu și-a luat ca temeii a apărării lui indulgența prea onoratului tribunal. A făcut o aluzie nedeslușită la împrejurări că-rora dumnealui a cutezat să le spuie circumstanțe ate-nuante. Dar procesul spulberase de mai nainte asemenea temeiiuri ușuraticе ; deoarece asemenea îndeletniciri, pe lîngă neîncrederea în magistratură, ar dovedi o anume poziție față de rînduielile de bază ale societății.

Mă uitam la Petru Matei. Asculta neclintit și negu-ros. Fierbea în el o mînie pe care și-o stăpînea încă. Mă

temeam să nu izbucnească, însă el se încleștase în revolta lui : așa lupul apucă în colți capcana ce l-a doborât.

Cînd a fost întrebat dacă mai are ceva de spus, a înghițit scurt veninul ce-l păstra în fundul gurii și a răspuns cu tremur în glas :

— Mai am. Nu recunosc nimic valabil din ce a găvîit avocatul meu. Nu sînt de acord cu felul de a dră-mălui virtutea legilor în ființă. Observ că judecătorii mei uită că sora mea a fost ademenită și rușinată de acest cuconaș. Că din această pricină, bătrînilor mei li s-a tras moartea. Că eu sînt obijduit, prigonit și închis, în locul altuia. Amărită țară e aceea în care justiția e la cheremul asupritorilor. Am spus asta ; cunosc și altele, deoarece am fost și eu agent auxiliar al justiției dumneavoastră. Dar mă căiesc, a rînjit el ca într-o nebunie, *măcăiesc* de și nu sînt rață.

Nimeni nu înțelegea ce voia să spuie cu acel joc de cuvinte tîmp și fără noimă, cu totul neobișnuit la dînsul.

— Atîta-i ! a adăogat și a tăcut înghețat.

Cum spune poporul, dacă l-ai fi tăiat, n-ar fi curs din el o picătură de sînge.

Onoratul tribunal a rămas perplex cîteva clipe. În sala înșesată se auzi un murmur care nu putea înșela vîgilența procurorului. Era un procuror cu barbă neagră, pe care și-o vîntura cînd și cînd cu degetele. El a tresărit cel dintăi din fotoliu, atrăgînd tribunalului luarea-amine asupra necuviinței spectatorilor și asupra ofensei pe care un criminal — altfel nu i se poate spune — o aduce justiției statului. Acestea au fost vorbele lui, întocmai. Mi s-a părut că ochii lui Petru Matei scapără. Era în el ca o pornire să deslănțuie tigrul pe care îl avea în el ; să lovească, să dărîme, ori să-și sfarme fruntea de un zid. Dar în juru-i era lume înșesată, care se mișca mînată spre ieșire de garda jandarmilor. Președintele poruncise

evacuarea pretoriului. Apoi amenințase pe inculpat cu agravarea pedepsei.

— Să fie închis sub pază severă, adăogase domnia sa. Tribunalul se retrage treizeci de minute pentru deliberare.

Atunci am poruncit sentinelelor să încadreze pe inculpat. Se petrecuse în mine o răsturnare, de-aș fi fost în stare să răcnesc și să îmbrățișez ca pe un frate jertfit pe Matei. Nu știu de unde a fulgerat în mintea mea cea mai iscusită punere la cale pentru eliberarea bietului băiat. Tremuram de tulburare și mă grăbeam, ca să economisesc timpul. Am tras din carnetelul meu de șef al secției două foiți. Pe una am scris chitanța de predare a arestatului în camera anumită a arestului provizoriu. Acea cameră aveam s-o încui și cheia s-o predau grefierului. Pe cealaltă foiță am însemnat deslușit :

«Ieși cum știi, intră unde cunoști, fă cum trebuie, sănătate bună.»

În această foiță, adăogînd două hîrtii de cîte douăzeci de lei, am învălit cheia de la ușa despărțitoare între arest și jandarmi.

Nu deslușisem prietinului meu porunca a treia : «fă cum trebuie». Însă aveam în inteligența lui încredere ; și o întîmplare ca aceea trebuia să aibă o logică a ei, care s-a adeverit în desfășurarea evadării lui Matei.

M-am apropiat de prizonier. M-am uitat la el ca la cel de care mă despărțeam poate pentru totdeauna. M-am uitat adînc, așa ca să mă înțeleagă că pun la cale fapta pe care o visa el ca pe o minune. Mila mea era și în ochii sentinelelor, unii foști camarazi.

— Măi Săracu, am zis eu ; n-ai ce face și supune-te ; legea-i lege și tribunalul îți sporește pedeapsa, pentru vorbele tale prea îndrăznețe.

Am făcut așa ca, trecînd strîns pe lîngă el, să pri-mească în palmă cheia învălită în bilețel și bancnotele.

L-am dus cu sentinelele pînă la camera știută. Acolo l-am oprit, pînă să vie grefierul. Am deschis camera jandarmilor și am cunoscut că-i goală. Întîmplarea, ca să fie fericită, trebuia să cuprindă și neprevăzutul. O dată dintr-o mie de ori, asta se poate întîmpla. Se aflau în cuier o manta și o capelă.

Erau ale lui Craiu Victor, sergent din același contingent cu mine. Dar nu erau efecte ale companiei, ci particulare, ale lui Craiu, ca să facă vizite unor domnișoare din mahalaua Sfîntu Lazăr. Le ținea acolo ca să-i fie la îndămîna și, în planul ce făcusem, cugetasem nedeslușit la împrujurarea asta. A doua zi, după întîmplare, Craiu Victor se putea duce la vizita lui cu efecte mai puțin fine, neîndrăznind să deie pe față lipsa.

Venea grefierul. Am închis ușa, ca să nu între acolo nimeni. Am dat porunca așa ca s-o audă omul justiției. Am deschis o clipă ușa arestului, ca să se încredințeze acel stîlp al justiției de prezența prizonierului.

Cînd Petru Matei a auzit pasul cadențat al sentinelor și a simțit că ceilalți ne-am depărtat, a tras cheia și a cetit biletul. Era și el un om al locului, obișnuit cu intrările și ieșirile palatului de justiție. Pînă la acea oară nimeni nu săvîrșise așa faptă.

A învîrtit cheia în broasca ușii despărțitoare ; a trecut în camera jandarmilor, a luat cheia, a închis ușa prin cealaltă parte, a scos cheia și a pus-o în polița unui dulăpior al nostru. A înțeles ce are de făcut cu efectele din cuier. Cisme avea ; și-a pus mantaua, și-a îndesat capela în cap ; s-a încins peste manta cu cureaua lui pe care o avea rămasă din vremea serviciului. A deschis o fereastră, a sărit într-un coridor îngust, știut. A lipit la loc fereastra, întărind-o c-o surcea. A trecut în uliță. S-a

coborât după aceea pe ulicioare, prin râpa de la Sfântu Andrei, ajungând la gară în ceasul cel mai potrivit, când era gata de plecare un tren. A cumpărat de la casa de bilete un tichet de călătorie cu jumătate de preț. S-a suit în vagon și s-a dus ca un sergent de jandarmi pedestri în permisie. Așa, cu destule suferinți, a ajuns el în munte, în regiunea Bistriții și s-a dat rob călugărilor de la Schitu-Olarului.

Apoi ce zarvă a fost în urma plecării lui Matei nu vă mai spun. M-am bătut cap în cap eu și cu agenții prefecturii de poliție. S-a deschis în văzul tuturor camera jandarmilor. Apoi dulăpiorul, ca să se vadă că nu dă în arestul de alături, însă mai ales ca să intru în stăpânirea cheii. Fereastra înținată am deschis-o cu destulă greutate și am închis-o apoi în clempușuri. Cheia ușii de despărțire s-a dovedit a fi la mine. Nici o urmă, nici un fir călăuzitor. A fost ca o adevărată minune. Matei Petru nu putea ieși din închisoarea lui decât pe găurile cheilor ca un duh din Halimă.

Unii din oamenii tribunalului, când s-a rostit cuvântul «minune», care explica totul fără a descoperi nimic, au căutat pe moș Pintilie Pleșa. L-au găsit dormind nevinovat într-un cotlon, cu tâmpla pe căciulă și cu bățul alăturarea. Când a aflat despre ce-i vorba, nici nu s-a bucurat, nici nu s-a întristat : a avut numai atitudinea de reculegere ce se cuvine evenimentelor sfinte, și și-a făcut cruce.

Tribunalul, la redeschiderea ședinței după două ceasuri de așteptare, dăduse lui Petru Matei o pedeapsă sporită de opt ani închisoare grea, în contumacie. Iar a doua zi, și a treia zi, și încă într-o zi, au început glumele și hazurile pe socoteala aventurii, mai ales în lumea căreia îi spunem astăzi progresistă.

Se afla atunci în Iași un poet tânăr, care înșira versuri pline de ascuțime. Am aflat și eu, ca unul căruia îi plă-

cea îndeletnicirea prietinelui său Petru Matei, că acel poet tânăr, al cărui nume nu-i nevoie să vi-l spun, începuse a scrie un fel de poveste despre Sfântu Sisoe, pe care îl cobora din grădinile raiului în ticăloșia pământului. Acea poveste nu era cunoscută decât de puțini. Iar unul din acei puțini a făcut o epigramă, deslegând minunea ce se săvârșise :

Petru Matei inculpatul
A părăsit palatul,
Plecînd, fără a cere voie,
Cu prea sfîntul Sisoe.

VIII

— Ei, acum socot că a venit vremea să ne întrebăm ce facem.

Trecuse săptămîna ploilor. Soarele se înălța în văzduhul curat, luminînd consiliul celor patru, în același cerdac în care Alexandru Calarașu mecanicul povestise niște interesante întîmplări de altădată.

Întrebarea era a doctorului Andru Macovei. Epitetul «interesante» era al filologului Zarandi.

Toți cei de față îl revăzuseră pe sihastru, fără a dezvăli din nou rana lui sufletească. Stătuseră cu el de vorbă stăruind, mai ales culegătorul de folclor, asupra căilor misterioase ale păstorilor din Carpați, care au umblat, în veacuri defuncte, cu turmele lor la nord, miazăzi și răsărit. Aflaseră de la el observații asupra sălbătăciunilor codrului, asupra meteorilor muntelui ; asupra hibernării lui în pustia muntelui.

— Am dat cu tîrnăcopul peste un metal prețios, vorbi Zarandi. Mîntea acestui om a rămas trează în tot timpul exilului căruia s-a supus de bună voie ; ba această minte

și-a sporit agerimea. Aflînd că acea osîndă nelegiuită, ce l-a alungat din lume, e de mult prescrisă, înțelege să se întoarcă la frații săi oamenii. Mă tem că firea lui violentă îl mîină către răzbunare, ca să-și sareze sufletul, cum ar spune starostele de bouari Pintilie Pleșa. Asta ar fi cu totul potrivit menirii pe care i-o văd eu.

— Fără îndoială, a întărit Andru Macovei. Însă probabil cei vinovați nu se mai află în viață.

— Nu te mîngîia cu asemenea presupunere, dragă tovarășe. Mai curînd trăiesc răii și se prăpădesc cei buni. Sihastrul nostru putea să fie astăzi cu părinții și sfinții ; pe cînd cel trîntit de el s-o fi pitit undeva, în culcuș cald, cu hrană îmbielșugată. Datoria noastră nu e să-l ocrotim pe acesta, ci să-l ferim pe omul nostru de greșală. Dacă vinovatul sau vinovații trăiesc, rînduiala nouă va găsi împotriva lor sancțiunile necesare. Omul nostru trebuie convins de asta.

— În felul acesta am căutat să-l potolesc și eu, dădu încredințare mecanicul.

— Deci va trebui să-l scoatem la lume, zise doctorul Andru, rostindu-și cuvintele ca pe un verdict.

— Negreșit, întări cu căldură Zarandi ; și cît mai curînd. Ce zici, doctore Hanganu ?

— Zic bine ; în trei luni poate să încalece, ca haiducul Codreanu, al cărui cîntec ni l-a mormăit alaltăsară.

— Atunci în mai puțin de trei luni se poate săvîrși lucrarea pe care o socot eu necesară chestiei acesteia.

— Ce lucrare ? se interesă curios doctorul Andru.

— Lucrarea verificării. Nu vă uitați așa la mine. Noi oamenii de știință avem asemenea obicei, ca să ne controlăm lucrările și experiențele.

— Aicea au grăit doi martori. Ce îndoială poate fi ?

— Nu-i atît vorba de asta, cît de cercetat, din punct în punct, documentele timpului, faptașii ce vor mai fi

fiind în viață și tot ce l-ar mai putea interesa pe omul nostru. Îi restabilim starea civilă, și, după a mea părere, numai atunci putem elibera lumii nouă pe acest om prețios. Socot că de data asta am găsit ce caut de atîta timp.

Mecanicul se ridică în picioare :

— Pe mine mă iertați ; mă așteaptă ciraci și oameni nedumeriți, cu care am a ținea sfat. Cum veți fi băgat de samă, eu, aicea la Slătiori, îndeplinesc felurite oficii, pentru a apropia sufletele oamenilor de prefacerile veacului. Mi s-a întîmplat cîndva, la început, să fiu și moașă, la o margine de ogor, între tufe de porumbrei. În ce privește sihastrul nostru, îmi iau angajamentul să-l pregătesc, să-i întorc oarecum căldura inimii către problemele ce-l preocupau odinioară. Eu nu mă îndoiesc că lumea noastră va avea din asta cîștig.

Sandu Calarașu s-a dus.

— E om vrednic, l-a calificat doctorul Hanganu.

— Dinspre partea asta n-am nici o îndoială, s-a învoit Andru Macovei.

Filologul privea după mecanic, cum se ducea grăbit.

— Nu numai vrednic, adăogi el, ci mai ales necesar. Află, maistre Macovei, că am luat în sinea mea o hotărîre. Îmi scurtez această așa-zisă odihnă a mea de vară, ca să contribui cu ceea ce găsesc eu că e esențial pentru întoarcerea Efesianului nostru în lume.

— Ce e aceea Efesian ?

— Vă spun îndată. Tata a fost preot și, în copilărie, m-am deprins a răfoi și a ceti bucoavnele lui. Așa că am fost foarte interesat și mișcat de o poveste veche a celor șapte coconi de la Efes, care, în vremea împăratului roman Deciu, refugiindu-se din pricina prigoanei asupra închinătorilor lui Hristos într-o peșteră din muntele Ohlon, au fost zidiți acolo de zbirii tiranului, și, prin minunea lui Dumnezeu, au căzut într-un somn fără vise.

Și acel somn s-a prelungit două sute de ani. Iar cînd a venit timpul ca minunea să se dea pe față, oamenii din partea locului au avut nevoie de piatră pentru o zidărie nouă, și-au desfăcut intrarea peșterii. Acei șapte coconi adormiți s-au trezit, în bună stare și fără nici o schimbare, ca și cum ar fi dormit numai o noapte. Unul din ei cu numele Iamvolih a ieșit și a coborît la târgul Efesului ca să cumpere pîne. I s-a părut ciudată înfățișarea târgului, și mai ciudată mirarea negustorului care întorcea banul de argint și pe o parte și pe alta, întrebîndu-l pe Iamvolih unde a găsit comoara din care l-a luat. S-a adunat lume, au fost chemați oamenii stăpînirii, a fost tulburare în toată cetatea, pînă ce s-a descoperit minunea : că tinerii din peștera Ohlon dormiseră două sute de ani, pentru ca să se dovedească că cei care nu cred în asemenea fapte cu totul în afară de legile fizice ale materiei sînt niște eretici vrednici să fie arși pe rug.

Omul nostru, sihastrul, e și el un Efesian, care a dormit în munte peste șapte mii de zile și nopți. Numai cît împlinirea lui nu e poveste. Mirarea lui observînd lumea și împlinirile altui veac, ca să zic așa, va fi o realitate. Are deci nevoie de un călăuz anumit.

M-am gîndit întăi la tovarășul nostru Sandu și l-am observat cu luare-aminte.

Nu e numai vrednic, dar e și necesar — înșă aici, între muntenii aceștia pe care îi cunoaștem. Uitați-vă la Irimie Dărîndai, ucenic pe deoparte al sihastrului și pe de alta învățăcel al mecanicului. Dărîndai are de la startul său școala înțelepciunii păstorilor, proverbe și zicători izvorîte dintr-o experiență de secole, trecute prin scepticismul unei culturi străvechi și luminate de zîmbet ; de asemenea a învățat cîntecele strămoșilor lui de la un poet care a primit folclorul ca pe un depozit sacru de la

păstorii din plaiurile înalte. În același timp a învățat a iubi cartea și născocirile vieții moderne. Mașina nouă îi place, căci îi îmbunătățește munca, și n-are împotriva ei pornirea nătărăului care ar vrea mai curînd s-o distrugă ca pe o întruchipare a lui Belzebut. Dărîndai și alții ca dînsul sînt în chip firesc elevii lui Sandu mecanicul. Rolul de activist pe care îl are mecanicul aici la Slătiori îi vine ca o mînușă. Să nu-l scoatem din munca lui pe care o îndeplinește cu iscusință și dragoste.

Eu mă gîndesc, pentru Petru Matei, la un tovarăș cu alte însușiri decît ale tovarășului Sandu.

De aceea îmi întreprind concediul de vară și mă duc la București, unde — dacă nu știți, vă spun acum — am un frate mezin. Acest frate al meu conduce un serviciu de cercetări; priceput în a descifra afaceri obscure, în a identifica pe dușmanul de clasă, care sabotează din locul unde s-a pitulat; care descifrează dosare vechi și răsfioiește biblioteci în aparență nevinovate; găsește ici pe o sfîntă Minodoră într-o mănăstire unde s-au tupilat fasciști... într-un cuvînt, fratele meu Cristofor, ori unul dintre ai lui, va pregăti ieșirea pe lume a Efesianului, călăuzindu-l, ca să zic așa, spre timpurile viitoare și apărîndu-l de trecut. Acest călăuz va trebui să tacă, și să lese pe omul dumnitale să vadă ce este de văzut.

— Potrivit lucru și bine gîndit... încuviință Andru Macovei, cu glasu-i blînd.

— Iar în vremea asta, cît eu lipsesc, domnia ta, iubite tovarășe, îți urmezi vacanța, avînd cartierul general la Slătiori. Mai vezi pe omul nostru, mai schimbi cu el două vorbe. Pe lîngă Irimie Dărîndai, mai ai tovarășie bună și pe Ghiță Miclăuș. Dărîndai se pricepe să prindă păstrăvi cu mîna în bulboanele pîraielor, iar Miclăuș și i-a frige pe lespegioare înfierbîntate la foc. După ce mă întorc eu, ținem iarăși sfat.

— E bine așa, prietine Zarandi. Văd că ți s-au topit zbîrciturile și cîrtelele și ai în dumneata voie bună.

— Aceasta nu mi-a lipsit niciodată, iubite maistre, dar eu sînt ceva mai simțitor la vicleniile ce împresoară încă lucrarea bună a timpurilor de față. Poate ceea ce numesc eu viclenie e mai mult neștiință ori neputință de a înțelege schimbarea la vedere. Multora li s-a oprit cea-sornicul la 24 august și ora la care se uită ei e de mult trecută, iar ei se încăpățînează s-o contemple c-un ochi stupid. Dar intervenția mea are încă un interes. Liniștind pe acest Petru Matei și dîndu-l vieții nouă, am nădejdea că, în sfîrșit, am găsit pe acel depozitar al cîntecelor bătrînești pe care îl caut de atîta vreme. Mă tem să nu mă înșel ; dar în același timp sînt aproape sigur, printr-o deducție logică, și prin semnele ce am avut pînă acum. Să găsesc măcar numai o parte din ce caut și voi rămîne îndeajuns de satisfăcut. Pe urmă pot să mor. Nu rîdeți !

Aș vrea să mai fac o observație, sfîrși cu veselie pu-tintel silită profesorul de filologie. Poate au băgat de samă și alții, dar s-au sfiit s-o sublinieze : unii din băști-nași, din falsă trufie națională ; alții venetici, ca să nu jignească această trufie. Socot că observația mea e un omagiu pentru acest pămînt și pentru acei ce se cred băști-nași. Anume, nu spun cei mai mulți, dar foarte mulți dintre acei care s-au ocupat cu limba acestui popor din Dacia, deci cu specificul lui fundamental, n-au fost au-tohtoni... au fost fii ai altor rase și ai altor orizonturi. Numărați-i — și adăogiți-mă și pe mine. Strămoșii mei au fost desigur levantini. Au poposit aici cu sabia, ori în calitate de clienți ai vechililor Porții otomane ; s-au asociat cu asupritorii poporului muncitor, au traficant, au înșelat, au agonisit, după legea aventurierilor. Nepotul lor, profesorul Iancu Zarandi, dedicîndu-se și devotîndu-se misterului încă neclarificat al unității limbii și ori-

ginii păstorilor acestora, înțelege să răscumpere păcatele trecute ale aventurierilor de care vorbește și să plătească laptele și mierea ospetiei acestor băștinași cu inimă blândă.

IX

După plecarea lui Iancu Zarandi, într-o zi cu strălucire lină de soare, Irimie Dărîndai a purces la deal, ca să împlinească o poruncă a starețului său. Avea tovarăș numai pe Suru. Purta baltag, arma cea mai de căpetenie a munteanului. În cap își îndesase o pălărioară rotundă, c-un ochi de păun în panglică. În stînga îi atîrna, trecută pe după umărul drept, gluga de aba albă — raniță și în același timp apărare de vreme rea.

Umblă cu hărnicie o vreme pe o potecă ce-i scurta drumul — de-a dreptul cătră livada de la Schitu-Olarului ; după asta, străbătînd o rîpă, dădu în drumeagul ce suia la Izvorul Cerbului. În urmă, auzea zvon de glasuri depărtate, de la poiana cosită, unde oamenii adunau fînul în căpiți. Suind, feciorul observa în dreapta și în stînga rîpile oable. Treceau alunari, care cîrcîiau, adresîndu-i întrebări. Ciocăniturile cele mari negre băteau domol cu clonțurile lor de fier, scobind adînc molizii, ca să le stîrpească viermii inimii. Lui Dărîndai îi plăcea s-asculte semnalele acestor doctori ai brădetului. În afară de această mișcare aproape nesimțită și de sunetele acestea puternice, codrul părea pustiu și mîhnit. Suru pășea tiptil alături, adulmecînd poteca și amirosind vîntul care curgea ușurel spre văi.

Într-un răstimp începură a-i adia lui Irimie, în urechea atentă, sonurile stînse ale clopotelor de la cele cîteva vaci ale schitului. Tîrziu, se deosebiră tălăncuțele oilor.

Atunci poposi, răsturnându-se cu fața în sus, pe un pătul de mușchi. Îi apărură în privire ca o floare sinilie un colț de cer, zîmțuit de lăncile brazilor.

Cînd ajunse la Izvorul Cerbului, găsi poiana singură. Țarcul oilor și adăpostul șubred de scînduri erau pustii. Oamenii schitului erau duși cu oile și vacile în locuri mai deschise. După ce-și alină setea omul, veni și cînele ca să linchească cristalul fluid, c-o limbă lungă, trandafirie.

— Acuma ce facem ? întrebă Suru, cu ochii.

— Tu vei fi crezînd că am venit la iepuri, îi răspunse Dărdindai cu voce normală, ca și cum ar fi grăit unui om ; dar noi avem altă treabă. După porunca sihastrului, avem a face o inspecție la peștera în care a trăit el.

Apucînd pe după piciorul țancului sub care se adăpostea stîna săracă a schitului, Dărdindai sui o boltitură a muntelui, apoi coborî în scurt trepte de lespezi și trase înlaturi o poartă grea de trunchișori de brad. În preajma acelei intrări, crescuse un smeuriș nepătruns asupra unei căsuțe de bîrne, șindilită, cu ferestruici și cu intrare. Acea căsuță fusese cea dintăi chilie a pustnicului, pînă-ntr-o vreme. După aceea la sfîrșitul unei ierni cumplite o părăsise dintrodată și-și durase culcușul disperării lui în peștera de dincoace de smeuriș, a cărei poartă avea încheieturi încleștate în praguri sus și jos, pentru ca acel altar de închinare să fie apărat dinspre partea fiarelor. În vremea iernii aceste făpturi nebunesc de foame și năzuiesc și-nspre așezarea omului. Cînd nu mai putea răbda, monahul singuratic, cu cînele lui, și cu furca cea lungă de fier cu mîner lung pentru apărare, se muta vremelnic în paraclis, dormitînd ca ursul, cînd băntuiau vifornițele și s-auzeau dincolo de smeuriș schiaunele lupilor. Spre gura peșterii, ardea un foc de clomburi groase și putregaiuri, care prea rar se întuneca sub spuză. Omul se întindea din culcușul lui de mușchi, de sub poclăzi și to-

hoarcă, și-i sporea iarăși flacările. Iar cînele mîrîia încet, înțelegînd toate. Omățul adunat în troian peste smeuriș oprea viforul. Grămada de frunze uscate din poartă domolea mușcăturile gerului. Așa, în această sălbătăcie, a trăit o viață de om starețul său, cugeta Irimie Dărîndai ; și iată, nu s-a prăpădit. Nu l-a doborît nici malul surpat în furtuna din săptămîna trecută ; ș-acuma vrea să iasă la lume. S-aude că, în tinereța lui cînd a trăit în lume, a fost om drept și cu învățătură ; dar dușmănia oamenilor l-a prigonit mai rău decît dușmănia fiarelor codrului.

— Acuma, Surule, îndemnă el pe cîne, să cătăm ce ne-a poruncit starețul nostru să găsim. Nu ne face trebuință așternutul ; se vede că l-au ridicat și l-au dus de aici slujitorii schitului. Bag de samă iar strășnicia economiei părintelui egumen, care a ținut catastif și de această saracă zestre a starețului nostru. Ba au luat și furca de fier cu mănunchi de frasin. Asta face trebuință călugărașilor care stăpînesc acuma stîna ; noi n-avem ce face cu ea. Vei fi știind tu oare, Surule ce caut eu ?

Cînele adulmeca mirosul vechi de fum și rămășițele trecutului, viața pustie a unui biet prigonit. Luîndu-se după Suru, Irimie descoperi, în umbra din ungherul răsăritului, o firidă îngustă și nu adîncă, unde fusese adăpostită lumina zilelor și nopților acelei peșteri : un hîrb cu oleu, în care un fir de burete ținea trează scînteia. În hîrb se mai afla oleu ; feștila se mistuise și se stînsese. Alătura de acea candelă primitivă, degetele lui Dărîndai pipăiră și scoaseră la vedere un mănunches de siminoc, floare fără moarte. Parcă în acel mănunches se adunase în ani și ani aurul candeliei.

Cînele smîrcîi spre mănunchiul de flori uscate. Îl cunoștea. Căci sihastrul îl scosese de multe ori din firidă, ca să i-l arate. Dar sihastrul nu-l scotea ca să-l arate lui Suru, ci ca să și-l arate lui însuși și inimii sale bolnave.

Dărîndai părăsi peștera și se întoarse spre coborișul văii. În poiana de la Izvorul Cerbului sunau mai aproape, pâlind lin, tălăncuțele oilor. Se auzi și răcnetul subțiratic al unuia din călugărași. Feciorașul își făcu socoteală că, dacă ar mai întîrzia să înghenunche iarăși la izvor, l-ar găsi cei cu oile și l-ar stingheri, el fiind dator s-ajungă la Slătiori pînă în asfințit. Deci, cu Suru după el, se cumpăni cătră coboriș, prinzînd din fugă, lîngă ochiul de păun, mănunchesul de siminoc uscat. Sprijinindu-se în baltag la coborișuri prea repezi, feciorașul se ducea cu grăbire cătră vale. Dintr-un pripor, brăhni cătră dînsul de cîteva ori un țăpuiac tînăr, cu cornițele abia despoiate de pielică. Suru se opri hămăind de două ori ; țăpuiacul se cufundă în bunget ; Dărîndai puse arătătorul cîrlig la gură și fișcăi de două ori, ca să-l înfricoșeze mai tare. Stătu ascultînd. Codrul tăcea iar, solemn și umbros.

Coti iar pe lîngă livada schitului. Pe cărarușă, suiau oameni din vale, ca să intre în poiană unde se strîngea fînul. Dărîndai se abătu într-o rîpă de pîrăuaș secat și ieși, printre mesteceni, într-o poieniță cît o curtică, împresurată de ziduri de brazi. Se zărea totuși de-acolo turnul bisericiții de la schit în dreapta, iar spre stînga parcă se deosebea, departe, roșul țiglelor spitalului de la Slătiori. Era pretutindeni un ceas de tihnă blîndă, în care răzbătu toaca de la schit, apoi melodia slăbită de depărtare a clopotelor.

Feciorașul mai avea o toană bună, un repezuș, și ar fi dat în vale la Slătiori. Atunci, în clipa cînd încetă cîntarea clopotelor și el se pregătea să purceadă pe clina prăvălatică, un demon față de care el nu era prea sfios se ridică dintr-o curmătură de mal și-i așinu calea.

Era Aglaia Șerpe, prima gardiancă a spitalului, gătită ca de sărbătoare, așa cum se gătesc muntencele și-n zilele de lucru. Barizul verde îi sta în creștetul pieptănăturii.

Umerii obrazilor și buzele îi erau sulemenite trandafiriu. Pantofi ca la tîrg la Iași. Catrința strînsă tare în bete și iie albă încrêțită la piept.

— Dincotro, Irimie ? întrebă ea. Te-am zărit apucînd într-acoace, dar nu te așteptam așa de degrabă.

— M-am suit pînă-n pisc, nînașă Aglaie, răspunse feciorul. Ș-acu mă întorc.

— Ce treabă așa de grabnică avut-ai sus ?

— Puțin lucru. M-a trimes starețul meu pentru nimic. Așa ca să văd ce mai face peștera în care și-a petrecut viața, și să-i aduc niște flori uitate.

Aglaia Șerpe își arată dinții stecliți.

— Acest siminoc, finule, trebuie să fie dintr-o vreme cînd tu erai prunc neștiutor.

— Nu știu, nînașă.

— Ba să știi că starețului tău i s-a înfățișat o femeie de la noi din vale, avînd nevoie de binecuvîntarea lui. Și i-a dat asemenea flori fără moarte, dovedindu-se că asemenea flori fără moarte durează mai mult decît ființa noastră supusă pieirii. Așa că acea femeie s-a prăpădit într-un viscol al primăverii. A rămas de la dînsa numai acest mănunchi de siminoc.

— Or fi fiind numai niște vorbe și povești, nînașă Aglaie, s-a mirat feciorul, dar se poate să fi fost așa. Ființa noastră-i slabă și supusă greșelii.

— Unde te duci ? a întreat, ațintindu-l, Aglaia Șerpe. Nu mai stai ?

— Dacă mă îndemni dumneata, mai stau.

— Te îndemn ca să te răcorești cu puțintică apă de la izvorul din rîpa de unde ai ieșit. Cunoști acest loc ?

— Parcă l-aș cunoaște, nînașă Aglaie. Dar apa încă nu i-am gustat-o.

— Apoi atunci află, finuțule, că acest pîrăuaș care parcă scînteiază dintr-o privire și gîlgîie rîzînd, și numai-

decît s-ascunde printre tufe de dumbraunic și zburătoare, iese chiar din stîncă, de-aproape ; și izvorul lui are un farmec, cum nu se află alt izvor pe meleagurile acestea. Cîteodată vin aici și beau din apa lui, și e ca și cum aș bea din vinul tinereții. Parcă m-aș îmbăta de plăcerea vieții. Și ține această dragoste de viață cît ar fuma un om o țigară bună de tutun. Și ca să mă pătrundă bucuria inimii, mă tăvălesc în pajiște, să-mi intre în toate ciolanele. Eu aș zice așa, Irimie, să coborîm la șipot. Întăi bei tu și pe urmă beau și eu ca să mă simțesc în stare a te învăța ce nu știi, ca o moașă ce ți-am fost. Hai !

— Aș merge, dar mă tem că întîrzii și m-așteaptă starețul meu.

Dăruindai se simțea slăbind la ispita demonului. Dar anii lui creșteau apropiindu-se de ai nînașei ; și ca un muntean cu libov ce se afla, coborî la șipotul de sub mal și-și potoli arșița. Pe cînd munteanca bea și ea din vinul tinereții, Dăruindai băgă de samă că nu se putea să fie un loc mai frumos și mai singuratic, ca un rai, în toată cuprinderea acelor locuri.

— Dumnezeu să mă ierte, șopti el ; am să mă mărturisesc sahastrului.

— Irimie, îl povățui Aglaia Șerpe, Domnul-Dumnezeu n-a alcătuit ființa noastră spre pedeapsă, ci ne-a pus pe lume raiul său, ca să înflorim.

Dăruindai a suflat cu arșiță, scoțîndu-și pălărioara și aruncînd-o pe tăpșan. După pălărioară a zvîrlit în tufele de zburătoare baltașul, iar în cele de dumbraunic gluga. Demonul a venit cătră el rîzîndu-i. Iar Suru, cînele, cel mai bun slujitor al sihastrului, s-a apropiat, amirosind siminocul, și cunoscînd că acela e mănunchesușul pe care-l privea din cînd în cînd stăpînul său cu mîhnire, a apucat cu grijă pălărioara și s-a dus cu ea grăbit, la Slătiori.

Văzînd Irimie Dărîndai că Suru se duce, a slobozit chiote, chemîndu-l înapoi.

— Nea, Suru, neaa ! înapoi, Surule !

— Nu răcni așa, nătărăule, îl povățuia nînașa ; or crede oamenii că te omoară cineva, ș-or da năvală într-acoace.

Suru a găsit ușa odăii bolnavului deschisă, și s-a apropiat de stăpînul său depunînd darul lîngă dulăpașul de lîngă pat.

Sihastrul a cunoscut siminocul și s-a minunat cît nu se poate spune. Iar apoi, venind în pripă și cu sufletul la gură Dărîndai, ca să mărturisească ispita demonului și slăbăciunea lui, s-a bucurat de privirea luminată a starețului său, a tăcut și n-a mai făcut nici o mărturisire.

X

Poate nici un om n-a fost, ca acest Petru Matei, mai pregătit să se bucure de biruința confortului, dîndu-se acestui cuvînt apusean o accepție relativă. De și nu făcuse parte din tagma cea veche a ciobanilor rătăcitori, cu greutățile înfricoșate ale toamnelor ploioase, ale iernilor cu viforniți, ale începuturilor de primăvară cu moine glo-doase, cînd fată oile pe burnițe reci, în adăposturi șubrede, totuși traiul său fusese lipsit de priința curată a caselor văruite din văi, de cuviința straielor albe, de înfățișarea cochetă a muntencelor care trec repegior pe marginea drumului torcînd, gata să ridice ochi sprîncenați și să zîmbească totdeauna unui obraz simpatic și să răspundă c-o glumă unei întrebări a drumețului.

Zilele de vară de la Slătiori îi aduceau, pe ferestrele deschise, toate zgomotele familiare pe care le uitase și mireasma fînului a cărui recoltă era în toi.

Îi veni în minte codrul Boroseștilor, cu frământările prăpăstioase ale dealurilor ce despart șesul cel mare al Siretului de ținutul Prutului. Adia în el un dor să revadă și acele locuri ale copilăriei, de unde, în amurguri limpezi, oamenii ieșiți la muncă pe colnice priveau spre silueta albastră a Ceahlăului și grăiau despre țara de sus ca despre o patrie depărtată a strămoșilor.

Într-adevăr, plugarii din șesurile grase ajunseseră la robia în care se zbatuseră și părinții lui ; pe când, în albăstrimea cea înaltă, poporul vechi se păstrase mai slobod.

Se aude că s-a statornicit o libertate nouă în locurile depărtate de la «cîmp». Ar dori să se ducă, să vadă și să se bucure.

Să lăcrămeze în țințirumul morților uitați și să se simtă alinat într-o viață nouă.

Se pare că acel profesor, Iancu Zarandi, s-a dus la București, ca să-i pregătească un sprijin. Asta se poate face fără greutate. După cum se știe, și după cum încredințează și Sandu Calarașu, pedepsele vechi se prescriu.

Profesorului Zarandi îi plac mai mult oamenii de sus, acei păstori care au umblat în toate zările, căutînd oilor pășuni. Îi plac pentru datini și cîntece, despre care și el însuși ar putea să-i spuie destule, plătindu-și astfel datoria cătră acel prietin.

N-are nici o silă la gîndul de a se întoarce spre chilia suferinții lui îndelungi. Să se întoarcă un răstimp ; și după aceea să se ducă unde se cuvine și unde trebuie. Cîntece poate zice și povești poate spune și la șes, avînd ajutor pe învățacelul său Irimie Dărfîndai și pe Suru. După aceea își va căta de interesele lui, ajutîndu-l un prietin ca Sandu și niște binefăcători ca profesorii.

«Să caute urme pierdute»...

La acest gând, îl înjunghie o neliniște, un fulger asupra limanului visat. Cîtă vreme își mai aduce aminte de morții lui, înseamnă că acei prea iubiți ai săi n-au odihnă și pace în gropile lor. Ca să aibă odihnă și pace, el trebuie să împlinească o datorie. O datorie pe care o simte în sine ca pe o drojdie a veninului de care au pierit ai săi.

Gînduri fugare, despărțite de întreruperi scurte ; ba o chemare depărtată a unui glas supărat, ba trîmbițarea apropiată a unui cucuș, ba glasurile domoale ale unui sfat ce se ține pe terasa de dindos. După îngînarea tînără a unei voci, în acel sfat se află și Irimie Dărîndai.

Uneori prinde bine cu urechea ce se spune.

— Starețul meu m-a învățat multe proverbe și zicale, zice Dărîndai, dar una am învățat-o eu singur din naca-zurile mele.

— Ce-ai învățat ? îl întreabă, în șagă, un glas fără credință în destoinicia feciorului. Un glas gros și hîrțit de slujitor bătrîn de la grajdul spitalului. Sihastrul mai auzise acel glas, dar înfățișarea omului îi rămăsese ascunsă.

«Trebuie să fie unul cu părul buhos... zîmbea bolnavul. După ce grăiește, trage din lulea.»

— Dacă știi, hai, spune, bre Dărîndai. Dar eu socot că tot ce știi tu ai învățat ori de la sahastru, ori de la *mihalnic*.

— De la mecanic am învățat a scrie și a ceti.

— Iar filosofia și *provelurile* le-ai aflat de la sahastru. Dar nu cred eu că le știi pe toate.

— Nu pe toate, dar cîteva, ca să caște oamenii gura la mine.

— Spune *provelu* pe care l-ai născocit tu, bre Dărîndai, ca să cunoaștem ce filosof ești, de la frunte, ori de la coadă.

— Când îi el unu, cu una... își limpezi Irimie glasul ; când îi el unu, cu una, nătărăul să nu se întărite a chiui, că vin asupra lui oamenii socotind că se săvârșește moarte de om.

Bolnavul auzi o huruire de râs ca a unei hulubițe, de la o muiere care se afla pesemne la sfatul de-afară.

Sihastrul rămase cugetînd un timp, apoi păru a pricepe legătura între proverb și pălărioara lui Dărîndai pe care i-o adusese lîngă pat Suru.

«Of ! of ! suspină el. Tinerete ce-am avut cu amar le-am petrecut».

— Asta-i o vorbă de duminică, se auzi glasul femeii, când n-au oamenii ce face și stau la taifasuri. Dar mîni e zi de lucru și rămîne gol aicea, de poți să dai cu tunul.

— Ne mai lipsesc profesorii cei de la Iași, se trezi glasul omului buhos de la grajd. Îl văd venind pe Sandu mihalnicu și pe doctor. Mi se pare că trebuie să facem ca potîrnichile. Nepoată Aglaie, ia-ți puiul și du-te.

Aglaie Șerpe a scuipat spre moșneagul de la grajd :

— Ptiu ! uite ce poate da dintr-un chiag bătrîn !

Sfatul a tăcut. Potîrnichea s-a zburătăcit într-o parte ; puiul, Dărîndai, a nimerit în camera sihastrului.

— Ce este, Irimie ?

— Nu-i nimica, părinte. Numai decît vin într-acoace doctorul nostru și mecanicul ; și-n urma lor brișca schitului, la pas, avînd pe capră pe vezeteul Gheorghe Robu țiganul, iar îndărătul vezeteului pe egumen și pe duhovnic. Se pare că vin aicea să te vadă pe dumneata.

— Mira-m-aș ! Nu cred. Ce au călugării de împărțit cu mine ?

— Parcă poți ști, părinte ? Au de împărțit poate împărăția cerului, se veseli feciorul.

Bolnavul tăcu. I se părea că lumina cea strălucită a zilei scade. Pe ferestrele înalte pătrunse de-afară păcă-

nitul copitelor calului de la brișca schitului. Gheorghe Robu dădu porunca de oprire. Urmară câteva îndemnuri de glasuri învălmășite.

— Domol, prea cuvioase protosinghele.

Grăia duhovnicul Ionatan.

— Se pare că vin de la un praznic, din sat de la Olaru, băgă de samă ucenicul.

Doctorul Hanganu încuviința intrarea oaspeților la bolnav, care, cum arăta domnia sa, merge destul de bine, fiind a patra săptămână de la operație. Numai să nu-l țină mult cu vorbe și povești.

Se arăta cu îngăduință și mecanicul, prietinel si-hastrului :

— Or pune și cuvioșile lor frîu limbii.

Egumenul slobozise un sunet subțire și scurt ca de găină speriată.

Duhovnicul vorbea domol și cu blîndeță, călăuzind pe prea cuviosul Glicherie peste prag. Se cunoștea că prăznuise și cuviosul Ionatan, dar numai atît cît era cuviincios pentru ființa lui duhovnicească. Era ca în toate zilele, numai cu mai multă priveghere și băgare de samă.

— Săracul om de lut, se gîndi el călăuzind în mijlocul camerei pe egumen și așezîndu-l în scaunul adus în pripă de Dărfîndai.

Săracul om de lut se așeză moale și trudit, privind cu pleoapele pe jumătate coborîte în juru-i și cu albușul ochilor scrijelat de ațe de sînge.

Era înveșmîntat în frumoase straie negre de duminică cu camilafcă. Petrecea printre degetele mîinii stîngi metăanii de boabe de santal, și-n dreapta ținea toiagul cu mîner de argint. Dar părea ofilit și slăbit. Nu cunoștea pe bolnav ; uitase pentru ce venise acolo. Întorsese frun-

tea într-o parte și privea pieziș spre pat la acea ființă palidă, cu bonetă și halat neobșinuite la schit.

După ce cunosc pe Dărdindai, care alinia încă trei scaune pentru ceilalți musafiri, părintele Glicherie își clătină fruntea :

— Tu ce faci aicea, frate Irimie ? Glasul îi era cu totul stîns.

— Sărut dreapta prea cuvioșiei tale, răspunse feciorul. Eu sînt aicea la spital la Slătiori, cu starețul meu părintele Pavăl.

— Cu cine ?

— Cu părintele Pavăl, sahastrul.

— Aha ! Și unde-i acel sahastru ?

— În pat, dinaintea cuvioșiei tale. Nu-l cunoști ?

— Iaca nu-l cunosc ; nici nu l-am cunoscut.

— Cum poți grăi astfel, cuvioase protosinghele ? se aplecă spre egumen Ionatan duhovnicul. Nu l-ai cunoscut oare acum șapte ani cînd ai venit la cîrmuirea schitului și se afla și fratele Pavăl în sobor ? Și n-ai suit cătră Pocrov într-o primăvară ? Și nu știi că l-am pogorît din munte unde era să se prăpădească ? N-a trecut pe la schit, înainte de a veni aici la Slătiori ?

— Ba știu ; dar nu-l mai cunosc. Putea fi o vedenie a diavolului atunci cînd a fost pogorît, pe care vedenie a diavolului a pălit-o cu sîrmă de foc, doborînd-o, sfîntul Ilie Tesveteanu.

— Nu păcătuî, cuvioase protosinghele.

— Vai de mine, ba păcătuiesc, părinte duhovnice Ionatan, căci acolo, la praznic, am avut o învăluire de cîrcote cu niște nepoți ai mei. I-am dăruit unuia un colț de fînaț dintr-al schitului ; ș-atuncea au sărit asupra mea și alții ca să le dau și lor.

— I-ai stîrnit, prea cuvioase protosinghele, căci nu puteai dărui nimănui din averea schitului.

— Ş-atuncea, urmă a se tîngui egumenul, au prins a mă ameninţa cu controluri şi anchete, cum că schitul are robi pe care nu-i plătesc şi cîte altele — încît am răcnit la ei că eu fac cum cred, deoarece schitul şi dania de pămînt sînt de la un uncheş al nostru Gavril ctitorul, căruia îi sînt eu moştenitor drept... Şi i-am suduit. Asta a fost mare greşală şi pacat.

Doctorul şi mecanicul se arătară cu totul nerăbdători, prin semne, la asemenea ieşire a părintelui Glicherie.

— N-avem ce-i face, şopti cătră ei cu mîhnire duhovnicul Ionatan. Aşa grăieşte prea cuvioşia sa, vrute şi nevrute, cînd se trece cu băutura. Acest protosinghel n-a avut niciodată scaun la cap. Prea cuvioase protosinghele, ai poftit să-l vezi pe fratele Pavăl sahastrul. Uită-te la el şi-l cunoaşte. Din mila doctorilor se face sănătos.

— Dar la slujba lui cînd se întoarce ?

— Socot că nu s-a mai întoarce, prea cuvioase protosinghele, ca să nu te mai pîrască nepoţii. Rînduiala de astăzi a ţării nu mai îngăduie nici un fel de robie : nici a săracului la cel bogat, nici a celui slab la cel tare, nici a muierei cătră soţul ei, nici a copiilor cătră părinţi, nici a unui popor cătră alt popor.

— Aşa ? De cînd şi pînă cînd ?

Duhovnicul oftă cu năduf.

— Acuma, în această scurtă şi ticăloasă viaţă, se amestecă Sandu mecanicul, îndreptînd spre egumen vorba, ca şi cum ar fi povăţuit un copil.

Acesta clătina cu amărăciune din cap, trudit şi cu totul tulburat. Abia puţu îngîna :

— Dar omul nostru, care s-a dăruit schitului, ce zice ?

— El zice, răspunse zîmbind bolnavul, că la robia aceea nu s-a mai întoarce. După aceea şi-a da samă la judecata din urmă. La acea judecată să se pregătească a

răspunde și cei care se încarcă de pacate în viața de acum.

— Adică în această scurtă trecere a noastră ?

— Precum spui.

— Eu ți-aș răspunde, schivnice, dacă într-adevăr tu ești Pavăl sahastru, și nu ești cel pe care l-a dărîmat în rîpă sfîntul Ilie, că în astă scurtă trecere a noastră, fiind slabi, păcătuiam. Dar la scaunul împărăției celei de-a pururi se află destui sfinți care au fost păcătoși ca noi și s-a milostivit împăratul cel mare asupra lor și i-a iertat, iar acum poartă în cer cununi de lumină. Așa noi, dacă păcătuiam, ca oameni slabi ce sîntem, ne rugăm la cei ce sînt acum sfinți, și dîndu-le slavă și daruri, le cerem să mijlocească iertarea noastră. Cu asemenea avocați, pricina noastră merge bine. Iar despre schimbările din lume, noi n-am primit de sus nici o înștiințare. Sfîntul Petrea de la poarta împărăției nu ne-a trimis nici o telegramă, c-ar fi altfel ; așa că rămîne cum știm noi.

Din uimirea și zîmbetul său, bolnavul se posomorî, încruntîndu-și sprînceana. Doctorul părea bucuros de reacțiile bolnavului său și ghionti pe mecanic.

— În rînduielile noastre de pe pămînt, grăi liniștit Petru Matei, mai sînt și altele, rămase de la înțelepții noștri cei vechi. Acestea, după părerea sfinților, ar fi păcate ale înțelepciunii, iar locul înțelepților n-ar fi în rai.

Păcătosul care se îmbată nu face rău că bea, ci face rău că nu se duce la culcare.

Asemenea, cel fără înțelepciune, bate stîncă, să-i curgă izvor ; căutînd cal fără narav, umblă șapte ani pe jos ; ține numaidecît să se puie la trîntă cu furtuna ; poștește alune după ce și-a scos toate măselele ; se duce să caute lînă și se întoarce tuns.

Egumenul asculta cu luare-aminte, fără a da semn de înțelegere. Apoi după ce nu mai auzi glasul lui Matei, se tîngui cu jale :

— Of și iar of ! Părinte duhovnice, acest schivnic grăiește mai adînc decît Avacum și decît alți proroci. Socot că n-a mărturisi împotriva noastră cînd l-or întreba judecătorii de azi despre simbricie, robie și altele.

— Fii încredințat, prea cuvioase, dar nu crede că sihaștrii nu cunosc vicleniile protosinghelilor.

— N-ar fi bine să-mi deie o țidulă la mîină ?

— Lasă asta. Acuma ridică-te copăcel.

— Mă ridic, dar nu pot. Mă închin prorocului celui mai vrednic decît Avacum. Și să-mi spui, duhovnice, dacă Gheorghe Robu țiganul e pe capră.

— Pe capră.

— Bine. Nu de alta, dar să nu rămîie calul singur, să se sperie, să pornească și să deie cu brișca într-o rîpă.

— Nu te teme ; scoală. Merge greu. Ți-au slăbit și bălămălile umbletului, prea cuvioase protosinghele. Asemenea — adăogi el înturnîndu-se tainic spre doctorul Costache Hanganu — asemenea viclean fără înțelegere a fost uncheșul nostru Gavril ispravnicul, cel care a stropșit și a sărăcit neamul răzășilor olăreni.

XI

La 29 a lunii august, pomenirea prorocului și înainte mergătorului Ioan, căruia poporul din acele părți ale țării îi spune «sfîntul Ion taie-capul-pe-curechi», profesorul Zarandi se afla în cerdacul de la Slătiori. Sosise în ajun cu un automobil pe care îl împresuraseră cu uimire toți acei copii curioși de vîrste felurite, între șapte și

șaptezeci de ani. Aducea noutăți bune, privitoare la sosirea cât de degrabă a unui tovarăș de la București, cu numele Ilie Cosmuță.

După vestirea pe care Sandu Calarașu o trimesese lui Irimie Dărîndai la Olaru, feciorul îndemnase pe maică-sa lița Sofia să se ostenească pînă la spital împreună cu dînsul, ca să steie de vorbă cu profesorul.

— Dar ce are a vorbi cu acel profesor o neștiutoare ca mine ?

— Ți-am spus, mămuică, și dumneata n-ai arătat împotrivire.

— Ce împotrivire poate arăta, dragă băiete, o femeie văduvă și saracă — pe lîngă că-i neștiutoare ?

Lița Sofia se învîrtea prin casă căutînd ceva ce nu găsea. Apoi descoperi numaidecît, în lada brașovenească, catrință nouă și cămașă de bumbac numai puțintel înflorită, și o casîncă nohotie. Alese botinele cu potcoave galbene, apoi le lăsă la locul lor, mîngîindu-le ca pe niște amintiri din vremea fericită. Trase în picioare colțuni groși de lînă albă și adăogi la opinci nojițe negre. Oftă greu și rămase cugetînd la ce-i mai trebuie. Nu i-ar mai trebui nimic decît inimă bună ; dar de asta-i lipsită de multă vreme, de cînd s-a prăpădit Nică Dărîndai, soțul ei.

Dacă n-ar fi sărbătoarea asta, ar lua, după obiceiul muntencelor, furca și caierul. Dacă n-ar fi o amărită văduvă, și-ar pune și-o zgărdiță verde, ce i-a fost ei dragă cîndva.

Las' că nu-i cine știe ce sărbătoare. Azi încep oame-nii să culeagă merele și perele de iarnă.

— Avem și noi în livadă patru meri. Îi lăsăm pe mîni.

— N-avem cum face altfel, mamă. Ești gata ?

— Numai decît, dragu mămucăi. Ai aflat, puse deoparte, schimburi ?

— Eu îs gata.

— Văd. Îmi place că te-ai încălțat cu bocîncii cei noi de la *cumparativă*.

— Cearcă a spune cooperativă, mămucă.

— Învățatu mamei, învățat ! Las' că-i bine și cum spun eu. Mă gîndesc iar, ce-am să răspund eu acolo profesorilor și doftorilor. Mă sfiesc și mi-i frică.

— N-ai de ce te sfii.

— Sfiala ca sfiala, băiete. Dar mi-i frică de singurătate. Rămîne casa fără apărare. Ș-acolo unde te duci, găsi-vei tu ocrotire și inimă bună ?

— Doar nu mă duc, mămucă, în țara căpcăunilor. Sînt ș-acolo, ca la noi, oameni cu blîndeță. Fiind băiet sarac, mă duc, după cum se cuvine, la învățatură.

— Care învățatură ?

— Nu ți-am spus ? Să știi, mamă, că întîrziem.

— Mi-ai spus tu, dar nu țin bine minte.

— Mămucă, dumneata ești o vicleană. Vrai să mă ții pe loc. Dar de dus tot trebuie să ne ducem.

— Ne-om duce, ne-om duce, dragu mamei. Ce mi-ai spus tu ?

— Ți-am spus că mă duc la Iași cu Pavăl sihastrul și mă protejează profesorul, ca să intru la un atelier mecanic.

— Ca să te faci șofer ?

— Da. Conducător de tractoare, camioane și turisme.

— Înțeleg, înțeleg. Te văd venind aici la noi, cu automobilul.

— Am să fac și asta.

— Să vii, dragu mamei. Să crape dușmancele de ciudă ! Nu te oțărî, dragă feciorașule, căci am dușmance, bată-le Dumnezeu și nu le-ar muri mulți înainte.

Le știu eu ; tu nu le știi. Asta-i și durerea mea pe care aș vrea s-o spun profesorilor și doftorilor, că rămîn singură-singurică și fără apărare. Greu mi-a fost cînd am rămas văduvă ; tatu-tău s-a prăpădit în război, tu erai un prunc de nouă ani ; și-atunci am aflat că bat în pumni dușmancele de care-ți grăiesc. M-au zavistuit pentru dragostea mea și pentru c-am trăit bine care nu se mai află cu Nică Dărîndai. Mă adusese din altă parte, dintr-un sat de peste plai ; mă furase de la părinți vitregi cu care nu m-am mai răspuns. Și eu, însoțindu-mă cu unul de-al lor la care multe rîvneau, acele multe m-au urît. N-am găsit la nimeni milă, feciorașul mamei ; am muncit cu ziua pe unde am putut ; te purtam cu mine ca pe un mînzisor, și te-am dat și la școală. Pîn' ce s-a deschis spitalul de la Slătiori și-a venit în partea locului privighetor acel meșter mehalnic...

— Mecanic, mamă, zîmbi feciorașul.

— Lasă-l să fie și mehalnic, dragu mamei, că nu-i vorba de meșteșugul lui, cît de inima lui cea bună.

— Întîrziem, mămuca, și s-a supăra profesorul. Poveștile acestea mi le-ai spus dumneata nu numai o dată.

— Nu-s povești, învățatu mamei, ci sîngele și lacrimile maicii tale.

Lița Sofia se apropie de fecior și-l sărută cu ochii închiși pe tîmplă. Irimie își lipi buzele de mîna ei uscată și aspră, cu duioșia pe care o simțea totdeauna cînd se afla cu maică-sa. Nu era prea înțeleaptă această măicuță încăruntită de năcazuri, dar dragostea ei îi fusese hrana, odihna și răsfațul copilăriei.

— Ți-ai pus păunul la pălărie ? zîmbi ea. Toate fetele și nevestele se uită după Irimie, cum se uitau cîndva după Nică Dărîndai. Ei, hai ; de-acum să mergem, ca să nu se supere profesorii ; dăm drumul cînelui ; rezemăm

un băț de ușă, ca să se vadă că nu sîntem acasă și, cînd bate toaca la schit, noi intrăm în Slătiori.

Lița Sofia nu uitase două lucruri : un mănunches de busuioac pe care-l frecase în palme și-apoi îl strecurase în sîn, și o trăistuță vrîstată, cu cîteva mere, ca să aibă ceva în mînă.

— Le vezi ? Îngîină ea șoptit cătră Irimie ; le vezi cum ne pîndesc și ne spionează ?

Într-adevăr toate căsuțele albe, cu acoperișuri șindri-lite și cu ferestruicile împrejmuite cu chenar albastru, păreau a-i pîndi cum se duc. Dar Lița Sofia băgase de samă și ochi femeiești pe după cheutorile caselor.

Era o vreme leneșă, de sfîrșit de vară. Piscurile se zugrăveau curat pe cer, cătră asfințit. Rar o adiere se umfla ușor și cădea iar, ca o pînză nevăzută.

— Cum spun, dragu mamei, își urmă vorba Lița Sofia, acel *mecanic* te-a luat la învățătură, iar eu m-am bucurat. Și fiind tu acolo, la Slătiori, eu mai mult în acea parte îmi căutam de lucru. Nu mai spun ce mi s-a întîmplat cu prea cuviosul egumen de la schit, căci știi și tu.

— Știu, mămucă.

— Atuncea nu-ți mai spun. Poate m-a întreba profesorul și i-oi spune lui. M-a muștrat și iar m-a muștrat că, fiind văduvă săracă, mă depărtez și mă despart de mila sfîntului lăcaș. Iaca vine iarna, și, ca și în alți ani, strînsură n-ai, făină n-ai, undelemn n-ai, lemne n-ai.

— N-am nici de unele, mă tîngui eu. — Atuncea vină la schit ; ți-om da după nevoie. Și-i plăti, muncind. Mai ai și-un fecior ; pe acela l-om trimete să deie ajutor la două-trei vaci și cîteva oi pe care le avem în munte. Și să fie și băietul... cum îl chiamă ? — Irimie.

— Să fie și Irimie sub privegherea sahastrului. Iaca,

acuma am rămas datori sfântului schit căci datoria se înnoiește după nevoile ce avem și nu știu cum om face.

— Mămucă, la asta s-au gândit cei care ne ocrotesc. Ți-am spus că, dacă te angajezi la spital, apoi doctorul a plăti călugărilor datoria. Vor fi spunând ei că n-au nevoie de bani, ci de munca noastră ; dar n-au ce face, fiind acuma altă rînduială în lume.

— Mi-ai spus tu de asta ; dar eu nu mă pricep la politică.

— Ți-am spus, mamă, că cel bogat nu mai are drept să speculeze munca săracului.

— Ce știu eu ? Dacă-i bine cum spui tu și cum spun profesorii, apoi așa să fie.

Se zăreau după cotitura colnicului olanele roșii de la Slătiori. Sub costișa pieptănată și cu căpițele chibzuit rînduite, se zărea scînteind un șipoțel, care se alinta cătră lița Sofia, să nu treacă pe lîngă el fără a-l cerceta. Lița Sofia se abătu din drum și se aplecă spre el ca spre o ființă vie, grăindu-i cătinel. Era curat și luminat, cum se cuvine să fie un izvoraș din poveste. Apa, cu ușor gust de burcut. Lița Sofia își șterse atent buzele c-un deget, după aceea scoase din traista vărgată un măr domnesc și-l așeză lîngă jghiab, drept plată și, în același timp, pomană pentru mortul său, pe care nu-l putea uita în nici una din clipele ce mai avea de trăit în astă lume.

Începu deodată ca un șuvoi de sunete dulci, pe sub bolta azurie, toaca de la biserica schitului. O bătea cu mare meșteșug un ieromonah bătrîn, părintele Domițian, care nu se suia în turnulețul bizantin decît la zile mari. A cîntat cu ciocănelul în trei soroace. Apoi a stîrnit cu degetele clopotele cele mărunțele. După care a bătut numai într-o dungă în clopotul cel mare. S-au bucurat

toate împrejurimile. Lița Sofia și-a făcut cruce închi-zînd cu evlavie ochii.

Irimie Dărîndai o aștepta pe maică-sa nu cu nerăbdare, ci cu zîmbetul care-i lumina sufletul totdeauna cînd se afla cu dînsa.

— Mergem, mergem ; iaca, într-o clipă sîntem la Slătiori, murmură ea, fără a se clinti din loc și ascultînd ecouri depărtate și abia auzite în cotloanele văilor. În dimineața asta, am ascultat la biserică docladul pe care l-a cetit părintele ieromonah Domițian la sfîrșitul leturghiei. Pe cît am înțeles eu din cele spuse, acest Ion, nînașul Domnului nostru Hristos, trăia în pustie lîngă apa Iordanului și nu se hrănea cu altă ceva decît cu lăcuste, ptiu ! fie lui acolo. Numai pe asta se cunoaște că nu avea a cătare minte. Și-o împărăteasă nebună l-a zărit umblînd gol. Și s-a amoretat de dînsul. Drept care el a repezit-o de la sine, suduind-o. Atunci nebuna l-a pîrît împăratului și împăratul l-a pus la închisoare. Iar împărăteasa avea o fată a ei de la alt barbat, tînără, frumoasă, și prea iscusită la danțuri. Și împăratului îi plăcea acea fată, cu numele Salomia. Așa că mama a pus pe fată să ceară împăratului capul celui proroc îndărătnic. Și împăratul, iubind-o pe fiică-sa, i-a dat capul prorocului. Iar împărăteasa s-a bucurat. Ce povești ciudate sînt acestea, și ce bucurie putea fi pentru acea mamă, să se rînjească mortul la dînsa, iar împăratul s-o alinte pe fiică-sa ? Asemenea spurcăciuni de obiceiuri noi n-am văzut prin părțile noastre. Mă gîndesc așa, că poate n-am înțeles eu.

— Ba ai înțeles, mămuică, mai bine decît părinții mitropoliți, că asemenea povești nu-s bune pentru oamenii de la noi. Cît despre spurcăciuni de obiceiuri s-au văzut și pe aici...

— Aşa-i, oftă munteanca. Ei, acuma, fecioraşule, nu mai întârzia. Gustă şi tu din burcut şi să grăbim cât om putea. Altfel se supără profesorii şi le dăm toate pe una.

— Nu se supără ; numaicît nu-i cuviincios. Profesorii au treburi stricte, scrise în carnet.

— D-apoi cum crezi tu, fecioraşule ? Să grăiască cu izvoarele şi să asculte taraful clopotelor ? Mă gândesc aşa că, acolo unde te duci, poate s-a găsi o Salomie care să nu-ţi ieie capul ; una care să-ţi fie cu priinţă.

— S-a vedea. Pîn-atuncea, mămucă, a mai curge destulă apă pe Bistriţa.

La poiana de lângă cotul drumului, liţa Sofia a băgat de samă cu mirare zboruri neîntrerupte de dumbrăvenci în stoluri mici. Penele lor verzi şi albastre sticleau în soarele pieziş. Zburînd, spuneau ceva, cîrîind uşor din clonţurile lor mari şi negre. Se îndreptau tot cătră asfinţit.

— Unde s-or fi ducînd, Irimie ? întrebă liţa Sofia ca o copilă puţin ştiutoare.

— La congres.

— Aşa am înţeles că se duc şi hulubii sălbatici la adunarea lor, tot cătră asfinţit ; s-au dus şi ei acu două săptămîni, tot într-acolo. La noi s-au sfîrşit bielşugurile ; cîmpurile şi dumbrăvile prind a se pustii şi ei caută în altă parte, unde va fi fiind altă ospătărie. Pe urmă, la primăvară, tot aicea la noi se întorc. Se înţeleg ca şi oamenii şi-şi dau înştiinţările.

— Da, mămucă, rîse Dărdindai ; au şi sălbătăciunile telegraful lor. Iaca buclucul ; numai de nu ne-ar ţinea mult.

Ieşise în cărare o bătrînică îndoită de şale de lângă un tufăriş de mesteceni, din laturea unei căscioare vechi. Dădu ziua-bună văduvei, punîndu-i în mîna o ulcică de

afine. Iar cu cealaltă mână înfățișă lui Irimie un cucoșel de toamnă :

— Milostivește-te, feciorașul babei, și taie-i gîtul. Să mă îndulcesc și eu c-o leacă de zamă bună.

— Mătușă, se amestecă lița Sofia, n-ai dumneata pentru treaba asta vreun nepoțel ? Că noi ne grăbim.

— Îs saracă, draga babei, în nepoței, răspunse bătrîna. Am numai nepoate.

Dărîndai se grăbi să-și scoată din chimiraș bulicherul și zvîrli departe jertfa descăpățînată, ca să nu fie nimeni stropit de sînge.

— Bogdaprosti, se închină bătrîna. Dumnezeu să-ți deie sănătate și mireasă după pofta inimii. Iar ulcica, atunci cînd vă veți întoarce, s-o lăsați aicea în marginea cărării.

— Săraca babă ! suspină lița Sofia. A da Dumnezeu și poate n-oi ajunge și eu ca dînsa. Sîmbătă sara, la desfăcut păpușoi la dascălul Groza, ar fi spus pușcașul cel bătrîn Nechifor că se află pe Halăuca o poiană unde odinioară a fost așezare de oameni, fie sat, fie mănăstioară, și rămînînd locul singuratic și depărtat, au îmbătrînit și s-au dărîmat livezile, rămînînd totuși o samă de meri bătrîni în putere și rodind cu îmbielșugare în unele toamne. Urșii au și ei înștiințări, și în acei ani cu roadă se adună cum e azi, în ziua lui sfîntu Ion taiecapul-pe-curechi, și stau la congres, cum îi zici tu, învățatul mamei, petrec în lege și nu se duc de acolo pînă ce nu istovesc merele. Numai țigani n-au, ca să le cînte. Dar au venit într-un an oameni cu puști și le-au stricat benchetul. Au bătut în ei cu gloanțele și i-au alungat. Se nimerise o ursoicuță pălită în labă, care se așezase la pămînt și plîngea ca o muierușcă de-a noastră. Nu spun că n-ar fi fiind și urși stricători, dar cei care mînîncă rădăcini și mere și alte poame — cum mărtu-

risea moș Nechifor — nu sînt dușmani. Acei care se spurcă la sînge sînt rari ; așa se găsesc lotri și ucigași și între oameni luminați în apa sfîntului botez. Iaca, ajungem. Să-mi spui tu, învățatule, dacă zăbovim mult aicea.

— Să vedem, răspunse feciorul, simțind și el o strîngere de inimă. Asta or hotărî-o doctorii și profesorii.

— Unde-i găsim ? Socot că la casa tovarășului doftor, care-i deosebită de spital.

Irimie privi cu mirare spre lița Sofia.

De unde-i venise ei să spuie așa, dintrodată, vorba asta : tovarăș ? Ce știa maică-sa de toate cîte s-au petrecut în țară în acești din urmă cinci ani ? Căci maică-sa avea cu totul altele în minte decît el, și trăia mai mult în trecut.

Văzîndu-l gînditor, cumpănit între grele judecăți, lița Sofia îl pîndea grăbind cît putea spre cerdac. Apoi își încetini mersul îndată ce văzu pe cei care așteptau.

Cine nu cunoștea la Slătiori pe doctorul Costache Hanganu ? Are un păr clădit în cap ca o claie de fîn și ochelari, ca să vadă mai bine pătimirile oamenilor.

Cel subțiratic și ras la obraz nu poate fi decît profesorul.

Dar cel cu mustăcioara tușinată pe buza de sus ? Să fie omul cu care trebuia să se întoarcă de la București profesorul ? Sprîncene groase, ochii bulbucați.

Lița Sofia vedea toate, fără să se uite într-adîns.

— Dragu mamei, șopti ea cătră Irimie, cînd ajunse sub cerdac : cine-i cel de-al treilea ?

— Care al treilea ?

— Care nu-i nici tovarășul doftor, nici profesorul. Cel cu mustața tușinată.

— Apoi nu-l cunoști, mamă ?

— Nu.

— Adevărat ; n-ai avut cum ști că l-a ferchezuit Zamfirache, bărbierul spitalului. Dar dacă te uiți bine la dînsul, îl cunoști.

— Vai de mine, băiete, dacă-i Pavăl sahastru, apoi curat parcă-i dracu de pe comoară ! M-a apucat o durere de cap. Era omul lui Dumnezeu și slujitorul schitului ; iar acuma nici nu mă pot uita la dînsul.

— Mămucă dragă, vină-ți în fire și nu mă face de rușine.

— Nu te teme, cărturarule, căci știu eu să mă port cu lumea. Dar tare m-am înfricoșat. Suie pe scări ; cu toată frica, să știi că-s neclintită, lîngă tine.

Suru le veni întru întîmpinare.

— Iaca și cînele, șopti ea cu milă mîngîind părul aspru al dulăului. Măi Surule, vai de tine !

În cerdac, Ochelărosul îi întîmpină, dîndu-le mîna. Asta era o ceremonie nouă, care-i plăcea liței Sofia.

Văduva se înclină cuviincios cătră profesor ; și, după făgăduința făcută, se răsuci și cătră dracu de pe comoară. O învălui privirea grea a celui ce avea a se duce în lume cu feciorașul ei, dar acea privire grea și stărui-toare era plină de milă și de amurgul unor dureri vechi. Odată cu privirea, veni cătră ea ș-un zîmbet care-i în-senină sufletul ca într-o poiană, după furtună.

Profesorul se adresă liței Sofia :

— Dărîndai ne-a înștiințat că te învoiești să se ducă la Iași, la învățătură. Socot că faci bine. Și profesorul, și prietinel Pavăl, or avea grijă de el.

— Și m-oi ruga și Maicii Domnului să ajute și ea... șopti mișcată lița Sofia, stînd dreaptă pe scaun și în-chizînd o clipă ochii ei verzi.

— De datoria dumitale cătră călugări, s-a îngrijă tovarășul Sandu. De asta n-avea grijă.

Lița Sofia închise iar o clipă ochii :

— Părinții de la Olaru s-au milostivit de-o văduvă saracă. Banul le-a putea fi plătit. Mila s-a scrise la ca-tastif în cer ; oamenii nu sînt vrednici s-o plătească.

— Părinții de la Olaru se arată prea mulțămiiți de plata banilor.

— Așa spun cuvioșiile lor ? se miră lița Sofia, și oftă. Bucuroasă sînt, urmă ea cu băgare de samă, că băietul se duce la învățătură. Și Nică Dărîndai, omul meu, ar fi rînduit tot așa, dacă ar fi trăit. Nică Dărîndai era barbat înțelept, dar arăta uneori asprime. Tovarăși, bine am trăit cu el și, în primăvara mea, am înflorit. Mă bătea uneori, căci n-aveam minte, iar eu mă lăsam bătută și rîdeam în sinea mea, căci știam că are să vie iar la mine, să mă cuprindă și să mă mîngîie. S-așa — dintrodată s-a dus și nu s-a mai întors. Nu mi-a rămas de la dînsul nici floare, nici scrisoare. Nu-l visez în somn, căci totdeauna sînt trudită de muncă ; îl visez numai trează. Stau cîteodată uitîndu-mă la un brad mîndru și-mi aduc aminte de dînsul. Mă mai mîngîi vîzînd mila ochilor lui Irimie. Mi-a rămas de la dînsul fecior vrednic. Mă bucur acuma vîzînd că și domniile voastre sînteți prietini ai tatălui acestui fecioraș. Să se ducă unde spuneți, să se facă un mecanic vrednic cum e tovarășul Sandu al domniilor voastre ; și, cînd m-oi învrednici să ajung la el, apoi să mă fudulesc că m-a plimba prin Iași cu automobilul ca pe o doamnă.

Declarația ce fusese acordată acelor profesori și doctori a luat sfîrșit cu aceste cuvinte, și doamna, cu opinci cam mari și nojițe negre la colțunii de lînă albă, ridicîndu-se de pe scaun, și-a strecurat dreapta în sîn, cău-

tînd mînunchesu de busuioc. Îndată s-a împraştiat în cerdac mireazmă ascuţită. C-un zîmbet pe care numai ea îl avea pe obrazu-i mîhnit, cu părul încărunţit ascuns dibaci de o grimea neagră şi de casînca nohotie, veni la profesor dîndu-i mîna mică, uscată de muncă ; aceeaşi mîna o cuprinse şi doctorul Costache Hanganu şi pe urmă Pavel sihastru, în faţa căruia zîmbetul muntencii se stinse şi ochii se feriră ca de o văpaie neagră. În mintea ei puţină, acel așa-zis sahastru rămînea tot «Cel de pe comoară».

Liţa Sofia se retrase cuviincios, luîndu-şi feciorul ; căci lumina lumii înclina cătră sîniori şi amîndoi aveau a se grăbi ca să îndeplinească ritualul sfîrşitului zilei.

La vatra de-afară, din ogrăjoara lor de la Olaru, erau pregătite găteje şi ceaunaşul atîrnat în cujbă, aco-perit c-o strachină. În acel ceaunaş se afla din vreme pusă apa îndulcită cu sare şi presărată cu ometiţă de făină de porumb. Fusesse îngăduit în preajma vetrei şi cînele slobozit din lanţ.

Numaidecît Irimie scapără şi aprinde un firişor de iască ; îl învăleşte repede în iarbă uscată şi frunze vechi şi îndată limbi vii de flacări ling fundul schije. În sat se aud glasuri chemîndu-se, viţei mugind, găini cotcodăcind, cîni zăpăind — ca totdeauna în acel ceas al amurgului. Miroase a lapte fiert ; copiii au tînguiuri de miei. Acelaşi şi acelaşi tablou din adîncimea vremii.

«N-am animale pe lîngă casă, şopteşte oftînd liţa Sofia ; dar avem fecior vrednic şi nădejde multă.

Ochii lui, floarea cîmpului...»

Liţa Sofia îl stupeşte uşor şi furiş pe feciorul ei, ca să nu-l deoache.

În cerdac la Slătiori, profesorul Zarandi, doctorul Hanganu și sihastrul Pavel au rămas gânditori și tăcuți, rumeniți de pojarul asfințitului. Într-un timp clima munților s-a umbrît și s-a deschis pe văile dintre creste o grădină de stînjinei înfloriți.

Profesorul Zarandi întrerupse tăcerea, adresîndu-se doctorului de la Slătiori :

— Am impresia, tovarășe Hanganu, că femeia e ceva mai complicată decît pare.

— Vorbești de lița Sofia Dărîndai ?

— Întocmai. O cunoști de mult ?

— O cunosc de cînd ne-am așezat aici și de cînd și-a adus după ea, la lucru, mînzul ei. Ce complicație am putea pretinde de la dînsa ? Ca lița Sofia avem multe exemplare în părțile noastre. Femeile acestea, care zîmbesc primăverii și plîng întristările toamnei, sînt depozitarele unei anumite poezii, de o anumită sensibilitate. Se știe că, în munte, femeile prezidează datinile ; lor le datorăm păstrarea bocetului și descîntecelor.

— Dumneata pretinzi, doctore Hanganu, că unele cîntece vechi ar fi ale lor ?

— Pretind. Mamele noastre au călăuzit familiile, pe cînd bărbații pribegeau cu oile. Ca niște preotese între ziii Iari, au cîntat fragilitatea naturii noastre omenești. Cîntăreților bărbați li se datorește altă serie a repertoriului, serie mai aspră și mai brutală. Dacă materialul folcloric ar fi strîns cu mai mult discernămînt...

— Cum e cu putință, strigă Zarandi, ridicîndu-se din scaun și privind la doctorul Hanganu ca la o apariție neașteptată, — cum e cu putință să descopăr abia acum în dumneata înțelegerea asta a unei discipline pe care eu o practic de douăzeci de ani ?

— Tovarășe profesor, se umili doctorul Costache, eu nu sînt decît un amator.

— Vreau să-ți cunosc fișele și colecția...

— Sînt cu totul lipsit de așa ceva.

— Atuncea cum ?

— Stimate tovarășe profesor, nu-ți pot da nici un fel de lămurire, decît că, fiind amestecat cu materialele de care vorbești dumneata, uneori dă materialul peste mine, alteori dau eu peste el. Așa a fost găsită comoara de la Pietroasa, așa a dat Alecsandri peste *Miorița*. Las[?] că aici am de făcut obiecții serioase...

Profesorul Zarandi sări iar de la locul lui.

— Doctore Hanganu, zbieră el, ai ceva de obiectat acelui juvaer al bardului de la Mircești, care se chiamă *Miorița* ?

Ochelărosul își scoase lentilele ca să-și treacă basmaua de mătășă peste pleoapele obosite. Cu acei ochi triști întoarse o rugămintă spre filolog, după care geamurile înșelătoare îi dădură iar expresia de înfruntare.

— Bădiță, grăi el cu tonul unui mezin modest, nu mă obijdui. N-am în mine nici o intenție agresivă.

În acea clipă se vîrî între ei ca o așchie Sandu Calarașu.

— Stați, zise el cu grabă, am eu un leac pentru asemenea situație. De multe ori între mine și doctorul Costache se produc dezbinări de acestea, fiind amîndoi totuși cu inimă dreaptă unul față de celălalt. Doctorul are nevoie de medicamente și unelte, eu am o planificare a fondurilor puțințel înfrînată. Dar ajungem la un acord. Drept aceea, îmi îngăduiți să vă cer un armistițiu numai de trei minute, în care depun, lîngă acele pahare goale de pe masă, un ulcioraș de vin de la Odobești de coloarea chilimbarului și de un gust fără cusur. E ceva care face parte tot din comorile acestui

pămînt. Ia, tovarăşe profesor, paharul domniei tale ; ia şi dumneata pe al dumnitale, doctore Costache ; ţine pe al tău, prietine din tinereţă, măi Săracu ; şi ia şi tu, Sandule Calaraşu. Cum spunea un scriitor al nostru din regiune : «Cele bune să se-adune...». Luaţi de bine şi împăcaţi-vă.

Fără să-şi dea samă de ispită, profesorul Zarandi sorbi paharul de vin chilimbariu, închise ochii, şi, cînd îi deschise, priveliştea i se păru fermecată şi oamenii mai buni.

— Expune-mi metoda dumnitale, îl stîrni el iar pe doctorul Costache. Să vedem.

— N-am nici o metodă, tovarăşe Zarandi. Într-un rînd, pe cînd eram copilandru, suind la Hangu spre piscuri, am dat peste un corn de bour. Ieşise în cărare şi-mi pusese piedică. Altădată, în cel dintăi an cînd am deschis Slătiorii, s-a prezentat la consultaţie o fată de şaisprezece ani, firavă şi cu pecetea sfîrşitului. Nu era frumoasă, nici inteligentă, dar morbul care îi ruina fiinţa dădea obrazului ei o expresie suavă. De la ea am auzit o baladă dintre cele mai mişcătore.

— S-aud, zîmbi puţinţel ironic Zarandi. Fata aceea firavă s-a făcut bine, nu-i aşa ?

— Ba timpul ei a încetat, bădiţă, ca al unui fluture ajuns de bruma timpurie a primăverii. Dimineaţa a cîntat şi la amiază n-a mai fost. Adusesem cu mine un carnet nou în care am mai putut înscrie versurile ei. L-am păstrat o vreme ; după aceea s-a pierdut. Din cîntarea acelei fete sărmane a rămas în mine ceva — ca florile de săruri minerale de la izvoarele noastre, care apar un timp şi pe urmă nu mai sînt. Acele sunete le simt totuşi... le simt între nimicurile mîhnite ale amintirii.

Zarandi întinse paharul și lăsă pe Sandu Calarașu să i-l umple. Îl sorbi apoi cu o plăcere pe care nu și-o bănuise, nefiind închinător al zeului înșelării. După aceea începu a se plimba iarăși prin cerdac și, din nou, se opri înaintea Ochelărosului, amenințându-l cu paharul gol :

— Socoți dumneata, doctore Costache, că eu nu mi-am dat samă că femeile acestui neam au păstrat în datini sfărîmăturile civilizației și religiei antice ?

— Ba cred, bădiță Iancule, că asta ai băgat de samă mai întâi și mai întâi.

— Și, urmă aștîțat Zarandi, nu cunoști că, ocolind cercul Ardealului, dinspre apus înspre miazănoaptea-răsărit, am ajuns la Maramureș și Năsăud, constatînd unitatea limbii ? Și că acești păstori, umblînd înainte și tot înainte și îmbulziți din urmă, au pătruns spre spațiul liber, pînă dincoace de munte ?

— Ba cunosc lucrările dumnitale, bădiță Iancule ; păstorii de dincolo, din plaiul ardelenesc, sînt unchieșii noștri.

Zarandi se răsuci cu mînie prefăcută cătră Sandu Calarașu :

— Bine, dar cînd mai are vreme să se ocupe acest june medic de medicina lui ?

— Se ocupă, tovarășe Zarandi, și e devotat poporului ; nici nu s-a însurat, ca să-și păstreze cît mai mult timp. Își are și el ideile lui. Însă eu socot așa, că n-are chiar atîta dreptate pe cît s-ar părea. Am umblat și eu, la sfîrșitul războiului din urmă, cercetînd locurile și oamenii de care vorbiți și vă pot spune că aceste mame blînde cărora li s-ar fi datorînd cîntări ca cea de care vorbește doctorul, dau naștere unor bărbați cu mult

mai aspri decît dînsele. La sfîrșitul războiului am avut a cerceta în munții Bîrsei, ori în Călimani, ori aiurea, fapte crîncene. Neavînd libertatea de a ieși din granițe închise, cătră pășuni din țări vecine, au intrat într-o perioadă de prigoană unii împotriva altora. S-a dovedit atunci lăcomia stăpînitorilor și bogătanilor. Unii mai semeți au făcut război altora mai slabi, pentru iarbă. I-au împins spre margini neprielnice cu nepăsare și ură. S-au desfăcut tovarășiiile ; au fost îndepărtați slujitori și siliți să-și ia partea lor din ciurdă și să se ducă unde vor ști. Au făcut mai mult decît atît : au prins a da foc pădurilor, ca să lărgească pășunile. Pe acești din urmă criminali am avut eu a-i descoperi, împreună cu alți tovarășii, supraveghind din avioane locurile de sus. Cu acest prilej am dat peste material militar părăsit ori lăsat cu parașuta de cătră piloți dușmani. Au fost găsite leșuri în prăpăstii, repetînd în alt chip și-n altă epocă tragedia veche. Asprimea împrejurărilor i-a întors cătră răutate pe acești feciori de mame duioase.

— Tovarășe Sandule, dădu replica profesorul, îngurgitînd încă o picătură de licoare chilimbarie ; rînduiala filosofică a epocii noastre dă explicație tuturor fenomenelor de acest fel. Acești singuratici, uncheșii doctorului Costache, se ridică din întunericul lor. Atentatele lor împotriva peisagiului iau sfîrșit. Academia va organiza ocrotirea monumentelor naturii. Deci caprele negre și cerbii, mistreții și urșii vor «hălădui» cu rînduială în patria lor de totdeauna. Ca și în răsăritul cel prea-luminat, avioanele cu acțiune verticală vor depune în poienile de sub piscuri haine impermeabile, alimente pentru trup și minte, colective de artiști. Aceste pajuri de fier ale timpurilor nouă vor anula depărtările și vor apropia de noi pe urmașii păstorilor primitivi.

Tovarășul Sandu Calarașu veni în tăcere la profesor și-i strînse mîna îndelung, șoptindu-i :

— S-a întîmplat o minune, tovarășe Zarandi ; ai băut și al treilea pahar.

Pe fața profesorului ieșan apărură zîmbetul cel mai delicat, adică expresia cea mai curată a inimii lui.

— Tovarășe Sandule, răspuse el grav, minunea e că mă simt deplin înfrățit cu toți pămîntenii vechi din Carpați.

— Numai cu cei de demult ?

— Ba și cu aceștia de acum, mai ales cu acest doctor Costache, care mă înfruntă.

Ochelărosul se pregătea să protesteze.

— Hai, spune, îl învoi patetic Zarandi.

— Stai, stai, își vîrî între ei așchia Sandu Calarașu. Mai așteptați acuma puținel dumneavoastră amîndoi, ca să săvîrșesc și eu minunea mea. Ați băgat de samă cît de repede se întunecă : vine asupra-ne cea dintăi noapte fără lună, după care urmează, mîni, secerea lui crai-nou. Așa că toată lumea din Slătiori așteaptă cu ochii stecliți lumina ce li s-a adus. Îmi dai voie ?

— Îți dau, răspuse profesorul cu surîsul lui cel nou.

— Îmi dai voie ? întrebă tovarășul Sandu și pe doctor ; dar, fără să mai aștepte răspuns, coborî treptele, își vîrî mîna dreaptă în stufăria bărbii și slobozi un șuier haiducesc înfricoșător.

În clipă, lumina electrică «deschise ochii» între pămînt și stele. În bagdadie apărură soarele cerdacului. Tovarășul Sandu Calarașu întoarse un comutator și-l stîns.

— Încă de la începutul spitalului, lămuri el vesel, pe cînd munceam de-a valma cu meșterii, oamenii de aici au apucat a mă porecli Sandu «mehalnicu». Unii, zădăriți de egumenul Glicherie, mă pîrăsc, dar rîzînd, cum că Savaot, la începutul lumii, ar fi grăit cuviincios

cătră lumină — ca să fie ! pe cînd Sandu «mehalnicu» o fluieră. Așa-i dau eu semnal, din locul unde mă aflu, lui Negoită slujitorul nostru de la centrala electrică.

Îndată după asemenea izbîndă asupra întunericii, s-a produs altă minune, asta, într-adevăr, cu totul neașteptată.

Pe drumeagul care venea cătră cerdac și grădiniță, apăru, între tufe de gherghine, o vedenie fătată de țărîna pămîntului. Venea, cu oarecare silință de a se grăbi, cu greabănul încovoiat de trudă, profesorul Andru Macovei, bătînd cărarea cu toiagul ferecat la vîrf. Era cu capul gol și cu straietele de drumeț în oarecare neorînduială. În urma profesorului doctor Andru, Ghiță Miclăuș, laborantul, ducea de căpăstru un căluț muntenesc, împovărat de tarhat.

Sorii artificiali de la Slătiori au făcut ca apariția de pe tărîmul celălalt a doctorului Macovei să devie triumfală, cu strîngeri de mînă și îmbrățișări.

După ce au fost spălate pulberile, luminați ochii, primenite straietele, doctorul Andru și-a luat locul în cerdac, lîngă sihastru, pipăindu-i cu grijă gleznele consolidate. Ghiță Miclăuș a săvîrșit și el minunea cafelei.

Jumătate de ceas, focul aprins între primii oaspeți ai cerdacului s-a domolit ca sub spuză ; după care s-a înfiripat, cînd profesorul doctor Macovei a ajuns să se puie la unison cu Zarandi și a primit comunicarea ce-l împovăra pe filologul ieșan.

Andru Macovei, întorcînd capul peste umăr, a privit cu mirare pe medicul de la Slătiori. Acesta a venit cu supunere între cei doi prietini.

— Ce e cu *Miorița* dumneavoastră ? a chestionat ca la examen doctorul Andru.

— Nu e nimic, tovarășe profesor, decît ce mi-a spus într-un rînd sihastrul, pe cînd îi cercetam gleznel.

Profesorul Zarandi se miră, holbîndu-se :

— Nu înțeleg. N-ai făcut dumneata o afirmație gravă despre capodopera poeziei noastre anonime ?

Ochelărosul se afla ca un lac liniștit între două sălcii zbîrlite.

— Pe cînd îi cercetam sihastrului gleznel, se dezvinovăți el, am aflat de la el despre o pățanie ce-a avut c-un baci bătrîn, Iancu Bujor, căruia, voind să-i cînte balada de care vorbim, acel baci l-a lepădat de cătră sine, cum că lui nu-i trebuiesc cîntece muieresti.

Petru Matei îndrăzni să se amestece :

— E întocmai așa cum spune doctorul. Eu din școală îmi făcusem faimă cu această *Mioriță*, recitînd-o la producții și examene.

Zarandi începea să se pasioneze de afacere :

— Va fi avut el vreo variantă a lui ?

— Da' n-avea nici pe dracu. Numai cît nu-i plăceau unele vorbe. Cinstisem noi cîteva păhărele de rachiu de afine. Și acest Bujor era om mînios și cu toane. M-a apucat de barbă. M-a suduit : tune dracu-n coșu tău ! Și cît pe ce să ridice baltagul. Așa încît cu Iancu Bujor n-am cutezat a mă clănțani. El era oier cu stare, iar eu un rob al monahilor de la Olaru. Deci i-am grăit cuviincios, ca să-l alin. Eram și prieteni ; mi-a dăruit ș-un cîne, care mi-a îmblînzit singurătatea, cum v-am mai spus.

Iancu Zarandi își scutură fruntea :

— Cred că nu-s eu chiar în așa stare încît să nu-mi aduc aminte că nu despre asta am vorbit.

— Adevărat, răspunse doctorul Costache, nu despre asta e vorba ci despre o afirmație nătîngă a mea că aș

avea și eu de obiectat ceva *Mioriței*, ca și acel cioban din pustia muntelui.

Profesorul Zarandi își arcui cu ironică mirare sprâncenele :

— Ai obiecții de făcut ? Serios ? Aș fi nespus de încântat să le aflu.

Mai interesat decît doctorul Macovei părea sihastrul. Își trase și el scaunul alături. Tovarășul Sandu veni cu «cei din urmă stropi» ca «să domolească vrajbele».

Hanganu se apără :

— Obiecțiile mele, tovarășilor, n-au nici o importanță. Vă rog să mă iertați că vă tulbur.

— Nu ne tulburi deloc, rînji Zarandi ; dimpotrivă, mă interesează : ce teorie ai putea să mai scornești ?

— Vă rog, tovarășilor, fiți milostivi cu mine, se tîngui Hanganu. Eu am înțeles că acel baci vechi respinge din vocabularul oierilor cuvîntul «mioriță». Într-adevăr, de un veac fama poemului și a bardului de la Mircești a răspîndit cuvîntul — însă numai în suprafață. Oierii spun *mioară*.

— Mi se pare că ai dreptate, suspină Zarandi. Hm ! Și pe urmă ce mai ai de spus ?

— Puțin lucru. Aș avea de spus, de pildă, că «trei turme de miei — cu trei ciobănei» nu se potrivește cu stihurile ce vorbesc despre baciul moldovan care «are oi mai multe — mîndre și cornute». Și aș mai avea de spus că «mioriță laie» nu poate sta alături cu «mioriță cu lînă plăviță». Ori e laie, adică neagră — ori plăvaie, adică albă. Apoi aș îndrăzni să protestez, în numele muntenilor mei, împotriva expresiilor «drăguță mioară» și «drăguțele bace», ca și cum ne-am afla între ducii de la Iași.

— Știi că și aici ar avea dreptate acest ochelăros ? suspină iar Zarandi, încercînd să se ridice cu avînt de

admirație de pe scaun. Dar picioarele nu-i îngăduiau această ispravă. Și ce mai ai de spus ?

— Am de spus că înmormântarea ciobanului nu-i după datină.

— Cum așa ? fă-mă să înțeleg.

— Te rog să mă ierți, bădiță ; n-am de adăogit alta decît că nu e după datină.

— Știi că ai haz dumneata ! Să dărîmi o faimă, să pătezi un juvaer ! Și ce pui în loc ?

Atunci s-a mișcat Petru Matei, scoțînd din gîtleju-i uscat un hîrîit de dulău bolnav. Toți s-au întors spre el.

Matei a lăsat să picure din pahar un strop, apoi a sorbit vinul ce-i mai rămăsese.

— Tovarășilor profesori și doctori, a gîfîit el cu adîncă tulburare ; la acest ceas tîrziu, cînd mă aflu bucuros cu dumneavoastră și aștept să mă cobor la vale, unde am datornici, văzîndu-vă cu atîta bunătate asupra mea și mulțămindu-vă că m-ați sculat din morți, nu mă rabdă sufletul să închid în mine toate și să nu vă mărturisesc ce nu știe nimene. Zvon va fi fost, dar cum s-a întîmplat anume, nimene nu știe.

S-a întîmplat într-o primăvară, la chilia din munte, lîngă peștera din care îmi făcusem un fel de paraclis, să vie la mine o femeie din vale, care aflase de schivnicia mea și m-a căutat poate din curiozitate. Îmi trecuse canonul muțeniei ce-l luasem rînduială a vieții cinci ani. Și de ce să vă mint ? Glasul ei mi-a plăcut. Și pe cînd grăiam cu dînsa, a venit în bradul de deasupra noastră un cuc și a cîntat de trei ori ; după care s-a dus. Socotînd asta semn fericit, mi s-a îndulcit inima ; veninul ce mă înăbușea s-a împuținat, și n-am alungat-o pe acea muiere.

Suaia din cînd în cînd la peșteră. Îmi aducea merinde. La Paști mi-a închinat cozonac și ouă roșii, ș-un clon-

diraş de vin ca acesta din ia-sară. Tocmai în acea primăvară îşi răzvrătise asupra mea glasul cel gros de mînie Iancu Bujor.

O chema Paraschiva.

I-am spus Paraschivei de ce-s supărat, cînd s-a suit iar în munte şi m-a găsit în paraclis.

— Nu fi supărat, Pavele, m-a sfătuit ea. Îmblînzeşte-ţi ochii şi uită-te la mine fără mînie.

M-am uitat la dînsa fără mînie, şi ea mi-a mîngîiat fruntea şi pleoapele şi m-am simţit împăcat.

A zis după aceea :

— Să ştii, Pavele, că eu îs cîntăreaţă ; dar am amuţit, de cînd am rămas singură în lume şi n-am găsit om pe potriva mea. Înţelegînd că ai pribegit în părţile noastre din pricina răutăţilor şi veninurilor omeneşti, am îndrăznit să te caut, umblînd şi eu după o mîngîiere ; şi bag de samă că n-am greşit. Şi să ştii că eu am descîntat dureri ; şi cu bocetele am potolit inimi băntuite. Iar acuma vreau să-ţi cînt trei cîntece de lume care mi-au fost mie dragi în tinereţă. Şi ţi-oi cînta şi *Cîntecul Mioarei*, pentru care te-ai certat cu acel bogătan oier — cum îi spune...

— Îi spune Iancu Bujor.

— Atunci numele lui să se veştezească şi aducerea-amine de dînsul să nu te mai tulbure.

Am aţipit, cu tîmpla pe sînul ei şi, cînd nu i-am mai auzit inima, am răsărit din somnie ; şi ea mi-a zîmbit şi mi-a cîntat. Nu era chiar cîntec.

Zarandi lămuri.

— Era recitativ.

— Înţeleg ce-i asta, îngîină sihastrul. Îmi aduc aminte de petrecerea din tinereţă, de la Iaşi, cînd mă duceam la teatru cu un prietin bun ce-am avut.

Ochii pribeagului se lumina ră cătră tovarășul Sandu Calarașu.

— Așa că Paraschiva, ce-mi era mie dragă, mi-a cîntat cîntecul ei și eu nu l-am uitat.

Pe urmă Paraschiva s-a prăpădit și nu mi-a rămas de la ea decît un mănunchi de siminoc uscat.

Și rămînînd iar singur, mai înveninat și mai nenocit decît înainte, mă mîngîiam rostind singur ce auzisem de la ea, ca și cum aș fi descîntat ticăloșiei mele.

Deci cu toată rușinea pentru behăitul meu, am să cînt tovarășului profesor Zarandi și poate s-a nimeri să fie ce-i trebuie domniei sale.

Fără înștiințare, ca și cum s-ar fi izvodit din trecut și din pămînt, glasul lipsit de dulceață și de meșteșug al sihastrului a început a mormăi.

S-aude, s-aude, — departe, la munte, — gomăn gomănind, — oile pornind.

Suie și coboară — zi lungă de vară, — ziua pînă-n sară, — din vărsat de zori — pîn' la sîniiori; — de la sîniiori — pîn' la cîntători.

Pe-o gură de rai, — dincolo de plai, — ies trei turme mari, — cu trei păcurari: — unu-i moldovan, — unu-i ungurean, — și unu-i vrîncean.

Iar cel ungurean — și cu cel vrîncean — mări s-au vorbit — și s-au sfătuit — ca să mi-l doboare — pe cel moldovan — că-i mai ortoman, — are oi mai multe — și mînzări cornute — și cai învâțați — și cîni mai bărbați.

Dară cea mioară — de doi ani la vară — de trei zile-ncoace — gura nu-i mai tace, — iarba nu-i mai place.

— Ca ai tu, mioară? Îi fi bolnăvioară? — Iarba ți-i amară?

— Stăpînule bace, — dă-ți oile-ncoace. — Stăpîne, stăpîne, — mai chiamă ș-un cîne, — cel mai cu frăție, — mai cu bărbăție. — Baciul ungurean — și cu cel vrîncean — vor să te doboare — în apus de soare, — umbrele cînd cresc, — neguri se opresc — pe munți și pe ape, — dorm oile toate.

— Mioară bîrsană, — de ești năzdrăvană — și mi-i scris să mor, — tu spune-le lor, — baciului vrîncean — și lui ungurean, — ca să mă îngroape — aicea, aproape, — în strunga de oi, — să fiu tot cu voi, — în dosul stîinii, — să-mi aud cîinii, — în șoapta teilor, — în jocul mieilor... — Și de m-or răpune, — pe groapă mi-i pune — fluieraș de fag — mult zice cu drag, — fluieraș de os — mult zice duios, — fluieraș de soc — mult zice cu foc. — Vîntul a sufla — și ele-or cînta, — oile s-or strînge, — pe mine m-or plînge — cu lacrimi de sînge.

Ci tu de omor — nu le spune lor ; — spune-adevărat — că m-am însurat — c-o blîndă crăiasă — a lumii mireasă, — că la nunta mea — a căzut o stea...

Iar dacă-i zări, — dacă-i întîlni — măicuță bătrîină — cu brîul de lînă — pe culmi rătăcind, — din ochi lăcrămînd, — pe toți întrebînd :

— Cine mi-a văzut, — cine-a cunoscut — sprinten ciobănel — tras ca prin inel ? — Fața lui — spuma laptelui, — ochii lui — floarea cîmpului, — mustăcioara lui — spîcul grîului ?

— Tu, mioara mea, — nu te îndura, — și spune-i curat — că m-am însurat — c-o fată de crai, — dincolo de plai.

Iară de minune — măicuței nu-i spune, — că la nunta mea — a căzut o stea, — c-am avut pomeni — fragii din poieni, — buciume zvonind — din culme

*doinind, — preoți munți-cărunți, — vînturi bocitoare,
— stele făclioare, — poduri de flori, — probod de
miori.*

Profesorul Zarandi era cu deosebire mișcat. I-au curs două lacrimi în paharul gol pe care-l ținea strîmb în mîna.

— După cît văd, a îndrăznit a șopti doctorul Costache Hanganu, nu numai noi, năpăstuiții ce ne tragem de la craiul cel vechi, lăcrămăm ascultînd asemenea cîntare.

Iancu Zarandi și-a scuturat fruntea, ca s-alunge vedeniile.

— Tovarăși, a zis el cu glas schimbat, să știți că noaptea asta a fost — ca să zic așa — cea mai frumoasă zi a vieții mele. Și n-am cuvinte, ca să mulțămesc lui Pavel sihastrul.

Doctorul Hanganu și-a scînteiat cătră profesor ochelarii :

— Dacă e vorba de mulțămire, s-a împotrivit el, apoi atunci, tovarășe profesor, dumneata ai uitat pe cel care, cu trudă, a suit la Prelunci și acolo a cercetat pe sihastru și i-a pus în lopățele gleznele fracturate, și l-a adus devale la schit, dîndu-mi-l mie.

— Nu înțeleg, oftă leneș Zarandi, pînă cînd are să mă persecute acest demon cu ochelarii... Iarăși are dreptate... Prietine Andru, vrei să mă ierți și să ne împăcăm ?

— Vreau, răspunse doctorul Andru somnoros și cu desăvîrșire binevoitor.

Au ciocnit paharele și profesorul Zarandi și-a băut lacrimile.

Cele dintăi zile ale lui septembrie aveau sub munte, la Slătiori, o lumină lină și dulce, prin care se străvedea curat uriașul de calcar al Ceahlăului, pînă sus, la Toaca și Panaghia. Pădurea de brad se revărsa cătră văi în valuri încremenite. Pe poteci, cătră satele de mai sus, treceau cu poveri șiraguri de cîte patru-cinci căluți, legați cu frîiele unii de coada altora și călăuziți de cîte o munteancă călărind bărbătește pe cel din frunte. Cîte-odată iarna închide devreme văile și oamenii trebuie să aibă, la cătunele lor risipite, cele de trebuință vieții. Atunci plutașul se întoarce la gospodărie și la meseria lui de lemnar; cioplește catarguri, despică draniță și încheie bărbînțe pentru brînză.

În ținutul lui Alb-împărat om și sălbătăciune hibernează, ascultînd șuvoaiele vijeliilor și așteptînd primăvara. Ciobanii s-au coborît încă de la Sîmedru spre văile cele mai depărtate și mai adăpostite, cătră Dunăre și limanul mării.

La Slătiori, toamna se dovedea a fi pentru localnici ca o soră bună și cu priință. Zilele de aur se prelungeau într-o tihnă de cîteva săptămîni, pînă ce un vînt străin aducea ploi reci și lapoviță, trebuitoare la nunțile cerbilor; după care vremea se domolea iar, înainte de cel dintăi viscol.

Petru Matei, fostul sihastru, se bucura întrucîtva de pacea locului încîntat unde se afla, amintindu-și oca în care pătimise vreme de un sfert de veac. Puțina lumină a acelu răstimp încă licărea în întunericul sufletului său; umbra ființei ce-i fusese dragă mai plutea dincolo, pe celălalt mal al fluviului ce ne desparte de tărîmul celălalt. Ochii lui bulbucăți se învăluiau uneori de lacrimi cătînd într-acolo. Apoi întorcîndu-se cu

deznădejde la ceasul pe care-l trăia, își repeta mereu aceeași întrebare învîrtejită : ce-l așteaptă mâni ? ce-i pregătește viitorul ? căci iată, se apropie clipa întoarcerii lui în lume.

Înainte de a pleca la Iași cu automobilul ce le sose, profesorii se arătaseră cătră el cu prietinie și bunăvoință. Numai decît doreau să-l vadă după ce se va liniști. Trebuia să-i vie numai decît omul lui anumit, vestit de Zarandi. Cu acel călăuz vrednic, Ilie Cosmuță va putea să se descurce cu ușurință, și își va găsi fără îndoială un rost vieții.

Dacă nu l-ar fi avut alături pe Sandu Calarașu, întîrzierea aceasta i-ar fi sporit suferința. Dar acest prietin statornic îl susținea deasupra valului, ca să nu se scufunde aproape de țarm.

În soarele cel mai blînd dinaintea amiezii, cei doi prietini ieșeau să se plimbe cătră Olaru și schit, regăsindu-se și apropiindu-se din nou sufletește tot mai strîns.

Într-atîția ani de depărtare și înstrăinare unul de altul, fiecare din ei își urmase drumul său propriu sufletesc. Se recunoscuseră cu bucurie ; dar căldura veche se stînsese ; unitatea legăturii lor slăbise. Fiecare vorbea altă limbă ; sihastrul limba păstorilor din pustie, directorul spitalului limba profesorilor. Sihastrul ieșea cu greu din îndîrjirea lui tăcută ; Sandu își simțea îngreuiate lucrările de apropiere. Ciudat că taina veche ce-i lega, dată la lumină, nu contribuise la această regăsire. Însă mila și devotamentul ce se găseau îmbielșugat în firea tovarășului Sandu biruiseră clipă cu clipă anii și desfacerea depărtării. Se adăogise la asta și o mărturisire a Calarașului despre suferințele lui omenești.

Se aflau la izvorul burcutului. În pajiștea cosită a doua oară, cătră pădure, înfloreau ici și colo brîndușe

de toamnă, de culoarea cerului. Se vedeau Slătiorii cătră șes ; sunau limpede toaca și clopotele de la schit. Din cînd în cînd trecea cîte o căruță cu cai ori cătră spital, ori cătră Olaru. Cătră spital căruțe goale ; cătră Olaru încărcături de fîn. Gospodarii salutau cuviincios ; unii opreau ca să puie o întrebare binevoitoare, ori să aprecieze blîndeța vremii.

Spre ceasul unsprezece trecerea de căruțe se întrepruse. Era vremea prînzișorului. «Ajunsese soarele drept inimă», cum zic localnicii. «Inimă» în înțeles de stomah.

În cotitură apăru Suru. Fusesse lăsat dormind la umbra unui zaplaz înflorit de zorele tîrzii. Cum se deșteptase, își căutase prietinii și le luase urma. Veni repegior adulmecînd cărarea. O clipă se opri la izvor, cercîndu-i gustul c-o limbă lungă trandafirie. Își scutură botul, ștergîndu-l după aceea de peria ierbii, veni la sihastru, așteptă un timp așezat în coadă, să i se adreseze o vorbă. Cînd o auzi, sări șanțul și se tupilă sub tufe ofilite de zburătoare.

Sandu Calarașu cu prietinel său Matei se traseră sub doi scoruși bătrîni, apărați de cătră drum de tufe dese de porumbrei. Bîzîia deasupra lor un vîntișor abia simțit.

Cînele păru o clipă neliniștit, ridicînd capu-i mare cu urechi tăiate pieziș, ca niște cornițe scurte. Auzind glas de om și deosebind și pe-al sihastrului său, își lăsă iar botul pe labe. Avu un fior și smîrcîi leneș, potolindu-se.

— Alaltăieri, începu tovarășul Sandu, ai mărturisit o bucurie a singurătății tale, scurtă și trecătoare ca toate bucuriile. Am și eu a spune o poveste ca a ta, care însă nu m-a bucurat nici atunci, nu mă bucură nici acuma. Urma ei o am pe falca stîngă, o cicatrice destul de

urită, care m-a silit să-mi las stufăria asta de barbă, cum spui tu.

— Cicatricea mea e în adâncul ființii mele.

— Știu. Nu îndrăznesc să fac nici o comparație ; a mea e ridicolă și s-a produs în împrejurări la fel. Acum opt ani, aflându-mă tot în îndeletnicirea mea de la Socola și ținând legătura cu prietini care mă ajutaseră să-mi sporesc cunoștințele, mă întorceam spre casă. Locuiam din strada Lozonschi spre stînga, undeva în dosul mitropoliei. Trăiam singur în două odăiți. N-aveam nici o ființă pe lîngă mine. Viața mea avea rînduiala cunoscută de tine. Mă interesau anume cărți, pe care le aduceam acasă pentru lecturi pînă tîrziu. Îmi doreticam singur ; nu lăsam nici o urmă celor care m-ar fi putut bănuî. Eram tot într-o sihăstrie, ceva mai primejdioasă decît a ta.

Într-o zi cînd îmi primisem chenzina, după încetarea lucrului mă întorceam spre casă, pe o vreme umedă de toamnă. În cotlonul uliții Lozonschi se grămădisise ceață ; becurile electrice abia străbăteau pînă la mîzga pavajului. Între feredeu și instituția cunoscută bine vechilor ieșeni a lui «Manaș Canter cel cu vinuri bune», mi s-a întîmplat ceva cu totul neprevăzut. Am fost atacat pe la spate.

Un individ tupilat subt un gard se ridicase și-mi repezise un bolovan grunzuros care nu m-a atins la ceafă cum era destinat, ci mi-a șters numai falca stîngă, ca și cum m-ar fi ars.

Am făcut numai decît față ; am primit în brațe pe individul care se avîntase asupra mea, i-am răsucit brațul drept și l-am îngenunchiat. L-am lovit numai o dată. A țipat cu desnădejde :

— Nu mă omorî, bădie !

Era un tînr firav. Îi răgușise glasul de spaimă.

— Ce-i cu tine, băiete ?

Întrebându-l l-am cuprins mai vîrtos.

— Sînt un păcătos flămînd.

— Cîntecul acesta l-am mai auzit. Socot că nu voiai să mă mînînci.

— Nu. Te ştiu că vîi de la atelier, şi că aţi luat astăzi chenzina. Te-am urmărit prin întuneric şi pîclă. Credeam că, în ameţeală, aş putea scoate bumăştile, din buzunarul în care am văzut că le-ai vîrît.

— Îţi dau eu ameţeală şi bumăşti, banditul.

L-am mai lovit o dată. El a icnit din adînc şi s-a lăsat moale.

Atunci mila, care-i blăstămul meu pe lumea asta, m-a făcut să-i observ cu surprindere ochii arzînd de slăbăciune şi foame.

— Care ţi-i numele ?

— Alior, meştere, a îngînat el.

— Cum te-ai bizuit tu, Alior, în puterile tale ?

— M-am bizuit ; m-au îndemnat piaza-rea şi pacatul.

— Ai mai săvîrşit asemenea ispravă ?

— Săvîrşit. Am apucat coşul de cumpărături al unei gospodine. Dar am ajuns la comisie. După aceea la Poarta-Verde, unde statul m-a găzduit cincisprezece zile. Încailea am găsit unde dormi şi ce mînca. Iar după ce-am ieşit de-acolo, n-am avut de ce mă prinde cu mîna. La vremea asta nu-i de lucru. Cu atîtea războaie şi răutăţi meseria mea nu mai merge.

— Ce meserie ai ?

— Gurist. Cînt cu chitara. Cui îi arde acuma de cîntec ?

L-am pus pe picioare.

— Unde mă duci, domnule ?

— Aici, la Manaş ; să-ţi dau o gustare ş-un pahar de vin.

— Aş ! a rîs el strîmb. Ajung iar la Poarta-Verde. Poate-i mai bine.

S-a smuncit brusc, ca să se elibereze.

L-am povăţuit cu blîndeţă :

— Fii cuminte, ca să nu te lovesc a treia oară.

— Iaca ascult, a oftat el. Apoi a holbat nişte ochi cît talerele, văzîndu-se împins în stabilimentul de care-i pomenisem.

Mă întrebă, înghiţindu-şi vorbele scîncite :

— Chiar într-adevăr ?

— Chiar într-adevăr, am rîs eu.

— Barim şterge-ţi picătura de sînge de pe falcă, ca să nu mai rămîna urmă de prostia mea.

M-am pipăit, am simţit sîngele închegat ; am cerut apă şi prosop băiatului ce ne ieşise întru întîmpinare, adăogindu-i porunca pentru gustare şi vin.

Am avut ca o spaimă cînd l-am văzut mîncînd pe tinerelul acela firav. Poate-mi părea tinerel pentru că era aşa de slab. Muşca şi rupea cum fac lupii, care au interes să se grăbească. Îi apărea neconţinut în stînga gurii lipsa unui dinte de lîngă colţul cînesc. S-a adăpat de două ori. Şi pe urmă a stat uitîndu-se la mine, cu teamă.

— Nu te teme, i-am răspuns eu. Să-mi ieşi înainte în fiecare dimineată, ca să-ţi dau cîtiva lei. Socot că într-o săptămîină îţi fac rost ca să munceşti undeva.

— Of ! a suspinat el ; poate mi-i dat să nu mor. Eu nu mă pricep decît la ale mele, ca o pasere ce se aşează ici, pe urmă dincolo, îşi spune cîntecul şi se duce. Dar oi pune la lucru şi aste două mîni.

— La altfel de lucru, Alior, decît cel pe care l-ai încercat.

— Mai bine să piară Alior Gagamistru decât să mai săvârșească una ca asta.

— Bine ; să nădăjduim.

— Dacă nu mă crezi, domnule, mă duc să mă azvîrl în Bahlui.

— Te cred. De ce-ți zice Gagamistru ?

— Știu eu ? Așa l-a chemat pe tata. Alde tata era mai bun cîntăreț decât mine ; zicea din clanaret. L-a trimes guvernul în Transnistria. Pe mine și pe soră-mea n-au putut pune agenții laba. După aceea ne-au lăsat în pace. Dar pe bătrîni, pe taica și pe maica, i-au dus acolo unde va fi fiind. Ne-au vestit alții care s-au putut întoarce, pe furiș, că s-au prăpădit.

Era puțintel muiat de vin și mîncare. Întîlnindu-mi privirile, mi-a zîmbit cu umilință.

— Acu eu m-aș duce. Mîni dimineață, la șase, îți ies dumnitale înainte. Aș lua acuma nițică pîne și nițică brînză.

— Pentru soră-ta ?

— Pentru soră-mea Garoafa. De ce rîzi ?

— Îmi plac numele voastre.

— Apoi taica nostru, pe lîngă viers, avea și deșeptăciune. Ș-a dat pruncilor nume de flori. Dar dintre atîtea, numai aste două flori am rămas, și vai de steaua noastră. Garoafa-i mai mare decât mine cu opt ani. N-aș putea zice că-i urîță, dar nici frumoasă ; numai cît vrednică. Muncește cu ziua, spală, deretică, face mîncare la alții, știe să coacă plăcinte, nu pentru noi. Numai trei zile a fost bolnavă și eram să mă prăpădesc. Ea rabdă ; eu nu pot.

— Unde trăiți ?

— În pod, la o mătușă. Ne suim cu scara ; tragem scara după noi. Mătușa asta Dochia e beteagă și nu poate ieși de lîngă vatră. Dă în cărți, însă are puțini

clienți. O servește și pe dînsa Garoafa. Mă gîndesc că ar putea veni de două-trei ori pe săptămîină și la dumneata, să rînduiască în camera unde stai. Cum ți-a rîndui ea, nu rînduiește nimeni. E fată cu gust. Adică ce-i fată, că-i femeie în toată firea. Dar și pe-al ei l-au dus în Transnistria. Bine i-au făcut. Era un derbedeu ; o bătea. Mă tem, domnule, că-ți fac capul călindar. Nu te supăra. Nu sînt băutor de vin ; m-a amețit și bunăvoința dumnilale ; dar poate și cei doi pumni pe care mi i-ai lepădat. Cu dreptate și ca să te cunosc de stăpîn și să nu-ți ies din cuvînt. De-acum încolo îs al dumnilale, pe viață și pe moarte.

— Bine, bine, Alior. Acuma să mergem. Faci cum ți-am spus. Iar cu soră-ta Garoafa am să văd. Întăi să-i treacă boala.

— Cînd va afla de întîmplarea mea, domnule, sare în picioare și-i trece numaidecît. Vom face cum îți va fi porunca.

Angajamentul ce-mi luasem cătră Alior Gagamistru l-am îndeplinit patru zile, iar într-a cincea zi și-a început slujba de curier la biroul secției de reparații al atelierelor Socolei.

Îi dădusem cheia de la locuința mea. Cînd m-am întors de la serviciu sara, m-a întîmpinat în prag o persoană tînră, cu ochi ca ai lui Alior, cuviincios îmbrăcată. M-a privit fără sfială, zîmbindu-mi. Mi-a dat cheia, c-o mînuță brună, cu palma roză. Buzele îi erau roșii fumurii. Nu era frumoasă, dar avea în toată ființa ei cîrlige care mă acățau. Pe cînd cobora treptele antretului i-am admirat pantofii mici și gleznele fine.

La ușa ce da în stradă s-a întors. A zîmbit cum zîmbește o femeie ce vrea să placă.

— Pot veni și marți ?

— Da, i-am răspuns.

Am intrat în odăițile mele, analizându-mi tulburarea. Desigur că înfățișarea acelei flori brune nu era cea de toate zilele. Se gătise anume pentru întâlnirea cu mine. Descoperirea asta îmi producea oarecare plăcere, însă judecata care se adăgea impresiei îmi punea opreliște serioasă. Eram angajat într-o mișcare progresistă ce nu-mi îngăduia acțiunii lipsite de seriozitate. Îndărătnicia mea era sporită și de o stare morbidă, de o neplăcere fizică provocată de rana neînsemnată pe care o observase Alior când intrasem în stabilimentul lui Manaș.

Sub picătura de sânge se infiltrase un virus. Un abces profund era în formație. Medicul atelierului îl izolase sub un emplastru, așteptându-i coacerea, ca să puie bisturiul. În cele câteva clipe cât stătusem de vorbă cu sora lui Alior, îmi ferisem partea stîngă a obrazului de privirea ei.

Am rîs cu dispreț față de o asemenea slăbăciune și am dat tuturor dracilor ingerințele femeiești în viața pe care mi-o hotărîsem.

Luni dimineață, doctorul Mircea de la Spiridonie mi-a deschis abcesul. Mi-a prescris odihnă și supraveghere. A venit să mă privegheze, în acea zi și noaptea, o femeie pricepută, bătrînă, naltă și slabă, cu numele Liza Dăscălița. Îmi da un pahar de lapte ; mi-a schimbat pansamentul : mi-a pregătit un somnifer pentru noaptea de cătră marți, tulburată de vedenii. Am visat-o pe sora lui Alior.

În dimineața de marți, Liza Dăscălița m-a întrebat cînd m-a văzut deschizînd ochii :

— Trebuia să vie o persoană astăzi la dumneata ?

Mi-am adus aminte de vizita pe care mi-o anunțase Garoafa.

— Da ; însă astăzi nu pot s-o primesc.

— Asta i-am spus și eu ; părea îngrijorată ; am amînat-o pe mîni.

— Ai făcut bine.

Bătrîna a zîmbit, ca și cum ar fi înțeles foarte bine împrejurarea. Și-a luat locul pe scaun dreaptă, cu grimeaua ei neagră legîndu-i în cunună părul alb ; mă privea puțintel pieziș.

M-a cercetat în cursul zilei și doctorul Mircea ; totul era în bună rînduială ; joi mă puteam duce la atelier.

În cursul somnului meu de dimineață, Liza bătrîna se retrăsese. Cînd am deschis ochii, am găsit pe scaun, lîngă pat, vedenia din două nopți. Se afla, pe o măsuță între ea și mine, o farfurie cu struguri și-o cafea ce se răcise. Și deasupra zîmbetul ei.

Mi-a șoptit :

— Ai avut somn liniștit. Se cunoaște.

— Da, am răspuns eu.

— Mi-a arătat bătrîna doctoria ce trebuie să iei. Femeia aceea ți-i rudă ?

— Nu. E o gardiancă veche de bolnavi.

— Ar fi fost poate mai bine să te vegheze cineva de-aproape dintre ai dumnitale.

— N-am pe nimeni. Sînt singur pe lume.

Sora lui Alior păru mirată.

— Atunci ar fi putut să stea cu dumneata cineva dintre prietini de-aproape. Dacă dorești să vezi pe unii, să-i înștiințeze Alior.

— Pentru atîta lucru nu-i nevoie.

— De ce ? Vor fi dorind ei să te viziteze.

— Cu camarazii mei mă văd mîne, la lucru.

Ea s-a aplecat asupra mea, potrivindu-mi pledul ce mă învălea. I-am simțit răsuflarea.

— Poate ai și alți cunoscuți decât camarazii de atelier. Văd că ai cărți în rafturi. N-am cunoscut ce cărți ; eu n-am învățat carte.

Cînd s-a aplecat a doua oară spre mine, am devenit atent. Mă chestiona c-o naivitate suspectă. Am simțit pe șira spinării spini de arici. Am tăcut.

Ea a băgat de samă privirea mea înghețată.

A rîs, c-o ochire sfioasă :

— Mă amestec unde nu-mi fierbe oala... Vorbesc ca să nu tac. Te-ai supărat poate pe mine ?

Am lăsat-o să aștepte răspunsul.

— A avut dreptate frate-meu Alior cînd mă muștra, că să nu găgăiesc cum e obiceiul nostru, domnia ta fiind altfel de om.

— Ba sînt om ca toți oamenii, Garoafă. Cine te-a povățuit să mă cercetezi ce rude și prietini am ?

A avut un freamăt în toată ființa. Ochii i s-au holbat, ca ai lui Alior, cînd îl lovisem. I s-au zbătut genele, dar n-a putut da la iveală lacrimi. A îngînat ca un fel de descîntec :

— Vai ! maică, eu te-am blăstămat, să nu mori acasă-n pat. În lume tu m-ai dat pentru rușine și pacat.

Juca teatru.

— Fată, tu vorbești prostii. Răspunde la ce te întreb.

Ea s-a mlădiat ca și cum i s-ar fi tăiat picioarele, și a căzut în genunchi cu coatele pe învălitoarea mea. Cu degetele își scurma părul la tîmple, mieunînd :

— Lovește-mă încaile și pe mine, ca pe o biată păcătoasă fără minte. Adevărat că m-au pus să te iscodesc... și să te ademenesc. N-avem dreptate, n-avem milă ; ni s-au pustiit sufletele de sărăcie și foame.

— Lasă asta. De unde-au aflat ei de întîmplarea mea ?

— Le-am spus eu, din ce mi-a mărturisit Alior.

— E amestecat în asta și frate-tău ?

A țipat :

— Ferit-a sfântul ! Mă jur. Mă închin ca la un Dumnezeu și ca la o dragoste ; și să pier acațată în cîrlige dacă el are amestec. Pe el l-am ferit ; n-am putut face eu altfel, ca să nu ne prăpădim. De aceea pe noi nu ne-au trimes acolo unde au pierit taica și mumă-mea. Milostivește-te și de mine, pune mîna dumnitale pe fruntea mea și iartă-mă cum l-ai iertat pe păcătosul de Alior. Să nu mă crezi cînd ți-oi spune că te-am descîntat să te întîlnesc la drum de sară. Acuma nu mai cred nici în asta. Iar dumneata să crezi că-s hotărîță să mă duc pe lume și să scap de aici. N-o să mă mai vezi. Poate o să mă auzi.

N-am mai văzut-o într-adevăr. Alior a rămas alergător al atelierului. După ceea ce-mi spusese ea la plecare, i-am auzit glasul într-o sară la radio. M-a ajuns tînguirea ei aici sub munte, pe cînd clădeam spitalul de la Slătiori.

Mi-am lăsat barbă, ca să nu-mi mai văd în oglindă cicatricea.

— Cîte pot fi chinurile noastre ? a întrebat Petru Matei, oftînd.

— Fără număr, măi Săracu, și fără istov, a răspuns Calarașu privind într-o depărtare nehotărîță, deasupra cîmpiei de cătră răsărit.

Cînd cei doi prietini s-au ridicat în picioare de sub scoruși, Suru a ieșit și el la lumină din culcuș.

Mai era în preajmă o ființă care își aștepta cu bățai grăbite de inimă clipa să sară din covrul unde stătea tupilată din zori. Așteptarea se prelungise tot timpul cît ținuse în capătul acelui tăpșan murmurul vocii lui Sandu Calarașu. În îngîhnarea acelui murmur, iepurele

aștipise. Apoi cînd zvonul de bondar a conținut și oamenii văzuți ca niște umbre prin desimea porumbreilor s-au mișcat, iepurele a făcut un prim salt, ca să se orienteze. Suru s-a repezit făcînd o săritură în marginea drumului și slobozind un schelălăit de alarmă. Iepurele l-a simțit unde e și și-a ales scăparea la deal pe clina prăvălatică, prin cositură. Suru a sărit din drum pe tăpșan, și-a acățat blana în spinii porumbreilor, năcăjind cîteva clipe să scape la lărgime. S-a zvîrlit și el la deal, chefnindu-și semnalul de vînător. Dar iepurele a cotit o dată la dreapta printre căpiți, apoi la stînga, după aceea a sărit într-o viroagă; ochii oamenilor nu l-au mai deslușit și semnalul lui Suru a încetat într-un tîrziu.

Prietinii și-au așteptat tovarășul, care s-a întors înfrînt, dar tot așîtat, mărturisind oamenilor cu scheunări subțirele o mînie fără noimă.

— Toate ale patimilor noastre sînt năluciri, i-a spus Sandu Calarașu mîngîindu-i urechile.

A adaos :

— Sînt însă și lucruri statornice ale lumii și vieții, măi Săracu.

Sihastrul a oftat, înclinîndu-și fruntea.

XIV

Sosise în ajun, dis-de-dimineată, veste despre o întîmplare năprasnică petrecută în satul olărenilor.

Acea veste o adusese o femeie care de mult nu mai era tînără. În vara trecută, ochii ei văzuseră a șaizeci și șaptea oară soarele de Sînzienne. Se păstra încă în putere, luînd parte la toate prefacerile timpului. Hăr-

nicie dovedise mai cu samă în ajutorul pe care îl dădea unui nepot al său de frate, învățătorul Valentin Olăreanu. Se înscriesese la școala de alfabetizare, luptase pentru clădirea căminului cultural. Nepotul acesta al său era și el bărbat cărunț, rămas din pruncie orfan. Arătînd minte ageră, bătrîna aceasta olăreancă îl sprijinise să intre la școala normală de învățători de la Iași, și-apoi olărenii îl ceruseră profesor pentru odraslele lor. De douăzeci de ani, aspru la înfățișare și trudit prea devreme de nevoi și lipsuri, Valentin se devotase școlii, nu se însurase și trăia ca un singuratic în satul neamurilor sale.

Olărenii de-acuma se aflau, după cum se știa de cătră tovarășii de la spital, coborîtori din două ramuri : una, destul de înstărită, avea ca începător al bielșugului pe Gavril, fostul ispravnic. Cealaltă ramură era a «sărăcenilor» — urmași ai unui Grigore, răzeș și el, pe care îl călcase în picioare și-l despoiasse boierul ispravnic al lui Mihalache Sturza.

Nu rămînea îndoială că vestea, de care se vedea că e plină bătrîna, era în legătură cu vrajbele acelor neamuri. Dar de și amărîtă și lăcrămînd, Cornelia Olăreanca nu uitase a pune pe dînsa, după obiceiul muierilor din ținut, îmbrăcămintea cea mai bună ce o avea, țesături și împletituri de noateni lăi. Obrazul brazdat îi încremenise într-o mîhnire cenușie. Își clătina domol cătră umeri broboada cernită. Își ținea la subsuoara stîngă furca și caierul. Catrința fără nici un fir colorat îi cam strîngea partea prea plină a trupului. Își mînase puțintel înaintea piciorul drept încălțat cu pantofi și colțuni negri.

— Tovarășe director și tovarășe doctor, se tînguia Cornelia Olăreanca, mai potrivit ar fi fost să mă prăpădesc eu, decît să vin la domniile voastre cu așa veste.

N-ați oblicit încă nimic. Nici nu se putea, căci întâmplarea s-a petrecut asară, pe la nouă. De-abia în dimineața asta am poruncit părintelui Domițian să tragă clopotele, după care m-am aburcat într-o căruță a unui om de la noi care venea într-acoace. Am lăsat nepotului meu, pază, două babe care-l îngrijesc după rînduiala știută, iar eu nu se putea să nu vă aduc dumneavoastră întăi și întăi înștiințarea.

— Nu cadelnița prea mult împrejurul nostru, nînașă Corneliu, întoarse cu nerăbdare cuvînt doctorul Costache ; de cum ai început, m-a apucat o ameteală, înțelegînd că s-ar fi prăpădit prietinel nostru învățătorul.

Ochii muntencii scînteiară în sticla lacrimilor.

— Ce s-a întîmplat ? stăruie doctorul.

— Vai, tovarășe director și finule Costache ! Dumnealui va fi fiind sihastrul, de care se aude. Asară era în bună stare, ca domniile voastre acuma, și stînd noi în cerdac, îmi arăta pe cer o stea căreia el îi spunea Jupiter ; și punea la cale cum să se ducă astăzi la Valea-Adîncă să aleagă și să taie doi brazi care-i făceau lui trebuință pentru niște grinzi. Numai iaca intră pe portiță unu Gavrilaş, din neamul celalalt, al chiaburilor. Copilul cel dintăi din casele lor ei îl numesc Gavril. Și dacă se prăpădește acel prunc, apoi dau același nume altui băiet, ca să se pomenească astfel, din rînd de oameni în alt rînd de oameni, mărirea uncheșului lor. Mai sînt cu asemenea nume și alții în sat la noi, în partea unde stau chiaburenii, dar acesta stă în vale, mai aproape de școală. Acestui Gavrilaş al lui Gavrilă, i-au pus neamurile lui poreclă Tîrnie Brîu. Cît a trăit, n-a fost în stare pînă la vîrsta lui, fiind de o samă cu nepotu-meu profesorul, să se apuce de nici o treabă. Se oploșise într-un timp notar la comună, ș-o ducea mai mult în petreceri, socotindu-se intrat în pîne ca uncheșul

său ispravnicul ; dar după ce s-au schimbat în țară rînduielile, el a căzut din slujba ce avea...

Nerăbdarea doctorului Costache și a lui Sandu Calarașu erau în creștere, ațîțată și de schimbul de priviri ce-și adresau ; însă amîndoi cunoșteau pe nînașa Cornelia și știau prea bine că nimic în lume n-ar fi în stare s-o oprească ori s-o abată din rostirea ei repede, neconținută și neînduplecată. Sihastrul își aducea aminte de sudalma baciului celui bătrîn Iancu Bujor ; însă chiar diavolul n-ar fi avut putere asupra acelei ființe, cu învierșunare blîndă.

— ...Închipuți-vă că vine la Valentin să-i ceară socoteală pentru mai multe chestii. Era băut, după obiceiul lui. Cum de nu se găsește la cămin, ori la cooperativă, o slujbă și pentru dînsul, ca unul care-i nepot ispravnicului ș-a fost notar al comunei Olaru ? Cum nu se găsește nimica pentru un om ca dînsul la gospodăria colectivă ? Dar mai ales de ce nu îndeamnă profesorul pe uncheșul Glicherie egumenul să-i dăruiască și lui un fînaț, ori un loc de arătură în țarnă. Cum dăruieste căminului cultural, care nu-i rudă nici cu ispravnicu nici cu egumenu, ar putea să-i dea mai ales lui.

— Mai ales mie, care-s moșnean.

Atuncea i-a răspuns profesorul, posomorît cum îi era feleșagul :

— Mai mult bețiv decît moșnean.

Strigă Gavrilaş :

— Beau banii tăi ?

— Cel care lenevește e tovarăș cu cel care vatămă, răspunde tot supărat profesorul.

Strigă iar moșneanul :

— Așa frate îmi ești ? Ai să dai socoteala la judecata cea de apoi.

— Acelei judecăți nu i s-a pus încă termen, zice profesorul.

— Termenul am să ți-l pun eu ție! răcnește Tîrîie Brîu.

Răspunde profesorul :

— Du-te în treaba ta și-n drumul tău! Nu te cunosc.

Atuncea Gavrilaş a crescut de mînie cum crește laptele cînd dă în foc, și îndrăznește să se repeadă la profesor.

N-a dat o lovitură. S-a împiedicat și a căzut peste profesor. Apoi s-a ridicat șovăind. Valentin s-a uitat la dînsul cu niște ochi de ghiață. S-a așezat mai bine în scaun ; ca și cum se pregătea să mai spuie o vorbă. Gura i-a rămas pe jumătate deschisă. A tăcut și tace și acuma.

Doctorul Costache a dat lămurire :

— Vechea lui boală de inimă.

— Vai, tovarășe doctor, a prins a se tîngui bătrîna. Cîte și cîte, și cîte nacazuri a avut acest nepot în tinereța lui, numai cei care l-au priveghiat și l-au îngrijit știu. Iar în războiul din urmă de două ori l-a acoperit țărîna răscolită de explozii. Ș-atunci era să se prăpădească ; doctorii l-au sfătuit să caute tihnă și liniște. D-apoi ce tihnă și liniște putea găsi sărmanul nostru Valentin, într-un viespar unde se clănțăneau și se îndîrjeau neamurile, cum se clănțănesc și se îndîrjesc cîinii la hoituri... Cît s-a silit, sărmanul, să-i domolească pe cei care se băteau cap în cap de la pămînturi ori pe cei care se puneau împotriva învățaturii de carte a bătrînilor. Și eu am fost dintre cei vechi și mi-a priit bine știința de carte, de cetesc gazete și cunosc ce se petrece în lume. Destul au trăit moșii noștri ca sălbătăciunile în ascunzișuri și bîrloguri. Vine vremea să ieșim

măcar noi cei din urmă la lumină. Bogăție nu mai avem, căci ce-au avut răzășii de la noi s-a părațuit în benchețuri și prigoniri. Măcar să ne bucurăm și noi de cele ale sufletului. Așa că nepotu-meu Valentin a bătut alt război la Olaru, și inima lui a fost tot mai trudită și mai bolnavă. Acuma s-au isprăvit toate pentru dînsul.

Bătrîna se lăsă pe treapta din urmă a cerdacului și se abătu cu fruntea pe genunchi, ca să nu mai vadă lumea asta, și-și prinse în palme tîmplele ca să nu mai audă nimic din ce s-ar mai fi putut spune.

Doctorul o atinse pe un braț. Ea tresări ca de o spaimă și-și șterse grăbit lacrimile de catrință, fără a folosi mînile. După aceea își trecu și palmele, îndesat, pe obrajii veștezi.

— Nînașă Cornelia, îi zise cu blîndeță doctorul Costache ; să mergi cu mine pînă în sat, să-l văd și cu pe prietinel meu, și să ne sfătuim cu alți prietini ai lui, ca să-i facem îngropăciunea ce i se cuvine.

— Să mergem, să mergem, se grăbi ea, ridicîndu-se și cumpănindu-se ca amețită.

Își șterse încă o dată obrazul cu mînicile sumăieșului de noateni, și porni numaidecît.

— Îngăduie, nînașă Cornelia, să vie mașina. Mergem cu toții.

Bătrîna făcu un gest vag :

— Capul meu... murmură ea ; și zîmbi celor trei bărbați.

S-au dus tuspatru la Olaru.

Ardea la poarta școlii o făclie într-un fînar nalt cu sticle afumate. Ograda era plină de săteni. Îmbulzeală la ușă : unii intrau, alții ieșeau din chilia mortului, cu chipuri întristate. Îl vedeau de cea din urmă dată pe profesorul lor. Gospodari în putere lăcrămau după ce-l salutau sărutîndu-i icoana de pe piept. Era omul copi-

lăriei lor, sever și blînd în același timp, care-i călăuzise cu sfaturi și-i mîngîiase în restriști. Părea că doarme în sicriul împodobit cu flori, cu straiile albe și contăș de pănură cafenie, cu plete cărunte pieptănate în două părți ca ale sfinților de la schit, cu mustața tăiată pe buza de sus, ras proaspăt de un meșter dintre neamuri, care se nimerise a avea briciul cel mai ager. Mînile îi erau încheiate una peste alta sub piept, cu toiagul și banul vămilor. Aștepta solemn și senin drumul cel din urmă, după ritul străvechi pe care i-l pregătiseră bătrînele cele mai vechi ale seminției.

Se afla de față ieromonahul Ionatan duhovnicul, cetînd iertările. Babele privighetoare ascultau cu gîndul dus ca într-o noapte prelungă, fără a înțelege. În răstimpuri murmurul ieromonahului se oprea. Atunci ele își descleștau scîrțîitul tînguirilor și bocetele. Mortul nu mai era al lumii ; era al lor ; ele îl pregătiseră în vremea nopții și a dimineții, scaldîndu-l, primenindu-l, gătindu-l, pentru călătoria cătră scaunul judecării, pe celălalt tărîm, pe care egiptenii, legislatorii vechi ai morții, îl chemau fluviul Amenti. I se pregăteau la cuhne și merindele de cale lungă : colacii de grâu și coliva îndulcită cu miere.

Cînd au intrat străinii de la Slătiori, călăuziți de nînașa Cornelia, i-a învăluit în chilie o tăcere încremenită și o fumegare ușoară de tămîie și smirnă.

Ca într-o vedenie, brusc deșteptată de miresmele grele, sihastrul își amintea priveghiurile și îngropăciunile de la Stejarii-Vechi.

— Așa era și la noi... șopti el mișcat, mai mult cătră sine.

— Fără îndoială, mormăi doctorul Costache, același trecut împovărează prezentul acestui neam al meu și al

dumnilale. S-ar putea spune că morții poruncesc celor vii.

Într-adevăr, cugeta străpuns de mîhnire Sandu Calarașu, respectul și reculegerea tuturor celor de față nu se îndreaptă spre binefacerea celui ce-a fost prietinelor, ci spre rînduiala cuviincioasă a îngropăciunii lui.

Ieromonahul Ionatan închise cartea de rugăciuni și călăuzi pe oaspeți într-o cameră alăturată. Acolo își scoase de după grumaz patrafirul țesut cu mătăasă și aur și oftă, privindu-i c-o întristare adevărată, umilindu-și fruntea. Grăi încet :

— Vi s-a povestit întîmplarea ? Am trimes-o eu la dumneavoastră pe sărmana Cornelie...

— De la ea am aflat, întări medicul de la Slătiori. S-ar fi convenit să vin mai din vreme. Dar le cunosc eu rînduielile acestor privighetoare bătrîne. Datina nu le iartă să facă altfel decît au apucat. Am văzut că i-au legat fălcile ca să nu-i rămîie fața uimită și strîmbă și mai ales să nu-i intre în gîtlej duhuri necurate. I-au tăiat unghiile, l-au gătit ca pe un mire. Ca să-l deschid și să-i văd inima, ar fi trebuit să-mi fie adus la Slătiori. Dar, după părerea lor, nu se cuvenea să mi-l aducă, deoarece s-ar fi săvîrșit la spital o necuviință ș-o lucrare a diavolului.

— Nu fi supărat, domnule doctor, povățui cu blîndeță ieromonahul Ionatan. Nu trec oare înaintea noastră, a clericilor, rînduielile lor cele mai de demult ? Nu ne putem pune împotrivă.

— Știu. Datina e lege mai veche.

În camera de alături, a mortului, sunau tînguiri și bocete, din care se deslușeau regrete pentru viața fără bucurie a unui fecior tomnatic. Din ograda de-afară răzbăteau rîsete ale tineretului, aurit de soarele începutului de toamnă.

Feciorul liței Sofia se strecură pe ușă. Se vedea că are de spus ceva. Duhovnicul îi făcu semn s-aștepte acolo unde se afla. Irimie închise cu fereală clanța și se rezemă cu spatele de ea, privind nedeslușit la portretele și școțurile de pe pereți.

— As-dimineța, grăi ieromonahul Ionatan, după răsăritul soarelui, când am pus să bată clopotele, văd că intră pe ușa bisericii, în pridvor, Gavrilaş, de care vi s-a vorbit. El socotise, în locul unde se ascunsese, că profesorul poate și-a venit în fire. Acuma clopotele îi vestiseră că nu mai poate fi nici o îndoială. Se trezise din fumul ameteții și mă căuta, holbându-se spre umbra naosului. I se sbîrlise părul ca unei sălbătăciuni prigonite.

Am venit cătră el. S-a pus în genunchi, gîngăvind cu înfricoșare :

— Ce fac eu acuma, părinte Ionatan ? Dă-mi un ajutor.

— Ce ajutor altul ți-aș putea da, păgînnule, decît să mă rog pentru tine celui de-a pururi milostiv ?

— Doar mie nu mi-a fost voia să săvîrșesc moarte de om. Părinte, nu mă lăsa !

— Înțeleg ; dar tu ai fost pricina pieirii unui binefăcător.

— Așa este ; decît să mă închidă, să mă judece și să mă osîndească, mai bine îmi pun juvățul de gît.

— N-aș crede că mătușa-ta Cornelia să facă cerere la judecători.

— Atuncea cum ?

— Dacă nu se cere judecarea ta, Gavrilaş, atuncea tu urmează a petrece viața asta așa cum ai petrecut-o și pînă acuma.

El și-a închinat fruntea gemînd, fără a grăi răspuns.

S-a frământat în locul lui, după aceea a ridicat creștetul.

— S-ar putea să-mi primești mărturisirea, părinte Ionatan, să-mi dai un canon, așa cum ai dat anii aceștia canon celor ce se mărturiseau, trimetându-i să lucreze la clădirea nouă a școlii și la cămin ?

— Ce canon ți-aș putea da după întâmplarea ce s-a întâmplat ?

— Dar totuși, dacă m-or închide și m-or osîndi ?

— S-ar putea și asta.

— Să mă ascund ? să mă duc într-o pustie ?

— Fă cum te-a ajunge mintea.

— Of-of, părinte Ionatan, chiar dacă nu mă judecă și nu mă închide stăpînirea, cunosc eu ce bine mă așteaptă. Asta-i afurisenia bătrînului nostru ispravnicul, pe care unii din olăreni nu l-au iertat pînă în ziua de azi.

S-a dus șchiopătînd, zdrențuit de rătăcirea lui, noaptea, prin spinării.

Ieromonahul Ionatan s-a îndreptat spre feciorul liței Sofia.

— Ce face maică-ta, Irimie ?

— Mama plînge și blastămă, părinte duhovnice.

— De asta ai venit ?

— Nu, părinte duhovnice, căci după ce-și plînge plînsul, mama se ușurează și-i trece. Dar am venit să spun că s-a arătat întăi la țintirim, după aceea la marginea satului, Gavrilaš sîn Gavril. Dă tîrcoale ; ar vrea să intre să vadă și el ce se petrece aici, dar se sfiește. A stătut așa o vreme în cumpănă, dar, la poarta țarinei și la hudița lui Pricope, se aflau de pază Neculai și Dumitru Șindilaru, după cum îi rînduise mătușa Cornelia. Căci tovarășul președinte al raionului și tovarășul secretar al raionului, fiind duși la Piatra, satul se

cheamă că n-are administrație. Și cum s-a apropiat Gavrilaş să intre în hudița lui Pricope, iaca i se pune împotriva geamănul cel mare Neculai.

— Dă-te-napoi, păcătosule !

Cînd a cunoscut pe acel om cu vîrtute, dar și cu înțelepciune, Gavrilaş sîn Gavril a dat îndărăt. Și repede s-a strecurat la poarta țarinei, ca să încalice pîrleazul pîn' a nu ajunge acolo Neculai. Dar la poarta țarinei îl aștepta Dumitru, celălalt geamăn, mezinul, tot așa de mare și de înfricoșat. Dumitru Șindilaru a dat chiot, hăulind ; și a fluierat ca-n haiducie.

— Feri înapoi ! a strigat Dumitru Șindilaru, pînă ce nu te ajung cu bîta și cu cîinii.

Într-adevăr, dulăii din marginea satului se stîrniseră și se învăluiau spre poarta țarinei scheunînd și zăpăind ca la lup.

— Asta-i una, urmă Irimie ; și mai am a vă informa și de alta. Se interesează milițienii de la raion despre vorbele care umblă prin sat. Nu li s-a făcut nici o reclamație, așa că ei, pînă ce nu văd scris negru pe alb, n-au a se amesteca în dihoniiile acestor munteni cu sînge iute. Așa zic ei — rîdea Dărîndai — cum că am avea sînge iute. Și se miră că Gavrilaş a ieșit din sat. Dacă nu-i reclamație împotriva lui, apoi să nu fie vătămat ; căci ei au datoria să-l apere.

— Cu tovarășii milițieni am să stau și eu de vorbă, interveni directorul spitalului de la Slătiori. Trebuie să liniștim și pe săteni.

Doctorul Costache clătină din cap, cu îndoială :

— E potrivit să se ia contact cu tovarășii de la miliție. Pe săteni să-i lăsăm să se domolească ei singuri. Ar fi bine dacă s-ar putea înfrîna gura femeilor. Gura femeilor și vîntul nu se pot opri cu nimic, la Slătiori și Olaru. Împrejurarea cere ș-o certificare medicală pe

care o eliberez astăzi îndată ce ajungem la Slătiori. Morbul cardiac al lui Valentin Olăreanu i-a adus brusc decesul. L-am privit : e ca și cum l-aș fi deschis. Operația efectivă e cu neputință în împrejurările speciale ale lumii de aici.

Dărîndai asculta cu fruntea încrêțită de silința ce punea ca să înțeleagă bine vorbirea medicului. Se afla ca în fața unei porți, al cărei mecanism îl pipăia, aproape să-i dea de rost. I se îmbujorau obrajii de rușine că se afla încă în vale și mai avea pînă în pisc.

Tovarășul Sandu îl bătu pe umăr rîzînd. Feciorului îi veniră lacrimi în priviri.

— Am fost și eu ca tine, Irimie, îi șopti el. Ai răbdare ; în cîteva zile te călătorești cătră fîntîna înțelepciunii.

Dărîndai plecă fruntea, deschise ușa cu grabă și ieși fără a privi pe nimeni.

— Nu-i numai grija ce ți s-a părut a vedea la dînsul, zise medicul cătră tovarășul Sandu, privind ușa închisă în urma feciorului. I-i jale că se desparte de colțul hornului de-acasă, i-i și grija de maică-sa, care va rămînea singură. Dar lița Sofia, din dragoste pentru feciorașul ei, găsește mijloace să se descurce. În aceste cîteva zile de cînd și-a luat în primire serviciul de la Slătiori, am surprins-o zgîriind în registrul pe care-l are. Mi-a vorbit de sodă de la «cooperativă», știe că e «lenjeră» ; m-a uimit informîndu-mă că a «adaptat» o cheie oarecare la un dulap. Lița Sofia are ureche atentă și memoria cuvintelor nouă. Profesorul avea dreptate cînd spunea că nu e atît de simplă pe cît pare.

— A învățat într-ascuns să cetească și să scrie, adăogi ieromonahul Ionatan, ca să facă plăcere băietului. N-are însușirile înțelepciunii ; i s-a prelungit primăvara pînă la vremea asta.

După ce ieșiră, cei trei oaspeți de la Slătiori au fost întâmpinați de nînașa Cornelia. Bătrîna se afla într-un răstimp de liniște. Toate cîte se cuveneau mortului său erau pe cale să fie încheiate.

Se mira că musafirii nu mai îngăduie puțin, pînă ce li se pregătește o gustare. Dar cunoștea că acei musafiri au și ei îndatoririle lor la Slătiori. Și-or face însă vreme mîni, la un ceas după-amiază, cînd se alcătuieste alaiul înmormîntării. Poate ar fi fost mai bine să așeze pe răposat la cămin ; dar ș-acolo e destul de strîmt pentru atîta lume cît se află adunată, care atîta lume nu s-a văzut niciodată acolo, la o îngropăciune. Colectivele căminului au împodobit casa lor cu flori și i-au pus steag negru ; și nu va lipsi nimene mîne, ca să petreacă pe profesorul lor la groapă.

Milițienii au vorbit de la telefonul raionului cu Piatra, poftind numaidecît pe tovarășul secretar Mîndru și pe președinte.

S-a adus de la schit tablaua cea mare pentru colivă, pe lîngă tablălele ce avem noi.

Așa că nînașa Cornelia tare-i roagă pe dumnealor să nu lipsească.

Mulțimea asculta cu luare-aminte, apoi se desfăcu lăsînd trecere slobodă.

Directorul spitalului, Sandu, sihastrul Pavăl și medicul s-au dus pe jos către Slătiori, prin blîndeța zilei, vorbind despre serbarea funebră de a doua zi.

Monahii în odăjdii, cu egumenul lor, praporele, pomenile, colivele meșteșugit înflorite cu zahar și cafea rîșnită, pomenile ; sicriul pe năsalie purtat de bărbați cu plete cărunte spre țintirimul din capătul de la deal al satului, unde se află și un paraclis de lemn cu turnuleț în care sună un clopot cu glas subțire, ce se tupi-

lează parcă sub zborul zvonului de la chimvalul cel mare al schitului.

Tot tineretul în straie albe, împreună cu părinții lor olăreni. Două bocitoare iscusite îngină cântece de despărțire.

La răscruci de drumeaguri bătrânele satului desfășură pînza podurilor peste care trece convoiul după rugăciunile prohodului.

Așa ajung la groapă, unde se săvîrșesc celelalte rînduieli și se cetesc versete din cărți mari cu scoarțe de piele. Cîntă călugării, cadelnițează ieromonahii. Rostește cîteva cuvinte de despărțire unul dintre învățătorii tineri.

Dar cea mai de samă ceremonie o săvîrșesc soațele vechi ale nînașei Cornelia. După datină, descopăr un răstimp sicriul. Peste umbra celui ce-a fost odată profesorul Valentin Olăreanu, una dintre bătrânele neamului dă peste groapă altei bătrîne găina neagră care închipuie sufletul umbrei solemne din sicriu. În același timp unul dintre slujitorii schitului varsă asupra acelei umbre vinul, — apa peste care sufletul acelei umbre va trece de pe acest tărîm al vieții spre celălalt tărîm al umbrelor. Un meșter coase în cuie capacul sicriului peste care cade țărîna cu grabă.

Astfel umbra și sufletul ei purced prin întunericul adîncimii către judecată. Umblă rătăcind o vreme, plătesc vămi cuvenite, apoi ajung la cumpăna judecății, unde sufletul dă samă de faptele umbrei. Fericită umbra care poate aduce dovada faptelor bune în viața pămîntească. Ocrotit va fi în lumina de-a pururi.

În viața lor scurtă pămîntească, oamenii de demult au simțit nevoia să se mîngîie cu închipuirea unei vieți durabile pentru sufletul lor dus pe celălalt tărîm. Numai astfel se puteau susține în scurta lor trecere prin

urgii, pribegii și chinuri. Au căutat sprijin vieții în taina morții.

Astăzi, când se dovedesc înșelările și se cuceresc adevărurile, oamenii vor găsi pacea și alinarea numai în această viață, alungînd spaimile vremii trecute și înflorindu-și existența pe acest tărîm, ca-n visurile poetice din copilăria lumii.

Doctorul Costache Hanganu făcea apologia prietenului său Valentin. În această nălucire a datinilor el găsea totuși înțelesul mai profund care încunună sfîrșitul binefăcătorilor întru spirit; deoarece, cît amintirea lor durează, ei rămîn în comunicare cu viața.

Soarele aurea depărtările și funigei sosiți din necunoscut pluteau purtînd alte taine.

XV

În blîndeța soarelui de septembrie, petreceau în legea lor cei cîțiva copii ai slujitorilor spitalului, adăpostiți pe lîngă maternitate.

Pe vreme ploioasă, aveau o odăiță a lor cu jucării. Îi priveghea o gardiancă bătrînă, mătușa Safta. Cînd era, ca în ziua aceea, soare, se zbunguia în pajiște. Bătrîna umbla cam greoi pe urma lor, ca să-i stăpînească și să-i potolească. Fetițele, mai blînde; băieții, însă, răcneau ca niște plutași ce-aveau să fie și ca niște feciori ce-aveau să chiuie la horă.

Mătușa se așeza greoi pe scăunașul ei cu trei picioare numai cînd se nimerea să vie cătră copii doctorul Costache, ori tovarășul Sandu Calarașu, ori, mai ales flăcăul liței Sofia. De cînd maică-sa era «lenjeră»,

Dărîndai se arăta în fiecare zi acelor pensionari mărunți ai căminului de la spital.

Cînd sihastrul Pavel s-a oprit lîngă împrejmuirea de ostrețe a grădiniței, copiii și-au încetinit gălăgia. Cînd s-au arătat medicul și tovarășul Sandu, s-au strîns buluc, în număr de șapte, și-au statut cu ochii stecliți așteptînd. Așteptau alune, ori nuci, ori mere.

— Cum se poartă copiii, mătușă Saftă ? a întrebat doctorul Costache.

Bătrîna și-a încrețit obrazul într-un rîs fără dinți :

— Fetițele-s cumiști, tovarășe doctor ; dar băieții îs ca niște demoni. Așa-i rînduiala lor.

Cu toate acestea se afla între odraslele acele ale muntenilor și-o fetiță ce părea mai îndrăzneată. Era și ea îmbrăcată ca toți copiii de la Slătiori, cu străițe întocmai ca ale părinților, numaicît mai mici, după măsura lor. Băieții încinși cu curelușă peste cămașă, fetele cu catrința ia numai de un cot. La Slătiori erau, mă rog, la modă, opincuțele frumos îngurzite. În opinci, cu catrință și cu capul pieptănat cu codițe bălăi, s-a înfățișat fără sfială și Aglăița, copila lui Acsinte de la grajdul vacilor «chirale», cum le spunea el. A întrebat dacă nu vine în vizită și bădița Irimia.

— Ba vine, a răspuns doctorul Costache. Ce treabă ai tu cu Irimia Dărîndai, Aglăiță ?

— Am treabă cu bădița Irimia, ca să-l rugăm să ne mai spuie o dată povestea cu urșii.

— Foarte bine. Iaca, pînă ce vine bădița Irimie, primiți voi panerașul acesta cu nuci. Dar băgați de samă să faceți împărțeală dreaptă.

— Dreaptă, d-apoi cum ? a răspuns Aglăița, ridicînd asupra ochelarilor medicului ochi rotunzi și verzi ca leușteanul.

Sosea și Dărîndai.

— Dărîndai, l-a chemat directorul Sandu ; iaca te pofteste publicul nostru, să le spui povestea cu urşii. Ce poveste-i asta ?

— Numaidecît, tovarăşe Sandu. Văd că le-a venit în dar nişte nuci. Mi-or plăti cîte-o nucă de cap şi eu le-o spun iar.

— Plătim cinstit, a rîs cu dinţişori albi, Aglăiţa.

Alese şapte nuci din paneraş, strecurîndu-le una cîte una în sîn.

Sihastrul asculta şi i se abureau ochii de lacrimi. Căci îşi amintea de copiii de la Goruni, cu patruzeci de ani în urmă, lăsaţi singuri acasă de părinţi şi primejduiţi adesea de foc ori apă clocotită, ori de animale năraşaşe.

Zîmbi lui Dărîndai, cunoscîndu-i darul.

— Povestea asta, lămurea cu oarecare sfială feciorul liţei Sofia cătră directorul Sandu, ne-a cetit-o odată la şcoală profesorul nostru domnu Valentin. Dar eu am potrivit-o după mintea mea şi după gustul pruncilor noştri.

— Spune, Irimie, s-auzim şi noi.

Dărîndai, după ce a trecut dincolo de ostreţe, în pajişte, a spus astfel povestea cu urşii :

— A fost odată, la noi la Slătiori, o fetiţă fără de astîmpăr, de aceea o chema Fîşneaţa. Balaie, cu ochii verzi şi cosiţa ca grîul.

— Ca Aglăiţa lui Acsinte, răspunseră copiii în cor, aşezîndu-se şi ei pe iarbă împrejurul feciorului liţei Sofia.

— Fîşneaţa a intrat într-un rînd în pădure, urmă bădiţa Irimie, şi ochii Aglăiţei se aţintiră neclintiţi asupra lui : şi, căutînd fragi, a rătăcit printre grohotişuri, a dat într-o rîpă şi, subt acea rîpă, a găsit casa

urșilor. Era o peșteră cu două încăperi, ce dădeau din una în alta, avînd și ferești deschise, ca să se vadă brazii și Ceahlăul. Acolo trăiau Martin, ursul cel mare, Martinoaia nevastă-sa, și puiul lor Vasilică. Dar în ziua aceea nu erau la domiciliu.

În cea dintâi despărțitură a casei urșilor se afla o masă dintr-un lătunoi de scîndură, sprijinită pe doi bolovani. Pe masă, trei străchini scobite în trei jumătăți de bostan : una mai mare, una mijlocie și a treia mititică. Una era plină cu afine, a doua cu smeură, iar a treia cu fragi. În drept cu strachina lui Martin se afla scaun un bolovan mai greu ; în drept cu strachina Martinoaiei alt bolovan ; iar Vasilică ursulețul avea o piatră mai naltă, ca să poată ajunge la străchinuța lui. Lîngă strachina cea mare un linguroi de lemn ; lîngă cea mijlocie, o lingură ; lîngă cea mititică, o linguriță tot de lemn.

Fîșneța se suie pe scaunul lui Martin, apucă linguroiul, îl vîră în afine, îl scoate : gustă, nu-i place. Trece la al doilea scaun, ia cu lingura smeură, — nu-i place nici smeura. Leapădă lingura și se duce de se aburcă pe piatra cea mai naltă. Gustă fragi, îi plac, îi mînîncă. Cînd să se dea jos, se prăvale piatra.

După aceea intră în încăperea cealaltă, în care se aflau, pe așternut de cetină, trei paturi de mușchi uscat, unul mai mare, pentru moș-Martin, altul mijlociu, pentru Martinoaia, — al treilea mititel, pentru Vasilică ursulețul.

Cearcă paturile. Cel mai bun și mai potrivit i s-a părut al ursulețului. Se întinde în patul cel mititel și-o fură somnul.

Iaca vin urșii din pădure și intră în încăperea cu masa și străchinile.

Ursul cel mare mormăie înfundat :

— Cine mi-a umblat în strachină și a împrăștiat afinele ?

Îngîna mirată și Martinoaia :

— Cine a umblat în strachina mea și a împrăștiat smeura ?

Mormăi subțirel și Vasilică :

— Cine mi-a mâncat fragii, de n-a rămas nimica ?

— Unde-i hoțul ? a răcnit cu putere moș-Martin.

— Unde-o fi ? s-a mirat Martinoaia.

— Iacătă-l-ăi, ia ! a țipat cu mînie Vasilică.

Fîșneața se trezise în cealaltă încăpere, sărise pe ferestruică și acuma se ducea fuguța pe cărare, cătră poiana din vale.

A mai țipat ursulețul încă o dată, după aceea a venit lîngă Martinoaia și s-a uitat la ea de jos în sus, pe sub sprîncene, supărat.

Fetița a ținut-o numai o fugă pînă-n vale la Slătiori, a intrat cuminte acasă și n-a spus nimănui nimic.

— Dar de unde s-a știut de pățania Fîșneței ?

— Apoi am auzit de după un smeuriș, a doua zi după aceea, cum se mirau de întîmplarea lor Martin, Martinoaia și Vasilică.

Dar nu mai erau supărați.

NOTE

De multe ori m-am gândit că dacă Mihail Sadoveanu n-ar fi fost dăruit de ursitoare cu darul pentru poezie și povestire, ar fi putut fi un mare pedagog, căci închidea în sine o adîncă generozitate, o fierbinte conștiință a datoriei de a lumina întunericul celor mulți și obijduiți.

Încă de pe cînd era elev al gimnaziului „Alecui Do-nici“, citea din Ion Creangă la șezătorile de la Rădășeni, în dorința de a-i ridica la înțelegerea literaturii pe locuitorii satelor și de a le insufla impulsul de-a învăța carte. Asta l-a îndemnat apoi, după ce se afirmase ca scriitor, să se aplece cu migală asupra unor cărțuții pentru popor, ca *Alexandria*, *Esopia*, *Arghir și Elena*, *Halimă* și *Genoveva de Brabant*, dîndu-le o limbă frumoasă, cursivitate și un picant de poveste veche de pe alte meleaguri. Tot asta a dat naștere acelei umile și mici povestiri, *Comoara Dorobanțului*, destinată a combate alcoolismul la țară și mai apoi, apariția — din păcate de scurtă durată — a revistei „Răvașul poporului“, scoasă în colaborare cu Artur Gorovei și doctorul Iliescu-Lespezi.

Mereu preocupat de problema educativă, vă puteți închipui ce-a simțit scriitorul Mihail Sadoveanu când, într-o bună zi, a dat de o colecție de reviste franțuzești, apărute înainte de 1900, pline de note de călătorii și explorări de pe întreg globul pământesc. Avînd predilecție pentru acest soi de lectură, le-a citit cu nesăț și nici vorbă c-a avut impresia c-a dat de o comoară ce-ar fi putut fi împărțită măcar în parte și altora și mai cu seamă acelor tineri care-și treceau vremea liberă citind „Submarinul Dox“, „Vinetu“ și alte asemenea specimene de cea mai proastă calitate.

Nici vorbă că s-a gîndit atunci, asta era prin 1935—1936, la o colecție de cărțuții care să ofere liceenilor cunoștinți istorico-geografice și sociale într-o formă cît mai agreabilă și mai atrăgătoare. Peana lui ar fi fost desigur în stare să transpuie în limba română unele din acele note de călătorie ori de explorare scrise sec, arid, uscat, — adică să învie, să înflorească și să facă intimă, prin anume sensuri și apropieri cu țara și istoria țării noastre, o proză greu de digerat dacă ar fi fost pur și simplu tradusă și nu adaptată.

A vorbit cu editorul Ciornei, care s-a arătat încîntat. Și imediat, punîndu-se pe lucru, a scris prima cărțuție despre inima Asiei, botezînd-o *Cuibul invaziilor*¹. Apoi, alegînd ceva dintr-un continent mai depărtat, a pus pe hîrtie tragica poveste a băștinașilor australieni exterminați de către coloniștii europeni, dîndu-i titlul de *Țara cangurului*². Mi-aduc aminte bine cu cîtă emoție ne-a citit unele pagini în care se descriau acele ținuturi vaste și îndepărtate, cu oameni blajini și fără apărare, care se lăsau vînați cu cîinii și exterminați, la fel ca

---

¹ *Cuibul invaziilor*, Editura Ciornei, 1936.

² *Țara cangurului*, Editura Ciornei, 1936.

blîndul și inteligentul cangur, — frate bun și folositor al băștinașului australian. Erau lacrimi vărsate pentru umiliții și obișduiții acestui pămînt, lacrimi traduse în cuvinte românești, menite să ajungă la inima tinerilor cititori, trezind coarda umanității.

Desigur că proiecta să-și cîştige pentru asta și cîțiva colaboratori, — căci a început prin a-mi da și mie misiunea de a adapta în românește povestea *Naufragiaților de la Auckland*, ceea ce am și făcut cu multă plăcere ; dar, din nefericire, evenimentele din preajma anului 1940 — an al cutremurelor de tot soiul — a curmat brusc apariția micii colecții, zăgăzuind apa acestui plăcut și bogat izvor educativ.

*

Desigur, Mihail Sadoveanu nu se numără printre vîntătorii de idei și subiecte rare, pe care le scormonesc prin arhive, hîrțoaage prăfuite ori însemnări particulare. În casa lui nu exista nici un dulap clasor plin de fișe, în care s-ar fi putut găsi izvoarele prozei lui bogate. Nici n-avea întocmit vreun dicționar cu vorbe și expresii rare, neaoșe românești. Printre hîrțiile rămase de la dînsul, nu se află caiete cu notări privind intriga vreunui roman ori amănunte interesante puse pe hîrtie cu însemnarea : „bun de folosit“.

Totuși, cum orice generalitate are și excepții, pot să vă aduc la cunoștință că, în ce mă privește, știu un carnetel galben, cu scoarțe de carton, cam de mărimea unei cărțulii, din care l-am auzit pe tata citind cu patos cele paisprezece ori șaptesprezece denumiri ale cartofului : cioci, barabule, bobice, etc. ; ale chibritelor : apringioare, făclioare, lemnușe ; ale marmeladei de prune : mașun, povidlă, lictar ; precum și frumoasele denumiri ale lăcrămioarei din diferitele regiuni ale țării.

De asemenea, în acea cărțuție intimă, pe care n-o arăta nimănui și pe care cred că n-a atins-o cu mîna nimeni, niciodată, cît a trăit, — se aflau nume proprii interesante : rare, hazlii ori vechi. Odată, m-am aplecat peste umărul lui — pe cînd ședea în jețul său de la birou cu caietele galben în mîna, citindu-mi amuzat cîteva nume de curînd vîinate — și atunci am văzut rînduri fine scrise cu creionul, care nu se grăbeau, nici nu se înghesuiau unele pe altele ; ba, chiar, își păstrau fiecare parcă o caracteristică a lor : unele scurte, altele lungi, altele trasate mai mare, altele ca un șir de purice ; pe cînd o pădurice deasă se arunca dintrodată în josul paginii, după o dumbravă largă și luminoasă de hîrtie albă.

Desigur, cronicile — și mai cu seamă aceea a lui Ion Neculce, după cum se știe — precum și paginile de istorie, pentru care a avut pasiune de mic copil, pe cînd era elev al lui Don' Sioc, după cum se mărturisește singur în *Anii de ucenicie* și în cîteva din povestirile lui, i-au slujit la conceperea unor romane ca *Vremea Ducăi-Vodă*, *Frații Jderi* ori *Nicoară Potcoavă*.

De asemenea, iarăși după cum se știe și am mai spus-o cu prilejul notelor documentare anterioare, micile evenimente hazlii ori drame petrecute în mediul tîrgușoarelor moldovenești — dintre care Folticeniul și Pașcaniul se așează în primul rînd — i-au fost relatate verbal de către unii cronicari benevoli, ca Ecaterina Tinu, mătușa mea după mamă, care era „un fel de gazetă a tîrgului“ — cum spune Vasile Sadoveanu în *Pădița Mihai*.

De fapt, însă, nici n-avea nevoie să i se povestească ; sugera singur, „ca o ventuză“ — după propria-i expresie — orice fapt, întîmplare ori senzație, sporindu-și

mereu zestrea adîncurilor ; astfel, orice mediu în care se afla ori se aflase devenea izvor de inspirație.

Dar dintre toate izvoarele din care s-adăpa pentru proza sa, cele preferate — ca pentru oricine de altfel — erau acele din ținuturile copilăriei.

Chiar de la început, după cum se știe, primele nuvele ale lui M. S. Cobuz, publicate în revistele epocii, descriau atmosfera tîrgului în care se născuse, ca în *Ion Ursu*, de pildă, unde povestea se învîrte în jurul Atelierelor căilor ferate Pașcani : cu truda zilnică, cîrciumele cu „otrava galbenă“ în care leaștele grase veneau la înserat să-și ia bărbații acasă și rămîneau și ele să bea și să cînte cu dînșii, ținîndu-se pe după gît și plîngînd pentru încercata și îndepărtata lor Polonie din care emigraseră. Din amintirile aceluia „Băiețel“ — care la clasul lui Don' Sioc se distingea printr-o memorie cu totul excepțională — s-au născut, rînd pe rînd, în acei primi ani de afirmare scriitoricească cuprinși între 1889—1906, o serie de tipuri familiare tîrgușorului natal, cele ale vecinilor, ale tovarășilor de joacă și de școală și, bineînțeles, cei din imediata apropiere : tata, mama, argatul, buncii de la Verșeni, unchiul Vasile și țărani de pe valea Siretului și a Moldovei.

Parcă îl văd, în imaginile mele de copil, îndată ce primise un apel disperat din partea lui G. Ibrăileanu, rămînînd cu ochii pierduți în pîcle viorii și-apoi, după o plimbare pe cerdacuțul casei lui de pe strada Rădășeni ori pe cărările livezii, așezîndu-se la biroul cu postav verde din odaia lui de lucru și scriind într-o febră scurtă o mică istorioară despre gazarul, căraușul, mutul ori alt „năcăjit“ al ulițelor colboase pe care se juca și bătea mingea ; ori, altă dată, despre rotarul de la Verșeni — care se întîmplase să-i fie bunic, despre

mama-Anghelina, despre preotul din sat și întâmplări auzite de la moș Vasile, fratele mamei Profirița. Erau amintiri vii, pe care n-avea decît să le deslege din ghemul încâlcit în care zăceau, ca ele să prindă îndată a vorbi și a se mișca, ca de la sine, în peisagii bine cunoscute.

Era evident că scriitorul, croind aceste mici piese felurite colorate și meșteșugit tăiate, se gîndea să le îmbine cîndva laolaltă, — ca într-un joc de *puzzle* — alcătuiind o compoziție mare și complicată. Dovadă schița aproape științifică a acestei fresce, apărută sub titlul *Istorie pe scurt a tîrgului Pașcani*, în care adevărul istoric era pus pe hîrtie, ca un plan geografic pentru un viitor explorator al unei regiuni cunoscute cîndva cu ochi de copil.

Totuși, pentru a-și da mîna, neîndrăznind să atace dintr-o dată în plin, Sadoveanu se folosește de povestea cu moara luată de ape — întâmplare adevărată, de altfel — ca să brodeze în jurul ei destinul acelor boieri care-și cheltuiau tot aurul grîului de pe moșiile lor la Monte-Carlo și la Paris, — în vreme ce unul ca Vasile Brebu, care nu are decît toporul și hîrlețul la îndemînă, se răzbună izbind cu ele în ceea ce socotea el că e trădare, umilință și mișelie. Astfel ia ființă *Venea o moară pe Siret*, roman în care curtea boierilor de la Pașcani, cu slujbașii, argații și pâlmașii ei, precum și forfota de pe moșie ia pentru întâia oară o formă majoră, precisă și definitivă.

Pe de altă parte, și-a mai dat mîna — ca să zic așa — și cu unele povestiri ca *Maică-mea era mare farmazoană*, apărută în volumul *Țara de dincolo de negură* și romane ca *Locul unde nu s-a întîmplat nimic*, în care din nou se dă viață atmosferei provinciale a

tîrgului Pașcani și se crea un tip de boier aristocrat din creștet pînă-n tălpi : Lai Cantacuzin.

În toamna lui 1944, instalat în casa unor prieteni din strada Roma — casa lui din Witting fiind lovită în timpul bombardamentelor din primăvară — cel care scăpase cu viață din greaua încercare ce cutremurase întreaga lume din temelii se găsește dintrodată în fața altei catastrofe : moartea mezinului său, Mihuț, căzut la Turda în luna septembrie al aceluși an de pomină. În crunta suferință ce-i sfîșie adîncurile, nu era firesc oare să se întoarcă din nou spre cele mai dulci și mai luminoase imagini din lăuntruul său ? Ce-l putea mai mult mîngîia decît chipul, vorba și apropierea maicii lui, Profirița, la fel de brusc și de timpuriu ruptă din viață, ca și mezinul lui prea iubit ? Ca-ntr-o scaldătoare bine-făcătoare, în care baba Ștefănoaia ori baba Gafița Ursărița ar fi pus buruieni descîntate, așa se scufundă și Sadoveanu în acele luminoase zile cînd era un „șpion“ care descoperă dragostea dintre Lisaveta și Florea, se duce să asiste la răpunerea balaurului mîncător al unui întreg cîrd de rațe, se duce cu tatăl lui la vînat și cunoaște pe moș Pătru și pe cînele lui Balan și e martor la drame al căror sens îi scapă, dar care îl interesează în așa măsură că le înregistrează pentru vecie pe peli-cula memoriei lui imaculate.

Scriitorului încercat care e acum Mihail Sadoveanu îi vine ușor să dea în plin viață acelei fresce atîția ani de-a rîndul visate. Curtea lui Nunucă Ruset, vechilul și vatazul, Caraiman bucătarul, Măndea vizitiul, camardinerul Henri, sora lui Ruset, Matilda, cucoana Casuca, popa Petre și presvitera Maria, toate sînt portrete și fragmente de viață bine stabilite, demult croite, modelate. La fel e și cu Iosub Aron, Malca, Zeidel, Bercu croitorul, Toma fierarul, Ion Gheorghe, Ali-

sandru Panțîru, Gheorghe Cucu, Ghiță Cîțu, Gheorghe Talianu, doctorul Fabiani, Calistrat morarul, — toate sînt personaje deja create, pe care acum le poate face cu ușurință să se miște, să vorbească și să acționeze cum pofteste.

Cît despre Alisandru Panțîru — zgîrcit și ager — desigur că de la el o fi primit vreodată „șpionul“ nostru vreo vîrguță cînd fusese surprins pe gardul acestui vecin, la furat cireșe... Portretul lui e la fel de veridic ca cele mai multe din cele zugrăvite în acest roman, care a fost scris probabil pe la sfîrșitul toamnei din 1944 și iarna anului 1945. Îi dă întăi titlul — pe care-l purta de multă vreme în adîncuri — *Oameni vechi* și-l publică capitol cu capitol în revista „Torța“, scoasă de Mihai Sevastos. Fiecare capitol cu titlul său: *Tîrgul copilăriei mele, Alți oameni vechi, Solie lui Alisandru Panțîru, M-am dus cu tata la vînat, Taina din Prisaca Duruitoarei, Alisandru Panțîru era și altfel de doctor, La meșterul Faur Toma, Cum a fost doborît balaurul, Gazetele duduiei Profirița, Descîntecele Ursăriței* și mai tîrziu, în „Viața românească“, *Moartea lui Gheorghe Cucu*.

Abia mai tîrziu avea să-i dea titlul — rămas definitiv — *Lisaveta*¹, prin 1948, cînd publică alte cîteva fragmente din roman în „Contemporanul“ și în „Flacăra“. Textul integral al acestui prim volum din cele două proiectate avea să apară în preajma morții scriitorului, refăcut și pus la punct încă din anul 1954, îndată după primul său infarct cardiac care prevestea un viitor literar ceva mai sărac, de nu chiar sterp.

---

¹ *Lisaveta*, „Torța“, 1945, nr. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12; „Viața românească“, 1948, nr. 104 și 117; „Flacăra“, 1948, nr. 46; „Viața românească“, 1960 nr. 11, 12.

Dar oare Lisaveta și Florea, eroii în jurul cărora se învîrte intriga romanului, să fi existat cu-adevărat? Să fi fost oare prin vecinătatea casei lui conu Alecu Sadoveanu o fată „c-o otrăvitoare privire de apă verde neliniștită“ și un flăcău „lat în spete, puternic sprîncenat și cu mustăcioară neagră“? Ori poate că acci tineri îndrăgostiți pe care, în volumul al II-lea al romanului, scriitorul plănuia să-i facă pribegi prin ținuturi străine, goniți de persecuția lui Nastasache Codoman, erau numai o plămuire din felurite imagini de fete și flăcăi întîlniți în nenumăratele-i peregrinări pe drumuri de țară?

La fel se plămuisse portretul mamei Profirița de către pictorița Neli Știubei, după spusele lui conu Mihai și avînd drept modele — în lipsă de fotografii — pe Mărioara, cea mai mică dintre fetele scriitorului și pe însuși scriitorul, — tot așa oare se întruchipase și acea eroină a romanului *Lisaveta*? Cel puțin, cuconu Alecu luase ființă pe pînză după o fotografie foarte veche, pe care o mărise și o colorase în uleiuri Miti Sadoveanu, cel mai mare băiat al prozatorului; în timp ce Florea, cine știe de la cîți împrumutase feluritele trăsături și caracteristici ale portretului său atît de sigur și de temeinic trasat?

Mama Profira murise cînd Mihăiță, cel mai mare băiat al ei, avea doar treisprezece ani. E firesc deci ca replicile-i pline de umor și agerime să-i fi rămas mai vii decît trăsăturile obrazului ei bălan.

— Acela-i nas? Acela-i topor!... spune duduca Profirița, întocmai ca Vitoria Lipan, care se folosise în *Baltagul*, prin voia autorului, de această replică de haz aparținînd altei ființe.

Așadar, cum să-i poți da o identitate precisă Lisavetei, cînd însăși mama autorului împrumută trăsături-

rile altor ființe și vorbește ca Vitoria Lipan ? Cele două portrete — al Lisavetei și al lui Florea — sînt la fel de efemere ca și cele care stăteau atîrnate pe unul din pereții odăii lui de lucru din locuința de pe strada Amiral Negrescu !

Ceea ce stăruia temeinic, autentic, erau ținuturile copilăriei scriitorului ; acelea rămăseseră întocmai cum erau pe vremea „șpionului“ cu ochi de gînsac, exact la fel cum le aflasem și eu, prin 1954, cînd mă dușesem cu unchiu-meu Vasilică să le mai văd o dată, înainte de a mă apuca s-aștern pe hîrtie *Ostrovul Zimbrului*, carte ce-avea să cuprindă copilăria și adolescența tatălui meu.

Tîrgul Pașcanilor, — cu glodurile și gropile-i pline de apă la vremea ploilor și cu tonele-i de colb la vremea secetei, cu meschinele-i uliți nepavate, cu dughe-nițele-i sărace și grădinițele-i sfioase, cu umilitele-i morminte împodobite cu tufe de laptele-cînelui din grădina lui moș Talianu, — toate erau la fel ca și în trecut, pe vremea cînd Nunucă Roznovanu semăna bani pe ogor, ca să-i scormonească cu ghiarele supușii săi și pe cînd Băiețel se ducea la moara lui moș Calistrat, să vadă cum e omorît somnul de 50 de oacă, — ca să-i spuie baba Gafița Ursărița :

— Hăsta-i coconu cel viteaz al duducați Profirița !...

*

Dar, îndată după locurile copilăriei cătră care se întorcea cu predilecție, munții și codrii țării lui, pe care i-a străbătut adesea ca turist și mai cu seamă ca vîntor și pescar, se plasează fără îndoială în al doilea rînd, în materie de fundaluri pentru scrierile lui. Pă-

durile din jurul nenumăratelor mănăstiri și schituri moldovene, culmile sihastre ale Ceahlăului, străbunele întinderi împădurite de la Lacul-Roșu, prăpăstiile de la Cheile Bicazului, singurățiile Stînișoarei, măgurile Tazlăului și, mai târziu, munții măreți de la Oașa, — slujesc rînd pe rînd ca decoruri vii în *Demonul tinereții*, *Baltagul*, *Frații Jderi*, *Uvar*, *Ochi-de-urs*, *Valca Frumoasei*, *Poveștile de la Bradu-Strîmb* și felurite povestiri și nuvele.

Urmînd deci acest îndemn către singurății și culmi bine cunoscute, nu ne mirăm că scriitorul a ales iarăși regiunea din preajma Ceahlăului, ca să brodeze pe pînza ei, prin 1947, un nou roman: *Intoarcerea la lume*. Pentru Mihail Sadoveanu, care văzuse cu bucurie instaurîndu-se în țara noastră orînduirea socială atît de mult visată și dorită încă din tinereța lui, — acest roman era ca o datorie: trebuia să descrie procesul de comunizare al unui om simplu retras în pustie, care, printr-o întîmplare, e coborît în vale, între oameni, unde, rînd pe rînd, ia cunoștință cu uimire de prefacerile săvîrșite în răstimpul cît el se izolase de lume.

Scrie cel dintăi capitol și se oprește, meditînd. Oare nu avea nevoie, ca de obicei, și acest roman de un mai lung răstimp de gestație? Argumentul era pus. Fundalul găsit. Personagiile de asemenea. Treptele procesului de cunoaștere a noii orînduiri se desenau de la sine pînă în vîrfurile scării care reprezenta nașterea omului nou, al comunistului convins. Totuși, aceste etape se cereau desvoltate cu multă atenție și pentru fiecare dintre ele era nevoie de argumente vii, luate din realizările și cuceririle ivite, rînd pe rînd, în juru-i. Trebuia să le aleagă cu grijă, să le cearnă, să le împle-

tească și să le țese laolaltă cu tot felul de elemente artistice. Asta cerea oarecare timp. Și apoi, mai avea nevoie de ceva, un punct central către care să converge toate, ca spre vârful Ceahlăului toate potecile și drumurile din văi. Dar ce anume? Nu putea încă să spuie. Aștepta. Dar, așteptând, nu putea sta cu peana oprită. Așa se face că, abandonând deocamdată *Întoarcerea la lume*, prinde a scri *Păuna-Mică* și, îndată după aceea, *Mitrea Cocor*, — familiarizându-se oarecum cu prefacerile și feluritele realizări ale lumii noi. Anii trec și odată cu ei apar și alte volume iscălite Sadoveanu: *Nada Florilor*, *Nicoară Potcoavă*, *Aventura în Lunca Dunării...* În timp ce *Întoarcerea la lume* doarme în sertar, așteptând cu răbdare argumentul suprem care avea s-o deștepte din somnul ei de aproape zece ani de zile...

*

Încă de pe când eram un copil și-mi făceam o plăcere din a învăța pe de rost balade ca *Dolca* ori *Legenda Curții de Argeș*, îmi aduc aminte de spusele tatii care ataca culegerea de poezii populare a lui Vasile Alecsandri, gășind că bardul de la Mircești prea a periat și corectat versul popular, făcându-l pe-alocuri artificial.

Întocmai cum avea să susțină profesorul Zarandi în urmarea de la *Întoarcerea la lume*, declara și el că „mioriță“ nu se spune la țară, că „laie“ e altceva decât „plăviță“, că „drăgușule bace“ e o expresie orășenească cu totul nepotrivită în gura unei oi rurale și că „nunta“ de la sfârșitul baladei nu e după datină. La vremea ceea de care vorbesc și mai apoi la Iași,

pe cînd scria *Baltagul*, încă nu găsisese acel minunat început descoperit cu ani mai tîrziu :

„S-aude, s-aude,
Departe, la munte,
Gomăn-gomănaș
Glas de buciumaș,
Gomăn-gomănind
Ș-oile pornind...”

Îl culesese din munții Vrancei, — leagănul probabil al acestui giuvaier folcloric — desprinzîndu-l odată cu alte multe pietre prețioase de pe nenumăratele crengi ale diferitelor variante, — nu mai știi bine cîte la număr. Și-apoi, pe cînd scotea *Intoarcerea la lume* din sertar, dîndu-i titlul de *Ultimul cîntăreț*, balada mioarei se desăvîrșea în noua ei formă surprinzător de frumoasă și originală, alcătuiind pentru posteritate varianta Mihail Sadoveanu...

Asta se întîmpla prin 1955 cînd, după cel dintăi infarct al său, scriitorul se hotărîse — cu toată opreliștea medicilor — să scrie *Ultimul cîntăreț*, care pînă la sfîrșit avea să primească definitivul titlu de *Cîntecul Mioarei*¹.

Cine a avut norocul să-l audă, în holul casei lui din Amiral Negrescu, citind *Cîntecul Mioarei* — nu-i va putea uita niciodată glasul-i înecat în lacrimi, cu înmlădieri de bucium și tălângi. Balada veche înviată din morți și reconstituită în cele mai mici oscioare ale ei devenea în carte simbolul suferinței resemnate ridicată la rang de martiriu și în același timp supremul argument care împletea povestea lumii trecute cu cea nouă

¹ *Cîntecul Mioarei*, „Viața românească”, XIV, 11, 1961, noiembrie, p. 23—60; XIV, 12, 1961, decembrie, p. 5—58; Editura „Cartea românească”, 1971.

a prezentului luminos și constructiv. Astfel, Sadoveanu lega ideile orînduirii noi de cea mai autentică și mai specifică manifestare artistică populară românească, cimentîndu-le laolaltă indestructibil într-o măiastră povestire plină de vervă, de pitoresc și de culoare.

În ce privește materialul întrebuițat, îl scoate rînd pe rînd din tezauru-i tainic, împodobind cu el cartea care avea să cuprindă cele din urmă pagini ale sale. Povești și întîmplări, tipuri, proverbe și zicale, toate se țes, alcătuiind o scoarță măiastră, grea de alesături și strălucind de culoare. Cum medicii lui curanți, care i se învîrt în preajmă, i-au interzis formal oboseala — căci spectrul unei congestii cerebrale ori al unui nou infarct rînjea undeva în viitor, pîndindu-l, — scrie cîte puțin, în răgazuri de tihnă, în odaia lui de la etajul casei din Amiral Negrescu, cu biroul așezat în fața ferestrei pe care, dacă ridică ochii, vede lumina vioaie strălucind pe lacul Floreasca, la doi pași depărtare ; în vreme ce de pe peretele din dreapta, portretele părinților îi veghează lucrul. Urmează a-și îndeplini îndatoririle publice, ca și mai înainte. Ca și mai înainte, pescuitul își are locul lui în programul scriitorului :

— Titel, mergem la Buftea !...

— Plecăm la Lăpușna !

— Aranjează o expediție la Întorsura Buzăului !...

Degeaba i s-ar împotrivi cineva. E cu neputință să-i ții piept cînd vrea numaidecît ceva. Și-apoi, poate că el are dreptate : excursiile în aer liber, la baltă, pe lacuri și de-a lungul rîurilor de munte îl primenesc, îl calmează. Bine înțeles cînd nu sînt din cale-afară de lungi și trudnice și nu au loc pe vreme umedă și rece. Dar poate ști vreodată vîntătorul ori pescarul ce timp va găsi în regiunea vizitată ? Ori cum se va

schimba această vreme de azi pe mâne ori chiar într-un ceas sau cât ai bate din palme ?

În orice caz, *Cîntecul Mioarei* înaintează, încet și sigur. Încă o poveste, încă o figură pitorească, încă un șir de proverbe înțelepte ori un tablou încântat. Cine e Andru Macovei ? Cine Zarandi ? A existat originalul lui Petre Matei, devenit Sahastrul Pavăl ? A zburdat vreodată în soarele unei fîntîni, ca un vițeluș bălan, Irimie Dărîndai ? Cine e lița Sofia ? Dar Aglăița Șarpe ? A trăit vreodată pe pămînt vreun Sandu Calărășu, Costache Hanganu ori protosinghelul Glicherie Cotea ? A grăit cîndva la vreo curte cu juri un bătrîn bouar care să fie frate geamăn cu Pintilie Pleșa ? A cîntat vreun Ghiță Miclăuș *Balada Mioarei* la vreun foc de vreascuri, sub o poală de pădure ?

Desigur că nu. Toate personagiile cărții sînt tipuri sadovenești devenite cu anii mai mult sau mai puțin prototipuri. Lița Sofia e o Vitorie Lipan ceva mai orășenizată și mai feminină. Anagnost e același Stratonice, călugărul nebun din *Frații Jderi*, al cărui prototip îl întîlneam pe vremuri, la mănăstirea Neamțului, vara, și care se grăbea să-ți recite din versurile lui ce dovedeau că autorul lor nu e chiar așa de nebun pe cât s-ar fi părut.

„Vai, săracul Teognost,
Toată lumea-i zice Prost !...“

ori :

„Cămășile-mi sînt de piele ;
Nu se rup, nu se descoase,
Că sînt lipite de oase...“

Andru Macovei e cam taciturn și un pic greoi și are strămoși oieri, întocmai ca Sadoveanu. Zarandi e as-

cuțit și plin de vervă, subțire și nervos, amintind de tovarășu-i de vânătoare de la Copou: Gheorghe Topîrceanu. Sahastrul Pavăl își are origina în primele nuvele ale lui M. S. Cobuz și a stat în peștera sfântului de la Izvorul-Alb, unde s-a dus să-l caute Ștefan cel Mare însoțit de Frații Jderi. Sandu Călărașu a fost pe la Malul-Surpat și Irimie Dărîndai e un frate bălan al lui Mitrea Cocor. Pintilie Pleșa a colindat prin nenumărate nuvele și povestiri ale lui Sadoveanu, acum păscînd boii, acum mîînd oile, acum păzind un pod pe-o apă năvalnică și tulbure, la vreme de furtună. Cît despre Glicherie Cotea, a lăsat și el în paginile sadovenești mulți frați zgîrie-brînză, cărora un Miclăuș trebuie să le extragă cu cleștele, ca pe măsele, sărăcăcioasele provizii ale unui prînz improvizat.

Însă, ajuns la mijlocul scoarței, acolo unde trebuia să înceapă florile înțelegerii comuniste pline de izvoade noi și originale, se produce catastrofa care oprește brusc măiastra lucrare. Petre Matei e sortit să nu mai iasă din spitalul de la Slătiori, la fel cum Lisaveta și Florea să rămîie în satul lor, amenințați de uneltirile vechilului boieresc, iar Ionuț Păr-Negrú să nu mai ajungă să se cunune cu Marușca, văduva fratelui său Simion, în cel de-al patrulea volum al romanului *Frații Jderi*.

Toate acestea și multe alte giuvaieruri, — ca jărațicul ce mai fumegă încă în scorburi după furtuni —, erau sortite să rămîie în lăuntru scriitorului: stejar trăsmit rămas ca prin minune, pentru o vreme, în picioare.

PROFIRA SADOVEANU

2 ianuarie 1973

București

INDICELE ALFABETIC
AL CUPRINSULUI EDIȚIEI

(VOL. 1 — 22)

- 23 August 1944, XX, 375
24 iunie (Ochi de urs), XV, 89
27 august (Povestiri din război), II, 27
44 de zile în Bulgaria, XXI, 9

A

- A.I.C. XII-me Rallye Automobile (Istorisiri de vânătoare), XIV, 428
A.R.L.U.S. (Caleidoscop), XVII, 22
Accidente de aviație, XIX, 434
Adelaida (Vechime), XV, 314
Adevărul asupra unei otrăviri (Povestiri de sară), IV, 562
„Adevărul literar și artistic“, XX, 69
Agapia (Oameni și locuri), IV, 159
Ajutor pentru Iași, XX, 415
Al treisprezecelea (Vechime), XV, 303
Al. T. Stamatiad : „Peisagii sentimentale“, XX, 36
Alarma (Amintirile căprarului Gheorghită), II, 518
Alegeri nouă, XIX, 166
Am văzut Iașii (Caleidoscop), XVII, 84
Americanism (Depărtări), X, 451
Amintire de la Pind (Frunze-n furtună), VI, 355
Amintirea (O istorie de demult), III, 507
Amintiri, XX, 443

Amintiri despre D. Anghel, XIX, 105
Amintiri despre St. O Iosif (O întâmplare ciudată),
IX, 607
Amintiri și impresii, XX, 272
Amintirile căprarului Gheorghiuță (1906), II, 341
Anii de ucenicie (1944), XVI, 387
Apa morților (1911), V, 5
Apariție (Cele mai vechi amintiri), XII, 650
Apel către admiratorii lui Eminescu, XX, 115
Apologie, XX, 449
Artur Gorovei: „Cruzimi“, XIX, 220
Astronomie și lemnele, XX, 91
Aventură în lunca Dunării (1954), XVIII, 455
Aviatorii, XX, 188
Axinte (Umbre), VI, 589

B

Babacurți, XXI, 591
Badea Toma (Valea Frumoasei), XIV, 492
Balaurul (Hanu Ancuței), VIII, 482
Balcic (Depărtări), X, 407
Balta liniștii (O istorie de demult), III, 455
Baltagul (1930), X, 509
Barbu Delavrancea, XIX, 373
Bardac (La noi în Vișoara), III, 109
Bazargic (Depărtări), X, 400
Bădița Mihai (Cele mai vechi amintiri), XII, 672
Băiețel (Cele mai vechi amintiri), XII, 621
Băile Bălățești (Oameni și locuri), IV, 178
Bătălia de la Răzoare, XXI, 529
Bătrînul Radu Rosetti (O întâmplare ciudată), IX,
599
Bîruișța, XX, 333
Biserici și fîntîni, XIX, 449
Bistrița (Oameni și locuri), IV, 107
Bistrița și Ceahlăul (Istorisiri de vînătoare), XIV,
457
Bordeienii (1912), V, 359
Bordeienii (Bordeienii), V, 361

- Botolan (Vremuri de bejenie), III, 237
 Bradu strîmb (Poveștile de la Bradu strîmb), XVI,
 339
 Broz (Valea Frumoasei), XIV, 585
 Bucherii (Foi de toamnă), VI, 193
 Bucolică (O întâmplare ciudată), IX, 552
 Bulboana lui Vălinaș (Cocostîrcul albastru), VII, 362
 Bun rămas (Amintirile căprarului Gheorghită), II,
 524

C

- Cale nouă, XX, 151
Caleidoscop (1946), XVII, 13
 Calendare, XIX, 169
 Caliacra (Depărtări), X, 419
 Calman (Cele mai vechi amintiri), XI, 633
 Capra neagră, XX, 221
 Caragiale (Foi de toamnă), VI, 321
 Casa amintirii (Umbre), VI, 508
 Casa veche (Vremuri de bejenie), III, 265
 Castelul (Amintirile căprarului Gheorghită), II, 486
 Cazacul (Frunze-n furtună), VI, 404
 Cazarma (Amintirile căprarului Gheorghită), II, 499
Cazul Eugeniței Costea (1936), XIV, 175
 Călărașul (Povestiri din război), II, 47
 Călușul (Ți-aduci aminte), VII, 594
 Căpitanul Manoilescu (Amintirile căprarului Gheorghită), II, 413
 Cărți pentru popor, XIX, 47
 Cărțile despre Moldo-Valahia a lui M. Carra și
 G. Le Cler (Foi de toamnă), VI, 246
 Cătră altă viață (*Caleidoscop*), XVII, 69
 Ce ți-i cu prostul, XIX, 145
 Cealaltă Ancuță (Hanu Ancuței), VIII, 515
 Cearța (La noi în Vișoara), III, 127
 Ceas al tinereții (Ți-aduci aminte), VII, 602
 Ceasul al doilea (Povestiri de sară), IV, 461
 Ceasul păstrăvilor (Valea Frumoasei), XIV, 525

- Ceasuri de pace (Povestiri din război), II, 94
 Cei doi străini (Crîşma lui moş Precu...), I, 681
 Cei trei (Povestiri), I, 152
 Cel întâi (Mormîntul unui copil), II, 633
 Cel mai tare (La noi în Viişoara), III, 21
Cele mai vechi amintiri (1935), XII, 603
 Cenuşăreasa (Povestiri de sară), IV, 598
 Cerbul meu (Istorisiri de vînătoare), XIV, 421
 Cercuri culturale, XIX, 40
 Cetatea Neamului (Oameni şi locuri), IV, 129
 Cetind pamflete vechi (O întîmplare ciudată), IX, 520
 Cetind „Viespile“ lui Alphonse Karr (Foi de toamnă), VI, 264
 Ceva despre Matei Millo, XIX, 410
 Ceva despre meşteşugul scrisului, XX, 516
 Cheia, XIX, 185
 Cheile Bicazului (Istorisiri de vînătoare), XIV, 438
 Cincizeci de ani de la moartea lui Ion Creangă, XX, 282
 Ciocîrlia (Foi de toamnă), VI, 173
 Cîmpul de experienţe al lui Tîpîn (Caleidoscop), XVII, 40
 Cînd vorbim de lup... (Istorisiri de vînătoare), XIV, 432
 Cînele (Crîşma lui moş Precu...), I, 673
Cîntecul amintirii (1909), IV, 277
 Cîntecul amintirii (Cîntecul amintirii), IV, 279
 Cîntecul de dragoste (Povestiri), I, 38
Cîntecul mioarei, XXII, 399
 Cîteva cuvinte, XIX, 214
 Cîteva ferestre şi cîţiva meşteri tîmplari (Poveştile de la Bradu strîmb), XVI, 376
 Cîteva icoane (Amintirile căprarului Gheorghişă), II, 381
 Cîteva note, XX, 278
 Cîţiva pumni (Amintirile căprarului Gheorghişă), II, 364
 Climat, XX, 196
Clonţ-de-fier (1951), XVII, 579
 „Coana Veta“, XIX, 79

- Cocostîrcul albastru* (1921), VII, 269
 Cocostîrcul albastru (*Cocostîrcul albastru*), VII, 271
 Codrul (O istorie de demult), III, 567
 Colhozul de la Tarasovka (*Caleidoscop*), XVII, 35
 Comemorarea lui I. Creangă, XX, 247
 Congresul tineretului progresist, XX, 386
 Contra semidoctiei (*Caleidoscop*), XVII, 19
 Contra unor vorbe aspre, XIX, 313
 Convoiul (Povestiri din război), II, 122
 Copiii (*Caleidoscop*), XVII, 50
 Copilul nimănu (O istorie de demult), III, 484
 Cotitura (Umbre), VI, 580
 Cotnari, XX, 5
 Cozma Răcoare (Povestiri), I, 167
Creanga de aur (1933), XII, 5
 Creangă în italienește, XIX, 446
 Credință strămoșească (Ți-aduci aminte), VII, 617
Crîșma lui moș Precu și alte cîteva povestiri (1904),
 I, 551
 Crîșma lui moș Precu (*Crîșma lui moș Precu*), I, 553
 Crîșma lui Taica Pascali (Bordeienii), V, 450
 Cronică bucureșteană, XIX, 62
 Cronică de primăvară, XIX, 378
 Cu ochii la cer (Frunze-n furtună), VI, 463
 Cuc și păstrăvi (Valea Frumoasei), XIV, 543
 Cufundarul (La noi în Viișoara), III, 79
Cuibul invaziilor (1936), XXII, 5
 Cum am cunoscut pe Eminescu (Foi de toamnă), VI,
 292
 Cumpăna (Umbre), VI, 548
 Curiozități istorice, XIX, 399
 Curțile cu juri, XX, 21
 Cuțitul (Cele mai vechi amintiri), XII, 610
 Cuvinte, la o aniversară, XX, 292
 Cuvînt înainte, XX, 306
 Cuza-Vodă (Povestiri de sară), IV, 485

D

- Dare de samă (Povestiri de sară), IV, 571
 Dascălul Irimia (Povestiri din război), II, 84

- De ce nu ne-au prețuit străinii (Foi de toamnă), VI
279
- Delta (Vechime), XV, 279
- Democrație, XX, 190
- Demonul tinereții*, (1928), IX, 5
- Depărtări* (1930), X, 371
- Despre această țară și despre vînat și pescuit (Istoriisiri de vînătoare), XIV, 389
- Despre Balta Icoanei (Bordeienii), V, 458
- Despre crapi (Împărăția apelor), IX, 437
- Despre Dobrogea (Privești dobrogene), VI, 7
- Despre instrumente și despre norocul pescarilor (Împărăția apelor), IX, 355
- Despre Ion Creangă, XX, 498
- Despre lăutari (O întâmplare ciudată), IX, 564
- Despre limba literară, XX, 609
- Despre Taras Șevcenco (Caleidoscop), XVII, 57
- Despre tren (Foi de toamnă), VI, 207
- Diavolul bălții (Privești dobrogene), VI, 85
- Dihania singurății, XXI, 564
- Dimineți de iulie (Neagra Șarului), VII, 425
- Din durerile unui recrut (Povestiri de sară), IV, 503
- Din Moldova... (Umbre), VI, 635
- Dintr-o călătorie, XIX, 73
- Divanul persian — poveste orientală* (1940), XV, 341
- D-l Iorga, despre tradiția literară, XX, 192
- Dobrotici-Domn (Depărtări), X, 425
- Documente, XIX, 84
- Doi feciori (Dureri înăbușite), I, 455
- Doi mari prietini : Eminescu și Creangă (Foi de toamnă), VI, 298
- Doi vecini ai mei (Umbre), VI, 611
- Doi voinici (Frunze-n furtună), VI, 411
- Domnu Trandafir (La noi în Viișoara), III, 46
- Domnul poporului (Foi de toamnă), VI, 303
- Două dureri (Povestiri din război), II, 63
- Două feluri de undiți (Valea Frumoasei), XIV, 517
- Două firi (Crîșma lui moș Precu...), I, 690
- Două vieți (Dureri înăbușite), I, 449
- Dramă în marginea pădurii (Valea Frumoasei), XIV, 569

- Dreptatea lui Dumitrașcu-Vodă (Caleidoscop), XVII,
79
- Dreptate, țărănimii, XX, 238
- Drum la moș Anania (Bordeienii), V, 464
- Drumuri (Poveștile de la Bradu strâmb), XVI, 369
- Duduia Margareta* (1908), IV, 5
- Dumbrava minunată (Neagra Șarului), VII, 492
- După atentatul de la Iași, XX, 167
- După concentrări (Amintirile căprarului Gheorghică),
II, 435
- Dureri înăbușite* (1904), I, 369
- Dușmanii (Dureri înăbușite), I, 434

E

- E vorba să se înființeze o societate de ornitologie,
XX, 255
- Ecouri din Țara Oașului, XIX, 404
- Ecrenè (Depărtări), X, 413
- Elegie, XXI, 613
- Elena M. Herovanu : „Cotnarii“, XX, 66
- Emigranții la Brazilia (O istorie de demult), III, 550
- Eminescu, XX, 538
- Enescu la București, XIX, 117
- Epilogul (Dureri înăbușite), I, 441
- Eroii (O întâmplare ciudată), IX, 515
- Eugen Lovinescu : „Bălăuca“, XX, 14
- Evenimente (Poveștile de la Bradu strâmb), XVI, 328
- Evocări, XX, 111
- Excursie la mănăstiri (Istorisiri de vânătoare), XIV,
449
- Experiențe (Împărăția apelor), IX, 362

F

- Faceri de bine (Cîntecul amintirii), IV, 34f
- „Familia“, XX, 26
- Fântazii răsăritene* (1946), XVII, 91
- Fapte, XX, 146

Favoare, XX, 34
 Făgăraș (Vechime), XV, 231
 Făt-Frumos Măzărean (Neagra Șarului), VII, 478
 Feeria sărbătorilor de iarnă, XX, 155
 Filme de cinematograf, XIX, 172
 Filologie, XX, 18
 Filosofie (Fantazii răsăritene), XVII, 112
 Fiorul (O istorie de demult), III, 523
 Fântâna, XXI, 514
 Fântâna dintre plopi (Hanu Ancuței), VIII, 495
 Fântâna Hazului (Vremuri de bejenie), III, 294
 Fântâna tinereții (Poveștile de la Bradu strîmb), XVI,
 213
Floare ofilită (1905), II, 133
 Floarea urei, XXI, 527
 Focul (Ți-aduci aminte), VII, 644
Foi de toamnă (1916), VI, 165
 Folticenii, XIX, 208
 Franța, XX, 217
Frații Ideri. Ucenicia lui Ionuț (1935), *Izvorul alb*,
 (1936), *Oamenii mării sale* (1942), XIII
Frunze-n furtună (1920), VI, 353

G

G. Ibrăileanu, XX, 28
 G. Topîrceanu, XX, 212
 G. Topîrceanu, XX, 241
 „Gazeta cărților“, XX, 68
 Gazetele, XIX, 125
 Gheorghe Baci (Ți-aduci aminte), VII, 563
 Gheorghe Ghibănescu, XX, 64
 Gheorghioaia (La noi în Viișoara), III, 98
 Ghighiță (Cele mai vechi amintiri), XII, 662
 Ghișeul de la administrația financiară (O întâmplare
 ciudată), IX, 501
 Gârla lui Ivan Maiorul (Privești dobrogene), VI, 135
 Gligorașcu-Vodă, XIX, 280
 Gorki, XX, 418
 Gorki, XX, 526

Gramatica d-lui I. Iordan, XX, 243
Grădina morții (Ți-aduci aminte), VII, 546
Greierile și furnica (Foi de toamnă), VI, 236
Greșeli de tipar, XX, 12
Guernica, XX, 203

H

Haia Sanis (Cîntecul amintirii), IV, 395
Halimà (Poveștile de la Bradu strîmb), XVI, 264
Hanu Ancuței (1928), VIII, 461
Hanul Boului (Povestiri), I, 94
Haralambie (Hanu Ancuței), VIII, 472
Haret, XIX, 442
Hasdeu, XIX, 142
Henri Barbusse, scriitor progresist, XX, 379
Histria (Vechime), XV, 255
Hîrtia monedă, XIX, 148
„Hotelul” din Deltă (Priveliști dobrogene), VI, 45
Hoțul (Cîntecul amintirii), IV, 325
Hultanul (Neagra Șarului), VII, 469
Hîmuleștii lui Creangă (Oameni și locuri), IV, 123
Huzur, XXI, 619

I

Iancu (Frunze-n furtună), VI, 395
Ianoș Năzdrăvan (Cîntecul amintirii), IV, 311
Iapa lui vodă (Hanu Ancuței), VIII, 463
Iarăși lipovenii (Priveliști dobrogene), VI, 40
Iarmaroacele Sfîntului Ilie (Oameni și locuri), IV, 195
Iarna, XIX, 232
Iarnă și lupi (Vechime), XV, 295
Iășii, primăvara (Vechime), XV, 264
Iluzia (Cele mai vechi amintiri), XII, 683
Iluzia (Fantazii răsăritene), XVII, 107
Impresii de la al doilea Congres Mondial al Păcii,
XX, 487
Incident dramatic (O întîmplare ciudată), IX, 539

- Inerție, XX, 132
 Informații despre Ion Creangă, XIX, 437
 „Intelectualii“, XX, 142
 Intermezzo liric (O întâmplare ciudată), IX, 570
 Intrare în ostrov (Împărăția apelor), IX, 379
 Intrarea în viață a lui Nelu (Depărtări), X, 495
 Invitația domnului N. Iorga, XX, 235
 Ion Creangă, XIX, 415
 Ion Creangă, XX, 49
 Ion Diaconu : „Psihologie și creație populară“, XX,
 45
 Ion Neculce, scriitor artist, XIX, 472
 Ion Rusu Ungureanu (Un instigator), V, 269
 Ion Ursu, XX, 118
 Ion Ursu (Dureri înăbușite), I, 371
 Ionică (Povestiri), I, 88
 Isac Zodaru (Ți-aduci aminte), VII, 554
 Ispita (O istorie de demult), III, 466
 Istoria pe scurt a târgului Pașcani (Oameni și locuri),
 IV, 247
 Istoria unei pălării (Oameni și locuri), IV, 189
 Istorioară de Crăciun (O întâmplare ciudată), IX, 526
 Istorioară fără tâlc, XIX, 177
 Istorisirea Zahariei Fântânarul (Hanu Ancuței), VIII,
 567
Istorisiri de vânătoare (1937), XIV, 387
 Ivanciu Leul (Povestiri), I, 133

I

- Împărăția apelor* (1928), IX, 347
 În amintirea lui Caragiale, XX, 545
 În amintirea lui Creangă (Un instigator), V, 276
 În baterie (Povestiri din război), II, 17
 În ce cred, XIX, 397
 În concentrare (Amintirile căprarului Gheorghită), II,
 399
 În legătură cu limba literară, XX, 298

- În loc de prefață. Introducere într-un loc plăcut
pescarilor și vânătorilor (Valea Frumoasei),
XIV, 475
- În noaptea Anului Nou (Mormântul unui copil), II,
610
- În noaptea când grăiesc dobitoacele (Cele mai vechi
amintiri), XII, 640
- În pădurea Petrișorului (Vremuri de bejenie), III, 273
- În satul Sarichioi (Priveliști dobrogene), VI, 15
- În satul unui prieten (Foi de toamnă), VI, 178
- În spital (Povestiri din război), II, 111
- În ziua aceea de mart 1907... (Foi de toamnă), VI,
200
- Încă un pas, XIX, 152
- Început la primăvară la Stockholm, XX, 479
- Înecatul (Vremuri de bejenie), III, 247
- Închinare (Istorisiri de vânătoare), XIV, 471
- Îndeletnicirile insularilor mei (Împărăția apelor), IX,
398
- Îndemnul lui Ilya Ehrenburg (Caleidoscop), XVII, 53
- Înfrățire, XX, 382
- Însemnări despre o țară depărtată (Depărtări), X, 444
- Însemnări dintr-o petrecere la Valea Ierii (Poveștile
de la Bradu strâmb), XVI, 313
- Însemnări pe marginea articolului 80, XX, 573
- Însemnările lui Neculai Manea* (1908), III, 305
- Înșelări (Valea Frumoasei), XIV, 577
- Întăia scrisoare a lui Cezar către Coco, XIX, 352
- Întăia iubire (Umbre), VI, 518
- Întâiul spin (Neagra Șarului), VII, 440
- Întîmplarea lui Doxopraxa (Poveștile de la Bradu
strâmb), XVI, 292
- Întîmplări la drum (Amintirile căprarului Gheorghită),
II, 468
- Într-o chestie culturală, XIX, 54
- Într-o poiană (Bordelenii), V, 474
- Într-o sără (Amintirile căprarului Gheorghită), II,
449
- Într-o zi de primăvară (Vremuri de bejenie), III, 283
- Într-un sat, odată (Povestiri), I, 101

Întuneric, XXI, 537

Învierea (Ți-aduci aminte), VII, 626

J

Jean Bart (Eugeniu P. Botez) : „Jurnal de bord“,
XIX, 223

Jertfă rodnică, XIX, 81

Jertfele (Frunze-n furtună), VI, 446

Jocuri de primăvară, XIX, 304

Județ al sărmanilor (Hanu Ancuței), VIII, 531

K

Kremlin și metrou (Caleidoscop), XVII, 30

L

La adăpost de vînt (Frunze-n furtună), VI, 387

La Ciohorăni (Oameni și locuri), IV, 224

La cota 536 (Frunze-n furtună), VI, 439

La cumpăna veacului, XX, 495

La „Eternitatea“, XIX, 263

La hramul mănăstirii Slatina (Oameni și locuri), IV,
215

La iarmaroc, la Merești (La noi în Vișoara), III, 57

La manevre (Amintirile căprarului Gheorghiuță), II,
440

La mausoleul lui Vasile Alecsandri, XIX, 355

La Mestecănei (Neagra Șarului), VII, 460

La moartea lui Topîrceanu, XX, 200

La noi în Vișoara — scrisori către un prieten (1907),
III, 5

La paisprezece ani (Povestiri de sară), IV, 542

La schitul Brătești (Oameni și locuri), IV, 232

La Sf. Gheorghe (Privești dobrogene), VI, 121

Lacrimile (Bordeienii), V, 481

Lacrimile unui cetățean (Foi de toamnă), VI, 224

Lacul Roș (Vechime), XV, 241
 Laponii, XIX, 119
 Lauda cărții (Caleidoscop), XVII, 15
 Legalitate, XX, 164
 Legenda lui Cuza-Vodă (Foi de toamnă), VI, 308
 Leningrad (Caleidoscop), XVII, 45
 Lichidare, XIX, 335
 Limba povestirilor istorice, XX, 625
 Lipovenii (Priveliști dobrogene), VI, 33
Lisaveta, XXII, 221
 Literatura funebră (O întâmplare ciudată), IX, 575
 Literatura în Uniunea Sovietică, XX, 366
 Liviu Rebreanu, XX, 269
Locul unde nu s-a întâmplat nimic sau Țîrg moldo-venesc din 1890 (1933), XI, 401
 Luarea Griviței (Povestiri din război), II, 55
 Lumina vine de la răsărit, XX, 348
 Luna, XIX, 133
 Luna (Crîșma lui moș Precu...), I, 667
 Luna Iașilor, XIX, 499
 Luna mănăstirilor (Foi de toamnă), VI, 340
 Lungi concentrări (Frunze-n furtună), VI, 380
 Lupul (Dureri înăbușite), I, 470

M

Macovei (Frunze-n furtună), VI, 363
 Maiorul Gheorghe Brăescu: „Vine doamna și domnul general“, XIX, 116
 Mandache sacagiul, XXI, 522
 Manole și cucul, XIX, 193
 Marș de noapte (Amintirile căprarului Gheorghiuță), II, 389
 Matei Millo, XIX, 362
 Matei Roussou: „Et nous nous sommes aimés là“, XIX, 323
 Mănăstirea Neamțului (Oameni și locuri), IV, 141
 Mănăstirea Rîșca (Oameni și locuri), IV, 113
 Mănăstirea Secu (Oameni și locuri), IV, 147
Măria sa puil pădurii (1931), XI, 5

- Mărire și decădere (Priveliști dobrogene), VI, 142
Mărturisire, XX, 97
Mărțișor (Ți-aduci aminte), VII, 580
Medicii la sate, XX, 182
Melancolie, XIX, 181
Memoriul lui cuconu Ilie Leu (Depărtări), X, 373
Mergînd spre Hîrlău (O istorie de demult), III, 495
Meșterul Blîndu (Foi de toamnă), VI, 186
Mic bilanț, XX, 125
Mic prospect pentru amatori vînători și pescari, XX,
79
Mihail Eminescu ori Mihai Eminescu ? XX, 23
Minunea (Umbre), VI, 623
Minuni, XX, 84
Miorița, XX, 310
Mirmidon, XXI, 582
Misterul din Păcurari, XIX, 266
Mitrea Cocor (1949), XVII, 167
Minia moșului (Povestiri din război), II, 101
Mîrșoaga și omul, XIX, 339
Moara părăsită (Povestiri din război), II, 7
Moarta (Povestiri), I, 59
Moartea lui A. de Herz, XX, 32
Moartea lui Andrei Bîrseanu, XIX, 226
Moartea lui Const. Botez, XX, 43
Moartea lui Ion Doru (Umbre), VI, 572
Moartea lui Ștefan-Vodă, XIX, 11
Modoroș (Vechime), XV, 248
Monument lui Eminescu (O întîmplare ciudată), IX,
587
Morarul (La noi în Viișoara), III, 91
Moravuri „literare” ?, XIX, 122
Morminte (1939), XV, 125
Mormîntul unui copil (1906), II, 529
Mormîntul unui copil (Mormîntul unui copil), II,
531
Moscova (Caleidoscop), XVII, 25
Moș Alisandru Ciobanu (La noi în Viișoara), III, 133
Moș Crăciun (Ți-aduci aminte), VII, 635
Moș Simion (Dureri înăbușite), I, 461
Moșneagul (O istorie de demult), III, 475

Moșteniri, XIX, 459
Moșul (Crișma lui moș Precu...), I, 656
Murul (Fantazii răsăritene), XVII, 101
Muzeul amintirii, XX, 434

N

N. D. Popescu (Foi de toamnă), VI, 329
N. Gane, XIX, 109
N. Gogol, XX, 566
N. M. Condiescu : „Peste mări și țări. Indiile“, XIX,
258
Nada florilor — amintirile unui pescar cu undița
(1950), XVII, 367
Năcazuri ale păstrăvilor și păstrăvarilor (Valea Fru-
moasei), XIV, 551
Năcazurile lui Anton al nostru (Amintirile căprarului
Gheorghită), II, 428
Năluca (Povestiri), I, 73
Neagra Șarului (1922), VII, 409
Neagra Șarului (Neagra Șarului), VII, 419
Neajlov (Vechime), XV, 286
Neamul Șoimăreștilor (1915), V, 487
Necredinciosul (La noi în Viișoara), III, 104
Neculai și prietinel său (Neagra Șarului), VII, 483
Necunoscuta (Frunze-n furtună), VI, 370
Necunoscutul (Povestiri), I, 82
Necunoscuți au dat foc pădurii (Poveștile de la Bradu
strîmb), XVI, 351
Negustor lipscan (Hanu Ancuței), VIII, 542
Neîncrederea, XX, 128
Neîncrederea (Un instigator), V, 301
Nenorocirea spaniolă, XX, 231
Nicoară Potcoavă (1952), XVIII, 5
Niculițel (Priveliști dobrogene), VI, 148
Noptile de Sinziene (1934), XII, 397
Note de pe front — Mărăști, Mărășești — (Frunze-n
furtună), VI, 469
Nu sîntem cunoscuți, XIX, 87
Nunta domniței Ruxanda (1932), XI, 199

O

- O amintire, XIX, 197
 O amintire (Bordeienii), V, 434
 O cherhana (Privești dobrogene), VI, 52
 O expoziție de pictură la București, XIX, 159
 O inspecție (Amintirile căprarului Gheorghită), II, 372
 O istorie de demult (1908), III, 439
 O istorie de demult (O istorie de demult), III, 441
 O întâmplare (Povestiri de sară), IV, 586
 O întâmplare ciudată (1929), IX, 485
 O întâmplare ciudată (O întâmplare ciudată), IX, 487
 O mică cercetare (Povestiri de sară), IV, 493
 O nouă profesiune, XX, 179
 O nouă variantă a „Mioriței“, XIX, 237
 O povestire de sărbători (Mormîntul unui copil), II, 618
 O scrisoare a d-lui primar de la Tîrgu-Frumos, XIX, 431
 O umbră (Vremuri de bejenie), III, 255
 O zi, ca altele (Cîntecul amintirii), IV, 375
 Oameni din lună (1923), VII, 657
 Oameni și locuri (1908), IV, 105
 Ochi de urs (1938), XV, 5
 Ochi de urs (Ochi de urs), XV, 11
 Ochii, XXI, 548
 Ochiul care rîde, XX, 104
 Ocna (Amintirile căprarului Gheorghită), II, 477
 Oficiu de turism, XX, 16
 Olanda — note de călătorie (1928), IX, 195
 Om singurat'c (Povestiri de sară), IV, 473
 Orația de Anul Nou, XX, 430
 Orb sărac (Hanu Ancuței), VIII, 556
 Orbul (Ți-aduci aminte), VII, 537
 Ordonanța (Frunze-n furtună), VI, 424
 Ostrov (Depărtări), X, 437
 Ostrovul lupilor (1941), XVI, 5
 Otrava (Cele mai vechi amintiri), XII, 605
 Otrava (Frunze-n furtună), VI, 431

P

- Pajura, XXI, 517
 Palatul cnejilor, XX, 71
 Palavre vânătoarești, XIX, 269
 Panait Istrati, XIX, 291
 Panciuc (Povestiri din război), II, 72
 Panica (Foi de toamnă), VI, 214
 Pașcani, XX, 261
Paștile blajinilor (1935), XIV, 5
 Paștile Blajinilor sau găocile de ouă ale profesorului
 Nicolau de la Ungureni, XX, 37
 Patriotism, XX, 87
 Patriotism, XX, 410
 Patruzeci și cinci de ani de la moartea lui Creangă,
 XX, 101
 Păcat, XX, 170
 Păcat boieresc (Mormîntul unui copil), II, 551
 Părintele Antonie (La noi în Viișoara), III, 120
 Părul din ograda bunicilor (Cele mai vechi amintiri),
 XII, 615
 Păstrăvii se duc cătră izvoarele vieții (Valea Fru-
 moasei), XIV, 560
 Pățania unui cumătru (Povestiri de sară), IV, 514
Păuna-Mică, XXI, 287
 Pe Deleleu (Neagra Șarului), VII, 411
 Pe drumuri încurcate (Un instigator), V, 317
 Pe Dunărea veche (Priveliști dobrogene), VI, 67
 Pe marginea dicționarului Academiei, XIX, 453
 Pe marginea lui „Manasse“ (Foi de toamnă), VI, 272
 Pe marginea unui anuar (O întâmplare ciudată), IX,
 547
 Pe o ediție nouă a lui Creangă, XIX, 383
 Pe o pagină a „Amintirilor“ (Un instigator), V, 294
 Pe ploaie (Umbre), VI, 556
 Pe Razelm (Priveliști dobrogene), VI, 28
 Pentru cei care vor să învie vechiul adagio : „Scrieți
 băieți !“, XIX, 128
 Pentru cei de azi și pentru cei de mîne, XX, 490
 Pentru-un prietin mort, XIX, 297
 Pentru Topîrceanu, XX, 62

- Pentru Topârceanu, XX, 210
- Perspective, în legătură cu reforma agrară (Caleidoscop), XVII, 65
- Perspective nouă, XX, 135
- Pertractări, XIX, 344
- Pescuit cu undița la apa Frumoasei (Valea Frumoasei), XIV, 510
- Pescuitul cu undița (Împărăția apelor), IX, 349
- Pescuitul racilor și altele (Împărăția apelor), IX, 406
- Peste munte (Oameni și locuri), IV, 153
- Pește de Moldova (Împărăția apelor), IX, 368
- Peștera Ialomicioarei, XIX, 251
- Petrea Străinul (Dureri înăbușite), I, 506
- Pierderile Franței, XIX, 103
- Pierde-vară (Împărăția apelor), IX, 385
- Pildele lui Cuconu Vichentie, XIX, 228
- Planul lui Dulhan (Frunze-n furtună), VI, 416
- Ploaie, La Nada Florilor (Împărăția apelor), IX, 392
- Plopul (scrisoare) (Mormîntul unui copil), II, 642
- Poezia populară, XIX, 242
- Poiana lui Ion Pietraru și băile Oglinzi (Oameni și locuri), IV, 135
- Poiana Țigăncii (Oameni și locuri), IV, 171
- Polemică, XX, 184
- Politică economică, XIX, 189
- Pomenirea lui Bălcescu, XIX, 165
- Pomenirea lui Gorki, XX, 532
- Popas (Priveliști dobrogene), VI, 78
- Popor al durerii, XIX, 135
- Poveste de sărbători (Cîntecul amintirii), IV, 305
- Poveste la al șaptelea pahar (Povestiri de sară), IV, 550
- Povestea baciului Tomegea (Priveliști dobrogene), VI, 154
- Povestea cu Dumitrache Cazacu (Un instigator), V, 261
- Povestea cu iepurii (Cîntecul amintirii), IV, 318
- Povestea cu Petrișor (Cîntecul amintirii), IV, 289
- Povestea cu privighetoarea (Bordeienii), V, 443
- Povestea descălecatului (La noi în Viișoara), III, 73
- Povestiri* (1904), I, 7

Povestiri de sară (1910), IV, 459
Povestiri din război (1905), II, 5
 Povestitorii (Ți-aduci aminte), VII, 573
Poveștile de la Bradu strîmb (1943), XVI, 211
 Prefaceri, XIX, 130
 Prefață, XX, 294
 Pribegii (Povestiri), I, 66
 Pribegii (Priveliști dobrogene), VI, 93
 Prietin unic (Istorisiri de vinătoare), XIV, 466
 Prietini (Ți-aduci aminte), VII, 609
 Prietinul meu, XXI, 510
 Prietinul nostru cînele, XIX, 317
 Prietinul nostru Cezar (Poveștile de la Bradu strîmb),
 XVI, 318
 Prima treaptă, XX, 327
 Primăvara (Umbre), VI, 538
 Primăvara omului, XX, 406
 Primăvară nouă (O întâmplare ciudată), IX, 509
 Prin întuneric, XIX, 161
 Printre ai noștri (Amintirile căprarului Gheorghică),
 II, 445
 Printre gene (Cântecul amintirii), IV, 334
 Prisacă de altădată (Cântecul amintirii), IV, 297
 Prislop, XX, 601
Priveliști dobrogene (1914), VI, 5
 Privighetoarea (Foi de toamnă), VI, 167
 Privilegiu, XX, 175
 Prînzul (Povestiri din război), II, 39
 Problema agriculturii la Academia Română, XX, 207
 Probota (Oameni și locuri), IV, 184
 Profanatori, XIX, 326
 Progresul omeniei în lumea americană, XX, 338
 Prolog, în trecut (Caleidoscop), XVII, 74
 Providența, XX, 265
 Puhoierii (Umbre), VI, 604
 Puica (O istorie de demult), III, 544
 Punte (Poveștile de la Bradu strîmb), XVI, 221
 Pustiul (Mormîntul unui copil), II, 648
 Pușkin, XX, 462
 Pușkin și intelectualitatea veacului său, XX, 453

R

- Radiofonie (O întâmplare ciudată), IX, 579
 Raiul (Valea Frumoasei), XIV, 501
 Rază de soare (Ți-aduci aminte), VII, 587
 Rădășenii (Vechime), XV, 271
 Rădășenii și sărbătorirea sfântului Mercurie (Oameni și locuri), IV, 259
 Răspuns, XX, 493
 Răspuns, XX, 646
 Răspuns unor cetățeni neliniștiți, XX, 390
 Rătăcirile lui Cuconu Toderăș (Un instigator), V, 331
 Război în Africa, XX, 8
 Război și pace, XX, 470
 Războinicii, XX, 399
 Răzbunarea lui Nour (Povestiri), I, 9
 Răzbunătorii livezilor (Foi de toamnă), VI, 231
 Realități, XX, 138
 Realizări, XX, 75
 Recruții (Amintirile căprarului Gheorghită), II, 343
 Reflexiile unui explorator, XIX, 16
 Reforma agrară, XX, 322
 Regretul (Povestiri), I, 120
 Revista „Contemporanul“, XX, 439
 Reviste vechi săptămânale, XIX, 111
 Roxelana (Fantazii răsăritene), XVII, 132
 Rudyard Kipling, XX, 24
 Ruini (Dureri înăbușite), I, 479

S

- S.P.A., XXI, 602
 Salut Congresului, XX, 475
 Satul păcii (Depărtări), X, 431
 Sălbătăciune (Vechime), XV, 327
 Sărmanii iepuri, XX, 108
 Schimbarea calendarului, XIX, 277
 Scopurile de război ale Germaniei, XIX, 91
 Scrisoare, XIX, 310
 Scrisoare către domnul primar, XIX, 174

- Crisoare către un bătrîn camarad, XX, 483
 Crisoare deschisă domnului Lăpuşeanu, XIX, 100
 Crisoare despre ploii (Foi de toamnă), VI, 334
 Crisoare lui Brătescu-Voineşti (O întâmplare ciudată).
 IX, 531
 Crisoare lui Eugen Herovanu, XIX, 395
 Sfat basarabean, XXI, 559
 Sfaturi cu mine însumi, XIX, 7
 Sfaturi vechi (La noi în Viişoara), III, 7
 Sfîntul Vasilie (La noi în Viişoara), III, 34
 Sihăstrie (Poveştile de la Bradu strîmb), XVI, 358
 Singurătate (Istorişiri de vînaoare), XIV, 409
 Singurătate (Valea Frumoasei), XIV, 535
 Singurătăţi (Împărăţia apelor), IX, 448
 Singurătăţi (Oameni şi locuri), IV, 239
 Sluga (Dureri înăbuşite), I, 427
 Slujbaş vechi (Umbre), VI, 530
Soarele în baltă sau Aventurile şabului (1933), XI,
 565
 Solia ţărănimii, XX, 94
 Sonde (Frunze-n furtună), VI, 455
 Sorcova, XXI, 503
 Statistică, XX, 173
 Statuia lui Mihail Kogălniceanu la Bucureşti, XX, 77
 Stigletele, XXI, 533
Strada Lăpuşeanu (1921), VII, 5
 Străini, XX, 122
 Străjerul (Mormîntul unui copil), II, 625
 Strop de rouă (Umbre), VI, 499
 Subiect de nuvelă (O istorie de demult), III, 560
 Suferinţele prizonierilor noştri în Germania, XIX, 94

§

- Şase sute de lei (Un instigator), V, 310
 Şcigal (O istorie de demult), III, 535
 Şcoala (Neagra Şarului), VII, 450
Şoimii (1904), I, 179
 Şorţul Verde (Depărtări), X, 475
 Ştiuca (Împărăţia apelor), IX, 415

T

- Taine (Priveliști dobrogene), VI, 72
 Teatrul lui Niculescu-Buzău, XIX, 118
 Tinereța (O istorie de demult), III, 515
 Tîrgul copilăriei mele, XX, 315
 Toaca (Împărăția apelor), IX, 475
 Toamna (Foi de toamnă), VI, 347
 Toast la un banchet, XIX, 341
 Toate-s vechi, XX, 395
 Tolstoi, XX, 597
 Tolstoi (Foi de toamnă), VI, 258
 Toma (Umbre), VI, 564
 Totul pentru cultura poporului, XX, 404
 Tovarăși de pescuit (Împărăția apelor), IX, 374
 Tovarășul Moise, XXI, 627
 Traian Demetrescu, XIX, 144
 Trîntori (O întâmplare ciudată), IX, 558
 Tu n-ai iubit! (Mormîntul unui copil), II, 591
 Tudor Pamfile, XIX, 216

T

- Țaori, paserea tainică (Poveștile de la Bradu strîmb),
 XVI, 255
 Țapul (La noi în Viișoara), III, 63
 Țara de dincolo de negură (1926), VIII, 319
 Țara Kangurului (1936), XXII, 119
 Ți-aduci aminte... (1923), VII, 527
 Ți-aduci aminte, Teofile... (Ți-aduci aminte), VII, 529

U

- Ulița Rădășenilor (Un instigator), V, 288
 Ultimul din generația jertfei (O întâmplare ciudată),
 IX, 595
 Umbre (1920), VI, 497
 Umbre ale trecutului (Priveliști dobrogene), VI, 114
 Un aliat (Împărăția apelor), IX, 465

- Un cal și-un om (O istorie de demult), III, 448
 Un cântec (Privești dobrogene), VI, 128
 Un cuceritor (Privești dobrogene), VI, 100
 Un document nou referitor la Ion Creangă, XX, 225
 Un dușman (Povestiri de sară), IV, 527
 Un episod din drama vieții lui Caragiale, XX, 550
 Un instigator (1912), V, 229
 Un instigator (Un instigator), V, 233
 Un împăciuitoare (Foi de toamnă), VI, 286
 Un manuscript neisprăvit (Crîșma lui moș Precu...),
 I, 699
 Un meșter și oamenii lui (Un instigator), V, 242
 Un monah de odinioară (Foi de toamnă), VI, 314
 Un om năcăjit (Umbre), VI, 598
 Un om pierdut (Povestiri de sară), IV, 535
 Un păgîn (Povestiri de sară), IV, 577
 Un poet și un filosof (Un instigator), V, 253
 Un precursor (Umbre), VI, 629
 Un prieten al nostru (Foi de toamnă), VI, 252
 Un rămășag (La noi în Viișoara), III, 68
 Un răspuns, XX, 162
 Un savant poet, XIX, 113
 Un tovarăș al lui Creangă, XIX, 200
 Un țipet (Povestiri), I, 112
 Un veteran (Privești dobrogene), VI, 58
 Un vis al lui Gogol, XX, 561
 Un viteaz, XXI, 506
 Un viteaz (Crîșma lui moș Precu...), I, 661
 Unele întâmplări (Amintirile căprarului Gheorghică),
 II, 354
 Unirea de la 1859, XIX, 465
 Uniunea sindicatelor de artiști, scriitori și ziariști
 (Caleidoscop), XVII, 88
 Ursul (Valea Frumoasei), XIV, 487
 Uvar, XXI, 175

V

- V. Demetrius : „Dragoste neîmpărtășită“, XIX, 156
 Valea Frumoasei (1938), XIV, 473

- Vama de la Eyub (Fantazii răsăritene), XVII, 93
 Varaticul (Oameni și locuri), IV, 165
 Vechime (1940), XV, 221
 Vechime (Vechime), XV, 223
 Venea o moară pe Siret (1925), VIII, 5
 Verbila, XXI, 575
 Veronica Micle, XIX, 158
 Vestitorii (La noi în Viișoara), III, 85
 Veverița (Depărtări), X, 489
 Viața curge (Amintirile căprarului Gheorghită), II, 508
 Viața lui Ștefan cel Mare (1934), XII, 197
 Viață lină (Amintirile căprarului Gheorghită), II, 376
 Viclenie (Împărăția apelor), IX, 424
 Victor Hugo, poetul, XX, 555
 Vidra (Un instigator), V, 323
 Vis de iarnă, XIX, 67
 Viții vechi, XIX, 390
 Vinătoarea, acum o sută de ani, în Moldova (Depărtări), X, 457
 Vinători, XX, 227
 Vinători moldoveni la Brașov, acum un veac (Istoriisiri de vânătoare), XIV, 398
 Vîntul (Crîșma lui moș Precu...), I, 650
 Vrăjitorul de șerpi (Împărăția apelor), IX, 458
 Vremuri de bejenie (1907), III, 149
 Vremuri de bejenie (Vremuri de bejenie), III, 151
 Vremuri vechi (Foi de toamnă), VI, 241

Z

- Zile de mîhnire (Amintirile căprarului Gheorghită), II, 460
 „Zilele vieții“ de Demostene Botez, XIX, 329
 Ziua biruinții, XX, 343
 Zîna Lacului (Povestiri), I, 125
 Zodia Cancerului sau vremea Ducăi-Vodă (1929), X, 5

CUPRINS

CUIBUL INVAZIILOR	5
<i>Prefață la ediția nouă</i>	7
I Călători de acum un veac	9
II Țara neamului Kalkha. Vechea Mongolie	17
III Cîmpiile Mongoliei. Stepa și locuitorii ei	29
IV Tataria chinezească. Cuibul invaziilor. Vulcanii. Triburile de kirghizi. Sultani și bandiți	44
V Tabăra de lotri. Plecare precipitată. Apus de soare în pustie. Ploaie de bolizi. Bandiții rămîn mofluzi. Sultanii din stepă. Războaiele și fu- neraliile lor	63
VI Alți sultani și hani	82
VII Post chinez la hotare	86
VIII Trecerea munților Alatau. Stîncile de la Kora. Legende kirghize	91
IX Peștera Dracului. Tigri, urși și cerbi	95
X Ieșirea lui Ghinghis-han	101
XI Ridicarea mongolilor	105
XII Împărăția de Aur	110
XIII Alinarea vijeliei	113
ȚARA KANGURULUI	119
<i>Prefață</i>	121
I Despre un tînăr aventurier care se duce într-o țară nouă	123
II Și acum optzeci de ani oamenii apreciau călă- toriile rezeți pe mare	129

III	Se întâlnesc doi frați	134
IV	Cirezile de vite de la Yering	137
V	Flori, paseri și animale din Australia	141
VI	Se găseau binefăcători care aduceau copii chinezi în Australia	148
VII	Dumnezeu a binevoit să uite pe negrii aceștia în raiul lor primitiv și squatterii și-au luat sarcina să-i scoată	157
VIII	Călăreț rătăcit	164
IX	Petrecere mondenă și mai ales mîncare multă	168
X	Istoria cu moșneguțul roș	174
XI	Istoria cu cîinii negri	183
XII	O stațiune primitivă	187
XIII	Tînărul de Castella încearcă să se statornicească în lumea nouă	197
XIV	Despre cîteva meșteșuguri și despre boii australieni care seamănă cu rudele lor de la Carpați	201
XV	Despre aventuri bănoase și un continent care a fost odată	208
	LISAVETA	221
	CÎNTECUL MIOAREI	399
	<i>Note</i>	573
	<i>Indicele alfabetic al cuprinsului ediției (vol. 1—22)</i>	589

Lector : ANDREI RUSU
Tehnoredactor : POMPILIU STATNAI

---

*Bun de tipar 6-X-1973. Tiraaj 3760 ex. Legate 1/1. Coli
ed. 27,32. Coli tipar 38,75*

Tiparul executat sub comanda
nr. 1273 la
Intreprinderea Poligrafică
„13 Decembrie 1918”
Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97
București
Republica Socialistă România